TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi
Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

(TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE)
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi için Yazım Kuralları:

- Makaleler word formatında 20 sayfayı geçmemelidir
- Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen Türkçe özeti ve İngilizce abstract bulunmalıdır
- Makaleler 12 punto ile Times New Roman ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır
- Makalelerde yazarların adı, soyadı, babasının adı, e-posta adresi, telefonu, kurumu ve adresi açıkça belirtilmelidir
- Kullanılan dipnotlarda bilimsel yazım kurallarına dikkat edilmelidir
- Makaleler genel olarak: Özet, Giriş, Alt Bölümler, Sonuç ve Kaynakça şeklinde hazırlanmalıdır.

(AZƏRBAYCAN TÜRKCƏSİNDƏ)
TURAN-SAM Beynəlxalq Elmi Arbitrlı Mövsümlük Jurnal Üçün Məqalə Yazma Qaydaları:

- Məqalələr word formatında 20 səhifəni keçməməlidir.
- Məqalələrin 150 sözü keçməyən Türk dilində məzmunu (ÖZET) və İngilis dilində ABSTRACT yer almalıdır.
- Məqalələr 12 şrift ilə Times New Roman ilə yazılmalıdır. Altdan, üstdən, sağdan və soldan 3 sm abzas buraxılmalıdır.
- Məqalələrdə yazıçıların adı, soyadı, atasının adı, e-poçt ünvanı, telefon, Təşkilat və ünvanı göstərilməlidir.
- İstifadə edilən haşiyələrdə(index) elmi yazma qaydalarına riayət edilməlidir.
- Məqalələr ümumiyyətlə: Məzmun, Giriş, Alt Hissələr, Nəticə və Ədəbiyyat şəklində hazırlanmalıdır.

(ENGLISH)
TURAN-SAM International Journal for the Scientific Seasonal Writing Refereed:

- Articles should not exceed 20 pages in word format.
- The article does not exceed 150 words of the abstract should include an abstract in Turkish and English.
- Articles must be written in Times New Roman 12 pt. Bottom, top, right and left 3 cm margins should be left.
- Articles of the author's name, surname, father's name, e-mail address, phone and address of institution should be clearly stated.
- Used in footnotes to the rules of scientific writing should be considered.
- The article in general: Summary, Introduction, Sub-Chapters, Conclusion, and References should be prepared in the form.

(РУССКИЙ)
Требования к рукописям, предоставляемым в международный научно рецензируемый сезонный журнал "ТУРАН-SAM"

- Объем статьи не должен превышать 20 страниц в формате MS Word.
- Статьи должны содержать резюме на турецком и английском языках объем которых не должны превышать 150 слов.
- Текст статьи должен быть набран шрифтом Times New Roman, 12пт. Параметры страницы (поля): верхнее, нижнее, левое и правое – 3.0 см.
- Статьи оформляются по образцу: название; имя отчество и фамилия авторов; полное название учреждений, в которых выполнялось исследование, их почтовые и электронные адреса
- Используемые в примечаниях к правилам научного письма должны быть рассмотрены.
- Статьи в целом должны содержать: аннотацию, введение, подзаголовки, выводы и список литературы

TURAN-SAM
YAYINCILIK
www.turansam.com

CİLT: 14 YIL: 2022 AY: ARALIK SONBAHAR SAYI: 56
VOLUME: 14 YEAR: 2022 MONTH: DECEMBER AUTUMN ISSUE: 56
TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi

p-ISSN: 1308-8041
e-ISSN: 1309-4033

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM
YAYINCILIK
www.turansam.com

CİLT: 14 YIL: 2022 AY: ARALIK SONBAHAR SAYI: 56
VOLUME: 14 YEAR: 2022 MONTH: DECEMBER AUTUMN ISSUE: 56

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezinin) Uluslararası Endekslerce
Taranıp Dizinlenen Bilimsel Mevsimlik Dergisi, 14 yıldan beri kesintisiz yayımlanan Hakemli bir Dergidir.
TURAN-SAM dergisi 3 ayda bir, yılda dört kez olmak üzere yayınlanmaktadır.

CİLT: 14 YIL: 2022 AY: ARALIK SONBAHAR SAYI: 56
VOLUME: 14 YEAR: 2022 MONTH: DECEMBER AUTUMN ISSUE: 56

p-ISSN: 1308-8041 (BASILI * PRINTED) e-ISSN: 1309-4033 (DİJİTAL * DIGITAL)

DERGİ İMTİYAZ SAHİBİ: TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmaları Merkezi)
Kurucu Genel Başkanı Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAİL

Dergi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Uzman Sahib RAMAZANOV

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Ata ATUN

Baş Editör: Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAİL

Editörler Kurulu: Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ötüken SENGER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman DOĞAN; TÜRKİYE
Doç. Dr A. Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hakan ÇORA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Haluk YÜCEL; TÜRKİYE

Baskı ve Cilt: SAGE Matbaacılık

Baskı Tarihi: 21 ARALIK, 2022

Matbaa: SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Serhat Mah.Uzayçağı Cad. 1128 Sokak No:6
Ostim / Ankara
Tel: 444 9 296 , 0312 341 00 02
Eposta: bilgi@bizimdijital.com

Yönetim Yeri Adresi: Merkez Ofis
TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
Kars Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Merkezi Kampüs 36100, Kars/TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Telefon / Belgegeçer(Faks): +90 474 225 15 50 (+1842)
Web adresi: http://www.turansam.com
E-posta: emikail@turansam.org

Şube:
Sahib RAMAZANOV "TURAN-SAM YAYINCILIK"
Ortakapı Mahallesi, Gazi Ahmet Paşa Muhtar Caddesi, No: 119B/4
Merkez, 36000 Kars / Türkiye Cumhuriyeti
Kars Vergi Dairesi
Vergi Kimlik Numarası: 7341370015

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü
Esnaf ve Sanatkar Bilgi Sistemi (ESBİS)
Sicil Numarası: 24346

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü
Esnaf ve Sanatkar Bilgi Sistemi (ESBİS)
SİCİL NUMARASI: 24346

TURAN-SAM Dergisinin Tarandığı Endeksler

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

DANIŞMA KURULU
Ordinaryüs Prof. Dr. Ermentay SULTANMURAT; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Akif MUSAYEV; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Alaittin Kazım KİRTİŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali Osman ENGİN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ata ATUN; KKTC
Prof. Dr. Elman HAZAR; TÜRKİYE
Prof. Dr. Emmanuel OBIESIE; ABD
Prof. Dr. Fatih KİRİŞÇİOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Gazi UÇKUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Giray SAYNUR DERMAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Hacı DURAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Halim KAZAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan TOSUN, TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmet KARADAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamile GÜLÜM; TÜRKİYE
Prof. Dr. Karjaubay SARTKOJAOĞLU; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Kaya YILDIZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mahire QULİYEVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet Serkan TAFLIOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Minire GARAYEVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Muharrem KASIMLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Muhsin HALİS; TÜRKİYE
Prof. Dr. M. Murat HATİPOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Musa QASIMLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Nadir MEMMEDLİ; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Necmettin KARABULUT; TÜRKİYE
Prof. Dr. Orhan ELMACI; TÜRKİYE
Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ötüken SENGER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ramazan BİÇER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK; TÜRKİYE
Prof. Dr. Samettin GÜNDÜZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Sebahattin BEKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Sevinç MUHARREMOVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Sharon BURAK; ABD
Prof. Dr. Sibel TURAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman DÖNMEZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Teymur KERİMLİ; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Timur VURAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ufuk TAVKUL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Uğur GÜVENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Vefa KURBAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Yılmaz POLAT; TÜRKİYE
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ; TÜRKİYE

YAYIN (BİLİM) KURULU
Doç. Dr. Ahmet ÖZALP; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ayım YERİMBETOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Aynur FAMİLQIZI; AZERBAYCAN
Doç. Dr. Bakıtgül GÜLCANOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Cem TOPSAKAL; TÜRKİYE
Doç. Dr. Çağatay BENHÜR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Dilaram HAMRAEVA; ÖZBEKİSTAN
Doç. Dr. Emin GERİBLİ; AZERBAYCAN
Doç. Dr. Erkan SEZGİN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Fuat UÇAR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Haluk YÜCEL; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Gülnare GOCAEVA MEMMEDOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. İbrahim USTA; TÜRKİYE
Doç. Dr. İlkin GULUSOY; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kamile Bahar AYDIN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Meşkure YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa SEVER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Rısgül ABİLHAMİTKIZI; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Sadagat ABBASOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Süleyman DOĞAN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Şengül ÇELİK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Abbas KARAAĞAÇLI; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAÇ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Akif ABDULLAH; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Aleksandr KUZNETSOV; ÇUVAŞİSTAN/RUSYA
Dr. Öğr. Üyesi Celal GÜLŞEN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Dursun KÖSE; TAYVAN
Dr. Öğr. Üyesi Efe DÜNDAR; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Yaşar AKÇAY; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Emine LEYLA KIYAT; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul BAYER; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet YÜKSEL; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi İlhan KAÇİRE; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUTKAVUL; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kemal KOÇAK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali SEVEN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Faruk ÇAKIR; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Namık HÜSEYİNLİ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Nurhodjha AKBULAEV; AZERBAYCAN
Dr. Öğr. Üyesi Osman Gazi AKSOY; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman Nuri ŞAHİN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNMEZ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Refet RAMİZ; KKTC
Dr. Öğr. Üyesi Sefer GÜMÜŞ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Seyfi KILIÇ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Shanay QULİYEVA; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Şahin BULUT; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Tuba KALÇIK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Yiğit Anıl GÜZELİPEK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zhala BABASHOVA; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zülfiyye İSMAYIL; NAHÇIVAN/AZERBAYCAN
Dr. Alan CASTLE; A.B.D.
Dr. Cenk AKSOY; TÜRKİYE
Dr. Mesud MUSAYEV; AZERBAYCAN
Dr. M. Dylan CASTLE; A.B.D.
Dr. Rıza ALTUN; TÜRKİYE
Dr. Zekeriya BİNGÖL; TÜRKİYE
Arş. Gör. Dr. Halil ŞENOL; TÜRKİYE

TURAN-SAM
YAYINCILIK
www.turansam.com

www.turansam.com

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

***

İÇİNDEKİLER

***

(1)
Prof. Dr. Yunus BERKLİ; Öğr. Gör. Sevda GÜL
SELÇUKLU MİMARİSİNDEKİ KUBBELERDE OPTİK İZLENİMLER
OPTICAL IMPRESSIONS ON THE DOMES IN SELJUK ARCHITECTURE
SAYFA 11

(2)
Prof. Dr. Hasan LATİF
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ (İKY) 2022 ALAN YAZINI
HUMAN RESOURCES MANAGEMENT 2022 LITERATURE
SAYFA 27

(3)
Prof. Dr. Davut AYDÜZ
DÎNÎ ve TÂRİHÎ TEMELLERİ İTİBARİYLE DİNLERARASI DİYALOG
INTERFAITH DIALOGUE ON ITS RELIGIOUS and HISTORICAL FOUNDATIONS
SAYFA 32

(4)
Öğr. Gör. Dr. Hakan BENEK; Prof. Dr. İbrahim YILMAZ

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

MÜZE DENEYİM DEĞERİNİN ZİYARETÇİ MEMNUNİYETİNE ETKİSİ: GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ'NDE BİR UYGULAMA
THE EFFECT OF MUSEUM EXPERIENCE VALUE ON VISITOR SATISFACTION: AN APPLICATION AT GÖREME OPEN AIR MUSEUM
SAYFA 55

(5)
İlkim AZBAR; Prof. Dr. Damla BULUT
TÜRKİYE İLE ROMANYA'DA UYGULANAN MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI
COMPARISON OF MUSIC TEACHER TRAINING PROGRAMS APPLIED IN TURKEY and ROMANIA
SAYFA 69

(6)
Öğr. Gör. Derya ATALAY; Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK
COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM ANLAMI, ÖLÜM KAYGISI ve İYİLİK HALİ DÜZEYLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF THE CHANGE IN THE LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS' MEANING OF LIFE, DEATH ANXIETY and WELL-BEING DURING THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS
SAYFA 77

(7)
Doç. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR
AZERBAYCAN BAĞIMSIZLIK YILLARINDAKİ GRAFİK SANATÇILARI ve ESERLERİ
GRAPHIC ARTISTS and WORKS IN THE YEARS OF AZERBAIJAN INDEPENDENCE
SAYFA 88

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(8)
Doç. Dr. Caner SANCAKTAR
BALKANLAR'IN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF THE BALKANS FOR TURKEY
SAYFA 95

(9)
Doç. Dr. Emrah AYKORA
DOĞADA CESARET ÖLÇEĞİNİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLANMASI
ADAPTATION OF COURAGE IN NATURE SCALE TO THE TURKISH CULTURE
SAYFA 99

(10)
Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ; Arş. Gör. Mehmet Emin BEKİK
TÜRKİYE'DE MESLEK HASTALIĞI GERÇEĞİ
THE REALITY OF OCCUPATIONAL DISEASES IN TURKEY
SAYFA 108

Doç. Dr. Sara HÜSEYNOVA
THE ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE INTERRELATION BETWEEN THE INCLUSIVE INDICATORS OF AZERBAIJAN, RUSSIA and KAZAKHSTAN
KAPSAYICI GÖSTERGELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ AZERBAYCAN, RUSYA ve KAZAKİSTAN
SAYFA 118

(12)
Doç. Dr. Sibel DEMİRARSLAN
NURİ BİLGE CEYLAN'IN KOZA FİLMİNDE MEKAN VE TEFRİŞ ÖGELERİ SEÇİMİNİN İRDELENMESİ
EXAMINATION OF NURI BILGE CEYLAN'S SELECTION OF SPACE AND FURNITURE IN THE MOVIE BOOST
SAYFA 125

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(13)
Doç. Dr. Serkan Tevabil AKA; Dilek ÇAM
BEDEN EĞITIMI ÖĞRETMENLERININ "KÜLTÜREL ZEKÂ" DÜZEYLERI İLE "MESLEKI ETIK İLKELERE BAĞLILIKLARI" ARASINDA BIR İLIŞKI VAR MIDIR? IĞDIR İLI ÖRNEĞI
IS THERE A RELATIONSHIP BETWEEN PHYSICAL EDUCATION TEACHERS' "CULTURAL INTELLIGENCE" AND THEIR "COMMITMENT TO PROFESSIONAL ETHICAL PRINCIPLES"? CASE OF IĞDIR PROVINCE
SAYFA 129

(14)
Dr. Öğr. Üyesi Gülnara GOCA MEMMEDLİ
GÜRCÜ YAZAR İLYA ÇAVÇAVADZE'NİN TAŞLARIN HAYKIRIŞI ESERİNDE ERMENİ YALANLARININ İFŞASI
DISCLOSURE OF ARMENIAN LIES IN THE WORK OF GEORGIAN AUTHOR ILYA CHAVCHAVADZE OUT CRYİNG STONES
SAYFA 138

(15)
Dr. Öğr. Üyesi Nurten TOPÇU
BÜYÜK TÜRK DÜŞÜNÜRLERİNDEN FARABİ ve İBN SİNA'NIN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
A STUDY ON THE EDUCATIONAL VIEWS OF FARABI and IBN SINA FROM THE GREAT TURKISH THINGS
SAYFA 143

(16)
Dr. Öğr. Üyesi Rövşen MEMMEDOV; Araz NURALİYEV
AZERBAYCANLI ŞAİR ABBAS SIHHAT'İN TAZİYANELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
A REVIEW ON THE SATIRA (TAZYANES) OF AZERBAIJAN POET ABBAS SIHHAT

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

SAYFA 152

(17)

Arş. Gör. Dr. Efe SARIBAY

EUROLEAGUE BASKETBOL LİGİNDEKİ TAKIMLARIN PERFORMANLARININ ÇOK BOYUTLU ÖLÇEKLEME ANALİZİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF THE PERFORMANCES OF TEAMS IN EUROLEAGUE BASKETBALL LEAGUE WITH MULTI-DIMENSIONAL SCALE ANALYSIS

SAYFA 160

(18)

Dr. Eyüp AKDOĞAN; Dr. M. Fatih DEMIRDAĞ; Arş. Gör. Mehmet DURAN

ÂŞIK VEYSEL'İN "ALDANMA CAHİLİN KURU LAFINA" ŞİİRİNİN DİSİPLİNLER ARASI TAHLİLİ

INTERDISCIPLINARY ANALYSIS OF ÂŞIK VEYSEL'S POETRY "DON'T BE FOOLED BY THE IGNORANT TALK"

SAYFA 168

(19)

Dr. Matanat MAMMADOVA

ÖRGÜTSEL SOSYALLEŞME İLE İLGİLİ TEORİLER ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI

A LITERATURE REVIEW ON THEORIES OF ORGANIZATIONAL SOCIALIZATION

SAYFA 172

(20)

Doç. Dr. Menderes KOYUNCU

KÜRESELLEŞMENİN, TÜRKİYE'NİN SANAYİ MEKTEBİ OLAN SÜMERBANK ÜZERİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF GLOBALIZATION ON SUMERBANK, TURKEY'S INDUSTRIAL SCHOOL

SAYFA 176

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(21)
Tekin ARSLAN
İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
A RESEARCH ON PRIMARY SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON OUT-OF-SCHOOL LEARNING AMBIENCES
SAYFA 183

(22)
Dr. Sinan ARI; Saniye ERDEM
NEŞET ERTAŞ'IN MISRALARINDAN DEĞERLER EĞİTİMİ
VALUES EDUCATION FROM NEŞET ERTAŞ'S LINES
SAYFA 195

(23)
Öğr. Gör. Aykut TOSUN
SPORDA İNOVASYONA TEORİK BİR BAKIŞ
A THEORETICAL LOOK AT INNOVATION IN SPORTS
SAYFA 203

(24)
Öğr. Gör. Aykut TOSUN
SPOR VE İNOVASYON ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARA YÖNELİK BİR İNCELEME
A REVIEW OF STUDY ON SPORTS AND INNOVATION IN TURKEY
SAYFA 207

(25)
Öğr. Gör. Esra YILMAZ
TELEVİZYON DİZİLERİNİN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN DOKTORA TEZ ÇALIŞMALARINA DAİR BİR İNCELEME
AN ANALYSIS OF DOCTORAL THESIS STUDIES ON THE EFFECTS OF TELEVISION SERIES ON SOCIETY

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

SAYFA 213

(26)

Öğr. Gör. Öznur SENGER; Öğr. Koray SENGER

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİK KAYGI NEDENLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE REASONS FOR MATHEMATICAL ANXIETY OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN TERMS OF SOME VARIABLES

SAYFA 226

(27)

Aygül KƏRİMOVA

KARŞILIKLI BAĞIMLILIK TEORİSİNİN ULUSLARASI TİCARETE ETKİSİ: AZERBAYCAN-TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

THE EFFECT OF INTERDEPENDENCE THEORY ON INTERNATIONAL TRADE: AZERBAIJAN-TURKEY-GEORGIA RELATIONS

SAYFA 235

(28)

Bilal ERDOĞAN

ERKEN ORTA ÇAĞ DÖNEMİNDE ORTAK TÜRK MÜTEFEKKİRLERİNİN MÜZİK ve MÜZİK EĞİTİMİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

VIEWS OF THE GENERAL TURKIC THINKERS ABOUT MUSIC and MUSIC EDUCATION DURING THE EARLY MIDDLE AGES

SAYFA 241

(29)

Emre YERLİKAYA; Coşkun AYGÜN; Burak NEMUTLU; Çağla GÜLEÇ ÖCAL; Mehmet AKIN

MOTİVASYON ve ÖĞRENCİ MOTİVASYONUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

FACTORS AFFECTING MOTIVATION and STUDENT MOTIVATION
SAYFA 248

(30)
Esmira İSMAYILOVA
MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN ANADİLLİ YARADICILIĞINDA MƏKTUBLAR və İTHAFLAR
LETTERS and DEDICATIONS IN MAHAMMADHUSEYN SHAHRIYAR'S CREATIVITY IN HIS NATIVE LANGUAGE
SAYFA 258

(31)
Hidayet ÇETİN
MUHAMMED ALİ ES-SABÛNÎ'NİN "EŞ-ŞERHU'L-MÜYESSER" ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ŞERH METODU
SHARH METHODOLOGY IN THE CONTEXT OF MUHAMMED ALI AS-SABUNI'S "ASH-SHARH AL-MUYASSAR"
SAYFA 265

(32)
İlqar ƏLİYEV
MİFOPOETİK TƏHLİLİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ MƏSƏLƏLƏRİ
THEORETICAL and METHODOLOGICAL ISSUES OF MYTHOPOETIC ANALYSIS
SAYFA 272

(33)
Maisalreem M Hussein ALDAGHESTANI
ADİL YARGILANMA HAK GÜVENCELERİ
GUARANTEES OF THE RIGHT TO A FAIR HEALTH
SAYFA 280

(34)
Arş. Gör. Mehmet DURAN
İSLAM'IN İLME BAKIŞI

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

ISLAM'S VIEW OF KNOWLEDGE
SAYFA 290

(35)
İŞLETMENİN FİNANSAL DURUMUNUN ANALİZİ
Doç. Dr. Azet BAĞIROVA; Arş. Gör. Nargizxanım BAXIŞOVA; Nazrin MAMEDZADE
ANALYSIS OF THE FINANCIAL STATUS OF THE BUSINESS
SAYFA 294

(36)
Nazım ÇETİN
KUR'ÂN'DA MÜŞRİKLERİN İTİRAZLARINI REDDEDEN AYETLERDE EMİR SİĞASI KULLANIMI (En'âm Sûresi Örneği)
THE USE OF COMMAND MODAL IN THE VERSES IN THE QUR'AN THAT REJECT THE OBJECTIONS OF THE POLYTHEISTS
SAYFA 301

(37)
Osman KANAT
OKUL KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME: BİR DEVLET OKULU ÖRNEĞİ
A STUDY ON SCHOOL CULTURE: A PUBLIC SCHOOL EXAMPLE
SAYFA 310

(38)
Rano MATKARİMOVA
REFERANDUM SONUÇLARI: HANGI YENI BÖLGELER RUSYA FEDERASYONU'NUN BIR PARÇASI OLDU?
RESULTS OF THE REFERENDUM: WHICH NEW REGIONS BECOME PART OF THE RUSSIAN FEDERATION?
SAYFA 322

Prof. Dr. Hasan TOSUN

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

MARMARA BÖLGESİ (ISTANBUL ŞEHRİ HARİÇ) YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ BİLİMSEL ÇALIŞMA VERİMİ
SCIENTIFIC EFFICIENCY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTES LOCATED AT MARMARA REGION EXCLUDING ISTANBUL METROPOLITIAN AREA, TÜRKİYE
SAYFA 327

(40)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TAMER; Yunus BUBOLAR; Serkan ŞEN; Timuçin ÇEKİNMEZ
MOBBİNG, ETKİLERİ ve SONUÇLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME
MOBBING, A REVIEW OF THE EFFECTS and RESULTS
SAYFA 336

(41)
Dr. Öğr. Üyesi Bilgen ÖZCAN COŞKUNSOY
KORO ŞEFLİĞİ MÜZİKAL İLETİŞİM ve PERFORMANS
CHOIR CONDUCTING MUSICAL COMMUNICATION and PERFORMANCE
SAYFA 348

(42)
Dr. Asiye YÜKSEL
İNOVASYONA YENİ ARAYIŞLAR: SOSYAL İNOVASYON SERMAYESİ ve İNOVATİF OKURYAZARLIK
NEW SEARCHES FOR INNOVATION: SOCIAL INNOVATION CAPITAL and INNOVATIVE LITERACY
SAYFA 355

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(1)

Prof. Dr. Yunus BERKLİ[1]; Öğr. Gör. Sevda GÜL[2]

SELÇUKLU MİMARİSİNDEKİ KUBBELERDE OPTİK İZLENİMLER[3]

OPTICAL IMPRESSIONS ON THE DOMES IN SELJUK ARCHITECTURE

ÖZ

Tarih boyunca farklı uygarlıklar, çeşitli tavır ve üsluplar doğrultusunda, başvurdukları bazı ilimler ile var olmuşlardır. Bu ilimler, inanç ve mistik öyküler ile paralel olarak kendini göstermiştir. Bir uygarlığın, toplumun kültürel ve sanatsal gelişimi oldukça geniş bir yelpazeye yayılır. Mitler, inançlar, coğrafi yapı, bilimsel gelişim gibi birçok farklı alanın bir birikimidir. Bu tür kültürel zenginliği çok geniş olan uygarlıklardan biri de Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklularıdır. Kültürel mirasın zenginliklerini, Selçuklular, mimarisinde optik detaylar; tekrar, ritim, biçim, çizgi, doku, renk, süreklilik veya minimal gibi belirli ama farklı biçimlerin tekrarlanması sonucunda çeşitli yanılsamalar yaratmış ve bu yaklaşımlarıyla gökyüzü bilimini kusursuz olabilecek nitelikte kullanmışlardır.

Selçuklulardaki optik keşfi görsel olarak özellikle kubbe formlarında soyut bir anlayışla hakikatin varlığını, yaratıcı güç dünyasını somutlaştırma inancıyla var olmuştur ve kavram olarak bu soyut yorumların geniş bir yelpazesi vardır. Tinsel bir algı doğrultusunda; sonsuz olanı mimaride kubbe iç detaylarında işlemiş ve derinlik algısını gerçek boyutta izleyiciye hissettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Op sanatı, Dinamizm, Astronomi, Yanılsama, Mimari.

ABSTRACT

Throughout history, different civilizations have existed in line with various attitudes and styles, with some sciences they have applied. These sciences showed themselves in parallel with faith and mystical stories. The cultural and artistic development of a civilization and society spans a wide spectrum. It is an accumulation of many different fields such as myths, beliefs, geographical structure, scientific development. One of the civilizations with such a wide cultural richness is the Great Seljuks and Anatolian Seljuks. The richness of the cultural heritage, the Seljuks, optical details in their architecture; As a result of the repetition of certain but different forms such as repetition, rhythm, shape, line, texture, color, continuity or minimal, they created various illusions and used the science of astrology to be perfect with this approach.

The optics discovery in the Seljuks existed with the belief of embodying the existence of truth and the creative power world with an abstract understanding, especially in dome forms, and these abstract interpretations as a concept have a wide range. In line with a spiritual perception; the infinite was embroidered in the interior details of the dome in architecture and made the viewer feel the perception of depth in real size.

Keywords: *Great Seljuk Empire, Op art, Dynamism, Astronomy, Illusion, Artchitecture.*

[1] **Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Erzurum, Türkiye, yberkli@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3650-3681**

[2] **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Grafik Tasarım Bölümü, Ağrı, Türkiye. segul@agri.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2877-8888**

[3] **Bu makale 28-29 Ocak 2022 tarihinde düzenlenen İspanya Uluslararası Avrupa Disiplinler arası Bilimsel Araştırma Konferansı-V bildiri olarak sunulmuştur.**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

En eski petrogliflerden günümüze kadar çeşitli göstergeler ve semboller, dönemin dünya görüşüne uyarak veya kişiselleştirerek görme biçimleme ögeleri (kompozisyon, çizgi-nokta, denge, oran, ritim, form-biçim, renk, valör, leke, hacim, doku, açık-koyu, ışık-gölge, perspektif) olarak varlığını oluşturmaya başlamıştır. Bu ögelerin temellerinden biri olan form, farklı yapı ve alanlarda yüzyıllardan beri kendini göstermiştir.

Anlamsal ve biçimsel olarak yansımalarını soyut bir biçimde ileten geometrik formlar, yüzeyde derinlik oluşturarak matematiksel ölçülere ve belirli kuralla bağlı olarak oluşturulur. Bu formlar doğayı, makro ve mikro alemi, kültürel etkileri, kozmolojik üslup vb. olarak görsel algılamaya dikkat çekerek, görsel yanılsamanın gücünü ve etkisini göstermek amacı ile kullanılmıştır. Soyut varoluş olarak ifade edilebilecek olan formlar hangi zemin veya mekânda olursa olsun bulundukları kültür çevresine göre şekillenmiş ve süsleme olarak da görülebilir.

Geometrik süslemelerin önemli bir bölümü Orta ve İç Asya'nın erken devirlerinden itibaren kullanılan nokta, tırnak, üçgen, zigzag veya demet halindeki çizgilerden müteşekkil motiflerdir. Bu süslemeler daha çok kabın üst yarısında yer alırlardı. Damga benzeri işaretleri, Orhun alfabesine benzeyen şekilleri ve inci dizisi motiflerini de bu gruba sokabilir. Yaygın olan bitkisel karakterli süslemelerde ise daha çok dallar yapraklar, özellikle lotus temelli çiçek tasvirleri ve rozet çiçekler görülebilir (Çoruhlu, s.247). Mimarlık tarihi boyunca en çok rastlanan bezeme uygulaması, yapının sonradan süslenmesidir. Duvar yüzlerinin boyanması, başka malzemeler kaplanması, mermer ve renkli taştan, pişmiş topraktan, mozaikten duvar, döşeme kaplamaları, nişleri, tonozları kubbeleri süsleyen freskler, alçı mukarnaslar, ağaç işleri, kakmalar, oymalar, renkli resimli camlar hep mimariye kimlik kazandıran öğelerdir. Her kültür bunların biri veya birkaçında ustalık kazanmış ve onu yoğun olarak kullanmıştır. Değişik bezeme tekniklerinin kullanılması çevrede bulunan malzeme olanaklarına olduğu kadar, kültürün etkisi altında bulunduğu ilişkilere de bağlıdır. [2]Bu süslemeler dönemsel olarak kullanıldıkları yerler, biçimsel ve anlamsal olarak farklılıklar göstererek sanatta varlığını sürdürmüştür. İslam sanatı ve mimarlığında bu yorum kendini soyut yorumlamalar eşliğinde görülmüştür.

Fikirlerin zenginliği, kültürel – ahlaki ve ideolojik etkiler, uzamsal boyutların üretimi, minimal tavır ve optik yanılsamalar, İslam sanatında temel farklı tasarımların odak noktası olmuştur. Özellikle görkemli İslam mimarisinde sembolik imgelerdeki farklı tasarımları ve fikri içselleştirerek uygulamaya dökmesi sonraki nesillerde büyük rol oynamasını sağlamıştır. İslam eserlerinin bu soyut ve sembolik yorumlamaya ilgilerini Fransız sanat tarihçisi Germain Bazin (1901-1990) şu sözleriyle destekler:

"İlk İslam eserleri, batı eserlerinden sanıldığı kadar uzak değillerdi. İslam'ın dekoratif anlayışı, batının aynı konudaki anlayışı, batının aynı konudaki anlayışına, Bizans'ın kutsal imge dünyasından daha yakındı. İslam sanatını kavrayışımız, bu sanatın Kuran'daki bazı yasaklamalar uyarınca, canlı varlıkların herhangi bir görüntüsünü ortaya koymayı bir yana bırakmış olduğu suçlaması dolayısıyla çarpık bir hale gelmiştir. Oysa Kuran'da bu tür bir yasaklama yoktur ve sadece daha sonra yazılmış metinlerde, sanatçılar canlı varlıkların gerçekçi bir anlayışla canlandırılmaması konusunda uyarılmışlardır. Ne var ki Müslümanlar, matematik soyut düşüncelere düşkün olduklarına tanıklık ettiğini söyleyebileceğimiz ve süslemeyi amaçlayan geometrik şekiller sistemi yaratmalarına rağmen, günlük yaşam mekanlarındaki dekorasyonlarda, hayvan, bitki, çiçek ve hatta insan formlarının da bol bol kullanmışlardır. Ama bu formlar, batıda gotik sanattan sonra geçerli olan estetikte görüldüğü gibi hiçbir zaman kendilerini amaç edinilerek gerçekçi bir biçimde "canlandırılmamışlardır" ve daha çok, sonsuz zenginliği olan bir plastik dil yaratmak için özgürce yorumlanmışlardı. Bu dilin bütün terimleri ise, doğu hayal gücünün büyük üstünlük gösterdiği birbirinin yerine geçme sistemi içinde birbirlerini pekiştiriyor ve destekliyorlardır (Bazin, s.232-233). İslam sanatındaki bu tutum ve arayış batılı dünyasını temelde etkilemiş fakat bunu arka planda tutmuş ve yorumlamalarında ilkel İslam anlayışı olarak nitelendirmişler. İslam sanatının soyutu arayışı, metamorfozlar ve gökyüzü bilimleri ile keşfe çıkmalarını görmezden gelmişlerdir. Her ne kadar Doğu İslam sanatını öne çıkaran ifadelerde bulunsa da "İlk İslam eserlerinin Batı sanatından uzak olmadığı ifadesine katılmak mümkün değildir. Çünkü Erken İslam sanatı özgün bir sanat olmadığı ve eklektik bir sanat olduğu için Batı ile kıyaslamak mümkün değildir. Bu durumda Batı sanatı da kendine özgü değil, antiquate ve Roma sanatının bir devamı ve ikonografide de

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

erken evleri yaşıyordu. Ancak Abbasi Döneminde Türklerin İslam Dünyasındaki etki ve gözü ile Orta Asya Avrasya üslubu etkili orijinal sanat örnekleri İslam dünyasında görülmeye başlamıştır. Bu etkilerde Batı sanatı ile karşılaştırıldığında pek çok yönden önde olduğu görülecektir. Makrizi'nin ElHitat adlı eserinde belirttiği gibi "Duvara girer gibi ve duvardan çıkar gibi derinlik perspektifinin uygulandığını düşündüren resimlerin varlığı Uygur resim sanatında 'portre' geleneğindeki resimler Batı sanatını çok önünde gelişme gösteren örneklerdir."

İslam sanatını çok açık dil ile destekleyen Mısırlı Muhammed Kutup "İslam Düşüncesinde Sanat" isimli kitabında batılı dünyasını eleştirel şu cümleleri kurmuştur:

Sanat dallarının içine düştükleri ikinci budalalık ise; sanatın alanını daraltmak ve bu ahmakça direniş olmasa, gökyüzü ile yeryüzü arasındaki bağlantıyı tebarüz ettirmesi için en uygun olan sanatsal güzelliği ve üstünlüğü ortaya koyacak birçok fırsatlardan kendi kendini yoksun bırakmaktır. Bir kere bu sanat dalları insanı her şeyden kopuk çarpık bir biçimde sergilemektedir. İnsanın yalnızca ezici ihtiyaçlarını ve toprakla ilgili yanlarını ele almaktadır. [3] Burada sanatın sadece somut olan ile değil, uzay-dünya ilişkisini, mistik gerekliliğin tinsel ve ruhani durumlara duyarsız kalmaması gerektiği savunulur. Her sanatçının kendi kişiliğine özgü olanı ifade etmesi inanç ve kültürel olgular yanında öznel ruhsal dünyasını sanata sokmasıdır.

İslam sanatı temelde evrensel bir sanat olmak bir yana, iyi tanımlanmış, bölgesel bir hanedanın sanatı karakterine sahip olabilir; bu özelliğini sonraki yüzyıllarda tutarlı olarak korumuştur. [5] Aslında Orta Çağın tüm sanat anlayışı Türk sanatı dışında hanedan, krallık veya papazlık sanatı olarak yorumlanabilir. Türk sanatının hanedan sanatı dışında tutmasının neden köklü, sürekli ve kendisini yenileyebilme özelliğinde aramak gerekir. Çünkü bütün Türk devletlerinin yöneticileri eliyle yaptırabildiği eserlerde Avrasya üslubu yanında ikonografik örnekleri sembolik yansımaları çok rahat görülebilir.

İslam sanatı somut ve soyut unsurların bileşenlerinden meydana gelmektedir (Çaycı, s12).Hatta soyut ifade ve sembolizm Batı sanatından çok daha önceleri Doğu İslam sanatında karşımıza çıkar.

İslam sanatı madde boyutuyla ne kadar müşahhas ise muhteva boyutuyla o kadar mücerreddir. Sanat repertuvarını oluşturan soyut unsurlar, çok fazla belirginlik kazanmaksızın sanat ile aşikar hale gelmiştir.

Bu sebeple Türk İslam sanatı, temaşa edilebilen ile gizli arasındaki gidişgeliş veya İslam'ın mücerred boyutunun madde ile dışa vurumu, medeniyete intikali olmuştur. Başka yaklaşım ile İslam sanatı, evrenin içsel gerçeklerinden sadır olan ruhtur. Bütün bunlar İslam sanatının İslam tevhidi dünya görüşüne göre şekillenip medeniyet dairesi içinde somutlaşmasıdır (Çaycı, s12) Bu somutlaşma önceki Türk İslam Devletlerinin devamı olarak Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Döneminde (11. Ve 13. yüzyıl), mekâna indirgenmiş soyut yorum ve yanılmalar eksiksiz bir şekilde mimaride semboller üzerine çalışılarak zenginleşmiştir. Bu dönemdeki yapılarda zemin ve tinsel boyutun ayrı tutulamayan bir ikili hale gelmesi, ruhani gücün varlığındaki arayış, sanatta nasıl kusursuz olarak işlenebileceğini kanıtlamıştır. Sanat, biçim ve fikirlerin evreni sorgulamaya yönelmesiyle kendisini; sütun ve sütun başlıkları, kemer, kubbe, mukarnas ve tonoz gibi mimari ögelerin detaylarında yer almaktadır. Özellikle yapısı gereği minimal ve simetrik yorumlamaya uygun olarak kubbe formunda daha net olarak ortaya koymaktadır.

Kubbenin asıl gelişimi doğu mimarisinde gerçekleşmiş, Türk çadırlarıyla, stupa ve ateşkederlerden yola çıkan mimarlar bu düzeni geliştirerek sonunda Osmanlı cami mimarisine kadar ulaşan bir çizgiyi takip etmişlerdir. Türkler'in kullandığı ve Hz. Peygamber zamanında Araplar'ın, "Türk kubbesi" dedikleri topak ev veya yurtlar kubbe biçimindedir (Mülayim, s86). Aslında Türklerin kubbeyle tanışıklığı çok daha eskilere dayanır. M.Ö. 10-6. yüzyıllar arasına tarihlenen Özbekistan / Tagisken mezarlığındaki kubbeleri bunlar için sözel örnektir. Hatta bu kubbeli yapılar kozmik / astral bir anlayışın ürünü olarak değerlendirilmiştir.

Kubbe kelimesi ile gök kubbe kavramı iç içe girmiş bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle, iki boyutun niceliksel kavramları birbiriyle örtüştürülmüştür. Yani ilahi ve ilahi olmayan dinlerde ortaklık arz eden makro ve mikro kozmos felsefesi mimaride de yansımasını bulmuştur. Daha açık ifade ile dini mimariyi oluşturan mekanlar, makro-kozmosun mekâna indirgenmiş boyutu olarak yorumlanabilir. İnsanın etrafını çeviren alem ile mimarinin şekillendiği mekân birbirini tamamlayan unsurlar olarak algılanmıştır. Böylece uzaklardaki

Kutsal olan, yakın mekânda tecelli ettirişmiş oluyordu. Kubbe şekli gereğince merkezden başlayarak çemberin her bir noktasına eşit uzaklık sergilemektedir (Çaycı, s.200). Bu eşitlik ise yapıya uygulanan

görselliğin minimal ve simetri-asimetri soyut ifadeyi daha açık olarak iletmesine kolaylık sağlamıştır. Bu soyut geometrik biçimler düz-eğri çizgiler, daire- yarım daire, çizgisel ritim gibi uyum içerisinde kubbe formlarında yeni manalar kazanmaya yarar sağlar. Kubbenin bu gelişimi Selçuklu sanatında kendisini daha öznel olarak ortaya koyar.

Bu konu yabancı araştırmacılarında dikkatini çekmiş, özellikle Robert Hillenbrand bu alanda önemli tespitlerde bulunmuştur. Hillenbrand'ın Büyük Selçuklu medeniyeti ile ilgili ortaya koyduğu aşağıdaki ifadeleri konu açısından önem arz eder;

Büyük Selçuklu sanatının geliştiği alan genellikle modern İran'ın sınırları içinde kalan bölge olarak kabul edilir; ancak bu siyasi sınırların dışında kalan alan aslında daha geniştir. Modern bilim, İrani dünya içinde bulunan bütün yerel okulları kesinlikle tespit edilebilecek kadar gelişmemiştir, fakat Anadolu ve Suriye sanatlarının kendi ayırıcı özelliklerine sahip oldukları açıktır (Hillenbrand, s.91-92).

Aslında yazar Anadolu Selçukluyu her ne kadar kendi özel ayırt edici öğeleri barındırdığını iddia etse de Anadolu Selçuklu, Büyük Selçukludan gelen etkilerin Erken Dönem Türk devletlerini (Artuklu, Saltuklu,

Mengücekliler, Danişmentliler yeniden laboratuvarlarda geliştirip şekillendirmiştir. Biçim ve formlar ile yeni bir anlayış ortaya koyar. Yani Anadolu Selçuklu, Büyük Selçukluların daha gelişmiş devamından başka bir şey değildir. Özellikle bu değişimin kaynakları Asya, Avrasya üslubuna sıkı sıkıya bağlı gelişecektir.

Selçukluların kendileri, ya da halefleri olan Türk boyları sayesinde, Suriye'den Hindistan'a uzanan geniş bir bölge içinde hissedilmiştir. 1000 ve 1220 seneleri arasındaki dönem, seramikten metal işçiliğine, kitap sanatlarından mimariye, farklı sanat dalları için başlangıç ve son noktaları teşkil eder. Ancak Selçuklu sanatı ve bu döneme ait hanedanlardan en önemlilerini saymak gerekirse- Buyiler, Gazneliler, Guriler,

Karahanlılar, Harzemşahlar sanatları arasındaki örtüşme o derecededir ki, hanedan isimlerinin kullanılması gereksiz, hatta yanıltıcıdır. Akılda tutulması gerek asıl nokta, 1000 ve 1220 seneleri arasında doğu İslam dünyasında ortak bir dilin varlığıdır. Mimaride tuğla kullanımında yoğunluk ve çeşitlilik tartışmasız olarak bir "Selçuklu" özelliğidir; ancak tuğlanın İslam mimarisinde kullanımının kökleri Abbasi Samarra'sına (Türklere) kadar uzanır. Selçukluların görünür katkısı daha çok İran mimarisinin bazı klasik formlarının nihai şekillerini bu dönemde alması ve Selçuklu mimarlarının bu tipleri mümkün olduğunda farklı şekillerde kullanmalarıdır. Bir, iki ve üç eyvanlı camiler bilinmektedir; dört eyvanlı cami (aslında dört eyvanın çıkış sonrası Avrasya üslubundaki dört bulung / kutsal dört yön arayışına dayandır) anıtsal biçimini açık bir avlu ve anıtsal boyutlarda kubbeli bir bölme ile birlikte bulur, eyvanlar boyutlarına göre hiyerarşik bir düzenle birbirlerinden ayrılırlar. Zevvare, Ardistan ve en önemlisi de Isfahan Ulu camileri, bu tipin en önemli örnekleridir. Selçuklu kubbeli mekanları dışsal basitlikleri ile tanımlanırlar; birbirleri ile zıtlık prensibine uygun olarak düzenlenen güçlü geometrik yüzeylerden oluşan geçiş ögesi vurgulanmıştır. Kubbeli mekânın içi ayrıntılı bir geçiş ögesine sahiptir (Isfahan Ulucamisi'nde üçlü kemer bu alanın temel motifi olarak kullanılmıştır); buradaki derinlik, enerji ve ritmik hareket duvarların ve kubbenin sade, alçak kabartmalı düzeni ile tezat oluşturur. Farklı Selçuklu cami tipleri, örneğin tek kubbeli ve arkadlı tipler de bilinmektedir (Hillenbrand, s.91-92-109). Bu tezatlık bilinen özellikle yapılan zıtlık prensibinin uyarlamasıdır.

Türk sanat tarihçisi Selçuk Mülayim İslam Sanatı isimli kitabında bir alıntısı ile, Selçuklu sonrası Osmanlı Dönemi kubbe gelişimi üzerine bir kitap yazan Alphonse Gosset'in şu sözlerine yer vererek eleştirel bir yaklaşımda bulunmuştur:

"Osmanlılar çoban ve savaşçıdırlar, onlarda ne sanat vardır ne de sanatçı." Oldukça kaba ve kestirme yargılarla geçen 19. Yüzyılın sonuna doğru, İslam mimarisinin matematiksel kurgusu, mantık ve rasyonalizmi fark edildi. Bundan sonraki, mimarlık tarihi kuramında Antikçağ ve Rönesans'ın ölçülerini tartışılmaz kıstaslar olarak gören hümanistlerin sözlüğünde, İslam mimarisi farklı yönleriyle ağırlıklı olarak yer tutmaya başladı. Öyle ki, Arthur Upham Pope gibi çok tanınmış bir uzman Avrupa gotik mimarisinin kaynaklarının İslam yapılarında bulunabileceğini ileri sürdü (Mülayim, s.58).

Aslında Arthur Upham Pope burada yine batı araştırmacılarının ön yargılı bir bakış açışı ile olaya bakmaktadır. Çünkü gotik üsluba etki eden mimari tasarım ögelerini tamamen İslami Dönem Türk devletlerinin meydana koyduğu mimari eserlerde görüldüğünü görmemezlikten gelmektedir. Dünya mimarisinde ilk kez İsfahan Terken Hatun kubbesinde uygulanan kaburga sisteminin (Ayşe Bibi – 109192)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

gotiğin tesiri, yine ilk kez mezar anıtlarında karşımıza çıkan çifte kule geleneğinin ilerleyen yıllarda camii ve medrese (Rıbat-ı Melik, İsfahan Mescid-i Cuması) taç kapılarının ön veya yan kısımlarına eklenmesi ile anıtsallığın en üst seviyeye getirilerek mimari formda cephedeki yatay ve dikey zıtlığın dengelenmesi, daha sonra Haçlı Seferleri ile Geç Romanesk ve Gotik dönem Avrupa sanatında kilise ve katedrallerinin cephelerine yerleştirilen çifte çan kulelerine kaynaklık ettiği bu araştırmacıların görmek istemediği hakikatlerdir.

Özellikle kubbe-mekân ilişkilerindeki mantığı en yalın bir biçimde oraya koyan Osmanlı mimarisi ve Mimar Sinan okulu bu gelişmede kuşkusuz en önemli uyarıcı olmuştur (Berkli, s.100-101).

S. Mülayim Osmanlı mimarisindeki kubbe-mekân anlayışını bu sözleriyle överken temelinde tüm İslam alemine; Selçuklulara da temel alarak İslam ülkelerindeki mimari eserlerin etkisine ve sahip çıkılması gerektiğine göndermede bulunmaktadır.

Orta mekânın kubbe ile kapatılması düşüncesi Türklerin İslam dinine girmeleri ile daha anlamlı bir biçime dönüşmüştür. Kubbe, artık ancak İslami inanç sistemi içerisinde hem Tek Allah kavramının yerini alacak, hem de Türklerdeki kutsal gök kavramı ile uyumlu bir biçimde kullanılarak, nihayet Selimiye ile varılmak istenen hedefi yakalamak için, sürekli arayış ve yenilikler içerisinde kendisini geliştirecektir. İran'da Selçuklular zamanın yapılan camiler, erken dönem İslam camilerinin çok sütunlu, mihrap duvarına paralel veya dik neflerle bölünmüş, kubbenin henüz ağırlığını hissettirmediği tekrarlanan plan şemalarının aksine, Büyük Selçukluların kubbe olgusunun öne çıkarıldığı camilerle yeni bir ivme kazanır. Artık bundan böyle, plan, kubbeye göre tasarlanacaktır. İşte bu düşünce ile oluşturulan Mescid-i Cumalar, Selçuklu mimarisindeki gelişmelerin habercisi gibidirler. Melikşah döneminde yapılan mihrap önü kubbesi 15 cm çapındadır. Ayrıca kubbenin dıştan tepe noktasında hafif sivrilmesi, tipik Selçuklu üslubudur. Yapının kubbesi, bir alt ve üst yapı birliği gösterir. Bu durum önceki hiçbir İslam yapıtında böylesine etkili bir görünüm sunamamıştır. Yapının giriş eyvanındaki mukarnas sistemi de döneminin en başarılı örneklerinden olup muhteşem görüntüsü ile izleyici üzerinde kozmolojik etkileri hemen hissettirir. Bu etki, İslam'ın tevhit inancının bir yansıması biçiminde, birlikten çokluğa giden bir anlayışın simgesel ifadesi olarak, daha çok kubbe için süslemelerde ve mukarnas dizinlerinde de karşımıza çıkacaktır. Selçuklularda bu üslup kendisinden yüzyıllar sonra ortaya çıkan 1960'ların resim akımı olan optik illüzyon sanatının habercisi olduğunu düşündürmektedir. Geometrik geçmeler, örgü motifleri, diyagonal çizgiler ve birbirini tekrarlayan simgelerin yorumu soyut bir ifade ediliş biçimine gösterilebilecek kusursuz örneklerin başında gelir.

Batı Sanatında Op Art Gelişimi

Batı sanat akımları yenilik adı altında 19. yüzyıl sonundan günümüze kadar olan dönemde, sanatta birçok çeşitli anlayışların öncüsü olduklarını iddia ederek daima arayış içinde olmuşlardır. Her ne kadar geçmişin etkisinde kalsalar dahi bunun tam tersi olarak kendilerinin avangartın temsili olarak nitelendirirler.

Teknolojik bir hareketlilik olarak optik sanatı diğer adıyla kinetik sanatında yaygın olan teknik, daireler, kareler veya çeşitli geometrik basit şekilleri tasvir etmek için ritim ve tekrar duygusu ile çizgi parçalarının kullanılmasıyla oluşumu başlamıştır. Bu bir bakıma kinetik soyutlamayı da nitelendirmektedir. Günümüz araştırmacılarının Op Sanatı ile ilgili çeşitli kaynaklarda şu şekilde benzer yorumlarda bulunmuşlardır;

"Bir terim olarak ilk kez 1965'te, New York Modern Sanat Müzesi'ndeki "Yanıtlayıcı Göz" adlı sergide algısal ikiliğe olanak tanıyan geometrik kompozisyonlar için kullanılmıştır. Amacı görsel ikilikten yararlanarak retinayı güçlü biçimde etkilemek ve optik yanılsama yoluyla titreşim, yanıp sönme ve hareket duygusu yaratmaktadır. Bu nedenle Op Sanat örneklerinde betimsel öğeler yok edilerek çizgi, kare, daire vb. temel geometrik biçimlerden oluşan düzenlemeler ve renk ilişkileri temel alınmıştır. Op sanatçılar en çok algı psikolojisi kitaplarında rastlanan görsel yanılsamalardan yararlanmışlardır (Rona, s.1377). Bu anlayış ile İslam sanatının örtüşmesinin sebebi hissedilen dünyanın taklitçi olarak yeniden yorumlanması gibi plastik bir uğraşı olmamıştır. Onların kaygıları bilinçaltı ve ötesindeki dünyanın onların üzerindeki hissiyatları ve rüyanın, mitin, mistik olayların, kozmik sistemin, metafiziğin, evrenin yaratılış uzantıları vb. sonsuz zaman biçemlerinin somut formlar üzerinde gerçekleştirilmesi durumudur. Etkilendikleri ve sorguladıkları gök olaylarını mimari formlarda kusursuz olarak başarmışlardır. İnançlarını ve temelleri sağlam kaynaklara

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

dayandığından dolayı keşfedecekleri sonsuz bir boyutta soyut ve evrensel kavramlara göndermeler yapmışlardır. Selçuklulardaki optik keşfi görsel olarak özellikle kubbe formlarında soyut bir anlayış ile hakikatin varlığını, yaratıcı güç dünyasını somutlaştırma inancıyla var olmuştur ve kavram olarak bu soyut yorumların geniş bir yelpazesi vardır.

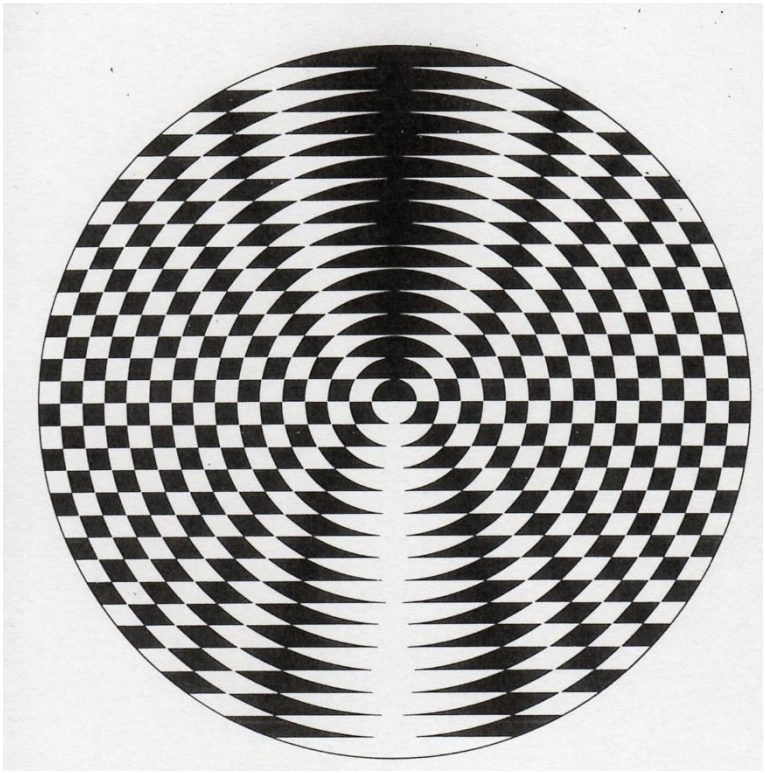

Resim 1. Rene Parola,, Baravalle Figürü, Serigrafi

Dinamik bir yapı arayışında olan Rene Parola'nın Resim 1'deki örnekte statik bir algı ile bir eksen etrafında dönen damalı çizim görsele ritim ve hareket kazandırmaktadır.

Bu örnekte kontrast ile asimilasyon çok daha belirgin bir biçimde ortaya çıkar. Şekillerin sık tekrarlanması, iç içe geçmiş olması ve birçok parçadan oluşması yüzünden şekil-zemin ilişkisinde sürekli bir değişim söz konusudur (Tuğal, s.136).

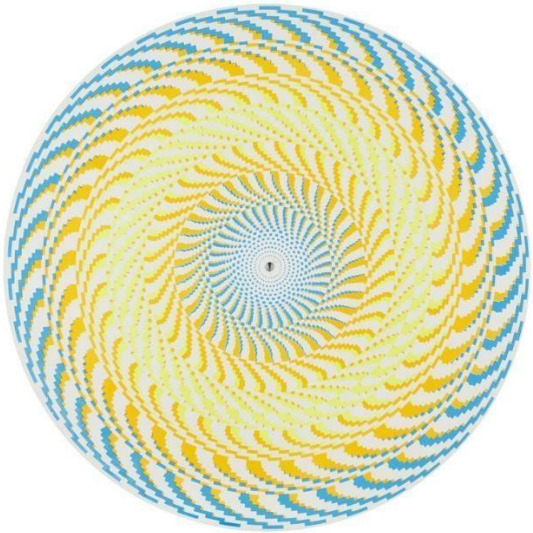

Resim 2. Peter Sedgley, Kozmoz, 1969, karışık teknik, 150 cm çap, yeri bilinmiyor

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Optik sanatta yoğun olarak siyah – beyaz tonları kullanılmış olsa da örnekte olduğu gibi (Resim 2) bazen ise renk, kromatik (tanımlanabilir tonlar) veya akromatik (siyah, beyaz veya gri) olarak kullanılabilir. Bir renkten diğerine geçiş yaparken gölgeleme kullanmazlar ve genellikle iki yüksek kontrastlı renk yan yana yerleştirilir.

İki boyutlu yüzeylerde renk ve çizgilerin kombinasyonundan faydalanarak bir oluşum sağlayan bu optik çalışmalar dijital sanatta da öncülük etmiştir. Uygun grafik tasarım yazılımına sahip günümüz çağdaş sanatçılarının uygulayabilecekleri bir sanat hareketi haline gelmiştir.

Resim 3. Bridget Riley, Blaze 3, 1963, tuval üzerine akrilik

Bridget Riley, seyirci için optik illüzyonlar yaratan örnekte görüldüğü gibi (Resim 3) çok sayıda şeritten oluşan çarpıcı resimleriyle ünlü en tanınmış Op Art ressamlarından biridir. Siyah beyaz geometrik desenleri, görüşün dinamizmini yansıtır ve algıda bir kaos ile derinliği etkisini yaratarak, bir hareket ve ahenk yaratmaktadır. Tek düzlem üzerindeki perspektif etkisi tuval üzerinde kendine özgü bir espas oluşturmuştur.

Doğu Sanatında Op Art Gelişimi

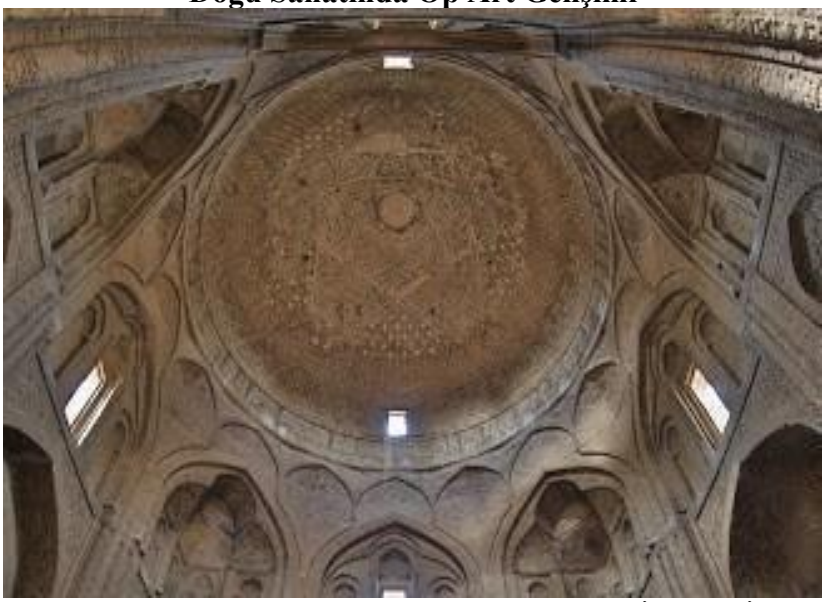

Resim-4 Terken Hatun Kubbe içi süslemeleri / İsfahan-İran

İlk Selçuklu camii, en mühim kısımları 1072-1092 arasında, Melikşah zamanında yapılmış olan İsfahan Mescid-i Cuması'dır. Kitabelere göre büyük mihrap kubbesiyle, bunun tam karşısında avlu dışında

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

kuzeydeki küçük kubbeli mekân, dört eyvanlı avlu ve kubbeli revaklarla bütün ana hatları Selçuklular zamanında meydana gelmiştir (Diyerberkli, s81).

İsfahan Mescid-i Cuma'sı Terken Hatun Kubbesi iç kısmında yer alan tuğla süslemeler, şaşırtıcı bir benzerlikle, mikro alem olan atom çekirdeğindeki nötron ve protonların elips hareketlerini hatırlatmaktadır (Resim 4) (Berkli, s101).Bu kubbe formundaki parça bütün tekrarları ve insan gözünün bilinç dışı algılama özelliği desteğiyle, üçüncü boyut ve ritim izleyicide farklı tepkimeler oluşturmaktadır.

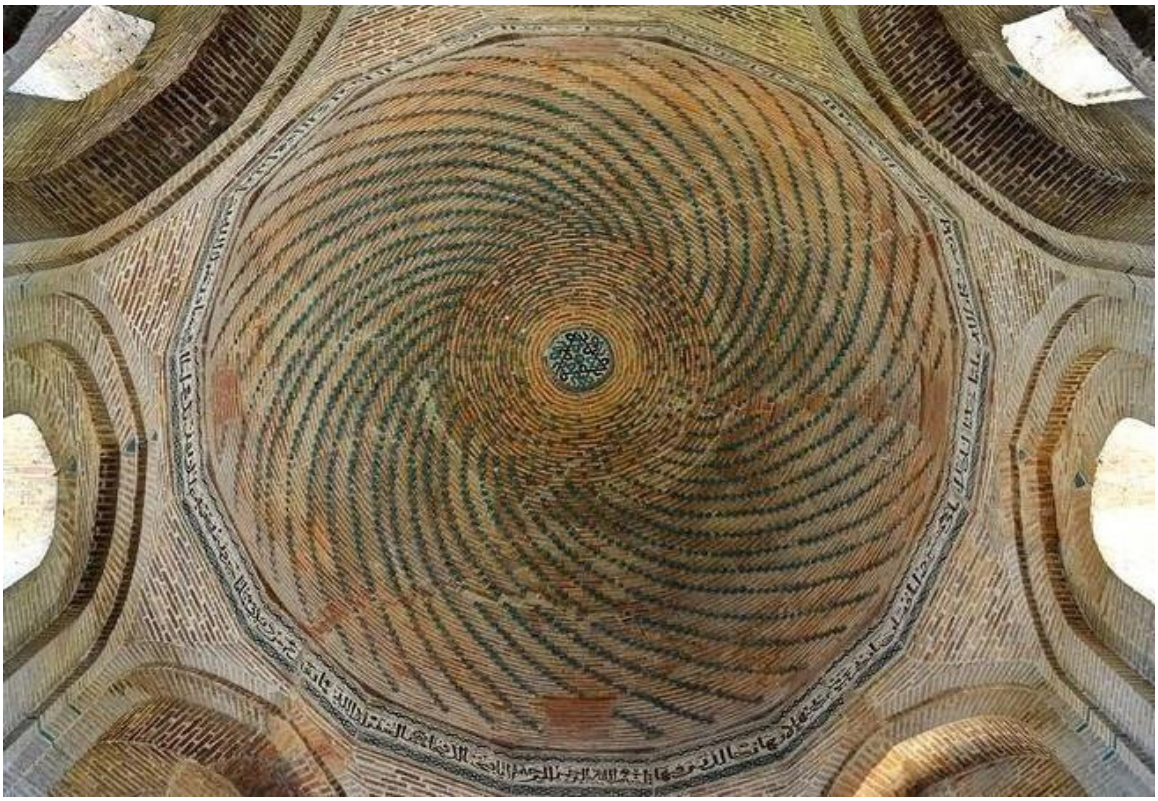

Resim 5 Battalgazi Ulu Cami (1224) _ Malatya

Anadolu'da Büyük Selçuklu üslubunu hiç değiştirmeden bu kadar kuvvetle devam ettiren tek eser Malatya Ulu Camii olmuştur. Eyvanın arkası prizmatik üçgenli kubbeli mekana birleşmektedir. Yarım küre şeklindeki kubbe İran'da Büyük Selçuklu (Isfahan Mescid-i Cuma, Melikşah ve Terken Hatun kubbeleri, Gülpayegan, Ardistan gibi) camilerinde gördüğümüz üç dilimli yonca biçiminde tromplarla sekizgen bir tambur üzerine oturmaktadır. Tromplardan başlayarak tuğlaların değişik örneklere göre dizilmesi ile zengin bir görünüş elde edilmiş kubbenin içinde bulunan spiral bir örnek meydana getirerek ortasına patlıcani ve firuze mozaik çinilerinden bir mühr-ü Süleyman işlenmiştir (Aslanapa, s.126).

Battalgazi Ulu Camii'nde evrenin sonsuzluğunu simgeleyen kare, dikdörtgen, üçgen, daire, beşgen, altıgen ve yıldız çokgenler gibi birçok geometrik şeklin belirli kurallarla bir araya getirilmesi ile oluşan desenlerin, merkezde bir noktadan başlayarak eşit açılar ve paralel kaydırılan doğrular yardımıyla geometrik düzen içinde genişlediği görülmektedir. Çeşitli renklerdeki çini motiflerin bu tarihi esere kattığı güzellik ve matematiksel bir disiplin içerisindeki konumlandırılmasındaki ustalık hayranlık vericidir. Mihrab önünde iki sahın genişliğindeki kare alanın üzerini örten kubbe, güneyde duvara dayalı ayaklarla birlikte altı destekle sivri kemerle eyvana bağlanmaktadır. Kubbe içi, yatay istif düzeninde sırsız tuğlaların aralarına, kare kabaralar şeklinde firuze sırlı birimler yerleştirilerek spiraller meydana getiren bir örgüyle kaplanmıştır. Kubbe göbeğinde mor ve firuze renkli çinilerden "Mührü Süleyman" motifi şeklinde dekoratif kufi yazıyla "Muhammed" ismi yazılmıştır. Kubbeye zemin teşkil eden on altı bordür içinde, patlıcan moru renkli çini mozaikten nesih yazıyla Fetih Süresi 1-5. ayetleri vardır (Resim 5) (Arslan, s104,123).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

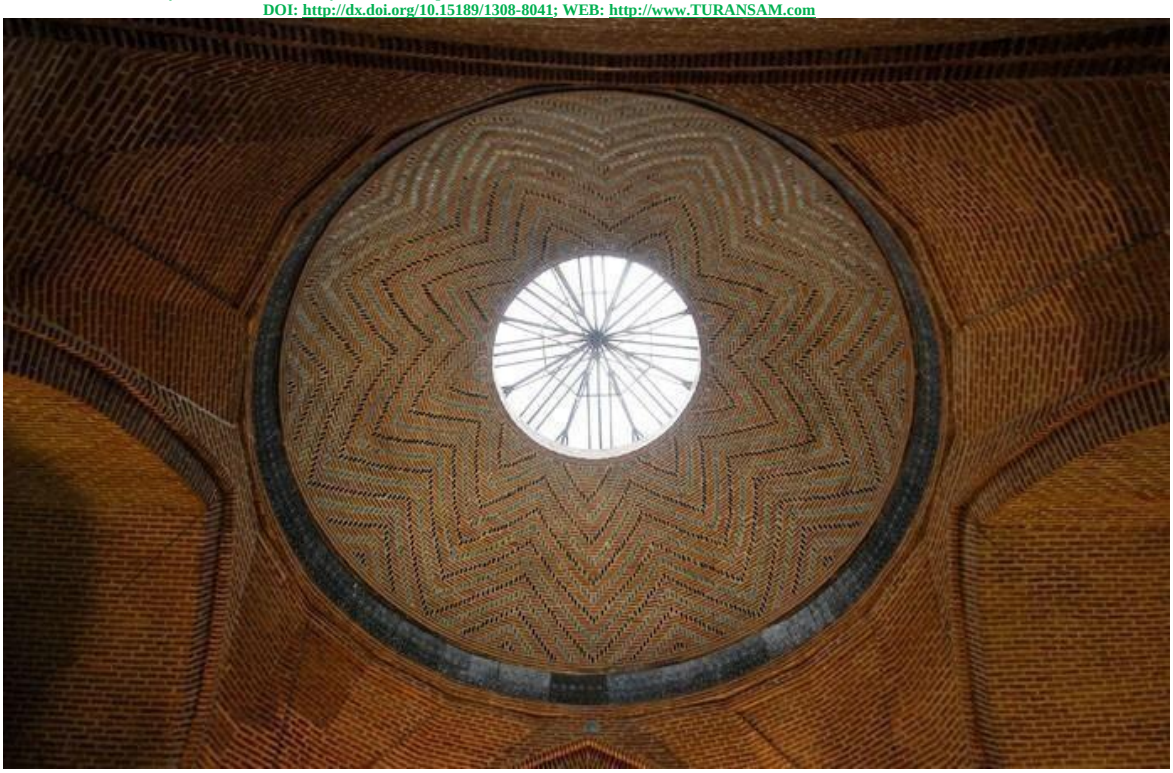

Resim-6 Konya Sahip Ata Hangahı (1279)

Sahip Ata Hangahı'ndaki kubbe kasnağı, kubbe içi ve merkeziyle bingilerde mozaik-çini, sırlı tuğla ve tuğla bezemeler görülmektedir. Bu bezemeler renkli taş işçiliği ile yine bir gökyüzü sembollerinden yıldız imgesinin geometrik uygulamasıdır. Birbiri ardına sonsuzluk prensibi ile çoğaltılmış yıldız formu eş zamanlı olarak art arda gelen kontrastlar ve çizgilerin tekrar edilmesi şeklinde kullanılarak optik etkiler elde etmektedir (Resim 6).

Görsel algıda yanılsamayı yaratan en önemli etkenlerden biri görmenin objektif değil sübjektif olmasıdır.

Görme algısı her zaman optik fizik kuralları ile bire bir örtüşmemektedir. Fiziksel olarak algılanması gerekenden daha farklı algılanan görsel obje aslında bir yanılsamadır (Tuğal, s27). Bu yanılsama Selçuklu kubbe formlarında ritmik olarak ele alınarak geometrik biçimlerle gözde hareket ve titreşim yaratılmasını sağlamıştır.

Mimari Kelük bin Abdullah olan Konya Sahip-i Ata Cami (1277)'sinde mescidin kubbesine Türk üçgenleriyle geçilir. Bu üçgen form geçişleri izleyiciyi bir görsel yanılsama sürecine alır. Aslolan; tüm bu optik yanılsamaların yaklaşımı gestald kuramında olduğu gibi bütün parçalarından önceden algılanır. Kubbe formuna hareket kazandıran bu yansımanın en büyük sebebi ise bütünün algılanması bütüne ait olan parçaların algılanmasından daha kolay olduğu için ritmik görüntü kazanmasına sebebiyet vermektedir (Resim7).

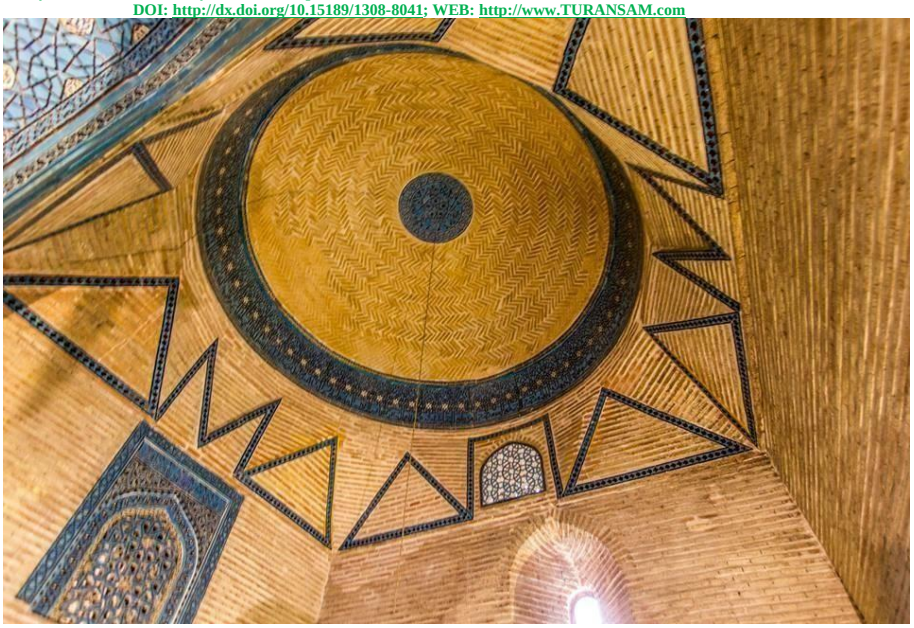

Resim-7 Konya Sahip-i Ata Cami (1277)

Bu mescidin kubbesinde giriş mekânının tonozundakine benzer bir tuğla örgü vardır. Yatay ve düşey olarak sıralanmış tuğlaların kısa kenarları düşey birim olarak kullanılmış, her yatay sırada bir tuğla kalınlığı ve bir düşey derz aralığı genişliğinde sağa ve sola yükselerek belirli sıralarda yön değiştirip yatay yönde kırık çizgileri biçimlendirir. Burada kubbe merkezinden kasnağa kadar iç içe on iki kırık çizgili çember dizilidir.

Kubbenin merkezinde dairesel çinili bir madalyon vardır. Merkezde bir beşgen oluşturacak şekilde düzenlenen bu yazı kompozisyonunda, Allah ve dört 169 halife (Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali) isimleri yer alır. Yazı kompozisyonun arasında birkaç yerde kalabilmiş rumiler ve palmetlerden asli halinde yazıların aralarının bitkisel süslemelerle dolgunlaştığı anlaşılır (Yavaş, s.161-178).

Kubbe kasnağında Besmele ve Al-i İmran Suresi'nden bazı ayetleri ihtiva eden kûfî yazının öne çıktığı zengin ve geniş bir çini bordürü dolaşmaktadır. Alt ve üstünü sınırlayan çerçeve kuşağı ile bir metre genişliğe yaklaşan dekorasyonda: alt tarafı bezeyen ve yüzeyin yaklaşık 1/3'ünü kaplayan harfler ortadaki geometrik kompozisyonlu örgülü bölüme bağlanarak merkezde altı kollu yıldızlar teşkil ederler. Zemin firuze olup, yazı ve motifler mozaik tekniğinde mor renkli çinilerden kesilmiştir. Zemini beyaz bırakılan ortadaki stilize edilmiş çiçek motifi XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Gökyüzünü simgeleyen yıldızlar gibi diğer renklerin arasında parlamakta, adeta sonsuzluğa ve ebedî âleme bir mesaj vermektedir. Yazı kuşağını alttan ve üstten sınırlayan beyaz üstüne mor renkli ince şeridin içinde dalga hareketi yaparak ilerleyen gövdeden çıkarak ters istikamete kıvrılan dalların uçları rumilerle bağlanmaktadır. Kubbenin yarım küre yüzeyi, balık sırtı gibi düzenlenmiş zikzak desenli tuğlalarla örülmüştür (Erdemir, s.275).

Mimari ögelerde yansıtılan, metafizik ve mistik kabullerin yoğun olarak yaşandığı bu dönemde evren kozmos simgesel olarak önem kazanmıştır. Doğrudan algısal yanılsamaya yönelik olması bilinci ve varoluşu sorgulamasına sebebiyet vermiştir. Kozmostaki hareketi esas alarak ortaya çıkan kubbe formları anlayışının temeli Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerle yorumlanır, "Allah yerlerin ve göklerin nurudur." Nur Suresinin 35.ayetinde yer alır. Kozmik evrenle olan bağlantısının mimari yansımalardaki yorumları somut veriler ile sonsuzluğa ulaştırır. Yasin suresi 81.ayette ise; Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, Onlar gibisini yaratmaya gücü yetmez mi? Elbette buna gücü yeter. O çokça yaratan ve en iyiyi bilendir. Bunun gibi birçok ayete dayanarak İslam eserlerinin temeline ulaşılır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Resim-8 Konya Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi Kubbesi

Akşehir'de Ömerzade Şemseddin Hasan tarafından yaptırılan 1215 tarihli tek kubbeli Küçük Ayasofya Mescidi dikkate değer. Kubbesi zikzak biçiminde sıralanmış sırlı tuğla süslemeli olup tepesinde firuze ve mor renk çinilerden geometrik bir dolgu vardır. Kubbe geçişi Türk üçgenleri ile sağlanmıştır. Kubbe kasnağında firuze ve mor renkte mozaik çinilerden örgülü kûfi yazıya benzer bir süsleme kuşağı uzanmakta olup bunun altında ve üstünde bir dizi halinde firuze renkte küçük çanaklar sıralanmıştır (Resim 8) (Diyerbekirli, s133).. Bu günümüz minimal sanatın öncülerinden biri olarak nitelendirilebilecek olan kubbede, basit ve tekrara dayalı şekiller ve formlar kullanmış; öznel, karmaşık, ayrıntılı bir illüzyon yaratma hissi uyandırarak yine optik sanata göndermede bulunmuştur. Bu kubbe formunun optik yanılsamaya vurgu yapmasının yanında; atmosfer, yıldızlar, gökler, yıldız kümeleri, gezegenlerin sepili bulunduğu gökyüzü hissiyatını kastetmiş gibi bir izlenimi vardır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Resim -9 Konya Akşehir Taş Medrese Camii (1250)

Konya'dan bir başka ayakta kalmış olan bu Selçuklu camisi kubbesinde tuğla ve taş işçiliği kubbe yüzeyinde meydana getirilen spiral/helezon illüzyon yansıması yapılmıştır (Resim 9). Yine firuze ve mor renkli çinilerin olduğu kasnağın etrafındaki spiral yorumlama, izleyiciyi sonsuzluk algısına götürmektedir.

Hareketi taşıyan ve ritmi sağlayan bu algı kendi ekseni etrafında dönmeye devam eden dünyaya göndermede bulunduğu yorumlanabilir. Spiralin hipnotik etkisi belirli düzene uyarak bu kubbede biçim kazanmıştır. Kompozisyon temel olarak merkezdeki kasnakta odaklanmış ve simetri temel noktada buluşmuştur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

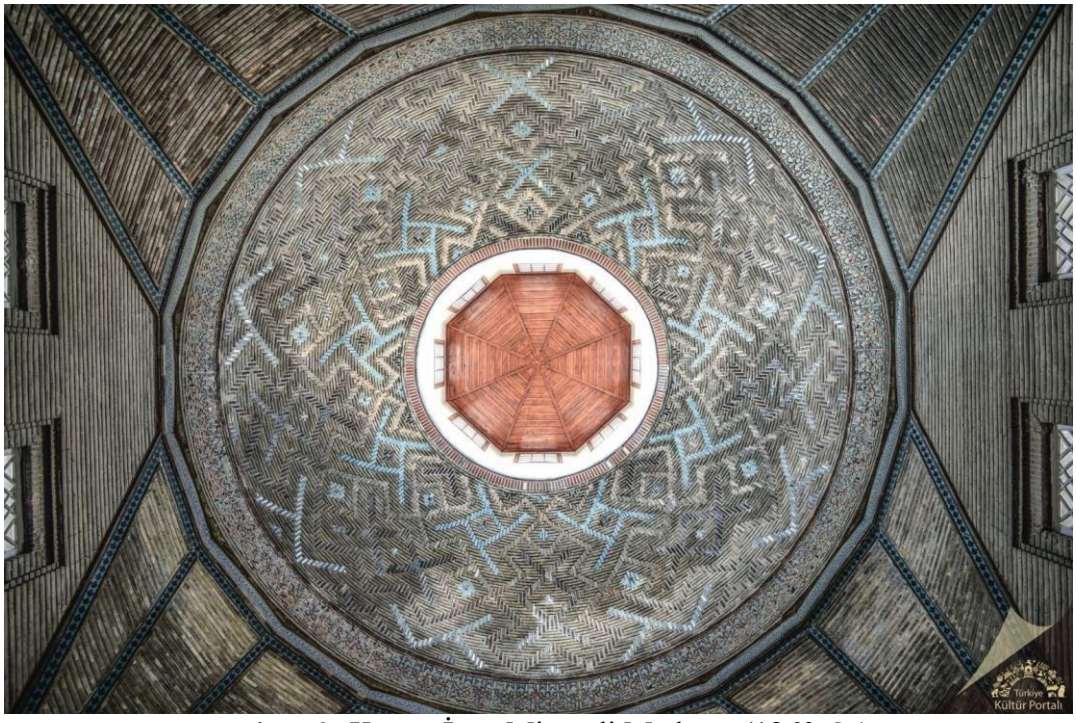

Resim 10- Konya İnce Minareli Medrese (1260-65)

Konya'da diğer bir Selçuklu Veziri Sahip Ata'nın yaptığı ve Mimar Kölük bin Abdullah'ın eseri olan İnce Minareli Medrese külliye olarak çok gösterişli bir mimari birlik gösteriyor. Bugün yıkılmış olan cami, cephenin sağında idi (Diyerbekirli, s136).Medresenin kubbesinde sırlı tuğla mozaiklerle renklendirilmiş geometrik süslemelere yer verilmiştir.

Bu geometrik yorum özellikle Selçuklularda sıklıkla kullanılan 'çarkıfelek' motifini yansıtmaktadır. Görünüş itibari ile içerisinde, bir çark gibi dönmeyi de barındıran bu damga dört yönün, dolayısıyla Tanrı'nın temsillerinden bir diğeridir. Ortadaki kare veya baklava dilimi biçimindeki boşluk köşeleriyle, uçlardan uzanan kollar da yöneldiği taraflarla dört yönü işaret etmektedir (Aslan, s1389). Zikzak yani açılı dizilişin tercih edildiği kubbe tasarımında, kasnaktan uzaklaştıkça giderek uzayan taş örgüler yapıya optik bir hareket kazandırıştır. Bu aynı zamanda plastik sanatlarda karşılaştığımız diyagonal çizgilerin birbirini tekrar ederek süreklilik oluşumunu da yansıtır (Resim 10).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Resim 11 – Konya Karatay Medresesi (1251)

Selçukların en zengin anıtsal mekân yapısıdır. Kubbeyi ve duvarları kaplayan çini mozaik süslemeler, mimari ile tam bir ahenk halinde mekân etkisini arttırmaktadır (Resim 11). Yelpaze biçiminde açılan köşelere oturan kubbenin firuze ve lacivert mozaik çinilerle iri geometrik yıldızları adeta gökyüzünü aksettirmektedir (Diyerbekirli, s.135).

Kubbedeki gökyüzü ve sonsuzluk ilkesi, iç cephelerdeki halı ve kilim gibi asılı duran çini panolar, pandantiflerdeki anlamlı ve gizli peygamber ve halife adları muazzam bir sanat anlayışı ve inceliğiyle ele alınmıştır. Ortasındaki açıklıkla birlikte kubbe ise gökyüzü ve gökyüzü kapısının bir simgesi olarak değerlendirilmektedir (Odabaşı, 258, 263).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

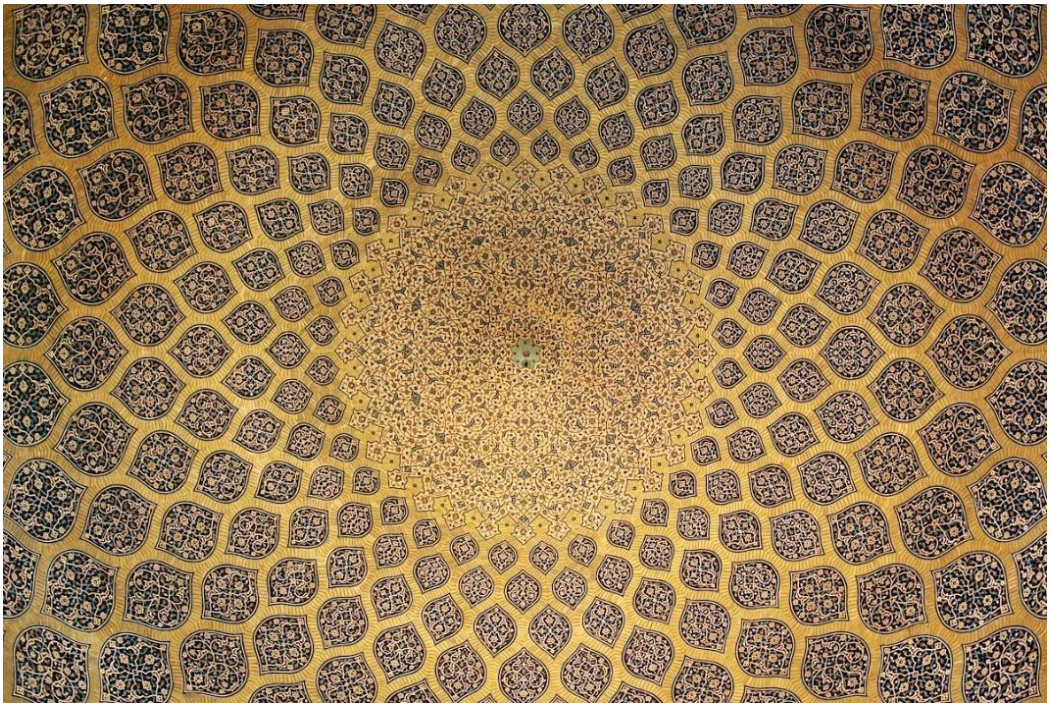

Resim-12 Şeyh Lütfullah Camii merkezi noktadan dağılan kubbe için süslemeleri (1615) İsfahan-İran

Büyük Selçuklu Dönemi cami kubbelerinin hemen pek çoğunda evren kubbe ilişkisi tesadüfi değil bilinçli ve araştırıcı bir düşüncenin ortaya koyduğu uygulamalar olarak kendisini hissettirir. Kubbedeki bu gelişme ilerleyen dönemlerde de devam edecek, özellikle kubbenin iç kısmındaki tezyinatla uzay-dünya ilişkisi daha derin bir anlam kazanacaktır. Gerçekten de kubbe içi tezyinatlarda bilhassa büyük patlama teorisini hatırlatan (Bing Bang) çok başarılı uygulamalar İran bölgesinde Büyük Selçuklu ve Safevi dönemlerinde yapılan kubbeli yapılarda yoğun bir şekilde karşımıza çıkarak, izleyiciye, muhteşem bir görüntü sunarlar (Resim 12) (Berkli, s.102).

SONUÇ

Mimarinin işlevselliğinin yanında plastik bir olgu olduğu anlayışını göz önünde bulundurursak, plastik sanatlarda günümüze kadar yıkılmış olanların haricindeki diğer Selçuklu yapılarının optik arayışı yapıların çeşitli bölmelerinde, seramiklerde, mezar taşları, takı vb. alanlarda kullandıkları görülmekte ve formu gereği kubbelerde optik yanılsamanın izleyiciye doğrudan aktarılabilir olması illüzyona yol açmaktadır. Bu anlayış yüzyıllar öncesinde görülmüş olmasına rağmen günümüz birçok kaynakta sadece temeli bir terime dayalı olarak ilk kez New York'taki bir sergide kullanıldığını dile getirmektedirler.

1960'lı yıllarda çağdaş bir sanat akımı olarak ortaya çıkan Optik Sanat/Op Sanat tanımlanırken, "bilim ve sanatı bir araya getirerek, renk ve hareketin dinamik etkisini yaratmayı başardığı" vurgulanmıştır. Soyut Sanatın ve Empresyonist ressamların optik ve renk üzerine yaptıkları araştırmaların, Op Sanatın temelini oluşturduğu bilinmektedir"(Yılmaz, s.32). yorumlamasıyla tamamen Avrupa sanatı olarak kaynaklarda ifade edilmektedir. Op sanatçılarının arayışları, plastik sanatta renk ve form kullanımına önem vermeyi gerektiren özel efekt yaratmak amacıyla üretilmesiydi. Fakat öncesinde kubbelerdeki optik yanılsamalar ise inanışların doğrudan mimariye soyut olarak yansıtılmasıydı.

Bu soyut ifade yollarına olan eğilimin, Kur'an-ı Kerim'in hayvan ya da insanı resmetmeyle ilgili yasaklarının bir neticesi olduğu iddia edilir. Bu iddia doğru değildir, çünkü Kur'an'ın muhteviyatında böyle bir bölüm yoktur. Soyut işlevin nedeni Müslüman olmanın gerektirdiği hakikatin zihniyetinde ve yaşamında

yani, ünite olanın ifadesel tutumlarında aramak daha doğru olur.[31] Bu destekleme ile soyutun mimarideki yansımaları ele alındığı takdirde tarihte formun hareketinin farklı anlarının kubbeler içinde yer alması, formlar arasında değişim olarak algılanmasına ve hareketi beraberinde getirmesine yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

1. BAZİN, Germain, Sanat Tarihi "Sanatın İlk Örneklerinden Günümüze", Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2020.
2. BERKLİ, Yunus, Türk Sanatında Avrasya Üslubunun Evreleri, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2011.
3. ÇAYCI, Ahmet, "İslam Mimarisinde Anlam Ve Sembol", Palet Yayınları, Konya 2017.
4. ÇORUHLU, Yaşar, "Erken Devir Türk Sanatı", Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2017.
5. DİYERBEKİRLİ, Nejat- Aslanapa, Oktay, "Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1993.
6. HİLLENBRAND, Robert, "İslam Sanatı Ve Mimarlığı", Homer Kitabevi, İstanbul 2005.
7. KUTUP, Muhammed, "İslam Düşüncesinde Sanat", Fikir Yayınları, İstanbul 1979.
8. KUBAN, Doğan, "Mimarlık Kavramları", Yem Yayınları, İstanbul 2002
9. MÜLAYİM, Selçuk, "İslam Sanatı", İsam Yayınları, İstanbul 2013.
10. MÜLAYİM, Selçuk, "Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
11. RONA, Zeynep, "Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi", Yem Yayınevi, İstanbul 1997.
12. TUĞAL, Sibel Avcı, "Oluşum Süreci İçinde Op Art", İstanbul 2012.

Süreli Yayınlardaki Yazılar

13. ARSLAN, Mehmet, (2018). "Battalgazi Ulu Camii Ve Geometrik Analizler", Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi, Cilt 2, Sayı 5, S.104-103.
14. ASLAN, Yunus Ve Duran, (2020). Remzi. "Türk Sanatında Tengri-Tanrı Damgası". Ulakbilge, S.54.
15. ERDEMİR, Yaşar, (2018). Sahip Ata Ailesinin Türbesi Ve Nadide Çinileri Üzerine, Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Cilt:0, Sayı:3, S.275.
16. ODABAŞI, Zehra, "Karatay Medresesi'nin Biçimlendirilmesi Ve Mimari Anlam Boyutu" USAD, Güz, (5), (2016), S.258-263.
17. YAVAŞ, Alptekin, "Konya Sahip Ata (Tahir İle Zühre) Mescidi", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Cilt:0, Sayı:20, (2008), S.161-178.
18. Yılmaz, Nazik Çelik "21.Yüzyıl Sokaklarında Optik Yansımalar", Ulakbilge, Cilt 7, Sayı 32,

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(2)

Prof. Dr. Hasan LATİF[4]

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ (İKY) 2022 ALAN YAZINI

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT 2022 LITERATURE

ÖZ

Bu araştırma makalesinin amacı, İKY araştırmacılarının, araştırma sürecinde araştırma konusunu tespit ederken yaşadıkları tereddütleri gidermektir. Bu doğrultuda, Web of Science Group dahilinde İKY alanında etki faktörleri bakımından yüksek değerlere sahip dört derginin 2022 yılı literatürü incelenmiştir. Bulgular analiz edilmiş, yorumlanmış, sonuç ile birlikte tavsiyelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İKY, İKY literatürü, Araştırma konusu, Araştırma yöntemleri, Araştırmacı.

ABSTRACT

The aim of this research article is to eliminate the hesitations of HRM researchers while determining the research topic during the research process. Accordingly, the 2022 literature of four top journals with high values in terms of impact factors in the field of HRM within the Web of Science Group was examined. Findings were analyzed, interpreted, and recommendations were included with the conclusion.

Keywords: *HRM, HRM literature, Research topic, Research methods, Researcher.*

[4] Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, İnsan Kaynakları Yönetimi Programı, hasan.latif@kocaeli.edu.tr ; ORCID: 0000-0002-7529-4950

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Alan yazın (literatür) bilimsel araştırma sürecinin aşamalarından biridir. Araştırmacı, araştırma sürecinde araştırma konusunun geçmişini, yani diğer araştırmacıların bu konuda daha önce neler söylediklerini, konuyu hangi yönleriyle araştırdıklarını yazmak zorundadır. Literatür, araştırılan konunun geldiği noktayı tespit etmek açısından önemlidir. Poch et (t.y.) literatürün dört işlevinden söz eder: 1- Araştırmacılar bilimsel literatürü iletişim ve bilgi paylaşımı olarak kullanırlar. 2- Bilgilerin geçerliğine, doğruluğuna ve denetlenmesine olanak sağlar. 3- Yazarların ve yayın tarihinin kaydedilmesiyle birlikte, bilimsel bilgi kaynağına dönüşür, böylece geçmiş değerlere ulaşılmasına olanak verir, bir kavramın veya bilimsel bir teorinin evriminin belirleyicisi olur. 4- Özellikle üniversite kütüphanelerinde basılı ve/veya elektronik olarak arşivlenir.

Literatür, yürütülmekte olan araştırma konusunun bilançosudur, bu bakımdan özellikle araştırmacı ve doktora öğrencisinin araştırma konuları için özel bir başvuru alanıdır.

Araştırmacılar açısından araştırma sürecinin en zor taraflarından bir tanesinin, araştırma konusunun tespiti olduğu varsayılmaktadır. Bazı araştırmacılar, konu bulmakta zorlandıklarını dahi söylemektedirler. Hatta bazı araştırmacılar bunu yap boza çevirebilmektedir. Bu makale, İKY alanından araştırmacılara fikir vermek ve yol göstermek gayesiyle hazırlanmıştır.

ARAŞTIRMA

Bu araştırmanın amacı, İKY alanından araştırmacıların, araştırma sürecinde araştırma konusunu tespit ederken yaşadıkları tereddütleri gidermektir. Bu amaç doğrultusunda, Web of Science Group dahilinde İKY alanında etki faktörleri bakımından yüksek değerlere sahip dört dergi örneklem olarak seçilmiştir. İlk olarak bu dergilerde 2022 yılında yayınlanmış makalelerin başlık, özet ve anahtar kelimeleri incelenmiş, ardından sadece konuyu yansıtan başlıkları seçilmiştir. Dört dergiden elde edilen bulgular aşağıda gösterilmiştir.

1- Human resource management journal (Wiley) (Human Resource Management, t.y.)

- İKY projelerinde akademisyen ve pratisyen işbirlikleri
- İK uygulamalarını işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetlerine bağlamak (sosyal sorumlu İKY)
- Örgütsel dayanıklık (İKY sistemleri örgütsel dayanıklığın sağlanmasında yardımcı olabilir mi, nasıl yardımcı olabilir?
- Presenteeism (hasta haliyle çalışma, varolmacılık)
- İşgörenlerin djitalleşme girişimlerine katılımı (yöneticilerin teknoloji kullanma yeteneğine bakışı)
- Demokratik yönetim tarzı ile ücret ve performans ilşkisi
- İşgörenlerin sesi; çoğulculuk, azınlık ve çoğunluk dünya bağlamlarında sesin yeniden düşünülmesi
- Kadın yöneticiler ve işletmenin performansı
- COVID-19 (Makro türbülansın iş ve İKY üzerindeki etkisinin teorileştirilmesi: COVID-19 ve zorunlu ev çalışmasına ani geçiş)
- Hikâye anlatımı becerisi (İK analistlerinin hikâye anlatımının ikilemi: gösteriş ve dizginleme)
- Mesleklerin yönetimi
- Çalışanların katılımı
- Dijitalleşen işyerlerinde e-ses
- Uzaktan çalışma
- Kariyer geçişi (Career tansition)
- Leavism (iş ile özdeşleşme, iş hayatıyla özel hayatın altüst olması)
- Sosyal sözleşme - psikolojik sözleşme
- Kadın insan kaynakları yöneticileri
- Kadın çalışanlar
- Yetenek savaşı
- İKY uyarlamalarının yönetim – çalışan gerilimine yol açması

- İşten çıkarmaların işten çıkarılanlar üzerinde etkileri
- Öğrenmeyi geliştirme
- Serbest çalışma
- İK algoritmaları

2- Human Resource Management Review (Elsevier) (Human Resource Management, t.y.)

- İKY akademisyen ve uygulamacılarının farklı bakış açıları
- Gönüllülük esasında çalışma
- İKY perspektifinden işyerine bağlılık
- İK stratejileri ve ekibi tanıma, ekip uyumu, ekip ilişkileri
- Örgütsel vatandaşlık kararsızlığı (citizenship ambivalence)
- İşyeri farkındalığı
- Pozitif psikoloji ve İKY
- Gurbetçilerin iş ile ilgili/ilgisiz refahı
- Sosyal medyanın işe alma sürecindeki rolü ve aday tepkileri
- İşyerinde dışlanma
- Algoritmik yönetim ve iş tasarımı
- İşletmenin sosyal sorumluluğu / sürdürülebilirlik ve İK bağlantısı
- Holdinglerde İKY
- Gurbetçi yöneticiler
- Kariyer geçişi
- Örgütsel öğrenme

3- Human Resource management (Wiley) (Human Resource Management, t.y.)

- COVID-19'un uzun süreli ve derin etkileri
- Yeşil İK yönetimi
- Küresel işletmelerde çalışma özlemi
- Engelli çalışanlar
- Yönetim kadrolarında cinsiyet çeşitliliğinin işletmenin performansına ve yeniliklere etkisi
- Gurbetçiler ve ev sahibi ülke vatandaşları arasında bilgi aktarımı
- Çevresel bozulmalar çağında stratejik İKY, ("İKY, bireysel olarak çalışanların çevresel bozulmalarla başa çıkmalarına nasıl yardımcı olabilir?"), ("İKY, kuruluşların çevresel bozulmalara karşı daha dirençli olmasına nasıl yardımcı olabilir?")
- COVID-19
- İK uygulamaları ile iş yerindeki gayri resmi ilişkiler ve çalışanların refahı arasındaki bağlantı
- Uzaktan çalışma
- İş arayanları etkilemek
- Kadınlar ve erkekler ne zaman ve neden düşük performans gösteriyor?
- Cinsiyete dayalı cam tavanı kırma
- Terfi
- Yaratıcı performans baskısı
- Irksal bir mega tehdidin ardından siyah topluluğa yönelik örgütsel destek beyanlarının örgütsel çekicilik ve gelir üzerindeki etkisi
- Dışsal ödüller ve yaratıcılık etkisi

4- The International Journal of Human Resource Management (Taylor & Francis) (The International Journal, t.y.)

- İKY'nin psikolojikleştirilmesi
- Ahenkli liderliğin ve işyeri maneviyatının psikolojik sıkıntı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki üzerindeki düzenleyici rolü
- Sağlık ve emekliye ayrılma niyeti
- COVID-19
- Güçlendirici liderlik
- İK süreçlerinde damgalama (etiketleme) faktörleri
- Duygusal emek
- Yetenek yönetimi
- Etik dışı örgüt yanlısı davranış, etik liderlik
- Personel seçiminde referansın etkisi
- Geribildirim ve çalışan sesi
- Yeşil İKY
- Uzaktan çalışma
- Çevik çalışma
- Vasıflı göçmenlerin istihdam edilebilirliği
- Cinsiyet çeşitliliği ve firma performansı
- Çalışanlarda tükenmişlik
- İKY'de yapay zeka uygulamaları
- İşyerinde eşitlik, çeşitlilik, kapsayıcılık
- Kültürel çeviklik
- Kapsayıcı liderlikle çalışanların refahını geliştirmek
- İşyerinde kötü muamele
- İnsan veya teknoloji kaynaklı daha az yetenekli olma hissine kapılma
- Çalışan yönlendirmeleri (employee referrals)
- Engelli çalışanlar
- Çalışanların ruh sağlığı
- İşyerinde dedikodu

ANALİZ, YORUM ve SONUÇ

Araştırmanın bulguları, araştırmacıların değişik konuları seçtiklerini göstermiştir. Araştırmacıların seçtikleri konular arasında COVID-19 öne çıkmıştır. Araştırmacıların önemli bir kısmının, araştırma konularını; izledikleri, etkilendikleri, esinlendikleri ve sorunsallaştırdıkları olgu ve olaylardan yola çıkarak tespit ettikleri izlenimi vardır. İnsanı ilgilendiren sorunlar; sonu gelmez, çeşitli, karmaşık ve kesin çözümü olmayan sorunlardır. Karşılaşılan her yeni sorun araştırmacının ilham kaynağı olur. Özgün kavramlar karşıtlarıyla düşünüldüğünde, yeni fikirleri, yeni konuları akla getirir, yaratıcılığı desteklemiş olur. İK literatürü arasında dikkat çeken önemli bir ayrıntı da bununla alakalıdır: bir araştırmacının pozitif psikolojiyi araştırma konusu olarak seçerken, bir diğeri olumsuz psikolojiyi seçmiş, bir araştırmacı presenteism konusunu seçerken diğeri leavism'i seçmiş, bir araştırmacı çalışanların sesini diğeri ise e-ses konusunu seçmiş, bir araştırmacı İK akademisyenlerini seçerken bir diğeri de İK pratisyenlerini tercih etmiştir. Bir araştırmacı örgütsel öğrenme konusunu araştırmış ama örgütsel unutma konusunu araştıran olmamıştır! Bu arada şunu da hatırlamak lazımdır ki, İK literatürüne uygulamacıların ilgisi giderek artmaktadır, İK araştırmacıları ve uygulamacıları işbirliğinin ortak araştırmalarda giderek daha fazla kendini gösterdiğine tanık oluyoruz. Bulgulardan edindiğimiz bir izlenim, İK literatürünün geçmişe nazaran daha insancıl, çevreci ve sağlık odaklı olduğudur. Bulgular araştırmacıların güncel konulara daha fazla yöneldiğini ortaya koyuyor. Yine de tavsiye niteliğinde şu hatırlatmayı yapmadan bitirmeyelim; güncelliğini yitirmiş, modası geçmiş olarak addedilen konuları ihmal etmemek gerekir.

KAYNAKÇA

1. "Human Resource Management". (t.y.). , available at: https://onlinelibrary.wiley.com/page/journal/1099050x/homepage/productinformation.html.
2. "Human Resource Management Journal". (t.y.). , available at: https://onlinelibrary.wiley.com/page/journal/17488583/homepage/productinformation.html.
3. Pochet, B. (t.y.). "Comprendre et maitriser la littérature scientifique", available at: https://infolit.be/CoMLiS/ch02s01.html.
4. "The Human Resource Management Review". (t.y.). , available at: https://www.sciencedirect.com/journal/human-resource-management-review.
5. "The International Journal of Human Resource Management". (t.y.). , available at: https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=rijh20.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(3)

Prof. Dr. Davut AYDÜZ[5]

DÎNÎ ve TÂRİHÎ TEMELLERİ İTİBARİYLE DİNLERARASI DİYALOG[6]

INTERFAITH DIALOGUE ON ITS RELIGIOUS and HISTORICAL FOUNDATIONS

ÖZ

Bu makalede, dinlerarası diyalog konusu değerlendirilecektir. Makale; önce diyalog ve dinlerarası diyalogun ne olduğu konusunu ele aldıktan sonra bunlar kadar önemli olan "dinlerarası diyalog ne değildir" meselesinin inceler. Dinlerarası diyalogun faydalı neticelerine ve her şeyden önce bu diyaloglar neticesinde inşa edilecek müşterek bir platformun ehemmiyetine işaret ettikten sonra, diyalogun dinî ve tarihî kaynakları denilebilecek olan Kur'ân-ı Kerîm, Hadis-i Şerifler/Sünnet ve İslâm tarihindeki yerinden bahseder. Son bölümde de diyalogun yakın geçmişimizdeki yerinden ve sebeplerinden özetle bahsettikten sonra "dinlerarası diyaloga karşı çıkan kişilerin neden karşı çıktıklarını ve dinlerarası diyalog görüşmeleriyle ile Türkiye'deki misyonerlik çalışmaları arasında bir ilişkinin olup olmadığını izah eden bu çalışma; ayrıca medeniyetler çatışması ve diyalogu konusunu araştırdıktan sonra, genel bir sonuç ile konuyu bağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Diyalog, dinlerarası diyalog, misyonerlik, Medeniyetler çatışması.

ABSTRACT

In this article, the issue of interfaith dialogue will be evaluated. Article; firstly, it deals with the issue of what dialogue and interfaith dialogue are, and then examines the issue of "what is not interfaith dialogue", which is as important as these. After pointing out the beneficial results of interfaith dialogue and above all the importance of a common platform to be built as a result of these dialogues, it mentions about the place of the Qur'an, Hadith /Sunnah and Islamic history, which can be called the religious and historical sources of dialogue. In the last part, after briefly talking about the place and reasons of dialogue in our recent past, it will explain why people who oppose interfaith dialogue and whether there is a relationship between interfaith dialogue talks and missionary work in Turkey. This work conclude with a general conclusion after exploring the subject of clash of civilizations and dialogue.

Keywords: *Dialogue, interreligious dialogue, missionary activities, clash of civilizations.*

[5] Emekli. davutayduz@yahoo.com, ORCID 0000-0003-2988-3938.

[6] Bu makalede Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog kitabımdan istifade edilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Önümüzdeki seneler hoşgörü ve sevgi seneleri olacak, bu çerçevede dünyamıza çok şey verecek ve inşallah çok şey alacağız. Sadece kendi insanımızla değil, başka kültür, başka medeniyet ve dünyaların insanlarıyla da mücadele, kavga ve münakaşa etmeden ve zıtlaşmaya girmeden, muhabbetin gücünü bir defa daha görerek, herkese sevgi ve şefkatle gönlümüzü açacak, bütün herkesi bağrımıza basacak ve dünyamızın en çok ihtiyaç duyduğu diyalog ve herkesi hoş görme gibi mühim bir hususu Allah'ın (c.c.) inayetiyle gerçekleştireceğiz.

İlim ve teknoloji sayesinde bir köy haline gelen dünyada; fertler, cemiyetler, medeniyetler arası diyalog vazgeçilmez bir mecburiyet olmuştur. Medeniyetlerin birbiriyle çatışması üzerine tesis edilen tezlerin ve bu konuda geliştirilen teorilerin, iki binli yıllarda muteber olmaması için, diyaloğa önem verilmesi gerekir. Avrupa Topluluğu'na girme ve dünyanın küreselleşmesi gibi bazı gelişmeler dinimiz ve kültürümüzden bir şey kaybettirmez. Çünkü bizim, değerlerimizin gücüne ve kuvvetine güvenimiz tamdır. Kur'ân'ın, Allah'ın kelâmı olduğu konusunda ve insanlığın bütün meselelerini çözeceği mevzuunda asla tereddüdümüz yoktur.

İnsan hak ve özgürlükleri ve buna karşı saygılı olunması gerektiği, toplumda bazı kesimlerin diğer kesimlerle veya bir dinin mensuplarıyla diğer bir dinin mensuplarının çatıştırılmayıp sulh içinde hayat sürmesi, aynı zamanda hoşgörü ve diyalog çalışmalarına hız verilmesi ve demokratik olan her türlü gelişmenin desteklenmesi konusu çok önemlidir.

Müslümanlar bakımından hoşgörünün, dinlerarası diyaloğun ve diğer insanlarla bir arada hayat sürmenin hem dinî açıdan temelleri vardır, hem de entelektüel bakımdan temelleri vardır. Bu esasları işletmek ve dünyanın müşterek yaşamı içerisinde İslâm dinine inananlar da daha etkili bir rol almak arzu ediyorlarsa, tarihte birçok önemli örneklerini müşahede ettiğimiz bu mantaliteyi tekrar gündeme getirmek, tekrar değerlendirmek ve üzerinde düşünmek mecburiyetindedirler. Bunu tahakkuk ettirmek için aslında dinî ve entelektüel bir mani de yoktur.

Günümüzde ve tarihte bazı kimselerin dini kötü emellerine alet etmelerinden kaynaklanan savaşlar, sel gibi gözyaşı ve kanın akmasına sebep olmuştur. İnsanların sadece Yüce Allah'a karşı sorumlu olmaları gerekirken, fakat bazı insanların ve bazı dini cemaatlerin kendi fikirlerini zorla başka insanlara kabul ettirmeğe çalışmaları, dünyada büyük huzursuzluklara sebep olmaktadır. Telekomünikasyonun gelişmesiyle günümüzde sosyal ilişkiler de artmıştır. Böyle bir devirde zulümlerin tekrar yaşanmaması ve bütün dünyada sulhun hâkim olması için, özellikle dinî liderlerin dinden kaynaklanan ihtilaflı konuları ve problemleri tartışma mevzuu yapmadan, hoşgörü ve diyalog içinde faaliyette bulunmaları çok faydalı bir hizmettir.

Tarihe dikkatle baktığımızda, dinler ve kültürler arası mücadelelerin, bütün insanlığa büyük felaketler ve acılar getirdiği görülecektir. Bunun en büyük sebebi de, bu insanların birbirlerini iyi tanımamalarıdır. Küçülen dünyamızda, farklı din ve kültürlere mensup kişilerin barış içinde hayat sürme vesilelerinin başında, öncelikle birbirlerini iyi ve doğru bir şekilde tanımaları, birbirleriyle diyalog halinde bulunmaları gelmektedir. Dinî ve ahlâkî değerleri, bunları yok edici akımlara karşı iyi bir şekilde muhafaza edebilmek ve gençliğin iyi bir şekilde yetişmesine katkı sağlamak için, -hangi dinden olursa olsun- dindarların yardımlaşarak çalışması gerekir. İyiliği, ahlâk-ı haseneyi, huzuru, adaleti ve sulhu emreden dinlerin mensupları, bunları gerçekleştirmek için diyalog yapıp beraber çalışmaları, hedefe ulaşma adına faydalı olacaktır

I. DİYALOG

1. Diyalog Nedir?

"Diyalog, iki kişi arasında vuku bulan konuşma/sohbet çerçevesinde çıkan söz ve mânânın karşılıklı olarak akmasıdır." Veya "Tarafların birbirini tanımak, anlamak, benzer ve farklı problemlerini birlikte çözebilmek maksadıyla kurdukları temastır." (Seyyar, 2003: 106)

Diyaloğun gerçekleşebilmesi için her iki tarafın birbirini "anlaması" gerekir. Anlamak ve bilmek için "tanımak"; tabii tanıyabilmek için de "bilmek" icabeder. Buradan hareketle diyalog; her iki tarafın "doğruluğu" ve "haklılığı" üzerine değil, aynı zamanda karşılıklı olarak "bilme", "tanıma" ve "anlama" temeli üzerine olmalıdır. Yani diyalog; farklı taraflarımızın açık bir şekilde görüldüğü "inanç" ve "değerler" sahanından çok; müşterek noktalarımızın çok daha fazla görülebileceği "etik", "estetik", "kültürel" ve "entelektüel"

planda araştırılmalıdır. Bunun peşinden inanç ve değerler sahasındaki müştereklerimiz ortaya çıkacak ve ortak hususlarda bir araya gelme olanağı doğacaktır. (Karlığa, 1998: 13-19.)

Diyalog; dinî ve kültürel farklılıkları, "sizin dininiz, değerleriniz size, bizimki bize" anlayışıyla bu farklılıkları kavga nedeni yapmadan, herkesin inanç, yaşam, düşünce, sağlık, evlenip üreme gibi temel hak ve hürriyetlerine saygılı olarak birlikte yaşayabilme, hatta karşılıklı yardımlaşabilme demektir. Bu anlayış yakalandığında insanlar, aralarında ne kadar çok benzerliklerin bulunduğunu görecekler ve karşılıklı müspet etkileşimler içine gireceklerdir.

2. Dinlerarası Diyalog Nedir?

Öncelikle aynı dine mensup kişilerin, daha sonra da ayrı ayrı dinlere mensup dindarların, kendi inanç ve düşüncelerini korumakla beraber, -bu inançlarını karşılarındaki kimselere zorla kabul ettirmeye çalışmadan- birbirlerine sevgi ve hoşgörüyle davranabilmesi, ortak problemlerini konuşabilmeleri ve bu problemlerin çözümü için işbirliği yapabilmeleri manasına gelir. (Tümer, Küçük, 1997: 426)

Farklı bir ifadeyle Dinlerarası Diyalog; değişik dinlere mensup kişi ve toplulukların, aralarındaki problemleri, bir araya gelerek görüşüp konuşmaları ve onları çözmek için gayret etmeleridir. Dinî cemaat mensuplarının, mensubu oldukları dinlerini ve kendilerini farklı yollarla karşılıklı olarak birbirlerine anlatmaları, kendilerini onlara tanıtmaları, kötülemeden, hasmane davranmadan diyalog içinde birbirlerini anlama ve aralarındaki problemleri çözümleme gayretleridir. (Sarıkçıoğlu, 2002: 443)

Mehmet S. Aydın'a göre dinlerarası diyaloğun anlamı: "Diyalog, dinlerin önemli yönlerinin, yani doğrudan doğruya bugünün problemleriyle ilgili yönlerinin ele alınmasını, incelenmesini ve onların bir bakıma yeniden anlaşılmasını ve yorumlanmasını da bize getiriyor ki bu, son derece önemlidir. Bunu yaparken belli bir yol takip edilmelidir. Evet, doğru dürüst bir diyalog faaliyeti her şeyden önce bilgiye dayanır. Bilgiye ve fikre dayanmayan görüşler belki iyi niyet temennileri olabilir ama sonuç veren diyalog denemez onlara. O halde evvelâ olabildiğince sağlam bilgi vermektir. Bunun anlamı şudur: Bir Hıristiyan'a "Gel kendini kendin bize anlat." demektir. Bir Yahudi'ye gel "Kendini bize anlat." demektir. Bir Müslüman'a, "Kendini bize tanıt." demektir. Biz seni bilelim, sen bizi bil ve sonunda bilişelim ki, o bilişme, anlaşma olsun ve o anlaşma bizi ortak bir projeye doğru, ortak bir eyleme ve sonunda ortak bir başarıya götürsün. Tabii bunun için evvela dürüst olmak lâzım. Diyalog son derece ahlâkî bir faaliyettir, çünkü işin içine yalan girerse sahtekârlıktır, işin içine kandırmaca girerse son derece çirkindir.. O insan, kendi dinini terk etmek için burada değil, kendisini anlatmak için, öğretmek için ve öğrenmek için burada, tanışmak için ve bilişmek için burada.. Demesi lazım ki; benim dinim budur, budur, budur. Şimdi bu o kadar önemli mi denilecek olursa? Kesinlikle önemli, yurtiçinde de önemli, yurtdışında da önemli. Çünkü insanlığın en büyük sıkıntısı belki de, kendi inancının, kendi kültürünün, dolayısıyla kendisinin çok kere haksız yere başkası tarafından tanımlanmasıdır, başkası tarafından isimlendirilmesidir. O halde diyalog her şeyden önce; içerde diyalog ve dinlerarası, kültürlerarası diyalog, insanlara, kültürlere, dinlere kendi kendilerini tanımlama, kendi kendilerini tanıtma ve kendi kendilerini bildirme anlamına geliyor ve bu yönüyle de iyidir, kesinlikle teşvik edilmelidir. Bu arada, "Diyaloğa katılan diğer din mensupları acaba İslâmiyet'in hak din olduğunu ne kadar kabul ediyorlar?" diye bir soru da sorulmamalı. Çünkü diyalog toplantılarında bu tip şeyler konuşulmaz. O din, o din olarak kabul edilir; bu din, bu din olarak kabul edilir. Ve bunlar insanlığa ortaklaşa ne sunabilirler, ne yapabilirler, asıl konuşulan konu zaten budur. O yönüyle asıl belki bundan da daha derin olanı, insanların birlikte bulunarak ve belki de din hakkında hiç konuşmayarak diyaloğa girmesidir." (Aydın, 1998: 203-211)

Bir başka tanıma göre diyalog; -aradaki farklılıkları görmezden gelerek- kişilerin veya belli dinî veya kültürel toplulukların hak ve hürriyetlerine saygı göstererek bir arada hayat sürme istidadı edinmeleridir; bu olunca haliyle karşılıklı birbirini tanıma da peşinden gelecektir.

3. Dinlerarası Diyalog Ne Değildir?

Dinlerarası diyaloğu kabul etmeyen kişiler, aslında bununla neyin kastedildiğini bilmedikleri için buna karşı tavır alıyorlar. Diyaloğun mana ve maksadının ne olduğu kadar, onun ne olmadığı da önemlidir:

1. Dinlerarası diyalog; farklı dinleri bir potada eritip birleştirme veya bundan "yeni bir din" meydana getirme gayreti değildir. Çünkü dinlerarası diyalog; toplantılara katılan dinlerin kendilerine özel bütün farklılıklarını koruyarak hoşgörü ile müşterek problemler üzerinde konuşup onlara çözüm yolları arama faaliyetidir.

2. Diyalog, bir tebliğ ve bir misyonerlik faaliyeti de değildir. Fakat her mü'min gibi bu toplantılara iştirak eden herhangi bir din mensubu, kendi dininin güzelliklerini başkalarıyla paylaşmak isteyebilir ki, bu da çok normaldir.

3. Dinlerarası diyalog, bu görüşmelere katılan kişilerin dinlerinden taviz vermesi veya karşı tarafın dininden taviz koparma faaliyeti de değildir. Yani, diyalog yapanlar kendi dinlerinden taviz vermeye zorlanmadıkları gibi, karşı tarafın da dinlerinden taviz vermelerini istemezler.

4. Dinlerarası diyalog toplantılarında, bir Yahudi veya Hristiyan'a: "Siz Hz. İsa'ya, Hz. Musa'ya inanıyorsunuz da Hz. Muhammed'e niye inanmıyorsunuz?" diye bir soru sormak doğru değildir. Çünkü bu toplantılar, farklı dinlerden veya kültürlerden kimselerle bir bütünleşme görüşmeleri değil, diyalog toplantılarıdır. O kişiler, "biz de Hz. Muhammed'e inanıyoruz." deselerdi, böyle söyleyenler haliyle Müslüman olurdu. Bu toplantılar, Müslümanların kendi aralarındaki bir sohbet değildir. Bu toplantılar, farklı dinlere mensup kişilerin birbirlerini tanıma/tanışma birlikteliğidir. Bu görüşmelerde, özellikle diyaloğa katılan kişileri incitecek meselelere temas edilmemeli, ortak problemler ele alınmalı ve onlara çözüm yolları araştırılmalıdır. (Öktem, 1998: 163-164)

4. Dinlerarası Diyaloğun Fayda ve Meyveleri

Dinlerarası diyalog görüşmelerini faydalı görmediği için kabul etmeyen, kabul etmemekle beraber bu görüşmelere, çok sert bir şekilde karşı çıkanlar olabilir. Bazı kimseler ise, bu görüşmelerin bir faydasının olmadığını düşündüğü için gereksiz görür ve karşı çıkar. Halbuki bu görüşmelerin faydaları ve güzel sonuçları vardır. Diyaloğun güzel sonuçları daha önce görülmüş ve yaşanmış, bazıları ise günümüzde hala görülmektedir. Gelecekte de artarak devam edeceğini Yüce Allah'tan ümit ediyoruz. Dinlerarası diyaloğun şimdiye kadar görülmüş bazı faydalarını ve güzel sonuçlarını kısaca zikredelim:

a. Diyalog sayesinde her iki taraf birbirlerini tam ve doğru bir şekilde anlarlar. Çünkü diyalog vesilesiyle aralarındaki engelleri birer birer aşarak etkileşime girmeyi başarırlar. Hakikî bir diyalogda tarafların kendilerini tanıtırken kendilerini ve kanaatlerini "yumuşatması" gerekmez. Diyaloğun tabiatına uygun bir şekilde gerçekte ne iseler "oldukları gibi" davranmaları gerekir. Diyaloğa giren kişi, "ötekinin" kimliğini onun dilinden dinler, öğrenir ve sonuçta onu yakından görür ve tanır. Tabii bu karşılıklı olur. Bu durum da diyaloğun devam etmesine ve her iki tarafın zenginleşmesine vesile olur. (Karlığa, 1998: 14)

b. Diyalog, toplantılara katılan dînî gruplar ve kişiler arasındaki sulha/barışa önem verir. Hans Küng'ün de söylediği gibi "Dinler arasında barış olmadan milletler arasında barış olamaz. Aynı şekilde dinler arasında diyalog olmadan da dinler arasında barış meydana gelemez." (Küng, 1995: 2)

c. Dinlerarası Diyalog görüşmeleri sonucundan bir çok kişi "Ben Hz. İsa'ya inanıyorum, peygamberdir. Fakat Hz. Muhammed de Allah'ın son peygamberidir. Kur'ân-ı Kerim de kitab-ı münzel'dir." demektedir.

d. Diyalog, farklı din mensupları arası ihtilafları azaltır, sulh zemini hazırlar. Diyalog vesilesiyle hakiki barışa ulaşılabilir. Diyalog sayesinde değişik din mensupları hem kendileri gelişir hem de birbirlerini zenginleştirirler.

e. Diyaloğun tarafları diyaloğun sonucunda, birbirlerinin ruhanî zenginliklerini tanırlar. İslâm Dini'ni tanımaları Müslümanların istediği şekilde olur, Müslümanların da diğer dinleri tanıması, o din mensuplarının istediği şekilde olur. Yanlış bilme, hatalı anlama kaygıları en aza indirilmiş olur. Diyalogda her iki tarafın birbirini doğru bir şekilde tanıması, karşılıklı güven için çok önemlidir. Çünkü aldatılmak korku ve endişesi diyaloğu başarısız kılar.

f. Diyalog faaliyetleri sonunda; insanların mutluluklarına mani olan sorunlar tespit edilir ve bunlara çözümler bulunur. Bundan da bütün insanlık istifade eder.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

g. İnsanlar arası gelir dengesizliği, bazı insanlar lüks ve israf içinde yaşarken, bazılarının açlıktan ölmesi gibi konular, insanlar arası birlik ve beraberliği bozan hususlardır. Diyalog faaliyetlerinde bu ve buna benzer problemlere çözümler aranır.

h. Diyalog faaliyetleriyle, savaşlar ve her dinden insanlara yapılan zulümler bitirilebilir, din farkı gözetilmeksizin bütün fakir ve muhtaç kimselere yardım yapılabilir.

i. Sanat ve kültürel faaliyetlerde müşterek projeler üretilebilir.

j. Sıradan halk ve normal insanlar, tarihi bazı olaylardan dolayı birbirlerine "barbar" diyebilirler. Fakat bu kesimlerin/tarafların dinî/siyasî liderlerinin bir araya gelip, musafaha yapmaları, birbirlerine sarılmaları ve öpüşmeleri; onların taraftarlarına sulh ve dostluk mesajıdır ve aynı zamanda birbirinizin aleyhinde böyle ithamlarda bulunmayın mesajıdır.

k. Diyalog görüşmeleri neticesinde meydana gelen müspet olaylardan birisi de; Müslüman olmayan araştırmacıların hakperestliğidir. Mesela, Batılı bazı uzmanların İslâm Dini hakkında yazdıkları makale ve kitaplarda, eskiden olduğu şekilde, İslâm'ı çarpıtmak, yalan-yanlış anlatmak ve kötülemek için vesileler aramak yerine, İslâm Dini'ni ve Müslümanları doğru bir şekilde anlatmak temayülleri kendini göstermektedir. (Sarıkçıoğlu, 2002: 444)

l. Diyalog neticesinde; karşılıklı olarak birbirlerini doğru bir şekilde tanıma ve bilme, yanlış bilgi ve peşin hükümlerden de kurtulma gerçekleşmektedir. Aynı zamanda diğer dine yaşama ve uygulama imkân ve hakkı tanınmaktadır. Bunlar da diyaloğun görünen meyvelerinden sayılabilir. Bazı kimseler bunları azımsayabilir ve küçümseyebilirler. Fakat bunlar, büyük ölçüde olması arzulanan hedef durumundadırlar. Hangi dinden olursa olsun, bir Allah'a inanan kimseler, her dinde çok önemli bir yeri olan; hayat, hak, hukuk, adalet, hürriyet, uhuvvet için gayret gösterebilirler. Böylece birçok dinî, ahlâkî ve içtimaî gayede bir ve beraber olduklarını ispat edebilirler. Bu ise sonuçta, dinin önemini arttırarak Hakk'a ve aynı zamanda halka bir hizmettir.

m. Her dinden bazı kimseler kendilerini gerçekten dine vermişlerdir. Bu kimseler; bazı insanların dinden uzaklaşmaları neticesinde uhrevî ve dünyevî huzurlarını kaybetmelerinden, bazı insanların ise özlerine yabancılaşmasından, diğer insanların da birbirlerine düşman olmalarından dolayı, gerçekten çok üzülmektedirler. İşte bu dindar ve merhametli insanlar, İslâm'ı ve Müslümanları tanıdıktan sonra, Hıristiyanlıkta kalmakla beraber, Müslümanları ve onlardaki yüce değerleri takdir etmekte ve bazı Batılı güç odakları tarafından Müslümanlara yapılan haksızlık ve zulümden rahatsız olmaktadırlar. İşte bu güzel gelişmelerden hareketle, diyalog sayesinde Hıristiyan ve Müslümanların karşılıklı olarak birbirlerini tanımaları ve hayırlı işlerde yardımlaşmaları mümkün olacaktır.

n. Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında cereyan eden diyaloğun faydasını anlamak için, 11-13. asırlarda yaklaşık üç yüz yıl süren Haçlı savaşlarını hatırlamak kâfidir. Bütün Avrupa ordularına bu zor seferleri göze aldıran, yüz binlerce Hıristiyan'ı ve Müslüman'ı birbirine kırdıran üç asırlık olayın nedenini araştıracak olursak, karşımıza Müslümanlar aleyhinde uydurulan bazı iftiralar çıkar. Müslümanlar aleyhindeki bu menfi propagandalar, İslâm hakkında hiç bilgisi olmayan Avrupa halklarının, Müslümanların Hz. İsa'ya düşman olduğuna, hatta onun mezarına hakaret ettiklerine, kana susamış, cinsel yönden iffetsiz olduklarına, Hz. Muhammed'in ise –hâşâ– "kötülükte sınır tanımadığı için hatıra gelebilecek bütün kötü sıfatları söylemenin hakkında mubah olduğu bir Deccal" olduğuna inandırmıştı. "Dininizi ve hayatınızı kurtarmanın savaştan başka yolu yoktur!" kin ve nefreti ile üç yüz yıl boyunca haçlı orduları İslâm dünyasını kana buladılar. Hâlbuki İslâm Dini'ni öğrenme gayretinde olsalardı veya Müslümanlar da onları bu konuda bilgilendirselerdi, büyük ihtimal bu savaşlar ve ölümler önlenebilirdi.

5. Diyalog Görüşmelerinden Sonra Gayrimüslimlerde Müslümanlara Karşı Meydana Gelen Olumlu Değişiklikler

Dinlerarası diyalog görüşmelerinin kaynağında, Kur'an ve Hz. Muhammed (s.a.s.) vardır. Müslümanlar, Ehl-i Kitab'a (Yahudi ve Hıristiyanlara) ve inanan-inanmayan bütün insanlara, hoşgörülü davranmışlardır. Dinlerarası diyaloğu kabul etmeyen ve aynı zamanda ağır bir şekilde tenkit eden kimseler; "Müslümanların gayrimüslimlere hoşgörülü davrandıkları târîhen sâbittir. Fakat dinlerarası diyalog

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

görüşmeleri neticesinde gayrimüslimlerde bir yumuşama göze çarpmıyor, öyleyse boşuna uğraşılıyor." diyorlar. Evet, işin aslını bilmeyen bazı kimseler böyle düşünebilirler. Aşağıda bazı örnekler vererek, meselenin doğrusunu anlatmaya çalışacağız.

a. Diyalog faaliyetleri sonucunda yaşanan güzel bir olay: Hâdise Amerika'da, Katolik kilisesinde, bir direktör ile aynı üniversitede görev yapan bir Türk öğretim üyesi arasında yaşanmıştır: "Direktör bir keresinde: 'Ben derse giremeyeceğim. Dersime sen gir' dedi. Hocam, dedim: 'Derse gireyim ama ben ne anlatayım orada?' 'Canım ne anlatacağım var mı? Gir Fâtiha'yı anlat. Sizinle bizim aramızda müşterek bir sûredir bu.' dedi. Ben de girdim, onun sınıfında Hıristiyanlara Fâtiha'yı anlattım. Hiçbir menfî tepki almadım. Hatta takdir aldım. Bir gün yanına gittim. Odasında oturuyordu. Kur'ân okuyordu. 'Ne yapıyorsunuz?' dedim. 'Kur'ân-ı Kerim okuyorum' dedi. 'Ama bilesiniz, sizin Eski Ahid'i okuduğunuz gibi sadece bilgi edinmek için değil, Kur'ân Allah'ın kitabı olduğu için sevap kazanayım diye okuyorum." dedi.

Dinlerarası Diyalog görüşmeleri sonunda elit sınıfta meydana gelen bu yumuşama aslında büyük bir kazanımdır. Bu olayı, sadece inanan kimseler veya Müslüman olanlarla sınırlamamak gerekir. Şöyle böyle İslâm'a ait bazı şeyleri kabul etmiş kişileri de bu işin içinde düşünmek lazım. "Kur'ân, Allah'ın kelamı olabilir" ve "Hz. Muhammed, peygamber olabilir." diyenleri de bu işin içinde değerlendirmek gerekir. Bunlar çok önemli gelişmelerdir. Çünkü bu nesilden sonra yeni nesiller gelecektir. Eğer biz Müslümanlar olarak onlarla aramızdaki bu uçurumları bugünden kapamazsak, yarın doğru inanç ve düşüncelerimizi onlara ifade etme imkân ve fırsatını belki bulamayız. Bugüne kadar aramızdaki büyük uçurumlardan dolayı birbirimize karşı hep mesafeli durmuşuz. Hep onlar bize gelsinler diye bekleyip durmuşuz. Hâlbuki bu doğru bir hareket değildir. Aradaki uçurumların şimdiye kadar kapatılması gerekiyordu...

b. Katolik, Protestan, Ortodoks olarak hemen hemen bütün Hıristiyan dünyası bütün mezhepleriyle diyaloğa sıcak bakıyorlar. Üstelik Hıristiyan devletlerin tarihte yaptıkları bir kısım savaşlardan, haksızlıklardan ve tutumlarından dolayı da özür diliyor, "gelin geçmişte olanları karşılıklı olarak unutmaya çalışalım, Batılı ülkelerle Hıristiyanlığı aynılaştırmayın, onların yaptıklarını Hıristiyan dininin meşrû gördüğünü düşünmeyin, şimdi barış, adalet ve insan hakları için yapacağımız çalışmalara bakalım", diyorlar. Bu tutuma karşı: "Samimi misiniz?", "Size inanmamız kolay değil", "Sizin ecdadınız bizimkilere zulmetti", "G. Bush hükümeti neden şöyle şöyle yapıyor?" veya "İsrail neden Filistin'de bu katliamları yapıyor?" şeklinde cevap vermek ve onların uzattığı eli geri çevirmek yanlış bir harekettir. Çünkü bu teklifi yapanlar, zaten yapılan haksızlıkları doğru bulmadıklarını ifade ediyorlar. Benzeri olumsuzluklar olmasın diye beraber gayret etmek, dünyada faziletin ve iyiliğin hâkim olması için birlikte çalışmak istiyorlar. Doğru mu söylüyorlar, bu konuda samimiler mi, bunu anlamak için kalplerini yarıp da içine bakma ve görme imkânımız olmadığına göre, dış görünüşe bakarak hüküm vermemiz daha doğru olur. İnsanlık, düşmanlık ve savaşı yüz yıllarca bizzat acı acı yaşayarak tecrübe etti. Bundan sonra biraz da sulh içinde yaşamak istiyorsa, dinlerarası diyalog ile dünya barışı ve kardeşliğini tesis etmelidir.

c. 2004 yılında (13-16 Mayıs) Mardin-İstanbul'da düzenlenen "Hz. İbrahim'in Aydınlığında DİNLER ve BARIŞ" Sempozyumu'ndaki bazı tebliğlerden iktibasta bulunarak, dinlerarası diyalog neticesi ortaya çıkan güzel gelişmelerden örnekler verelim:

Hartmut Dreier (Almanya): Avrupa'nın Oluşumu ve Hz. İbrahim isimli tebliğinde özetle şöyle dedi: "Avrupa diyalogsuzluktan çok çekti. Yahudiler, Naziler, komünistler vb. öldürüldü. Hıristiyanlar arasında diyalog başladı. Şimdi Almanya'da İslâm ikinci din. Ben ve eşim 20 yıldan beri Müslümanlarla diyalog içindeyiz. Fakat çok sorun var. Batı Avrupalı insanlarda Müslümanlara güvensizlik duymanın çeşitli sebepleri vardı. Zira halk, öteden beri din olarak sadece kendi dinlerini biliyordu. Ancak birbirini bilgilendirmek, karşılıklı bayram kutlamaları, ibadetlere hürmet, Cuma namazı saatlerine mesai koymamak, yeni gelen Müslümanların mescit ve diğer ihtiyaçlarına destek vermek gibi çalışmalar yapıldı.

Bizim semtimizde şimdi Müslümanların Cuma günü minareden ezan okudukları camileri var. Buna Yahudi ve Hıristiyanlar destek verdiler, fakat politikacılar istememişlerdi. Aynı şekilde sinagog da istemediler. Fakat müşterek gayret edebiliriz. 2-3 yıldan beri Hz. İbrahim festivalleri yapıyoruz. Sadece dini alanda değil, medyada, okullarda da etkinlikler yapıyoruz. Bu 11 Eylül'den sonra daha da âciliyet kazandı. 2002 festivali, savaş ve işgali protestoya tahsis edildi.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

İslâm'ın terörü beslediği iddia ediliyordu. Fakat biz üç din mensupları bir araya geldik, aksini gösterdik. Saf değil, bilinçli olmalıyız. Medeniyetlerin çatışacağı iddiası saçmadır. Bu, komünizmin çöküşünden sonra (düşman arama arzusu sonucunda) ortaya atılmıştır. Bu slogan maalesef biraz daha devam edecek görünüyor. Bu, ırk ayrımıdır. Batı medyası da maalesef buna destek veriyor.

d. J. Laenemann (Almanya, Nürnberg Üniv.): "Erlangen Üniversitesinde uzun çalışmalardan sonra 'Okullarda İslâm Dersi' adlı bir makale yazdı. Şimdi İslâm dini ders olarak okutulacak."

Papaz Herriche Rote, Hz. Muhammed'in dürüst olduğunu ve kendisinin de Müslümanlarla beraber çalışacağını söylemiştir.

Launingen Belediye Başkanı Barfuss, seçmenlerinin çoğuna rağmen kubbeli ve minareli cami yaptırdı.

e. Donald Reeves (İngiltere, Anglikan Rahibi): Anglikan Kilisesi temsilcisi, Londra'nın merkezinde St. James Kilisesinde 30 yıl din adamı olarak çalışıp 2000'de emekli oldu. Sırpların 1993'te başlattıkları Bosna soykırımında çok sayıda cami yıktıklarını esefle dile getiren bu zât, mayınlarla yerle bir edilen ve Mimar Sinan'ın bir öğrencisinin eseri olan Ferhat Paşa Camii'ni orijinal mimarî tarzına uygun olarak yeniden inşası için üç yıldan beri çalışıyor. Bu amaçla kurduğu 'Soul of Europe (Avrupa Ruhu)" adlı kuruluş bu iş için gayret ediyor.

"Sırp fanatizmi, İslâm'ı Avrupa'dan kaldırmayı amaçladı. Oysa Müslümanlar 500 yıldan beri Balkanlarda bulunmuş, buraya refah ve medeniyet getirmişlerdir." diyen bu rahip, toplantı arasında Avrupa'nın farklı ülkelerinden gelen 12 civarında katılımcı ile bir araya gelip onların da bu hizmete katılmalarını sağladı.

Bu camiyi tekrar inşa etme gayretinden çok daha mühim olan konu, öğlen verilen molada cami mevzusunu görüşmek için yaptığı hususi toplantıda söylediği şu güzel söz olmuştur: "Bosnalılar kendi imkânlarıyla bu camii yeniden inşa edebilirler. Fakat asıl matlup olan, bütün Avrupa ülkelerinden katılım sağlanmasıyla, İslâm'ın Avrupa'dan sökülüp atılamayacağını sembolize eden toplu ve güçlü bir cevap vermektir."

f. Christian Trol (Vatikan temsilcisi, Almanya): "Müslümanlar, Batı'yı Hıristiyanlıkla aynılaştırma, Hıristiyanlar ise bazı mutaassıp Müslümanlarla İslâm'ı aynılaştırma hatası işliyorlar. Her iki tarafın da bundan kurtulmaları gerekir. Bir de kabul etmeliyiz ki, her yerde her türlü insan vardır."

Özellikle bu az sayıdaki örneğe bakan insaflı bir kimse bile, "Bu diyalog görüşmelerinden geriye kalan ne oldu?" sualine somut çok cevaplar bulabilir. Bu ve benzeri tezahürleri gören Hıristiyanların bazılarının: "Biz Müslümanlara doğru çok adım atıyoruz, ama onlar bize pek yaklaşmıyorlar." demeleri normaldir. Fakat bundan rahatsız olan Müslümanları anlamak gerçekten zordur. Zira dinlerarası diyaloğun bu somut faydaları açık ve net bir kazanımdır. Dünyada, Allah'ın koyduğu tedrîcilik kaidesi vardır. Yani bir şey istenildiği şekilde hemen düzelmez. Nasıl ki bir hedefe doğru yavaş yavaş ilerleyen kimse zamanla epeyce bir yol alır. Fakat yavaş yavaş ilerlemeyi azımsayan ve yerinde sayan kimse, hedeften hep uzak kalır. Onun için bir adım ileri gitmeyi bile faydalı olarak değerlendirmelidir.

6. Dinlerarası Diyaloğa Olan İhtiyaç ve Diyaloğun Gayesi

Dünyanın küreselleşmesi sonrası önümüzdeki yıllarda, farklı din ve kültürden insanlar bir arada yaşamak zorunda kalacak ve bu konu en önemli meselelerinden biri haline gelecektir. Bu nedenle de, dinler ve kültürler arası diyalog ve hoşgörü süreci hızlandırılmak suretiyle dünyanın bu geleceğe hazırlanması gerekir.

Eskiye kıyasla insanlar bugün, daha fazla ekonomik, askerî, siyasî, dinî ve kültürel ilişkiler içerisinde bulunmaktadırlar. Bu ilişkilerin sağlıklı bir şekilde olması ve devam etmesi, insanlar arası hoşgörü ve iyi niyet ile mümkündür. Bu asırda, Müslüman halkların çoğunlukta olduğu bölgelerde Hıristiyanların, aynı şekilde Hıristiyan halkların hâkim olduğu yerlerde de Müslümanların bulunması, her iki tarafın birbiriyle iyi ilişkiler içerisinde olmasını mecburi kılmaktadır. (Küçük, 2006: 45-59)

İnançlar konusunda karşılıklı olarak yanlış anlamaları tashih etme ve bütün dünyada evrensel sulhu sağlamak için dinlerarası diyalog çok önemli bir ihtiyaçtır. İnançlar konusunda yanlış anlama ve kasıtlı olarak yanlış anlatmaya bir örnek verelim: Hıristiyanlar arasında Müslümanlar aleyhine uydurulan ve bu iki toplumu

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

birbirine düşürmeye çalışılan bir iftira vardır. O da: "Kâ'be bir Arap panteonudur (tapınağı). Araplar, İslâm'dan önce 360 puta tapıyorlardı. Hz. Muhammed diğerlerini ortadan kaldırarak sadece en büyük bâtıl tanrıyı -hâşâ- bıraktı ve ona tapınmayı sürdürdü. Allah denen bu en büyük bâtıl tanrı (hâşâ), Hıristiyanlarla Müslümanların müşterek olmadığını gösterir." Bu son derece kötü ve çirkin uydurulmuş bir iftiradır. Asıl kaynağı Hıristiyanlık olmayan ve Amerika'da yayılmaya çalışılan ve oradan da özellikle ve kasıtlı olarak Avrupa ülkelerine nakledilen bu çirkin iftiraya maalesef Batı'da çok rastlanır. Dinlerarası diyaloğun ilk hedeflerinden birisi, farklı inançlar hakkında buna benzer yalan ve iftiraları önlemektir.

Dinlerarası Diyaloğun gayelerinden birisi de: "Silm"e, yani evrensel barışa, esenliğe girmektir. (Hatemi, 1998: 179-183) Dinlerarası diyalogdan söz açıldığında, bunun manası; işin sadece lafını yapmak değil; aynı zamanda, farklı dinlere mensup kişiler arasındaki münasebetleri düzenleme ve her alanda dünyada sulhun sağlanması için pratik işbirliği de söz konusu olur.

İster pratik işbirliği alanında, isterse fikirler ve akademik tartışmalar seviyesinde, İslâm-Yahudi-Hıristiyan diyaloğu gerçekten isteniyorsa, öncelikle karşılıklı olarak kötü örnekler ihtiva eden geçmiş olaylara temas etmemek gerekir. Diyalogda geçmişe bakmamak, ona takılmamak tam tersine istikbale yönelmek, diyaloğu başarılı kılar. Daha kardeşçe, ahlâk ilkelerine ve insan haklarına saygılı ve sulh içinde olan bir dünya meydana getirmemiz bize bağlıdır. Evet, bu evrensel sulhu biz tek başımıza gerçekleştiremeyiz; fakat birbirimize karşı daha anlayışlı davranarak, insan haklarına ve temel ahlâk kurallarına saygılı olarak yapacağımız dinlerarası diyalog faaliyetleri ile dünya barışının gerçekleşmesine katkıda bulunabiliriz. (Jakob, 1998: 185-191)

Günümüzde –hangi dinden olursa olsun- bütün din adamları, insanlığın ortak problemlerine karşı sorumluluk şuuruyla işbirliği yapmak zorundadırlar. Bu problemlere örnek olarak şunları zikredebiliriz: Terör, uyuşturucu, ırkçılık, bağnazlık, yoksulluk, başka dinden olanlara ve onların ibadethanelerine yapılan saldırı ve getirilen kısıtlamalar, emperyalizm, savaş ve silahlanma, çevre kirliliği, Aids, Covid 19, kadın, çocuk, fakir ve zayıf insanların haklarının korunması, aile ve toplum dokusundaki çözülmeler, zayıflara karşı uygulanan ekonomik, ticarî, siyasî baskı ve benzeri sorunlar… Farklı dinlerin din adamlarının ve mensuplarının müşterek gayretleriyle; dillerin sevgi konuştuğu, gönüllerin sevgiyle dolup taştığı, gözlerin sevgiyle baktığı, kalemlerin sevgi yazdığı, bütün insanların sevgi terennüm ettiği bir dünya oluşturulabilir.

II. KUR'ÂN-I KERİM'DE DİNLERARASI DİYALOG

Kur'ân ve Hadislere/Sünnete bakınca, hoşgörü ve diyalogla ilgili birçok ayet ve hadis-i şerif bulmak mümkündür. Kur'ân ve Sünnette bazı özel durumlar hariç, hep müsamahayı görürüz. Kur'ân'da hoşgörü, müsamaha, af, herkese bağrını açma ve diyalog ile alâkalı onlarca ayet vardır. Bu durum, İslâm'ın herkesi kucaklayıcı bir yanını, yani onun evrensel oluşunu göstermektedir. Kur'ân ve hadis kaynaklı bu İslâmî hoşgörü ve müsamahanın çerçevesi, dünyadaki her dinden bütün insanlara kadar uzanmaktadır.

Nisâ Sûresi128. âyette "**es-sulhu hayr**; sulh hayırlıdır." buyurulur. Ayet belli bir konu ile ilgili olsa bile, hüküm geneldir. Çünkü âyetin inmesine sebep olan hadisenin özel/hususî olması, mana ve muhtevasının da hususiyetini gerektirmez. Zaten "İslâm" kelimesi, kökeni/iştikakı itibariyle; silm, teslim, güven ve emniyet manalarına gelmektedir. Onun için bunları hayatında tam olarak gerçekleştirmeyen kişinin kâmil bir Müslüman olması mümkün olmaz. Hâlbuki "İslâm" isminin anlamları içinde; herkese ve her şeye sevgi esası ile yaklaşma ve herkesi kucaklama da vardır. Fakat ona bu espri ile yaklaşmaz ve onu böyle ele almazsak, İslâm'ı doğru anlamamış ve onun tebliğ ve temsilini tam olarak yapmamış oluruz.

1. Ehl-i Kitapla Diyaloğu Emreden Âyetler

Kur'ân, Allah Rasûlü'ne (s.a.s.) risâlet görevini îfâ ederken, insanlara hoşgörülü davranmasını ve diyaloğu esas almasını emretmiştir. Âl-i İmrân 64. âyeti ile Yahudi ve Hıristiyanlarla hangi müşterek paydada buluşulması gerektiğine işaret eder:

"De ki: "Ey Ehl-i Kitap, sizinle bizim aramızda aynı olan bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allah'ı bırakıp da, kimimiz kimimizi rabler edinmesin."

Bu ayet, Yahudi ve Hıristiyanlara –adeta- tatlı bir dil ve güler bir yüzle hitap edip "gelin" diyor. "Gelin" sözüyle, "sizi çağırdığım, davet ettiğim şeyler, sizin bilmediğiniz şeyler değil; tam tersine, bildiğiniz, ünsiyet ettiğiniz ve bizden çok önce karşılaşıp da, şimdi unutmuş olabileceğiniz veya yanlış hatırladığınız şeyler türündendir." demek istiyor. Kur'ân böylece, Yahudi ve Hıristiyanlarla aramıza bir vuslat köprüsü kurarak, onları tatlı ve yumuşak bir dille, onların da sıcak baktıkları bir noktadan davet ediyor. Bu üslûp, İslâm'ın tebliğ edilmesinde ve muhataplara yakınlaşmada çok önemli bir yoldur. Şimdilerin yaygın tabiriyle biz buna "diyalog" da diyebiliriz. Kur'ân'ın Kitap Ehlini çağırdığı ve "sevâün" (yani; sizinle bizim aramızda müşterek olan bir kelimeye gelin) dediği o nokta, tek bir kelime ile özetlenecek kadar kısadır; çünkü Kur'ân onlardan bir tek şey istemektedir ki, o da köprüden geçilip, şu kapıya ulaşılmasıdır.

"Zulmedenleri hariç, Ehl-i kitab ile en güzel olan şeklin dışında bir tarzda mücadele etmeyin ve (onlara) şöyle deyin: "Biz, hem bize indirilen kitaba, hem size indirilen kitaba iman ettik. Bizim İlahımız da sizin İlahınız da bir ve aynı İlahtır ve Biz O'na gönülden teslim olduk." (Ankebut, 29/46)

Kur'ân bu ayette, Kitap Ehline hitap ederken kullanacağımız üslûbu ve sergilememiz icap eden edebi öğretiyor. Yahudi ve Hıristiyanların zâlim olmayanlarına karşı tavır ve tutumumuz, onlara şiddetli davranmamaktır. Şiddetli davranmak İslâmî bir düşünce ve tavır değildir. Böyle bir düşünce ve tavır İslâmî olmaktan öte, İslâmî kural ve prensiplere de terstir.

"Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz." (Mumtehıne, 60/8)

Müslümanlarla müşriklerin münasebetlerinin son derece gergin olduğu bir zamanda inen bu âyetin, inanmayanlara adaletli davranmayı ve iyilik yapmayı yasaklamaması gerçekten dikkate değerdir.

"Allah katında din İslâm'dır." (Âl-i İmrân, 3/19) ayetinde ifade edildiği gibi; bütün peygamberler aynı dini tebliğ etmişlerdir. Öyleyse Hz. Muhammed'den (s.a.s.) önce gelmiş Peygamberlere inandıklarını söyleyen kimselerle diyalog, başkalarına göre daha kolay olur. Ancak; diyalog yapmak istemeyenlerle devamlı savaşılmasını emreden bir âyet de yoktur. Tam tersine Mümtahıne Sûresi'ndeki bu âyette, Müslümanlarla fiilî bir savaş halinde olmayan kimselere adaletli davranma ve onlara iyilik yapma yasaklanmamak suretiyle bir bakıma, "onlara adaletli davranın ve onlara iyilik yapın" denilmiştir.

İslâm dini, isminden de anlaşılacağı gibi bir barış dinidir. İslâm, bütün insanlığı birbirini seven ve sayan kardeşler haline getirmeyi gaye edinir. Gayrimüslimler, Müslümanlarla bir arada barış içinde yaşamak isterlerse, İslâm dini ille de onlarla savaşmayı öngörmez. İslâm dini, düşmanca ortamı uygun görmez. Hatta düşmanlık zamanında bile kalplerdeki muhabbet tohumlarını korur. O her zaman iyilikle davranmayı ve adaletli hüküm vermeyi tavsiye eder. Adalet ve iyilik herkese, yani Müslüman'a da gayrimüslime gereklidir. İşte bu sebeple–zikrettiğimiz âyette de görüldüğü gibi- Kur'ân, Müslümanlara zulmetmeyenlere iyilikte bulunmayı ve adaletli davranmayı yasaklamamıştır.

"Allah sadece, dininizden ötürü sizinle savaşan, sizi yerinizden yurdunuzdan kovan ve kovulmanıza destek veren kâfirleri dost edinmenizi men eder. Her kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir." (Mumtehıne, 60/9) âyeti, bir önceki âyette bahsedilen iyiliğin, mutlak değil mukayyet olduğunu gösterir. Yani onlara yapılacak iyilik, onların Müslümanlara karşı tavrına bağlıdır. Bu âyete göre, onlarla alaka kesmenin nedeni, onların kâfir olmaları değil, Müslümanlara zulüm ve işkence uygulamalarıdır. Öyleyse mü'minlere düşmanlık etmeyen gayrimüslimlere adaletli davranmada ve onlara iyilik yapmada bir mahsur yoktur.

Müslümanlara düşmanca tavır takınmayan, onların dinlerine saygılı davranan başka din mensuplarına veya dinsizlere, iyilik yapılmasa bile düşmanca davranmamak ve tam tersi onlar hakkında adaletli hüküm vermek ve onlara iyilik yapmak âyetin gereğidir. Fakat düşmanlıklarını devam ettirenlerle, düşmanlığa son verenleri bir görmek ise adaletsizliktir.

Kur'ân âyetlerinde, Peygamber Efendimizin Sünnetinde ve ulemânın içtihatları içinde hoşgörüye ve diyaloğa zıt veya bunları yasaklayıcı açık bir hüküm yoktur. Zaten ayırım yapmadan bütün insanları ebedî kurtuluşa davet eden bir dinin bunları yasaklaması da mümkün değildir. Bu gerçeği şu ayetler ne mükemmel ifade ederler:

"Affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, hatalarını örterseniz, biliniz ki, Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir." (Teğâbün, 64/14)

"İman edenlere söyle: Allah'ın (ceza) günlerinin geleceğini ummayanları bağışlasınlar. Çünkü Allah, her topluma yaptığının karşılığını verecektir." (Câsiye, 45/14)

Dikkatlice incelendiğinde Kur'ân'ın, her zaman müsamaha, hoşgörü ve affı esas aldığı görülecektir.

2. Kâfirleri, Yahudileri ve Hıristiyanları Velî/Dost ve Sırdaş Edinmeyin Âyetleri Dinlerarası Diyaloğa Mani midir?

Kur'ân-ı Kerim, Müslümanların kâfirleri, Yahudileri ve Hıristiyanları velî/dost ve sırdaş edinmelerini yasaklamıştır. Bu konudaki birkaç âyeti zikredelim:

"Müminler, müminleri bırakıp, kâfirleri **velî** edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah ile ilişiğini kesmiş olur. Ancak onlar tarafından gelebilecek bir tehlike olursa başka! Allah sizi, Kendisine isyan etmekten sakındırır. Dönüş yalnız Allah'adır." (Âl-i İmrân, 3/28)

"Ey iman edenler! Yahudi ve Hıristiyanları **velî** edinmeyin! Onlar ancak birbirlerinin velîsidirler. Sizden kim onları velî edinirse o da onlardandır. Allah böylesi zalimleri doğru yola iletmez." (Mâide, 5/51)

"Ey iman edenler! Siz Müslümanlardan başkasını **sırdaş** edinmeyin. Çünkü onlar size şer ve fesat çıkarmada ellerinden geleni bırakmazlar. Dâima sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Size olan düşmanlıkları, zaten ağızlarından taşıp meydana çıkmıştır. Kalplerinin gizlediği düşmanlık ise daha fazladır. Âyetlerimizi size iyice açıkladık. Eğer akıllarınızı kullanırsanız, onlardan yararlanırsınız." (Âl-i İmrân, 3/118)

"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa babalarınızı ve kardeşlerinizi bile **velî** edinmeyin! İçinizden onları dost edinenler, zalimlerin ta kendileridir." (Tövbe, 9/23)

Zikrettiğimiz âyetler ve bu konudaki diğer ayetler (Nisa 4/139, 140,144; Mâide 5/55-57; Mücâdile 58/22; Mumtehıne 60/1-4, 9, 13), gayrimüslimlerin İslâm'a ve Müslümanlara karşı olan husumetleri ve tuzakları hakkında bilgi vererek, Müslümanların onları velî/dost ve sırdaş edinmelerini yasaklamaktadır. Çünkü Kur'ân, sevgi ve dostluğun ancak; Allah, Resûlü ve müminler için olmasını (Mâide, 5/55) istemektedir. Onun için bir Müslüman, Allah için sevmeli ve aynı şekilde Allah için buğzetmelidir. Bu sebeple bir Müslümanın kâfirleri dost edinmesi ve onlara yakınlaşması, onlara güvenerek gerçek bir dost gibi sıkı-fıkı münasebetlerde bulunması, kalpten bir sevgi besleyerek, gizli ve önemli işlerinde onlara danışması ve onlarla paylaşması yasaklanmıştır. Çünkü Allah'a îman hakikati ile, din düşmanlarına dostluk aynı kalpte bir arada olamaz. Onun için Müslümanlara, böyle bir dostluk kesin bir şekilde yasaklanmış, Allah'ın dinini kabul etmeyen kimselerle samimi bir dostluk kuran Müslümanın, İslâm dairesinden çıkma gibi bir tehlikeye maruz kalacağını belirtilmiştir.

Şimdi de, zikrettiğimiz bu ve benzeri âyetlerin, dinlerarası diyalog faaliyetlerine engel olup olmadığı meselesine kısaca değinelim:

Kur'an'daki bir âyet veya bir konu araştırıldığında; âyeti veya konuyu önce Kur'ân bütünlüğü içinde ele almak gerekir. Daha sonra siyâk-sibâka, yani âyetin öncesine ve sonrasına (bağlamına) dikkat etmek ve aynı zamanda nüzul ortamını göz önünde bulundurmak gerekir. Bunları yapmadan adeta cımbızla çeker gibi bir âyeti tek başına ele alıp değerlendirme yapmak veya o âyet hakkında hüküm vermek doğru değildir. Kâfirlerin ve Ehl-i Kitab'ın velî/dost ve sırdaş edinilmemesi ile ilgili ayetler de aynı metotla ele alındığında; dinle alay eden, Müslümanlar aleyhinde faaliyetlerde bulunan, Müslümanlarla dinlerinden dolayı savaşıp onları yurtlarından çıkarmaya çalışan kimselerin velî/dost ve sırdaş edinilmesinin yasaklandığı görülecektir. Fakat Müslümanlarla savaşmadıkları ve dinlerinden dolayı onları yurtlarından zorla çıkarmadıkları müddetçe onlara adaletli davranılmasında hatta onlara iyilik yapılmasında bir sakınca yoktur. (bkz. Mumtahıne 60/8). Müslümanlara, Yahudi ve Hıristiyanların yemeklerinin ve onların kadınlarıyla evlenilmesinin helal olduğunu bildiren âyetler de bunu göstermektedir. (bkz. Maide 5/5)

"Müminler, müminleri bırakıp, kâfirleri velî edinmesinler…" (Âl-i İmrân 28) âyetinin, Müslümanların o zamanki stratejik halleriyle yakın alakası vardır. Müslümanlar o zaman, Mekkeli müşriklerle savaş halindeydiler. Yahudiler de, İslâm'ın yok olması için Müslümanlar aleyhinde tavır alıyorlardı. Onun için kendilerini kuvvetli durumda hissedince, Allah Rasûlü (s.a.s.) ile yaptıkları antlaşmayı hemen bozup Kureyş

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

müşriklerinin yanında yer alıyorlardı. Müslümanların onlarla sıkı-fıkı velî/dost olmaları, neticede Müslümanların askerî sırlarının Yahudilerin eline geçmesine neden olurdu. Müslümanların aleyhine böyle bir sonuç doğuracak dostluk yasaklanmıştır.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Mekkeli müşriklerle "Hudeybiye Sulh Antlaşması" yaptığı gibi, Medine'ye hicret ettikten kısa bir süre sonra Yahudilerle de "Medîne Vesîkası" diye bilinen bir antlaşma yapmıştı. Bu antlaşma maddelerine göre Yahudiler dinlerinde serbest olacaklar ve Medineli Evs ve Hazrec kabileleriyle yaptıkları antlaşmalar yürürlükte kalacaktı. Müslümanlara hariçten bir saldırı vuku bulduğunda Yahudiler Müslümanlara yardım edecek, -Müslümanlara karşı hasmane bir tutum için girmedikleri müddetçe de- saldırıya uğrayan Yahudilere Müslümanlar yardım edeceklerdi.

Âyetlerin rûhundan ve Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) yaptığı bu antlaşmalarından anlıyoruz ki, Müslüman idareciler, Müslüman olmayan kimse ve devletlerle iyi ilişkiler kurabilir ve antlaşmalar yapabilirler. Fakat iki konuya dikkat etmeleri gerekir:

1. Müslümanlara karşı kötü niyet beslemeyen kimselerle ittifak yapmak,

2. Sırlarını, ittifak yaptıkları gayrimüslimlere açmamak, onlara çok fazla güvenmemek ve uyanık bulunmak. Onlara karşı her zaman ihtiyatlı davranmak.

Malum olduğu üzere ittifaklar, karşılıklı çıkarlara dayanır. Açıklamasını yapmaya çalıştığımız bu âyet; "kâfirlerle antlaşma yapmayın." demiyor, "Müslümanları bırakıp da onları dost tutmayın." diyor. Çünkü antlaşma yapmak ve onlarla iyi geçinmek başka şey, Müslümanları bırakıp onları velî/dost edinmek başka şeydir.

Mâide 51. Âyet: "Ey iman edenler! Yahudi ve Hıristiyanları velî edinmeyin!.." âyeti ise, Müslümanlara karşı bilfiil savaş halinde olan Yahudi ve Hıristiyanları velî/dost edinmeyi yasaklıyor. Bu âyet, Müşriklere karşı, Müslümanlarla bilfiil savaşmayan gayrimüslimlerle ittifak yapmalarına engel değildir. Çünkü gayrimüslimleri velî/dost edinmek başka bir şey, müşriklere karşı onlarla ittifak yapmak daha başka bir şeydir.

Müslümanlar, gayrimüslimlerle dost olabilirler, fakat bu dostlukları, başka Müslümanlara kesinlikle zarar vermemelidir. Gayrimüslimlerle yapılan dostluk veya ittifak, diğer Müslümanlara bir zarar veriyorsa, o zaman bu ittifak ve dostluk haramdır. Özellikle İslâm'a ve Müslümanlara düşman olan kimselerle ittifak kurup, diğer Müslüman guruplara karşı savaş açmak, savaşa katılmak, savaşanlara yardım etmek kesinlikle haramdır.

Müslümanlar karşısında/aleyhinde Yahudi ve Hıristiyanlara yardım eden kimseler, artık Müslüman sayılmazlar. Çünkü "O, onlardandır." âyeti, İslâm ve Müslümanlara karşı savaşan kimselerle birlikte olanları, o kimselerden sayıyor. Fakat hem Müslümanların, hem de Ehl-i Kitab'ın ortak düşmanı olan dinsizlere karşı ittifak oluşturmalarını yasaklamıyor. İslâm Dini'nin rûhu, insanların, barış ve esenlik içinde yaşamaları ve herkesle iyi geçinmeleridir.

Âyetlerdeki velî kelimesinin manası: "Hâmi, koruyucu, yönetici, dost, bir kimsenin işlerini gören, destekleyip yardım eden kimse" demektir. Bu manalardan hareketle şunu söyleyebiliriz; âyette yasaklanan velî edinme, yani dostluk; Müslümanları bırakıp kâfirlere cân-ı gönülden bağlanmak, onlara sevgi beslemektir. Fakat bu hüküm, Müslüman devlet idarecilerinin, diğer Müslümanların aleyhine olmamak koşuluyla, meşrû gayelerde gayrimüslimlerle işbirliği yapmalarına engel değildir. Tabii aynı şekilde dinlerarası diyalog faaliyetlerine de mani değildir. Maalesef son zamanlarda bazı kimseler; zikrettiğimiz âyetlere dayanarak Kur'ân'ın "Hıristiyan ve Museviler ile dostluğu yasakladığını" iddia etmektedirler. Hâlbuki zikrettiğimiz âyetlerde de gördüğümüz gibi, yasaklanan ne "dostluk", ne de "diyalog"tur.

Bazı kimseler de, dinlerarası diyalog faaliyetlerini; "yıllarca İslâm'a, Kur'ân'a başkaldırmış, düşmanlık etmiş insanlarla dostluk kurma" diye tenkit ediyorlar. Hâlbuki dinlerarası diyalog faaliyetleri, İslâmî bir düşünce ve bu düşüncenin pratiğe dökülmüş halidir. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.s.), yıllarca kendisine ve ashabına her türlü zulüm ve işkenceyi reva gören Ebû Cehil ve emsali ile diyalog yapmıştır. Onlarla görüşüp konuşmuştur. O halde bugün, inancını izhar eden bazı kimselerle çeşitli sebeplerle diyaloğun, görüşüp konuşmanın hiç bir mahsuru yoktur. Bu işi yapanların, -İslâmî naslarla te'lif edilemeyecek şekilde-

tenkit edilmelerinin de hiçbir anlamı yoktur. Aslında böyle bir tenkit, İslâm'ı hakkıyla anlayamamanın bir ifadesidir.

3. Bediüzzaman'ın Görüşü

Bediüzzaman 1910-1911'de, Hıristiyanlarla dostluk alakaları inşa etme arzusunda bulunmuş ve bundan dolayı bazı kimseler tarafından sorgulamıştır. Bazı Müslümanların "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin" (Mâide, 5/51) âyetine verdikleri kısıtlayıcı yorumla, tenkide maruz kalır. Bu âyetten hareketle, onun "Müslümanlar ile Hıristiyanların dost olması gerektiğini", niçin söylediği kendisine sorulur.

Bediüzzaman'a göre, Ehl-i Kitab'ı dost edinmeyle ilgili yasak, ancak İslam'a rağmen onları Yahudilik veya Hıristiyanlıklarında örnek alıp taklit etme durumunda geçerlidir. Ona göre, bir Müslüman'ın her bir sıfatı Müslüman olmadığı gibi, bir Yahudi'nin veya bir Hıristiyan'ın da bütün sıfatları onun inançsız olduğunu göstermez. Müslümanlar, bir Yahudi veya bir Hıristiyan'da, İslâmî öğretiye uygun düşen sıfatlar görürlerse, bu sıfatları takdir etmeleri gerekir. Yahudi ve Hıristiyanlarla dostluğun esasını teşkil eden, bu iyi sıfatlardır. Bedîüzzaman, "Bir Müslüman bir Yahudi'yi veya bir Hıristiyan'ı sevebilir mi?" sorusunu gündeme getirir ve bu soruya cevap olarak Müslüman bir erkeğin Ehl-i Kitap bir kadınla evlenebilmesi misalini verir: "Ehl-i Kitaptan bir hanımın olsa, elbette onu seveceksin." der. (Nursî, 1996: 2/1944.) Onun, Hıristiyanlarla dost olunabileceği görüşü, şeriatın Müslüman bir erkeğe Yahudi veya Hıristiyan bir kadınla evlenmesine izin vermesi gerçeğine istinat etmektedir ki, insan haliyle hanımını sever ve sevmesi de lazımdır.

III. PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN (s.a.s.) SÖZ VE UYGULAMALARINDA DİĞER DİN MENSUPLARIYLA DİYALOG

Bu başlık altında Hz. Muhammed'in (s.a.s.), farklı dinlerin mensuplarına karşı nasıl muamelede bulunduğu konusunu ele alacağız. O (s.a.s.), ümmeti için her konuda rehber olduğu gibi, farklı din mensuplarıyla diyalogda da en güzel rehberdir. Rasûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.), diğer din mensuplarına hep hoşgörü ve sevgi ile davranmıştır.

Hoşgörü ve müsamahanın kaynağı Kur'ân'dır. Bu düşünce bir ırmak gibi Peygamberimiz'den akıp bize geldiği için, haliyle O'dan (s.a.s.) farklı düşünmemiz doğru olmaz. Çünkü bu konudaki farklı bir düşünce ve tavır, hem Kur'ân'ı ve hem de Allah Resûlünü (s.a.s.) tanımama demektir. İşte kaynakları itibariyle Kur'ân ve Allah Rasûlü'nün Sünnetine dayandığından dolayı diyalog, Müslüman'ın tabiî ahlâkıdır.

Peygamber Efendimizin Medine'ye hicretinin hemen ardından orada yaşayan Yahudileri de içine alacak bir şekilde, Medine şehir halkı arasında yaptığı hukûkî ve içtimaî antlaşma önemli bir belgedir. (Hamîdullah, 2003: 1/190) Lahey, Strasbourg ve Helsinki İnsan Hakları Sözleşmeleri, Rasûlullah Efendimizin 14 asır önce ortaya koyduğu hukukî ve insanî esaslar seviyesine ulaşamamıştır. Allah Rasûlü (s.a.s.), Medine'de Ehl-i Kitap'la birlikte yaşamış, hatta "Müslümanım" dedikleri halde hep nifak çıkaran, hemen her yerde ve her zaman temiz vicdanları birbiriyle vuruşturmaya gayret eden müfsit ruhlarla bile bir antlaşma noktası bulmuş ve onları af ve müsamaha ile bağrına basmıştır. Mesela Abdullah b. Übey b. Selûl gibi bir ömür boyu Allah Rasûlüne düşmanlık içinde bulunan birine bile öldüğünde gömleğini kefen olarak vermiştir. Bu bakımdan, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) ve bütün insanlığa sunduğu mesajının dünyada bir eşi ve benzeri yoktur. 'Üsve-i Hasene' olan Rasûl-i Ekrem'e uymaya çalışanların, tabii ki O'ndan farklı düşünüp davranmaları da mümkün değildir.

1. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) İnsana Verdiği Değer

Allah Rasûlü (s.a.s.), Müslüman, Hıristiyan veya Yahudi ayrımı yapmadan her bir insana, insan olduğu için değer vermiştir. Peygamber Efendimizin (s.a.s.), önünden bir gün bir cenaze geçer. Saygıdan dolayı hemen ayağa kalkar. Bir sahabi, "Ya Resûlallah, o bir Yahudidir" der. Nebiler Serveri (s.a.s.) şu cevabı verir: "Ama o bir insan!" (Müslim, Cenâiz 78, 81) Bu söze ilave edilecek herhangi bir söz yoktur. Eğer biz, o Peygamberin ümmetiysek, O'ndan farklı düşünmemiz ve farklı bir davranışta bulunmamız mümkün değildir.

2. Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) Gayrimüslimlere Karşı Muamelesi

Şimdi de, Rasûl-i Ekrem Efendimizin Ehl-i Kitapla olan ilişkileri ve onlara karşı nasıl davrandığı konusunu örnekleriyle görelim:

a. Hıristiyanlarla Diyalog: Allah Resûlü (s.a.s.) tebliğe başladığı zaman Mekke'de bazı Hıristiyanlarla karşılaşmıştı. Vahyin gelmeye başladığı ilk günlerde Peygamber Efendimizi ve Hz. Hatice'yi teselli eden kişi, Hz. Hatice'nin akrabası olan Varaka b. Nevfel idi. Varaka Hıristiyandı, İncil'in el yazmalarına sahipti ve onları okuyabiliyordu. (Buhârî, Bedu'l- Vahy 3)

Mekke'de Peygamber Efendimizin (s.a.s.) Ehl-i Kitab'a mensup kölelerle, bunlar içinde demircilik yapan Hıristiyan biriyle yakın dostluklar kurduğunu ve bu kişilere olumlu yaklaştığını kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Risâletten henüz üç yıl gibi çok kısa bir zaman geçmişti ki, Bizans Sasanilere mağlup olmuştu. Mekke'deki Müslümanlar buna çok üzülmüştü. Çünkü Kitap Ehli olan Bizanslılar, Mecûsî İran'a yenilmemeliydi. Yüce Allah da Rum Sûresi'ni indirerek, Ehl-i Kitap olan Rumların birkaç sene içinde galip geleceğini bildirdi. (Rûm, 30/1-5).

Hicret'ten önce Allah Rasûlünün alaka duyduğu ve Müslümanların hicret etmelerini istediği ülke, Hıristiyan olan Habeşistan'dır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Mekke müşriklerinin zulüm ve işkenceleri karşısında Müslümanların Habeşistan'a hicret etmelerini istemiş ve şöyle demiştir. "İsterseniz ve elinizden gelirse, Habeşistan'a iltica ediniz. Zira orada hüküm süren kralın topraklarında kimseye zulmedilmez. Orası emin bir yerdir, Allah âsân edinceye kadar orada kalın." (Hamîdullah, 2003: 1/109.)

Başta Peygamber Efendimizin amcasının oğlu Hz. Cafer (r.a.) olmak üzere sahabelerinden bir kısmı hicrete karar vermişti. Araştırıcılar, Allah Rasûlünün, Necâşî'ye hitaben bir mektup yazdığı ihtimali üzerinde dururlar. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bu mektupta, İslâm'ın tevhid akîdesini ve Hz. İsa'ya bakışını belirterek "Ve tasdik ederim ki, Meryemoğlu İsa, Allah'ın Rûhü'l- Kudüs'ü ve bâkire, faziletli, kendisine dokunulmamış Meryem'e bıraktığı kelimesidir. Allah, Âdem'i (a.s.) kendi eliyle yarattığı gibi onu da rûhu ve üflemesiyle yaratmıştır." demiştir. Bu mektupla Necâşî, İslâm'a davet edilmiş ve kendisinden, Hz. Ca'fer ve beraberindeki inananları görüp gözetmesi istenmiştir. (Hamîdullah, 1997: 115; Hamîdullah, 2003: 1/297)

Necâşî, kendisine iltica eden heyete güzel sözler söylemiş ve onlara iyi muâmelede bulunmuştur. Ayrıca Hz. Muhammed'e (s.a.s.) bir mektup yazmıştır. Allah Rasûlü (s.a.s.), Necâşî'nin Müslüman olduğu kanaatine varmış olmalı ki, vefat ettiğinde gıyabî cenaze namazını kıldırmıştır. (Müslim, Cenâiz, 62-67; Tirmizi, Cenâiz 48; Vâhidî, 1991: 140; Kurtubî, 1985: 4/322; İbn Kesîr, 1980: 1/443; Hamîdullah, 2003: 1/300.)

Mekke dönemi, Müslüman-Hıristiyan ilişkileri açısından –biraz önce zikrettiğimiz gibi- çok fazla bir hareketlilik göstermemiştir. Medine döneminde Hıristiyanlarla ilişkilerde önemli bir artış görülmüştür. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) İslâm devletinin temellerini attıktan ve Medine'de yaşayanları da bu devlet yapısında teşkilâtlandırdıktan sonra, Medine'ye komşu kabilelerle temas kurmuştur. İslâm devletinin güvenliğini tam olarak sağlamak için komşu kabilelerle antlaşmalar yapmıştır. Daha sonra da bazı devlet ve kabile reislerini İslâm Dini'ne davet etmiştir. Rasûl-i Ekrem'in, komşu hükümdarlara mektup yazarak yaptığı bu daveti, Bizans'ın İranlıları büyük bir hezimete uğratmasından sonraya denk gelmektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) Hıristiyan reislerinden; Heraklius'e, Mısır Mukavkısı'na, Kayser'e, Zağâtur piskoposuna ve diğer bazı hükümdarlara mektuplar göndererek onları İslâm Dini'ne davet etmiştir. Allah Rasûlü (s.a.s.), Kur'ân'ın mesajını sadece Ehl-i Kitab'a ulaştırmakla yetinmemiş, aynı zamanda, Fars kralı Kisrâ'yı da bir mektup göndererek İslâm'a davet etmiştir. Peygamber Efendimizin, Müslüman-Hıristiyan ilişkileri bakımından en dikkat çekeni, Necran Hıristiyanlarıyla olan temaslarıdır.

Allah Rasûlü'nün yaşadığı dönemde Müslüman-Hıristiyan ilişkilerinde hâkim olan ruh, İslâm'ın müsamaha ruhudur. Rasûlullah Efendimiz, yazdığı mektuplarda ve Necranlı heyetle bizzat karşılaştığında onların yanlış inançlarını kendilerine söylemiş ve onlara Hak Dini tebliğ etmiştir. Ama bu tebliğde onları katiyyen zorlamamıştır. Necran heyetini Mescid-i Nebevî'ye almış ve orada ibadet etmelerine izin vermiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Kendi dinlerinde kalmak şartıyla antlaşma yapma arzularını da kabul etmiştir. Bütün bunlar ancak İslâm'ın engin müsamaha ruhu ile izah edilebilir.

b. Yahudilerle Diyalog: Yahudiler ile ilk ilişkiler, Peygamber Efendimizin Medine'ye hicretiyle başlamıştır. Medine'de Arap ve Yahudi kabileleri birlikte yaşıyordu ve şehir devleti olarak isimlendirilebilecek bir idare şekli henüz yoktu. Onun için Allah Rasûlü (s.a.s.) Muhacirlerle, Medîne'de yaşayan Arap ve Yahudi kabileleri arasında, birbirlerine karşı hak ve vazifeleri düzenlemek istedi. Çünkü Medine'de yaşayan halkı; adliye, maliye, askerlik ve eğitim gibi sahalarda teşkilatlandırmak gerekiyordu. Bu mecburiyetten hareketle Allah Rasûlü, şehrin ileri gelenlerini bir araya getirip, şehir devleti nizamnamesi meydana getirmiştir. Bugüne kadar gelen antlaşma metni, bir devletin yaptığı ilk anayasa olarak kabul görür.

50 kadar maddeden meydana gelen bu vesikanın birçok yerinde Yahudiler ele alınmakta, Muhacir ve Medineli Müslümanların onlarla meydana getirdikleri bu birliğe, bu metnin 2. ve 25. maddelerinde ümmet adı verilmektedir. Antlaşmanın 25. maddesinde, Yahudilere ve onların ittifak ettiği guruplara tam bir din hürriyeti tanındığı ifade edilmiştir. Farklı dinlere mensup kişilerin tek bir idare altında bir araya gelebileceklerinin en ideal misallerinden birisi, işte bu Medine şehir devletidir.

Allah Rasûlü (s.a.s.), bu yeni merkezde idari faaliyetle iktifa etmedi. Kitap Ehli ile manevî yönden de bütünleşmek istedi. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) müşrik hemşehrilerinden kendisine daha yakın gördüğü Yahudi ve Hıristiyanları iman birliğine davet etti ve İslâm Dini altında birleşmeye çağırdı. Çünkü O (s.a.s.), sadece Araplara değil, bütün insanlığa Peygamber olarak gönderilmişti. O'nun peygamberliği, Yahudi ve Hıristiyanlara da şâmil idi. (Bakara, 2/40-43; Mâide, 5/19)

Allah Rasûlü (s.a.s.), Yahudilerin önemli merkezlerinden Beytü'l- Midrâs'a kadar gitmiş ve onlara: "Ey Yahudi toplumu! İslâm olun, selamet bulursunuz." demiştir. (Buhari, İ'tisâm 18) Yahudiler bu teklifi kabul etmedikleri halde, hiçbir zorlamayla karşılaşmamışlardır.

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), herkesle diyaloğa girmeye açık bir Peygamberdi. Kur'ân'ın, peygamberimiz ve bütün Müslümanlar için koyduğu bu kural, Mekke döneminde, Ankebût Suresi'nin 46. ayetiyle çizilmişti: "Zâlimleri müstesna, Ehl-i Kitapla ancak güzel şekilde mücadele edin ve deyin ki: Bize ve size gönderilen kitaplara bizler inandık. Sizin de, bizim de ilahımız tektir. Bizler O'na teslim olmuş Müslümanlarız." Başta Peygamberimiz olmak üzere bütün Müslümanlar, bu ilahî emre uyarak, inanç farkı gözetmeksizin herkese saygılı davranmış, adaletten ve hukuktan ayrılmamıştır.

"Lâ ikrâhe fı'd-dîn, Dinde zorlama yoktur." âyeti (Bakara, 2/256), din seçme hürriyetinin bir ifadesidir. Bunu uygulamakta olan Allah Rasûlü, Müslüman olduklarını haber vermek üzere 630 senesinde Medine'ye gelen Hımyer hükümdarının elçilerine şöyle demiştir: "Bir Yahudi veya bir Hıristiyan, Müslüman oldukları takdirde, müminlerden olurlar (onlarla hukuken eşittirler). Kim Yahudiliğinde veya Hıristiyanlığında kalmak istiyorsa, ona müdahale edilemez." (İbn Hişâm, 1987: 2/586)

İslâm'ın getirdiği inanç hürriyeti, sadece manevî alanla sınırlı kalmamış, aynı zamanda hukukî sahada da geçerli olmuştur. İslâm devletinin idaresi altında yaşayan her dinden gurupların kendi özel hukuklarını tatbik etme hürriyetleri Kur'ân'ın garantisi altında idi. Gayrimüslim topluluklar bazen aralarındaki problemleri Allah Rasûlüne çözümletmek için O'na müracaat ediyorlardı. Bu durumda hâkimlik/hakemlik yapıp yapmama konusunda Kur'ân meseleyi, Peygamber Efendimizin isteğine bırakılmıştır. Fakat eğer hüküm vermeği arzu ederse, Allah'ın indirdiği hükümlerle hüküm vermesi ve adaletten ayrılmaması emredilmiştir. (Mâide, 5/42,48,49) (Hatipoğlu, Hoşgörü Açısından Müslümanlar ve Ehl-i Kitab, yayınlanmamış makale)

Dokunulmazlıklarına saygı gösterilmek üzere kendileriyle Allah ve Resûlü adına antlaşma yapılan (muâhitler) ile veya korunacaklarına dair Allah ve Peygamber'i adına kendilerine söz verilen zimmîlere karşı yapılacak en küçük bir haksızlık, kutsal değerlere karşı işlenmiş bir suç ve günah kabul edilmiştir: "Her kim, bir muâhide/zimmiye zulmederse veya onu gücünden fazlası ile yükümlü tutarsa yahut hakkını kısarsa, ya da rızası olmadan kendisinden bir şey alırsa, onun hasmı benim. Kıyâmet günü onunla hasımlaşacağım." (Ebu Davud, Haraç ve'l- İmâre, 33) Peygamberimizin bu hadisi, gayrimüslim birisinin Allah ve Resûlü adına yaptığı bir antlaşmanın kutsallığını çok net bir şekilde ifade etmektedir. Hadis şârihlerinin, hadiste geçen "hakkını eksiltmeyi", "onu aşağılamak ve ayıplamak"; "gücünden fazlası ile sorumlu tutmayı" da, "cizye

ödemekle sorumlu olmadığı halde, kendisinden cizye almak" veya "ödeyebileceğinden daha fazlasını istemek" şeklindeki açıklamalarına bakılırsa, hadisin, ehl-i zimmeti devlete karşı korumayı hedeflediği ve zimmilerin korunmalarına büyük önem verilmesi gerektiği açıkça anlaşılmaktadır. Kıyâmet gününde bir Müslüman'ın Allah Rasûlü ile davalaşmaya cesaret edebileceği ise asla düşünülemez. "Her kim ki bir zimmîye eziyet ederse ben onun hasmıyım. Her kime de hasım olursam Kıyâmet günü kendisine hasımlık edeceğim." (Münâvî, ts., 6/19)

İslâm toplumunda yaşayan gayrimüslimler, zimmet antlaşması sayesinde; iman ve ibadet, can ve mal güvenliği, ikamet ve seyahat, ayrıca çalışma hürriyetine sahiptirler. Bütün insanları kucaklaması, onlara hoşgörülü olması, temel hak ve hürriyetlerini vermesi, İslâm Dini'nin en tabii niteliğidir. İslâm, her dinden insanı bir olan Allah'a kulluk yapmaya, diğer insanlara saygılı olmaya, başkalarının hakkına riayet etmeye davet etmekte, özellikle kul hakkından sakınmaya çağırmaktadır. İslâm Dini'nin uyguladığı ve geliştirdiği bu hoşgörü siyaseti, Müslüman toplumlarında yaşayan gayrimüslimlerin kendi hür iradeleriyle İslâm Dini'ni seçmelerini sağlamıştır. (Harman, 1998: 79-88.)

IV. İSLÂM TARİHİNDE DİNLERARASI DİYALOG

İslâm tarihinde, diğer dinlerin mensuplarına gösterilen hoşgörü ve müsamahanın temelinde Kur'ân ve Hz. Muhammed'in uygulamaları vardır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, Kitap Ehline öteki toplumlardan daha farklı bir muamelede bulunmuş ve onlarla ilgili ilişkilerin düzenlenmesi hususunda detaylı malumat vermiştir.

Diyalog, hoşgörü ve bir arada hayat sürmenin dinî temellerinin; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın esas kaynaklarında var olduğunu görürüz. Başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere, Tevrat ve İncil'de; insanları sevme, sulh ortamında yaşama ve diğer insanlara hoşgörülü davranmayı öngören birçok hükümler ve birçok ayetler bulunmaktadır. Fakat tarihteki uygulamalara baktığımızda bütün dinlerin aynı seviyede müspet örnekler sergilediklerini söyleyebilmek mümkün olmaz.

İslâm tarihine baktığımızda Müslümanlar, gayrimüslimlere hep hoşgörülü davranmış ve onlara engin bir müsamaha göstermişlerdir. Fakat tarihsel süreçte (bazı) karanlık noktaların bulunması gayet normaldir. İslâm Dünyası, Kur'ân ve Allah Rasûlü'nün getirmiş olduğu prensipler çerçevesinde, mümkün olabildiğince en güzel diyalog ve hoşgörü anlayışını sergilemiştir. Zimmet antlaşmasıyla İslâm devletinin himayesinde yaşayan gayrimüslimler, bu antlaşma ile; inanç, ibadet, can-mal güvenliği, ikamet ve seyahat, aynı zamanda çalışma hürriyeti gibi bir çok haklara sahip olmuşlardır. Çünkü âlemlere rahmet olarak gönderilen bir peygamberin dininin, bütün bir insanlığı kucaklaması, onlara temel hak ve hürriyetlerini vermesi, hoşgörülü olması, en tabii özelliğidir. İslâm Dini, insanları Allah'a kulluk yapmaya, diğer insanlara saygılı olmaya ve onların haklarına riayet etmeye çağırmaktadır. (Öztürk, 1998: 471-476)

1. Türk-İslâm Devletlerinde Dinlerarası Diyalog ve Diğer Dinlerin Mensuplarına Gösterilen Hoşgörü Örnekleri

Türk-İslâm devletleri, bu devletlerin himayesinde yaşayan azınlıklara/gayrimüslimlere karşı iyi niyetli olmuş, onlara müsamahalı davranmış ve onların dinlerine karışmamış, tam tersi onların dinî değerlerine saygılı olmuşlardır. Onlara karşı bu şekilde davranmalarının sebeplerinden birisi "insanî duygular" olabilir, fakat esas olan "dinî" sebeplerdir. Çünkü mensubu oldukları İslâm Dini; başka dinlerin mensuplarına serbestlik tanıyan, tolerans gösteren; o dinlerin mensuplarının dinî inançlarına ve ibâdetlerine, her çeşit haklarına saygı gösterilmesini, aynı zamanda onlara adaletli davranılmasını emreden bir dindir. Türk-İslâm devletlerinin kurduğu bu sistem, bir hükümdarın, bir vezirin veya yüksek dereceli bir memurun iyi niyetinden kaynaklanmaz. Çünkü Türk-İslâm devletlerinin yöneticileri, başka dinlere mensup kişilerin de –insan oldukları için- Müslümanların sahip olduğu temel hak ve hürriyetlere sahip olduğunu düşünürler ve esasen bu hakların da Allah'ın onlara bir ihsanı olduğunu kabul ederler. Batılılar ise bu hakları, kralın veya herhangi bir idarecinin bir ihsanı olarak görürler. İslâm dünyasında "din ve vicdan hürriyeti" olarak çok eski tarihlerden beri uygulanan sistem, Avrupa'da, 17. asırda "lâiklik" prensibi şeklinde felsefî bir sistem olarak ortaya çıkmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

İslâm hukukunda dünya, "dâru'l- İslâm" ve "dâru'l- harb" şeklinde ikiye ayrılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise, "dâru's- sulh" düşüncesi hâkimdir. Dâru's- sulh uygulamasına göre; Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yaşayan ve devlete vergisini veren her din ve milletten insanların hakları garanti altına alınmıştır. Onlar da diğer vatandaşlar gibi o ülkenin bir parçası sayılmışlardır. Dâru's- sulh uygulaması sayesinde, Müslüman olsun olmasın herkes Osmanlı Devleti idaresi altında senelerce barış ve huzur içinde hayat sürmüştür.

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlere verilen haklar, İslâm'ın genel dinî tutumuna uygun olmuştur. Buna göre gayrimüslimlere, Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) yaşadığı dönemden itibaren din ve vicdan hürriyeti, canı koruma, nesli koruma, aklı koruma ve malı koruma hürriyeti gibi insan hakları açısından gerekli olan haklar verilmiştir. Müslüman idareciler, tarih boyunca bu hakları hep korumaya çalışmışlardır. Rasûlullah Efendimizden itibaren, dört halife, Emevîler, Abbasîler, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devletinde de bu dinî tutumun aynen uygulandığı görülür.

2. Osmanlılarda Hoşgörü ve Diyalog Örnekleri

Devlet-i Âliye-i Osmaniyye 600 sene dünya siyasetine yön vermiştir. Çokuluslu devletlerin bir tecrübe kaynağı olarak değerlendirdikleri ibret alıcı hüviyetiyle bugün hemen her devletin yakından ilgisini çekmektedir. Osmanlı'nın bu kadar çok ilgi çekmesinin sebebi, onun sadece üç kıtada sahip olduğu çok geniş stratejik topraklar değil, aynı zamanda Doğu Roma gibi büyük bir devletin mirasçısı olarak yönetiminde değişik ulusları ve din mensuplarını bir araya getirip idare etmesidir. Zira Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu coğrafyada (Avrupa ve Anadolu'da) o günün Batılı devletlerini dinî ve etnik yönden yakından alakadar eden mühim bir nüfus yaşamaktaydı. Aslında Osmanlı Devleti'nin bu kadar uzun ömürlü olmasında, bu Türk ve Müslüman olmayan nüfusun önemli bir etkisi vardır. Osmanlılar, kendi milletlerinden ve dinlerinden olmayan bu topluluklara karşı uyguladıkları hukuk ve hoşgörülü idare ile, Rumeli topraklarında beklenenden çok daha fazla yayılma ve oralarda çok uzun zaman kalmaya zemin hazırlamışlardır. Mesela, İspanya'da Hıristiyanların baskı ve zulmü altında yaşayan Yahudilerin, İstanbul'a getirilerek muhafaza altına alınması ve iskân edilmesi, ülkedeki azınlıklara hoşgörünün ve güçlü bir devlete teb'a olmanın büyük avantajını yaşatmış ve onların devlete bağlılıklarını artırmıştır. (Halaçoğlu, 2000: 127-129)

Osmanlılar, gayrimüslimlere karşı iyi niyetli ve hoşgörülü muamelede bulunmuşlar, dinlerini terk edip Müslüman olmaya zorlamamış ve dinî değerlerine gayet saygılı davranmışlardır. Osmanlılar, idaresi altındaki Hıristiyanların da aynı şekilde dinlerini yaşamaları konusunda onları muhafaza altına almıştır. Bu mevzuda Şer'iyye Sicilleri, azınlıklara ait devlet defterleri ve Hıristiyan azınlıkların kendi özel arşiv belgeleri buna şahitlik yapmaktadır. Osmanlı Devleti, yirmi iki değişik millet ve dinden meydana gelen etnik bir mozaik olarak bu insanları bir arada idare etmeyi başarabilmiş tarihteki en büyük Müslüman-Türk devletidir. Değişik iki dinden veya aynı dinin iki ayrı mezhebinden meydana gelen bir toplumun bugün bile birlikte yaşamasının birçok problemlere yol açtığı herkesin malumudur. Osmanlının bu kadar çok sayıda ve farklı etnik ve dinî kimliği ve bu unsurların beraberlerinde getirdiği sosyal ve kültürel yapıyı bir arada tutup idare etmesi, Osmanlının engin hoşgörüsü sayesinde olmuştur. Zira Osmanlılar, farklı dinî grupların dinî konulardaki iç işlerine müdahale etmemiş; onların kendi dinlerini, dillerini ve milliyetlerini muhafaza etmelerine, ticarî ve içtimaî hürriyete sahip olmalarına müsaade etmişlerdir. (Kazıcı, 1998: 106-109)

Osmanlı Devleti'nin 16. asırda dünya siyaseti üzerinde hâkim olmasından 19. asırdaki yıkılmasına kadar Müslüman ve Müslüman olmayan tebaasının bir arada sulh içinde hayat sürmeleri herkes tarafından bilinmektedir. Osmanlılara her türlü ve en ağır iftiraları atan bazı Batılılar bile bu döneme "Osmanlı Barışı" adını vermektedirler.

V. DİNLERARASI DİYALOĞUN KISACA TARİHİ

Kur'ân-ı Kerim sadece Müslümanlara hitap etmez, o aynı zamanda **İsrailoğulları** (Mesela: Bakara Sûresi, 2/40-86, 93, 100, 122, 246-251. Mâide Sûresi, 5/13-14; A'raf Sûresi, 7/138-141), **Mecûsîler** (Hac Sûresi, 22/17), **Sâbiîler** (Bakara Sûresi, 2/62; Mâide Sûresi, 5/72; Hac Sûresi, 22/17) ve **Hıristiyanlar** (Mesela: Bakara sûresi, 2/62; Mâide Sûresi, 5/15, 85-88) gibi farklı din mensuplarından da bahseder. İslâm Dini, tecrit edilmiş bir

dünyada doğmamıştır. İlk senelerde müşrikler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve sonraları da Mecûsîler, hatta Budist ve Hindularla aynı ortamlarda bulunmuştur. İslâm, bütün insanlığa gönderilmiş bir din olduğu için Müslümanlara "ötekilerle" ilişkilerinde her zaman hoşgörülü olmayı emretmiştir. İlk Müslümanların ekseriyeti, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) af, müsamaha ve hoşgörüsü vesilesiyle önceki dinlerini terk edip "hidâyete erişmiş" insanlardır.

Müslümanların dinlerarası diyaloğa tarihte yaptıkları katkı, göz ardı edilemeyecek kadar çok olmuştur. Bunda Kur'ân'ın öteki din mensuplarından bahsetmesi ve onlarla iyi ilişki içinde olmayı emretmesinin önemli etkisi vardır. Müslümanlar, diğer din mensuplarıyla beraber aynı topraklarda diyalog içinde yaşamış, onlarla dinî konularda müzakerelerde bulunmuşlardır. Üç semavî dinin (İslâm, Yahudilik ve Hıristiyanlık) mensupları 15 asırdır birbiriyle iç içe yaşamışlar, bu uzun tarihleri müddetince aralarında zaman zaman sıcak çatışmalar olmuş, fakat genellikle sulh içinde yaşamışlardır. Tarihin özellikle acı hatıralarını, tarihin küflü sayfaları arasında bırakarak, günümüzde samimi ve iyi niyetle yapılacak diyalog ve anlaşma ortamının, bütün din mensupları için faydalı olacağı muhakkaktır.

Günümüzde, Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi dinleri mensupları arasındaki diyalog düşüncesi, önce Hıristiyanlar tarafından gündeme getirilmiştir. Çünkü 2 bin senelik tarihi müddetince Hıristiyanlık; çok fazla dâhilî ihtilâflarla çalkalanmış ve bu sebeple bölünmeler ve sıkıntılar yaşamıştır. Onun için öncelikle kendi içinde bir diyalog arayışına girme ihtiyacı duymuştur. Özellikle de geçen yüzyılda ortaya çıkan Pozitivist ve Materyalist felsefî akımlar karşısında durabilmek için, Katolik Kilisesi; Devlet ve Kiliseyi, Kilise ile Toplumu, Bilim-Düşünce ile Kiliseyi uzlaştırmanın çarelerini aramaya başlamıştır.

Yahudilikte ise, içe kapanıklık vardır ve bu devam etmektedir. Yahudiler "Arz-ı Mev'ûd (vadedilmiş topraklar)" hülyasını tahakkuk ettirmek gayesiyle giriştiği yayılma siyasetini terk ederek, diğer dinlerle ve özellikle de Müslümanlarla diyalog meselesine biraz soğuk bakmaktadırlar.

II. Dünya Savaşı sonrası dile getirilen insan hakları, din ve vicdan özgürlüğü söylemlerinin dinlerarası diyalog düşüncesinin ortaya çıkmasında müspet etkileri olmuştur. Aynı şekilde aşağıda zikredeceğimiz sebeplerin de etkisi vardır:

-Dünyada gelişen ulaşım ve haberleşme vasıtaları,
-Turizmin değişik inançtaki insanları yan yana getirmesi,
-Avrupa'daki Türk işçileri örneğinde olduğu gibi çeşitli göçlerle bir araya gelen insanlar,
-Aynı sınıfta ders gören değişik din mensubu öğrencilerin tanışma eğilimleri,
-Aynı fabrikada çalışan işçilerin karşılıklı insanî ilişkileri,
-Farklı din mensupları arasındaki evlilik sayılarının artması,
-Ticarî, askerî, dinî ve kültürel ilişkilerin yoğunlaşması,

diyalog faaliyetlerinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Diyalog görüşmelerinin devam edebilmesi, karşılıklı iyi niyet ve hoşgörüye bağlıdır. Küreselleşen dünyada Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerde Hıristiyanlar ve aynı şekilde Hıristiyanların çoğunlukta olduğu yerlerde de Müslümanlar yaşamaktadır. Bu durum, aynı şehir, mahalle, sokak ve aynı apartmanda komşu olarak yaşayan farklı din mensuplarının komşusunu doğru olarak tanımaları ve anlamaları, sonra da iyi ilişkiler ve sulh içinde yaşamalarını mecburi kılmaktadır. (Sarıkçıoğlu, 2002: 444-445)

Dinlerarası diyaloğun günümüzdeki seyrini, bunda etkin ve aktif rol alanları, Dünya, Türkiye ve İslâm dünyasındaki yankılarını kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Vatikan'ın Aktif Rolü

Hıristiyanlar, tarihte hem kendi aralarında, hem diğer din mensupları ile hem de Müslümanlarla "dinlerarası diyalog" yapmışlardır. Bu faaliyetler, kendiliğinden ve tabiî bir şekilde olmuştur. Hıristiyanların, Haçlı Seferleriyle Müslümanlara karşı başlattığı ve misyonerlik faaliyetleriyle devam ettirdiği düşmanlık ve soğukluk II. Vatikan Konsili'nde telafi edilmeye çalışılmıştır.

Bütün dünyada meydana gelen ekonomik ve siyasî krizlerden Hıristiyan Kiliseleri, özellikle de Katolik Kilisesi menfi bir şekilde etkilenmiştir. Bu sebepten Katolik Kilisesi, eskiden beri Kiliseler arasında devam eden düşmanlıkları ve anlaşmazlıkları gidermek, bazı sahalarda işbirliği yapmak için bir "Konsil" toplamayı

kararlaştırmıştır. Vatikan'da üç yıl devam edecek (1962-1965) bir konsilin toplanması kararı alınmıştır. Konsile 141 farklı ülkeden 2860 temsilci iştirak etmiştir. Papa XXIII. Jean, konuşmasında, Kilise'nin artık çemberini kırıp dış dünyaya da açılmasını, kilise dışındakilerle de ilgilenmesini istemiş ve diğer dinlere mensup insanlarla "diyaloğ"a girmenin ehemmiyetine vurgu yapmıştır. Bu konuşma, Konsil'in gündemini ve aynı zamanda Konsil'de ele alınacak konuları belirlemiştir. Konsil'de, Hıristiyanlıktan ayrılmış kişileri tekrar geri kazanmada takip edilecek metotlar üzerinde durulmuştur. Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında asırlardır devam etmekte olan düşmanlıkların unutulması için gayret edilmesi istenmiştir.

Katolik kilisesi, dinlerarası diyalog faaliyetlerini daha başarılı yürütebilmek için "Hıristiyan Olmayanlar Sekreterliği" adıyla Vatikan'da bir birim oluşturmuş ve başına da bu sahada uzman olan kişileri getirmiştir. 1964 yılında tesis edilen Sekreterlik, on yıl içinde pek fazla bir faaliyet gösterememiştir. Çünkü dinlerarası diyalog isteğinin ve faaliyetlerinin tabandan gelmesi ümit ediliyordu. Bu konudaki ilk girişimler yerel kiliselere havale edilmişti. Bunun çok verimli olmadığı müşahede edilince, hemen metot değişikliği cihetine gidildi ve bu defa faaliyetlerin daha üst seviyede ve merkezde başlatılmasına karar verildi. Diyaloğu üst seviyeden aşağıya doğru yayma metodu daha tesirli oldu. Örneğin Sekreterlik Başkanı 1974 senesinde önce Suudi Arabistan Kralı Faysal'ı; daha sonra da Kâhire İslâmî Araştırmalar Yüksek Meclisini ziyaret etti ve böylece dinlerarası diyalog faaliyetlerine büyük bir ivme kazandırdı. Müslüman devletlerden bu faaliyetlere ilk müspet tepki Libya'dan geldi. Libya Başbakanı Abdusselam, Vatikan'ı ziyaret etti ve Papa VI. Paul ile görüştü. 1976'da Trablus'ta İslâm-Hıristiyan Diyaloğu isimli bir seminer tertip etti. Seminere her iki taraftan 12'şer kişilik konuşmacıların yanı sıra değişik ülkelerden başka gözlemciler de katıldı; Türkiye'yi 7 kişilik bir heyet temsil etti. (Tümer-Küçük, 1997: 400)

Vatikan temsilcilerinin sonraki yıllarda İslâm Ülkelerindeki ziyaret ve görüşmeleri devam etti ve yapılan bu faaliyetler yayınlarla da desteklendi. Türkiye de bu faaliyetlere katıldı, 1987 ve 1988 yıllarında Roma Pontifical Gregorian Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi arasında karşılıklı olarak sempozyumlar tertip edildi.

Hıristiyanlık Dışı Dinler Sekreterliği ve onun yan kuruluşları faaliyetlerini sürdürmektedir. "Bulletin", "İslâmochristian" vs. gibi dergilerle devamlı güncelleştirilmekte ve kamuoyu oluşturulmaktadır. Bunlara ek olarak Saint-Siega Sekreterliği veya Kilise Ökümenik Konseyi gibi teşkilatların işbirliğiyle dinlerarası diyalog faaliyetleri yoğunlaştırılmaktadır. 1971 yılında Cenevre'de Zamanımızın İnanç ve İdeolojileri ile Diyalog Komisyonu adıyla bir birim ve ona bağlı olarak İslâm Alt Komisyonu kurulmuştur. Bu kuruluşlar değişik İslâm Ülkelerinde sempozyumlar yaparak aktif çalışmalarını devam ettirmektedir.

Ortodokslar da 1984 senesinden itibaren Müslümanlarla Diyalog faaliyetlerine iştirak etmişler ve bu konuda değişik ülkelerde toplantılar yapmışlardır.

Vatikan Konsili'nde Katoliklerin, farklı Hıristiyan mezheplerine mensup kişiler ve "Müslümanlarla diyalog" yollarını araştırma teşebbüsleri; "Haçlı Seferleri"nin yanlış olduğunun anlaşılması ve o savaşların zararlarının bir telafisi olarak değerlendirilebilir. Bu güzel ve müspet ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devam etmesi; karşılıklı iyi niyet ve hoşgörü esaslarına bağlıdır. XXI. yüzyılda küreselleşen dünya; her iki tarafın karşılıklı olarak birbiriyle iyi ilişkiler içerisine girmesini mecburi kılmaktadır. (Günay, Küçük, 1997: 427-437)

2. İslâm Âlemindeki Gelişmeler

İslâm Devletlerinde yaşayan Gayrimüslimlere, İslâm Hukuku gereği din ve vicdan hürriyeti tanınmıştır. İslam Devletleri, Hıristiyan Devletlerin insanları zorla Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine karşı bile misilleme hareketinde bulunmamışlardır. Yavuz Sultan Selim, İspanyadaki Müslümanlara yapılan zulüm ve zorlamalardan rahatsız olmuş ve misilleme yapmak istemişse de, Şeyhülislâm Zembilli Ali Efendi başta olmak üzere o günkü İslâm Hukukçuları "zulme zulümle karşılık verilmez" diyerek buna izin vermemişlerdir. Farklı din mensuplarının cemaat içi problemleri, onların kendi dinî hukuklarına göre çözülmek üzere kendilerine bırakılmıştır. Devlete karşı dinî ve dünyevî işlerinin sorumlusu Baş Haham, Patrik vs. gibi dinî liderleri idi. Cemaatlerin liderleri, Kazasker'in teklifine göre atanıyordu. Cemaatlerin liderleri, Devlet protokolünde Osmanlı İlmiye Sınıfı içinde yer alıyorlardı. Osmanlı topraklarında yaşayan değişik dinlere mensup kişiler, bu topraklarda yan yana hayat sürmekle birlikte, genellikle aralarında bir diyalog yoktu. Her dinî gurup kendi içlerinde ve komşularına kapalı bir yaşam sürüyordu. Cemaatler arası ve dinlerarası misyon çalışmalarına, -

cemaatler ve dinlerarası ahengi ihlal eder korkusuyla- müsaade edilmiyordu. İslâm harici dinler arasında, kişilerin kendi vicdanının sesine kulak vererek, dinini ve mezhebini değiştirmesine karşı çıkılmıyordu.

Cumhuriyet idaresinde, azınlıkların liderleri devlet teşkilatına alınmamıştır. Lozan antlaşmasıyla bu cemaatlerin din ve vicdan hürriyetleri garanti altına alınmıştır. Bağımsız hale getirilen cemaatlerin, meclisleri tarafından seçilen başkanlarını devlet tasdik etmiştir. Güvenlik haricinde hiç bir mevzuda devlet cemaatlere müdahalede bulunmamıştır. Cemaate mensup fertlerin eğitim ve öğretimleri cemaatlere bırakılmıştır. Bu azınlık cemaatleri ile Müslümanlar arasında uzun yıllar dini konularla ilgili bir diyalog gerçekleşmemiştir. Ancak son yıllarda münferit ve gayr-i resmî temaslar başlamıştır. (Sarıkçıoğlu, 2002: 447)

3. Diyalog Çalışmalarının Türkiye'deki Yankıları

Hıristiyan dünyada başlayıp gelişen dinlerarası diyalog çalışmalarını Diyanet İşleri Başkanlığı başlangıçta uzaktan takip etmeyi uygun bulmuştur. Bazı dinlerarası diyalog toplantılarına (1974 Tunus'ta ve 1976 Libya'da olduğu gibi) sadece gözlemci olarak katılmıştır.

Merhûm Turgut Özal, dinlerarası diyalog faaliyetlerini yararlı görerek Roma Gregoryan Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi arasında yapılacak bir anlaşma ile, müşterek sempozyumlar tertip edilmesini teşvik etmiştir. Roma ve Ankara'da 1987'de tertip edilen bu toplantılara Türkiye'deki İlahiyat Fakültelerinden öğretim elemanları davet edilerek katılımları sağlanmıştır. Resmî olarak yapılan bu ilk görüşmelerde, mazideki hatalara mukabil, istikbalin iyilikleri ve müşterek alanlarda yapılacak güzel projeler üzerinde durulması konuşulmuştur.

1989'da Papalık Dinlerarası Diyalog Konseyi ve Ürdün Kraliyet İslâm Medeniyeti Araştırma Enstitüsü İstanbul'da müşterek bir Modern Toplumda Din Eğitimi konulu bir sempozyum düzenleyerek, Türk kamuoyunun dinlerarası diyalog konusuna ilgisini artırmaya çalışmışlardır. İlk olarak resmî müesseler arasında başlayan bu münasebetler, sivil toplum örgütlerinin de haliyle ilgisini çekmiş ve medyada leh ve aleyhteki tartışmalar ve haberlerle gündeme gelmiştir.

Bazı cemaatler dinlerarası diyaloğun karşısında yer almışlardır. Onlara göre diyalog bir misyon oyunudur. Geçen yüzyıllarda yaşanan acı tecrübeleri hatırlatarak bu oyundan uzak durulması gerektiğini söylemişlerdir. Eleştirilerinde çok ileri giden bazı kişiler, dinlerarası diyalog faaliyetlerine iştirak eden dinî cemaatleri ve önderlerini ve İlahiyat Fakültesi öğretim elemanlarını çok ağır bir şekilde eleştirip, onları İslâm'a ihanet etmek ve dinden taviz vermekle suçlamışlardır.

Türkiye'de dinlerarası diyalogda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 1997'de tertip ettiği I. Uluslararası Diyalog Konferansı ikinci resmî adım sayılabilir.

1997'den itibaren dinlerarası diyalog faaliyetlerine aktif katılmayı uygun bulan Diyanet İşleri Başkanlığı, Başkanlık içinde Dinlerarası Diyalog ve Araştırmalar Merkezi kurmuştur. 1998'de yapılan II. Din Şurası'nın bölümlerinden birini de bu konuya ayırmıştır. Hz. İsa'nın 2000. doğum yıldönümü kutlamalarına Hoşgörü Yılı adı altında katılmayı münasip bulmuştur. İstanbul, Tarsus ve İzmir'de tanıtıcı ve bilimsel toplantılar tertip etmiştir. 2000 yılında Tarsus toplantısına Türkiye içindeki değişik dinlerin cemaat temsilcileri davet edilmiş, toplantıya Ortodoks, Katolik ve diğer Hıristiyan mezheplerin temsilcilerinin yanı sıra Hahambaşılık da iştirak etmiştir. Toplantının müşterek sonuç bildirisi törenle imzalanmış; dinlerarası diyalog ve hedefi ile ilgili düşüncelere şöyle vurgu yapılmıştır: "Dinlerarası sorunların çözüm yolu, her dinin doğru anlatılması yanında, diğer dinlerin de objektif öğretilmesinden geçmektedir. Biz dini temsilciler olarak bu alanda üzerimize görevlerin düştüğü bilinci içerisinde yanlışlıkların giderilmesi için müşterek çaba harcama kararlılığında olduğumuzu vurgulamak isteriz." (İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı, Tarsus Deklarasyonu, 10-11 Mayıs 2000 Tarsus, Sarıkçıoğlu, 2002: 448-449'dan naklen) Diyalogla ilgili bu çalışmaları yapan Diyanet İşleri Başkanlığı bugünlerde dinlerarası diyaloğa soğuk bakmakta ve mesafeli durmaktadır. Anlaşılan, Diyanetteki idarecilerin değişmesine göre, dinlerarası diyaloğa bakış da değişmektedir.

4. Dinlerarası Diyaloğa Karşı Çıkanlar

Dinlerarası diyalog, altı iman esasından veya İslam'ın beş şartından birisi değildir. Yani bütün Müslümanların dinlerarası diyaloğu kabul etmesi ve yapması farz veya vâcib değildir. Faydalı olduğuna inananlar kabul eder ve yaparlar, inanmayanlar da haliyle yapmazlar. Kabul etmeyenlere ve yapmayanlara hiç kimse; siz de diyaloğu muhakkak kabul edecek ve yapacaksınız diyemez. Fakat değişik sebeplerden dolayı diyaloğu kabul etmeyip yapmayanlar da, yapanlara karşı en azından saygılı olmalı ve aleyhte bir şey söylememelidirler. Çünkü dinlerarası diyalog yapanlar; içtihat etmişler, güvendikleri insanlarla istişareler yapmışlar ve neticede, dinimiz, milletimiz ve insanlık için yararlı görmüşler ve samimî bir niyetle yapmaktadırlar. Diyalog yapanların hiç mi hataları-kusurları yoktur gibi bir soru sorulacak olursa, cevaben deriz ki: İnsan oldukları için elbette ki hataları olabilir, fakat hatasız kul olmadığını da bütün âlem bilir. Fakat diyalog yapanların yaptığı bu iş doğruysa, o zaman iki sevap; yanlışsa, hatalıysa o zaman da bir sevap kazanırlar.

Dinlerarası diyaloğu kabul etmeyenler -elbette ki kabul etmeyebilirler-, fakat diyalog yapanları akla hayale gelmedik bir şekilde suçlamakta ve sû-i zanda bulunmaktadırlar. Sû-i zan etmekle, günaha girdiklerinde hiç şüphe yoktur. (Hucurât, 49/12)

En çok tenkit edilen noktalarından birisi, diyaloğun misyonerliğe vesile olmasıdır. Evet, özellikle son yıllarda Türkiye'de misyonerlerin faaliyetleri basında abartılarak haber yapılıyor ve çok sayıda Türk gencinin misyonerlerin eliyle Hıristiyanlaştırıldığı iddia ediliyor. Yapılan ciddî araştırmalar gösteriyor ki, 80 senelik tarihimizde 2 bin küsur kişi, 1997'den sonra ise 338 kişi güya Hıristiyan olmuştur. Güya diyoruz çünkü bunlar; daha önce Müslümanken sonradan Hıristiyan olanlar değil, şimdiye kadar asıl kimliğini/dinini gizleyip, ortamı uygun görerek, baba ve dedelerinin dinine girenlerdir, yani asıl dinine dönenlerdir. (bkz. Aksiyon Dergisi, 528 ve 536. sayılar)

Güzel ülkemizde artan hoşgörü atmosferiyle, yurtiçi ve yurtdışında yürütülen dinlerarası diyalog faaliyetlerine kimler karşı çıkıyor ve niçin karşı çıkıyorlar? Bize göre, ülkemiz ve dünya insanlığı için gayet faydalı olan bu çalışmalara şu kişiler, şu sebeplerden dolayı karşı çıkabilir:

1. Varlık ve bekalarını kavga, çatışma ve zıtlaşmada gören, devamlı kavga-kargaşa olsun isteyen art niyetli kişi ve kurumlar,
2. Yanlış anlama-bilme, sû-i zan, hazımsızlık, Allah'ın rahmet paylaştırmasına râzı olmayan kıskanç kişiler,
3. Bazı konuları doğru anlamamada inat eden marjinal birtakım gruplar.

Bu saydıklarımızın dışındaki herkes, genellikle diyalog ve hoşgörü faaliyetlerine destek ve taraf olmaktadır. Karşı çıkanların, aslında vicdanlarında bu işe hayır demeleri mümkün değildir.

5. Dinlerarası Diyalog ve Misyonerlik İlişkisi

Bir soru ile başlayalım: Sebep-sonuç açısından meseleye baktığımızda, gerçekten diyalog görüşmeleri başladıktan sonra mı Türkiye'de misyonerlik faaliyetleri başladı ve Türk gençlerinde Hıristiyanlaşma sayısı arttı? Biraz insaflı ve birazcık da tarih okumuş hiç kimse bu soruya evet cevabını veremez. Çünkü misyonerlik, Hıristiyanlık tarihi kadar eskidir. Ayrıca hem dünyanın dört bir tarafında, hem de Türkiye'de çok eski tarihlerden beri misyonerlik faaliyetleri devam etmektedir. O zaman Türk gençlerinin Hıristiyan olmasını nasıl izah edeceksiniz? diyenlere, Aksiyon Dergisi'nde, "dinini değiştiren ve Hıristiyan olan gençlerin neden din değiştirdiklerini ve Hıristiyan olduklarını" ilmî bir araştırma neticesi açıklayan M. Ü. İlahiyat Fak. Din Psikolojisi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Köse'nin tespitlerini hatırlatmakla iktifa ediyoruz:

Hıristiyan olanların tercihi Hıristiyanlık değil, Batılılık.

Ali Köse'ye göre; "Türkiye'de binlerce insanın dinini değiştirdiği haberi doğru değil. 15 bin kilisenin açıldığı da abartılı. Ama az sayıda da olsa din değiştirmenin olduğu doğru.. Bazı Türk gençleri için Müslüman olmak, Türk olmak, bu toprakların insanı olmak tatmin edici gelmiyor. 11 Eylül'den sonra Müslüman eşittir terörist imajı oluştu. Dolayısıyla, Müslüman olmak evrensel anlamda övünülesi bir olgu olmaktan çıktı. Gençler, problemler yığını olarak karşılarına çıkan bir dini benimsemek istemiyor. Dolayısıyla gençlerin din

değiştirmesi, dinî tercihten ziyade yaşam tarzını değiştirmektir. Hıristiyan olmak kişinin zihninde Yeşil Karta (Green Cart) sahip olmak gibi bir önem arz ediyor.. Din değiştiren Türk gençlerine baktığınız zaman yeni dinleriyle alâkalı bilgilerinin çok olmadığını görürsünüz. Tercih ettikleri Hıristiyanlık değil Batılılıktır. Zaten yıllardır Batılılaşma amacında olan ve bunu bütünüyle gündemde tutan bir toplumuz. Doğal olarak din değiştirme bu işin son noktasıdır. Kimlik parçalanması, bulunduğu toplumun kültürel, sosyal ve belki ekonomik yapısıyla bütünleşememe gibi faktörlerin yanında yanlış din eğitimi de gençlerin din değiştirmesinde etkili oluyor.

Yine Ali Köse'ye göre; ..Benim tezim şudur: Hıristiyanlığı Kenyalılar sunsaydı kimse Hıristiyan olmazdı. Dolayısıyla tercih din değil, Batılılıktır… Dünyada değişik dinlere geçenler üzerine yapılan araştırmalarda ortaya çıkan verilere göre kendi toplumunda mutlu olamayanlar, kendisini daha mutlu hissedeceği bir yapı arayışına giriyor. Kendi toplumuyla özdeşleşmemiş kişiler kolay din değiştiriyor. Gençler, yeni kimliğiyle daha mutlu olacağını umarak din tercihi yapıyor. Bir başka noktadan da bakıldığı zaman din, yani İslam, çok yük getiren bir din gibi gözüküyor. Bunda yanlış din eğitimi de etkili. Cezalandırıcı tanrı imajı karşısında sevgi dini olduğunu arz eden bir din var." (Aksiyon dergisi, sayı. 492)

6. Medeniyetler Çatışması ve Diyalog

Bazı insanlar, eskiden olduğu gibi günümüzde de, gelecekle alâkalı tahminler yürütmektedirler. İstikbalin bilgi ve teknoloji asrı olacağı öngörüsü de böyle bir tahmindir. Günümüzde, gelecek hakkında tahmin yürütenler, daha çok bazı fütüristlerdir. Buna benzer öngörü ve tahminleri, 2000'li yılların bir kerameti şeklinde değerlendirenlerin sayısı da epey fazladır. Gelecekle ilgili ileri sürülen öngörü, tahmin veya iddialar, objektif değerlendirmeler değildir. Bunlar, bazı şahsî arzu ve istekler etrafında bir fikir oluşturmaya yönelik çabalardır. Onun için herhangi bir tahminden öte bir önem ifade etmezler. Böylesi –genellikle tutarsız- iddialardan sonra bazı insanlar, dua mahiyetinde bir beklentiye girerler. Bu çeşit tahminler, "ileride böyle olacak" beklentisiyle bir gayret doğurur, sonra bir amaç ve daha sonra da bir gaye-i hayal haline gelir. Hedef belirlenince, bu hedefi gerçekleştirebilmek için farklı stratejiler üretilir ve o gayeye varmaya gayret edilir. İşin esprisi de budur.

Huntington'ın iddiası

Dünya hâkimiyetini ellerinde tutan güç odakları, Huntington'ın iddiası ve ona benzer iddialarla, aslında gelecekle ilgili gerçekçi değerlendirmelerde bulunmuyorlar. Onlar gelecek adına yeni hedefler belirliyor ve bu hedefler çerçevesinde insanları şartlandırmaya çalışıyorlar. Sovyetler Birliği bloğu dağılıncaya kadar dünya, Doğu-Batı veya Nato-Varşova çatışması etrafında bölünmüştü. Küresel güçler bu defa da, yeni bir yapmacık düşman üreterek, din ve kültür farklılığı üzerinden bir medeniyetler çatışmasını hazırlıyor ve böylece hâkim tarafların hâkimiyetlerinin devam etmesi için yeni vesileler oluşturmaya çalışıyorlar.

Bugüne kadarki çatışmalar, bazı güç merkezleri için istenen bir şeydi. Var olduğu zannedilen ve çok büyük bir tehlikeymiş gibi gösterilmeye çalışılan hayal mahsulü bir düşmana karşı toplumlar alarm haline getirilmiş ve böylece insanlar her türlü savaşa karşı hazırlanmışlardır.

Hz. Muhammed (s.a.s.), Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.) ile temsil edilen İlâhî dinlerde savaş esas değildir. Bu dinler ve özellikle de barış dini İslâm, dünyada çatışmaya, zulme, fitne ve fesada harp ilan etmiştir. Çünkü İslâm; barış, esenlik ve güven demektir. Dolayısıyla barışın, emniyetin ve dünya sulhunun esas olduğu böyle bir dinde, çatışma ve savaş gibi şeyler esas değil, ârızîdir. Sağlam bir vücuda musallat olan mikropları vücuttan kovmak için, o bünyenin kendini savunması gibi bir hareket istisna edilecek olursa -ki bu da belli kurallara göre cereyan etmektedir- o hep emniyet ve barışı soluklamıştır. İslâm, savaşı insan tabiatının yol açtığı tabiî ve ârızî bir olay olarak ele almış, onu dengelemek için de bazı prensipler koymuş ve onu sınırlamıştır. İslâm, cihan sulhunu ve adaleti esas almış; modern hukukun da kabul ettiği, dinin, malın, canın, aklın ve neslin korunması konusunda prensiplere dayalı bir müdafaa hattı oluşturmuştur. Buna karşılık Hıristiyanlık, ta baştan soyut bir sevgi dini olma düşüncesi içinde, bir insanlık gerçeği olan savaş hususunda kurallar koymamakla, Batı'da dünya savaşlarının, yüzyıl savaşları gibi daha başka savaşların, Nagazaki ve

Hiroşimaların meydana gelmesine engel olamadığı gibi, bunların çok kanlı ve birer fecaat olarak tecellî etmesini de engelleyememiştir. Evet Batı tarihi, İslâm'ın ilk yıllarında Mûte ve Yermuk'la başlayan, Haçlı seferlerinde ve onu takip eden yıllarda devamlı İslâm'a karşı saldırılarla devam eden ve ayrıca kendi içinde âdeta bitmek bilmeyen savaşların tarihi olagelmiştir. Huntington ve benzeri kişilerin geleceğe bakış açıları da aynı düşünce ürünü olup aynı ruh haletini yansıtmaktadır.

Müslümanlar olarak, Allah'ın lütfuyla şimdilerde başlayan ve bir bakıma bütün dünyaya yayılma istidadı gösteren diyalog ve hoşgörü esintilerinin devam etmesi için elimizden geleni yapmaya gayret edecek ve inşallah tahmincileri yalancı çıkaracağız. Çünkü biz inanıyoruz ki, bu meltemler, mekânize birlikleri ve öldürücü silahları, daha başka pek çok olumsuzlukları yok edecek güçtedir. Planı çok eski tarihlere dayalı bu yeni mesajın toplumun her kesiminde söylenip sahneye konması, günümüzün sevgi/muhabbet fedailerine Allah'ın bir iltifattır. Bu açıdan da diyoruz ki, diyalog ve hoşgörü, ülkemizde en iyi şekilde temsil edilmeli ve bu konuda bütün dünyaya güzel örnek olunmalıdır. Asya kıtası, Allah'ın lütfuyla bu konuda dirilirse, bütün dünyanın onun etrafında kümelenmesi bir hayal olmasa gerek. Bu da çatışma değil, esasta aynı değerlere sahip İlâhî dinlere mensup olanların, bu temeller etrafında bir araya gelmesine vesile olacak ve insanlık, kıyamet kopmadan önce inşallah kutlu ve yeni bir bahar daha yaşayacaktır.

SONUÇ

Kur'ân'ın emrettiği, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ve O'ndan sonra ashabının ve ümmetinin yaptığı dinlerarası diyalog, günümüz Müslümanları tarafından da yapılması icap eden önemli bir faaliyettir. Diyalogda esas hedef, diyalog yaptığımız kişilerin, kendi dinlerini bırakıp bizim dinimize girmesi değildir. Bundan dolayı, kendileriyle diyalog yaptığımız kişiler Müslüman olmuyor diye diyalogdan vazgeçilmez. Diyalog faaliyetleri neticesinde böyle bir şey gerçekleşmese bile, diyalog yapan kişiler arasında dostluğun meydana gelmesi, aslında büyük bir kârdır.

Diyalog çalışmaları uzun vadeli gayretlerdir. Aceleci davranıp, çok da ciddi bir şey olmuyor, bu işin bir faydası yok diyerek bundan vazgeçilmemeli, sabrederek diyaloğa devam edilmelidir. Çünkü dindarların ve ateistlerin güç ve imkânlarını, düşmanlıkta ve birbirleriyle kavga ederek harcayacaklarına, diyalog gibi müspet şeylerde kullanmaları elbette ki çok daha faydalıdır.

Diyalog faaliyetlerini yıllarca İslam'a ve Kur'ân'a düşmanlık etmiş kimselerle dostluk kurma diyerek tenkit edenler çıkabilir. Hâlbuki diyalog görüşmeleri, İslâmî bir düşüncedir ve bu düşüncenin hayata yansıtılmasından ibaret bir faaliyettir. Zira Rasûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.), senelerce kendisine ve ashabına her türlü zulmü yapan Ebû Cehil ve benzeri kişilerle defalarca diyaloğa girmiştir. Öyleyse bugün, Allah'a inandıklarını söyleyen kişilerle dinlerarası diyalog vesilesiyle görüşüp konuşmanın bir mahsuru olmasa gerek. Bu şekilde diyalog yapan kişileri insafsızca tenkit etmenin ve haklarında iftiralar uydurmanın da dinde bir yeri yoktur. Bu tenkitleri yapanların ve iftirayı atanların, İslam'ı tam manasıyla özümsedikleri de söylenemez.

Müslümanlar; Hıristiyan, Yahudi, Budist ve ateist ayrımı yapmadan her kesimden insanla münasebet içinde olmalı ve onlarla bir diyalog ve anlaşma zemini aramalıdırlar. Diyalogdan uzak durmak, dindarlara bir vebal yükler. Çünkü siyasilerin, insanlığın geleceğini kana ve savaşa boğmak gayesiyle, diyaloğa değil de savaşa ve çatışmaya yönelik, medeniyetler çatışması gibi felaket teoriler ürettiği bir ortamda dindarlar, -bugün çok zayıf bir ışık da olsa- gelecekte barışın ve aydınlığın hâkim olmasına yönelik bu tür gayretlere destek vermelidirler. Eğer diyaloğun alt yapısını hazırlamaz ve bu konuda gereken önlemi almazlarsa, işte o zaman Hungtington'un insanlığın geleceği adına o felaket teorisi, meşruluk kazanmış olur.

Dinlerarası diyalog, Müslümanlar için kaçırılmaması gereken çok önemli bir fırsattır. Diğer din mensuplarını diyalog yapmaya sevkeden sebepler, ister siyasî, isterse misyon faaliyetinin bir parçası gereği olsun, Müslümanlar bakımından bunun çok fazla bir önemi yoktur. Çünkü Batı, -Müslümanlarla birlikte yaşadığı Endülüs de dâhil- tarihin hiçbir döneminde, İslam'ı ve Müslümanları ön yargısız bir şekilde anlayabileceği bir ortama sahip olamamıştır. Bugün bu müspet havanın çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Öyleyse bazı olumlu somut neticelerini gördüğümüz dinlerarası diyaloğa, daha fazla vakit ayırıp, dünya barışını bir an önce gerçekleştirmeliyiz.

KAYNAKÇA

1. Aydın, Mehmet, Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, 7-8 Mart 1998, İstanbul.
2. Aydüz, Davut, Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog, İstanbul 2004.
3. Buhârî, Sahîhu Buhârî, İstanbul ts.
4. Ebû Dâvûd, Sünenü Ebî Dâvûd, İstanbul ts.
5. Halaçoğlu, Yusuf, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Vakıf ve Dinî Teşekküllerin Statüsü", Osmanlı'da Hoşgörü, Birlikte Yaşama Sanatı, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı yay., İstanbul, 2000.
6. Hamîdullah, Muhammed, İslam Peygamberi, (trc. Salih Tuğ), Ankara 2003.
   - el-Vesâikü's- Siyâsiye, (trc. Vecdi Akyüz), İstanbul 1997.
7. Harman, Ö. Fâruk, "İslâm ve Diğer Dinler", Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, 7-8 Mart 1998, İstanbul.
8. Hatemi, Hüseyin, "Müslümanların Diyaloğa Girmelerinin Şartları ve Amacı", Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, 7-8 Mart 1998, İstanbul.
9. Hatipoğlu, Mehmet, Hoşgörü Açısından Müslümanlar ve Ehl-i Kitab, yayınlanmamış makale.
10. İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik, es-Sîretü'n- Nebeviyye, Beyrut 1987.
11. İbn Kesîr, İmâdüddin Ebu'l- Fidâ İsmail el-Kureşî, Tefsîru'l- Kur'âni'l- Azîm, Kâhire 1980.
12. İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı, Tarsus Deklarasyonu, 10-11 Mayıs 2000 Tarsus.
13. Jakob, Xavier, "Ahlak, İnsan Hakları ve Diyalog", Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, 7-8 Mart 1998, İstanbul.
14. Karlığa, Bekir, (Açılış Konuşması) Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, 7-8 Mart 1998, İstanbul.
15. Kazıcı, Ziya, "Osmanlı Devletinde Dini Hoşgörü", Kültürlerarası Diyalog Sempozyıımıı, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, 7-8 Mart 1998, İstanbul.
16. Köse, Ali, Aksiyon dergisi, sayı. 492.
17. Kurtubî, el-Câmiu u Ahkami'l- Kur'ân, Beyrut 1985.
18. Küçük, Abdurrahman, "Müslüman-Hıristiyan Diyaloğuna Genel Bir Bakış", Asrımızda Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri, İstanbul 1993.
19. Küng, Hans, Karl-Joseph Kuschcl, Evrensel Bir Ahlaka Doğru, (trc. Nevzat Y. Aşıkoğlu), Ankara 1995.
20. Münâvî, M.A., Feydu'l- Kadîr, Beyrut ts.
21. Müslim, Sahîhu Müslim, İstanbul 1955.
22. Nursî, Bediüzzaman Said, Kaynaklı, İndeksli, Lügatli, Risale-i Nur Külliyatı, İstanbul 1996.
23. Öktem, Niyazi, Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, 7-8 Mart 1998, İstanbul.
24. Öztürk, Levent, Asr-ı Saadet'ten Haçlı Seferlerine Kadar İslâm Toplumunda Hıristiyanlar, İstanbul 1998.
25. Sarıkçıoğlu, Ekrem, Başlangıcından Günümüze Dinler Tarihi, Isparta 2002.
26. Seyyar, Ali, Ahlâk Terimleri, (Ansiklopedik Sözlük), İstanbul 2003.
27. Tirmizî, el-Câmiu's-Sahih, Beyrut, ts.
28. Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ankara 1997.
29. Vâhidî, Ebû Hasen Ali b. Ahmed en-Nisâbûrî, Esbâbu'n- Nüzûl, ed-Demmâm 1991.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(4)

Öğr. Gör. Dr. Hakan BENEK[7]; Prof. Dr. İbrahim YILMAZ[8]

MÜZE DENEYİM DEĞERİNİN ZİYARETÇİ MEMNUNİYETİNE ETKİSİ: GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ'NDE BİR UYGULAMA[9]

THE EFFECT OF MUSEUM EXPERIENCE VALUE ON VISITOR SATISFACTION: AN APPLICATION AT GÖREME OPEN AIR MUSEUM

ÖZ

Bu araştırmanın amacı müze deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Araştırmada yerli ziyaretçiler için tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme, yabancı ziyaretçiler için ise yargısal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Göreme Açık Hava Müzesi'ni ziyaret eden 655 yerli ve yabancı turist oluşturmaktadır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile yol analizi gibi analiz yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda müze deneyim değerinin tüm boyutlarının (eğitim, eğlence, kaçış ve estetik) ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında hem teoriye hem de uygulamaya yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Deneyim Değeri, Ziyaretçi Memnuniyeti, Göreme Açık Hava Müzesi.
JEL Kodları: L83, M31.

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine the effect of experience value of museum on visitor satisfaction.. Convenience sampling method, which is one of the non-random sampling methods, was used for domestic visitors and judgement sampling method was used for foreign visitors in the research. 655 domestic and foreign tourists visiting Göreme Open Air Museum consisted of the research sample. In the analysis of the data, analysis methods such as descriptive statistics, explanatory and confirmatory factor analysis and path analysis were used. As a result of the research, it was determined that all dimensions of museum experience value (education, entertainment, escape and aesthetics) had a positive and significant effect on visitor satisfaction. In the light of the findings obtained, suggestions were made for both theory and practice.

Keywords: *Experience Value, Visitor Satisfaction, Göreme Open Air Museum.*
JEL Codes: *L83, M31.*

[7] Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Giresun/Türkiye, hakan.benek@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9136-7446
[8] Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Nevşehir/Türkiye, iyilmaz@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1493-5379
[9] Bu makale, Hakan BENEK'in "Müze Deneyim Değerinin Ziyaretçi Memnuniyetine Etkisinde Ziyaretçi İlgileniminin Rolü: Göreme Açık Hava Müzesi Örneği" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Müşterilere sunulan deneyimler mutlaka yeni bir değer yaratmak için ortaya çıkmaktadır. İşletmeler bireylerin ilgisini çekmek amacıyla hizmetlerini sahne, mallarını ise dekor ve aksesuar olarak kullandığı zaman deneyimler meydana gelmektedir. Metalar misliyle ölçülebilir, mallar somut ve hizmetler soyut iken, deneyimler de akılda kalıcıdır (Pine ve Gilmore, 2011: 17).

Pine ve Gilmore'un (1998, 1999, 2011) deneyim ekonomisi ve bunun bir uzantısı olarak deneyim değeri üzerine öncülük ettikleri çalışmalar, işletmeler için olduğu kadar; akademik araştırmalar için de yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Bu çerçevede deneyim ekonomisi anlayışı, turist deneyimlerini değerlendirmek için turizm araştırmalarında da uygulanmaya devam etmektedir (Oh, Fiore ve Jeoung, 2007; Hosany ve Witham, 2010; Mehmetoğlu ve Engen, 2011; Radder ve Han, 2015; Rijal ve Ghimire, 2016 gibi).

Ziyaretçi memnuniyeti bir turistik ürünün varlığını sürdürebilmesinde ve geleceğinde önemli bir rol oynaması nedeniyle turizm alanında en çok incelenen konulardan biridir (Neal ve Gürsoy, 2008). Ziyaretçi memnuniyetinin ölçümü destinasyon pazarlamacılarının ürünlerin kalitesini iyileştirmeye veya turistlere gerçekten çekici gelen ürünleri sunmaya yönelik çabalarını desteklemesine yardımcı olmaktadır (Meng, Tepanon ve Uysal, 2006: 44). Bu bağlamda, kültür ve tarih temelli turistik çekiciliklerde ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerinin yüksek olması, destinasyonun gelişimini güçlendirmesi bakımından çok önemlidir.

Günümüzde müzeler; eko turizm alanları, su parkları, çeşitli festivaller ve diğer çekicilikler ile rekabet halinde olduğundan müze yöneticilerinin ziyaretçiler için daha güçlü deneyim değeri oluşturmaları ve bu sayede de yüksek düzeyde ziyaretçi memnuniyetini sağlamaları önem arz etmektedir (Bideci ve Albayrak, 2018). Bu bağlamda, deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak, müze yöneticilerine deneyim değeri bakımından güçlü ve zayıf yönlerini görmelerini sağlayacak ve daha fazla ziyaretçi memnuniyetini sağlamada yol gösterecektir. Bu doğrultuda bu çalışmada müze deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç ile Göreme Açık Hava Müzesi'ni ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçilerden anket yoluyla görüşleri alınmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu kısımda konuya ilişkin kavramsal çerçeve ele alınmaktadır. Konu bağlamında ağırlıklı olarak deneyim ve deneyim değeri kavramları, ziyaretçi deneyimi ve memnuniyeti konularına yer verilmektedir.

1.1. Deneyim Kavramı

Deneyim ile ilgili evrensel olarak kabul edilmiş kesin ve tek bir tanım bulunmamaktadır (Jurowski, 2009: 1). Bu nedenle de deneyim kelimesini açıklamada literatürde birçok tanım mevcuttur. Holbrook ve Hirschman (1982) deneyimi; fantezi, duygu ve eğlencenin daimi akışı olarak tanımlamaktadır. Hoch (2002) olayları gözlemleyerek yaşama eylemi, Boswiijk, Thijssen ve Peelen (2007) duyguların önemli bir rol oynadığı süreç olarak deneyimi tanımlamaktadırlar. Caru ve Cova (2003: 270) ise sosyoloji ve psikoloji açısından deneyim kavramını, "bireyin gelişmesine imkan veren öznel ve bilişsel bir etkinlik" olarak tanımlarken; antropoloji ve halkbilimi açısından ise "bireylerin kendi kültürlerini yaşama biçimi ve olayların/ etkinliklerin bilinç tarafından kavranma şekli" olarak tanımlamaktadır.

Deneyimin aslında bir davranış biçimi olduğunun farkına varılması önemlidir ve deneyim durağan değildir. Deneyimler, fiziksel olsun ya da olmasın belirli bir ortamda birey ve diğer insanlar arasında etkileşimlerin gerçekleştiği bir süreçte meydana gelmektedir. Bu da deneyimleri, hizmetler gibi soyut yapmaktadır (Boswijk, Thijssen ve Peelen, 2007: 3). Sundbo ve Darmer (2008: 2) deneyimlerin çok yönlü olduğunu ve bütün duyuları gerektirdiğini vurgulamaktadır.

1.2. Deneyimsel Değer ve Pine ve Gilmore'un Deneyimsel Değer Modeli

Müşterilerin bir deneyimden elde ettiği değer "deneyimsel değer" olarak adlandırılmakta (Yuan ve Wu, 2008: 388) ve farklı bakış açıları ile tanımlanmaktadır (Amoah, Radder ve Eyk van, 2016: 421). Mathwick, Malthora ve Rigdon (2002: 53), deneyim değerini "müşteri özelliklerine veya amaçlarına ulaşmayı kolaylaştıran veya engelleyen bir tüketim ortamındaki etkileşimden kaynaklanan ürün özellikleri veya hizmet

performansları için algılanan, göreceli bir tercih" olarak tanımlamıştır. Poulsson ve Kale (2004: 270) deneyim değerini "deneyimin yoğunluğundan ve deneyimle ilişkili haz duygularından kaynaklanan fayda" olarak değerlendirmiştir. Turizm bağlamında ise deneyim değeri "Turistlerin turistik ürünü kullanım öncesi, kullanım esnası ve kullanım sonrası elde ettikleri deneyimin toplam bir sonucudur" şeklinde tanımlanmıştır (Çelik Yetim ve Umur, 2016: 602).

Turizm literatüründe deneyimsel değerin boyutlarına ilişkin fikir birliği olmasa (Amoah, Radder ve Eyk van, 2016) da en yaygın kullanılan deneyimsel değer modellerinden (Shobeiri, 2011) biri olan Pine ve Gilmore'un (1998,1999) Deneyimsel Değer Modeli hem kavramsal uygunluk, hem de ziyaretçi deneyimlerini ölçmede pratik bir ölçüm olanağı sunmaktadır (Oh, Fiore ve Jeoung, 2007).

Pine ve Gilmore (1998, 1999), Eğitim, Eğlence, Kaçış ve Estetik olmak üzere 4 tip deneyim değeri tanımlamıştır. Deneyim değerinin Eğitim boyutu; bireyin deneyime aktif katılımını ve etkinlikleri özümsemesini içerir. İnsanları gerçekten bilgilendirmek ve bilgi veya becerilerini artırmak için, eğitim etkinlikleri aktif olarak zihni veya bedeni meşgul etmelidir (Pine ve Gilmore, 2011: 48). Eğlence boyutu; çoğunlukla, turistlerin destinasyonlarda etkinlikleri veya diğer insanların performanslarını pasif olarak gördükleri zaman (müzik dinlemek ve kitap okumak gibi.) meydana gelmektedir (Oh, Fiore ve Jeoung, 2007). Kaçış boyutu; bireyin deneyime bir hayli sarmalanmasını ve aktif katılımını gerektirir (Hosany ve Witham, 2010). Kaçış deneyimleri ile bir birey ilgilendiği aktivite ya da ürüne odaklanarak kendisini farklı bir ortamda hisseder (Çelik, 2013: 39). Estetik boyut, pasif ve görülen ya da deneyimlenen şeye ilişkin daha büyük derinlik ve sarmalanma ile katılımı içermektedir (Mehmetoğlu ve Engen, 2011: 243). Bu gibi deneyimler turistlerin sadece destinasyon çevresinde bulunarak ortamı duyumsamalarına (bir sanat galerisi veya müzesini ziyaret etmek gibi) imkan sağlar (Oh, Fiore ve Jeoung, 2007: 121).

1.3. Müzelerde Ziyaretçi Deneyimi

Müze deneyimini anlamak için ziyaretçilerin deneyimlerinin değer boyutlarının onların kişisel düşünceleri, duyguları, hayal güçleri ve kişisel geçmişleri aracılığı ile kısmen ziyaretçilerin kendileri tarafından oluşturulduğunun farkına varılması gerekir (McIntosh, 1999: 44). Ayrıca, ziyaretçilerin müze ziyaretleri sırasında bir dereceye kadar fonksiyonel değerden çok duygusal yönlere vurgu yapmaları olasıdır. Bu, müze ziyaretçilerinin müzede sunulan hizmet deneyiminin önemli değerlendiricileri olduğu anlamına gelmektedir (Chan, 2009: 179).

Müze deneyimleri ziyaretçilerin ziyaretlerine yönelik duygu ve tutumlarını şekillendiren ve müze uygulamalarına yansıyan algı ve öznel deneyim konularını içeren karmaşık faktörlerin bir bileşimidir (Chan, 2009: 177). Müzeler tamamen deneyimsel turizm ürünü olarak düşünülür ve insanlar çeşitli deneyimler için müzeleri ziyaret ederler (Ober-Heilig, Bekmeier-Feuerhahn ve Sikkenga 2014).

1.4. Ziyaretçi Memnuniyeti

Memnuniyet kelimesi Oxford Advanced Learners' Dictionary'de (2010: 1310) "bir şey başarıldığında veya olması istenilen bir şey gerçekleştiğinde elde edilen hoş bir his" olarak tanımlanmaktadır. TDK Sözlüğü'nde (2019) ise memnuniyetin kelime anlamı "memnun olma, sevinç duyma, sevinme" olarak tanımlanmaktadır. Turizm bağlamında memnuniyet ise belirli bir deneyimin ardından ortaya çıkan tutum (Pearce, 2005) ve bir turizm ürününü deneyimlemenin sonucu olarak ortaya çıkan duygusal durum olarak görülmektedir (Crompton ve Love, 1995). del Bosque ve San Martin (2008: 553) memnuniyeti "bir bireyin turistik deneyiminden kaynaklanan bilişsel-duygusal durumu" olarak tanımlamaktadır.

Ziyaretçi memnuniyeti; destinasyon seçimini, ürün ve hizmetlerin tüketimini ve tekrar ziyaret etme kararını önemli ölçüde etkilemektedir (Kozak ve Rimmington, 2000). Ziyaretçilerin deneyimlerini değerlendirmelerine ile ortaya çıkan memnuniyet düzeyi, müze pazarlamacılarına tekrar ziyaret ve diğer ziyaretçilere tavsiye etme niyetini yönetmede yardımcı olmaktadır (Harrison ve Shaw, 2004).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1.5. Deneyim Değeri ile Ziyaretçi Memnuniyeti Arasındaki İlişki

İlgili literatür incelendiğinde deneyim değeri ve ziyaretçi memnuniyeti konularına ilişkin münferit birçok çalışma (Wu ve Liang, 2009; Zhang, Dewaldve Neirynck, 2009; Lo, Qu ve Wetprasit, 2013; Song vd., 2014; Gallarza, 2015, Tsai ve Wang 2017; Baker ve Crompton, 2000; Kozak ve Rimmington, 2000; Yoon ve Uysal, 2005; Kuo vd. 2015; Altunel ve Günlü, 2015 gibi) olduğu görülmektedir. Ancak, deneyim değeri ve ziyaretçi memnuniyeti arasındaki ilişkileri birlikte inceleyen belirli sayıda çalışma mevcuttur. Özellikle, Pine ve Gilmore'un (1999) Deneyim Değeri Modeli ile ziyaretçi memnuniyeti arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısı ise sınırlıdır. Sınırlı sayıdaki bu çalışmalarda (Oh, Fiore ve Jeoung, 2007; Hosany ve Witham, 2010; Park, Oh ve Park, 2010; Mehmetoğlu ve Engen, 2011; Manhas ve Ramjit, 2013; Mahdzar vd., 2017; Radder ve Han, 2015; Amoah, Radder ve Eyk van, 2016; Çetinkaya, 2017; Bideci ve Albayrak, 2018) genel olarak deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyeti üzerinde anlamlı etkisi olduğu belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu kısımda araştırmanın modeli ve hipotezler, araştırmanın evreni ve örneklemi, veri toplama araçları ve süreci ile verilerin analizlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Araştırmanın bağımsız değişkeni müze deneyim değeri, bağımlı değişkeni ise ziyaretçi memnuniyetidir. Şekil 1.'de araştırmanın modeli gösterilmiştir.

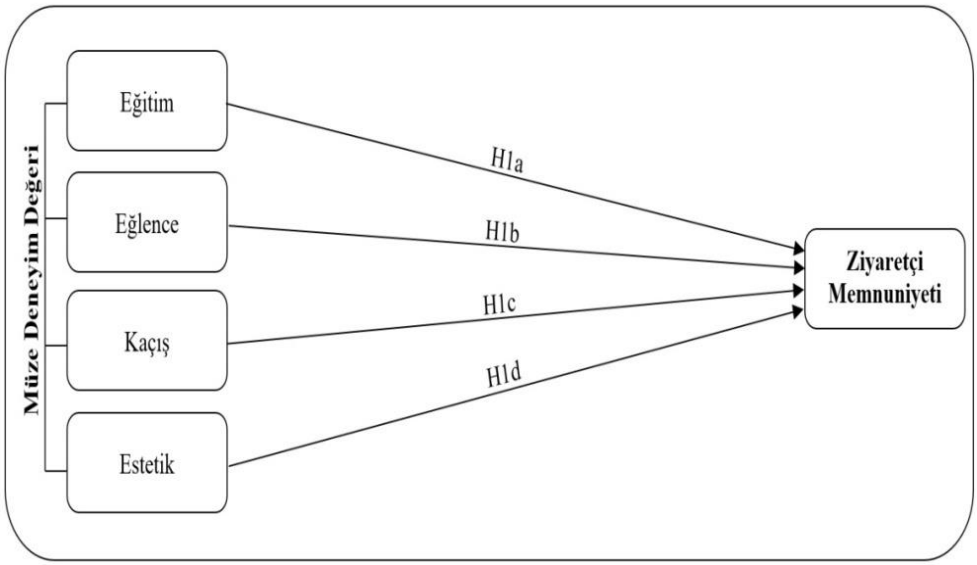

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada dört boyutlu bir yapıya sahip olan müze deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyetini etkilediği varsayımından hareketle aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H_{1a}: Eğitim'in ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{1b}: Eğlence'nin ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{1c}: Kaçış'ın ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{1d}: Estetik'in ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2019 yılında Göreme Açık Hava Müzesi'ni ziyaret etmiş yerli ve yabancı turistler oluşturmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020) verilerine göre Göreme Açık Hava Müzesi'ni 2019 yılında 1.403.444 yerli ve yabancı turist ziyaret etmiştir. Sekaran ve Bougie (2016: 264) bir milyon üzerindeki evren büyüklüklerinde 384 örneklemin yeterli olduğunu ve 30'dan büyük 500'den daha az

örneklem büyüklüklerinin çoğu çalışma için uygun olduğunu ifade etmektedir. Çalışmaya katılmayı kabul eden 334'ü yerli ve 321'i yabancı ziyaretçiden olmak üzere toplamda 655 kullanılabilir veri elde edilmiştir. Bu duruma göre Göreme Açık Hava Müzesi'ni ziyaret eden 655 yerli ve yabancı ziyaretçi bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırmada örneklem tekniği olarak yerli ziyaretçiler için tesadüfi (olasılıklı) olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemde amaç isteyen herkesin örneklem içerisine ve örnekleme dahil edilmesidir (Ural ve Kılıç, 2013: 42). Yabancı ziyaretçiler için ise kolayda örneklemenin bir türü olan yargısal örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. İngilizce diline hakim, bu dili iyi derecede bilen yabancı ziyaretçiler örnekleme dahil edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırmada veri toplama yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın ölçeklerini oluşturan değişkenlere yönelik ayrıntılı literatür taraması yapılmış ve araştırmada yer alan ölçekleri (müze deneyim değeri ve ziyaretçi memnuniyeti) oluşturabilmek için turizmin farklı alanlarında yapılmış çalışmaların ifadeleri Türkçe'ye çevrilerek bu çalışmaya uyarlanmıştır. Ayrıca bir yabancı dil öğretim görevlisi tarafından uzman görüşü alınarak ve dil uyumlarına dikkat edilerek oluşturulan Türkçe ifadeler tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Ankette yer alan her bir ifadenin anlaşılır olup olmadığını ve ankette yer alan ölçeklerin geçerlilik ve güvenirliliklerini kontrol etmek amacıyla 2019 yılının Eylül ayı içerisinde bir pilot çalışma yapılmıştır.

Anketin birinci bölümü Pine ve Gilmore'un (1999, 2011) geliştirdiği deneyim değeri modelini temel alan deneyim değeri ölçeğinden oluşmaktadır. Pine ve Gilmore (1999, 2011)'un deneyim değeri modelini temel alan yabancı turizm literatüründeki çeşitli çalışmaların (Oh, Fiore ve Jeoung, 2007, Hosany ve Witham, 2010, Mehmetoğlu ve Engen, 2011, Manhas ve Ramjit, 2013, Manthio vd., 2014, Radder ve Han, 2015, Amoah, Radder ve Eyk van, 2016) ifadeleri incelenmiş ve uygun görülen ifadeler bu çalışmaya uyarlanarak müze deneyim değeri ölçeği oluşturulmuştur. Ölçekte 22 ifade yer almaktadır.

Anketin ikinci bölümünü ziyaretçi memnuniyeti ölçeği oluşturmaktadır. Pine ve Gilmore'un (1999; 2011) geliştirdiği deneyim değeri modeli ile ziyaretçi memnuniyeti arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma olduğu ve bu çalışmayla da uyumlu olması istendiği için Mehmetoğlu ve Engen (2011) tarafından kullanılan ziyaretçi memnuniyeti ölçeği bu çalışmada tercih edilmiştir. Ölçek tek boyutlu olup, 3 ifadeden oluşmaktadır. Ayrıca ankette yerli ve yabancı ziyaretçilerin demografik özelliklerine yönelik 6 soru yer almaktadır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerde yer alan tüm ifadeler 5'li Likert tipi ölçek ile ölçülmüştür. Nihai uygulamaya hazır hale getirilen anket formu, 2019 yılının Eylül - Aralık döneminde Göreme Açık Hava Müzesi'nin yerli ve yabancı ziyaretçilerine araştırmacının kendisi tarafından yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Veri toplama süreci sonunda yerli ziyaretçilerden 334, yabancı ziyaretçilerden 321 anket olmak üzere 655 kullanılabilir veri seti elde edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Veri girişlerinin yapılmasının ardından bilgisayar ortamında istatistiksel bazı test ve uygulamalar aracılığı ile veriler analiz edilmiştir. Çok az sayıdaki kayıp veriler için ortalama değer atanmıştır. Sonrasında araştırmaya katılan müze ziyaretçilerinin demografik profili incelenmiş ve ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Daha sonra ölçekleri oluşturan önermelerin normal dağılımına ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir.

Müze deneyim değeri ve ziyaretçi memnuniyeti ölçeklerinin yapı geçerliliklerini test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizleri (AFA), doğrulayıcı faktör analizleri (DFA) ve yol analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Bu kısımda araştırmanın bulgularına yönelik bilgilere yer verilmektedir.

3.1. Müze Ziyaretçilerine İlişkin Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan yerli ve yabancı müze ziyaretçilerine ilişkin demografik bulgular Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Müze Ziyaretçilerine İlişkin Demografik Bulgular

Cinsiyet	**n**	**%**
Kadın	**390**	**59,5**
Erkek	265	40,5
Yaş	**n**	**%**
15-24	103	15,7
25-34	**318**	**48,5**
35-44	107	16,3
45-54	61	9,3
55-64	45	6,9
65 ve üzeri	21	3,2
Eğitim Durumu	**n**	**%**
İlköğretim	10	1,5
Lise	96	14,7
Ön lisans	49	7,5
Lisans	**282**	**43,1**
Lisansüstü	218	33,3
Milliyet	**n**	**%**
Yerli (Türk)	**334**	**51,0**
Yabancı	321	49,0
Müzeyi Ziyaret Sayısı	**n**	**%**
İlk ziyaret	**539**	**82,3**
2.	66	10,1
3. ve daha fazla	50	7,6
Müzeyi Ziyaret Grubu	**n**	**%**
Tek başına	22	3,4
Aile/ Akraba/Arkadaş Grubu	**449**	**68,5**
Tur Grubu	184	28,1
Toplam	**655**	**100**

Tablo 1'den de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 655 müze ziyaretçisinin 334'ü (%51,0) Türk, 321'i (%49,0) ise yabancı ziyaretçilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan 655 müze ziyaretçisinin 390'ı (%59,5) kadın, 265'i (%40,5) ise erkek ziyaretçilerden oluşmaktadır. Müze ziyaretçilerinin yaş aralıkları incelendiğinde yoğunluğun 318 ziyaretçi (%48, 5) ile 25-34 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Eğitim seviyelerine göre araştırmaya katılan müze ziyaretçilerinin büyük çoğunluğunun (%76,4) lisans ve lisansüstü mezunu olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Ölçeklere İlişkin Güvenirlik Analizi ve Normal Dağılım Bulguları

Ankette yer alan müze deneyim değeri ile ziyaretçi memnuniyeti ölçeklerine güvenilirlik analizi uygulanmıştır. İki ölçeğin güvenilirlik değerleri $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ aralığında yer aldığından yüksek derecede güvenilir (Kalaycı, 2014) ölçekler olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeklere ilişkin güvenirlik analizi bulgularından sonra ölçeklerde yer alan ifadelerin normal dağılımı incelenmiştir. Normallik için verilerin çarpıklık değerlerinin ±2.0'den küçük ve basıklık için ±7.0'den küçük

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

olma değerlerini (Kim, 2013: 53) sağladığından verilerin tek değişkenli normal dağılım ile çok değişkenli normal dağılımı sağladığı tespit edilmiştir.

3.3. Müze Deneyim Değeri Ölçeğine Ait Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

22 ifadeden oluşan ve 4 boyuttan (eğitim, eğlence, kaçış, estetik) oluşması beklenen müze deneyim değeri ölçeğinin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla AFA yapılmıştır. Yapılan ilk AFA sonucunda müze deneyim değeri ölçeği orijinal şekilde 4 faktörlü bir yapıda ortaya çıktığı belirlenmiştir. Birinci faktörde Estetik boyutunun maddeleri, ikinci faktörde Kaçış boyutunun maddeleri, üçüncü faktörde Eğitim boyutunun ve son boyutta Eğlence boyutunun maddeleri kümelenmiştir. Pine ve Gilmore'un (1999, 2011) deneyim değeri modelinde belirttiği gibi deneyimin 4 boyutu (Estetik, Eğitim, Eğlence ve Kaçış) bu çalışmada da aynı yapıda ortaya çıkmıştır.

Müze deneyim değerine ait faktörler içerisinde Eğitim boyutunun D3 kodlu ifadesi, olması gereken faktöre yüklenmediği görülmüştür. Eğlence boyutunun D6 kodlu ifadesi ise hem olması gereken faktöre yüklenmediği hem de faktör yükünün araştırmacının AFA için belirlediği eşik değerin (0,32) altında olduğu görülmüştür. Kavramları ölçmek için belirtilen ifadelerin katılımcılar tarafından yanlış algılandığı zaman analizden çıkartılarak diğer ifadelerin değerleri korunmaktadır (Durmuş, Yurtkoru ve Çinko 2016: 80; Çetinkaya, 2017: 121). Bu nedenle bu iki ifade analizden çıkarılmıştır. Eğlence boyutunun D10 kodlu ifadesi iki faktör altında çapraz yüklenme (binişiklik) eğilimini gösterdiği yani iki faktör arasında en az 0.10 farkın bulunmaması (Gürbüz ve Şahin, 2016) nedeniyle bu madde de analizden çıkarılmıştır. Müze deneyim değeri ölçeğindeki D3, D6 ve D10 kodlu ifadeler analizden çıkarıldıktan sonra yeniden analiz yapılmıştır.

Tekrarlanan AFA sonucu ortaya çıkan 4 boyutun tüm faktör yüklerinin eşik değerin (0,32) üzerinde olduğu belirlenmiştir. Oluşan faktör yapılarından Estetik ve Eğitim boyutlarının yüksek düzeyde; Kaçış ve Eğlence boyutlarının ise oldukça güvenilir düzeyde (Kalaycı, 2014) güvenilirliğe sahip oldukları tespit edilmiştir. Tekrarlanan AFA'ya ve güvenilirlik analizine ait bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Müze Deneyim Değeri AFA ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Müze Deneyim Değeri	**Faktör Yükü**	**Özdeğer**	**Açıklanan Varyans**	**Güvenilirlik**
1. FAKTÖR: Estetik		**6,421**	**29,982**	**,896**
D17- Müzenin karakteristik yapısı benzersizdi.	,846			
D18- Müzenin güzel bir fiziki çevresi vardı.	,799			
D16- Bu müze çevrenin kendisini yansıtmaktadır.	,768			
D19- Müzenin dış düzenlemesi çok etkileyiciydi.	,765			
D22- Bu müzede olmak tek kelimeyle çok hoştu	,661			
D20- Müzenin iç düzenlemesi çok etkileyiciydi.	,656			
D21- Bu müzede olmak tek kelimeyle çok hoştu.	,578			
2. FAKTÖR: Kaçış		**2,514**	**12,027**	**,773**
D12- Bu müzedeki deneyimim kendimi başka birisiymişim gibi hissettirdi.	,877			
D13- Müzeyi gezerken sanki farklı bir zamanda veya yerde yaşıyormuşum gibi hissettim	,695			
D15- Müze ziyaretim esnasında, özel biri olduğumu hissettim.	,552			
D11- Müzeyi gezerken farklı bir dünyadaymışım gibi hissettim.	,542			

D14- Bu müzeyi gezerken sorunlarımı tamamıyla unuttum.	,380			
3. FAKTÖR: Eğitim		**1,759**	**7,545**	**,886**
D2- Bu müzedeki ziyaretimden çok şey öğrendim.	,928			
D4- Bu müzedeki deneyimim benim için çok öğreticiydi.	,814			
D1-Bu müzeyi ziyaret etmek bilgimi artırdı.	,787			
4. FAKTÖR: Eğlence		**1,090**	**5,031**	**,719**
D8- Bu müze ziyaretim duygularımı harekete geçirdi.	,654			
D5- Bu müzeyi gezerken çok eğlendim.	,606			
D9- Müzenin duvar resimlerini görmek büyüleyiciydi.	,528			
D7- Müzeden vadi manzaraları seyretmek de eğlenceliydi.	,524			
Method: Maximum Likelihood; Toplam Açıklanan Varyans: %54,585; Döndürme Yöntemi: Promax; KMO: ,906; Barlett Testi: 6263,772 (,000)				

3.4. Ziyaretçi Memnuniyeti Ölçeğine Ait Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan ziyaretçi memnuniyeti ölçeğine yapılan AFA sonucuna göre tek boyutun toplam varyansın %70,905'ini açıkladığı görülmektedir. Ölçeğin faktör yüklerinin 0,806 ile 0,885 arasında değerler aldığı görülmüştür. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik değerinin ise 0,877 ile yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlarla birlikte ölçeğin AFA ve güvenilirlik açısından sorun taşımadığı tespit edilmiştir. Ölçeğin AFA ve güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Ziyaretçi Memnuniyeti Ölçeğine Ait AFA ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ziyaretçi Memnuniyeti	**Faktör Yükü**	**Özdeğer**	**Açıklanan Varyans**	**Güvenilirlik**
		2,415	**70,905**	**,877**
M3- Genel olarak, bu müze ziyaretimden memnunum.	,885			
M1- Bu müzeyi ziyaret etme kararımdan mutluyum.	,833			
M2- Bu müzedeki deneyimim beklentilerimi aştı.	,806			

Çalışmada yer alan 2 ölçeğe AFA yapıldıktan sonra ortaya çıkan faktör yapılarını doğrulamak amacıyla 'Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)' uygulama aşamasına geçilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi daha çok, önceden geliştirilmiş, önceki araştırmalarda kullanılmış veya kuramsal dayanağı bulunan bir ölçeğin veya modelin doğruluğunu toplanan veri ile onaylamak için uygulanmaktadır. DFA yapılırken kurulan modelin yeterliliğini anlamak için uyum indekslerinden yararlanılmaktadır (Cole, 1987). Uyum indeksleri, kuramsal model ile gerçek veriler arasındaki uyumu değerlendirmektedir ve birden çok uyum iyiliği değeri bulunmaktadır (Tavşancıl, 2010). Bu çalışmada analizlerde çok sık kullanılan uyum iyiliği indeksleri tercih edilmiştir..

3.5. Müze Deneyim Değeri Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan müze deneyim değeri ölçeğine birinci düzey çok faktörlü doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. DFA yapılan müze deneyim değeri ölçeğinin uyum iyiliği değerlerini iyileştirmek amacıyla program tarafından önerilen modifikasyonlar yapılmıştır. Buna göre kaçış boyutunda e9-e12 (d12-d15) ve e11-e12 (d14-d15) kodlu hata terimleri arasında; estetik boyutunda ise e13-e17 (d16-d20), e14-e18 (d17-d21), e15-e16 (d18-d19) ve e16-e17 (d19-d20) kodlu hata terimleri arasında

kovaryans oluşturulmak suretiyle modifikasyonlar yapılmıştır. Modifikasyonların ardından ölçeğin DFA'sına ilişkin uyum iyiliği indeksleri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Müze Deneyim Değeri Ölçeği DFA Uyum İyiliği İndeksleri

	χ2/df < 5	RMSEA < .08	CFI >.90	NFI >.90	TLI >.90	GFI >.85	AGFI >.85
Müze Deneyim Değeri	2,882	,054	,952	,929	,941	,938	,916

Tablo 4'ten ölçeğin tüm uyum iyiliği değerleri incelendiğinde literatürde genel kabul gören sınırlar içerisinde olduğu tespit edilmiştir (Meydan ve Şeşen, 2015; Gürbüz, 2019). Bu sonuçlar araştırmadan elde edilen verilerin müze deneyim değeri ölçeğinin öngörülen kuramsal yapısı (4 faktörlü) ile uyuştuğunu göstermiştir.

3.6. Ziyaretçi Memnuniyeti Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan, tek boyuttan ve 3 maddeden oluşan ziyaretçi memnuniyetine ölçeğine tek faktörlü DFA uygulanmıştır. DFA yapılan ziyaretçi memnuniyeti ölçeğinin uyum iyiliği değerlerini iyileştirmek amacıyla program tarafından önerilen herhangi bir modifikasyon bulunamamıştır. Ölçeğin uyum iyiliği değerleri ise aşağıdaki Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Ziyaretçi Memnuniyeti Ölçeği DFA Uyum İyiliği İndeksleri

	χ2/df < 5	RMSEA < .08	CFI >.90	NFI >.90	TLI >.90	GFI >.85	AGFI >.85
Ziyaretçi Memnuniyeti	1,124	,024	,998	,999	,997	,995	,997

Tablo 5'ten ölçeğin tüm uyum iyiliği değerleri incelendiğinde literatürde genel kabul gören sınırlar içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle araştırmadan elde edilen verilerin, ziyaretçi memnuniyeti ölçeğinin öngörülen kuramsal yapısı (tek faktörlü) ile uyuştuğunu gösterdiği söylenebilir.

3.7. Müze Deneyim Değeri Boyutları ile Ziyaretçi Memnuniyetine Arasındaki İlişkiye Yönelik Yol Analizi Bulguları

Araştırmanın değişkenlerine ilişkin ölçekler DFA ile doğrulandıktan sonra yapısal model oluşturularak araştırmanın hipotezleri yol analizleri ile test edilmiştir. Oluşturulan yapılsal modele ilişkin uyum iyiliği değerleri ve hipotez sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 6: Yapısal Model Doğrudan Etkilere Yönelik Uyum İyiliği İndeksleri

χ2/df < 5	RMSEA < .08	CFI >.90	NFI >.90	TLI >.90	GFI >.85	AGFI >.85
2,870	,053	,950	,944	,940	,927	,905

Tablo 6'dan görüldüğü üzere kurulan yapısal modelin kabul edilebilir uyum iyiliği değerlerine sahip olduğu ve böylelikle kurulan yapısal modelin geçerli olduğu tespit edilmiştir. Yapısal modelin analizi sonucunda elde edilen etki sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Müze Deneyim Değeri Boyutlarının Ziyaretçi Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi

			β [1]	S.H.[2]	K.O.[3]	p
Eğitim	→	Z. Memnuniyeti	,447	,032	11,550	***
Eğlence	→	Z. Memnuniyeti	,403	,041	8,724	***
Kaçış	→	Z. Memnuniyeti	,220	,029	5,716	***
Estetik	→	Z. Memnuniyeti	,466	,032	11,665	***

*****p≤0.001;[1]Standardize Edilmiş Beta Katsayısı ;[2]Standart Hata; [3]Kritik Oran**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 7'den tüm p değerlerinin p≤0.001 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, müze deneyim değerinin 4 faktörü (Eğitim, Eğlence, Kaçış ve Estetik) de ziyaretçi memnuniyeti üzerinde istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde (p≤0.001) pozitif ve anlamlı etkiye sahiptir. Analiz sonuçlarına göre; "**H_{1a}: Eğitim**'in ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır", "**H_{1b}: Eğlence'**nin ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır", "**H_{1c}: Kaçış**'ın ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır" ve "**H_{1d}: Estetik'**in ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır" hipotezleri kabul edilmiştir. Tüm hipotezlerin kabul red durumları bir arada Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Hipotez Testi Sonuçları

No	Hipotez	Sonuç
H_{1a}	**Eğitim**'in ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	**KABUL**
H_{1b}	**Eğlence'**nin ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	**KABUL**
H_{1c}	**Kaçış**'ın ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	**KABUL**
H_{1d}	**Estetik'**in ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	**KABUL**

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde tüketiciler yalnızca ürün satın almamakta, ürünle birlikte deneyimi de satın almaktadırlar. Bu nedenle, işletmeler deneyim sahneleyen bir konuma gelerek tüketicilere his bakımından zengin motivasyonel ve duygusal deneyimler sunmaktadırlar. İşletmelerin böyle yapmaklarındaki amaç müşterilerinin ilgisini çekmek ve onların duygularına dokunabilmektir. Ayrıca, işletmeler, müşterilerine unutulmaz deneyimler sunarak onlarda memnuniyet yaratabilmektedir. Bu nedenle de işletmelerin sundukları deneyim değerinin müşterilerini ne denli memnun etkilerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada müze deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisi ortaya çıkarılmıştır. .

Araştırma kapsamında müze deneyim değerinin tüm boyutlarının (Eğitim, Eğlence, Kaçış ve Estetik) ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisi yol analizi ile test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre müze deneyim değerinin tüm boyutlarının (Eğitim, Eğlence, Kaçış ve Estetik) ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, deneyim değeri boyutları içerisinde ziyaretçi memnuniyetini en fazla ve en olumlu yönde etkileyen Estetik boyutudur. Bunu sırasıyla Eğitim ve Eğlence boyutları izlemektedir. En az düzeyde pozitif ve anlamlı etki ise Kaçış boyutunda görülmektedir. Bu sonuçlara göre müze ziyaretlerinden elde edilen deneyim değerinin ağırlıklı olarak Estetik, Eğitim ve Eğlence beklentilerine hitap etmesi ve bu deneyim değeri boyutlarında daha olumlu ziyaretçi deneyimi elde edilmesi durumunda ziyaretçilerin memnuniyet algılamalarının daha yüksek ve olumlu yönde olabileceği düşünülebilir. Ayrıca kaçış deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisinin diğer deneyim değeri boyutlarına kıyasla en az düzeyde olması, müzede gün içerisinde çok yoğun ziyaretlerin gerçekleşmesinden ve müzenin çok kalabalık olmasından kaynakladığı düşünülebilir.

Estetik'in ziyaretçi memnuniyetini en fazla etkileyen deneyim değeri boyutu olduğu sonucu turizm literatüründe yapılan çeşitli alanlardaki çalışmalarla (Oh, Fiore ve Jeoung, 2007; Hosany ve Witham, 2010 ve Çetinkaya, 2017 gibi) desteklenmektedir. Ayrıca Pine ve Gilmore'a (1999, 2011) göre en zengin deneyimler, gerçekte dört boyutun (Eğitim, Eğlence, Kaçış ve Estetik) tümü ile temsil edilebilmektedir. Bu dört boyutun birleştiği yerde de "en etkili nokta" oluşmaktadır. Bu bağlamda, ilk hipotez sonuçlarına göre Göreme Açık Hava Müzesi de deneyim değerinin dört boyutun (Eğitim, Eğlence, Kaçış ve Estetik) tümünü kapsamaktadır. Bu nedenle de müze etkinliği açısından "en etkili nokta'yı" oluşturduğunu ve ziyaretçilerine en zengin deneyimleri sunduğunu söylemek mümkündür.

Müze deneyim değeri üzerine Radder ve Han (2015) ve Bideci ve Albayrak'ın (2018) yaptıkları çalışmaların bulgularında genel memnuniyeti etkileyen deneyim değeri boyutları Estetik ve Eğlendirerek Eğitme'dir. Kaçış boyutu açısından ise Radder ve Han (2015) ziyaretçi memnuniyeti üzerinde anlamlı etkisini bulamazken, Bideci ve Albayrak (2018) ziyaretçi memnuniyeti üzerinde en zayıf ve negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Radder ve Han'ın (2015) ve Bideci ve Albayrak'ın (2018) yaptıkları çalışmaların sonuçları, estetik, eğitim ve eğlence boyutlarının ziyaretçi memnuniyetini pozitif etkileyen deneyim değeri

boyutları olması bakımından bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Eğitim ve eğlence boyutlarının tek bir faktör altında birleşerek eğlendirerek eğitme boyutunu oluşturmaları ve kaçış boyutunun ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisine ilişkin bulunan sonuçlar ile de farklılaşmaktadır. Mehmetoğlu ve Engen'in (2011) müze özelinde yaptığı çalışmanın sonuçları ise estetik ve eğitim boyutlarının ziyaretçi memnuniyeti üzerinde pozitif etkide bulunan deneyimler olması bakımından bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik gösterirken, eğlence ve kaçış boyutlarının ziyaretçi memnuniyeti üzerinde hiçbir etkiye sahip olmaması ile de farklılık göstermektedir. Bu çalışmada, Mehmetoğlu ve Engen'in (2011), Radder ve Han'ın (2015) ve Bideci ve Albayrak'ın (2018) çalışmalarından farklı olarak kaçış boyutunun ziyaretçi memnuniyetini pozitif ve anlamlı etkilemesi, Göreme Açık Hava Müzesi'nin kendine has özelliklere sahip olması (Kapadokya gibi eşsiz bir bölgede bulunması, açık hava müze olması gibi) ile açıklanabilir. Bu sonuçlar ışığında, müze deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyeti üzerinde olumlu bir etkisi olduğu, ancak bu etkinin ziyaret edilen müzenin niteliğine, deneyim sunularının içeriğine ve gücüne bağlı olarak değişiklik gösterebildiği söylenebilir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar temel alınarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- Müzelerin ağırlıklı olarak öğrenme, eğlence ve estetik deneyim değeri sunularına sahip olmalarının ve bu deneyim değerlerini güçlü bir biçimde ziyaretçilerine sunabilmeleri, ziyaretçilerin müzelerden önemli ölçüde memnun ayrılmalarını sağlayabileceğinden müze yöneticileri özellikle bu müze deneyim değeri sunularını geliştirici çalışmalar yapabilirler. Ayrıca genel olarak ilgili literatürdeki çalışmaların sonuçlarından ziyaretçilerin müze ziyaretlerinden memnun ayrılmalarında kaçış deneyiminin çok etkili bir sunu olmadığı görülse de, bu çalışmanın bulgularına göre Göreme Açık Hava Müzesi özelinde bu deneyim sunusu ziyaretçilere daha çekici gelecek şekilde güçlendirilebilir. Kaçış deneyim değerinin müzeleri ziyaret etmede temel motivasyon olduğu (Slater, 2007) bahsi ile bu müzede kaçış deneyimine özel bir önem verilebilir.
- Müze hakkında bilgi edinme her bir kilisede sesli anlatımlarla desteklenebilir ve ziyaretçilere klasik müzik yayını da yapılabilir. Böylece müzenin hem eğitim hem de eğlence deneyim değeri güçlendirilebilir.
- Göreme Açık Hava Müzesi, yerli ve yabancı turistlerce aşırı yoğun ziyaret edilen bir müzedir. Dolayısıyla, ziyaretçilerin kendilerini farklı bir yerde hissedebilmeleri, müzeyi daha fazla özümseyebilmeleri ve müzenin sunduğu bütün deneyim değerlerini (özellikle kaçış deneyim değerini) daha iyi algılayabilmeleri için günlük ziyaretçi sayısına bir sınırlama getirilebilir.
- Ziyaretçilere müze hakkında bilgi veren el broşürleri ve müzeye yönelik gezi krokisinin verilmesi müzenin eğitim deneyim değerini arttırmasında yararlı olabilir.
- Müzenin tarihi ile ilgili daha fazla bilgilendirme gereklidir. Mevcut bilgi levhaları yetersizdir. Bunun için ziyaretçilere daha fazla bilgi aktarımı için daha çok öğretici panolar, levhalar bulundurulabilir. Ayrıca bölgenin jeolojik yapısına ilişkin bilgilerin mevcut olması da yararlı olabilir. Böylece müzenin eğitim deneyim değeri daha da arttırabilir.
- Müzenin girişinde ziyaretçilere müzenin krokisi ve bölümlerinin tanıtıldığı sinevizyon gösterileri yapılabilir. Böylece ziyaretçilerde müze hakkında daha kalıcı öğrenme sağlanabilir. Ayrıca müzenin hem eğlence hem de estetik deneyim değerine de önemli katkılar sağlanabilir.
- Müze ve çevresinde ziyaretçilere yol gösterecek ve yönlerini daha rahat bulmalarını sağlayacak yer-yön tabelaları fazlalaştırılarak ziyaretçilerin müzeyi daha kolay deneyimlemeleri sağlanabilir.
- Müzenin bilgilendirme notları mimari açıdan çok teknik anlatımlar içermektedir. Bu nedenle herkesin anlayabileceği şekilde terimler bilgi panosunun alt tarafında açıklanabilir. Ayrıca mimari açıklamalar dışında müzenin tarihi, çevrenin o dönemki sosyal yapısı ile bilgilerin de yer alması yararlı olabilir. Böylelikle ziyaretçiler müzeyle ilgili daha çok şey öğrenme imkanını elde edebilirler.
- Müzenin dış çevre düzenlemesinin biraz daha ilgi ve özene ihtiyacı vardır. Bu hususta müzede peyzaj çalışmaları yapılarak müzeye daha estetik bir deneyim değeri kazandırılabilir.
- Müze yöneticilerinin, ziyaretçilerin aktif katılımını ve etkileşimlerini (ziyaretçi-ziyaretçi,

ziyaretçi-personel) geliştirmeleri; ziyaretçilerin deneyimlerinin çok daha zengin ve hoş olmasını sağlayabilir. Böylece ziyaretçiler müzedeki sergilere kendilerini kaptırabilirler.

- Gelecekte benzer bir çalışma araştırmacılar tarafından yoğun ziyaret edilen farklı nitelikteki müzelerde (sanat galerisi, arkeoloji müzesi, oyuncak müzesi gibi) yapılabilir. Literatürdeki mevcut farklı deneyim değeri modelleri de araştırmacılar tarafından kullanılabilir. Müze deneyim değerinin ziyaretçi memnuniyeti üzerindeki etkisinin yanı sıra ziyaretçilerin tekrar ziyaret ve tavsiye etme niyeti üzerindeki etkisi de incelenebilir.

KAYNAKÇA

1. Altunel, M. ve Günlü, E. (2015). Deneyimleme Kalitesi, Algılanan Değer Ve Memnuniyetin Müze Ziyaretçilerinin Tavsiye Etme Eğilimi Üzerindeki Etkisi. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi 26 (2): 191-206.
2. Amoah, F., Radder, L. Ve Eyk van M. (2016). Perceived experience value, satisfaction and behavioural intentions: A guest house experience, African Journal of Economic Management Studies 7(3): 419-433.
3. Baker, D.A. ve Crompton, J.L. (2000). Quality, Satisfaction and Behavioural Intentions. Annals of Tourism Research 27(3):785–804.
4. Bideci, M. ve Albayrak, T. (2018). An investigation of the domestic and foreign tourists' museum visit experiences. International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research 12 (3): 366-377.
5. Boswijk, A., Thijssen, T. ve Peelen, E. (2007). The experience economy: A new perspective. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
6. Carù, A. ve Cova, B. (2003). Revisiting Consumption Experience. Marketing Theory 3(2), 267–286.
7. Chan, J. K. L. (2009). The Consumption of Museum Service Experiences: Benefits and Value of Museum Experiences. Journal of Hospitality Marketing &Management 18, 2-3, 173-196.
8. Cole, D. A. (1987). Utility of ConfirmatoryFactor Analysis in Test ValidationResearch. Journal of Consulting and Clinical Psychology 55(4), 584-594.
9. Crompton, J. ve Love, J. L. (1995). The Predictive Validity of Alternative Approaches to Evaluating Quality of a Festival. In Journal of Travel Research 34: 11–24.
10. Çelik Yetim, A. ve Umur, M. (2016). Turist Rehberleri Bakış Açısıyla Müze Deneyimi: Göreme Açık Hava Müzesi Örneği. I. Uluslararası Türk Dünyası Sempozyumu. Kastamonu.
11. Çelik, A. (2013). Turizmde Deneyimsel Pazarlama: Tur Operatörlerine Yönelik Bir uygulama. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
12. Çetinkaya, Ö. (2017). Kruvaziyer Turistlerinin Deneyimleri, Memnuniyetleri ve Davranışsal Niyetleri: İstanbul'da Örnek Bir Çalışma. İşletme Araştırmaları Dergisi 9(2), 110-132.
13. del Bosque, I.R. ve San Martín, H. (2008). Tourist satisfaction a cognitive-5affective model. Annals of tourism research 35(2), 551-573.
14. Durmuş, B., Yurtkoru, E.S. ve Çinko, M. (2016). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi (6. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul).
15. Gallarza, M. G., ve Saura, I. G. (2006). Value dimensions, perceived value, satisfaction and loyalty: an investigation of university students' travel behaviour. Tourism Management 27(3), 437-452.
16. Gürbüz, S. (2019). AMOS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi. (Seçkin Yayın Evi, Ankara).
17. Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (3.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara).
18. Harrison, P. ve Shaw, R. (2004). Consumer Satisfaction and Post-purchase Intentions: An Exploratory Study of Museum Visitors: International Journal of Arts Management 6 (2): 23-32.

19. Hoch, S. J. (2002). Product experience is seductive. Journal of Consumer Research 29, 448–454.

20. Holbrook, M. B. ve Hirschman, E. C. (1982). The experiential aspects of consumption: Consumer fantasies, feelings, and fun. Journal of Consumer Rresearch 9(2), 132-140.

21. Hosany, S. ve Witham, M. (2010). Dimensions of cruisers' experiences, satisfaction, and intentions to recommend. Journal of Travel Research 49(3) 351-364.

22. Jurowski, C. (2009). An Examination of the Four Realms of Tourism Experience Theory. International CHRIE Conference-Refereed Track, 2009 ICHRIE Conference 1-9.

23. Kalaycı, Ş. (2014). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri (6. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara).

24. Kim, H. Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. Restorative Dentistry & Endodontics 38(1), 52.-54.

25. Kozak, M. ve Rimmington, M. (2000). Tourist Satisfaction with Mallorca, Spain, as an Off-Season Holiday Destination. Journal of Travel Research 38 (3): 260-269.

26. Kuo, N. T., Chang, K. C., Cheng, Y. S. ve Lin, J. C. (2015). Effects of Tour Guide Interpretation and Tourist Satisfaction on Destination Loyalty in Taiwan's Kinmen Battlefield Tourism: Perceived Playfulness and Perceived Flow as Moderators. Journal of Travel & Tourism Marketing, Taylor & Francis, p. 1 – 24.

27. Lo, A., Qu, H. ve Wetprasit, P. (2013). Realms of Tourism Spa Experience: The Case of Mainland Chinese Tourists. Journal of China Tourism Research 9(4), 429–451.

28. Mahdzar, M., Izhar, F. S., Wee, H., Ghani, A. A., Hamid, Z. A. ve Anuar, N. A. M. (2017). Measuring experience economy and satisfaction: An examination of visitors in agricultural park. Advanced Science Letters 23(8), 7574-7577.

29. Manhas, P. S. ve Ramjit (2013). Customer Experience and Its Relative Influence on Satisfaction and Behavioural Intention in Hospitality and Tourism Industry. South Asian Journal of Tourism and Heritage 6(1), 53-68.

30. Manthiou, A, Lee, S. A., Tang, L. R. ve Chiang, L. (2014). The experience economy approach to festival marketing: Vivid memory and attendee loyalty. Journal of Services Marketing 28 (1): 22-35.

31. Mathwick, C., Malhotra, N. ve Rigdon, E. (2002). The effect of dynamic retail experiences on experiential perceptions of value: an internet and catalog comparison. Journal of Retailing 78 (1): 51-60.

32. McIntosh, A. J. (1999). Into the Tourist's Mind: Understanding the Value of the Heritage Experience. Journal of Travel & Tourism Marketing 8(1), 41–64.

33. Mehmetoglu, M. ve Engen, M. (2011). Pine and Gilmore's Concept of Experience Economy and Its Dimensions: An Empirical Examination in Tourism. Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism 12(4), 237–255.

34. Meng, F., Tepanon, Y. ve Uysal, M. (2006). Measuring Tourist Satisfaction by Attribute and Motivation: The Case of a Nature-Based Resort, Journal of Vacation Marketing 14(1), pp. 41–56.

35. Meydan, C.H. ve Şeşen, H. (2015). Yapısal Eşitlik Modellemesi: AMOS Uygulamaları. (2.Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara).

36. Neal, J. D. ve Gursoy, D. (2008). A Multifaceted Analysis of Tourism Satisfaction. Journal of Travel Research 47(1), 53–62.

37. Ober-Heilig, N., Bekmeier-Feuerhahn, S. ve Sikkenga, J. (2014). Enhancing museum brands with experiential design to attract low-involvement visitors. Arts Marketing: An International Journal 4,1/2, 67-86.

38. Oh, H., Fiore, A. ve Jeoung, M. (2007). Measuring experience economy concepts: tourism applications. Journal of Travel Research 46 (2):119-132.

39. Oxford Advanced Learner's Dictionary. (2010). Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Oxford University Press, Oxford, UK.

40. Park, M., Oh, H. ve Park, J. (2010). Measuring the experience economy of film festival participants. International Journal of Tourism Sciences 10, 35-54.

41. Pearce, P. L. (2005). Tourist behaviour: Themes and conceptual schemes. UK: Channel View Publications.

42. Pine, B. J. ve Gilmore, H. J. (1999). The Experience Economy: Work is Theatre & Every Business a Stage. Boston, MA: Harvard Business School Press.

43. Pine, B. J. ve Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy. Harvard Business Review 97–105.

44. Pine, B. J. ve Gilmore, J. H. (2011). The Experience Economy. Massachusetts, USA: Harvard Business Press. (Revised Edition).

45. Poulsson, S. H. G. ve Kale, S. H. (2004). The Experience Economy and Commercial Experiences. The Marketing Review 4(3): 267-277.

46. Radder, L. ve Han, X. (2015). An examination of the museum experience based on Pine and Gilmore's Experience Economy Realms, Journal of Applied Business Research 31 (2), 455-470.

47. Rijal, C. P. ve Ghimire, S. (2016). Prospects of creating memorable experience in Nepalese tourism and hospitality industry. Journal of Tourism and Hospitality Education 6, 40-66.

48. Sekaran, U. ve Bougie, R. (2016). Research Methods for Business: A Skill-Building Approach. New York: Wiley & Sons Inc. (7th Edition).

49. Shobeiri S (2011) The Impacts of Perceived Experiential Values on Customer Outcomes and Behavioral Intentions in Online Retailing. Doctoral Dissertation, Concordia University, The John Molson School of Business, Administration Deparment, Montreal, Quebec, Canada.

50. Slater, A. (2007). Escaping to the gallery': Understanding the motivations of visitors to galleries. International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing 12, 149-162.

51. Song HJ, Lee, CK., Park JA, Hwang, YH, Reisinger Y (2014) The Influence of Tourist Experience on Perceived Value and Satisfaction with Temple Stays: The Experience Economy Theory. Journal of Travel & Tourism Marketing 32(4), 401–415.

52. Sundbo J, Darmer P (Eds.) (2008) Creating experiences in the experienceeconomy. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

53. Tavşancıl, E. (2010). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. (Nobel Yayıncılık, Ankara).

54. Tsai, C. T. S. ve Wang, Y. C. (2017). Experiential value in branding food tourism. Journal of Destination Marketing & Management 6(1), 56-65.

55. Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2019). http://www.sozluk.gov.tr (24 Ağustos 2019).

56. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020) DÖSİMM, http://www.dosim.gov.tr/muze-istatistikleri. (23 Şubat 2020).

57. Ural, A.ve Kılıç, İ. (2013). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi. (4. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara).

58. Wu, C. ve Liang, R. D. (2009). Effect of experiential value on customer satisfaction with service encounters in luxury-hotel restaurants. International Journal of Hospitality Management 28, 586–593.

59. Yoon, Y. ve Uysal, M. (2005). An examination of the effects of motivation and satisfaction on destination loyalty: A structural model. Tourism Management 26, 45–56.

60. Yuan, Y. H. E. ve Wu, C. K.. (2008). Relationships among experiential marketing, experiential value, and customer satisfaction. Journal of Hospitality & Tourism Research 32(3), 387-410.

61. Zhang, J., Dewald, B. ve Neirynck, B. C. (2009). Experiential values for casino hotels in Macao. Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism 10(2), 75-92.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(5)

İlkim AZBAR[10]; Prof. Dr. Damla BULUT[11]

TÜRKİYE İLE ROMANYA'DA UYGULANAN MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF MUSIC TEACHER TRAINING PROGRAMS APPLIED IN TURKEY and ROMANIA

ÖZ

Araştırmanın amacı, Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının karşılaştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda esas alınan ülkelerde uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programları, ders adı ve ders türü bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve bu programların söz konusu boyutlarda bulunan benzerlik ve farklılıkları tespit edilmiştir. Araştırma betimsel nitelikte bir araştırma olup, tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programları oluşturmaktadır. İlgili veriler literatür taraması ve doküman inceleme yapılarak elde edilmiştir. Ulaşılan verilere içerik analizi uygulanmıştır. Araştırma bulguları doğrultusunda Türkiye ile Romanya'da müzik öğretmeni yetiştirme programlarında uygulanan derslerin her iki ülkede de türlere ayrılarak programa alındığı, bu durumun dersleri sınıflandırma adına her iki ülkede de benzerlik gösterdiği ancak söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu tespit edilmiş, ders adlarının ise çoğunlukla alan eğitimi derslerinde benzerlik gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Eğitim, Müzik Eğitimi, Program, Türkiye, Romanya.
JEL Code: I21.

ABSTRACT

The aim of the research is to compare the music teacher training programs implemented in Turkey and Romania. For this purpose, music teacher training programs implemented in the countries taken as a basis were examined comparatively in terms of course name and course type, and the similarities and differences of these programs in these dimensions were determined. The research is a descriptive study and scanning model was used. The study group of the research consists of music teacher training programs implemented in Turkey and Romania. Relevant data were obtained by literature review and document review. Content analysis was applied to the obtained data. In line with the research findings, it was determined that the lessons applied in the music teacher training programs in Turkey and Romania were divided into types and included in the program in both countries, this situation was similar in both countries in terms of classifying the lessons, but the naming of the lesson types in question was different in both countries. It was concluded that the names were mostly similar in the field education courses.

Keywords: *Comparative Education, Music Education, Program, Turkey, Romania.*
JEL Code: *I21.*

[10] Ondokuz Mayıs Üniversitesi; Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, ilkimazbar@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7356-5115
[11] Ondokuz Mayıs Üniversitesi ; Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, damla.bulut@omu.edu.tr; ORCID: 0000-0001-8346-8159

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1. GİRİŞ

Eğitim, insanın bilgi, karakter ve davranışlarının şekillendiği, geliştirildiği ve bireyi hayata hazırlayan bir süreçtir. Bu süreç, sadece bireyin kendini geliştirmesi değil, aynı zamanda kendindeki potansiyeli harekete geçirmesidir. Başaran'a (1994: 25) göre eğitim ile geçmiş kuşakların bilgi, beceri, birikim ve deneyimleri, öğrenme yoluyla kısa sürede ve düzenli bir şekilde bireye kazandırılmak istenmektedir. Böylelikle bireyin eğitiminin toplumsal düzenin sağlanması ve toplumun refahının artmasında önemli bir unsur olduğu söylenebilir.

Bireylerin yaşamları süresince almış oldukları eğitimler içerisinde yer alan müzik eğitimi, eğitimin bir boyutu, aracı, yöntemi ve alanı olarak düşünülmekte ve bilişsel, duyuşsal ve devinişsel yönleriyle insan yaşamında önemli bir yer tutmakta (Arslan & Gül, 2019; Göğüş, 2008; Özal Göncü, 2016), bu eğitim sürecinde bireyin davranışlarında karşılaşılan değişimler ve gelişmeler, eğitim sürecinin bir boyutunu meydana getiren müzik sayesinde, farklı bir ifade biçimi halini almaktadır. Bu ifade biçimi müzik eğitiminin türüne göre farklı yapılarda ortaya çıkar.

Bireylerin almış oldukları müzik eğitimi türleri içerisinde onları bir mesleğe yönelten ve o mesleğin gereklerini kazandırmayı amaçlayan, onları hizmet içi eğitime hazırlayan müzik eğitimi türü mesleki müzik eğitimidir. Bu eğitim ile hizmet içinde müzik öğretmenliğini gerçekleştirmenin temeli ise müzik öğretmenliği eğitiminden geçmektedir. Bu bağlamda nitelikli bir eğitimin nitelikli programlar ile mümkün olabileceği söylenebilir. Dolayısıyla sürekli değişen ve gelişen bir eğitim sistemi içerisinde uygulanan programlar da mevcut durumda istenen nitelikte bireyler yetiştirmek üzere gözden geçirilmekte ve güncellenmektedir.

Söz konusu beklenti doğrultusunda ülkemizde tüm eğitim alanlarında olduğu gibi müzik öğretmeni yetiştirme alanında uygulanan program da yine mevcut sistemin beklentileri göz önünde bulundurularak değişmekte ve güncellenmektedir. Söz konusu iyileştirmeler öğretmen adaylarını hizmet içi eğitime hazırladığı gibi onları değişim programları ile yurt dışındaki eğitim sistemlerine dâhil olmaya ve bu programları da tanıyarak kendilerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Böylelikle programlardaki değişim ve güncellemeler müzik öğretmeni yetiştirme çerçevesinde mezunların donanımlarına her iki açıdan da olumlu olarak yansımaktadır.

Bu görüşlerden hareket ile gerek ülkemizde gerekse değişim programlarına dahil olan üniversitelerde uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının incelenmesi, ilgili programların içeriklerinin öğretmen adaylarının bilgilerine sunulması ve söz konusu programların içeriklerinin karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklarının tespit edilmesi bakımından önemlidir. Burada üzerinde durulması gereken husus ise karşılaştırmalı eğitimdir.

Karşılaştırmalı eğitim, farklı kültürler ve farklı ülkelerde iki veya daha fazla eğitim sisteminin benzerlikleri ve farklılıklarını tanımlamaya yardım eden, benzer görünen olguları açıklayan ve insanları eğitme yolları hakkında yararlı teklifler getiren bir disiplindir (Türkoğlu, 1985). Karşılaştırmalı eğitimde, "eğitim sistemindeki benzerlik, farklılık, ortaklıklar nelerdir? Eğitim programları, politikası, ekonomisi, psikolojisi ve eğitim yöntemleri üzerinde durularak, yapılan karşılaştırmalar sonucu ne düzeyde katkı sağlanabilir ya da etkili olabilir?" soruları araştırmacılar tarafından cevap aranan sorulardandır.

Karşılaştırmalı eğitimde, eğitimin her alanında olduğu gibi müzik eğitimi alanında da program karşılaştırma/geliştirme ve programları inceleme çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmaların müzik eğitiminde uygulanacak programların geliştirilmesi açısından önemli olduğu, yapılan programların daha nitelikli, anlaşılabilir, tutarlı, öğretmen-öğrenci odaklı olması ile bireylerin ve eğitim sisteminin daha nitelikli ve başarılı olmasını sağlaması yönlerinden müzik eğitim sistemine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan karşılaştırmaların sonucunda ortaya çıkacak benzerlik ve farklılık durumundaki bulguların yorumlanması, mevcut müzik eğitimi programında olan olumlu/olumsuz yönleri ve içerik eksiklikleri gibi konuları saptamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarını ders adı ve ders türü olarak karşılaştırmalı şekilde incelenmek ve bu incelemeler ışığında ilgili programların söz konusu boyutlarda bulunan benzerlik ve farklılıklarını tespit etmektir. Araştırmanın problem cümlesi ise "Türkiye ile Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarının Benzerlik ve Farklılıkları Nelerdir?" şeklinde oluşturulmuştur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

2. YÖNTEM

Bu araştırma betimsel bir çalışma olup, tarama modeli kullanılmıştır. İlgili veriler literatür taraması ve doküman inceleme yapılarak elde edilmiştir. Ulaşılan verilere içerik analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma bulguları ve bu bulgulara dayalı olarak yapılan yorumlar yer almaktadır.

3.1. Türkiye İle Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin I. Yarıyılına Yönelik Dağılım

Türkiye I. Yarıyıl		**Romanya I. Yarıyıl**	
Ders Türü	Dersler	Ders Türü	Dersler
Meslek Bilgisi (MB)	Eğitime Giriş	Temel Ders (DF)	Müzik Tarihi I
MB	Eğitim Psikolojisi	DF	Teori - Solfej- Dikte I
Genel Kültür (GK)	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I	Uzmanlık Alanı Dersi (DS)	Orkestra – Özel Oda Müziği I
GK	Yabancı Dil I	DS	Eşlik – Piyano Eşlik Çalışması I
GK	Türk Dili I	DS	Bireysel Çalgı I
GK	Bilişim Teknolojileri	DS	Oda Müziği I
AE	Batı Müziği Teori ve Uygulaması 1	Alan Dersi (DD)	Sanatsal Uygulama I
Alan Eğitimi (AE)	Piyano Eğitimi 1	DD	Bilgisayar Müzik Bilgileri I
AE	Ses Eğitimi 1	Tamamlayıcı Ders (DC)	Yabancı Dil (İngilizce) I
AE	Bireysel Çalgı Eğitimi 1		

Tablo 3.1'de Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının I. yarıyılında bulunan ders türü ve ders adları görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, her iki ülkenin de müzik öğretmeni yetiştirme programlarında derslerin türlere ayrılarak programa alındığı; söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu; ders adlarının ise Yabancı Dil, Bilişim Teknolojileri, Piyano Eğitimi, Bireysel Çalgı Eğitimi, Batı Müziği Teori ve Uygulaması derslerinde benzerlik gösterdiği söylenebilir.

3.2. Türkiye İle Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin II. Yarıyılına Yönelik Dağılım

Türkiye II. Yarıyıl		**Romanya II. Yarıyıl**	
Ders Türü	Dersler	Ders Türü	Dersler
Meslek Bilgisi (MB)	Eğitim Sosyolojisi	Temel Ders (DF)	Müzik Tarihi II
MB	Eğitim Felsefesi	DF	Teori - Solfej- Dikte II
Genel Kültür (GK)	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II	Uzmanlık Alanı Dersi (DS)	Orkestra – Özel Oda Müziği II
GK	Yabancı Dil II	DS	Eşlik – Piyano Eşlik Çalışması II
GK	Türk Dili II	DS	Bireysel Çalgı II
GK	Seçmeli I	DS	Oda Müziği II

Alan Eğitimi (AE)	Batı Müziği Teori ve Uygulaması 1I	Alan Dersi (DD)	Sanatsal Uygulama II
AE	Piyano Eğitimi 1I	DD	Bilgisayar Müzik Bilgileri II
AE	Ses Eğitimi 1I	Tamamlayıcı Ders (DC)	Yabancı Dil (İngilizce) II
AE	Müzik Kültürü		
AE	Bireysel Çalgı Eğitimi II		

Tablo 3.2'de Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının II. yarıyılında bulunan ders türü ve ders adları görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, her iki ülkenin de müzik öğretmeni yetiştirme programlarında derslerin türlere ayrılarak programa alındığı; söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu; ders adlarının ise Yabancı Dil II, Piyano Eğitimi II, Bireysel Çalgı Eğitimi II, Batı Müziği Teori ve Uygulaması II derslerinde benzerlik gösterdiği söylenebilir.

3.3. Türkiye İle Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin III. Yarıyılına Yönelik Dağılım

Türkiye III. Yarıyıl		**Romanya III. Yarıyıl**	
Ders Türü	Dersler	Ders Türü	Dersler
Meslek Bilgisi (MB)	Türk Eğitim Tarihi	Temel Ders (DF)	Müzik Tarihi III
MB	Öğretim İlke ve Yöntemleri	DF	Teori - Solfej- Dikte III
MB	Seçmeli I	Uzmanlık Dersi (DS)	Orkestra – Özel Oda Müziği III
Alan Eğitimi (AE)	Seçmeli I	DS	Eşlik – Piyano Eşlik Çalışması III
AE	Müzik Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları	DS	Bireysel Çalgı III
AE	Türk Halk Müziği Teori ve Uygulaması I	DS	Oda Müziği III
AE	Bağlama Eğitimi I	Alan Dersi (DD)	Armoni I
AE	Çoksesli Koro I	DD	Halk Bilimi/ Folklor I
AE	Armoni ve Eşlikleme I	DD	Sanatsal Uygulama III
AE	Batı Müziği Tarihi	Tamamlayıcı Ders (DC)	Yabancı Dil (İngilizce) III
AE	Bireysel Çalgı Eğitimi III		

Tablo 3.3'de Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının III. yarıyılında bulunan ders türü ve ders adları görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, her iki ülkenin de müzik öğretmeni yetiştirme programlarında derslerin türlere ayrılarak programa alındığı; söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu; ders adlarının ise Bireysel Çalgı Eğitimi III, Batı Müziği Tarihi, Türk Halk Müziği Teori ve Uygulaması I, Armoni ve Eşlikleme I, Batı Müziği ve Tarihi derslerinde benzerlik gösterdiği söylenebilir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

3.4. Türkiye İle Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin IV. Yarıyılına Yönelik Dağılım

Türkiye IV. Yarıyıl		**Romanya IV. Yarıyıl**	
Ders Türü	Dersler	Ders Türü	Dersler
Meslek Bilgisi (MB)	Öğretim Teknolojileri	Temel Ders (DF)	Müzik Tarihi IV
MB	Eğitimde Araştırma Yöntemleri	DF	Teori - Solfej- Dikte IV
MB	Seçmeli II	Uzmanlık Dersi (DS)	Orkestra – Özel Oda Müziği IV
Genel Kültür (GK)	Seçmeli II	DS	Eşlik – Piyano Eşlik Çalışması IV
Alan Eğitimi (AE)	Seçmeli II	DS	Bireysel Çalgı IV
AE	Müzik Öğretimi Programları	DS	Oda Müziği IV
AE	Türk Halk Müziği Teori ve Uygulaması II	DS	Özel Alan Uygulaması I
AE	Bağlama Eğitimi II	Alan Dersi (DD)	Armoni II
AE	Çoksesli Koro II	DD	Halk Bilimi/ Folklor II
AE	Armoni ve Eşlikleme II	DD	Sanatsal Uygulama IV
AE	Türk Müziği Tarihi	Tamamlayıcı Ders (DC)	Yabancı Dil (İngilizce) IV
AE	Bireysel Çalgı Eğitimi IV		

Tablo 3.4'de Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının IV. yarıyılında bulunan ders türü ve ders adları görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, her iki ülkenin de müzik öğretmeni yetiştirme programlarında derslerin türlere ayrılarak programa alındığı; söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu; ders adlarının ise Bireysel Çalgı Eğitimi IV, Türk Müziği Tarihi, Türk Halk Müziği Teori ve Uygulaması II, Armoni ve Eşlikleme II derslerinde benzerlik gösterdiği söylenebilir.

3.5. Türkiye İle Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin V. Yarıyılına Yönelik Dağılım

Türkiye V. Yarıyıl		**Romanya V. Yarıyıl**	
Ders Türü	Dersler	Ders Türü	Dersler
Meslek Bilgisi (MB)	Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi	Temel Ders (DF)	Müzik Tarihi V
MB	Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	DF	Teori - Solfej- Dikte V
MB	Seçmeli III	DF	Müzikal Form Analizi I
Genel Kültür (GK)	Seçmeli III	Uzmanlık Dersi (DS)	Orkestra – Özel Oda Müziği V
Alan Eğitimi (AE)	Seçmeli III	DS	Eşlik – Piyano Eşlik Çalışması V
AE	Türk Sanat Müziği Teorisi ve Uygulaması I	DS	Bireysel Çalgı V
AE	Gitar Eğitimi ve Eşlikleme I	DS	Oda Müziği V
AE	Türk Halk Müziği Korosu I	Alan Dersi (DD)	Armoni III
AE	Orkestra ve Oda Müziği I	DD	Sanatsal Uygulama V
AE	Bireysel Çalgı Eğimi V		

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 3.5'de Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının V. yarıyılında bulunan ders türü ve ders adları görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, her iki ülkenin de müzik öğretmeni yetiştirme programlarında derslerin türlere ayrılarak programa alındığı; söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu; ders adlarının ise Bireysel Çalgı Eğitimi V, Orkestra ve Oda Müziği I, Gitar Eğitimi ve Eşlikleme I derslerinde benzerlik gösterdiği söylenebilir.

3.6. Türkiye İle Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin VI. Yarıyılına Yönelik Dağılım

Türkiye VI. Yarıyıl		**RomanyaVI. Yarıyıl**	
Ders Türü	Dersler	Ders Türü	Dersler
Meslek Bilgisi (MB)	Eğitimde Ahlak ve Etik	Temel Ders (DF)	Müzik Tarihi VI
MB	Sınıf Yönetimi	DF	Teori - Solfej- Dikte VI
MB	Seçmeli IV	DF	Müzikal Form Analizi II
Genel Kültür (GK)	Seçmeli IV	Uzmanlık Dersi (DS)	Orkestra – Özel Oda Müziği VI
Alan Eğitimi (AE)	Seçmeli IV	DS	Eşlik – Piyano Eşlik Çalışması VI
AE	Türk Sanat Müziği Teorisi ve Uygulaması II	DS	Bireysel Çalgı VI
AE	Gitar Eğitimi ve Eşlikleme II	DS	Oda Müziği VI
AE	Türk Halk Müziği Korosu II	Alan Dersi (DD)	Armoni IV
AE	Orkestra ve Oda Müziği II	DD	Sanatsal Uygulama VI
AE	Okul Müziği Dağarı		
AE	Bireysel Çalgı Eğitimi VI		

Tablo 3.6'da Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının VI. yarıyılında bulunan ders türü ve ders adları görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, her iki ülkenin de müzik öğretmeni yetiştirme programlarında derslerin türlere ayrılarak programa alındığı; söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu; ders adlarının ise Bireysel Çalgı Eğitimi VI, Orkestra ve Oda Müziği II, Gitar Eğitimi ve Eşlikleme II derslerinde benzerlik gösterdiği söylenebilir.

3.7. Türkiye İle Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin VII. Yarıyılına Yönelik Dağılım

Türkiye VII. Yarıyıl		**Romanya VII. Yarıyıl**	
Ders Türü	Dersler	Ders Türü	Dersler
Meslek Bilgisi (MB)	Öğretmenlik Uygulaması I	Temel Ders (DF)	Müzikal Form Analizi III
MB	Okullarda Rehberlik	DF	Sanatsal Yönetime Giriş I
MB	Seçmeli V	Uzmanlık Dersi (DS)	Orkestra – Özel Oda Müziği VII
Alan Eğitimi (AE)	Seçmeli V	DS	Solo ve Orkestra Çalışmaları I
AE	Orkestra – Oda Müziği III	DS	Eşlik – Piyano Eşlik Çalışması VII
AE	Türk Sanat Müziği Korosu I	DS	Bireysel Çalgı VI
AE	Orff Çalgıları	DS	Oda Müziği VII
AE	Bireysel Çalgı Eğitimi VII	Alan Dersi (DD)	Polifoni I
		DD	Sanatsal Uygulama VII

Tablo 3.7'de Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının VII. yarıyılında bulunan ders türü ve ders adları görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, her iki ülkenin de

müzik öğretmeni yetiştirme programlarında derslerin türlere ayrılarak programa alındığı; söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu; ders adlarının ise Bireysel Çalgı Eğitimi VII, Orkestra ve Oda Müziği III, Türk Sanat Müziği Korosu I derslerinde benzerlik gösterdiği söylenebilir.

3.8. Türkiye İle Romanya'da Uygulanan Müzik Öğretmeni Yetiştirme Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin VIII. Yarıyılına Yönelik Dağılım

Türkiye VIII. Yarıyıl		**Romanya VIII. Yarıyıl**	
Ders Türü	Dersler	Ders Türü	Dersler
Meslek Bilgisi (MB)	Öğretmenlik Uygulaması II	Temel Ders (DF)	Müzikal Form Analizi IV
MB	Özel Eğitim ve Kaynaştırma	DF	Sanatsal Yönetime Giriş II
MB	Seçmeli VI	Uzmanlık Dersi (DS)	Orkestra – Özel Oda Müziği VIII
Genel Kültür (GK)	Topluma Hizmet Uygulamaları	DS	Solo ve Orkestra Çalışmaları II
Alan Eğitimi (AE)	Seçmeli VI	DS	Eşlik – Piyano Eşlik Çalışması VIII
AE	Orkestra – Oda Müziği IV	DS	Bireysel Çalgı VIII
AE	Türk Sanat Müziği Korosu II	DS	Oda Müziği VIII
		DS	Lisans Tezinin Detaylandırılması Aşaması
		Alan Dersi (DD)	Polifoni II
		DD	Sanatsal Uygulama VIII

Tablo 3.8'de Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarının VIII. yarıyılında bulunan ders türü ve ders adları görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, her iki ülkenin de müzik öğretmeni yetiştirme programlarında derslerin türlere ayrılarak programa alındığı; söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu; ders adlarının ise Orkestra ve Oda Müziği IV, Türk Sanat Müziği Korosu II derslerinde benzerlik gösterdiği söylenebilir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma bulguları doğrultusunda; Türkiye ile Romanya'da uygulanan müzik öğretmeni yetiştirme programlarında yer alan derslerin her iki ülkede de türlere ayrılarak programa alındığı, bu durumun dersleri sınıflandırma adına her iki ülkede de benzerlik gösterdiği ancak söz konusu ders türlerinin adlandırılmasının her iki ülkede de farklı olduğu tespit edilmiştir. Ders adlarının ise çoğunlukla alan eğitimi derslerinde benzerlik gösterdiği, bu ders adlarının; I. yarıyılda; Yabancı Dil, Bilişim Teknolojileri, Piyano Eğitimi, Bireysel Çalgı Eğitimi, Batı Müziği Teori ve Uygulaması, II. yarıyılda; Yabancı Dil II, Piyano Eğitimi II, Bireysel Çalgı Eğitimi II, Batı Müziği Teori ve Uygulaması II, III. yarıyılda; Bireysel Çalgı Eğitimi III, Batı Müziği Tarihi, Türk Halk Müziği Teori ve Uygulaması I, Armoni ve Eşlikleme I, Batı Müziği ve Tarihi, IV. yarıyılda; Bireysel Çalgı Eğitimi IV, Türk Müziği Tarihi, Türk Halk Müziği Teori ve Uygulaması II, Armoni ve Eşlikleme II, V. yarıyılda; Bireysel Çalgı Eğitimi V, Orkestra ve Oda Müziği I, Gitar Eğitimi ve Eşlikleme I, VI. yarıyılda; Bireysel Çalgı Eğitimi VI, Orkestra ve Oda Müziği II, Gitar Eğitimi ve Eşlikleme II, VII. yarıyılda; Bireysel Çalgı Eğitimi VII, Orkestra ve Oda Müziği III, Türk Sanat Müziği Korosu I, VIII. yarıyılda; Orkestra ve Oda Müziği IV, Türk Sanat Müziği Korosu II derslerinde benzerlik gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları doğrultusunda;

- Değişim programları ile bu ülkelerde eğitim gören öğrencilerin intibakları yapılırken sadece ders adlarının değil ders içeriklerinin de göz önünde bulundurulması,
- Farklı ülkelerin müzik öğretmeni yetiştirme programlarının incelenmesi,

- Benzer araştırmaların farklı yöntemler kullanılarak tekrar çalışılması,
- Değişim programlarında bulunan ve sözleşme yapan ülkelerin bir komisyon oluşturarak ders türleri ve adlarının birlikteliğini sağlayıcı çalışmalar yapmaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arslan, S., & Gül, G. (2019). Müzik öğretmenlerinin ortaokuldaki etkili müzik eğitimine ilişkin görüşleri. Turkish Studies Educational Sciences, 14(4), 1061-1076.
2. Başaran, İ. E. (1994). Eğitime Giriş. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.
3. Türkoğlu, A. (1985). Fransa, İsveç ve Romanya Eğitim Sistemleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Basımevi.
4. Galo, E. (2008). Türkiye ve Kosova İlköğretim Matematik Programlarının Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi.
5. Yükseköğretim Kurulu [YÖK]. (2018). Öğretmen yetiştirme lisans programları. Erişim: 10.09.2022.https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Muzik_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(6)

Öğr. Gör. Derya ATALAY[12]; Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK[13]

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞAM ANLAMI, ÖLÜM KAYGISI ve İYİLİK HALİ DÜZEYLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE CHANGE IN THE LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS' MEANING OF LIFE, DEATH ANXIETY and WELL-BEING DURING THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS

ÖZ

Pandemi süreci, tüm dünyada insanları pek çok yönden etkilemiştir. Üniversite öğrencileri de hem günlük yaşam hem de eğitim yaşamındaki değişikliklere uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Bu çalışmada COVID-19 pandemisinin başlangıcından yaklaşık beş ay sonra ve bundan bir yıl sonraki süreçte üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı, ölüm kaygısı ve iyilik hali düzeyinde bir farklılık olup olmadığını incelemek amaçlanmıştır. Ayrıca pandemi başlangıcı ve bir yıl sonraki süreçte, öğrencilerin iyilik halini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma grubu, amaçlı ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenen 119 ön lisans öğrencisinden oluşmuştur. Veriler Yaşamın Anlamı Ölçeği (YAÖ), Thorson-Powel Ölüm Kaygısı Ölçeği ve İyilik Hali Yıldızı Ölçeği (İHYÖ) ile toplanmıştır. Ön test ve son test verilerinin karşılaştırılmasında ilişkili örneklem t-Testi, Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, İHYÖ puanlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde CHAID analizinden yararlanılmıştır. Sonuç olarak; üniversite öğrencilerinin YAÖ ve Thorson Powel Ölüm kaygısı ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı, İHYÖ son test puanlarında ise anlamlı bir düşüş olduğu saptanmıştır. Hem pandemi başlangıcında hem de pandemiden bir yıl sonraki süreçte, iyilik halini etkileyen en önemli faktörün yaşama yüklenen mevcut anlam olduğu saptanmıştır. Üniversite öğrencilerinin yaşam anlamları arttıkça iyilik hali düzeyleri de artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covit-19 pandemisi, pandemi, yaşamın anlamı, ölüm kaygısı, iyilik hali.

ABSTRACT

The pandemic process has affected people all over the world in many ways. University students have also had to adapt to changes in both daily life and educational life. In this study, it was aimed to examine whether there is a difference in the level of meaning of life, death anxiety and well-being of university students approximately five months after the onset of the COVID-19 pandemic and one year after that. In addition, it was tried to determine the factors affecting the well-being of the students at the beginning of the pandemic and in the period after one year. Data were collected with the Meaning of Life Scale (ML), Thorson-Power Death Anxiety Scale, and Well-Star Scale (WSS). Correlated sample t-Test, Wilcoxon Signed Rank Test in the comparison of pre-test and post-test data and CHAID analysis was used to determine the factors affecting the WSS scores. As a result; It was determined that there was no significant difference between the ML and Thorson Powell Death Anxiety pre-test -post-test scores of university students, but there was a significant decrease in WSS post-test scores. It has been determined that the most important factor affecting well-being, both at the beginning of the pandemic and in the period after the pandemic, is the current meaning attributed to life. As the meaning of life of university students increased, their level of well-being also increased.

Keywords: *COVID-19 pandemi, pandemic, the meaning of life, death anxiety, well-being.*

[12] **Iğdır Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü derya.atalay@igdir.edu.tr ORCID: 0000-0001-9043-0407**
[13] **Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü karabuk_arzu@yahoo.com ORCID: 0000-0002-3083-7202**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

İnsan yaşamı doğumla ölüm arasındaki süreyi kapsarken tüm insanlar bu süreci iyi ve mutlu geçirmek isterler. Yaşamın başlangıcı olan doğum mutluluk kaynağı olarak görülürken çoğu zaman ölüm korkulan bir olgu olmuştur. Bireylerin yaşama yükledikleri anlam, ölüme bakış açısı veya iyilik hali kişisel faktörler, kültür, toplum ve zamanın koşullarına göre değişiklik gösterebilir. Bilişsel ve duygusal yönü daha fazla olan yaşamın anlamı, ölüm kaygısı ve iyilik hali konuları pandemi gibi tüm dünyayı ilgilendiren bir durum söz konusu olduğunda derinlemesine araştırmayı gerektiren konulardır.

Yaşamın anlamı, yaşamın ontolojik önemini deneyimleyen bireyin bakış açısını ifade etmektedir (Crumbaugh & Maholick, 1964). Kişinin yaşamındaki tutarlılık, odak noktası veya amaçlılık gibi kavramları içeren yaşamın anlamı tanımı farklılık göstermesine rağmen doğrudan doğruya otantik yaşamla eş tutulmuştur (Kenyon, 2000). Frankl (1963), insanların "anlam arzusu" ile karakterize edildiğini, yaşamlarında anlam ve önemi bulmak için doğuştan gelen bir dürtü olduğunu ve anlamı elde etmedeki başarısızlığın ise psikolojik sıkıntıya neden olduğunu ileri sürmüştür.

İnsanların kendilerini ve dünyayı tutarlı bir şekilde anlamaları, hedeflerinin veya misyonlarının olması, anlamlı bir yaşam duygusu oluşumunda ve ruh sağlığının korunmasında hayati bir rol oynar (Steger vd., 2006). Çalışmalar yaşamın anlamı doyumuna ulaşmış kişilerin, fiziksel, immünolojik, kardiyovasküler ve zihinsel sağlıklarını koruduklarını ve daha az depresyon, sıkıntı, kaygı ve yalnızlık hissi yaşadıklarını göstermiştir (Krause, 2004). Antropolojik ve felsefi anlamda, bir insanın temel mücadelesi varoluşsal kaygıyla yüzleşmektir. Ölüm, çağlar boyunca sorgulanan, birçok yaratıcı ifade ve felsefi düşüncenin arkasında motive edici güç olarak kavramsallaştırılan güçlü bir insan kaygısıdır. 19. Yüzyılda ünlü Rus ahlaki düşünür ve romancısı olan Leo Tolstoy, ölümün kaçınılmazlığını ve yarattığı endişeyi canlı bir şekilde anlatırken ölümün metaforik bir tasvirini uygun bir şekilde resmetmiştir (Tolstoy, 1960). "Ölüm kaygısı, ölüm farkındalığı" ise ölüm korkusunun yarattığı endişeyi kavramsallaştırmak için kullanılan bir terimdir (Abdel-Khalek, 2005).

Kendi sonluluğunun bilincine varmak, insanların öğrenmeleri gereken benzersiz bir yaşam tecrübesidir (Becker, 1973). Ölümle yüzleşmek ve onun yarattığı kaçınılmaz kaygı, insanlar için evrensel bir psikolojik ikilemdir. Birçok araştırma göstermiştir ki ölüm kaygısı, ayrılık korkusu, kontrol kaybı ve güvensizlik duygularının hepsi yüksek oranda birbirleriyle ilişkilidir (Menzies & Menzies, 2020). Bir dereceye kadar, ölüm kaygısı normal kabul edilebilir ve birçok kişi bu duruma karşı dirençlidir. Ancak bazı insanlar için stresli durumlara uyum sağlamak kolay olmayabilir ve bu durumda bireyler uyumsuz bir başa çıkma yöntemi sergileyebilirler. Stresörlerle ya da duygularını düzenleyerek psikopatolojik semptomlar geliştirebilirler.

Dayanıklılık becerilerine sahip insanların kendilerine ve dünyaya bakış açıları, olumlu bilişsel değerlendirmeleri, motivasyonları, tutumları ve hayatın olumsuzluklarına yönelik davranışları açısından farklıdır (Maddi, 2004). Maddi'ye (2004) göre ontolojik veya ölüm kaygısı fazla olan bireyler kendilerini tehdit altında ve endişeli hissederler. Ölüm kaygısı bir kez arttığında, birey geçmişin üstesinden gelemez ve tekrar tekrar alışılmış kalıplar ve rutinler üzerine kafa yorar. Böylece bu ritüel, sonunda anlamsızlığa ve can sıkıntısına yol açarken geleceğe dair verilen her karar endişeyle dolar. Çin'in Wuhan kentinde SARS-Cov-2 virüsünden kaynaklanan, yeni koronavirüs hastalığı vakasının ardından dünya bir pandemi yaşamış, 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü, COVID-19'u küresel bir salgın ilan etmiştir. Yüzyılın şimdiye kadarki en ölümcül salgını COVID-19 (Goodman ve Schulkin 2020) tüm ülkelerden, kıtalardan, ırklardan insanları etkileyen küresel bir sağlık krizi ve pandemisi olmuştur. 5 Mayıs 2021'e kadar COVID-19 (222 ülke WHO, 2021a) 153 milyon insanı enfekte etmiş ve yaklaşık 3,2 milyon insanın hayatına mal olmuştur. Türkiye'de 5 Mayıs 2021 itibariyle 4,9 milyon doğrulanmış enfeksiyon ve yaklaşık 41.000 ölüm kaydedilmiştir (WHO, 2021b). Öngörülemeyen bu durumda yaygın sokağa çıkma kısıtlamaları ve evde kalma emirleri zorunlu hale getirilmiş ve bu da bireylerin günlük yaşamlarında önemli aksamalara yol açmıştır. Salgının bir sonucu olarak, bireyler devam eden fiziksel veya sosyal mesafeli tavsiyeler, istihdamdaki değişiklikler, işyerlerinin kapatılması ve uzaktan eğitim, uzun süreli stres, yaş ayrımcılığı ve şiddetlenen ırk ve sınıf eşitsizliklerine maruz kalmışlardır (American Psychological Association, 2020). Google'ın arama motoruna göre "ölüm" dünyanın en çok aranan terimlerinden biri olup (Pettit, 2020) ölüm hakkındaki farkındalık ve konuşmalar hiç bu kadar yaygın olmamıştır.

Pandemi sürecinde hastalık ve ölümlerin, tüm dünyada bireylerin iyilik hali üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Yetişkinlerle ilgili güncel araştırmalar Amerika Birleşik Devletleri'nde, koronavirüs korkusunun veya "koronafobi"nin önemli ölçüde artan ölüm kaygısının yanı sıra depresyon ve yaygın kaygı olduğunu göstermektedir (Lee, Jobe, Mathis ve Gibbons, 2020). 18-23 yaş arası genç yetişkinler COVID-19 nedeniyle hastaneye yatış ve ölüm açısından nispeten daha düşük riske sahip olmalarına rağmen stres ve depresif belirtilerin en yüksek prevalansına sahip oldukları görülmüştür (American Psychological Association, 2020). Geniş ölçüde deneyimlenen psikolojik tepkilere ek olarak salgının seyri hakkında endişe (Qiu vd., 2020), korku, viral enfeksiyon hakkında yetersiz bilgi (Asmundson ve Taylor, 2020; Brooks vd., 2020) ve süreyle ilgili belirsizlik (Brooks vd., 2020), üniversitenin aniden kapanması nedeniyle beklenmedik yer değiştirme, ilgili yerel istihdam kaybı, sosyal ağların kaldırılması, belirsiz akademik gelecek ve uzaktan öğrenme ortamına geçiş üniversite öğrencilerinde kaygıyı artırabilecek yaşam koşullarına özgü ek stres faktörleri ve sıkıntı olarak belirlenmiştir. Yapılan bir anket çalışmasında Çin'deki üniversite öğrencilerinin yaklaşık %25'inin (Cao vd., 2020), ABD'deki üniversite öğrencilerinin %67'sinin pandeminin gelecekleri için planlamayı imkânsız hale getirdiğini hissettiklerini ve %82'sinin 2020-21 öğretim yılı hakkındaki belirsizliğin bir stres kaynağı olduğunu bildirmiştir (Amerikan Psikoloji Derneği, 2020). 2019 yılında 140 Birleşik Krallık üniversitesinden öğrenciler arasında yapılan araştırmada, öğrencilerin dörtte birinden fazlasının (%26,6) en az bir ruh sağlığı teşhisi aldığını, en yaygın yaşadığı semptomlar arasında ise kaygı, stres, anksiyete ve depresyon durumlarını bildirilmiştir (Ma vd., 2019). Ülkemizde pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin orta şiddette depresyon ve anksiyete yaşadıkları, salgın sürecinde uyku sorunları yaşadıkları ve genel stres düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Bargı vd., 2021). Psikolojik olarak üniversite öğrencilerinin ruh sağlığı daha önce de endişe konusu olmasına rağmen üniversite öğrencilerinin ruh sağlığını yeniden odak noktası haline getiren COVID-19 salgını süresince yapılan araştırmalar, pandemi sırasında değişen düzeylerde ruh sağlığı sorununu ortaya koymuştur.

Bireylerin yaşama yükledikleri anlam ölümle ilgili düşüncelerine ve dolayısıyla iyilik haline etki edebilir. Alan yazında yaşamın anlamı, ölüm kaygısı ve iyilik haline ilişkin çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışma tüm dünyayı ilgilendiren COVİD-19 pandemisinde bireylerin yaşam tarzı ve duygularındaki değişim dikkate alınarak yapılmıştır. Çalışmada COVİD-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı, ölüm kaygısı ve iyilik hali düzeylerindeki değişimin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- Üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı düzeyinde Covid-19 pandemi sürecinde anlamlı bir farklılık oluşmuş mudur?
- Üniversite öğrencilerinin ölüm kaygısı düzeyinde Covid-19 pandemi sürecinde anlamlı bir farklılık oluşmuş mudur?
- Üniversite öğrencilerinin iyilik hali düzeyinde Covid-19 pandemi sürecinde anlamlı bir farklılık oluşmuş mudur?
- Üniversite öğrencilerinin iyilik halini pandemi başlangıcında etkileyen etmenler nelerdir?
- Üniversite öğrencilerinin iyilik halini pandemiden bir yıl sonra etkileyen etmenler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Betimsel ve ilişkisel tarama modelindeki bu çalışmada, katılımcıların belirli bir duruma yönelik iki farklı zaman dilimindeki ön test-son test nicel verileri karşılaştırılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, çalışmaya katılmaya gönüllü ve kendilerine çevrimiçi olarak ulaşılabilen, ülke genelinde farklı illerde ikamet eden ön lisans öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmada ölçüm araçlarını ön test ve son test olarak dolduran 97 kadın ve 22 erkek olmak üzere 119 öğrencinin verileri değerlendirmeye alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında Yaşam Anlamı Ölçeği (YAÖ), Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği ve İyilik Hali Yıldızı Ölçeği (İHYÖ) kullanılmıştır.

YAÖ, bireylerin yaşama yükledikleri mevcut anlam ve yaşamdan aradıkları anlamı belirlemek için Steger ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe'ye uyarlaması Akın ve Taş (2011) tarafından yapılan YAÖ 7'li Likert (1 benim için hiç doğru değil-7 benim için tamamen doğru) tipinde ve toplam 10 maddedir. Yaşamda Mevcut Anlam ve Aranan Anlam olmak üzere iki alt ölçekten oluşan ölçekten alınan puanları yüksek olması, yaşam anlamı ve aranan anlam düzeyinin yüksekliği şeklinde yorumlanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları Mevcut Yaşam Anlamı alt ölçeği için .77, Aranan Yaşam Anlamı alt ölçeği için .83 ve ölçeğin tümü için .81 bulunmuştur (Akın ve Taş, 2011). Bu çalışmada ölçek toplam güvenirlik katsayısı 0,77 bulunmuştur.

Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği, Thorson ve Powell tarafından geliştirilmiş, Türkçe formu geçerlik ve güvenirliğini Karaca ve Yıldız (2001) yapmıştır. Ölçek 25 maddeden oluşmakta ve beşli likert tipindedir. Ölçekten alınan 0-25 arası puan bireyin ölüm kaygısının çok düşük, 26-50 puan ölüm kaygısının hafif düzeyde, 51-75 puan ölüm kaygısının orta düzeyde ve 76-100 puan bireyin ölüm kaygısının çok yüksek olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Ölçeğin uyarlama çalışmasında Cronbach Alfa Katsayısı .84 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ölçek güvenirlik katsayısı 0,70 bulunmuştur.

İHYÖ, Korkut-Owen, Doğan, Demirbaş-Çelik ve Owen (2016) tarafından geliştirilen ölçek 24 maddedir. Yaşamı anlamlandırma ve hedef odaklı olma, bilişsel, duygusal, fiziksel ve sosyal olarak beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları alt boyutları için sırasıyla .83; .72, .60, .57 ve .65 olarak bulunmuştur. İHYÖ Yetişkin Formunun iç tutarlılık katsayısı .73; alt boyutlar için .78, .80, .75, .77 ve .77 bulunmuştur. Yüksek puanlar bireyin iyilik halinin olumlu olduğunu göstermektedir, alt boyutlar da bağımsız olarak puanlanabilmektedir. Bu çalışmada ölçek toplam güvenirlik katsayıları 0,89 bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasından önce çalışmanın etik açıdan uygunluğuna ilişkin olarak Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 07/05/2020-44738881-200-E.50 tarih ve sayılı izin alınmıştır. Ölçek maddeleri online ortama girilmiş ve katılımcılardan online olarak araştırmaya katılım onayı alınmış, ölçek formlarını doldurmaları istenmiştir. İlk veriler 2020 yılı Nisan ayında toplanmış, ikinci çalışma için erişim adresini belirten katılımcılara yeniden ulaşılarak 2021 Mayıs ayında ikinci veriler toplanmıştır. Böylece üniversite öğrencilerinin ilk verileri pandemi başladıktan yaklaşık 5 ay sonra, ikinci verileri ise yaklaşık 1,5 yıl sonra toplanmıştır. Böylece çalışmada, iki verinin toplanma aralığı olan bir yıllık pandemi sürecinde elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır.

Verilerin normallik dağılımları Kolmogorow Smirnov testi ile incelenmiş, yalnızca anlamlılık değeri .05'in üzerinde, basıklık ve çarpıklık değeri ±2 arasında olan İHYÖ ön test-son test puanlarının normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür. Bu nedenle ilişkili iki örneklem ortalaması arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, normal dağılım gösteren İHYÖ ön test ve son test puanlarının karşılaştırmasında İlişkili Örneklemler İçin t-testi, normal dağılım göstermeyen YAÖ ve Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği puanlarının karşılaştırmasında ise İlişkili Ölçümler İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2003).

İHYÖ ön test ve son test puanlarının öğrencilerin cinsiyeti, yaşam anlamı ve ölüm kaygısından etkilenip etkilenmediğini belirlenmesinde, veri madenciliğinde yaygın olarak kullanılan karar ağaçları yapılarından CHAID analizi kullanılmıştır. Bu analiz, bir popülasyonu farklı ve kesin düğümlere bölen bir tekniktir, tahmin edilen modelin çıktısı hiyeyarşik bir ağaç yapısı şeklinde gözükmektedir. Bağımlı değişkene en iyi yordayacak şekilde homojen alt gruplara böler ve en iyi tahmin sonucunu elde edebilmek için başlangıç değişkenleri bağımsız değişken olarak kategorileştirilir, bu durum istatistiksel olarak karar verilinceye kadar devam eder (Şata, 2015). Analizde İHYÖ ön test ve son test puanları bağımlı değişken, öğrencilerin cinsiyeti, YAÖ ve Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği puanları bağımsız değişken olarak istatistiksel modele dahil edilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

BULGULAR

Bu bölümde çalışma grubunun YAÖ (Tablo 1), İHYÖ (Tablo 2) ve Thorson Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği (Tablo 3) ön test-son test ortalama puanları karşılaştırma sonuçlarına, ayrıca İHYÖ ön test ve son test CHAID analizi karar ağacı yapılarına (Şekil 1 ve Şekil 2) yer verilmiştir.

Tablo 1. YAÖ Ön Test-Son Puanları Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

YAÖ	Ön test-Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	p
Mevcut Anlam	Negatif sıra	66	56,74	3745,00	-1,504	0,133
	Pozitif sıra	47	57,36	2696,00		
	Eşit	6	-	-		
Aranan Anlam	Negatif sıra	57	58,82	3353,00	-0,268	0,788
	Pozitif sıra	60	59,17	3550,00		
	Eşit	2	-	-		

Tablo 1 incelendiğinde, çalışma grubunun pandemi öncesi ve pandemi başlangıcından bir yıl sonraki süreçteki YAÖ puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Yani çalışma grubundaki üniversite öğrencilerinin pandeminin başlangıcından bir sonraki zaman dilimine kadar yaşama yükledikleri mevcut anlam ve aranan anlam arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Tablo 2. İHYÖ Ön Test-Son Puanları t-Testi Sonuçları

İHYÖ	n	x	S	sd	t	p
Ön test	119	91,23	12,80	118	2,359	0,020*
Son test	119	87,24	12,12			

Tablo 2 incelendiğinde, çalışma grubunun pandemi öncesi ve pandemi başlangıcından bir yıl sonraki süreçteki İHYÖ puanları arasında anlamlı bir azalma olduğu görülmektedir ($t_{(118)}=2,359$, $p<0,05$). Yani çalışma grubundaki üniversite öğrencilerinin pandeminin başlangıcından bir sonraki zaman dilimine kadar iyilik hallerinde anlamlı düzeyde bir azalma olmuştur.

Tablo 3. Thorson Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği Ön Test-Son Puanları Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Ön test-Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	p
Thorson Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	Negatif sıra	58	55,47	3217,50	-0,637	0,524
	Pozitif sıra	59	62,47	3685,50		
	Eşit	2	-	-		

Tablo 3 incelendiğinde, çalışma grubunun pandemi öncesi ve pandemi başlangıcından bir yıl sonraki süreçteki Thorson Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Yani çalışma grubundaki üniversite öğrencilerinin pandeminin başlangıcından bir sonraki zaman dilimine kadar ölüm kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Çalışma grubunun İHYÖ ön test puanlarına göre cinsiyet, YAÖ ve Thorson Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği puanları değişkenlerinin CHAID analizine dahil edildiği karar ağacı yapısında, İHYÖ puanlarını açıklayan iki düzeyli ve altı düğümden oluşan bir karar ağacı yapısı oluşmuştur. İlgili karar ağacı yapısı Şekil 1'de verilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

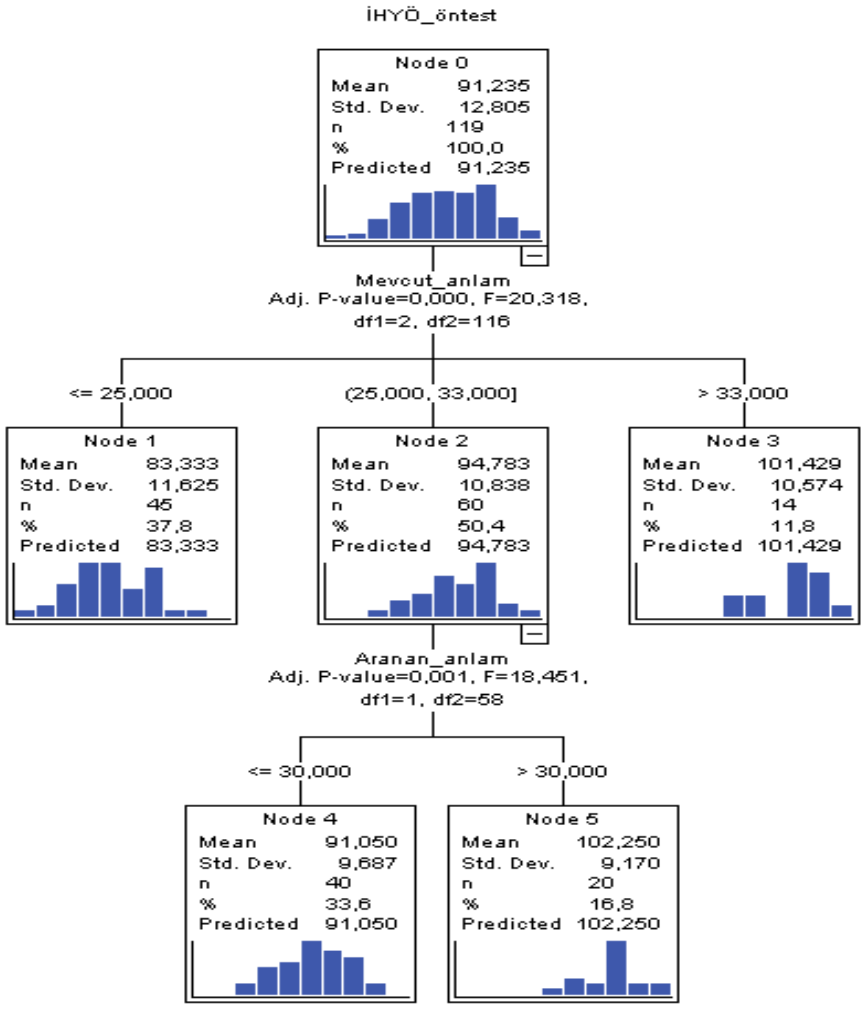

Şekil 1. İHYÖ Ön Test Puanlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Karar Ağacı Yapısı

Şekil 1'e göre çalışma grubunun İHYÖ ön test puanlarını etkileyen en önemli değişken YAÖ Mevcut Anlam alt boyutu ön test puanlarıdır. Üniversite öğrencileri YAÖ Mevcut Anlam alt boyutundan aldıkları ön test puan aralıklarına göre manidar farklılaşmıştır (F=18,451; p=0,001). CHAID analizi öğrencileri Mevcut Anlam alt boyutundan aldıkları puanlara göre üç kümeye ayırmıştır. Öğrencilerin Mevcut Anlam alt boyutundan aldıkları puanlar arttıkça iyilik hali düzeyleri de artmaktadır. Mevcut Anlam alt boyutundan 33'ün üzerinde puan alanların İHYÖ puanları 101,429 olup bu puan 25-33 puan ile 25 ve altı puan alanlardan daha yüksektir.

YAÖ Mevcut Anlam ön test puanı 25-33 arasında olan öğrencilerin İHYÖ ön test puanlarını etkileyen en önemli değişken YAÖ Aranan Anlam alt boyutu ön test puanlarındır. Üniversite öğrencileri YAÖ Aranan Anlam alt boyutundan aldıkları ön test puan aralıklarına göre manidar farklılaşmıştır (F=18,451, p=0,001). YAÖ Aranan Anlam alt boyutu ön test puanı 30'un üzerinde olan öğrencilerin İHYÖ puan ortalaması 102,250 olup bu puan 30 ve altı puan alanlardan daha yüksektir. Bu bulgu, pandemi başlangıcında öğrencilerin iyilik hali (bağımlı değişken) üzerindeki en etkili değişkenin yaşamda aradıkları mevcut anlam olduğunu göstermektedir. Yaşam mevcut anlam orta düzeyde olan öğrencilerin iyilik halini etkileyen en önemli

değişken ise yaşamdan aranan anlamın yüksek olmasıdır. Özetle, üniversite öğrencilerinin yaşamda aradıkları anlam ve mevcut yaşama yükledikleri anlam arttıkça iyilik hali düzeyleri de artmaktadır.

Çalışma grubunun İHYÖ son test puanlarına göre cinsiyet, YAÖ ve Thorson Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği puanları değişkenlerinin CHAID analizine dahil edildiği karar ağacı yapısında, İHYÖ puanlarını açıklayan tek düzeyli ve dört düğümden oluşan bir karar ağacı yapısı oluşmuştur. İlgili karar ağacı yapısı Şekil 2'de verilmiştir.

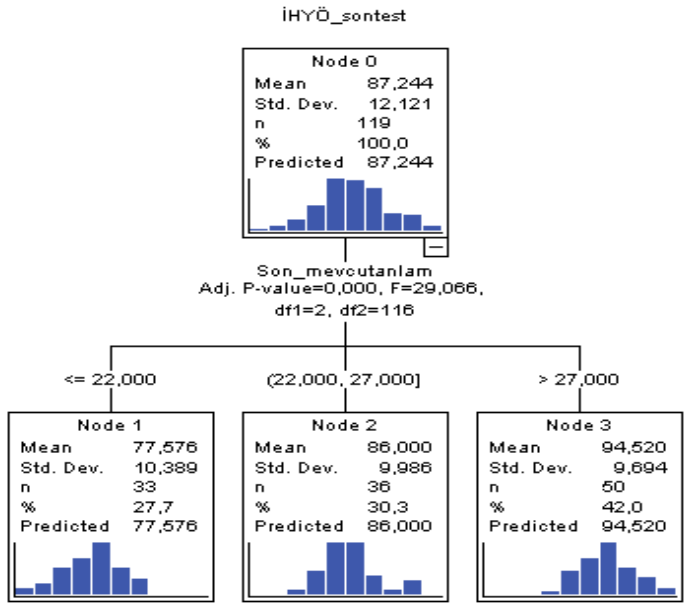

Şekil 2. İHYÖ Son Test Puanlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Karar Ağacı Yapısı

Şekil 2'ye göre çalışma grubunun İHYÖ son test puanlarını etkileyen en önemli değişken YAÖ Mevcut Anlam alt boyutu son test puanlarıdır. Üniversite öğrencileri YAÖ Mevcut Anlam alt boyutundan aldıkları son test puan aralıklarına göre manidar farklılaşmıştır (F=29,066; p=0,000). CHAID analizi öğrencileri Mevcut Anlam alt boyutundan aldıkları puanlara göre üç kümeye ayırmıştır. Öğrencilerin Mevcut Anlam alt boyutundan aldıkları puanlar arttıkça iyilik hali düzeyleri de artmaktadır. Mevcut Anlam alt boyutundan 27'nin üzerinde puan alanların İHYÖ puanları 94,520 olup bu puan 22-27 puan ile 22 ve altı puan alanlardan daha yüksektir. Bu bulgu, pandeminin yaklaşık 1,5 yıl devam ettiği süreç sonunda öğrencilerinin iyilik hali (bağımlı değişken) üzerindeki en etkili değişkenin yaşamda aradıkları mevcut anlam olduğunu göstermektedir. Özetle, üniversite öğrencilerinin yaşamdan aradıkları mevcut anlam arttıkça iyilik hali düzeyleri de artmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

COVID-19 pandemisinin başlangıcından yaklaşık beş ay sonra ve bundan bir yıl sonraki süreçte üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı, ölüm kaygısı ve iyilik hali düzeyinde bir farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada, pandemi başlangıcı ve bir yıl sonraki süreçte, öğrencilerin iyilik halini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda; üniversite öğrencilerinin YAÖ ve Thorson Powel Ölüm kaygısı ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı, İHYÖ son test puanlarında ise anlamlı bir düşüş olduğu saptanmıştır. Hem pandemi başlangıcında hem de pandemiden bir yıl sonraki süreçte, iyilik halini etkileyen en önemli faktörün yaşama yüklenen mevcut anlam olduğu saptanmıştır. Üniversite öğrencilerinin yaşam anlamları arttıkça iyilik hali düzeyleri de artmıştır.

Çalışmada üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı, ön test-son test puanları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Öğrencilerin yaşam anlamlarının pandemi öncesi ve sonrasında farklılık göstereceği hipotezinin doğrulanmadığı görülmektedir. Pandeminin öğrencilerin yaşam anlamlarında değişikliğe neden olmayışı, olumlu olarak yorumlanabilir ve bu durum çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Tolstoy umutsuzluk içindeyken, hayatın anlamı sorusuyla başkalarının nasıl başa çıktığını sorguladığında "kitlelerin" cehaleti olarak tanımladığı şeye çok az önem vermiş olsa da insanların hayattaki tüm sorularla ve ıstıraplarla başa çıkmak için kendisinde olmayan bir şeye sahip olduklarını keşfetmiştir. Bu inançtır. İnsanlar, Tanrı'ya inanarak, varoluşlarının bir amacı ve gayesi olduğuna dair teselli bulurlar (Tolstoy, 1963). Ayrıca; öğrencilerin evden uzakta üniversite ortamında çeşitli güçlükler yaşamaları yerine, aileleriyle birlikte olup öğrenimlerine de çevrimiçi devam etmeleri onlar için daha memnuniyet verici bir durum olarak görülmüş olabilir. Aile yanında olmak sosyal, duygusal ve ekonomik refahı sağlamış ve bu durum pandeminin yaşamın anlamını olumsuz etkilemesini engellemiş olabilir.

Çalışmada üniversite öğrencilerinin iyilik hali, ön test-son test puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Öğrencilerin iyilik hali düzeyi pandemi öncesinden sonrasına azalma göstermiştir. Ülkemizde ilk vakanın ortaya çıkmasının hemen ardından tüm dünyada olduğu gibi eğitime ara verilmiş, evden çıkma yasakları başlamış, alışveriş merkezi gibi insanların toplu bulunduğu mekanlar geçici süreyle kapatılmış, öğrenciler eğitimlerine uzaktan devam etmiş ve insanlar uzaktan çalışmaya başlamışlardır. Pandeminin bitmesiyle bireylerin kendilerini daha iyi hissetmesi beklenen bir durum iken öğrencilerin iyilik halindeki azalma, aile ortamından uzaklaşıp üniversite ortamına gitmek zorunda kalmalarıyla açıklanabilir. Aile yanında olmayı daha güvenli bulan öğrenciler için ailelerinden uzak bir şehirde yaşama devam etmek, pandeminin neden olduğu ekonomik sorunların öğrenci ve aileye ciddi bir yükü de beraberinde getirmiştir. Literatürde sağlık çalışanlarının pandemi öncesi ve pandemi sürecindeki iyilik hali düzeylerini inceleyen bir araştırmada sağlık çalışanlarının pandemi sonrasında depresyon ve anksiyete düzeylerinde anlamlı artışların yaşandığı ve enerji, pozitif iyilik hali ve genel iyilik hali düzeylerinde anlamlı azalışların olduğu bulgularına erişilmiştir (Çankaya M,2020). Bu çalışma bulgularının da çalışma bulgularıyla benzer olduğu söylenebilir.

Çalışmada üniversite öğrencilerinin ölüm kaygısı ön test-son test puanları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Öğrencilerin ölüm kaygılarının pandemi öncesi ve sonrasında farklılık göstereceği hipotezinin doğrulanmadığı görülmektedir. Pandeminin öğrencilerin yaşam anlamlarında olduğu gibi ölüm kaygılarında da değişikliğe neden olmayışı, olumlu olarak yorumlanabilir ve bu durum çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Ölüm kaygısının karamsarlık, umutsuzluk, sosyal desteğin yeterince anlaşılmaması, yaşam algısının yetersiz olması gibi insanların yaşamlarının çeşitli alanlarında olumsuz etkileri olabilir. Furer ve ark. (1997) bir kontrol grubu ile panik bozukluğu, hipokondriyazis ve sosyal fobisi olan bireylerde ölüm kaygısı düzeylerini araştırmıştır. Panik bozukluğu olan bireyler, sosyal fobi hastalarına ve kontrollere göre anlamlı derecede daha yüksek ölüm kaygısı bildirmiştir. Benzer şekilde, Abdel-Khalek (2005) Mısır'da anksiyete bozuklukları, şizofreni ve madde kötüye kullanımı da dahil olmak üzere klinik olmayan ve klinik örneklerde ölüm kaygısı düzeylerini karşılaştırmış ve kaygı bozukluğu olan bireylerin puanlarının diğer gruplardan önemli ölçüde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bir insanın başına gelebilecek en büyük felaketin, ölüm gerçeğiyle karşılaşması olduğu düşünülebilir. Bu nedenle pandemi sürecinde bireyler pandemi tedbirleri kapsamında konulan sosyal mesafe ve maske kullanımı, aşı olma vb. kurallara uymaya özen göstermiş olabilir. Bu durum ise ölüm kaygısının artmasını önlemiş olabilir.

Çalışmada, hem ön testte hem de son testte iyilik halini etkileyen en önemli faktörün yaşama yüklenen anlam olduğu saptanmıştır. Psikiyatrist Victor Frankl toplama kamplarında yaşanılan acı tecrübelerini, şu şekilde dile getirmiştir: "Hayatta kalma şansları olduğu halde kim hayatta kaldı, kim kalamadı? Bu kamplarda hayata anlam ile tutunan insanlar hayatta kaldı. Ama direnmeyi ve ümit etmeyi bırakanların, kendilerini aygıtların pençesinde aciz, zavallı varlıklar olarak gören kişilerin çoğu öldü, direnmedi, hayatını kaybetti." Bu soruya cevap olarak ise "Tünelin sonunda her zaman bir ışık gören, hayata ümitle ve anlam duygusuyla bağlanan insanlar buralarda hayatta kaldı." Demiştir. Yetişkinlerde yaşamın mevcut anlamı ve aranan anlam arttıkça yaşamı anlamlandırma ve hedef odaklı olma, bilişsel, fiziksel ve sosyal iyilik halinin de arttığı belirlenmiştir. Yalçın (2011), Demir ve Murat (2017) çalışmalarında yaşam memnuniyeti ve iyimserlik

arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptamışlardır. Gülcan ve Nedim-Bal (2014) çalışmalarında, genç yetişkinlerde iyimserliğin hem mutluluk hem de yaşam doyumu ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişkisi olduğunu belirlemişlerdir. Eryılmaz ve Atak (2011) tarafından ergenler üzerine yapılan çalışmada iyimserlik, öznel iyi oluş ve özsaygı arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bir anlam duygusu yaşamak, artan yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluş ile ilişkilidir (Chamberlain ve Zika, 1988; Debats, 1996; Steger ve Kashdan, 2007; Steger vd., 2006). Bu da depresyon ve kaygının azalması (Volkert vd., 2019), mental sağlığın artması demektir (Shiah vd., 2015; Steger vd., 2006; Steger ve Frazier, 2005; Steger vd., 2009a, b). Dolayısıyla bu adımda, yaşam hedeflerinin yeniden tanımlanması, olayları anlamlandırma, benlik algısı ve özellikle olumsuzluklar sırasında yaşamın önemiyle birlikte yaşamdaki küresel anlamların inşa edilmesi vurgulanabilir. İlk olarak, yaşam memnuniyeti Şubat 2021'deki geçici düşük noktasından bu yana önemli ölçüde iyileşmiştir. İkinci olarak, daha sık sosyal temaslar ve kariyer beklentileri ve iş becerilerinin öğrenilmesiyle ilgili endişelerin azalması, yaşam doyumunun artmasına önemli ölçüde katkıda bulunurken, doğrudan, sağlıkla ilgili COVID-19 stresörleri yoktu. Şubat 2021 ile Mayıs 2022 arasındaki yaşam memnuniyeti farkının yaklaşık dörtte biri, azalan stres faktörlerinden kaynaklanmıştır. Üçüncüsü, stresörlerin yaşam doyumu üzerindeki etkisi gençler arasında homojen değilken cinsiyete ve gelişim evrelerinin yönlerine (yaş grubu, eğitim durumu) göre değişmiştir. Birleşik UK-HLS verilerini Birleşik Krallık-HLS COVID-19 çalışmalarından elde edilen verilerle kullanan tahminler, yaşam memnuniyetinin 2021 sonbaharına kadar pandemi öncesi seviyelere geri döndüğünü göstermiştir (Henseke, 2022).

Sonuç olarak, yaşadıkları pek çok durumdan olumlu veya olumsuz etkilenebilen insanlar COVID-19 pandemisinden de farklı boyutlarda etkilenmişlerdir. Üniversite öğrencilerinin yaşamları da pandemide değişikliğe uğramıştır. Pandeminin başlangıcında tüm kısıtlamalara uyarak sürecin bir an evvel biteceği düşüncesiyle duygu durumu belki daha iyi düzeyde olan öğrencilerin aradan geçen bir yıl gibi uzun bir süreç sonrasında duygu durumlarının değişmesi beklenen bir sonuçtur. Pandemi süreci tüm dünyada farklı boyutlarıyla insanları etkilemeye devam etmektedir. Yaşanan durumda, insanların sağlıklarını koruyabilmeleri için bireysel, kurumsal ve en üst düzeyde ülke yönetimi olarak çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir. Pandeminin olumsuz etkileri devam ederken bireylerin yaşamdan beklenti ve memnuniyetlerini artırmak oldukça güçtür. Fakat yine de günlük yaşamı normalleştirmeye ilişkin önlemlerle bu olumsuzluklar azaltılabilir. Üniversite öğrencileri için yüz yüze eğitime başlanması, yaşamın normalleşmesine yönelik bir adım olabilir. Yaşamı anlamlı kılmaya yönelik çabaların bireylerin iyilik halini artıracağı ve dolayısıyla ruhsal sağlığını da olumlu etkileyeceği unutulmamalıdır.

Bu çalışma ön lisans öğrencileriyle yürütülmüştür ve bu durum bir sınırlılık olarak düşünülebilir. Gelecekte daha geniş bir katılımcı grubuyla benzer çalışmalar yapılabilir. Ayrıca pandemi sürecinin devam ettiği düşünüldüğünde, pandeminin sona ermesinden sonra pandemi öncesi ve sonrası verilerin karşılaştırılacağı çalışmalar yapılarak daha net sonuçlar ortaya konabilir. Pandeminin bireylerin yaşam anlamı, ölüm kaygısı ve iyilik hali üzerine etkileri dışında farklı değişkenlerin etkilerinin incelendiği çalışmalar yapılabilir. Bu tür çalışmalardan elde edilecek sonuçlar, gelecekte yaşanacak başka pandemilere veya insanların yaşamını etkileyecek durumlara hazırlıklı olmayı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Amerika Psikoloji Derneği. (2021). Amerika'da Stres: Bir yıl sonra, yeni bir pandemik sağlık endişesi dalgası. Amerika Psikoloji Derneği. https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2021/one-year-pandemic-stress
2. American Psychological Association. (2020). Stress in AmericaTM 2020: A national mental health crisis. https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2020/report-october
3. Abdel-Khalek, A. M. (2005). Death anxiety in clinical and non-clinical groups. Death Studies, 29, 251–59.

4. Asmundson, G. J. G. ve Taylor, S. (2020). Coronaphobia: Fear and the 2019-nCoV outbreak. Journal of Anxiety Disorders, 70, doi: https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102196
5. Becker, E. (1973). The denial of death. New York: Free Press.
6. Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. The Lancet, 395(10227), 912–920. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8
7. Bargı, G., Şahin, E., & Çimenli, Ç. (2021). Covid-19 pandemisi sebebi ile uzaktan eğitim gören üniversite öğrencilerinde stres, anksiyete, depresyon ve fiziksel aktivite düzeylerinin incelenmesi. Izmir Democracy University Health Sciences Journal, 4(2), 159-168. https://doi.org/10.52538/iduhes.941379
8. Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., & Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. Psychiatry Research, 287, 112934. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934
9. Crumbaugh, J. C., & Maholick, L. T. (1964). An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis. Journal of Clinical Psychology, 20, 200 –207.
10. Frankl, V. E. (1963). Man's search for meaning: An introduction to logotherapy. New York: Washington Square Press.
11. Goodman, R. ve Schulkin, D. (2020). Koronavirüs pandemisinin zaman çizelgesi ve ABD yanıtı. Sadece Güvenlik. https://www.justsecurity.org/69650/timeline-of-the-coronavirus-pandemic-and-us-response/
12. Kenyon, G. M. (2000). Philosophical foundations of existential meaning.In G. T. Reker & K. Chamberlain (Eds.), Exploring existential meaning:Optimizing human development across the life span (pp. 7–22). Thousand Oaks, CA: Sage.
13. Krause, N. (2004). Stressors arising in highly valued roles, meaning in life, and the physical health status of older adults. The Journals of Gerontology Series b: Psychological Sciences and Social Sciences, 59(5), S287–S297. https://doi.org/10.1093/geronb/59.5. S287
14. Lee, S. A. (2020). Coronavirus anxiety scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. Death Studies, 44(7), 393–401. https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1748481
15. Lev Nikoloyevich Tolstoy, Ivan Ilyichin Ölümü -1963-66s
16. Ma, Z.; Zhao, J.; Li, Y.; Chen, D.; Wang, T.; Zhang, Z.; Chen, Z.; Yu, Q.; Jiang, J.; Fan, F.; et al. Mental health problems and correlates among 746 217 college students during the coronavirus disease 2019 outbreak in China. Epidemiol. Psychiatr. Sci. 2020, 29, e181. [CrossRef] [PubMed]
17. Menzies, R. E., Sharpe, L., & Dar-Nimrod, I. (2019). The relationship between death anxiety and severity of mental illnesses. The British Journal of Clinical Psychology, 58(4), 452–467. https://doi.org/10. 1111/bjc.12229
18. Maddi, S. R. (2004). Hardiness: An operationalization of existential courage. Journal of Humanistic Psychology, 44(3), 279–298. https://doi.org/10.1177/0022167804266101
19. Menzies, R. E., Zuccala, M., Sharpe, L., & Dar-Nimrod, I. (2020). Are anxiety disorders a pathway to obsessive-compulsive disorder? Diferent trajectories of OCD and the role of death anxiety. Nordic journal of psychiatry, 1-6. https://doi.org/10.1080/08039488. 2020.1817554
20. Shiah, Y. J., Chang, F., Chiang, S. K., Lin, I. M., & Tam, W. C. C. (2015). Religion and health: Anxiety, religiosity, meaning of life and mental health. Journal of Religion and Health, 54(1), 35–45. https://doi.org/10.1007/s10943-013-9781-3

21. Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The Meaning in Life Questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. Journal of Counseling Psychology, 53(1), 80–93. https://doi.org/10.1037/0022-0167.53.1.80
22. World Health Organization. (2020a). Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it. https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/ naming-the-coronavirus-disease-(COVID-2019)-and-the-virus-that-causes-it
23. World Health Organization. (2021b). Turkey situation. https://covid19.who.int/region/euro/country/tr https://covid19.who.int/region/euro/country/tr
24. Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B., & Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: Implications and policy recommendations. General Psychiatry, 33(2), 19–21. https://doi.org/10.1136/gpsych2020-100213

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(7)

Doç. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR[14]

AZERBAYCAN BAĞIMSIZLIK YILLARINDAKİ GRAFİK SANATÇILARI ve ESERLERİ
GRAPHIC ARTISTS and WORKS IN THE YEARS OF AZERBAIJAN INDEPENDENCE

ÖZ

Bağımsızlık döneminde Azerbaycan güzel sanatlarının her alanında olduğu gibi grafik sanatınında gelişmesinde önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde çeşitli grafik türleri başarıyla geliştirilmiş, teknik anlatım araçları genişlemiş, eserlerin fikir-sanatsal düzeyi yükselmiş ve konu kapsamı zenginleştirilmiştir. Grafik alanında çalışan sanatçılar, tema, üslup ve anlatım araçlarının çeşitliliği alanında ciddi arayışlar yürütmüş ve eserlerinin sanatsal düzeyini yükseltmek için çalışmışlardır.Bağımsızlık döneminde Azerbaycan'da endüstri grafiklerinin gelişimi yönünde etkili adımlar atılmış ve bir takım başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Bu alanda çalışan sanatçılar arasında Rasim Babayev, Rafig Mehdiyev, Cemil Mufidzade, Arif Huseynov, Adil Rustamov, Arif Alasgarov, Sanan Gurbanov, Rasim Nazirov, Vagif Agayev, Beyim Hajiyeva, Mirteymur Mammadov, Ismail Mammadov, Ramiz Talibov, Eşref Gemmadov yer almaktadır.Sanatçıların başarıları dikkat çekicidir. Oluşturdukları ilginç şövale grafiklerinin örneklerinde figüratif düşünce tarzı, felsefi genelleme, ulusal değerlere hitap ve kişiliğin iç dünyası ön plana çıkarılmış, betimleyici dilin özgünlüğü ve çözümü ön plana çıkarılmıştır. Sanatçılar grafik alanında harika bir yetenek sergileyerek, kendilerine özgü ve yüksek sanatsal yeteneğe sahip olduklarını çalışmalarından görmekteyiz..

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, grafik sanatı, bağımsızlık.

ABSTRACT

During the independence period, important steps were taken in the development of graphic art, as in every field of Azerbaijan's fine arts. In this period, various types of graphics were developed successfully, technical means of expression were expanded, the intellectual-artistic level of the works was increased and the scope of the subject was enriched. Artists working in the field of graphics have made serious searches in the field of themes, styles and diversity of expression tools and have worked to raise the artistic level of their works. During the independence period, effective steps were taken towards the development of industry graphics in Azerbaijan and some successful results were obtained. Artists working in this field include Rasim Babayev, Rafig Mehdiyev, Cemil Mufidzade, Arif Huseynov, Adil Rustamov, Arif Alasgarov, Sanan Gurbanov, Rasim Nazirov, Vagif Agayev, Beyim Hajiyeva, Mirteymur Mammadov, Ismail Mammadov, Ramiz Talibatov, Eşref Gemmatovları. achievements are remarkable. In the examples of the interesting easel graphics they created, figurative thinking style, philosophical generalization, appeal to national values and the inner world of the personality were highlighted, and the originality and solution of the descriptive language were brought to the fore.

Keywords: *Azerbaijan, graphic art, independence.*

[14] **Hitit Üniversitesi, İskilip MYO, E-posta: abdulkadirozdemir@hitit.edu.tr; ORCID: abdulkadirozdemir@hitit.edu.tr**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Bağımsızlık döneminde, grafik sanat alanında çalışan sanatçıların eserlerinde yaşam olaylarına daha aktif olarak müdahale edilerek, cesur fikirleri gündeme getirerek, yeni ifade biçimleri ve teknik olanaklar uygulanarak daha kapsamlı ve derin fikirlere ulaşılmıştır. Grafik sanatçılarımızın başarıları, yurt içi ve yurt dışında düzenlenen bireysel ve tematik sergilerde sergilenmiş ve izleyiciler tarafından beğeniyle karşılanmıştır.

90'lı yıllarda grafik alanında bir dizi başarılı adım atıldı ve sanatçılarımız tarafından yüksek sanatsal gereksinimleri tam olarak karşılayan ilginç eserler ortaya çıktı. Bu noktadan hareketle Adil Rüstemov'un "Beyaz Atın Kara Ayağı" (1991), "Aliağa Vahid" (1994), "Şehriyar" (1995), "Hüseyn Cavid" (1996) portre serilerinden "Önemli Şahsiyetler" Azerbaycan", Arif Hüseynov'un "Zaman Varken" (1993), "Yaratıcılık" (1994), "Tekneler" (1996-98), "Atlar" (1997) dizileri İsmail Mammadov, "Yeniden İnşa" (1992) Rasim Nazirov, "Ayağa kalk Azerbaycan" (1992), Eşref Heybatov. (1994), "Apsheron" (1996), Sanan Gurbanov'un "Bilgi » (1994) ve diğerleri. Eserleri, konunun işlenmesi, yeni ifade arayışları ve sanatsal-estetik açısından dikkat çekici eserlerdir.

2000'li yıllarda oluşturulan değerli şövale grafiklerinin örnekleri arasında A. Rustamov'un "Denizde Gece" dizisi (2005), "Ömer Hayyam" dizisi (2003-05), Arif Gaziyev'in "Başsız" (2004), Cemil Müfidzade'nin "Mısır" dizisi sayılabilir. (2004), "Eski Bakü" dizisi (2005), Lyubov Mirgasimova'nın "Geç Vergi" (2005), Eldar Farzaliyev'in "Faryad" (2005), Hüseyin Hagverdiyev'in "Kompozisyon" dizisi (2006), Reşad Kasımzade'nin "Dua" (2007)), "Fark etmez Aşk" (2007), Ali Cafer'in "Müzisyenler", "Nevruz" (2006) eserleri gösterilebilir. Bu grafik örneklerin her biri, yazarın bireysel yorumlama olanaklarını, modernliği ve gelenekleri tek bir konseptte ifade etme yeteneğini, dünya grafikleri alanındaki trendler den yararlanma arzusunu ve sürekli araştırma ve tereddüt etme yeteneğini doğrulamaktadır.

Bu çalışma grafik sanatları açısından Turkiye' Azerbaycanın bağımsızlığı dönemindeki grafik sanatçıları hakkında bilgi veren ve iki devlet bir millet sloganı açısından Azerbaycan sanatçılarının hem Azerbaycan sanatına hem de grafik sanatına katkıları açısından hem de yeni yetişen sanatçılar açısından tanınması bilinmesi ve yaptıkları çalışmaları değerlendirmeleri açısından önem taşımaktadır. Azerbaycan Cumhuriyet'inde sanat kültürünün oluşumunda bağımsızlık zamanında yetişen sanatçıların rolü ve yeri çok büyüktür. Rus kültürünün etkisinde gelişen ve günümüzde de gelişmeye devam eden grafik sanatı,sanatçılarını ve eserlerinin bu sanata katkıları açısından önemlidir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bağımsızlık zamanının da yetişen sanatçılar yeni sanatçılar yetiştirmektedir. Sanatçılar oldukça zor şartlarda yaşamış, ilginç ve bir o kadar da renkli, başarılı eserler yapmışlar.

1990' BAĞIMSIZLIK YILLARINDAKİ GRAFİK SANATÇILARI

Bağımsızlık döneminde Azerbaycan'da şövale grafikleri, sanatçılarımızın coşkulu çabaları sonucunda grafik sanatının gelişmesinde yeni bir aşamaya girmiştir. Bu alanda yeni ve cesur ifade yolları aranması etkili ve başarılı sonuçlar vermiştir. Modern çağın sorunlarına ayrılmış konular, insanın iç dünyasının derin felsefi içeriğine nüfuz etme ve o zamana kadar dokunulması yasak olan bir dizi konu, köklerin Türk kökeni, fikirlerin yayılması gibi. bağımsızlık, imparatorluğun prangalarından kurtulma vb. Bu tür konulara çekinmeden ve cesaretle müdahalede bulunmak, hayattaki olaylara müdahale etmek, bağımsızlık döneminde Azerbaycan grafiklerinin karakteristik özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır.

1990'ların şövale grafiklerinde başarıyla çalışan sanatçılar arasında Arif Hüseynov'un da adı anılmalıdır. Kendine has bir grafik stili ve kendine has bir el yazısı olan sanatçının şövale grafiklerinin ana konusunu Abşeron, Bakü ve Bakü halkı oluşturmaktadır. Sanatçının sayısız kompozisyonunun ana motifini yansıtır - geçmiş günlerin nostaljik duyguları, entelektüel Bakü ortamı, ulusal kültürel köklere bağlılık, mutlak ve önemli bir gereklilik olarak onur ve cesaret. Sanatçının grafik panolarının, geleneksel ifade tarzının sanatsal estetiğini sürdürmesi, onu yüksek bir sanatsal düzeyde sunması karakteristiktir.

Sanatçının "Zaman varken" (karma teknik, 1993) ve "Yaratıcılık" (karma teknik, 1993) çalışmaları özgünlükleriyle ayırt edilir. Her iki eserde de izleyici, sanatçının içsel yaşamının izdüşümüyle karşılaşır, kendisini ilgilendiren sorunları görür.

"Zaman varken" eserinde sanatçı, görüntünün iç yaşamının etkileyici bir çözümünü elde etti. Sanatçı, gözlerini sonsuzluğa dikmiş genç görüntüsünün önünde açılan fırsatları ve tüm bunların kozmik güçlerle olan yakın bağlantısını veciz bir şekilde dile getirdi. Sanatçı, genç adam görüntüsünü statik bir şekilde işlese de, yerden göğe, uzaydan toprağa, genç adamın elinden sonsuzluğa yöneltilen ışık ışınları kompozisyona dinamizm katar. Bu grafik panosunda sanatçı, bir kişiye ayrılan gerçek yaşam süresinden daha büyük hedefler uğruna, inşa etmek ve yaratmak uğruna yaşama fikrini ortaya koymaktadır. Zıt ışık-gölge efektlerine dayanan kompozisyonda sanatçı, lirik dekoratifliğin akılcı vecizlikle birliğini kurmayı başarmıştır.

Resmin sol köşesindeki genç adam, avucundan yayılan ışınları ile kompozisyonda oldukça bağımsız bir unsur olarak görülse de kompozisyonun ayrılmaz bir parçasıdır. Yüzün yumuşak oval, formların yumuşak geçişleri burada yüksek profesyonellikle işlenir. Sanatçı, kendisine ayrılan geçici zamanı etkili kullanmak istercesine izleyiciyi düşünmeye çağırır.

Karışık teknikte yapılan "Yaratıcılık" (50x40) grafik panosunda sanatçı, bu karmaşık sürece dair kişisel anlayışını görselleştirmeyi başardı. Kompozisyonun sol tarafında dikey konumda tasvir edilen figürün ince silüeti, siyah ve beyazın kontrastı ile oluşturulmuş, ışık ve gölge olarak çözümlenmiştir. Figürün konturunu ayırt etmek zordur ve bazen koyu kısımlarda açık kontur çizgisi ve açık kısımlarda koyu renk ile kaybolur. Sağ eliyle sonsuzluğa yaslanan figürün silüeti eşsiz bir hafifliğe sahip gibi görünüyor. Sanatçı figürün başını tam bir dönüşle resmettiği için derin düşünceler dünyasına dalmış olması dikkat çekiyor. Arka planda, kağıt parçalarıyla kaplı masa ve sandalye, ince bir yayılan anahatla temsil edilir. Ana görüntüyü üç projeksiyonda sunan sanatçı, statik kompozisyonu ortadan kaldırmış ve ona benzersiz dinamikler ve ilginç uzamsal derinlik kazandırmıştır. Her üç projeksiyonun da ötesine yayılan ışınlar, açık renkli arka plan üzerinde ardışık olarak düzenlenmiş noktalar olarak çözümlenmiş. Stilize bir biçimde karmaşık çalışan sanatçı, ona dekoratifliğin yanı sıra genelleştirilmiş bir karakter kazandırmayı başardığı görülmektedir.

"Adanmışlık" (senkografi, 1994) çalışmasında, sanatçı genelleştirilmiş bir sanatsal psikolojik portre yaratmayı başardı. Sayfanın sol köşesindeki dikey çizgi boyunca yerleştirilen görüntünün gözünde derin trajedinin deneyimleri okunur. Sanatçı, duvarları uzun süredir çatlamış evini kaplayan kara bir bulut gibi, zamanla dağılan saçlarını boyadı. Sol alt köşede, eski mezarların arasında duran annenin kederli silueti, genelleştirilmiş görüntünün psikolojik portresini tamamlıyor. Sanatçı bu anıtsal eserde trajedinin insan kaderi üzerindeki etkisini yansıtmıştır. Sanatçı, "Adanmışlık" adlı bu çalışmasında, belirli bir trajediyi bir üst seviyeye çıkarmayı başarmış ve hüzünlü bir tonalitede ses çıkaran bir ağıt oluşturmuştur.

90'lı yılların şövale grafiklerindeki başarılardan bahsederken, öncelikle yetenekli grafik sanatçısı Rasim Nazirov'un çalışmalarını göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır. 90'lı yıllarda Rasim Nazirov tarafından yaratılan grafik resimler ve çizimler, yüksek profesyonellik ve sanatsal biçim açısından mükemmel akıcı bir şekilde ifade etmiştir. Sanatçının çalışması, ince vuruşlar, çizgilerin yumuşak geçişleri, pürüzsüz ve etkileyici çizgilerin dinamikleri ve dekoratif bir yüzey başlangıcının baskınlığı ile karakterizedir.

Sanatçının profesyonelce çizdiği çizgiler, uyumlu bir şekilde kalınlaştırılıp inceltilerek yüzey alanında ilginç bir derinlik etkisi yaratıyor. Sanatçının düzlemde dokunmadan bıraktığı yüzeyler, formların dışbükeyliğinin bir ifadesi haline gelerek özgün bir ışık efekti yaratıyor.

Rasim Nazirov'un 1992 yılında yaptığı "Yeniden İnşa" adlı eseri, kağıt ve mürekkepli kalem tekniğiyle yapılmıştır. Yüksek dinamizmi ve yoğun ruh hali ile öne çıkan bu çalışmada, toplumdaki değişiklikleri izleyen sanatçı, kaosu ve karışıklığı, ahlaki değerlerin ani değişimini yansıttı. Büyük bir kaygı ve endişenin hakim olduğu bu çalışmada sanatçı, toplumdaki değişimlerin bireylerin kaderi üzerindeki etkisini dile getirmeyi başarmıştır.

Sanatçı, "Yeniden İnşa" adlı çalışmasında, insanların "canavarlaşma" sürecini ve bu sürece doğrudan dahil olan bileşenleri, geleneksel anlatım araçlarıyla dinamik bir kompozisyon içinde aktarmayı başarmıştır. Derin bir felsefi fikrin genelleştirilmesi ve sembolizmi bu çalışmanın özelliğidir. Sanatçı, toplumdaki ve bu sürece dahil olan araçlardaki değişimler sonucunda insanları "sıkıştırma" sürecini net bir şekilde ifade etmeyi başarmıştır.

Sanatçı, geleneksel genelleme yoluyla stilize edilmiş kompakt grafik formlar yapmayı başarmıştır. Stilize edilmiş geleneksel ifade ilkeleri, Rasim Nazirov'un özlü ve pürüzsüz çizgilerle yapılmıştır. Derin uyum, düşünceli, ritmik ve çağrışımsal imgeler, ressamın görsel dilinin karakteristiğidir.

1990'larda, sanatçının çalışmalarında geleneksel dekoratif, motiflerin olduğu görülmektedir. Sanatçının çalışmaları oldukça renkli ve çeşitlidir.

Rasim Nazirov'un arayışları ve akademik çizim becerileri, kağıt ve keçeli kalem ile kadın çizimleri yaptığı görülmektedir. Sanatçı, 1993-98 yıllarında kadın resimleri galerisi oluşturmuştur. Bu seri, sanatçı için önemlidir. Kontur çizgileri, formların yumuşak geçişleri geleneksel dekoratif tarzda işlenmişdir.

Sanatçının 1993 tarihli "Oturan, Giysisiz Kadın" (kağıt, keçeli kalem)çalışması, geleneksel dekoratiflik ve sanatsal ifade tarzı açısından oldukça ilgi çekicidir. Bu eserin sanatsal yönlerinin ve grafik stilinin gelecekte Rasim Nazirov'un kadın karakterlerinin karakteristik özelliği olması tesadüf değildir. Her şeyden önce, her bir çalışması dekoratif estetik ve sanatsal özellik taşımaktadır. Sanatçı, güzelliği doğayla bir olan, coşkulu yaşam sevgisi açısından zengin bir kadın imajını tasvir etti. Çalışmasında oryantal motiflerin hakim olduğu geleneksel-dekoratif tarzda dekore edilmiş, izleyicinin önünde gururla oturan bir kadın görüntüsü hayat buluyor. Sanatçının profesyonelliği bu çalışma ince kontur çizgilerinin plastik hareketi ile oluşturulan, açık ve akıcı ifade edilmiştir.

Rasim Nazirov'un 1998 yılında yaptığı "Başsız model" (kağıt, keçeli kalem) çizimi, sanatçının plastik formların ve çizgilerin uyumu ve becerisinin açık bir örneği olarak ilgi çekicidir. Kontur çizgilerinin pürüzsüz ve kesintisiz uyumuyla oluşturulan bu resim, doğaçlama bir karaktere sahip olmasına rağmen, büyük duygusal ifadesiyle ayırt edilir. Bu çalışmada sanatçı, sonsuz bir gizem dolu olan kadın imajını göstermeyi başardı.

Adil Rüstemov, 90'lı yıllarda yaptığı grafik okulunun gelişmesinde ve tanıtılmasında büyük etkisi olan sanatçılarımızdan biridir. Millî değerlerin ve edebî mirasın, Türkçülük fikirlerinin ve kadim geleneklerin sadık bir propagandacısı olarak hareket eden sanatçı, kendine has bir tarzı ve kendine has bir grafik üsluba sahiptir. Grafik çalışmalarının her biri, tarihsel açıdan büyük bir estetik zevkin ve yüksek bir seviyenin tezahürüdür.

Sanatçının "Beyaz atın siyah ayağı" (gravür, 1991) serisi, bağımsızlığı ihlal edilen vatana için bir ağıt gibi geliyor. Bu seride yer alan eserlerde, tarihi olayları fragmanlar halinde toplamakla yetinmeyen sanatçı, aralarındaki mevcut bağlantıyı takip etmeye çalışmıştır. Derin drama ile dolu bu dizide sanatçı, yoğun ifade ve derin trajedinin güçlü notalarını çalışmasında göstermeyi başardı.

Grafik kreasyonlarında şiirle yakından ilgilenen sanatçı, temalarının tükenmez ilham kaynağını Doğu şarkı sözlerinden alarak benzersiz ve ilginç grafik çalışmalar yapmıştır. Eserleri bir bütünlük içinde ve yalnızca görsel olarak değil, duyuları da derinden etkiler. Tüm Türk dünyasının bilgeliğinin simgesi olarak kabul edilen Dede Korkut'tan modern döneme kadar uzanan tarihi incelemiş olan sanatçı, iki halkın dehalarının imgelerini, şairlerin ve çevrelerindeki portreleri de bir bütünlük içinde oluşturmuştur. Eserlerinde her şairin yaşadığı dönemi, ilham kaynaklarını ve dünya görüşlerini de anlatmaktadır. Sanatçının grafik çalışmaları belirli şiirlerden alıntılar içermesine rağmen, bu eserler açıklayıcı değildir ve sıradan görüntülerden uzaktır. Şair portreleri serisinde sanatçı, her şairin kişiliğinin ve karakteristik özelliklerini onun duygu, izlenim ve düşünceleri açısından aydınlatarak ilginç ve özgün grafik örnekler oluşturmayı başarmıştır.

"Nizami" (1992), "Memmed Araz" (1993), "Aliağa Vahid-100" (1994), "Şehriyar" (1995), "Hacı Posta" (1995), "Hüseyn Cavid" (1996), boyalı Adil Rüstemov tarafından karışık medya.), "Muhammed Fuzuli" (1996), "Zalimhan Yaqub" (1998), "Nabi Khazri" (1999) "Kitabi Deda Korkut-1300" (1999), Türk edebiyatının önde gelen temsilcileri "Nazim Hikmat" " (1998), "Necip Fazıl Kısakürek" (1998), "Orhan Veli Kanık" (1998), "Atilla İlhan" (1998) grafik panoları, sanatçının kendine özgü ve özgün tarzını ortaya koymaktadır.

1993 yılında Adil Rüstemov "Memmed Araz" yarışmasını, 1994 yılında "Modern Azerbaycan Minyatür Sergisi" yarışmasını, 1995 yılında "Şehriyar-90" yarışmasını, 1996 yılında "Hüseyn Cavid" yarışmasınıda, ve 1997 deki sergide "Humay" ismiyle ödüller almıştır.

90'lar sanatçı için üretken bir dönem olarak önemlidir. 1994 yılında "Aliağa Vahid-100" ve 1996 yılında "Fuzuli-100" kişisel sergilerinin düzenlenmesi ve 1999 yılında Uluslararası "BİENAL-99" grafik sergisine katılan sanatçının başarısı görülmektedir.

1996 yılında Cumhuriyet Sarayı'nda Aliağa Vahid'in 100. yıldönümüne adanan sergiye katılan Haydar Aliyev, Adil Rüstemov'un başarısını överek; "Adil Rüstemov'un yaptığı eserler çok güzel resimler ve içlerinde büyük bir felsefi dünya var. Sanatçı, bu resimlerin her birinde Vahid'in şiirlerini başarıyla kullanarak çeşitli kompozisyonlarda Vahid imajını başarıyla oluşturmuştur. Sanatçı, Vahid şiirlerinin büyük bir uzmanıdır...

Adil Rustamov'un şair portreleri serisi, şiirsel görüntülerin kişisel yorumu ve derin felsefi içeriğin genelleştirilmesi ile karakterizedir. Sanatçı, "Muhammed Fuzuli" (karma teknik, 45x50) adlı eserinde şairin imgelerini geleneksel bir üslupla sunar. Sanatsal estetik kavramını temel alan bu grafik çalışmada sanatçı, Fuzuli'nin şarkı sözlerinin derin felsefi içeriğini izleyiciye aktarmaya çalışmıştır.

Adil Rüstemov, "Hüseyn Cavid" (karma teknik, 40x45) adlı eserinde, şairi derin düşünceler dünyasına daldığı o anı yansıtmıştır. Sanatçı, "Ben sonsuz özgürlüğün sevgi dolu bir yansımasıyım, anlaşılmaz bir yaratılışın parlak, sönen aleviyim" diyen şairin manevi dünyasını, yaşadığı çelişkilerle dolu dönemi, felsefi dünyasını oldukça stilize bir şekilde sunar.

"Aliağa Vahid" (karma teknik, 42x45) adlı eserinde, sanatçı ve şair imajını ön planda gerçekçi çizgilerle betimlemiş ve yaşadığı "eski Bakü" ortamını alışılmış bir şekilde işlemiştir, yüksek bir perspektiften, giderek derinleşen bir perspektiften. Çalışma, akıcılığı, resmin plastik ifadesi ve yüksek düzeyde teknik performans ile ayırt edilir. Lirik ve şiirsel bir tarzda kullanılan bu portre için ulusal bir renk duygusu ve performans yönteminin duygusallığı içermektedir.

Grafik çalışması "Şehriyar" (karma teknik, 40x43) anıtsallığı ile öne çıkıyor, şairin imajı burada, onun oluşturduğu kahramanların farklı perspektiflerden görüntüleri ile tasvir ediliyor. Bu çalışmada tasvir edilen görüntüler farklı açılardan işlense de, bunların tek bir plan ve monokrom renkte çözümü bir bütün olarak ilginç bir görünüm oluşturduğu görülmektedir. Çalışma, performans ve portre özellikleri açısından başarılı çalışmadır. Şairi çevreleyen ortamın genel karakteri bulunmuş ve kompakt grafik formlarda yorumlanmıştır.

Bu serinin tüm işlerinde, farklı bakış açılarının işlenmesi, konvansiyonel ve stilize figürlerin yoğun kullanımı, monokromun farklı tonalitelerine atıfta bulunarak uygun bir ruh hali yansıtılması, uzlaşı ve gerçekliğin birliği, tek bir mekanda yanılsama ve gerçeklik, yüzey boyunca gölge efektlerinin dağılımı, bireysel fragmanların birliğinin sağlanması, şairin şiir dünyasına nüfuz etmesi karakteristiktir ve ilginç başarılı bir çalışmadır. Bu serinin karakteristik özelliği, önde gelen şairlerin imgelerinin modern çağın platformundan, özellikle de sanatçının öznel bakış açısıyla aydınlatılmasıdır.

1990'lı yıllarda Azerbaycan Karabağ ve işgal altındaki toprakların kurtarılması konusu Azerbaycan'ın onurlu sanatçısı Eşref Heybatov'un eserlerine yansımıştır. Sanatçının Karabağ ve Hocalı'ya ithaf ettiği hemen hemen tüm grafik çalışmaları, yüksek vatanseverlik ruhuyla, vatan sevgisiyle ve düşmana karşı savaşma kararlılığıyla yapılmıştır.

Sanatçı, "Ayağa kalk Azerbaycan" (mürekkep, kalem) panosunda yabancı işgalcilere karşı savaşmaya hazır duran cesur bir savaşçının anıtsal bir görüntüsünü tasvir etmiştir. Ön planda tasvir edilen kalkanın arma olarak çözülmesi eserin vatansever ruhunu daha da güçlendiriyor. Sanatçı, savaşçının imajını, bir halk kahramanı düzeyinde, anıtsal bir üslupla, belirgin şekil ve hacimlerle yapmıştır. Yüz hatlarının net ifadesi, düşmana nefret dolu bakışları, ciddi ve onurlu duruşu, keskin ve çoğu durumda kırık ama yoğun vuruşlarla işlenmiş. Köroğlu'nun Mısır kılıcını andıran güçlü ailesinde sakladığı keskin kılıç, düşmanı her an vurabilecek durumda olduğunu açıkça ifade ediyor. Savaşçının elbisesinin çözünürlüğü, siyah-beyaz saçlarının dalgalanışında tekrarlanarak bu grafik çalışmaına benzersiz bir dinamizm getiriyor. Arka planda tasvir edilen ulusal mimari anıt ve dalgalanan deniz kabukları geleneksel Anavatan imajını tamamlar. Sanatçı, bu eseri yüksek vatanseverlik ruhu içinde yapmış olduğunu ifade etmektedir.

Hocalı trajedisine değinen sanatçı, geleneksel detayları ve sembolik işaretleri uygun bir şekilde özetleyerek, aralarında genel bir uyum bularak, derin bir felsefi anlama sahip bir grafik çalışması yapmıştır. Siyah ve beyaz karşıtlıkları üzerine inşa edilen bu çalışmada, halkın milli değerlerinin, trajedilere boyun eğmeme kararlılığının, şehitlerin ruhlarına manevi borcun ifadesi olarak görülüyor. Sanatçı bu tablosunda trajik,gerilim ve kaygı ile birlikte yarına büyük bir inanç duygusunu yansıtmaktadır.

90'lı yılların grafik alanında başarıyla çalışan sanatçılar arasında Sanan Gurbanov'un da adı bulunmaktadır. “Bilgi” (1992), “Nevruz” (1993) ve “Doğu” (1994) grafik çalışmaları büyük ilgi görmektedir.

Sanatçının "Bilgi" (karma teknik) serisine ait çalışmaları, karmaşık kompozisyon yapıları, yoğun anlatımları ve aktif dinamizmi ile öne çıkıyor. Sanatçı, kontur çizgilerinin kesin ve soyut mekanı bir bilgi seli olarak sunuyor. Bu kaotik mekanda, çizgilerin hafif dönüşlerinde uyumlu dinamikler yakalayan sanatçı, estetik açıdan ince renk geçişleriyle dekoratif bir hat oluşturmayı başarmıştır. "Bilgi" dizisi, sanatsal çözümü, uygulama tekniği ve anlatım zenginliği açısından üst düzeyde bir çalışmadır.

Sanatçının "Doğu" serisinde yer alan eserleri, masalsı, stilize süsleme, güçlü ve efsanevi ruh hali ile karakterstik bir çalışmadır. Sanan Gurbanov'un "Doğu-I" çalışmasında (karma teknik, 1994), insan ve doğanın bütünlüğü, stilize formlarla dairesel bir kompozisyon içinde sunulmuştur. Sanatçı, sıcak ve soğuk renklerin karşıtlığından yola çıkarak, oryantal süslemeli plastik figüratif bir mekan oluşturmayı başarmış. Karmaşık ve plastik hareketlerle ifade edilen insan ve kuş figürleri oldukça okunaklı işlenmiş.

Sanatçı, "Sharq-II" (kalem ve mürekkep) plakasında dairesel kompozisyonun ortasında meditasyon pozisyonunda oturan bir insan figürünü plastik çizgiler ve farklı boyutlarda dairesel renkli noktalar aracılığıyla oldukça dekoratif bir şekilde betimlemiştir. Zengin geometrik süslemelerin rasyonel düzenine dayanan bu grafik panosu, güçlü bir plastisite ve ifadeye sahiptir. Dairesel uzay boyunca dağılmış irili ufaklı kozmik parçacıklarla çevrili insan figürünün bu parçacıkların ayrılmaz bir parçası olduğu fikri izleyiciyi terk etmiyor.

Sanan Gurbanov'un grafik çalışması "Nevruz" (karma teknik, 1993.) Nevruz'un kutlanması ruhuyla yapılmıştır. Çalışmanın merkezinde, yüksek, tipik bir doğu mimari anıtı perspektif olarak tasvir edilmiştir. Anıtın göğe yükselen yeşil kubbeleri, stilize buğdayın bütününü anımsatıyor. Tahtanın her iki yanında, anıtın etrafına dolanan kırmızı şeritler, bele sarılı bir kurdele izlenimi veriyor.

Bu çalışmanın her birinde sanatçı, ana fikri geleneksel anlatım biçimleriyle aktarmayı başarmıştır. Sanatçı, grafik tekniklerinin ve uygulama araçlarının sanatsal seviyesini yükseltmenin yanı sıra, karma tekniklerin zengin olanaklarını kullanarak estetik açıdan üst düzey çalışmalar yapmıştır.

Mir Teymur Mammadov, 90'lı yıllarda grafik alanında verimli çalışan sanatçılar arasında öne çıkıyor. Yaratıcılık döneminde 50'ye yakın karma sergiye katıldı ve 10 kişisel sergi düzenledi. Grafiğin pek çok alanında başarılı çalışmalar yapan sanatçı, görüntü türünün zengin olanaklarından yararlanarak çok sayıda ilgi çekici eser ortaya çıkarmayı başarmıştır.

Mir Teymur Mammadov'un "Giriş" adlı çalışması airbrush tekniği kullanılarak kağıt üzerinde yapılmıştır. Bir bütün olarak Kübizm etkisinde yarattığı bu çalışmasında sanatçı, kadın ve erkeğin başlangıcındaki insani misyon sorununa odaklanmış ve sahip oldukları olağanüstü enerjinin yaratıcı olduğu kadar yıkıcı olduğu gerçeğine değinmiştir. Çalışma, erkek ve kadın figürlerinden oluşmaktadır. "Optik gerçekçilik" uzlaşımlarından uzaklaşan sanatçı, figürün şekillerini geometrik parçalara bölerek ilginç bir soyut yüzey kompozisyonu oluşturmayı başardı. Çizgisel perspektifi reddeden ve aydınlık bir ortam yaratan sanatçı, mekanı figürlerin dizilişi ve farklı kompozisyon planları üzerine inşa etti. Figürlerin bir mekanda birkaç farklı bakış açısıyla tasvirini tercih eden sanatçı, kadın ve erkeğin dünyasının özünü daha derinden anlamaya çalışıyor. Mekanın rengini koyu kahverengi ve gri tonlarla çözen sanatçı, burada formların ve yüzeylerin ritmik yapısını ana anlamın taşıyıcısı olarak sunuyor.

SONUÇ

Bu araştırmanın sonucu olarak, Önemli bir hususu belirtmek gerekirse Azerbaycan grafik sanatçıları Rasim Babayev, Rafig Mehdiyev, Cemil Mufidzade, Arif Huseynov, Adil Rustamov, Arif Alasgarov, Sanan Gurbanov, Rasim Nazirov, Vagif Agayev, Beyim Hajiyeva, Mirteymur Mammadov, Ismail Mammadov, Ramiz Talibov, Eşref Gemmadov yer almaktadır. Bu sanatçılar bağımsızlık ,vatan insan temalı çalışmaları ileAzerbaycanın tarihine geleceğine ve yetişen sanatçıları ve başka ülkelerdeki bütün sanatçıları etkileyecek duygulandıracak çalışmaya sevkedecek, örnek sanatçılardır ve Azerbaycan sanatında önemli bir yer tutmaktadır. Azerbaycan grafik sanatı ve diğer sanat alanlarında öneminin çok büyük olması, sanatçıların Azerbaycan Cumhuriyeti içerisinde düzenlenen yarışma ve sergilerden,aldıkları ödüllerden anlaşılmakta olup, Grafik sanatının Azerbaycan sanatı içindeki rolünü açık bir şekilde göstermektedir. Günümüzde grafik sanatının, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde daha da güçlenip gelişeceği ve gelecek nesiller tarafından geliştirileceği görülmektedir.

ÖNERİLER

Azerbaycan Cumhuriyet'inde sanat kültürünün oluşumunda bağımsızlık zamanında yetişen sanatçıların rolü ve yeri çok büyüktür. Rus kültürünün etkisinde gelişen ve günümüzde de gelişmeye devam eden grafik sanatı ve sanatçılarını ve eserlerinin bu sanata katkıları açısından önemlidir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bağımsızlık zamanının da yetişen sanatçılar yeni sanatçılar yetiştirmektedir. Sanatçılar oldukça zor şartlarda yaşamış, ilginç ve bir o kadar da renkli, başarılı eserler yapmışlar.

Bütün bunlar vatan sevgisi,bagımsızlığın önemi ve sanata olan ilginin etkisinden kaynaklanmaktadır. Azerbaycan'da sanatın çok gelişmesi ile ilgili olarak sanatçıların tarzı ve alanında başarılı çalışmaları etkili olduğu görülmektedir. Bu zor şartlarda yapılan sanat ve sevgi bunların yanında vatan sevgisi ile birleşince bir ülkenin sanat alanında başarısına nasıl etki ettiği de sanatçıların çalışmalarında ve aldığı ödüllerde görülmektedir. Konu aldığımız bazı sanatçıların eserleri Azerbaycan grafik sanatının en önemli eserleri arasındadırlar. Bu sanatçılar Azerbaycan Cumhuriyeti grafik sanatının gelişmesinde en etkili ve en önemli temel taşlarını oluşturmuş ve Azerbaycan tarihine geçmişlerdir . Yeni nesil sanatçılar için örnek teşkil eden sanatçıların grafik sanatının gelişmesindeki katkıları ve eserleri incelenerek farklı yaklaşımlar ve farklı tarzlar benimsenebilir.

KAYNAKÇA

1. Kərimov K Bəhruz Kəngərli " Azərbaycan miniatürləri" Sanat ve tasarım (1980): 70-27
2. Nəcəfov N. Əzim Əzimzadə. " Oqtay Sadıqzadə " Oktay Sadıqzade nin hayatı (1968): 80-98
3. Nəcəfov N. " Oqtay Sadıqzadə " Oktay Sadıqzade nin hayatı" (1968): 80-98
4. Rüstemov A. Həsən Haqverdiyev " Çizgi Sanatı " (1988): 36-48
5. Həbibov N. " Çizgi Sanatı " (1988): 36-48
6. Əliyev Z. " Çizgilerle Geçen Ömür " (1978): 77-99
7. Altay H. " Cizgilərin hikməti " (1988): 45-69
8. Alıyev N. " təsviri sənət " (1998): 53-64
9. Г.Белов. " Искусство Танагры " (1966): 63-74
10. Д.Висти. " Графика " (1976): 46-54
11. А.Кравченко. " Книжный мир " (1986): 33-57
12. М.Алпатов. " Матисс " (1969): 55-63
13. И.Эренбург и М.Алпатов. " Графика Пикассо " (1967): 25-36
14. Б.Бродский . " Пять древних столиц " (1964): 37-41
15. В.Фицтум и Ю.Кузнецов. "Рисунки старых мастеров " (1983): 17-21
16. Л.Левина. " О рисунке " (1966): 22-30
17. М.Алпатов. " Матисс " (1969): 55-63

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(8)

Doç. Dr. Caner SANCAKTAR*

BALKANLAR'IN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF THE BALKANS FOR TURKEY

ÖZ

Bu makalede Balkanlar'ın Türk dış politikası için taşıdığı önem ve anlamı açıklanmıştır. Bu amaçla sırasıyla Türkiye ile Balkanlar arasındaki tarihsel bağlar, Türkiye'deki Balkan kökenli nüfus, Balkanlar'daki Türk-Müslüman halklar ve Balkanlar'ın jeopolitik konumu ve önemi açıklanmıştır. Sonuç bölümünde ise, Türkiye'nin Balkan politikası hakkında bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Türkiye, Türk Dış Politikası.
JEL Kodu: Y800.

ABSTRACT

In this article, the importance and meaning of the Balkans for Turkish foreign policy is explained. For this purpose, the historical ties between Turkey and the Balkans, the Balkan origin population in Turkey, the Turkish-Muslim peoples in the Balkans and the geopolitical position and importance of the Balkans are explained respectively. In the conclusion part, some suggestions about Turkey's Balkan policy are presented.

Keywords: *Balkans, Turkey, Turkish Foreign Policy.*
JEL Code: *Y800.*

* **Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmit-Kocaeli, Türkiye.**
E-posta: caner.sancaktar@kocaeli.edu.tr ; ORCID ID: 0000-0002-2272-9498

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Trakya bölgesi Balkanlar içinde yer aldığı için Türkiye coğrafi açıdan bir Balkan ülkesi sayılır. Ama bundan daha önemlisi, Türkiye yaklaşık altı asır Balkanlar'da hüküm sürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu mirasını taşımaktadır ve kurulduğu tarihten itibaren yüzünü Batı'ya dönerek Avrupalı ve Balkanlı kimliğine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla, Türkiye sadece coğrafi olarak değil, ama ayrıca siyasi, tarihsel ve kültürel yönden de bir Balkan ülkesidir (Sezer, 1996, s. 81). Bu nedenle, Balkanlar bölgesi ve bu bölgedeki ülkeler ile ilişkiler Türkiye için son derece önemlidir. Bölgenin Türk dış politikası açısından önemini dört başlıkta özetleyebiliriz.

1. **Tarihsel Bağlar**

Balkanlar tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun başlıca yayılma alanıydı. Osmanlı İmparatorluğu bir Asya veya Orta Doğu İmparatorluğundan çok, bir Balkan İmparatorluğu görünümündeydi. Çünkü beşeri kaynaklar ve iktisadi gelirler büyük ölçüde Balkanlar'dan sağlanıyordu. İmparatorluğun 215 sadrazamından 62'si Balkanlı idi. Ayrıca, Osmanlı Padişahı ile diğer devlet yöneticileri en çok Balkanlar'a önem veriyorlardı ve en önemli yatırımlar ve politikalar bu bölgeye yönelik gerçekleştiriliyordu (Şimşek, 2002, s. 221). Yaklaşık altı asır süren Osmanlı egemenliği bölgenin dinsel, etnik, iktisadi ve kültürel yapısını derin biçimde etkileyerek günümüze dek ulaşan gelişmeler üzerinde de belirleyici oldu (Brown, 2000, s. 9-10).

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel süreçte Balkanlar'a bıraktığı önemli etki ve mirasların başında, İslamiyet dinini bu bölgeye taşıması ve yaymasıdır. Boşnaklar, Pomaklar, Torbeşler, Goraniler, Müslüman Arnavutlar ve ayrıca Müslüman Romanlar, Osmanlı hakimiyeti döneminde Osmanlı etkisiyle İslamlaşmış olan Balkan halklarıdır. Öte yandan, Balkanlar'ın Osmanlı siyaset hayatını yakından etkilemiş olduğunu da söyleyebiliriz. Milliyetçilik, cumhuriyetçilik, laiklik, parlamentarizm, liberalizm gibi Batı Avrupa'da gelişen siyasi fikirler ve hareketler, Balkan toprakları ve halkları yoluyla Osmanlı siyaset hayatına girmiştir. Örneğin İttihat-Terakki Cemiyeti Selanik'te kurulmuş ve gelişmiştir. Ayrıca Balkan coğrafyası askeri, iktisadi, ticari ve teknolojik açılardan Osmanlı Devleti'ni besleyen bir bölgeydi. Yani tüm bu alanlarda meydana gelen gelişmeler ve ortaya çıkan yenilikler Balkanlar üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'na girmiştir (İnalcık, 1994, s. 256, 261-264).

2. **Türkiye'de Yaşayan Balkan Kökenli Nüfus**

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte Balkanlar'dan Türkiye'ye kitlesel göç dalgaları başlamıştır (Bkz. Kirişçi, 1995, s. 61-77). En son göç dalgası 1990'lı yıllarda Bosna-Hersek ve Kosova savaşları nedeniyle yaşandı. Bu göçler, Balkanlı Türkleri, Müslüman Arnavutları, Boşnakları, Torbeşleri, Pomakları ve Goranileri Balkanlar'dan Türkiye'ye taşıyarak günümüz Türkiye'sinde önemli bir Balkan kökenli nüfus yaratmıştır. Türkiye'de günümüzde var olan Balkan kökenli nüfusun sayısı tartışmalı bir konudur. Bu konuda Prof. Dr. Necdet Tekin'in yaptığı "istatistiksel nüfus tahmini araştırması"na göre, 2020 yılı itibariyle Türkiye'de en az 27,6 milyon ve en fazla 32 milyon Balkan kökenli nüfusun olduğu tezpit/tahim edilmiştir (Tekin, 2022, s. 14).

Türkiye'deki Balkan kökenli insanlar, geldikleri ülkelerdeki akrabalarıyla ilişkileri ve bağları günümüzde de devam ettirmektedirler. Dolayısıyla Balkan ülkelerindeki Müslüman-Türk halkların maruz kaldıkları baskılar ve yaşadıkları sorunlar, son derece canlı olan sosyo-kültürel bağlar/ilişkiler kanalıyla Türkiye'ye aktarılmaktadır. Bu nedenle, özellikle bunalım ve çatışma dönemlerinde, Balkanlar'daki Türklere ve diğer Müslüman halklara yönelik baskıların yaşandığı zamanlarda, Türk hükümetler, Türkiye'deki Balkan kökenli nüfusu göz önüne almak zorunda kalıyorlar. Ayrıca Türkiye'de yaşayan Balkan göçmenlerinin belli bir örgütlenme düzeyine ulaşmış bir "Balkan lobisi" oluşturdukları söylenebilir. Bunlardan bazıları Arnavut Kardeşleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği, Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Bosna-Sancak Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Karadağ Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Rumeli Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi, Yıldırım Bosna Spor Kulübü gibi örneklerini çok daha fazla çoğaltabileceğimiz dernekler ve kulüplerdir. Ayrıca kuruluşundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti devletine hizmet etmiş olan ve

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

hala hizmet etmekte olan çok sayıda Balkan göçmeni siyasetçiler ve üst düzey sivil-askeri bürokratlar da mevcuttur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti kurucu lideri M. K. Atatürk Selanik'li bir Balkan Türkü idi.

Dolayısıyla Türkiye'deki Balkan kökenli nüfus, Balkanlar'da yaşanılan sorunlar ve krizler karşısında Türk hükümetlerini ve dış politikasını harekete geçirme yolunda etki yaratabilmektedir. Buna karşılık olarak da, Türk hükümetleri ve genel olarak Türk dış politikası, Balkanlar'da yaşanılan sorunlar ve gelişmeler karşısında son derece duyarlı davranmaktadır. Bunun en güzel örneği, 1990'lı yıllardaki Bosna-Hersek ve Kosova savaşları sırasında yaşanılmıştır. Türkiye'nin, bu dönemde Boşnakların ve Arnavutların lehine aktif dış politika izlemesinde, Türkiye'de yaşayan Boşnak ve Arnavut nüfusun bu konudaki hassasiyetleri ve talepleri önemli rol oynamıştır.

3. Balkanlar'daki Türk ve Müslüman Halklar

Balkanlar'da üç büyük Müslüman halk yaşamaktadır: Türkler, Arnavutlar ve Slav Müslümanlar (Boşnaklar, Torbeşler, Pomaklar, Goraniler). Yaklaşık rakamlarla Bulgaristan'da 750 bin, Yunanistan'da 150 bin, Makedonya'da 80 bin, Kosova'da 40 bin, Romanya'da 80 bin ve Arnavutluk'ta 30 bin Türk nüfus yaşamaktadır (Bu rakamlar değişik kaynaklara göre bazı farklılıklar göstermektedir). Pomaklar ve Torbeşler, Bulgaristan ve Makedonya'da yaşayan Slav kökenli Müslüman topluluklaradır. Müslüman Yugoslavlar (Güney Slavlar) olan Boşnaklar, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ (özellikle Sancak bölgesinde), Makedonya ve Kosova'da yaşıyorlar. Bulgaristan'da yaşayan Boşnak azınlık da mevcuttur. Müslüman Arnavutlar ise Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Karadağ ve Yunanistan'da yaşamaktadır. Ayrıca Kosova'da yaşayan Müslüman Slav Gorani azınlık mevcuttur. Balkan coğrafyasında (Türkler de dahil olmak üzere) yaklaşık 8,5 milyon Müslüman nüfus yaşamaktadır. Müslümanların ülkelere göre dağılımları yaklaşık rakamlarla şu şekildedir (Bu rakamlar da değişik kaynaklara göre bazı farklılıklar gösterir): Arnavutluk'ta 2,5 milyon, Bosna-Hersek'te 2 milyon, Kosova'da 2 milyon, Bulgaristan'da 1 milyon, Makedonya'da 500 bin, Yunanistan'da 200 bin, Karadağ'da 100 bin, Sırbistan'da 50 bin ve Romanya'da 30 bin Müslüman nüfus mevcuttur (Bkz. Sönmezoğlu, 2005; Brown, 1993, s. 145-150; Nation, 1996, s. 113-124; Şimşek, 2002, s. 229).

Balkanlar'daki bu Müslüman halklar, Türkiye'ye karşı son derece olumlu düşünce ve duygular besliyorlar. Özellikle baskı, kriz ve savaş dönemlerinde Türkiye'yi "koruyucu devlet" olarak görüyorlar. Türk devleti de, Türkiye'de Balkan kökenli nüfusun yaşıyor olması nedeniyle ve köklü tarihsel-kültürel-dinsel bağlar nedeniyle Balkanlar'daki Müslüman halkları kendi akraba ve kardeş halklar olarak görmektedir. Bu nedenle, özellikle kriz, baskı ve savaş dönemlerinde hem devlet hem sivil toplum düzeyinde Türkiye'nin Balkanlar'daki Türk-Müslüman halklara yönelik ilgisi ve yardımları son derece yüksek olmaktadır.

4. Jeopolitik Konum

Balkanlar'a coğrafi ve stratejik yönden baktığımızda bölgenin Türkiye açısından beş jeopolitik önemi vardır: (1) Türkiye'nin Balkanlar'da bulunan tek toprak parçası olan Trakya bölgesi İstanbul ve Boğazların savunulması açısından büyük önem taşımaktadır. Balkanlar üzerinden gelebilecek bir saldırı için Trakya bölgesinde yeterli "ülke derinliği" bulunmamakta ve bu nedenle burası bir stratejik savunma bölgesi olarak değerlendirilmektedir. (2) Balkanlar, Türkiye'nin Avrupa'ya açılım yoludur. Türkiye'nin ekonomik ve siyasal ilişkilerinin en yoğun olduğu Avrupa ülkeleriyle arasındaki bağlantı yolları bu bölgeden geçer. Dolayısıyla Balkanlar'ın istikrar ve barış içinde bulunması, hem Türkiye'nin güvenliği hem de bu bağlantı yollarının kesilmemesi veya aksamaması açısından hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle 1923'ten buyana Türk dış politikası, Balkanlar'da istikrar ve barış ortamının varolmasını istemiş ve bunun için sürekli olarak bölge ülkeleri ile işbirliği kurma yollarını aramıştır (Bilman, s. 76-77). (3) Türkiye'nin Ege Denizi, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs konularında önemli sorunlar-anlaşmazlıklar yaşadığı Yunanistan Balkan coğrafyasında yer alan bir devlettir. Dolayısıyla Yunanistan'ın Balkanlar'da etkin aktör haline gelmemesi, diğer bölge ülkeleriyle Türkiye'yi zor durumda bırakabilecek ilişkiler geliştirmemesi ve Türk dış politikasının bu bölgede Yunanistan'ı dengelemesi veya Yunanistan'dan daha etkin ilişkiler ağı kurması Türkiye için son derece önemli bir jeopolitik konudur. (4) Balkanlar bölgesi, Avrupa, Asya ve Orta Doğu arasında hava ve kara

taşımacılığında geçiş yoludur. Suyolu taşımacılığında da Orta Avrupa, Karadeniz ve Akdeniz'de önemli etkileri olan stratejik bir bölgedir. (5) Ayrıca Balkanlar, Avrupa'dan Orta Doğu petrol alanlarını hedef alan muhtemel askeri harekatların üs ve destek bölgesi olma özelliği taşır (Şimşek, 2002, s. 219-2020).

SONUÇ

Görüldüğ gibi Balkanlar, derin tarihsel bağlar, Türkiye'deki Balkan kökenli nüfus, Balkanlar'daki Türk-Müslüman halklar ve tabi ki bölgenin jeopolitik konumu nedenleriyle Türk milleti ve Türk dış politikası için büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye, özellikle 1990 sonrasında iki kutuplu sistem yıkıldıktan sonra ve Balkanlı sosyalist ülkeler kapitalizme geçtikten sonra bölgeye dönük aktif politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu aktif dış politika bağlamada Türkiye'nin Balkanlar bölgesine yönelik temel amaçları; (1) Türkiye'nin bölgedeki ekonomik, siyasal, askeri-güvenlik ve sosyo-kültürel varlığını muhafaza etmek ve geliştirmek, (2) bölgedeki Türk-Müslüman halkların varlığını ve haklarını korumak, (3) bölgede barış ve istikrarı desteklemek ve geliştirmek, (4) bölge ülkeleri ile ikili ve çoktaraflı işbirliği ilişkileri kurup geliştirmek, (5) bölge ülkeleri ile mevcut sorunları çözmek ve böylece "sıfır sorunlu" ilişkiler geliştirmektir.

Bu amaçlara ulaşmak için öncelikle Türkiye'nin kendi iç sorunlarını çözmesi veya mümkün mertebede azaltması gerekir. Çünkü iç sorunlarıyla boğuşan bir devletin dış politikada başarılı olma ihtimali yoktur veya çok azdır. İkinci olarak Türkiye, Balkan ülkeleriyle işbirliği-ortaklık geliştirmek için demokrasi, insan hakları, iktisadi kalkınma, barış gibi tüm bölge devletlerini/halklarını ilgilendiren ortak siyasi-sosyal-iktisadi değerlere vurgu yapmalıdır. Üçüncü olarak aşırı milliyetçiliğe karşı mücadele edilmelidir. Çünkü aşırı milliyetçilik, Balkan ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkları-çatışmaları körüklüyerek Türkiye'yi ve tüm bölgeyi tehtid eden büyük riskler yaratmaktadır ve ayrıca bölgede yaşayan Türk-Müslüman halkları baskılamaktadır. Ve tabi ki Türkiye, Balkanlar'a yönelik aktif başarılı dış politika uygulayabilmek için Balkanlar'daki Türk-Müslüman halklarla yakın işbirliği içinde olmalıdır. Bu konuda Türkiye'deki Balkan kökenli nüfusa büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Çünkü Türkiye'deki Balkan kökenli nüfus, Türkiye ile Balkanlar arasında bir "sosyo-kültürel köprü" rolü üstlenmektedir ve üstlenmelidir. Bu önemli sosyo-kültürel köprü güçlendikçe, Türkiye'nin Balkan politikası ve Balkanlar'daki Türk-Müslüman halkların hakları ve mevcudiyeti eş zamanlı olarak güçlenecektir…

KAYNAKÇA

1. Bilman, L. (1998) "The Regional Cooperation Initiatives in Southeast Europe and the Turkish Foreign Policy", Perceptions, Volume 3, No 3.

2. Brown, C. (2000). Imparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmalı Damgası, İstanbul: İletişim Yayınları.

3. Brown, J. F. (1993). "Turkey: Back to the Balkans". G. E. Fullner and I. O. Lesser (Ed.), Turkey's New Geopolitics. From the Balkans to Western China, Boulder: Westview Press.

4. İnalcık, H. (1994). An Economic and Social History of the Ottoman Empire, vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press.

5. Kirişçi, K. (1995). "Post Second World War Immigration From the Balkan Countries to Turkey", New Perspective on Turkey, Volume 12.

6. Nation, R. C. (1996). "The Turkic and Other Muslim Peoples of Central Asia, the Caucasus and the Balkans". V. Mastny and C. R. Nation (Ed.), Turkey Between East and West, Boulder: Westview Press.

7. Sezer, D. B. (1996). "Turkey in the New Security Environment in the Balkan and Black Sea Region". V. Mastny and C. R. Nation (Ed.), Turkey Between East and West, Boulder: Westview Press.

8. Sönmezoğlu, F. (2005), Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul: Der Yayınları, 2005.

9. Şimşek, H. (2002). Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

10. Tekin, N. (2022). Türkiye'deki Rumeli Göçmenlerinin Nüfus Sayısı, İstanbul: RUBASAM.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(9)

Doç. Dr. Emrah AYKORA[15]

DOĞADA CESARET ÖLÇEĞİNİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLANMASI
ADAPTATION OF COURAGE IN NATURE SCALE TO THE TURKISH CULTURE

ÖZ

Araştırmada Próchniak (2017) tarafından geliştirilen Vahşi Doğada Cesaret Ölçeğinin Türkçeye ve Türk kültürüne uyarlanması amaçlanmıştır. Farklı dil bilimciler tarafından incelenen ölçek Doğada Cesaret Ölçeği adını almıştır. Araştırma grubunu 320 doğa sporcusu oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak bireylerin doğadaki cesaret davranışlarını değerlendirmek amacıyla Próchniak (2017) tarafından Lehçe dilinde geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Literatürde İngilizce kullanımı bulunmaktadır. Ölçek tek boyut ve 7 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliği analizlerinde AFA ve DFA kullanılmıştır. Yapılan açıklayıcı faktör analiz sonuçlarına göre Doğada Cesaret Ölçeğinin KMO değeri .736 bulunurken Bartlett's Küresellik Testi sonucu da 399.830 (p=0.00) olarak bulunmuştur. Ölçeğin scree pilot analizi sonuçlarına göre tek boyutlu olmasına karar verilmiş, DFA analiz sonuçlarının kuramsal yapıyla uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Doğada Cesaret Ölçeği'nin bireylerin doğada cesaret durumlarını belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir. Ölçek doğa sporları ile ilgilenen bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda kullanılabilir.

Anahtar: Kelimeler: Doğa, cesaret, ekstrem spor, doğa sporları

ABSTRACT

The present research aimed to actualize the adaptation of Wilderness Courage Scale, first improved by Próchniak (2017), to Turkish language and Turkish culture. The scale renamed by philologists as Courage in Nature Scale. Study group includes 320 sportsmen from different outdoor sports. Data was collected with a scale by Próchniak (2017) developed in Polish also translated in English previously. We used that scale to evaluate the sportsmen behaviours in nature. Scale involves one dimension and 7 items.It occurs 3 factors and 8 items. EFA and CFA methods were used for validity of scale. According to Exploratory factor analysis, the KMO value of Courage in Nature Scale was .736, while Sphericity analysis value of Bartlett's was 399.830 (p=0.00). We decided that scale should act as one dimesioned according to the scree plot analyse also we clarified that CFA analysis were in line with the theoretical structure. In accordance with the results we suggested that Courage in Nature Scale is appropriate for the determination of courageous behaviours of sportsmen. seeking status with high reliability and validity. The scale is applicable for further nature sports studie.

Keywords: *Nature, courage, extreme sports, outdoor sports.*

[15] **Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ; Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü emrah.aykora@comu.edu.tr; ORCID: 0000-0003-1225-9231**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Dilimizde cesaret kelimesi anlam olarak güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven, yüreklilik, yiğitlik olarak ifade edilmektedir (TDK). Kelimenin kökü Arapça "csr" kökünden gelen "casārat" sözcüğünden gelir ve mastar hali olan "casara" bir dere veya vadiyi geçti, atıldı, girişti, risk aldı anlamına gelmektedir. Avrupa dilleri etimoloisi incelendiğinde de cesaret –courage-, Fransızca kalp kelimesi olan coeur ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Cesaretin özü, fiziksel anlamda zorunlu olmasa da, savaşmayı ve direnmeyi tercih etmektir. Cesaret, fiziksel anlamda "zarar görme veya ölüm korkusunun üstesinden gelme yeteneği" olarak kabul edilir (Lopez et al., 2003). Cesaret, son yıllarda pozitif psikolojinin başlıca erdemlerinden biri olarak övülmüştür (Peterson ve Seligman, 2004; Csikszentmihalyi ve Seligman, 2000). Bilim insanları cesaretle ilgili araştırmalar yaparken, cesaret tanımının birkaç temel özelliği üzerinde durmuşlardır. Öncelikle eylem gönüllü olmalı, içinde korkunun üstesinden gelebilmeyi içermeli, seçim olarak doğru ve ahlaki olan seçilmeli, kişi risk almaya istekli olmalı, ancak aşırı riskin de istenmeyen sonuçlara yol açabileceğini de anlamalıdır, son olarak konunun içinde tehlike veya hassasiyet mevcut olmalıdır. Buradan yola çıkarak cesaret çok karmaşık ve çok boyutludur diyebiliriz. Örneğin insanlar bazı cesur davranışlar sergilerken diğerlerinden çekinebilirler (Koerner, 2014; Rate et al., 2007). Cesaret, meydana gelen olay, durum karşısında korkmamak değil, korku hissine rağmen hedef davranışa ulaşma inancı veya yeteneğidir (Tekkurşun Demir & Güvendi, 2022). Cesaret inanmayı, ilkeli olmayı, bilgiyi eyleme geçirmeyi içermektedir (Biçer, 2007). Araştırmacıların, önerilen cesaret boyutlarının sayısı ve doğası konusunda farklılık olsa da genel olarak bilimsel tartışmalarda üç başlık ortaya çıkmaktadır; fiziksel, ahlaki ve sosyal cesaret (Goud, 2005; Woodard & Pury, 2007). Fiziksel cesareti fiziksel riske karşı eylem olarak, ahlaki cesareti risk karşısında özgünlük ve bütünlük olarak ve psikolojik cesareti kişinin psikolojik iyiliğine yönelik risklere rağmen alınan eylem olarak tanımladı. Sporcuların da zor bir hareketi yapma konusunda korkuya kapılmasına rağmen kendine güvenerek davranışı gerçekleştirmek üzere cesaretini toplayıp harekete geçmesi beklenir. Can ve Kaçay'a göre sporcuların zorluklara yenilmeden hedefe varabilmesi için sahip olması istenen duygular arasında öz güven ve cesaret duyguları da bulunmalıdır (2016). Spor yaralanmalarının spor yapılan ortamlarda meydana gelmesi olasıdır (Uğraş & Akbuğa, 2019). Sporcunun bunun farkında olarak çeşitli hesaplama ve öngörülerle beklenen hareketi yapabilmesi cesaret düzeyini göstermektedir.

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırma grubundan, veri toplama aracından ve veri toplama aracının Türk kültürüne uyarlanması için yapılan geçerlilik ve güvenilirlik gibi bilimsel aşamaları hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma grubu

Araştırma grubunu Edirne, İstanbul ve Çanakkale illerinde yaşayan 320 doğa sporcusu oluşturmaktadır. Araştırma grubunun % 37,2'ini (n=119) kadın doğaseverler %62,8'i de (n=201) erkek doğaseverler oluşturmuştur. Doğa sporlarına katılım gösteren bireylerden %14,1'i (n=45) Dağcılık, %15,6'sı (n=50) Kaya tırmanışı, %10,6'sı (n=34) Kayak-snowboard, %42,5'i (n=136) Doğa Yürüyüşü ve Kampçılık, %17,2'si (n=55) Bisiklet sporu ile ilgilenmektedir. Örneklem sayısı belirlenirken, araştırmalar incelenmiş (Bryman & Cramer, 2001; MacCallum vd., 2001; Tavşancıl, 2006) ve örneklem sayısının madde sayısının 5 ile 10 katı arasında olmasının yeterli olacağı görüşü referans alınmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler		**f**	**%**
Cinsiyet	Kadın	119	37,2
	Erkek	201	62,8

Spor Branşı	Dağcılık	45	14,1
	Kaya tırmanışı	50	15,6
	Kayak-snowboard	34	10,6
	Doğa Yürüyüşü ve Kampçılık	136	42,5
	Bisiklet	55	17,2
Spor Geçmişi	1yıl	11	3,4
	2yıl	12	3,8
	3yıl	22	6,9
	4yıl	36	11,3
	5yıl ve üzeri	239	74,7

Veri Toplama Aracı

Ölçek Próchniak (2017) tarafından bireylerin doğal ortamlardaki yüksek uyarıcı davranışlarını değerlendirmek amacıyla Lehçe dilinde geliştirilmiştir. Ölçek tek boyut ve 7 maddeden oluşmaktadır. Ölçek formu 5'li likertte olup Kesinlikle katılmıyorum (1)", "Katılmıyorum (2)", "Kararsızım (3)", "Katılıyorum (4)", "Kesinlikle katılıyorum" (5) şeklinde maddelerle puanlanmıştır. Ölçekten elde edilen puanlar arttıkça doğada cesaretli olma durumu da artmaktadır.

Ölçeğin Türkçe Formunun Oluşturulması

Ölçeğin tasarımını yapan Próchniak ile 18.11.2019 tarihinde farklı bir çalışma için izin istenmiş ve bunu izleyen zaman diliminde kendisi ile bağlantıda kalınmıştır. Yeni bir çalışma olarak Doğada Cesaret Ölçeği için de e-posta yolu ile izin alınmış ve üzerinde çalışma başlatılmıştır. Öncelikle dil bilim uzmanları tarafından çeviriler tamamlanmıştır. Pilot çalışma olarak bir grup doğasevere uygulama yapılmış, soruların açık ve anlaşılır olduğuna karar verilişitir.

Verilerin Analizi

Doğada Cesaret Ölçeğinin yapı geçerliliğinin test edilmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. AFA'da Kasier - Meyer – Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik testleri ile faktör analiz uygunluğu kontrol edilmiştir. Modelin sınanması için GFI, CFI, NFI, IFI ve RMSEA değerlerine bakılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için test tekrar yöntemi, cronbach alpha ve guttman değerlerine bakılmıştır.

Bulgular

Açımlayıcı Faktör Analizi

Yapılan açımlayıcı faktör analiz sonuçlarına göre doğada cesaret ölçeğinin Kaiser-Meyer-Olkin test değeri .736 bulunurken Bartlett's Küresellik Testi sonucu ise (X^2=399.830,df=21.000,<.001). Araştırmalar incelendiğinde ölçek uyarlama ve geliştirme çalışmalarında istenilen değer 0.50 kabul edilebilir, 0.70-0.80 arası iyi, 0.80-0.90 çok iyi ve 0.90 üstü süper değer olarak kabul görmüştür (Kaiser, 1974). Toplanan veri setinin ölçek uyarlama için uygun olduğu tespit edilmiştir. Faktör çıkarım yöntemi belirlenmede normallik varsayımı koşulları sağlanıyorsa maximum likelihood yönteminin kullanılmasın uygun olacağı literatürde belirtilmiştir (Fabrigar vd, 1999). Bu araştırmada normallik testi için çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. Tablo 2 incelendiğinde değerlerin normallik varsayımı karşıladığı kabul edilmiştir (George & Mallory, 2010). Normallik koşullarını sağlaması nedeniyle "maximum likelihood" yöntemi kullanılmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 2. Veri seti ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri

	m1	m2	m3	m4	m5	m6	m7
□	3.025	3.319	4.147	3.689	2.853	4.391	3.479
SS	1.225	1.308	1.014	1.196	1.417	0.938	1.269
Skewness	0.035	-0.324	-1.351	-0.633	0.074	-1.750	-0.634
Kurtosis	-1.071	-0.981	1.541	-0.571	-1.307	2.809	-0.550

Orijinal ölçekte faktör sayısı bir olmasına rağmen Türk kültürüne uyarlanan bu çalışmada faktör sayısının belirlenmesi için yamaç eğim (scree plot) grafiğine bakılmıştır. Literatürde yatay eğilimin faktör sayısını belirlemede kullanılabileceği ifade edilmektedir (De Vellis, 2003). Şekil 1 incelendiğinde özdeğer 1'in üzerinde 2 faktör olabileceği tespit edilmiştir. Ayrıca ikinci faktörün özdeğerinin 1 'den küçük olması sebebi ile tek faktörlü yapı olmasına karar verilmiştir.

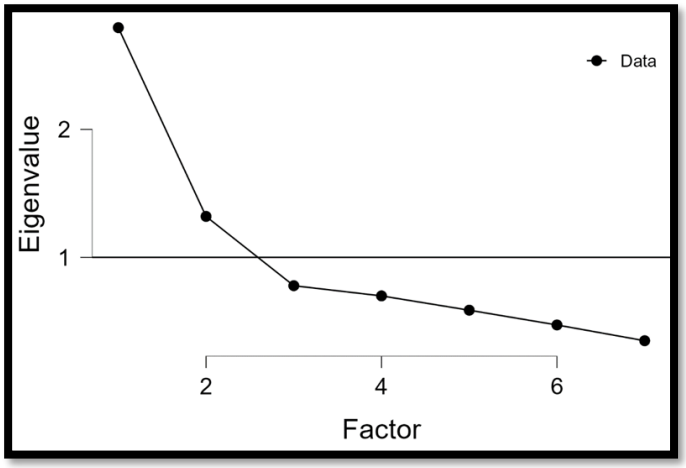

Şekil 1. Yamaç Eğim (Scree Plot) Grafiği

Büyüköztürk (2016) madde faktör yükü 0,3'ten küçük maddelerin ölçek formundan çıkartılması gerektiğini belirtmiştir. Ölçek madde faktör yükü 0.3'ten küçük ve faktör yükleri binişik olan herhangi bir madde olmadığı tespit edilmiştir. 7 madde ile yapılan AFA işlemi sonucu ölçeğin açıkladığı varyans oranının % 30.7 ve özdeğerinin 2.148 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeklerde açıklanan varyans oranının% 50'den büyük olması beklenir. Ancak, davranış bilimlerinde açıklanan varyans oranının olmasının zor olduğu tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyans oranının %30 ve daha fazla olmasının yeterli olduğunu Büyüköztürk (2016) belirtmiştir.

Tablo 3. Faktör Analizine İlişkin Özdeğer ve Varyans Sonuçları

	Döndürülmemiş Çözüm			Döndürülmüş Çözüm		
	Toplam Kare yük.	**Oran değişimi**	**Kümülatif**	**Toplam Kare yük.**	**Oran değişimi**	**Kümülatif**
Faktör1	2.153	0,308	0,308	2.148	0.307	0.307

Faktör yükleri 0.324 ile 0.731 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Biriciklik (uniqness) faktör yüklerinin ise 0.466 ile 0.731 arasında olduğu görülmüştür.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 4. Doğada Cesaret Ölçeği Madde ve Faktör Yükleri

Madde no	Maddeler	Madde faktör yükü	Biricikli k Değeri
M1	Kaza ihtimalinin yüksek olabileceğini bilsem bile doğada aktivite yapıyorum.	0.594	0.647
M2	Doğaya çıkmayı tercih etmem, böyle doğal yerler çekici ama içimde korku yaratır.	0.511	0.739
M3	Doğada heyecan verici durumlar arıyorum.	0.447	0.800
M4	Korku, doğada ilginç yerleri tanıma konusunda beni durduramaz.	0.475	0.774
M5	Doğada stres yaratan yerleri araştırıyorum.	0.731	0.466
M6	Diğer insanlarda korkuya neden olan ama bana çekici gelen doğal yerlerde olmak istiyorum.	0.324	0.895
M7	Doğada korkularımla yüzleşebileceğim yerleri araştırıyorum.	0.685	0.531

Doğrulayıcı Faktör Analizi

7 maddeden oluşan ölçeğin yapının sınanması için, AFA analizlerinin yapıldığı JASP 0.16.3.0 versiyonu ile aynı zamanda DFA analizleri içinde kullanılmıştır. Veriler normal dağılması sebebiyle maksimum olabilirlik (maximum likelihood) ile doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Tablo 5. DFA Uyum İyiliği Değerleri

Kabul Edilebilir İndex Değerleri	İlk Uygulama Değerleri
GFI>0.90	.885
CFI>0.90	.775
TLI>0.90	.684
NFI>0.95	.853
IFI>0.90	.900
RMSEA<0.08	.102

Tablo 5 incelendiğinde DFA analiz sonuçlarının [CFI (.775), GFI (.885), TLI (.684), IFI (.900), NFI .853), RMSEA (.102)] kuramsal yapıyla uyumlu olan sadece IFI değerinin olduğu tespit edilmiştir (Hu & Bentler, 1999; Kline, 2016). Kabul edilebilir uyum değerlerine ulaşabilmek için rezidüel kovaryans değerlerine bakılmıştır. Rezidüel kovaryans değerlerine bakılarak 3 defa modifikasyon yapılmıştır. Tablo 6 incelendiğinde sırasıyla kovarsyans büyüklüğüne göre madde 1 ile madde 5 daha sonra madde 4 ile madde 6 ve son olarak madde 1 ile madde 3 arasında modifikasyon işlemi gerçekleştirilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 6. Rezidüel Kovarsyanslar

							95% Güven Aralığı	
			Tahmini Değer	Std. Hata	z-değeri	p	Alt	Üst
m1	↔	m5	0.575	0.102	5.606	<.001	0.374	0.775
m4	↔	m6	0.263	0.068	3.893	<.001	0.131	0.395
m1	↔	m3	0.210	0.063	3.312	<.001	0.086	0.334

Tablo 7. Modifikasyon Sonrası DFA Uyum İyiliği Değerleri

Kabul Edilebilir İndex Değerleri	İlk Uygulama Değerleri
GFI>0.90	.997
CFI>0.90	.952
TLI>0.90	.908
NFI>0.95	.926
IFI>0.90	.953
RMSEA<0.08	.083

Tablo 7. incelendiğinde DFA analiz sonuçlarının [CFI (.952), GFI (.997), TLI (.908), IFI (.953), NFI .926), RMSEA (.083)] kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu tespit edilmiştir (Hu & Bentler, 1999; Kline, 2016).

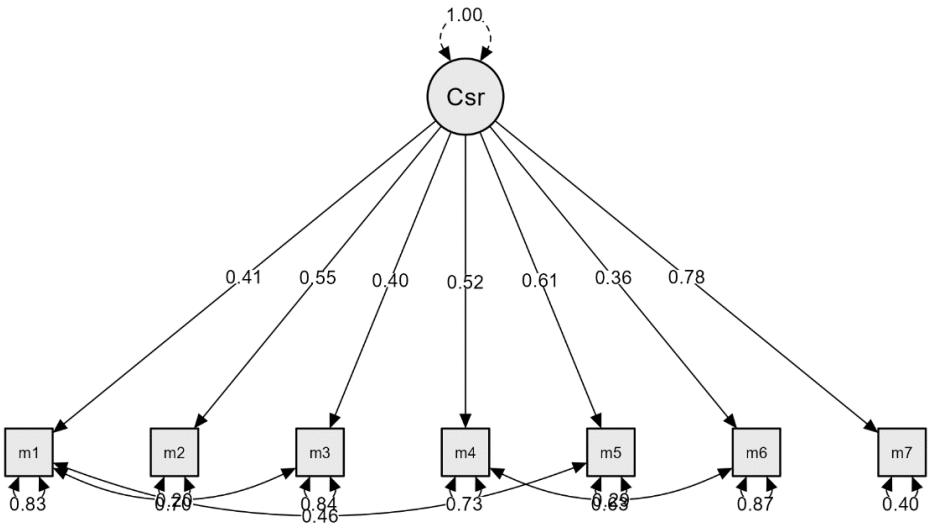

Şekil 2. Faktör Yükleri

Şekil 2 incelendiğinde madde faktör yüklerinin 0.41 ile 0.78 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Doğada cesaret ölçeğinin güvenilirliği için 50 kişi üzerinde 4 hafta arayla ölçekler uygulanmıştır. Test tekrar korelasyon katsayısının için .86 olduğu ve Cronbach's α değerinin 0.748 olduğu Guttman's λ2 değerinin ise 0.763 tespit edilmiştir. Bu değerler ile ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir.

SONUÇ ve ÖNERILER

Bu araştırmada bireylerin doğada cesaretli olma durumlarını belirleyen bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ölçekten elde edilen puanlar arttıkça doğada cesaretli olma durumu da artmaktadır. Sportif etkinliklere katılan sporcuların cesaret düzeylerinin yüksek olması beklenir. Zengin'in (2019) atletlerle yaptığı araştırmada, sporcuların cesaret düzeyinin ortanın üzerinde olduğu ve sporcuların karar verme, risk alma düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Tüm spor branşlarında sporcuların karşılaşacağı korku verici durumlarla başa çıkabilmesi özgüveni geliştirecek bu sayede de başarıya yaklaşabilmelerine olanak sağlayacaktır. Gürer de (2017) sporcuların özgüven düzeyinin sporcunun branşındaki başarısını etkilediğini belirtmiştir. Bir sporcunun güçlü bir rakibin karşısına çıkması veya teknik olarak uygulaması tehlikeli olan bir hareketi yapmaya hazır olması için de bunlara gerek duyduğu söylenebilir. Fakat cesaret, yaradılışın da etkisinde olmakla birlikte ağırlıklı olarak çevresel şartlara göre öğrenebilen bir erdemdir (Baynal & Taşçi Yıldırım, 2020). Buradan yola çıkarak doğada yapılabilecek etkinliklerle özellikle gençlerde cesaret anlamında olumlu gelişmelerin olabileceği beklenebilir. Son olarak ölçek Türk kültürüne uygun hale getirilmesi açısından yabancı dil uzmanlarına gönderilerek farklı çeviri sonuçları alınmış sonrasında Türkçe dil yapısına uygunluğu değerlendirilmiştir. Son şeklini alan ölçek pilot uygulama için kullanılmıştır. Ölçeğin cronbach alpha değeri .748 olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre DCÖ'nün bireylerin doğada cesaret davranışlarını belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir. Buna göre geliştirilmiş olan ölçek doğa sporları ile ilgilenen üniversite öğrencisi seviyesindeki bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda kullanılabilir. Ayrıca daha farklı yaş gruplarına ve farklı spor branşlarında da denemeler yapılarak farklı sonuçların alınabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Baynal, F., & Taşçi Yıldırım, E. (2020). Cesaret Erdemi Bağlamında İslam Ahlak Felsefesi ile Psikoloji Arasında Mukayeseli Bir Değerlendirme, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 35, 137-175. https://doi.org/10.35209/ksuifd.706065
2. Biçer, T. (2007). Sporda duygu ve aklın yönetimi. İstanbul: Beyaz Yayınları.
3. Bryman, A., & Cramer, D. (2001). Quantitative Data Analysis with SPSS Release 10 for Windows: A Guide for Social Scientists Taylor & Francis. Hove, England, 295.
4. Büyüköztürk, Ş. (2016). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı (22. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
5. Can, Y., & Kaçay, Z. (2016). Investigation of the relationship between athlete identity perception, courage and self-confidence, Journal of Human Sciences, 13(3), 6176–6184.
6. Csikszentmihalyi, M., & Seligman, M. (2000). Positive psychology. American psychologist, 55(1), 5-14.
7. De Vellis, R. F. (2003). Scale development: Theory and applications (2nd ed., Vol. 26). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
8. Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C., & Strahan, E. J. (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. Psychological Methods, 4(3), 272-299
9. George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson
10. Goud, N. (2005). Courage: Its Nature and Development. Journal of Humanistic Counseling, Education & Development, 44, s. 102-116
11. Gürer, B. (2017). The research about reasons of mountaineers' attend to ice climbing and its effects on their selfconfidence, European Journal of Education Studies, 3(8), 501-515. 10.5281/zenodo.841788
12. Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structural Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives. Structural Equation Modeling, 6, 1-55.

13. Kaiser, H. F. (1974). An Index of Factorial Simplicity. Psychometrika, 39, 31-36.
14. Kalaycı, Ş. (2010). Faktör analizi, SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri (5. Bs.). Ankara: Asil Yayın.
15. Kline, R. B. (2016). Principles and practice of structural equation modeling. The Guilford Press, New York: NY.
16. Koerner, M. M. (2014). Courage as identity work: accounts of workplace courage, Academy of Management Journal, Vol. 57 No. 1, pp. 63-93.
17. Lopez, S. J., Koetting O'Byrne, K., & Petersen, S. (Eds.). (2003). Profiling courage. Washington, DC: American Psychological Association.
18. MacCallum, R.C., Browne, M.W., & Sugawara, H. M. (1996). Power Analysis and Determination of Sample Size for Covariance Structure Modeling, Psychological Methods, 1 (2), 130-49.
19. Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). Character strengths and virtues: A handbook and classification (Vol. 1). Oxford University Press.
20. Prochniak, P. (2017). Wilderness Courage Scale (WCS), Journal of Human Performance in Extreme Environments: Vol. 13 : Iss. 1, DOI: 10.7771/2327-2937.1086
21. Rate, C.R., Clarke, J.A., Lindsay, D.R., & Sternberg, R.J. (2007), "Implicit theories of courage", The Journal of Positive Psychology, Vol. 2 No. 2, pp. 80-98.
22. Russell, K. C. (2003). An assessment of outcomes in outdoor behavioral healthcare treatment. Child & Youth Care Forum, 32, 355–381.
23. Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). Using multivariate statistics (5th Ed.). Boston: Allyn And Bacon.
24. Tabachnick, B. G., & Fidell, L.S. (2018). Using multivariate statistics. (7th Edition). Boston: Pearson.
25. Tavşancıl, E. (2006). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayın.
26. TDK. (tarih yok). Cesaret. 23.10.2022 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı
27. Tekkurşun Demir, G., & Güvendi, B. (2022). Bedensel Engelli Milli Sporcuların Öz güven, Cesaret ve Sporcu Kimliği İlişkisi. Uluslararası Türk Spor ve Egzersiz Psikolojisi Dergisi, 2 (1) , 1-15 . DOI: 10.55376/ijtsep.1090193
28. Uğraş, S., & Akbuğa, T. (2019). Beden eğitimi derslerindeki spor yaralanmaları ve beden eğitimi öğretmenlerinin görüşleri. Uluslararası Dağcılık ve Tırmanış Dergisi, 2(2), 11-26.
29. Woodard, C. R., & Pury C. L. S. (2007). The construct of courage categorization and management. Consulting Psychology Journal: Practice and Research, 59(2), 135-147.

	Doğada Cesaret Ölçeği	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	Kaza ihtimalinin yüksek olabileceğini bilsem bile doğada aktivite yapıyorum.					
	Böyle doğal ve çekici yerlere giderim ama içimde korku yaratır.					
	Doğada heyecan verici durumlar arıyorum.					
	Korku, doğada ilginç yerleri tanıma konusunda beni durduramaz.					
	Doğada stres yaratan yerleri araştırıyorum.					
	Diğer insanlarda korkuya neden olan ama bana çekici gelen doğal yerlerde olmak istiyorum.					
	Doğada korkularımla yüzleşebileceğim yerleri araştırıyorum.					

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(10)

Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ[16]; Arş. Gör. Mehmet Emin BEKİK[17]

TÜRKİYE'DE MESLEK HASTALIĞI GERÇEĞİ

THE REALITY OF OCCUPATIONAL DISEASES IN TURKEY

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye'de meslek hastalıkları verilerinin gerçekliği incelenmiştir. Çalışmada temel hareket noktası, meslek hastalığına ilişkin verilerin sağlıklı olmadığı ve bunun birçok nedeni olduğu varsayımından hareket noktası olarak alınmıştır.

Bu amaçla çalışmaya ilişkin değerlendirmede bulunabilmek amacıyla, kanunlar, yönetmelikler ve istatistiki veriler incelenmiştir. Bu çerçevede kişisel gözlemler yol gösterici olmuştur. Çalışmada bu konuya ilişkin önemli çalışmalara ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle meslek hastalığı kavramı ve unsurları incelenmiştir. Sosyal güvenlik kurumunun meslek hastalığı ve ölümle sonuçlanan meslek hastalığı verileri 2007-2021 yılları çerçevesinde incelenmiştir. Meslek hastalığının yasal, kurumsal yapısı, tespiti süreci incelenmiştir. Değerlendirme kısmında istatistiksel verilerin eksikliklerinin nedenleri gerekçelerle ortaya konmuş ve verilerin sağlıklı olmadığı sonucuna varılmıştır. Sosyal Güvenlik kurumunun meslek hastalığına ilişkin verilerinin eksik olduğu varsayımımız doğrulanmış ve bunun giderilmesi için, yasal, kurumsal, kişisel, denetim ve kayıtdışılık gibi temel nedenlerin giderilmesi durumunda ne gibi değişikliklerin olacağına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meslek Hastalığı, İş Sağlığı ve Güvenliği, Sosyal Güvenlik.
JEL Kodu: H55.

ABSTRACT

In this study, the reality of occupational diseases data in Turkey was examined. The main point of departure in the study was taken as the point of departure from the assumption that the data on occupational diseases are not healthy and there are many reasons for this.

For this purpose, laws, regulations and statistical data were examined in order to evaluate the study. In this context, personal observations have been instructive. In this study, important studies on this subject are discussed. In the study, first of all, the concept of occupational disease and its elements were examined. Occupational disease data of the social security institution and occupational diseases resulting in death were examined within the framework of the years 2007-2021. The legal, institutional structure and detection process of occupational disease were examined. In the evaluation part, the reasons for the deficiencies of the statistical data were presented with reasons and it was concluded that the data were not healthy. Our assumption that the data of the Social Security institution on occupational diseases is incomplete has been confirmed and suggestions have been made on what changes will occur if the main causes such as legal, institutional, personal, auditing and informality are eliminated.

Keywords: *Occupational Disease, Occupational Health and Safety, Social Security.*
JEL Code: *H55.*

[16] Doç.Dr.İbrahim GÖRÜCÜ, İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, İbrahim.gorucu@inonu.edu.tr, ORCİD:0000-0003-0640-4180
[17] Arş.Grv. Mehmet Emin BEKİK,İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri,emin.bekik@inonu.edu.tr,ORCİD:0000-0001-6959-1716

GİRİŞ

İş kazası ve meslek hastalıkları, çalışma hayatının taraflarını oluşturan işçi, işveren ve devlet olmak üzere tüm kesimleri etkileyen bir sorundur. Meslek hastalıklarını iş kazalarından ayıran temel özellik tamamen önlenebilir olmasıdır.

Çalışmanın amacı; Türkiye'de meslek hastalığı konusundaki verilerin sağlıklı olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu amaçla, meslek hastalığına ilişkin yasal mevzuat ve meslek hastalıkları istatistiklerini tutan resmi kurum olan sosyal güvenlik kurumu istatistikleri 2007-20021 yılları arasındaki verileri incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde bu konuda yapılmış çalışmalardan konuya ilişkin çalışmalara yer verilerek çalışmayı diğerlerinden ayıran özelliği ortaya konulmuş, ikinci bölümde meslek hastalığı kavramı ve meslek hastalığına ilişkin yasal mevzuat ve meslek hastalığının belirlenmesi süreci ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye'de meslek hastalığına ilişkin veriler Sosyal Sigortalar Kurumu ve Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistiklerinden yararlanılarak 2007-2021 yıllarına ilişkin veriler değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda iş kazaları konusunda kötü bir sicile sahip Türkiye'nin meslek hastalıkları onuşunda birçok gelişmiş ülkeden daha iyi olduğu gibi ilginç bir sonuca ulaşılmıştır. Bu sonucun nedenleri incelenmiş ve sonucun yasal mevzuattaki yaklaşım, meslek hastalığı konusundaki çalışan, hekim, işveren ve sorumlu kurumların yaklaşımlarından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Meslek hastalığı konusundaki Çalışmalar

Ilıman (2015) "Türkiye'de Meslek Hastalıkları" başlıklı çalışmada meslek hastalığına ilişkin kavramsal çerçeve ve meslek hastalığına yakalanan kişilere sağlanan haklar yasal mevzuat açısından ele alınmıştır.

Canıvar (2014)," Bir Olgu Üzerinden Türkiye'de Meslek Hastalıkları Tanı Sistemi " başlıklı çalışmada Bir meslek hastalığı olgusundan hareketle, meslek hastalığı tanısının konulmasındaki yasal güçlükler ele alınmış ve yasal mevzuatın yetersizliğine vurgu yapılmıştır.

Karadeniz (2012),"Dünya'da ve Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizliği" başlıklı çalışmasında, İş kazası ve meslek hastalıklarının dünyadaki dağılımı incelenmiş, Türkiye'deki iş kazası ve meslek hastalığına ilişkin mevzuat ele alınmış ve sonuç olarak iş kazası ve meslek hastalığı konusunda sosyal korumanın yetersizliği sonucuna ulaşılmıştır.

Özveri(2018), **"**Türkiye'de Meslek Hastalıkları Alanında Yaşanan Hukuki Açmazlar başlıklı çalışmada Türkiye'de meslek hastalıklarının tespiti ve bu süreçteki olumsuzluklar ele alınmıştır.

Bekar vd.(2017), İş Kazası ve Meslek Hastalıklarının Maliyeti (2005-2014) başlıklı çalışmada, Türkiye'de 2005-2014 yılları arasındaki iş kazası ve meslek hastalıklarının maliyeti ÇSGB istatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmaya çalışılmıştır.

Meslek Hastalığı Kavramı ve Unsurları

Meslek Hastalığı 5510 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinin birinci fıkrasında şöyle tanımlanmaktadır. Meslek hastalığı, Meslek hastalığı, sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal engellilik halleridir.

Meslek Hastalığının Unsurları

Hastalanan kişinin,5510 sayılı kanuna göre meslek hastalığı sayılması için şu unsurlar aranmaktadır:

a)5510 sayılı Kanun kapsamında çalışıyor olmak

Hastalığa yakalanan kişinin hastalığının meslek hastalığı sayılabilmesi için ön koşul kişinin kanunun 4. Maddesi kapsamında 4/1-a ve 4/1-b çerçevesinde çalışıyor olmak ve 4/1-a kapsamında değerlendirilen ve 5. Madde de belirtilen kısmi sigortalı olarak çalışıyor olması gerekmektedir.

5510 sayılı kanuna tabi olarak çalışmayan veya kayıt dışı çalışanların yaptıkları işten dolayı çalışırken veya iş sonrası yasalarla belirtilen süreler içerisinde hastalanan kişilerin bu hastalıkları meslek hastalığı olarak kabul edilmemektedir.

b. Sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartlarından Kaynaklanması:

Meslek hastalığının sigortalının çalıştığı esnada ortaya çıkması mümkün olduğu gibi işin bırakılması sonrasında (en uzun süre 5 yıl olarak belirlenmiştir.) ortaya çıkan ve sigortalıyı geçici veya sürekli olarak bedensel ve ruhsal olarak olumsuz etkilemesi gerekmektedir.

Sigortalının işe başladığı anda var olan veya doğuştan gelen hastalık halleri meslek hastalığı olarak kabul edilmemektedir. Ayrıca kişinin hastalığının ani veya bir defalık gerçekleşmesi durumunda da hastalık meslek hastalığı olarak kabul edilmeyecektir. Meslek hastalığında esas olan hastalığın yapılan işin tekrarından kaynaklanması ve tekrarlanmasının mümkün olmasından kaynaklanması gerekmektedir.

c.Hastalığın sigortalıda bedeni ve/veya ruhi zarara yol açması

Sigortalının yaptığı iş nedeniyle hastalanması, yakalandığı hastalığın meslek hastalığı olarak kabul edilmesi için yeterli değildir. Yakalanılan hastalığın sigortalıyı bedenen veya ruhen ya da her ikisi üzerinde olumsuzluğa yol açması ve bu olumsuzluğun işçinin çalışma gücünde kayıplara neden olması gerekmektedir. Zira çalışma süreci içerisinde çalışanın işten dolayı geçici olarak hastalanması normal bir durumdur. Bu durum süreklilik arzediyorsa yani tekrarlanır nitelikte ise, yasanın belirttiği durumlara uygun şekilde devamlılık gösteriyorsa meslek hastalığı olarak kabul edilmelidir. Çalışma süreci içerisinde işle ilgili olmayan hastalıklara yakalanması durumu meslek hastalığı olarak kabulü söz konusu değildir.

d. Hastalık hali ile yapılan iş arasında İlliyet bağının Bulunması

5510 sayılı kanun kapsamında sigortalının yakalandığı hastalığın meslek hastalığı sayılabilmesi için, hastalık ile yapılan iş arasında illiyet bağı yani sebep sonuç ilişkisinin kurulmasının mümkün olması gerekmektedir. Sigortalının yaptığı iş yakalandığı hatalığın nedeni olmalıdır. Bu hastalığın sürekli veya geçici olmasının önemi bulunmamaktadır. Hastalık işin devamı sırasında ortaya çıkabileceği gibi işten ayrıldıktan sonra da ortaya çıkabilir. Önemli olan hastalığın kaynağının yaptığı iş olmasıdır.

e. Hastalığın Kurum tarafından meslek hastalığı olarak kabul edilmesi ve bunun resmi olarak belirlenmesi

Sigortalının yakalandığı hastalığın işle ilgili olması kadar bu durumun sosyal güvenlik kurumunca da meslek hastalığı olarak kabul edilmesi ve belgelenmesi gerekmektedir. Aksi durumda hastalık meslek hastalığı olarak kabul edilmemektedir. Hangi hastalıkların meslek hastalığı olarak kabul edildiği 2008 tarihli Çalışma Gücü Ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliğinin 2 no'lu ekinde belirlenmiştir.

f. Meslek Hastalığının Yönetmelikte Belirlenen Yükümlülük Süresi İçerisinde Gerçekleşmiş Olması

Meslek Hastalığına yakalanan sigortalının yasal haklardan yararlanabilmesi için, hastalığın Yönetmeliği ekinde yer alan (EK:2) süreler içerisinde yakalanmış olması gerekmektedir.

Yönetmeliği 4/n fıkrası bu süreyi şu şekilde tanımlamaktadır. "Yükümlülük süresi: Sigortalının meslek hastalığına sebep olan işinden fiilen ayrıldığı tarih ile meslek hastalığının meydana çıktığı tarih arasında geçen en uzun süreyi ifade eder."

Yükümlülük süresi dışında ortaya çıkan hastalıkların meslek hastalığı olarak kabul edilmesine Yüksek sağlık kurulu karar verebilmektedir.

g.Meslek Hastalığına neden olan işe bağlı Etkene maruz kalma süresine Uygun Olması

Sigortalının Yönetmelik ekinde belirtilen meslek hastalığına yakalanması için bilimsel olarak maruz kalması gereken süreler içerisinde işyerinde çalışmış olması ve bu süre içinde o hastalığa neden olan işi yapmış olması gerekmektedir. Bu sürelerin hastalığa yol açmaya eterli olup olmadığına ilgili sağlık kuruluşları karar vermekle birlikte, sağlık kuruluşlarının raporları sosyal güvenlik kurumu Yüksek Sağlık kurulu için bağlayıcı değildir. Kurul bu sürelerin altında maruz kalınmasına rağmen hasta olunabileceğine veya olunamayacağına karar verebilmektedir.

Meslek Hastalığının Tespiti İşlemleri

Meslek Hastalıklarının tespiti işlemlerine ilişkin düzenleme iki ayrı kanuna göre yapılmaktadır. Bunlardan ilki 5510 Sayılı SSGSS Kanunu ki bu kanun meslek hastalıklarının belirlenmesi, yapılacak yardımlar gibi sigorta konularına ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

İkincisi ise 6331 Sayılı kanundur. Bu kanun ise, İş sağlığı ve Güvenliğine ilişkin yükümlülüklerin kimlere ve hangi işlere uygulanacağını düzenlemektedir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Meslek Hastalıkları Düzenlemesinin Kapsamı

6331 Sayılı kanunun 2. Maddesinin2. Fıkrasında belirtilen kişi ve işyerleri dışında kamu ve özel tüm işyerlerine ve burada çalışanlara uygulanacaktır.

6331 sayılı Kanun hükümlerinin hangi işlere ve işyerlerine uygulanacağı Kanunun 2 nci maddesinde düzenlenmiştir.

5510 sayılı Kanunun 4/1. Fıkrasının 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bendi, 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (a), (b), (c), (e) ve (g) bendi, ek 5 inci maddesi kapsamındaki sigortalılar ile ek 6 ıncı maddesi kapsamındaki sigortalılardan 4/a hükümlerine tabi olanlar ve 2547 sayılı Kanuna 6353 sayılı Kanunla eklenen 29 uncu madde kapsamındaki intörn öğrenciler istisnalar arasında yer almalarına rağmen kısa vadeli sigorta kolu olan iş kazası ve meslek hastalıkları açısından sigorta kapsamında kabul edilmekte ve bunların çalışırken iş kazası veya meslek hastalığına tutulmaları durumunda işverenlerin bu durumları kuruma bildirmeleri yasal bir zorunluluk olarak düzenlenmiştir.

Meslek hastalığı nedeniyle kapsam içerisinde bulunan sigortalıların bu haktan yararlanması konusunda farklı düzenleme bulunmaktadır. 4/1-a kapsamında çalışanların yararlanması için herhangi bir şart aranmazken, 4/1-b kapsamında çalışanların bu haktan yararlanabilmeleri için.

Meslek Hastalıklarının Bildirim Süresi Ve Sorumlular

Meslek hastalığının bildirim süresi ve sorumluların kim olduğu 6331 sayılı Kanun 14. Maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre meslek hastalığını bildirimle yükümlü olanlar ve bildirim süreleri şöyledir:

- İşverenler: İşverenler, meslek hastalığına tutulduğu sağlık hizmeti sunucuları veya işyeri hekimleri tarafından meslek hastalığının varsa kurum sağlık kurulu tarafından kendisine bildirildiği tarihten itibaren 3 işgünü içerisinde,
- Sağlık kuruluşları: Meslek hastalığı tanısı koyma konusunda kurumca yetkilendirilen sağlık kuruluşları ise tanıyı koymalarını izleyen 10 işgünü içerisinde bağlı bulundukları sosyal güvenlik kurumu il müdürlüğü/merkezine bildirmekle yükümlüdürler.

Meslek Hastalığının Tespitine Yetkili Kurum Ve Kuruluşlar

Sigortalının 5510 sayılı kanun kapsamında yakalandığı hastalığın, meslek hastalığı olduğuna karar verme yetkisi 22.01.2011 tarih ve 27823 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Çalışma Gücü Ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği"nin 5. Maddesine göre belirlenmektedir. Bu maddeye göre aşağıdaki kuruluşlar hastalığın meslek hastalığı olup olmadığına karar verme yetkisine sahiptir.

-Sağlık bakanlığı eğitim ve araştırma hastaneleri
- Devlet Üniversite Hastaneleri
- Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı asker hastaneleri,
-Sigortalının ikametgahının bulunduğu yerde yukarıda belirtilen hastanelerin bulunmaması durumunda sağlık bakanlığına bağlı tam teşekküllü devlet hastaneleri (Yönetmelik md.5/1)

Türkiye'de Meslek Hastalığı İstatistikleri

Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından tespit edilen meslek hastalıklarına ilişkin veriler şöyledir. Veriler İki döneme ayrılarak verilmiştir.

Tablo1: Türkiye'de Yıllar İtibariyle Meslek Hastalığı (2007-2021)

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2007	1.197	11	1.208
2008	525	14	539
2009	421	8	429

2010	514	19	533
2011	687	10	697
2012	386	9	395
2013	343	8	351
2014	470	24	494
2015	470	40	510
2016	568	29	597
2017	638	53	691
2018	966	78	1.044
2019	997	91	1.088
2020	724	184	908
2021	933	274	1.207

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları 2007-2021 derlenerek tarafımızca oluşturulmuştur.

Türkiye'de meslek hastalıklarının 2007-2021 yıllarına ilişkin veriler incelendiğinde oldukça düşük olduğu görülmektedir. Tespit edilen meslek hastalıklarının düşük olması yanısıra, cinsiyet açısından da oldukça büyük farklılıklar arzettiği görülmektedir. Nitekim en yüksek meslek hastalığı tespitinin yapıldığı yıl olan 2007 yılında 1197 erkek meslek hastalığına yakalanmışken, kadınlarda bu oran sadece 11'dir.

2007 yılındaki meslek hastalıkları sayısı aradan geçen 14 yılın sonunda ancak 2007 yılı verilerine ulaşmıştır.

Tablo 2: Türkiye'de Meslek Hastalığı sonucu Ölüm Olayı (2007-2021)

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2007	1	0	1
2008	1	0	1
2009	0	0	0
2010	10	0	10
2011	10	0	10
2012	1	0	1
2013	0	0	0
2014	0	0	0
2015	0	0	0
2016	0	0	0
2017	0	0	0
2018	0	0	0
2019	0	0	0
2020	5	0	5
2021	31	4	35
Toplam	59	4	63

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları 2007-2021 derlenerek tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 2'de 2007-2021 yılları arasında meslek hastalığı sonucu ölen sigortalı sayısı verilmiştir. Ölüm istatistikleri de meslek hastalığına yakalanma istatistikleri gibi oldukça ilginç şekilde düşüktür.

Nitekim 15 yıllık süreçte meslek hastalığı sonucunda ölen sigortalı sayısı 59 erkek 4 kadın olmak üzere toplam 63 kişidir.

Ölüm oranlarının düşük olması yanısıra bir diğer önemli durum ise, meslek hastalığından ölüm vakalarının 15 yıl içerisinde 8 yıl hiç gerçekleşmemesi, gerçekleşen ölümlerin %55'ini oluşturan 35 vakanın 2021 yılında, 20 vakanın (%31) 2010 ve 2011 yılında eşit sayıda (10) şeklinde gerçekleşmesidir.

Değerlendirme ve Öneriler

Değerlendirme

Türkiye'de iş kazası ve meslek hastalıklarına ilişkin istatistikler sosyal güvenlik kurumu tarafından tutulmakta ve yayınlanmaktadır. Kurum verileri incelendiğinde verilerin sağlıklı olmadığı açıktır. Bu sağlıksızlık sadece meslek hastalıklarına ilişkin olmayıp iş kazaları içinde geçerlidir. Çalışmanın konusunu meslek hastalıkları oluşturduğundan değerlendirme sadece meslek hastalıkları üzerinden yapılmıştır.

Kayıtdışı Ekonomi

Türkiye'de meslek hastalığı sayısının düşük olmasının nedenlerinden ilki, kayıtdışı istihdamdır. Sosyal Güvenlik Kurumunun TÜİK istatistiklerinden derleyerek yayınladığı verilere göre Türkiye'de kayıtdışı istihdam oranı şöyledir.

Tablo 3: Türkiye'de Sektörlere Göre Kayıtdışı İstihdam (2007-2021)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2007	88,14	32,34	35,51	30,63	-	45,44
2008	87,84	29,76	31,61	28,77	-	43,5
2009	85,84	30,08	33,43	28,4	-	43,84
2010	85,47	29,06	32,68	27,11	-	43,25
2011	83,85	27,76	31,5	25,71	-	42,05
2012	83,61	24,51	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,28	22,4	25,23	20,9	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,2	20,35	35,76	33,49
2017	83,33	22,1	20,03	20,95	35,8	33,97
2018	82,73	22,28	20,29	21,46	34,39	33,42
2019	86,62	22,96	20,03	22,55	37,74	34,52
2020	83,46	19,3	16,46	18,76	34,72	30,59
2021	84,56	17,49	14,16	17,16	31,95	29

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, sgk.gov.tr sitesinden alınmıştır.

Türkiye'de meslek hastalığı istatistiklerinin düşük olma nedenlerinden biri olan kayıtdışılık, tablo 3'te görüldüğü gibi, oldukça yüksektir. Tarım sektöründe kayıtdışılık %81,16 (2015) ile %88,14 (2007) arasında değişiklik göstermektedir. Tarım dışı sektörlerde ise; %32,14(2007) ile,%17,49 (2021) arasında değişiklik göstermektedir. Bu oranların yüksekliği meslek hastalığının sosyal güvenlik kurumunun bilgisi dışında olmasının nedenlerinden sayılmaktadır.

Yasal Düzenlemeler

Meslek hastalıklarının bildirimi gerek 5510 sayılı kanun, gerekse 6331 sayılı kanun gereği zorunludur. Yasal düzenlemelerin zorunluluk getirmesi mutlak anlamda uygulanacağı anlamına gelmemektedir. Yaptırımların caydırıcı olması gerekmektedir. Nitekim 2022 yılı için 6331 sayılı kanuna göre meslek hastalığını bildirmemenin cezası çalışan sayısı ve işyerinin girdiği tehlike sınıfına göre değişiklik göstermekle birlikte 6.385TL ile 12.770 TL arasında değişmektedir, Bu cezalar işverenin meslek hastalığına yol açan durumları gidermeye yönelik alacağı önlemlere göre oldukça düşüktür. Cezaların peşin ödenmesi durumunda %25 indirim yapılacağı da gözönüne alındığında cezalar yaptırım solmaktan çıkmaktadır.

Yaptırımların düşüklüğü dışında bir diğer sorun ise; yasal düzenlemelerin çok karmaşık olması ve meslek hastalığına yakalanan sigortalının bu süreci izleyecek ne mali ne de hukuki bilgi ve birikime sahip olmamasıdır.

Uygulamada meslek hastalığına yakalanan sigortalının bu hastalığı kabul etmesi, sağlık kurumuna müracaat etmesi, sağlık kurumunun bunun mesleki nedene bağlı olduğunu belirlemesi, işverene bildirmesi, işverenin kuruma bilgi vermesi, kurumun bu hastalığı kabul etmesi gibi sözde kısa uygulamada uzun ve karmaşık bir süreç meslek hastalıklarının bildirim dışı kalmasına neden olmaktadır.

Denetim

Meslek hastalıklarının bildiriminin yetersizliğinin bir diğer nedeni denetim yetersizliğidir. Nitekim bu durum Çalışma ve sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş kurulu Başkanlığının 2012-2021 yılları arasındaki teftişlerinde de kendini göstermektedir.

Tablo 4: Rehberlik ve Teftiş Başkanlığınca Meslek Hastalığına İlişkin Denetimler (2021-2021)

YIL	Denetim Sayısı
2012	17
2013	24
2014	32
2015	58
2016	25
2017	18
2018	13
2019	4
2020	5
2021	1

Kaynak:ÇSGB Rehberlik Teftiş kurulu Başkanlığı Denetim Faaliyetlerinden (2021-2021) derlenerek tarafımızca oluşturulmuştur.

Kurumsal Yapı

Meslek hastalıkları sigortalının çalıştığı işten dolayı hemen yada yasada belirlenen süre içerisinde ortaya çıkan olumsuzluklardır. Bir hastalığın meslek hastalığı sayılıp sayılmamasına karar verme yetkisi farklı düzeylerdeki hastanelere verilmiştir. Bu hastaneler ve sayıları şöyledir.

Meslek Hastaneleri :3 (Ankara, İstanbul ve Zonguldak)
Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi :92
Üniversite Hastaneleri :58

Mevcut yapıda meslek hastalıklarının tespiti oldukça güç bir durumdur. Zira hastalığın mesleki olup olmadığına karar verme yetkisine sahip uzman sadece üç hastane bulunmaktadır. Bunlara erişim ise oldukça güçtür. Diğer hastanelerin hastalığın mesleki olup olmadığının tespiti oldukça güçtür. Çünkü hastanede bulunan sağlık personelinin meslek hastalığı konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığı açıktır. Meslek hastanelerinde hastanın sağlık hikayesi incelenirken, diğer hastanelerde bu çok uygulanan bir durum değildir.

Kişisel Nedenler

İş kazaları ve meslek hastalıklarının gerçekleşmesi kadar bildirilmemesinin en önemli nedeni insan unsurudur

. İş kazalarının %98'i, meslek hastalıklarının tamamının önlenebilir nitelikte olması öncelikle olayın gerçekleştiği toplumun kültürel yapısına, sonra ise, bu olaya maruz kalan kişi ve kurumların bilin düzeyine bağlıdır. Maalesef Türkiye'de iş kazası ve meslek hastalıkları konusunda toplumsal eğitim ancak meslek seçiminin gerçekleştiği (Meslek liseleri, meslek yüksekokulları ve üniversitelerin bu alanda eğitim veren bölümlerinde) verilmektedir. Bu durum işveren ve çalışanların iş sağlığı ve güvenliğini içselleştirmelerinin

önüne geçmektedir. Var olan önleyici önlemler ağırlıklı olarak yasaların zorlamasıyla ve ceza yaptırımı korkusuyla uygulanmaktadır.

İşverenlerin iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini maliyet olarak görmesi, çalışanların yasal haklarını bilmemesi, haklarını bilse de işsiz kalma korkusu, yasal olarak hak arama sürecini karşılayacak mali gücünün olmaması, yargılama sürecinin uzunluğu, meslek hastalıklarının bildirimi önünde engel olarak görülmektedir.

Öneriler

Meslek Hastalıklarının sayısal olarak düşük olması istendik bir durum olmakla birlikte bu durumun gerçek olması gerekmektedir. Türkiye'de meslek hastalığına ilişkin verilere bakıldığında oldukça iyi durumda olduğu düşünülebilir. Fakat bu istatistiklerin gerçekleri yansıtmadığı açıktır. Bu duruma yol açan nedenler yukarıda verilmiştir. Bu olumsuzlukların giderilmesi durumunda güvenilir veriler elde edilmesi sağlanacağı gibi, durumun gerektirdiği önlemler alınarak işçi-işveren ve toplumsal düzeyde daha gerçekçi önlemlerin alınarak ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesi mümkün olacaktır. Bunu sağlamak için yapılması gerekenler şu başlıklar altında toplanmıştır.

Kayıtdışı İstihdamın Önlenmesi

Kayıtdışı istihdamın temel nedenlerinin başında işverene yönelik mali yükümlülüklerin fazla olması gelmektedir. Bu nedenle işletmeler için getirilecek zorunluluklar için işletme gelirine uygun düzenlemeler yapılarak, kayıtlı istihdamlı teşvik etmek için işverenlere, sosyal güvenlik, vergi ödemeleri; kredi desteği gibi konularda öncelik tanınmalıdır.

Kayıtdışı istihdamın diğer yönünü çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışanların neden kayıtdışı çalıştıklarının araştırılması, gelirleri üzerindeki yüklerin azaltılması gerekmektedir. Ayrıca ülkemizde sosyal yardımlardan yararlananların çalışma durumları sıkı şekilde takip edilmelidir.

Yasal Düzenlemeler

Yasal düzenlemelerin karmaşıklığı, yaşanan sık değişiklikler sonucunda uzmanlık gerektirir hale gelmesi işverenleri kurallara uyma konusunda ciddi anlamda zorlamaktadır. Bu nedenle özellikle küçük işletmeler ve şahıs işletmeleri işverenlerine hukuki konuda destek sağlanması, değişikler konusunda bilgilendirme yapılması gerekmektedir. Bilgi verilmeden yasal değişiklikleri takip etmeleri ve uymalarını beklemek gerçekçi değildir. Gerekli bilgilendirme yapılmadan cezalandırma yoluna gidilmesinden vazgeçilmesi gerekmektedir.

Denetim

Çalışma hayatının denetimini sağlamak üzeri kurulmuş bulunan bölge çalışma müdürlüklerinin İŞKUR ile birleştirilip iş teftiş kurulu başkanlıklarının belirli bölgelerde toplanması denetimi ciddi anlamda zorlaştırmıştır. Birleşme sonrası iş teftiş kurulu grup başkanlıkları 5 ilde (Adana, Ankara, Bursa, İstanbul ve İzmir) toplanmıştır. Beş grup başkanlığı ile tüm ülkeyi denetlemek mümkün görülmemektedir. Bu nedenle Çalışma ve İşkur İl Müdürlükleri bünyesinde teftiş için yeteri kadar eleman bulundurulması sağlanmalıdır.

Kurumsal Yapı

Meslek hastalıklarının tespiti uzmanlık gerektiren bir alandır. Daha önce sadece çalışanlara hizmet veren sosyal sigortalar kurumuna bağlı hastanelerin sağlık Bakanlığına devriyle bu alanda uzmanlaşmış sağlık personeli genel hizmet veren personele dönüşmüştür. Bu nedenle meslek hastalığı ve iş kazası için en azından bölgesel düzeyde uzman hastanelerin sayısı artırılmalı ve bu hastanelere özel olarak eğitilmiş sağlık personeli sağlanmalıdır,

Kişisel Nedenler

İş sağlığı ve güvenliği herşeyden önce bir kültürdür. Bu nedenle bu alana yönelik bilinçlendirme çalışmaları eğitimin ilk aşaması yani ilköğretimden itibaren başlatılmalıdır. Öncelikle toplumsal bilinçlenme

sağlanmalı, çalışma hayatında ise, işverenler ve çalışanlar iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yasal bir zorunluluk yerine yaşam felsefesi olarak benimsemeleri için yaşam boyu devam eden bir alışkanlık haline getirilmelidir.

SONUÇ

İŞ sağlığı ve güvenliğine aykırı davranışların sonuçlarından biri olan meslek hastalığı insangücü kayıpları yanında ekonomik kayıplara yol açan bir olaydır. Sosyal güvenlik kurumu istatistiklerine bakıldığında, Türkiye oldukça iyi bir durumda görülmektedir. Fakat bu durumun gerçek olmadığı toplumun tüm kesimlerince bilinmektedir.

Meslek hastalığı sayısının artmasının memnuniyet verici bir durum olmadığı açıktır. Fakat bu verilere bakıp rehavete kapılmakta yanlış olacaktır. Gerçeklerin bilinmesi meslek hastalığının etkilediği tüm kesimlerce bilinmesi ve önlenmesi konusunda ortak hareket edilmesini sağlayacaktır. Bunun gerçekleşmesi, hastalığın yol açtığı olumsuzlukları giderdiği gibi çalışma hayatındaki çatışmalarında önlenmesini sağlayacaktır. Çalışmada kısa vadeli sigorta kolları kapsamında güvence sağlanan meslek hastalıkları istatistikleri incelenmiş ve verilerin gerçekçi olmasını önleyen nedenler üzerinde durulmuştur. Bu alanda karşılaştırmalı araştırmalar alana katkı sağlayacak çalışmalar olacak ve alandaki eksikliği gidererek ilgili taraflara olumlu örnekleri görme olanağı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Aslanköylü, Resul (2004), Sosyal Sigortalar Kanunu Yorumu ve İlgili Kanunlar, 1, Ankara: Yetkin Yayınları.
2. Bekar, İ. , Oruç, D. & Bekar, E. (2017). İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARININ MALİYETİ (2005-2014) . Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 3 (3) , 479-489 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ead/issue/48243/610733
3. Canıvar, C. (2014). BİR OLGU ÜZERİNDEN TÜRKİYE'DE MESLEK HASTALIKLARI TANI SİSTEMİ . TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi , 14 (51) , 39-42 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/msg/issue/49201/62810920142
4. Çalışma ve sosyal Güvenlik bakanlığı Rehberlik Teftiş Başkanlığı Denetim Faaliyetleri Raporları (2012-2021) , Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı | (csgb.gov.tr)
5. Ilıman, E. Z. (2015). TÜRKİYE'DE MESLEK HASTALIKLARI . Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi , 1 (1) , 21-36 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaysad/issue/16703/173672
6. Özveri, M. (2018). Türkiye'de Meslek Hastalıkları Alanında Yaşanan Hukuki Açmazlar . Çalışma ve Toplum , 2 (57) , 749-786 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71818/1155409
7. Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistikleri 2007-2021, https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/
8. Türkiye İstatistik kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu (sgk.gov.tr)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(11)

Doç. Dr. Sara HÜSEYNOVA[18]

THE ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE INTERRELATION BETWEEN THE INCLUSIVE INDICATORS OF AZERBAIJAN, RUSSIA and KAZAKHSTAN

KAPSAYICI GÖSTERGELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ AZERBAYCAN, RUSYA ve KAZAKİSTAN

ABSTRACT

The article is dedicated interrelation of inclusive indicators of Azerbaijan, Russia and Kazakhstan during the period 1994-2020, from viewpoint inclusive indicator (GDP per capita).Analyses are consist of multivariate analysis of variance, multivariate correlation and regression analysis. Stability of parameters of multifactor regression model was checked by CUSUM test and CUSUM of Squares test and importance of multiply regression model is defined by Fisher and Student tests. The research uses an econometric methodology for studying the statistical interrelation between multidimensional non-stationary time series, including tests Dickey-Fuller and the stationarity of the new series adjusted from the second order difference operators of these time series was revealed. Using the procedures of the Eviews package, the adequacy of the multifactor regression model was determined, and economic interpretations of the results were analyzed and recommendations based on econometric approaches were given for forecasting. Approaches of modern economic and mathematical modeling is realized by EViews program.

Keywords: *GDP per capita, inclusive indicators, regression model, export, import.*
JEL Code: *C5.*

ÖZ

Makale, 1994-2020 döneminde Azerbaycan, Rusya ve Kazakistan'ın kapsayıcı göstergelerinin kapsayıcı gösterge (kişi başına GSYİH) açısından karşılıklı ilişkisine ayrılmıştır.Analizler çok değişkenli varyans analizi, çok değişkenli korelasyon ve regresyon analizinden oluşur. Çok faktörlü regresyon modeli parametrelerinin kararlılığı CUSUM testi ve CUSUM of Squares testi ile kontrol edilmiş ve çoklu regresyon modelinin önemi Fisher ve Student testleri ile tanımlanmıştır.Araştırma, Dickey-Fuller testleri de dahil olmak üzere çok boyutlu durağan olmayan zaman serileri arasındaki istatistiksel ilişkiyi incelemek için ekonometrik bir metodoloji kullanıyor ve bu zaman serilerinin ikinci mertebeden fark operatörlerinden ayarlanan yeni serilerin durağanlığı ortaya çıktı. Eviews paketindeki prosedürler kullanılarak çok faktörlü regresyon modelinin yeterliliği belirlenmiş ve sonuçların ekonomik yorumları analiz edilmiş ve tahmin için ekonometrik yaklaşımlara dayalı öneriler verilmiştir. Modern ekonomik ve matematiksel modelleme yaklaşımları EViews programı paketi ile gerçekleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kişi başına GSYİH, kapsayıcı göstergeler, regresyon modeli, ihracat, ithalat.
JEL Kodu: *C5.*

[18] Ph.D. in Economics, Associate professor; Baku State University/Mathematical Economy department; Email:sarahuseynova@gmail.com; ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0516-9468

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1. INTRODUCTION

The econometric analysis was conducted interrelation between the macroeconomic determinants of inclusive development of Azerbaijan, Russia and Kazakhstan during the period 1994-2020.Inclusive development consider direct links between macroeconomic and microeconomic determinants of the economy and economic development of the country. While analyzing interrelation the inclusive indicators of Azerbaijan, Russia and Kazakhstan from a macroeconomic orientation, the interrelation between GDPs per capita between these countries are interpreted. Interrelation of GDPs per capita of three country determines the relevance of the econometric study of integration processes in macro level with the economic consequences of cross-country cooperation. The multi-vector and balanced external economy of three countries demonstrates the progress of trade co-integrated processes of interrelation between Azerbaijan, Russia and Kazakhstan. GDP per capita the most significant indicator for the analysis of turnover dynamics mutual trade in the environment of cross-country cooperation and to assess the impact of mutual trade on their inclusive development.

COVID-19 has impacted to fluctuation of GDP per capita of countries. During the pandemic, a sharp contraction in global trade, supply chain disruptions, job closures and increased uncertainty have negatively impacted global economic activity, with commodity prices fluctuating wildly

The econometric model established in the article was successfully applied among the indicators of the macro level of the economy, and with the help of this model, theoretical questions of economics were tested on the basis of actual analysis using econometric methods. From this point of view, the constructed econometric model and verification of the adequacy of the relationship between the inclusive indicators of Azerbaijan, Russia and Kazakhstan were carried out using multivariate regression analysis.

2.ANALYSIS OF RECENT PUBLICATIONS

In recent years, there is such a discourse at the global level that economic development is evaluated only based on GDP, GDP per capita and economic growth indicators [1,2].In [2] is estimated a unified measure of inclusive growth for emerging markets by integrating their economic growth performance and income distribution outcomes, using data over three decades.

After gaining its independence, it attempted to solve its own political and economic problems with the realization of projects related to the exploitation of energy resources. In [4] is analysed the diversification of transport routes to export its own energy resources to the world markets.

During past years, a number of articles have been published on the research about econometric analyses of inclusive indicators of CIS countries. The research provides a detailed quantitative analysis, based on standard econometric models, of the trends and the configuration of trade of the CIS countries [5,6].Effects of COVID-19 is impacted economic area of the countries , economic problems faced by macro and micro economic variables of the country. Analyzed pandemic situation for business envoriment and multidimensial comparable inclusive indicators of countries in [3]. The analyse of two countries [5,6] the new dependence between the trade turnover and the GDP of these countries .By establishing a modification, the second non-stationary time series of these indicators A new model of error correction by performing integration analysis from design the application mechanism is indicated. The results obtained trade between these countries import-export operations by showing ways to increase the speed of turnover is important in studying the issue of dynamic balance Software part of article provides by instrumental methods of EViews package.The indicators from 1994 until 2020 refer to world bank source [7].

3.METHODOLOGY

The aim of this article by the econometric methods to analyses the interrelation of inclusive indicators of Azerbaijan , Kazakhstan, Russia , during the period 1994-2020 ,from viewpoint inclusive indicator (GDP per capita). In this article, we study the interrelation the GDP per capita indicator by the natural logarithmic values. All time series will be transformed into natural logarithmic ones. This transformation makes it possible to more visually represent the relationship between the expected results. The

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

first differences of the natural logarithms are an approximation of the similarity growth rates. Dynamic description of the data [7] from by natural logarithms is shown in Figure 1.

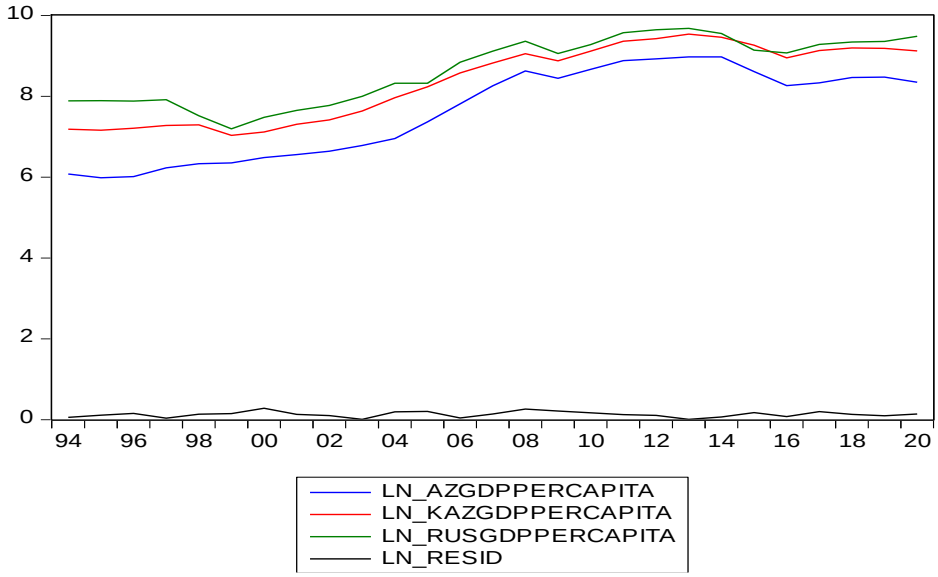

Figure 1. Dynamic graph of indicators
(Author's work based on EViews package)

Descriptive statistics is represented the statistic estimation of natural logariphmic indicators.Table 1 result is shown as below.

	LN_AZGDP PERCAPIT A	LN_KAZGD P PERCAPIT A	LN_RUSGD P PERCAPIT A	LN_RESID
Mean	7.622596	8.365659	8.651330	0.129496
Median	8.256202	8.820465	9.055184	0.129750
Maximum	8.973518	9.538970	9.678758	0.280760
Minimum	5.984435	7.030074	7.193503	0.005340
Std. Dev.	1.100428	0.929877	0.808521	0.070469
Skewness	-0.249111	-0.261135	-0.290560	0.164191
Kurtosis	1.385979	1.343128	1.527184	2.636033
Jarque-Bera	3.209950	3.395240	2.820247	0.270346
Probability	0.200895	0.183119	0.244113	0.873565
Sum	205.8101	225.8728	233.5859	3.496400
Sum Sq. Dev.	31.48450	22.48145	16.99637	0.129113
Observations	27	27	27	27

Table.Descriptive statistics
(Author's work based on EViews package)

The study of statistical dependence between random quantities of great importance. Determining the analytical form of the correlation dependence and the degree of density of this dependence is the main task of correlation analysis.

	LNAZGDPPERCAPITA	LNKAZGDPPERCAPITA	LNRUSGDPPERCAPITA
LN_AZGDPPERCAPITA	1.000000	0.988923	0.959574
LN_KAZGDPPERCAPITA	0.988923	1.000000	0.982360
LN_RUSGDPPERCAPITA	0.959574	0.982360	1.000000

Table 2.Correlation matrix
(Author's work based on EViews package)

A qualitative assessment of the closeness of the relationship between the indicators are revealed on the Chedokka scale.Table 2 result is shown that relationship between the indicators greater than 0.7, it means that interrelation between the countries strong.

The natural logarithm of the GDP per capita of Azerbaijan (LNAZGDPPERCAPITA) is dependent from natural logarithm of the GDP per capita of Russia (LNRUGDPPERCAPITA) and natural logarithm of the GDP per capita of Kazakhstan (LNKAZGDPPERCAPITA).The form of the multivariate linear regression model will be as follows:

$$lny_t = \alpha_0 + \alpha_1 lnx_t + \alpha_2 lnx_t + ln\varepsilon_t \ , t = \overline{1,27} \qquad (1)$$

$y_t, x_t -$ are the corresponding factors, $\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2$ - unknown model parameters, ε – random term. The multivariate regression model was estimated by the least squares method using the procedures of the EViews package.

Dependent Variable: LNAZGDPPERCAPITA				
Method: Least Squares				
Date: 09/11/22 Time: 19:34				
Sample: 1994 2020				
Included observations: 27				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LNKAZGDPPERCAPITA	1.704969	0.215479	7.912478	0.0000
LNRUSGDPPERCAPITA	-0.501808	0.209479	-2.395510	0.0255
LNRESID	0.512135	0.426377	1.201131	0.2425
C	-2.188214	0.563892	-3.880552	0.0008
@TREND	-0.013646	0.009329	-1.462690	0.1577
R-squared	0.984561	Mean dependent var		7.622596
Adjusted R-squared	0.981754	S.D. dependent var		1.100428

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

S.E. of regression	0.148642	Akaike info criterion	-0.808977
Sum squared resid	0.486077	Schwarz criterion	-0.569007
Log likelihood	15.92119	Hannan-Quinn criter.	-0.737621
F-statistic	350.7495	Durbin-Watson stat	1.102856
Prob(F-statistic)	0.000000		

Table 3.The multivariate regression model
(Author's work based on EViews package)

The multivariate regression equation as follows form:

LNAZGDPPERCAPITA = 1.70496946526*LNKAZGDPPERCAPITA - 0.501808497561*LNRUSGDPPERCAPITA + 0.512135261332*LNRESID - 2.18821363135 - 0.0136455396197*@TREND (2)

The result of Table 3, Determination coefficient equal to 98%.This means that the variance of the corresponding regression equation is the result of a factor that explains 98%.

By the F-Fisher-Snedekor criterion we can define importance of regression model, the α significance level criterion, degrees of freedom $k_1 = 2$, $k_2 = 24$ and F-table=3,4.From Table 1, F-statistic=350.7495.In result F-statistic=350.7495>F-table=3,4 and the model is considered significant.

Autocorrelation was tested using Durbin-Watson d-statistics. According to the table of critical values of d-statistics for the number of observations 27, the number of explanatory variables 2 and the given significance level 0.05, the values d_lower=1.24 and d_upper=1.56, which divide the segment [0.4] into five regions, the observed value d_obs=1.1.In result $1{,}24 < d_{obs} = 1{,}1 < 1{,}56$ the observed value falls into the zone of uncertainty, then nothing can be said about the presence of autocorrelation using the Durbin-Watson test.

CUSUM test and CUSUM square test define the stability of parameters of regression model. Figure 2 and Figure 3 is shown the result of CUSUM test and CUSUM square test.

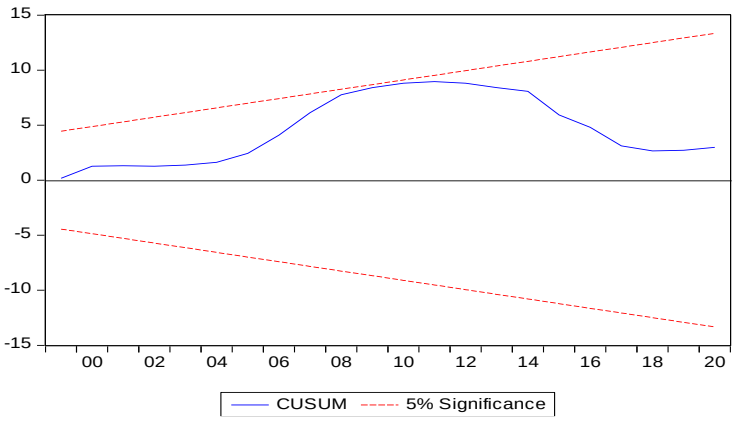

Figure 2.Result of CUSUM test
(Author's work based on EViews package)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

The Figure 2 and Figure 3 is shown that, the location of the blue line between the red lines,it means that the hypothesis H_0- about the stability of the parameters is accepted. CUSUM test and CUSUM square tests are showed that linear multivariate regression model is stable.

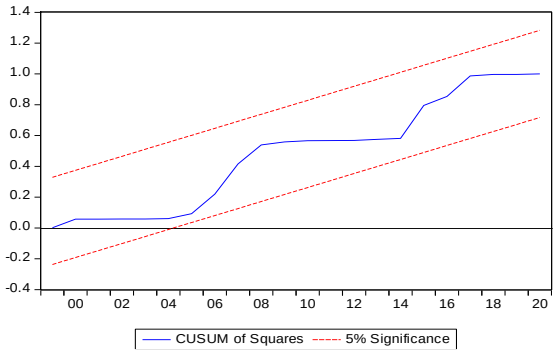

Figure 3.Result of CUSUM test of square
(Author's work based on EViews package)

Let us now consider the problem of varying variance. Heteroskedasticity causes the estimations of the regression coefficients to be ineffective, increasing the dispersions of the estimations of the coefficients. Here, the varying variance of the residuals is validated by the White test by value. $R^2 = Obs * R - squared$, $n = 27, R^2$ $nR^2 = Obs * R - squared$, $n = 27, R^2$ - The coefficient of determination for all regressors, their squares, their binary products, and the auxiliary regression of the square of the residuals on a constant, equals 9.631171, and less than this value $\chi^2_{0,16}(9)$= 9.7 The corresponding P value is greater than 0.05, the null hypothesis that the random term is homoscedastic is not rejected.

The results of the extended Dickey-Fuller test showed that the original series and their first differences are non-stationary, while the second-order difference operators are stationary. The test results are shown in

Table 4.
Table 4. Results of Dickey-Fuller test

Variables	The statistic value	The critic value 1%	The critic value 5%	The critic value 10%	Probability
The second difference, trend and intercept					
LNGDPPERCAPITAAZ	-5.231845	-4.394309	-3.612199	-3.243079	0.0016
LNGDPPERCAPITAKAZ	-6.434372	-4.394309	-3.612199	-3.243079	0.0001
	-	-4.394309	-3.612199	-3.243079	0.0002

LNGDPPERCAPITARU	6.269499				
LNRESIDS	-5.759676	-4.440739	-3.632896	-3.254671	0.0006

CONCLUSION

It can be considered as an important instrument in the state regulation of import-export operations, taking into account other influencing factors to ensure the long-term sustainable growth of appropriate inclusive parameters by providing dynamic analyzes in conducting balanced import and export transactions between countries in accelerating economic integration.

Result of econometric analyses of integration process of inclusive growth parametres show that multiply regression model which created between the parametres GDP per capital of countries is adequate. Importance of parametres of multiply regression model is defined by the Fisher test and Student test. According to the result of the CUSUM test and CUSUM OF SQUARES test the parametres of multiply regression model are stabil . Relationship between dependent and independent variables are strong, its defined by correlation analyses. All these econometric procudures show that relationship inclusive growth parametres between countries to ensure effective state regulation of foreign trade in each country, but also to provide forecasts in the short, medium and long-term perspective, appropriate macroeconomic indicators should be monitored using the method of VAR models. Because export is the driving force of the inclusive economic growth of each country and is the main factor in increasing the livelihood of its population.

REFERENCES

1. Ali, Ifzal, and Hyun Hwa Son. 2007. “Measuring Inclusive Growth.” Asian Development Review, Asian Development Review 24 (1): 11–31.
2. Anand, Rahul, Saurabh Mishra, Shanaka J. Peiris, and Paul Cashin. 2013. “Inclusive Growth: Measurement and Determinants.” IMF Working Papers 2013 (135): 3–15
3. Çora, H. (2020). Contemporary conflict management and intervention strategies for businesses under covid-19 crisis. TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi, 12(46), 363-370.
4. Mikail, E. H., Çora, H., & Çora, A. N. (2020). Azerbaijan’s energy resources and BTC (Bakü Tbilisi Ceyhan is the name given to the pipeline project being built for crude oil transfer) project. Open Journal of Political Science, 10(02), 163.
5. Orudzhev, E. G., & Huseynova, S. M. (2020). About one cointegration issue of trade relations Azerbaijan, Russia, Belarus. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems (JARDCS), 12(6), 1385-1394.
6. Orudzhev E.G., Huseynova S.M. On One Co-Integration Issue of Trade Links of Azerbaijan, Russia, Belarus and Kazakhstan. Statistics and Economics. 2020;17(2):29-39. (In Russ.) https://doi.org/10.21686/2500-3925-2020-2-29-39
7. www.worldbank.com

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(12)

Doç. Dr. Sibel DEMİRARSLAN[19]

NURİ BİLGE CEYLAN'IN KOZA FİLMİNDE MEKAN VE TEFRİŞ ÖGELERİ SEÇİMİNİN İRDELENMESİ

EXAMINATION OF NURI BILGE CEYLAN'S SELECTION OF SPACE AND FURNITURE IN THE MOVIE BOOST

ÖZ

Kültür ve kentleşme olgusu edebiyat, resim, tiyatro, sinema gibi pek çok sanat dalında konu edilecek kadar dikkati çeker özelliklere sahiptir. Endüstrileşme ile sadece üretim şekli değişmemiştir, aynı zamanda yaşam yeri, yaşam biçimi de değişmeye başlamıştır. Geleneksel olan, moderne evrilirken zaman zaman ardında hüzün bırakmaktadır. Kentleşme ile birlikte aile yapısında kopmalar ile geçmişe öykünerek başa dönme çabaları toplum yapısında geçiş döneminin ironik hikayelerinin temelini oluşturmuştur. Nuri Bilge Ceylan filmlerinde kasaba yaşamı, mütevazı, erişilebilir, abartısız, duygu dolu ve tekrarla gösterilen belirgin sahneleriyle dünya sinemasına auteur olarak imza atmış bir yönetmendir. Kısa metrajlı "Koza" filminde aile hayatını yeniden diriltme çabaları, geleneksel ilişkiler ve küçük yerleşim yeri üzerinde duygular ön plana alınarak anlatılmaya çalışmıştır. Oyuncu kadrosunda aile bireylerine rol verilerek samimiyet, deneysel çalışma vurgulanmıştır. Bu çalışmada, Nuri Bilge Ceylan sineması ve kısa metrajlı filmi Koza 'da konuyu anlatış şeklinde mekân, tefriş elemanları seçiminin filmin sinematografik yapısını oluşturması ve belirlemesindeki gücünü mimarlık alanı bakış açısıyla irdeleyerek aslında senaryo kadar mekân tercihlerinin de yönetmenin başarısı olduğu vurgusu yapılacaktır. Nuri Bilge Ceylan filmlerinde doğanın ön plana çıkarılmasının bir özellik olduğu belirtilmelidir.

Anahtar kelimeler: Nuri Bilge Ceylan, Kentleşme, Film, Mekân, Seçim.
JEL Kodları: R21, R22, R23, R39.

ABSTRACT

The phenomenon of culture and urbanization has remarkable features such as literature, painting, theater and cinema. With industrialization, not only the way of production has changed, but also the place of life and way of life has begun to change. While the traditional evolves into the modern, it leaves sadness behind from time to time. With the urbanization, the ruptures in the family structure and the efforts to return to the beginning by emulating the past formed the basis of the ironic stories of the transition period in the social structure. Nuri Bilge Ceylan is a director who has made his mark on world cinema as an auteur with his scenes of town life, modest, accessible, understated, emotional and repetitively displayed in his films. In the short film "Koza", the efforts to resurrect family life were tried to be explained by emphasizing traditional relationships and emotions on the small settlement. Intimacy and experimental work were emphasized by giving roles to family members in the cast. In this study, Nuri Bilge Ceylan's cinema and his short film Koza will examine the power of the choice of space and furnishing elements in the creation and determination of the cinematographic structure of the film, from the perspective of the field of architecture, and it will be emphasized that the choice of space is the success of the director as much as the scenario. It should be noted that bringing nature to the forefront in Nuri Bilge Ceylan's films is a feature.

Keywords: *Nuri Bilge Ceylan, Urbanization, Film, Space, Election*
JEL Codes: *R21, R22, R23, R39*

[19] Kocaeli Üniversitesi KMYO İnşaat Bölümü sdarslan@kocaeli.edu.tr; ORCID: 0000-0002-6979-5150

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1. GİRİŞ

Auteur yönetmen Nuri Bilge Ceylan sineması kendine has özellikleriyle dikkat çekmektedir. "Koza" isimli kısa filminde senaryoya eş olarak mekânsal öğeler ve tefriş elemanlarının verdiği mesajlar hikâyeyi anlatmakta güçlü bir rol üstlenmektedirler. Çalışma, mimar bakış açısıyla göstergebilim yöntemi ile mekâna ait göstergelerin okunması ve yorumlanmasıyla sürdürülmüştür. Kullanılan mekanların konuya etkisinin değerlendirilmesi için tablolaştırma ve anahtar kelime oluşturulması yolu tercih edilmiştir.

2. KOZA FİLMİ

"Koza, Ceylan'ın sinemasının anlatısal ve biçemsel yapısının bir ilk örneğidir; onun, daha sonraki filmlerinde belirginleşen sinema anlayışını, görüntü ve sesin (ya da sessizliğin) anlam yaratmadaki belirleyiciliğini haber verir. Kuş sesleri, akan suyun sesi, gök gürültüsü, rüzgârın uğultusu ve rüzgârda salınan ağaçların hışırtısı, filmde doğaya ait başlıca sesler olarak işitilir. Görsel olduğu kadar, işitsel yanıyla da belleklerde iz bırakan ve Cannes Film Festivali'ne · kabul edilen, 'Kültür Bakanlığı Başarı Ödülü', Mısır'da ve İstanbul Kısa Film Festivali'nde 'En İyi Film' ödüllerine layık görülen Koza" (Akbulut 2005:16) filmi başarısını ispatlamıştır. "Onun sinemasında öyküsel anlatıdan çok fotoğrafın durağan ve estetik görünümlerinin öne çıktığı söylenebilir. Bu bakış açısını Koza, Kasaba, Mayıs Sıkıntısı ve Uzak filminde görmek mümkündür" (Tekeş 2018, m.bianet.org/)

3. MEKAN VE TEFRİŞ ÖĞELERİ KULLANIMI

Mekân kelimesi sözlükte "Yer, bulunulan yer; Ev, yurt" (sozluk.gov.tr/) ifadeleri açıklanmaktadır. Mimari bakış açısıyla sınırlı alan, tanımlanmış alan olarak tanımlanabilir. Bir senaryo üzerinden anlatıya sahip sinemada ise mekân seçimi hikâyeyi doğru ve olması gerektiği gibi anlatabilmek için büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle yer ve mekân doğru belirlenmeli, dönem, zaman, doğa, yerleşim yeri özellikleri ile konuyu desteklemeli, gerçekçi hedefe vardırabilmelidir. Koza filmi, kısa metrajlı bir filmdir. Bu filmde Nuri Bilge Ceylan görsel ağırlıklı çalışır.

Şekil1. Filmin giriş bölümünde mekân öğeleri (Yönetmen:Ceylan, N.B., Koza,1995, Kısa film,Yapımcı:Ceylan,N.B.& Özalay,L., youtube.com/watch?v=N5hDCP_j3II)

Hem senarist hem de yönetmeni olduğu Koza filminde Ceylan, oyuncu olarak annesi ve babasına rol verir. Yapımcı kendisi ile beraber Lütfü Özalay (sinemalar.com/) 'dır. Film siyah-beyazdır. Anahtar kelimeler "Eski Fotoğraflar, Karınca, Tedirginlik" (sinematurk.com/) tir. Şekil1'de filmin başlangıcından itibaren gözüken doğa, ahşap eski kapı & pencere ve mobilyalar, uçuşan perdeler, mezarlık, mezarlar, ağaç öğeleri yer almaktadır. Devam eden sahnelerde kırsal anlatımı devam etmekte çamurlu yol ile bu vurgu yapılmaktadır. Ağaç, rüzgâr, ağaca takılmış uçuşan bez parçası gibi nesnelerle birlikte loş/kasvetli ortam ile ölmüş kedi, canlı ve ölü kuş, kaplumbağa görüntüleri yaşam-ölüm-çaresizlik-bitiş gibi kavramlara ve anılar arası yaşanmışlıklara aynı zamanda geleceğe gönderme yapmaktadır. Kadın, erkek ve çocuk olmak üzere üç kişi üzerine kurgulanan bir hikayedir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo1,2,3,4.Yönetmen:Ceylan, N.B., Koza,1995, Kısa film,Yapımcı:Ceylan,N.B.& Özalay,L.

Film, durağandır. Fotoğraf kareleri gösterimi gibi sürer. Müzik ve sesler anılara yönlendirecek şekilde nostalji, yaşanmışlık, hüzün barındırmaktadır. Bu vurgunun film sahnelerinde hem fotografik göstergeler hem de ses ve müzikle vurgulandığı görülür.

DEĞERLENDİRME ve BULGULAR

Filmde uzun bir ayrılıktan sonra bir araya gelmek için bir adım atmak isteyen yaş almış çiftin bu süreci anlatılmaktadır. Güçlü ve etkili göstergeler ile sonucun olumlu olmayacağı mesajı seyirciye verilmektedir. Mekân olarak; Doğa + Açık mekân: Bahçe-Mezarlık + Bahçe kapısı + Evin dıştan gösterimi + İç mekân + Pencere doğraması + Kapı + Yatak odası + Yaşam alanı olarak gösterilmektedir. Sabit ve hareketli tefriş elemanlarında yaşanılan dönemi ve yaşanmışlığı vurgulayan kullanılmış+bilindik mobilyalara yer verilmiştir. Bu öğelerin uzun süredir kullanıldığı ve pek çok anı biriktirdiği anlaşılmaktadır. Mobilya, sandalye, yatak, tül perde, televizyon, dolap kapakları da geçmiş odaklılığa vurgu yapmaktadır. Doğada iklim koşullarından sonbaharın seçilmesi, yağmur, rüzgâr, kasvetli hava etkisi yaşa ve yaşamın olumsuz gidişine gönderme yapmaktadır. Filmin başındaki mezarlık ve filmin çeşitli sahnelerinde ölü kedi, ölü kuş, kuru yapraklar, yağmurda su tutan toprak tüm çabalara rağmen yeniden denemede de yürü/ye/meyen ilişkinin hüzünlü, kaotik göstergeleridir. Film, temasını mekân, mobilya ev aksesuarları seçimi ile vurgulamakta ve başarıyı yakalamaktadır.

SONUÇ

Nuri Bilge Ceylan'ın ses getiren kısa metrajlı Koza filminde kendisinin de bir nevi başlangıç yapmak amacıyla çektiği filminin kareler halinde tıpkı bir fotoğraf dizisi izler gibi gösterilen bir üslupla anlatıldığı görülür. Seyirciye yapısal ögeler ve tefriş elemanları ile birlikte siyah-beyaz çekim, loş ortamlar, yağmur, rüzgarla gıcırdayan kapı, uçuşan perde, seçilen yatağın modeli, gösterilen dolap ve küçük objelerle konunun daha güçlü anlatıldığı bulgulanmaktadır. Film kullanılan mekânsal ögelerle anlatıyı güçlendirmektedir. İzlenmeye devam edilecek başarılı bir film olarak bu çalışma ile literatürde bir hatırlatma yapılması istenilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Akbulut, H. (2005) Nuri Bilge Ceylan Sinemasını Okumak Anlatı, Zaman, Mekan; Bağlam Yayınları 250 Sinema Dizisi 7 ISBN 975-8803-34-4, Birinci basım, İstanbul.
2. https://m.bianet.org/
3. https://www.sinemalar.com/
4. https://www.sinematurk.com/
5. https://sozluk.gov.tr/
6. https://www.youtube.com/watch?v=N5hDCP_j3II

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(13)

Doç. Dr. Serkan Tevabil AKA[20]; Dilek ÇAM[21]

BEDEN EĞITIMI ÖĞRETMENLERININ "KÜLTÜREL ZEKÂ" DÜZEYLERI İLE "MESLEKI ETIK İLKELERE BAĞLILIKLARI" ARASINDA BIR İLIŞKI VAR MIDIR? IĞDIR İLI ÖRNEĞI[22]

IS THERE A RELATIONSHIP BETWEEN PHYSICAL EDUCATION TEACHERS' "CULTURAL INTELLIGENCE" AND THEIR "COMMITMENT TO PROFESSIONAL ETHICAL PRINCIPLES"? CASE OF IĞDIR PROVINCE

ÖZ

Bu araştırmanın amacı; Iğdır ili örneğinde beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan genel tarama modellerinden İlişkisel tarama modeli kullanılmıştır. 2020-2021 eğitim öğretim yılı Iğdır ilinde görev yapan 162 Beden Eğitimi öğretmeni bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşılmıştır. Verilerin toplanmasında, araştırmacı ve danışmanı tarafından araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin demografik değişkenlerinin tespit edilebilmesi için oluşturulan kişisel bilgi formu, Ang ve ark. (2007) tarafından geliştirilen, Arastaman (2017) tarafından Türkçeye uyarlanan "Kültürel Zekâ Ölçeği" ile Özbek (2003) tarafından geliştirilen "Beden Eğitimi Öğretmenleri Mesleki Etik İlkeler Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS istatistik paket programından yararlanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre katılımcıların kültürel zekâ düzeylerinin ($\bar{x}$=3,64); 3,41-4,20 aralığında olduğundan yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde Mesleki Etik İlkelere Bağlılık düzeylerinin ($\bar{x}$=4,59); 4,21-5,00 aralığında olduğundan çok yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Ancak beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılık düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizine göre; araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılıkları arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Iğdır ili örneğinde beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılıkları arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi Öğretmeni, Kültürel Zekâ, Mesleki Etik İlkeler.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between the cultural intelligence levels of physical education teachers and their commitment to professional ethical principles in the case of Iğdır province. Relational survey model, which is one of the general survey models frequently used in quantitative research methods, was used in the research. 162 Physical Education teachers working in the province of Iğdır in the 2020-2021 academic year constitute the universe of this research. The entire universe has been reached. During the data collection, the personal information form created by the researcher and his supervisor to determine the demographic variables of the physical education teachers participating in the research, Cultural Intelligence scale developed by Ang et al. (2007) and adapted into Turkish by Arastaman (2017) and Physical Education Teachers Professional Ethical Principles scale developed by Özbek (2003) were used. SPSS statistical package program was used in the analysis of the data.

According to the findings obtained from the research, the cultural intelligence levels of the participants ($\bar{x}$=3.64); It was found to be at a high level since it was in the range of 3.41-4.20. Likewise, the levels of Commitment to Professional Ethical Principles ($\bar{x}$=4.59); It has been determined that it is at a very high level since it is in the range of 4.21-5.00. However, according to the correlation analysis conducted to determine whether there is a relationship between the cultural intelligence levels of physical education teachers and their level of commitment to professional ethical principles; No relationship was found between the cultural intelligence levels of the physical education teachers participating in the research and their commitment to professional ethical principles. In the case of Iğdır province, it was concluded that there was no relationship between the cultural intelligence levels of physical education teachers and their commitment to professional ethical principles.

Keywords: *Physical Education Teacher, Cultural Intelligence, Professional Ethical Principles.*

[20] Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, ORCID: 0000-0003-3048-3261
[21] Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor A.B.D.; ORCID: 0000-0002-7675-2175
[22] Bu çalışma 2022 yılında Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında kabul edilen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Etik, ahlaki olarak var olanın temellerini ve özünü araştıran, insanın bireysel ve toplumsal hayattaki ahlaki davranışları ile ilgili sorunları inceleyen (Akarsu, 1984) insanların karşılıklı kurduğu toplumsal ve bireysel ilişkilerin en temelinde yer alan kuralları ve değerleri iyi-kötü doğru-yanlış olarak ahlaki açıdan incelemektedir (Kırel, 2000). Etiğin amacı bütün yönleri ile ahlaklı olan ile olmayanı tartışma ve ahlaki davranışların hangi ölçüde yanlış ya da doğru olduğunu belirlemektir (Yüce, 2007).

Hayatın her alanında olduğu gibi mesleki anlamda da etik değerler vardır. Meslek etiği, bireyin yaptığı mesleği benimsemesi ve bu doğrultuda hareket etmesidir (Özmen ve Güngör, 2008). Etik mesleklerin kendi alanları ile ilgili bir takım eylemleri oluşturan ve bu mesleğe ait olan kişilerin bu davranış kurallarına uymasını zorunlu hale getiren, yanlış ve doğruyu birbirinden ayıran ve bu eylemlere uymayı zorunlu hale getirerek hizmet ideallerini koruyan ilkeler bütünüdür (Atak ve Gül, 2014). Çalışma disiplinini uygulayabilmek, ürün kalitesini ve verimliliği artırmak, çalışan ve yönetici tatminini sağlamak için her bir mesleğe uygun mesleki etik ilkeler geliştirilmiştir (Arslan, 2012). Bütün meslek gruplarından beklenen kendi mesleği ile ilgi yerine getirmesi ve mesleki ilkelere göre hareket etmesidir (Temel, 2013). Her meslek grubu kendi mesleki etik kurallarını belirler. Bu meslek grupları ne kadar sağlam ve köklü kurallar koyarsa mesleğin etik ilkeleri de o kadar etkili olur (Durkheim, 1949).

Meslek etiği sayesinde aynı mesleği icra edenler arsında algılama ve anlama, davranış farklılıkları ortadan kaldırılarak bir standart sağlanır (Erdem ve Şimşek, 2013). Mesleki etiğin özünü, insana ve topluma saygı ilkeleri oluşturur (Yıldızeli, Çolaklar, Güneş, 2009). Meslek etiğine ne ölçüde bağlı kalınırsa o meslek dalı toplumda güven ve saygı kazanır (Öztürk, Başpınar, Çakıroğlu, 2014). Mesleğin toplumda saygınlık kazanması elbette sadece o mesleğe ait ilkelere bağlı değildir. Toplumun kültürel zekâ gibi bütün zekâ türlerini içinde barından güçlü bir zekâ algısına da sahip olması beklenilmektedir (İçli, 2001).

Farklı ırk, meslek, kurum vb. özelliklere sahip bireyleri anlama hususunda kültürel zekâ önemli bir ölçüttür (Ersoy ve Ehtiyar, 2015). Kültürel zekâ, bireylerin farklı kültürler hakkında bilgi sahibi olma, anlama ve kültüre uygun davranmalarını sağlayan (Thomas, 2006), soyut kavramları doğru bir şekilde kavrama, içselleştirme ve problemleri çözme yeteneği olarak ifade edilmektedir (Ang et al., 2007). Kültürel zekâ, bireyin bulunduğu ortamda kültürel üst bilişle bağlantılı olarak topluma uyum sağlamayı ve edinmiş olduğu bilgi ve becerilerin bir bütün halinde tanımlama imkânı sağlamaktadır (Thomas et al., 2008).

Çok kültürlü bir ortamda çalışan birey diğer çalışanlarla sürekli bir iletişim halindedir ve bu iletişimin etkili bir şekilde devam etmesi için belirli bir zekâya ihtiyaç vardır. Bu zekâ, kültürel zekâ olarak tanımlanmaktadır (Kodwani, 2012). Kültürel zekâ, çok kültürlü ortamlarla yaşayabilme, kültürlerarası etkileşimde bulunabilme ve kültürel olarak farklı olan iş gruplarındaki çalışmalarda bireysel beceriler hakkında fikir vermektedir (Van Dyne and Ang, 2005). Kültürel zekâ, bireylerin farklı kültürler hakkında bilgi sahibi olma, anlama ve kültüre uygun davranmalarını sağlayan yetenektir (Thomas, 2006). Kişinin girmiş olduğu yeni bir topluma ait kültürel değerlere adapte olma becerisidir (Earley and Ang, 2003). Bu anlamda çalışmanın konusu olan beden eğitimi öğretmenlerinin mesleklerini farklı kültürlere sahip yerlerde yapmaları onları birçok farklı kültürün içine koymaktadır. Bu farklı kültürlere adapte olmaları ise kültürel zekâ sayesinde olacaktır. Bir öğretmenin toplumun kültürünü benimsemesi ve kendini topluma ait görmesi mesleki anlamda topluma katkı sağlayacaktır. Çünkü öğretmenlerin sahip oldukları değerleri, sosyal yönelimleri, yeterlilikleri, dünyaya bakış açıları ve davranışları öğrencilerin ve içinde yer aldıkları toplumun davranışlarını ve bilgilerini etkilemektedir (Ayaz vd, 2015).

YÖNTEM

Iğdır ilinde görev yapan beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlayan bu araştırma; Nicel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan genel tarama modellerinden İlişkisel tarama modelindedir.

2020-2021 eğitim öğretim yılı Iğdır ilinde görev yapan 162 Beden Eğitimi öğretmeni bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşılmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Araştırmada beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirtmek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" "Kültürel Zekâ Ölçeği" ve "Beden Eğitimi Öğretmenleri Mesleki Etik İlkeler Ölçeği" bir arada kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu araştırmacı ve danışmanı tarafından araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin demografik değişkenlerinin tespit edilebilmesi için oluşturulmuştur.

Kültürel zekâ ölçeği Ang ve diğerleri (2007) tarafından geliştirmiş, İlhan Çetin (2014), Aksoy (2013) ve son olarak Arastaman (2017) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek "üst biliş", "biliş", "motivasyon" ve "davranış" alt boyutlarından oluşmaktadır. Üst biliş boyutunda 4 (1,2,3,4) madde, biliş boyutunda 6 (5,6,7,8,9,10) madde, motivasyon boyutunda 5 (11,12,13,14,15) madde, davranış boyutunda 5 (16,17,18,19,20) madde bulunmaktadır. Hem ölçeğin alt faktörlerinden hem de ölçeğin genelinden alınan puanların yüksek olması, yüksek kültürel zekâyı göstermektedir. Ölçek Likert tipi beşli derecelendirme ile değerlendirilmiştir.

Beden eğitimi öğretmenleri mesleki etik ilkeler ölçeği Özbek (2003) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek "profesyonellik", "sorumluluk", "dürüstlük" ve "saygı" alt boyutlarından oluşmaktadır. Profesyonellik boyutunda 14 (1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14) madde, sorumluluk boyutunda 8 (15,16,17,18,19,20,21,22) madde, dürüstlük boyutunda 5 (23,24,25,26,27) madde, saygı boyutunda 5 (28,29,30,31,32) madde bulunmaktadır. Ölçek alt boyutlarından alınabilecek puanların yüksek olması, mesleki etik ilkelere katılma düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek Likert tipi beşli derecelendirme ile değerlendirilmiştir.

Araştırmada toplanan verilerin çözümlenmesinde SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır.

Ölçeklerin ve alt boyutlarının ortalamaları alınmıştır. Demografik değişkenlerin yüzde ve frekanslarını belirlemek için frekans analizleri yapılmıştır. Her bir ölçeğin ve alt boyutlarının güvenilirliklerine bakılmıştır. Normallik testi yapılmıştır ve dağılımın normal dağılmadığı tespit edilmiştir bu yüzden analizlerde non-parametrik testler tercih edilmiştir. Araştırmaya katılanların kültürel zekâ düzeyleri ile meslek etiği ilkeleri puan ortalamaları tespit edilmiştir. Korelâsyon analizi ile kültürel zekâ ve alt boyutları ile meslek etiği ilkeleri ve alt boyutları arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

BULGULAR

Tanımlayıcı İstatistikler (Frekans Analizlerine İlişkin Bulgular)

Tablo 1. Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans ve Yüzdelikler

Demografik Değişkenler		**N**	**%**
Cinsiyet	Kadın	52	32,1
	Erkek	110	67,9
Yaş	29 Yaş ve Altı	42	25,9
	30-33 Yaş Arası	48	29,6
	34-37 Yaş Arası	40	24,7
	38 Yaş ve Üzeri	32	19,8
Medeni Durum	Bekâr	55	34,0
	Evli	107	66,0
Mesleki Yıl	0-5 Yıl Arası	41	25,3
	6-15 Yıl Arası	107	66,1
	16 Yıl ve Üzeri	14	8,6
Eğitim Durumu	Lisans	151	93,2

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

	Lisansüstü	11	6,8
İdari Göreviniz Var mı?	Evet	41	25,3
	Hayır	121	74,7
Görev Yeriniz	Köy	33	20,4
	İlçe	45	27,8
	Şehir	84	51,9
Doğduğunuz İlde mi Çalışıyorsunuz?	Evet	125	77,2
	Hayır	37	22,8
Toplam		**162**	**100**

Tablo 1' e göre; araştırmaya katılan personelin 52' sinin (% 32,1) kadın, 110'unun (%67,9) erkek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların 42' sinin (% 25,9) 29 yaş ve altı, 48' inin (% 29,6) 30-33 yaş arası, 40' ının (% 24,7) 34-37 yaş arası ve 32' sinin (% 19,8) 38 ve üzeri yaşta olduğu tespit edilmiştir. Yine analiz sonuçlarına göre katılımcıların 55' inin (% 34,0) bekâr, 107' sinin (% 66,0) ise evli olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların 41' inin (% 25,3) mesleki tecrübesinin 5 yıldan az olduğu, 107' sinin (%66,1) 6-15 yıl arasında, 14' ünün (% 8,6) ise 16 yıl ve üzerinde mesleki tecrübeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin 151' i (% 93,2) lisans, 11' i (% 6,8) lisansüstü eğitime sahip iken, 41' inin (% 25,3) idari görevi bulunmaktadır. Katılımcıların 33' ü (% 20,4) köy, 45' i (27,8) ilçe ve 84' ü (% 51,9) şehirde görev yaparken, 125' inin (% 77,2) ise doğduğu şehirde görev yaptığı tespit edilmiştir.

Ölçeklerin Güvenilirlik Analizlerine İlişkin Bulgular

Ölçeklerin güvenilirliğini hesaplamak için iç tutarlılık testi olan Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır.

Hesaplanan katsayı 0 ile 1 arasında değer alır. Söz ettiğimiz gibi 0-1 arasında değer alan katsayı ile $0 \leq \alpha \leq 0,5$ ise güvenilir değil, $0,5 \leq \alpha \leq 0,6$ ise düşük güvenilir, $0,6 \leq \alpha \leq 0,7$ ise kabul edilebilir derece güvenilir, $0,7 \leq \alpha \leq 0,9$ ise iyi derecede güvenilir, $\alpha > 0,9$ ise çok iyi derecede güvenilir, şeklinde ölçeğin güvenilirliği yorumlanır (Astar ve Güriş, 2015:282-283).

Tablo 2. Ölçeklerin Cronbach Alpha Güvenilirlik Katsayısı

Ölçekler ve Alt Boyutları	**Cronbach Alpha**
Kültürel Zekâ Ölçeği	**,961**
- Üst Biliş	,846
- Biliş	,930
- Motivasyon	,949
- Davranış	,880
Mesleki Etik İlkeler Ölçeği	**,981**
- Profesyonellik	,957
- Sorumluluk	,926
- Dürüstlük	,902
- Saygı	,944

Tablo 2' ye göre; Kültürel Zekâ ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ,961, Mesleki Etik İlkeler ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ise ,981 çıkmıştır. Bu da ölçeklerin çok iyi derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde her iki ölçeğin de alt boyutlarının Cronbach Alpha katsayıları çok iyi derecede güvenilir aralığında çıkmıştır.

Verilerin Normalliğine İlişkin Bulgular

Verilerin nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlemek amacıyla normallik testi yapılmıştır.

Tablo 3. Verilerin Dağılımını Gösteren Normallik Testi Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutları	**Kolmogorov-Smirnov**			**Shapiro-Wilk**		
	Statistic	df	p	Statistic	df	p
Kültürel Zekâ Ölçeği	,180	162	,000	,879	162	,000
- Üst Biliş	,193	162	,000	,849	162	,000
- Biliş	,096	162	,001	,945	162	,000
- Motivasyon	,211	162	,000	,833	162	,000
- Davranış	,143	162	,000	,941	162	,000
Mesleki Etik İlkeler Ölçeği	,242	162	,000	,650	162	,000
- Profesyonellik	,226	162	,000	,698	162	,000
- Sorumluluk	,251	162	,000	,671	162	,000
- Dürüstlük	,295	162	,000	,623	162	,000
- Saygı	,300	162	,000	,613	162	,000

Tablo 3' de verilen normallik testi sonuçlarına göre; $p<0,05$ olduğundan verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir.

Kültürel Zekâ Düzeyleri ve Mesleki Etik İlkelere Bağlılık Düzeylerinin Belirlenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeylerini ve mesleki etik ilkelere bağlılık düzeylerini belirlemek için ortalamalardan faydalanılmıştır. Aralıkların eşit olduğu varsayımından hareket edilerek, aritmetik ortalamalar için puan aralığı katsayısı 0, 80 olarak bulunmuştur. [Puan Aralığı= (En Yüksek Değer-En Düşük Değer)/5= (5-1)/5= 0, 80]. Bu değer cevap kodlarının en düşüğü olan 1, 00'e ve ardışık olarak sonraki değerlere eklenerek ortalamaları değerlendirme aralıkları elde edilmiştir (Çınar ve Dursun, 2012).

Buradan hareketle kültürel zekâ ölçeği ve mesleki etik ilkelere bağlılık ölçeği aritmetik ortalamaları değerlendirme aralıkları Tablo 4' deki gibi oluşturulmuştur.

Tablo 4. Kültürel Zekâ Ölçeği ve Mesleki Etik İlkelere Bağlılık Ölçeği Değerlendirme Aralıkları

Aralık	**Aralığın Değeri**
1, 00-1, 80	Çok Düşük
1, 81-2, 60	Düşük
2, 61-3, 40	Orta

3, 41-4, 20	Yüksek
4, 21-5, 00	Çok Yüksek

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Kültürel Zekâ Düzeyleri ve Mesleki Etik İlkelere Bağlılık Düzeyleri

Ölçekler	x̄	**N**	**ss**
Kültürel Zekâ	3,64	162	0,892
Mesleki Etik İlkelere Bağlılık	4,59	162	0,583

Tablo 5' e göre; araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin Kültürel Zekâ ölçeği puanlarının aritmetik ortalamasına göre; kültürel zekâ düzeylerinin 3,41-4,20 aralığında olduğundan (x̄=3,64) yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde Mesleki Etik İlkelere Bağlılık ölçeği puanlarının aritmetik ortalamasına göre; mesleki etik ilkelere bağlılık düzeylerinin 4,21-5,00 aralığında olduğundan (x̄=4,59) çok yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılan Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Kültürel Zekâ Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Göre Tanımlayıcı İstatistikleri

Demografik Değişkenler		x̄	**N**	**ss**
Cinsiyet	Kadın	3,49	52	,884
	Erkek	3,71	110	,898
Yaş	29 Yaş ve Altı	3.54	42	,889
	30-33 Yaş arası	3.76	48	,825
	34-37 Yaş Arası	3.66	40	1,057
	38 Yaş ve Üzeri	3.56	32	,780
Medeni Durum	Bekâr	3,52	55	,804
	Evli	3,70	107	,932
Mesleki Yıl	0-5 Yıl Arası	3,38	41	1,037
	6-15 Yıl Arası	3,73	107	,845
	16 Yıl ve Üzeri	3,70	14	,661
Eğitim Durumu	Lisans	3,63	151	,889
	Lisansüstü	3,71	11	,975
İdari Göreviniz Var mı?	Evet	3,59	41	,818
	Hayır	3,66	121	,918
Görev Yeriniz	Köy	3,74	33	,872
	İlçe	3,29	45	1,007
	Şehir	3,78	84	,789
Doğduğunuz İlde mi Çalışıyorsunuz?	Evet	3,65	125	,908
	Hayır	3,61	37	,845

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 7. Araştırmaya Katılan Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleki Etik İlkelere Bağlılık Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Göre Tanımlayıcı İstatistikleri

Demografik Değişkenler		x̄	**N**	**ss**
Cinsiyet	Kadın	4,52	52	,578
	Erkek	4,73	110	,577
Yaş	29 Yaş ve Altı	4,61	42	,505
	30-33 Yaş Arası	4,60	48	,505
	34-37 Yaş Arası	4,58	40	,711
	38 Yaş ve Üzeri	4,54	32	,780
Medeni Durum	Bekâr	4,59	55	,513
	Evli	4,58	107	,619
Mesleki Yıl	0-5 Yıl Arası	4.48	41	,773
	6-15 Yıl Arası	4,64	107	,517
	16 Yıl ve Üzeri	4,51	14	,375
Eğitim Durumu	Lisans	4,63	151	,536
	Lisansüstü	4,03	11	,898
İdari Göreviniz Var mı?	Evet	4,54	41	,720
	Hayır	4,60	121	,532
Görev Yeriniz	Köy	4,61	33	,760
	İlçe	4,48	45	,607
	Şehir	4,63	84	,483
Doğduğunuz İlde mi Çalışıyorsunuz?	Evet	4,61	125	,577
	Hayır	4,52	37	,607

4.5. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin Kültürel Zekâ düzeyleri ile Mesleki Etik İlkelere Bağlılık Düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmış.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Kültürel Zekâ Düzeyleri ile Mesleki Etik İlkelere Bağlılık Düzeylerine İlişkin Korelasyon Tablosu

	KZÖ	Üst biliş	Biliş	Motivasyon	Davranış	**MEİBÖ**	Profesyonellik	Sorumluluk	Dürüstlük	Saygı
KZÖ	1									

Üst biliş	.735**	1								
Biliş	.842**	.520**	1							
Motivasyon	.804**	.541**	.585**	1						
Davranış	.826**	.569**	.589**	.595**	1					
MEİBÖ	-.037	.040	-.065	-.043	-.075	1				
Profesyonellik	-.067	.016	-.094	-.082	-,093	.949**	1			
Sorumluluk	.012	.071	-.004	-.006	-,034	.873**	.751**	1		
Dürüstlük	-.021	-.013	-.046	.015	-.094	.727**	.608**	.592**	1	
Saygı	.033	.053	.018	.000	.034	.793**	.703**	.645**	.742**	1
$\bar{x}$	3,64	3,82	3,41	3,91	3,50	1,40	1,44	1,40	1,36	1,35
ss	,892	1,027	,974	1,069	,975	,583	,593	,602	,631	,624
N	162	162	162	162	162	162	162	162	162	162

Tablo 8'deki korelasyon analizine göre; araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılıkları arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ ölçeği puanlarının aritmetik ortalamasına göre; kültürel zekâ düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu, aynı şekilde mesleki etik ilkelere bağlılık ölçeği puanlarının aritmetik ortalamasına göre; mesleki etik ilkelere bağlılık düzeylerinin çok yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılık düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizine göre; beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılıkları arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Sonuç olarak; Iğdır ili örneğinde beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeyleri ile mesleki etik ilkelere bağlılıkları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Bu çalışma Iğdır ilinde görev yapan beden eğitimi öğretmenlerinin tamamı üzerinde yapılmıştır. Benzer bir çalışma daha geniş bir evrende yapılabilir. Beden eğitimi öğretmenlerinin kültürel zekâ ve mesleki etik ilkelerine ilişkin görüşlerini derinlemesine inceleyen nitel araştırmalar da yapılabilir. Beden eğitimi öğretmenleri özelinde yapılan bu araştırmaya benzer araştırmalar farklı meslek gruplarına da uygulanabilir.

KAYNAKÇA

1. Akarsu, B. 1984. Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
2. Aksoy, Z. 2013. Kültürel Zekâ ve Çok kültürlü Ortamlardaki Rolü, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
3. Ang, S., Van Dyne, L., Koh, C., Ng, K. Y., Templar, K. J., Tay, C., and Chandrasekar, N.A. 2007. Cultural intelligence: Its measurement and effects on cultural judgment and decision making, cultural adaptation and task performance. Management and Organization Review, 3, 335–371.
4. Arastaman, G. 2017. "Kültürel Zekâ Ölçeğinin (KZÖ) Türk Akademisyenler Üzerinde Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" Yükseköğretim Dergisi;8(1):1-8.
5. Arslan, M. 2012. İş ve Meslek Ahlakı, Dünya ve Türkiye Örnekleri. 3. Baskı. Ankara: Siyasal Kitapevi.
6. Astar, M. ve Güriş, S. 2015. SPSS ile İstatistik. Der Yayınları, Ankara.
7. Atak, S., Gül, S.K. 2014. Meslek Etiği Kavramları, Adalet Yayınevi, Ankara.
8. Ayaz, M., Oral, B., Söylemez, M . 2015. "Türkiye'de Öğretmen Eğitimi İle İlgili Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi." İlköğretim Online, 14 (2) , 787-802.
9. Çetin, Ç. K. 2014. ''Kültürel Zekâ: Uzakyol Kaptanları ve Uzakyol Birinci Zabitleri Üzerinde Bir Araştırma'', Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16/2, 134-155.
10. Çınar, O., & Dursun, A. 2012. Mobbing, Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini İlişkisi: Atatürk Üniversitesi Araştırma Hastanesinde Yapılan Bir Alan Araştırması. Ekev Akademi Dergisi, 52.
11. Durkheim, E. 1949. Meslek ahlakı. (M. Karasan, Çev.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
12. Erdem, A.R., Şimşek, S. 2013. Öğretmenlik Meslek Etiğinin İrdelenmesi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15,185-203.
13. Earley, C. P., Ang, S. 2003. "Cultural Intelligence: Individual Interaction Across Cultures", Stanford Business Books, California.
14. Ersoy, A. ve E. Ehtiyar. 2015. Kültürel Farklılıkların Yönetiminde Kültürel Zekânın Rolü: Türk ve Yabancı Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma. Turizm Araştırmaları Dergisi. 26.1, 42-60.
15. İçli, G. 2001. ''Küreselleşme ve Kültür'', C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, 25/2, 163-172.
16. Kırel, Ç. 2000. Örgütlerde etik davranışlar, yönetimi ve bir uygulama çalışması. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1211.
17. Kodwani, A. D. 2012. Beyond Emotional Intelligence (EQ): The Role of Cultural Intelligence (CQ) on Cross-Border Assignments. World Review of Business Research. 2.4, 86-102.
18. Özbek, O. 2003. Beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki etik ilkeleri ve bu ilkelere uyma düzeyleri, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
19. Özmen, F. ve Güngör, A. 2008. Eğitim denetiminde etik. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (15), 137-155.
20. Öztürk -Başpınar, N. Ve Çakıroğlu, D. 2014. Meslek etiği (3. basım). Ankara: Nobel.
21. Temel, R. 2013, Ülkemiz Meslek Yüksekokullarının Müfredatında Yer Alan "Meslek Etiği" Dersinin Algılanması Ve İyileştirmeye Yönelik Öneriler, (Bildiri). UMYOS/ Ardahan.
22. Thomas, D. C. 2006. Domain and development of cultural intelligence: The importance of mindfulness. Group and Organization Management, 31(1), 78-99.
23. Thomas, D.C., Elron, E., Stahl, G. vd. 2008. Cultural intelligence: Domain and Assessment. International journal of cross cultural management , 8 (123), 123-143.
24. Van Dyne, L. ve Ang, S. 2005. Cultural Intelligence: An Essential Capability for Individuals in Contemporary Organizations. Global Business Knowledge.
25. Yıldızeli, A., Çolaklar, H., Güneş, G. 2009, "Web'den Tıp Fakülteleri Etik Kurullarının İncelenmesi", V. Tıp Etiği Kongresi, 13-15 Kasım 2008, Ankara.
26. Yüce, A. 2007. Yöneticiler Açısından Ahlak Olgusu Kavramsal Bir İrdeleme, Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(14)

Dr. Öğr. Üyesi Gülnara GOCA MEMMEDLİ[23]

GÜRCÜ YAZAR İLYA ÇAVÇAVADZE'NİN TAŞLARIN HAYKIRIŞI ESERİNDE ERMENİ YALANLARININ İFŞASI

DISCLOSURE OF ARMENIAN LIES IN THE WORK OF GEORGIAN AUTHOR ILYA CHAVCHAVADZE OUT CRYİNG STONES

ÖZ

Gürcülerin millet babası tanımını verdikleri ünlü yazar, şair, toplumsal önder İlya Çavçavadze'nin (1837–1906) 1899 yılında yayınlanmış სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღაღადი "Somehta Metsnierni da Kvata Ğağadi" Ermeni Bilim İnsanları ve Taşların Haykırışı adlı kitabı bugün de güncelliğini korumaktadır. Sadece ქვათა ღაღადი "Taşların Haykırışı" olarak da bilinen eserde Ermenilerin Gürcistan'a karşı toprak, arazi iddialarıyla ilgili endişe ifade edilir, Ermeni şantajları, asılsız yalanları kınanır. Sunulan makalede söz konusu eser ışığında Ermenilerin Anadolu ve Azerbaycan Türkleri ile paralel olarak komşu Gürcülere yönelik de adaletsiz eylemlerde, iftiralarda bulundukları tarihsel olgu olarak ortaya konulmaktadır.

Anahtar kelimeler: İlya Çavçavadze, Ermeni yalanları, Gürcistan-Ermenistan ilişkileri.

ABSTRACT

The famous writer, poet, social leader Ilya Chavchavadze (1837–1906), whom Georgians define as the father of the nation, his book "Somekhta metsnierni da kvata qaghadi" Armenian savants and Out crying stones, published in 1899, is still up-to-date today. In the work, also known simply as "Out crying stones", concern is expressed about the Armenians' land and land claims against Georgia, Armenian blackmail and unfounded lies are condemned. In the presented article, in the light of the work in question, it is revealed as a historical fact that Armenians, in parallel with the Anatolian and Azerbaijani Turks, also committed unjust acts and slanders against neighboring Georgians.

Keywords: *Ilya Chavchavadze, Armenian lies, Georgia-Armenia relations.*

[23] Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İBEF Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü, gulnara59@gmail.com, ORCID 0000-0002-9942-2670

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1. YAZAR ve ESER HAKKINDA

İncelenmesi ve sunuşu yapılan kitabın yazarı İlya Çavçavadze (1837–1907) Gürcü edebiyatının ve siyasal yaşamının önder isimlerindendir. "Millet babası olarak tanımlanan büyük şair İlya Gürcü edebiyatında yeni oluşumun kurucularından biri, milli gerçekçi edebi düşüncenin yönetici gücü olarak bilinir, onun şiirlerinde Doğu'ya özgü derin hüzün, aşk duyguları ve kahraman tipleri etkindir" (Memmedli, 2018: 275). "İlya Çavçavadze Gürcistan'ın Rus hâkimiyetinden kurtuluş hareketinde önemli bir rol oynamıştır. Gürcü yazar Akaki Tsereteli ile birlikte yeni Gürcü edebiyatının yaratıcısıdır" (Öztürk, 2017: 334).

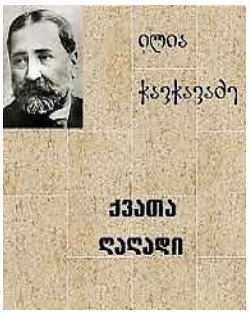

Yükseköğrenimini Petersburg'da almış, üniversitede felsefe, toplum bilim, ekonomi politik ve estetik okumuştur. Gürcüler Arasında Eğitim Öğretimi Yayma Derneği'nin, Gürcü Tiyatro Derneği'nin başkanlığını üstlenmiştir. ივერია "İveria" (kadim Gürcistan) adlı günlük siyasal, edebi gazetesini yayımlamıştır (Memmedli, 2022: 3-4). Çarlık rejimine şiddetle karşı çıkmıştır, Gürcistan ulusal kurtuluş hareketinin en önde gelen temsilcisi olmuştur. Bu arada çok sayıda yapıtı yasaklanmıştır. Eylül 1907'de, aydınlatılamamış bir cinayete kurban gitmiştir. Bir sürüm de Ermeni mafyası tarafından siparişle öldürüldüğüdür. Gürcistan Ortodoks ve Havari Kilisesi tarafından aziz ilan edilmiştir. Çavçavadze, şiir ve hikâyelerinde vatanseverliğini, vatanına duyduğu derin sevgiyi açık biçimde dile getirmiştir. Yapıtlarının ana konusu Gürcistan'ın kaderidir.

"სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღაღადი" Ermeni Bilim İnsanları ve Taşların Haykırışı eseri ilk kez 1899 yılında İlya Çavçavadze'nin kendisinin yayımcılığını yaptığı ივერია "İveria" gazetesinde makaleler dizisi olarak yayınlanmıştır (Çavçavadze, 1899). Az sonra Rusçaya tercüme edilerek kitapça şeklinde neşredilmiştir (Çavçavadze, 1902). Sonralar yazarın eserleri külliyatına dâhil edilmiştir (Çavçavadze 1987: 21–111). Özel olarak da okurlara sunulmuştur (Çavçavadze 1994). Ağ ortamda yer almaktadır (https://1905.az/ka; https://www.scribd.com).

Eser daha çok sadece ქვათა ღაღადი "Taşların Haykırışı" adıyla bilinir.

Yapıtın başlangıcında 12. yüzyıl Gürcü ünlü şairi, "Kaplan Postlu Alp" destansı manzumesinin yazarı Şota Rustaveli'nin aşağıdaki mısraları epigraf (ön deyiş) olarak verilir:

ეგრე მტრისა არ მეშინის, რადგან ცხადად მაწყინაროს;
მოყვარესა-მტერსა ვუფრთხი, მემოყვრება, მოცინაროს.

Kelime tercümesi: Korkmadım o düşmandan ki, açıkça nefret eder; Korkarım o düşmandan ki, kendisini seven gösterip, ayağımın altını kazar.

Bu atıfla İlya Çavçavadze kendisini Gürcülere dost gösterip, aslında Gürcülere düşmanlık yapan, Gürcülerin ayağının altını kazan Ermenileri hedef almaktadır.

"Taşların Haykırışı" yazıldığı 19. yüzyılın sonlarında Rusların Kafkasya'daki hizmetçileri rolünü oynayan Ermeni burjuvazisi Tiflis'te ticareti ele geçirmişti. Ermeni sahte bilim insanları Tiflis'i Ermeni başkenti olarak tanıtmışlardı. Kafkasya'da örgütlenen Ermeni gizli komiteleri bölücü faaliyetlerde bulunmuşlardı. İlya Çavçavadze'nin yanı sıra, başka ünlü Gürcü şair Akaki Tsereteli'nin de Ermenilerin Gürcüler aleyhine propagandaları hususunda makalesi vardır.

Tarih ve edebiyat kamuoyunda eser monografi (araştırma eseri) olarak sınıflandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Eserin başlığında anlamlı simge ve imge sergilenmektedir: taşlar tarihin, feryat gerçekliğin simgesidir ve taşların feryadı deyimi tarihsel gerçekleri ivmelendirir.

2. ESERDEN ÖZEKLER

Eser 12 kısımdan ibarettir. Polemik (tartışma) yöntemi güçlüdür, keskindir.

Metnin içeriğini özetliyoruz (https://1905.az/ka):

"ლამის კავკასიის ქედს აქეთ ჩვენი ხსენება გააჩანაგონ, ქართველების სახელი დედამიწის ზურგიდამ აღგავონ და ჩალასავით ქარს გაატანონ თითქო არც ოდესღაც ვყოფილვართ არც დღესა ვართ… სიტყვითა და კალმით ქვეყანას ეფიცებიან, ვითომც კავკასიის ქედს აქეთ ტიგრისა

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

და ეფრატის სათავეებამდე, თითქმის შავის ზღვიდამ კასპიის ზვღვამდე, ეგრეთწოდებული არმენია (ვითომც სომხეთი) ყოფილა ათადამ ბაბადამ დღევანდლამდე, და თუ სადმე ვიღაც ვრაცები ყრილან - ერთი ათიოდე ბოსლის ადგილი თუ სჭერიათ და ისიც თითქმის სომეხთა მოწყალებით". Az kala Kafkasya'da izimizi, tozumuzu süpürmek ve Gürcülerin adını yeryüzünden silip, havaya savurmak isterler ve sanki hiç burada değilmişiz, bugün de yokmuşuz gibi rüzgâra saman gibi üflüyorlar… Sözle ve kalemle tüm dünyaya yemin ederler ki, güya Kafkas sıra dağlarının öbürü tarafından Dicle ve Fırat nehirlerine kadar, Karadeniz'den Hazar denizine kadar kadimden Armenia (güya Ermenistan) denilen yer olmuş ve güya bazı yerlerde herhangi bir Gürcü doğmuşsa, o da Ermenilerin suçu yüzünden.

"Yalan ayak tutar yürümez ve başkasının benliğini elinden almakla yahut aşağılamakla kendininkini artıra bilmezsin, kendi tamahının kulu olanın kulağı ağır işitir ve dilden etken olur".

"Bu işlerde tüm Ermeni halkını suçlu bulmayız, bu suçların hepsini Ermeni halkının ayağına yazmayız. Bu işte yalnız meşhur bir Ermeni çetesi ve Ermeni kitap sahtekârları suçludurlar… Kendisini öven bir Ermeni çetesi Gürcülerin manevi ve fiziksel varlığını yok sayarak, Gürcülere yalnız mezarı gösterir, güya ki, Ermenilerin var oluşu Gürcülerin var olmayışına bağlıdır".

"Başımız üzerinde karakarganın nereden harıldadığını, bizi döven bu taş akınının nereden geldiğini bilmek zamanıdır. Ayılmak ve bu sahtekâr liberaller önünde, kendi fırıldaklarını, ikiyüzlülüğünü, vicdansızlığını gizletmek amacıyla ağzımızı yuman gerçek liberalizmin bu soytarıları karşısında korkmamak vaktidir… Meğer cennetin kapıları sizin için ona göre açılmış ki, Gürcü milletine küfredesiniz? Meğer bilmez misiniz, gerçeği saklamak olmaz ve geç tez yüze çıkar? Lakin hiç kes bu hususta bir söz de söylememiş ve söylemeyecek, çünkü onlar ikiyüzlü ve garazkârdır. Tüm bunlar için içtenlik, hakka sevgi, alicenaplık gerekir".

"Bu ne adalettir ne liberalizmdir? Bu, riyakârlıktır, hayâsız yalandır, yalakalıktır, saklambaç oyunudur, başını yuvada gizleterek, kuyruğunu dışarıda koymaktır, hiç tür liberalizm değildir… Aslında, ne liberalizm ne cehalet ne de buna benzer şeyler insan liyakatinin ölçütü olamaz".

"Ermeni bilim insanlarının ve onların yanında olanların fitneleri yeni değildir. Tam altmış yıldır gök gürültüsü ve yıldırım gibi hızla uçup geder, bu veya diğer eğilimler bizim var oluşumuza dokunur ve günden güne çok büyük saygısızlıkla, utanmaksızın derimizi soyarlar ve bizi tufanla tehdit ederler… O zamandan şimdiye kadar Ermeni bilim insanları tüm güçlerini serf ederler ve Gürcistan'dan mümkün kadar çok kesip kendi adlarına çıkmak ve mümkün kadar onun geçmişini yok saymak ve hatta şimdisini lekelemek için her vasıtayla onu en kötü açıdan dünyaya göstermeye çalışırlar. Ermeni yazarlar Emin, Hudabaşov, Yeritsov Kür'ün yukarı akarının ve tüm Çoruh havzasının Büyük Ermenistan'ın terkibine ait olduğunu iddia ederek, bu yerlerin bizim olduğuna itiraz ederler. Onlar bize yalnız bir karış toprak bırakırlar. Ermeni tarihçiler yine de saçmalarlar… Tüm mesele tarih yazıtlarını ya silmekten, ya kaşıyıp bozmaktan, ya da ki, onu kendi yararına değiştirip başka şekle dönüştürmekten ibarettir".

"Zaman gelecek, tarihsel abideler kendileri söyleyecekler bu yerler kime ait olmuştur, kime aittir ve taşlar, çok sayıda binalar, mabetler, manastırlar haykırırlar, epey kadimlerden bu yerlerde Gürcüler var olmuşlardı… Ermenilerin Gürcü kadim binalarında, mabet veya manastırlarında Gürcü nişanelerini yok ettiklerine, taşlardan Gürcü yazılarını kaşıyıp ya tam sildiklerine ya da tüm taş parçasını çıkararak, yerine Ermenice yazıtlar olan başka taşları koyduklarına ait çok sayıda örnekler bilinir. Bu hususta hatta yerel Gürcüce ve Rusça gazetelerinde de yazılmıştır".

"Onlar Güney Kafkasya'da Gürcü adını böyle usulle aradan kaldırmakla ve Gürcü tarihsel abidelerini Ermenileştirmekle yetinmezler. Mabet-manastırların ve taşların yanında, Güney Kafkasya'da Gürcülük hususunda feryat eden başka tanıklar da var. Eğer Ermeni kitapçılar kartal yuvalarında kendi civcivlerini büyütmeye çaba gösterseler, bu halde tanık salnameler ve kronikler, bilim insanlarının araştırmaları ve kaçınılmaz tarihsel kanıtlar onların yalanlarını kınar".

"Gürcüler Kalkedon toplantısını yaparken (596 yılı) Ermeniler Dvin'de hüküm çıkarmışlardı: Ermeniler bundan sonra Gürcülerle hiçbir gidiş gelişte, ne ibadette ne de yeme içmede ne dostlukta ne de çocuk eğitiminde hiçbir irtibatta bulunmasınlar. Ünlü Msheta mabedine ne de Mengilis mabedine ibadete gitmesinler, onlara da bizim kiliselere gelmelerine izin vermesinler. Onlarla karı koca ilişkisinden imtina

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

etsinler. Onlara da Yahudiler gibi yalnızca ticaret ilişkileri kurmaya müsaade edilir… Bundan büyük fanatiklik olur mu? Bu hükmün sahibi olan birisinin ağzını açıp konuşmaya hakkı olur mu?"

"Çoruh havzası Gürcü yazıtları bulunan Gürcü mabetleriyle, manastırlarıyla doludur ve onlardan bazıları sekizinci-dokuzuncu asırlara aittir... Tüm bu kaçınılmaz tanıklar Ermeni vardapeti (âlimi) Sarkisyan tarafından tasvir edilmiş, Brosse tarafından araştırılmış ve akademinin dergisinde yayınlanmıştır. 1843-1853 yıllarında Çoruh havzasına gelen Sarkisyan kendisi teessüfle bildirmiştir ki, orada gördüğüm çok sayıda Gürcü yazıtlarını değişmeye zaman, imkân bulamadım".

"Ermeni yalancı bilimcilerinin eylemi büyük bir nehre benzer. Kıyıdan içerilere doğru ne kadar çok gitsen, o kadar derine batarsın, onun enini, uzununu daha aydın görürsün… Ermeni olsun, ya başkası, yüzde hayâ gerektir".

"Ermeniler Gürcülere ihanetle yetinmemiş, Türklere de ihanetlerde bulunmuşlardır".

"Ermeni bilim insanlarının tarihi bir şeydir, adalet, hakikat başka şeydir… Kendilerinin büyüklüğü hakkında âleme haykırmak, bize ise iftira atmak için onursuz, çirkin silahtan yapışarak nelere el atmazlar ve Ermenilerde bize karşın kin, nefret oluşturmak için caba gösterirler".

Eserde 17-18. yüzyıllarda Ermenilerin ve Gürcülerin İran yönetiminden çıkmak, Ruslara yaklaşmak çabaları esnasında Gence-Karabağ Ermenilerinin ihanetler türettikleri hatırlanır.

Eserde "Петербургские Ведомости" Petersburg Haberleri gazetesindeki Vladimir Holmstrem'in "Taşlar da haykırır" yazısı eleştirilir. Rus gazetesinden: "Taşlar da haykırır. Ararat (Ağrı) yüksekliklerine, Van gölü çevrelerinde, Urmiye yakınlığında, Erzurum çevresinde, Revan ve Kars yerleşimlerindeki taşlar. Taşlar hiç zaman yalan konuşmaz ya". İlya Çavçavadze'nin yanıtı: "Doğrudur, taşlar yalan konuşmaz, lakin iyi öykücünün iyi de dinleyicisi olmalıdır. Görünür, taşların iyi dinleyicileri olmamıştır. Görünür, cenap Holmstrem ne ise tuzağa düşmüş, kandırılmıştır. Zira şu nasıl Ermeni olurdu ki, başkasını tuzağa salmasın, başkasının adını lekelemesin?".

İlya Çavçavadze Ermeni yalanlarını içi boş ceviz kabuğuna benzeterek devam eder: "En kadim çağlar tarihinin bilicisi, çivi yazıtlarının, özellikle de Asur Babil yazıtlarının otorite araştırıcısı Fransua Lenorman kanıtlar ki, Armenya coğrafi addır (terimdir), kavimle (ırkla) ilgili ad değildir ve bu ad ilk kez Ahameniler devrinde, yani milattan önce yedinci yüzyılın sonlarında hatırlanmıştır. O zaman hala Ermenilerin, yani Hayların izi tozu da yok idi. İşte, taşlar haykırır, Ermeni âlimler! Haykırmaya haykırırlar, fakat siz kulağınızı kapatmışsınız. Çivi yazıtlarının dilinin Hay diliyle katiyen hiçbir, hatta uzak benzerliği bile yoktur".

"Başkasının malını değiştirmek ve benimsemek, anıtlar üzerindeki yazıları silmek, başkasının topraklarını almak eski dönemlerden beri Ermenilerin huyu olmuştur ve eski dönemlerden beri onlar bu işle uğraşmışlardır… İnat yoluyla kendi amaçlarına ulaşmak Ermeni âlimlere özgü niteliktir. Kendi dediklerinin üstünde ısrarla duran Ermeniler onların yararına olmayan şeyin, bu, kaçınılmaz gerçek olsa da, üstünü vurmamağa çalışırlar. Bu tür hokkabazlık, sahtekârlık kadim manastırlardan taşları çıkaranlar, ya da Gürcüce yazıtlarını kaşıyıp bozanlar ve onların yerine Ermenice yazıları yazanlar, ya da bu taşları çalarak, onları kim bilir nereye atanlar için sıradan bir eylemdir".

"Taşlar haykırmazlar ya, taşlar gerçeği söylerler, fakat haykıranlar ve yalan konuşanlar Ermenilerin kravatlı âlimleri yahut sahte âlim Yezovlar ve onun gibileridir. Bu, tüm bir çetedir. Sanki dil açmışlar, yemin etmişler ki, dünyayı kandırsınlar, tilkiyi, çakalı aslana, aslanı kediye dönüştürsünler, kartal yuvasında tüyleri yonulmuş faydasız gırt tavuk timsali civcivler çıkartsınlar… Ermenilerin bu tür şantajları kabul edilmezdir! Allah onlara akıl versin ve bizi kendimizden mahrum etmeye, bizim adımızı batırmakla kendi adlarını yüceltmeye çaba göstermesinler".

"Evimizde bizimle düşmanlık yapmayın!"

Eser hedefe vuran bir atasözüyle bitir: მტერისა შინა ყოლასა ლომისა გზასა ზედა წოლა სჯობიაო. Evinde düşman bulununca, hemen karşında aslan olsa gerek.

Metinde yer almış Gürcü atasözlerinden örnekler:

ქართველების კარგი სომხისათვის ავიაო. Gürcünün iyisi Ermeni için derttir.

ვაჟკაცი წყნარი სჯობია, ჩალად არა ჰღირს მკვეხარიო. Mert sakin, namert bağıran olur.

ბუისგან ნუ გამოელი ბოლო კარკაზის ბუდესაო. Baykuştan kartal yavrusu doğmaz.
ქათამი წყალს დალევს და ღმერთს შეხედავსო. Tavuk su içer, Tanrı'ya bakar.

SONUÇ

"Taşların Haykırışı" eserinde Ermeni iratları ve fesatları komşunun komşuya kem bakması, komşunun zor durumunda komşunun ona sırttan hançer dayaması ölçütüyle değerlendirilir. Ermeni şantajları Ermenilere irsen geçmiş çete programı olarak nitelendirilir. Ermenilerin bu siyasal programı Gürcülere, bu yapıttan da gördüğümüz gibi, ayrıca da Türklere karşı yöneltilmiştir, günümüzde de gizli ve açık biçimde uygulanmaktadır. Ermeni sahte bilim insanları ve siyasetçiler Rus ve Batı kamuoyunu kazanmak için diplomasilerini her zaman yalan üzerinde kurmaktadırlar.

İlya Çavçavadze'ni huzursuz eden nedir? Ermeni çirkin yalanları.

Gürcü yazar neyi savunur? Gerçeği, adaleti.

Gürcü yazar kimden savunur? Ermeni iftiracı, sahtekâr, yalancı bilim insanlarından.

"Taşların Haykırışı" eserine bilimsel pencereden bakarsak şöyle değerlendirebiliriz: Eser 19. yüzyıl hem de sonraki dönem, ayrıca da günümüz Gürcistan'ın Ermeni meselesindeki toplumsal bakışını yansıtmaktadır. Eserin yazılışından epey uzun bir zaman geçmesine rağmen, günümüzde de günceldir ve bu güncellik Ermenilerin Gürcülere ve başka komşulara, özellikle de Türklere karşı iratlarının uluslararası boyutlu fesatlık, zararlı kapsam kazanmasıyla gözlemlenir.

Eserin Türkçeye tercüme edilip yayımlanması stratejik, bilimsel yararımıza olur düşünürüz.

KAYNAKÇA

1. Çavçavadze, İlya (1899). ილია ჭავჭავაძე, სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღაღადი. Ermeni bilim insanları ve taşların haykırışı. ივერია İveria, gazete, sayılar 64-76. Tiflis.

2. Çavçavadze, İlya (1902). Илья Чавчавадзе, Армянские ученые и вопиющие камни. Ermeni bilim insanları ve ağlayan taşlar. Gürcüceden tercüme N. İ. Alekseev Meshiev. Tiflis.

3. Çavçavadze, İlya (1987). ილია ჭავჭავაძე, რჩეული ნაწარმოებები. Seçkin eserleri, 5. Tiflis.

4. Çavçavadze, İlya (1994). ილია ჭავჭავაძე, სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღაღადი. Ermeni bilim insanları ve taşların haykırışı. Tiflis.

5. Memmedli, Şureddin (2018). Gürcistan'da Türk edebiyatı. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

6. Memmedli, Şureddin (2022). Azerbaycan edebiyatı Gürcü matbuatında. Ankara: Sonçağ Akademi.

7. Öztürk, Gül Mükerrem (2017). Gürcü yazar İlya Çavçavadze'nin Yolcunun Yazıları adlı romanının Türkçe çevirisindeki dil oyunları üzerine inceleme. TEKE Dergisi, sayı 6/1.

8. https://1905.az/ka/ილია-ჭავჭავაძე-ქვათა-ღაღ/ (erişim 22.11.2022).

9. https://www.scribd.com/document/64142662/qvata-RaRadi (erişim 22.11.2022).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(15)

Dr. Öğr. Üyesi Nurten TOPÇU[24]

BÜYÜK TÜRK DÜŞÜNÜRLERİNDEN FARABİ ve İBN SİNA'NIN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

A STUDY ON THE EDUCATIONAL VIEWS OF FARABI and IBN SINA FROM THE GREAT TURKISH THINGS

ÖZ

Eğitimi Bilimsel yetilere dayalı bir eylem olarak gören Farabi; bin yıl öncesine dayanan bir zamanda yaşamış olmasına karşın alan yazında, eğitim anlayışıyla çağdaş görüşlere çok yaklaştığı ifade edilmektedir. Her Bilim dalında yazmış olan Farabi Eğitim konusuna doğrudan yer veren bir Filozof ve Türk eğitimcisi olarak tanımlanmıştır.Bilgiyi her şeyden üstün tutan ve öğretimin nasıl yapılacağına ilişkin görüşleri yöntem tanımlamaları ve araştırma yöntemlerine ilişkin sunduğu bilgilerle100 den fazla eseri olduğu söylenmektedir.Eserleri 13. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar Avrupa Üniversitelerinde okutulmuştur.

Eğitim ve Bilime büyük önem veren eğitimin doğumla başlaması gerektiğini düşünen İbni Sina'nın çocuk eğitimi, çocuk ve oyun, bireysel farklılıklar, yetenek ayrımı ve eğitimi. beden eğitiminin önemi, öğretmen özellikleri ve öğretim yöntemlerinde pedagoji ve psikolojinin son bulgularına uygun görüşler sunmuştur.Uğraşı alanı matematik ve tıp olan İbni Sina aynı zamanda bir eğitim felsefecisi olarak da görülmüştür. Deneysel bilimi kabul etmiş;Tıp bilimi konularını ve öğretim programını yazmış; Tıp alanında verdiği eserler Avrupa tıp fakültelerinde beş yüzyıldan fazla bir süre ders kitabi olarak okutulmuştur.Avrupa bu önemli düşünürlerden büyük ölçüde yararlanmıştır. Bu çalışmada; çok geniş bir yelpazede birçok bilgi ve eserler sunmuş ve güne öncü olmuş büyük Türk düşünürlerinden Farabi ve İbni Sina'nın Eğitim görüşlerinin mümkün olabildiğince gündeme getirilmesi amaçlanmış; birincil kaynaklarda ve yapılan araştırmalarda yer alan; günümüze temel olan eğitim görüşlerine yer verilmiş,literatür tarama içerik-analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Türk Düşünürlerinden İbni Sina ve Farabi'nin pedagojik nitelikte olan eğitim öğretim ve öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri.

ABSTRACT

Farabi, who sees education as an action based on scientific abilities; Although he lived a thousand years ago, it is stated in the literature that he came very close to contemporary views with his understanding of education. Farabi, who wrote in every branch of science, has been defined as a Philosopher and a Turkish educator who gives direct place to the subject of Education. He is said to have more than 100 works with his views on how to teach and how toteach method definitions and research methods. His works are from the13th century to the 17th century. taught at EuropeanUniversities.

Avicenna's child education, child and play, individual differences, talent distinction and education, who thinks that education should start with birth, which attaches great importance to education and science. He presented views on the importance of physical education, teacher characteristics and teaching methods in line with the latest findings of pedagogy and psychology. Avicenna, whose field of study is mathematics and medicine, was also seen as an educational philosopher. He accepted experimental science; He wrote medical science subjects and curriculum; His works in the field of medicine have been used as textbooks in European medical faculties for more than five centuries. Europe has greatly benefited from these important thinkers. In this study; It was aimed to bring the Educational views of Farabi and Avicenna, one of the greatTurkish thinkers who presented a wide range of information and works, to the agenda as much as possible; included in primary sources and research Educational views, which are fundamental to the present, are included, and literature review has been carried out with content-analysis method.

Keywords: *The views of Ibn Sina and Farabi, one of the great Turkish thinkers, on the pedagogical education and teaching profession.*

[24] **Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi; ORCID: http://orcid.org/0000-0003-4957; E-posta: nurten_topcu@hotmail.com**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

İBNİ SİNA(980-1037) Buhara'nın Efşene köyünde doğmuş bulunan İbni Sina eğitimine küçük yaşlarda başlamış, iyi bir eğitim almış; fıkıh, grek felsefesi, mantık geometri, biyoloji ,fizik,tabiiyet, teoloji matematik tıp çalışmış kendisine Aristo ve Farabi'den sonra gelen üçüncü öğretmen ünvanı verilmiştir. Uğraşı alanı matematik ve tıp olan İbn Sina aynı zamanda bir eğitim felsefecisi olarak da görülmüştür. Samanoğulları Devletinin Buhara'daki Değerli kitaplara sahip; kütüphanesinde çok çalışmıştır.O dönem Maveraünnehir'de çok önemli bir bilim kültür ortamı ve ürünleri oluşmuştur. İbni Sina; Felsefi düşüncelerinin yanı sıraTıp alanında olduğu kadar, Eğitim alanında da önemli görüşler sunmuştur.

Eğ**itim ve bilime büyük önem veren İbni Sina'nın pedagojik nitelikte olan eğitim görüşlerinde Öncelikle çocuk bakımı eğitimi ve öğretimi üzerinedir.**

İbni sina;Eğitimin doğumla başlaması gerektiğini düşünür, doğan bir çocuğun gelişimi için öncelikle ailenin önemine vurgu yapmıştır.Çocuğun ilk eğitiminin ahlak eğitimi olduğunu söyler.İbni Sina Çocuk Psikolojisi ve pedagoji vasıtasıyla çocuğun ruh ve beden arasındaki

paralel gelişmesini sağlamak taraflısıdır. Bu gelişmenin hareket noktası fizyolojiye dayanmaktadır ve böylece organik faaliyetleri denge-ahenk içinde yürütülen bir çocuğun ileride ruh sağlığı yerinde olacağına bizi inandırmaktadır.Çocuğun doğum öncesi doğum sonrası bakımı ve beslenmesi konusundaki düşüncelerine şahit olunmuştur. (Keklik,2014,s.315-316).Çocuğun anne baba ilişkileri konusunda da ayrıntılı bilgiler vermiştir. Örnek vermek gerekirse; Çocuğun içe kapanık olmaması için anne babasının sevgi vermesini ancak aşırıya kaçmamasını;bebeklere ruh sağlığı açısından musuki dinletilmesini, biraz büyüyen bebeklerin oyun ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğini; oyunun çocuğun bedeni, zihni duygusal gelişimi için çok önem taşıdığını söyler. Nitekim günümüzün pedagoji ve psikoloji bilimleri oyunun; çocuğun doğal faaliyeti olduğunu çocuğun herşeyden önce oynamak için yaratıldığını kabul etmektedir(Özsoy,2021,s.28).Temel eğitim öğretim yöntemlerinde aktif öğrenme teknikleri olarak eğitimsel oyunlarla öğretimin onların doğal eğilimlerine uygun olduğu doğal eğilimlerinden yola çıkılması gerektiği, öğrenme öğretme süreçlerinde oyunlara yer vermenin dersleri ilginç duruma getireceği ve öğrencileri güdüleyeceği düşünülmektedir. Uygulamalarda bu doğrultudadır(Açıkgöz,2006,s.146)

ibni sinaya göre çocuk 6 yaşına gelince zihin bakımından gelişmesini sağlamak üzere onu bir eğitmen yada öğremene teslim etmek gerekir 14 yaşına kadar okutulmalıdır. Çocuğu devamlı şekilde kitapla meşgul etmekten kaçınmalıdır. insanın eğitilebilmesinin bir rehber yardımı ile olacağına inanır. çocuğun doğal yetenekleri desteklenmelidir. çocuğun vucutca ve ruhen sağlıklı bir şekilde yetişmesi için spora büyük önem vermektedir. çocuk spor yapmalı el sanatları öğrenmelidir. çocuk iki şeye alıştırılmalıdır. birincisi beden ikinciside ruh için olan jimnastik ve musukiye hazırlanmasına imkan verilmelidir. ondört yaşından itibaren ruh ve beden sağlığı için üç prensip üzerinde durur. bunlar; gıda rejimi, sağlık koruma ve jimnastik ilkeleridir.ibni sinaya gore çocuk iyi bir terbiye ve eğitimle yetiştirilmiş ve sağlıklı olması durumunda topluma faydası olur. ibni sina eğitim konusunda ortaya koyduğu ilkeleri kız erkek ayrımı gözetmeden ileri sürmüştür. bunların hem kız hem erkek çocuklarına uygulanacağı kanaatini uyandırmaktedır.görüldüğü gibi ibni sina çocukların zihinsel gelişiminin yanında bedensel gelişimi de öğretimin bir koşulu olarak görmektedir(Dodurgalı,1995.s. 158-168-162-163-2008)

İbni Sina'ya göre çocuğun kötü iş ve arkadaşlardan uzaklaştırıp iyi arkadaşlarla oynamasını sağlamak onu iyi davranışlara teşvik eder.Çocuk tek başına öğretmenle karşı karşıya kalmaktan sıkılacağı gibi çocuklar kendi rahat ve teklifsiz çevrelerinde birbirlerinden çok şey öğrenirler. Çocuğun sosyalleşmesini sağlar(Özsoy,2021,s.30).Günümüzün yükselen değerlerinden öğrenci merkezli eğitim kuramları içerisinde yer alan modellerde; öğrencilerin birbirlerine öğretmesi bağlamındaki yöntemlerin öne çıktığı görülmektedir

İbn Sina eğitimi; öğretmen-ebeveyn ve öğrenci üçkeni içerisinde ele alır.

İbniSina eğitimin ve öğretmenliğin bir uzmanlık alanı olduğunu ve herkesin eğitimci olamayacağı görüşündedir. Ona göre bir eğitimci önce kendini tanımalı kendini eğitmeli ve ıslah etmelidir. eğiten ile eğitilen arasına uçurumlar koymaz ancak fazla hoşgörüyü de tasvip etmez. ona göre öğretmen ve öğrenci arasında uygun bir mesafe olmalıdır. Eğitici ayna gibi olmalıdır, eğittiği insanın eğittiklerine iyi, kötülüklerini kötü olarak göstermelidir.

- Öğretmenlerin; öğrencilerinin ilgi ve yeteneklerini tanıyacak düzeyde ilgilenmesini ve onların yeteneklerini tanımasını istemiştir. Ailenin de çocukların ilgisini takip etmesini ve denemelerini ister,insanın yeteneklerine göre mesleğini bulup bu konuda uzmanlaşmasını tavsiye etmektedir.ona göre başarının anahtarda buradadır,temel amaç bu olmalıdır.
- Eğitim öğretim programlarının hazırlanmasında da bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Eğitim öğretim yöntemlerinde, öğrenme biçimlerinde de bireysel farklılıkların dikkate alınması gereğini söylemiştir. İbni Sina Eğitim faaliyetlerinin yapılabilmesi için doğuştan bir yeteneğin varlığını şart olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Eğitimcinin yardım ve yol göstermesi ancak eğitilende daha önceden var olan bir yetenek ile mümkündür.(Dodurgalı,1995.s.25-38)Günümüzde tüm ülkelerce başarılmaya çalışılan öğrencilerin yeteneklerine göre eğitim alması ve meslek seçimi, bu durumun insan ve toplumsal verimliliğe olan katkısı hala dünyanın yükselen değerlerinden ve aynı zamanda ekonominin kuralları arasındadır.
- İbni Sina'ya göre;Öğretmen meslek ve iş eğitiminde ve gereken ortamlarda öğrencinin çabuk öğrenmesini aynı zamanda davranışın kalıcılığını sağlamak için araç-gereç (eğitim teknolojisini) kullanmalıdır(Sönmez,1991-s.146)
- ibni Sina; Öğretmenin eğitim ve öğretimde yetkin olmasının yanı sıra olması beklenen tutum ve kişilik özelliklerini de tanımlamıştır. ibni Sina'ya göre, öğretmen çocuğa karşı ne onun küstahlık yapabileceği kadar yumuşak ne de onun korkup soru soramayacağı kadar sert davranmamalıdır(Özsoy,2021,s.28).ibni Sina Danişname-i Alai Ala Hikmet Kitabında;"Çoban insan olması itibariyle koyundan daha ileri ise de, çoban olması itibariyle koyundan daha eksiktir.Çünki koyundan dolayı vardır. Yoksa O bil fiil olmazdı, aynı şekilde öğretmen; öğretmen olması itibariyle kendisinden sonra gelen öğrenciye kıyasla daha eksiktir görüşüyle de öğretmenliği konumunu tanımlamıştır.(Sina,çev:Demirkol-Deniz,2013,s.322)

İbni Sina'ya göre Eğitim Öğretim Yöntemlerinin başlıcaları;

- Kolaydan zora basitten karmaşığa bir yol izlemeli.(günümüzde de ders içeriklerinin seçimi ve organizasyonunda ders işleyişinde konular aşamalılık ilkesi ve ön koşul ilişkileri içerisinde,basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene somuttan soyuta kolaydan zora düzenlenmektedir).
- Örneklerle anlatım ve öğretme
- Tekrarlama

Tekrardan sonra anlaşılan yerlerin yazılması ve tekrarın soru cevap ve değerlendirme ile yapılmalıdır(Tusi,Çev:Bedel,2019,s.41)

(öğretim strateji yöntem ve teknikleri içerisinde yer alan Düz Anlatım'da bol örnekleme ve tekrarlara yer vermenin düz anlatım yönteminin etkililiğini sağladığı alan kaynaklarında yer almaktadır)

- İbni Sina, Eğitim öğretim de bilgiyi öğrendikten sonra onun korunabilmesi için tekrarlanması gerektiğini ileri sürer. Zaman zaman tekrarlama, bilginin korunmasını kolaylaştırır.
- Kötü huylardan arınıp bunların yerine iyi huyları karakter haline getirme, bunların tekrar edilmesi ile mümkündür.Tekrara dayalı alışkanlık kazandırmada tekrarın ölçüsüne de dikkat etmek gerekir.. gereğinden az, yada çok yapılan davranışlar kötü ahlakın doğmasına neden olur. Davranış kazandırmada ölçü belirlemek; insana , zamana yere ve nedene göre değişebilir. (Dodurgalı,1995, s.183)Tekrara dayalı öğrenme; 20.yy boyunca öğrenmenin neliği konusunda yapılan kuramsal çalışmalardan "davranışcı öğrenme kuramının ilkelerindendir.(Kalkavan,2006,s.171)
- Sınıf ortamının eğitici ve öğretici etkisinden yararlanma,
- ödül ve övgüye yer verme, gerektiğinde cezaya ve son çare olarak dayağa başvurma. Ancak öğretmen cezanın amacının eğitimsel olduğunu unutmamalı ve öfkeli iken ceza vermemelidir.(Özsoy.2021.s,29)
- İbni Sinaya göre; Eğitimin amaçlarından ilki , insanda var olan yeteneklerin geliştirilip en üst seviyeye çıkarılması ve böylece kötülüklerin önlenmesini hedef alır. ona göre insanda potansiyel olarak var

olan yetenekler eyleme dönüştürülemezse bundan kötülük doğar. İbni Sina'nın varlık anlayışında kötülüğe yer verilmez. kötülük ancak eksik ve yokluktan doğar. eğitimin birinci hedefi bu yokluk ve noksanlıktan doğan kötülüğün önlenmesidir(Dodurgalı,1995,s,185)

- Akılcı bir düşünür olan ibni Sina'nın önemli bir özeliği deneysel bilimi kabul etmesidir. Başka bir değişle olaylar arasında; neden sonuç bağının olduğuna inanmasıdır. (Çubukçu,2014, s.119)
- İbni sinaya göre insan bedensel ve akli bütünsel gelişimiyle mutluluğu elde eder.
- Ayrıca Ahlak fazilet, hükümdarların siyasi eğitimine ilişkin de çok önemli görüşler sunmuştur.

İbni Sina'nın yeni eğitim düşünürleri ile karşılaştırılması

18. y.yıldan özellikle Rousseau'dan beri gelişen görüşlerle karşılaştırılınca aralarında önemli benzerlikler görülür.

1.İbn sina hangi sınıf ve statüde olursa olsun her çocuğun eğitilmesini istemekle demokratik bir görüş ileri ürmüştür ve bu yeni eğitiminde temel ilkelerinden biridir.

2.Mesleki eğitime verdiği önemle yine yeni eğitimle uyum halindedir.

3.İbn Sina çocuğun okul içinde kendi yaşıtı arkadaşlarıyla eğitilmesinin önemini belirterek yine pedagojı ve psikolojinin son bulgularına uygun bir görüş belirt miş olmaktadır.İbni Sina okulun çocuğun doğal bir ortamı olduğunu ve onun kişiliğinin gelişmesinde çok öneli bir yeri bulunduğunu 20. yüzyıl eğitimcileri John Devey, Alsin, Durkheim vs. den 900 yıl önce ortaya koymuştur.

4.İbni Sina öğretmenin çocuğu tanıması ve onun yetenek ve kabiliyetlerini fark etmesi gerektiğini ileri sürmekle de 18 inci yüzyıl eğitimcisi J.J. Rousseau'dan asırlar önce çok önemlibir pedagojik ilkeyi ortaya atmıştır. İbni Sina çocuklar arasındaki bireysel farkları görmüş ve bunların göz önünde tutulmasını istemiştir.

5.İbni Sin daha kendisi çocukken "oyun"nun çocuğun normal bir faaliyeti olduğunu söylemekle yeni eğitimin önemli ilkelerden birini dile getirmiştir.

6. İbni Sina deneye, gözleme nedenleri araştırmaya dayanan bir eğitim-öğretim önermekle, değeri asırlar sonra anlaşılan ve Avrupalı eğitimcilerce tekrar keşfedilen ve hiçbir zaman önemini yitirmeyecek bir pedagoji ilkesi ortaya koymuştur.

7. İbni Sina Çocuk üzerindeki baskılamanın olumsuz sonuçlarını iyi gözlemlemiş ve bu alanda da çağdaş bulgular doğrultusunda görüşler belirtmiştir.

8.İbni Sina disiplin alanında da çağdaş eğitime uygun görüşler iler sürmüştür.

9.İbni Sina, eğitim ve öğretimde araç-gereç kullanılmasının öğretimini başlı başına bir konu (sınai öğretim) kabul etmekle eğitim teknolojisinin kurucuu sayılabilir. Batıda ancak yüzyıllar sonra benzer görüşler ileri sürüiecek ve Batılı eğitimciler yanlış olarak bu alanda da öncü sayılacaktır.

10. Nihayet İbni Sina, bir öğretmenin taşıması gereken özellikler konusunda da bu gün için bile geçerli ve öğretmen yetiştirmede de temel olablecek görüşler ortaya atmıştır.

Ne yazık ki bugün; Türk Tarihinin bir çok büyük adamları gibi İbni Sina da Türk öğrencileri, gençliği ve toplumunca hemen hemen hiç bilinmiyor(Özsoy,1984,s.11)

Her çocuğun eğitilmesini isteyen bilim ve eğitime büyük önem veren ; İbni Sina "Arifler veOlağanüstü Hadiselerin Sırları adlı eserinde; İlimlerin bir kısım toplulukların eline verilmesini men etmektedir. Bu toplulukların birincisi, ilmi hafife alan cahillerdir. nitekim şöyle denilmiştir; kim cahillere bir ilim verirse o

ilmi zayi etmiş olur.ikincisi anlamayana vermektir, çünki o hakikate vakıf değildir. üçüncüsü ise taklitçilerdir. kuşkusuz bunlar son derece zeki olsalar bile hiçbir ilimden faydalanamazlar(Sina,2010.-çev;Türker,s.118)

İbni Sina; Tıp bilimi konularını ve öğretim programını yazmış ve ruhi hastalık ve bozuklukların telkin yoluyla tedavisine başvurarak psikanalist metodun temelini atmış, tıbba daha birçok katkılarda da bulunmuştur. İbni Sina eserlerini öğrencilerin kolay anlayabileceklerine yardım edecek şekilde kısa notlar halinde kaleme almış böylece öğrenimin en iyi biçimde yapılması yolunda çaba harcamıştır(Özsoy,2021,s,25). Özellikle kan dolaşımı ve hormonların kimyevi bileşenleri üzerinde orijinal araştırmalar yapmış deney ve gözleme olan inancıyla bu bilgileri de tıp bilimine kazandırmıştır. Beynin vucut üzerindeki etkisini incelemiş, modern biopsikoloji ile paralel görüş ve uygulamalar ortaya koymuştur. onun bu tedavi yöntemi freud a sermaye olmuş ve psikoanaliz doğmuştur(Dodurgalı,1995,s,21). İbni Sina hastalanmadan önce korunma(hijyen konusunu da işlemiş beden eğitimini bu amaçla gerekli görmüştür.(ibni Sina Kanun adlı eseriyle bu bilimi doruk noktasına çıkarmış ve bu kitaplarından yüzyıllarca yararlanılmıştır. Avrupalılar ibni Sinayı ölümünden yüzyıl geçince eserlerinin latince çevirileri ile tanımış ve bu eserleri tıp fakültelerinde beşyüz yıldan fazla bir süre ders kitabı olarak okutmuşlardır. Osmanlı hekimleri de onun kitaplarından yararlanmışlardır. Süleymaniye Tıp medresesinde Kanun adlı eseri okutulmuştur.(Özsoy,2021,s.25-26). Ayrıca Ahlak fazilet, hükümdarların siyasi eğitimine ilişkin de önemli görüşler sunmuştur.

İbni Sina sadece bir doktor olarak değil, aynı zamanda bir öğretmen olarak çocukların doğasını anladığını gösterir. Ayrıca eğitim konusunda ince ve mantıklı görüşler sunar; aynı zamanda bir bilim adamıdır. Gelecekteki bireyin karakterinin oluşmasında yer alan eğitimcinin kişiliğine ciddi önem verir. İbni Sinanın pedagojik fikirleri yaşadığı zamanın ve koşullarının çok ilerisinde; Ancak günümüzde birçok dünya ülkesinde başarıyla uygulanmaktadır.(D'Ancona, 2019,s.1)

FARABİ(870-950):Asıl adı Ebu Nasr Mehmet'tir. Maveraünnehir'de Farab ya da Otrar kentinde doğmuştur. Bu nedenle Farabi diye anılır. Bir kıta komutanını oğlu olan Farabi İlk ve orta öğrenimini ülkesinde, yüksek öğrenimini de Bağdat'ta yapmıştır. Önce üikesinde kadılık yapmış, sonrada kendini bilim ve felsefeye vermiştir. Farabi doğunun en büyük filozofu olarak bilinir.Farabi çeşitli bilimlerdeki bilgisinin ve görüşlerinin derinliği nedeniyle kendisine Aristodan sonra muallim-i sani ikinci öğretmen denilmiştir.

Bilimsel çalışmalarının yanında şöhrete paraya önem vermemiş, ahlaki bir hayat sürmüştür. Yüzden fazla eser yazmıştır. Bazılarının konuları; Felsefe, Mantık, Ahlak, Psikoloji, Metot, Fizik, Kimya, Astronomi, Geometri,Siyaset, Sosyoloji, Askerlik, Din, Tasavvuf, Dil Edebiyat, Musuki. (Özsoy,2021,.s.23-24)Aristo Eflatun Zenon gibi yunan filozoflarını yorumlamıştır(Binbaşıoğlu.2009.s.23). Farabi İlimlerin sayımı adlı eserindeki; İlimleri sınıflamasının Aristoteles'ten farkı açıklanmış,ilim sınıflamasının kaynağının Aristoteles olmadığı belirtilmiştir. Farabi'nin bu eseri kaleme alma amacının bilgiyi ve bilimi sevenlere yardımcı olmak istediğini belirtmiştir. Ona göre herhangi bir bilimi öğrenmek isteyen kişi, onun konusunu hedefini ve onu öğrenmenin kendisine ne gibi yararlar sağlayacağını bu kitap sayesinde bilecektir. Böylece bilimleri karşılaştırabilecektir.(Farabi,çev;Arslan,2019,s.1) ona göre bilme mutlu olmanın gereğidir.

Mutlu olmak için bilinmesi gereken şeyler farabi'nin ilimlerin sayımında sıraladığı bütün bilimleri kapsamaktadır. Bilmenin yanında uygun davranışın belirlenip yapılması ve insanın yaşayışını mümkün kılan işlerin yerine getirilmesi de şarttır. Bir insanın bütün bunları tek başına gerçekleştirmesinin ve kendi başına üstesinden gelmesinin imkansızlığı nedeniyle farabi mutluluğu toplumsal bir olgu, bir yönetim ancak büyük ölçüde bir eğitim ve öğretim meselesi olarak görmektedir.Toplumsal hayat sadece bir iş bölümü ve yardımlaşma alanı değildir. Aynı zamanda bir eğitim öğretim alanıdır. Bu bakımdan yönetici de aynı zamanda bir yol gösterici ve öğreticidir(Farabi,çev:Aydınlı,s.183-184)Eğitim olmaksızın mutluluğa ve mükemmelliğe ulaşmak mümkün değildir.

Farabi ikna yöntemine geniş yer vermiştir. İkna yöntemini şöyle açıklar; kesinliğe ulaşmaksızın, dinleyiciye onun aklını zihnini tatmin edecek şeylerle ikna etmek gerekir.(AL-talbi,1993.akt;Koçer,.s.27-28)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Farabi; Eğitim konusuna doğrudan yer veren bir filozof olmuştur.Eserleri zamanında tam anlaşılamamış olmakla birlikte 13. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar Avrupa üniversitelerinde okutulmuştur.

Farabi, öğretim ile eğitim arasında fark olduğu kanaatindedir. Ona göre öğretim uluslarda ve uygarlıklarda kuramsal erdemler icat etmektir. Eğitimi ise bilimsel yetilere dayalı eylemler olarak görür. Bu eylemlerin harekete geçmesi için onu güdülemek(azimleri güç ve kuvvetleri harekete geçirmek), kimi zaman söz ile kimi zaman da bir eylem ile olur**.**

Farabi'ye göre :

1. Eğitim kişinin davranışları ya da davranış değişiklikleri ile ilgili bir süreçtir.

2.Eğitim bireyde önce"ahlaki eylemler" sonra da bilimsel ve estetik değerler yaratmaktır. Bu da kişide mevcut olan yetilerin gelişmesiyle mümkün olabilecek bir husustur.

3.Söz konusu bu davranış "düzenli, kararlı ve istikrarlı (istikrarlı) ise,bizim bu gün karakter olarak ifade ettiğimiz kişilik özelliği oluşur.

Bugün ki terimlerle eğitimi şöyle tanımlamış olmaktadır; Eğitim, toplum bireylerinde zihinsel olarak ahlaki olarak erdemler ile güzel sanatlarla ilgili estetik değerler yaratma ve özellikle bunlar için de"sağlam karakter oluşturma sürecidir.

Bu durumda Farabi'nin çağdaş görüşlere çok yaklaştığı ifade edilebilir.Eğitimin son amacı da, kişiyi bu değerlerle birlikte mutluluğa eriştirmektir. Bu anlayış, 18. yüzyılda E. Kant'a daha kısa olarak, "Eğitimde amaç insanı kendine ve başkalarına karşı bir mutluluk aracı haline getirmektir" şeklinde ifade etmiştir(Binbaşıoğlu,2009,s,27)

Öğretiminnasıl yapılacağına ilişkin görüşleri de ilginçtir.

- Önce ilk bilinenlerden hareket etmesi, bunların tamamlanması daha sonra da sınıflara ayrılması mantıksal bir düzenle sonuca varılması ve bu konuda bir alışkanlık oluşturulması istenmektedir.Bu günde bu doğrultuda yöntem kullanılmaktadır.
- Kuramsal bilgilerin ikna yolu ile öğretilmesi. öğrencilerin azim ve iradelerinin buna dahil olmasını öğretimde bir kural olarak görür.Böyle olmayanlara da zorlama yolu ile öğretmenin gerekli olduğuna inanır.
- Ahlaki davranışların zorla da olsa değişebileceğini savunur.Çocuklukta kalıcı bir davranış olmadığını bunun zaman içinde gerçekleşebileceği kanısındadır. Bu bakımdan çocukluğun en iyi eğitim çağı olduğu görüşündedir((Binbaşıoğlu,2009,s.23-24).
- Eğitimin amacı mutluluğu bulmak ve bireyi topluma yararlı hale getirmektir.
- Üç tür eğitimci vardır.

1. Aile reisi,aile fertlerinin,
2.öğretmen, çocuk ve gençlerin,
3.devlet başkanı, milletin eğitimcisidir.

- Bir şey öğretilmeden ötekine geçilmemeli, sorunlar tek tek incelenmelidir.
- Öğretmen öğrencilerle Sokrat gibi tartışmayı bilmelidir.
- Öğretimde Mantık ve Felsefeye yer verilmelidir.
- Öğrencilerin öğrenme istekleri sürdürülmeye çalışılmalıdır.
- Çocuklar karar verme yeteneği güçlü ve sorumluluk duygusuna sahip olarak yetiştirilmelidir.
- Disiplin ne sert ne yumuşak olmalıdır.ılımlı bir yol izlenmelidir. Çocuk sözle ikna edilemezse zora başvurulabilir(Özsoy,2021.s.24)

- Göstererek açıklamaya dayanan (demostrasyona) "elitlerin yöntemi " teorik entelektüel erdemlerin öğretilmesinde bu yöntemin daha etkili olacağını söylemektedir.Bu yöntemde gerçek bilgiyi(doğruyu)öğretmek ve onu kesin bilgiyi ortaya çıkaracak şekilde anlatmak gerekmektedir(Al-talbi,1993 akr.koçer,s,26-28)
- Okunan anlatılabiliyorsa; özü, anlamı, ana fikri söylenebiliyorsa ve o konu örneklenebiliyorsa öğrenilmişti(Farabi,2018,Türkçesi;Atay,s,31)
- Öğretme yöntemi olarak, karşılıklı iletişim ve tartışma yöntemini benimseyen Farabi herhangi bir konudaki bilgiye soru sorarak yada verilen cevaplardan yola çıkarak sorunun çözümü yöntemiyle ulaşmayı benimser

Öğrenmede; dinleyerek konuşarak öğrenme, gözlemleyerek taklit ve uygulamaya dayalı öğrenmeden söz eder (günümüzde sosyal öğrenme kuramı).

Farabiye göre Öğretim materyalleri; bir şeyin anlamını zihne yerleştirerek o şeyi anlaşılır kılma anlaşılan şeyinde kabulünü oluşturma olarak özetlenebilir.

- Farabi'nin ilgilendiği diğer bir teknik de alışkanlık edindirme olarak tanımladığı belirli aralıklarla tekrarlardır. Tekrar yönteminin ahlaki değerler ve uygulamalı sanatları öğretmek için uygun olduğunu söyler. Ahlaki değerler tekrarlanarak alışkanlık edindirme yoluyla kazandırılır ve zihinde bu değerler köklü bir davranış dizisi oluşturana dek devam eder.(Özsoy,s.24-25 (Watson -1930. davranışcılık ekolü)
- Farabi anlama ve ezberlemeden hangisinin daha iyi olduğu sorusuna ; anlamanın ezberlemeden daha iyi olduğunu; çünki ezberleme eyleminin sadece kelime ve ifadelerle ilgili olduğunu ve bunun nadiren faydalı olduğunu belirtir. Arıbaş, Koçer.2008 s.27-28). Zihni öğretim; daha önce var olan bilgiden oluşur(Farabi,2014,çev;Türker.s.154).
- Farabiye göre; Bilgi her şeyden üstün tutulmalı.
- Farabi; Tecrübeye önem verir ancak tecrübe doğru şartlar içinde yapılması gerekir. Fakat bazı bilim alanlarının tecrübeye gelmeyeceğini söyler(astroloji)-(İslam ansiklopedisi,1993,s.16)

Farabiye göre; Öğretmenlik Mesleğinin temel özellikleri.

- Öğretmen iyi karakterli ön yargılardan uzak ve gerçeği arayan bir kişi olmalıdır.
- Öğretme sanatı, istisnalar hariç gönüllü olmalıdır. Bu nedenle öğretmen, bu işi sevecek kişiler arasından seçilmelidir.
- Öğretmen ayrıca sanatının temelleri, esasları, kuralları konusunda uzmanlaşmış olmalıdır(Arıbaş, Koçer.2008 s.27-28).
- Seçilen kişiden beklenen; alanda yetkinlik, alanın usullerinin oluşmuş olması ve alanın usul ve esaslarının gerektirdiği şeyleri çıkarsama gücüne sahip olması bilgilerini doğru bir şekilde aktarabilme ortaya koyabilme başka bir ifadeyle uygulayabilme ve yanlışları görebilme gücü. (Farabi,Çev:Türker-Alper,2014s.181

Farbi'nin Araştıra yöntemlerine ilişkin Görüşleri

Farbi Bilimsel meseleleri araştırmanın çeşitli yöntemleri olduğunu, bu konunun başlı başına bir bilim alanı sayılması gerektiğini söylemekle, bilimsel yöntem alanında değerli bir görüş ortaya koyar. Bilinmeyen konular araştırma ve öğretimle açıklığa kavuşturulmak istenince problemin çözümüyle bilgi haline dönüşür. " her meselede(problem)aranan kesin gerçeği elde etmektir. ancak çok defa kesinliği elde edemeyiz. Aradığımızın bir kısmına dair kesinlik, geri kalanlara dair de zan ve kanaat elde edebiliriz. Tek yöntem bizi sorunlar hakkında çeşitli kanaatlere götüremez.Şüphe bir araştırma yöntemi olmalıdır.- (Özsoy,2021,s.24)

Araştırılan konu konunun türü ve yöntemleri önceden bilinmelidir.Bilim dalına göre konuya göre yöntem değişir. Araştırıcılar, mevcut koşullarda araştırılan şeyin var olup olmadığını; var ise, neden var olduğunu öğrenmiş olacaklardır.(Farabi 2018,çev; Arslan, s.5)

Farabi; ampirik bilim, akli bilim ve sezgisel bilim kapsamında, öğrencilerin kendilerine ve evrensel insanlığa faydalı olan her türlü bilgiyi öğrenmeye teşvik etmektedir(Widivati,2019,s.55)

KAYNAKÇA

1. Akyüz,Y(1984)İbni Sinanın Eğitim Bilimine Katkıları, Türk ve Dünya Eğitim tarihindeki yeri, Uluslar arası İbni Sina Bildirileri.Ankara,
2. Akyüz,Y(2021) Türk Eğitim Tarihi. 34. baskı.Ankara:Pegem akademi.
3. Aydınlı,Y.(2008)Farabi,Ankara.isam yayınları.
4. Arıbaş,S -Koçer,M.(2008)Türk Eğitim Tarihi.İstanbul: Arı Matbaacılık.
5. Açıkgöz,K(2006)Aktif Öğrenme.İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.
6. Binbaşıoğlu.C.(2009)Türk Eğitim Tarihi. Ankara:Anı Yayıncılık.
7. Dodurgalı,A(1995)İbni Sina Felsefesinde Eğitim. İstanbul: M.Ü İlahiyat Vakfı Yayınları
8. D'Ancona, C. (2019). Greek sources in Arabic and Islamic philosophy.CINECA IRIS Institutional Research Information System.https://arpi.unipi.it/handle/11568/1120838
9. Farabi,MutluluğunKazanılması.H.A.Yücel Klasik dizisi, çev;Arslan,(2019)istanbul:Türkiye İş Bankası kültür yayınları.
10. Farabi, Kitabu'l-Burhan. Burhan Kitabı. çev: Türker,Ö-Aiper.M.Ö(2014)İstanbul:Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Bilim ve Felsefe serisi:10
11. Farabi,Atay,H.(2018).Mutluluğun Kazanma.Platon Felsefesi, Aristo Felsefesi.Ankara:Sözkesen matbaası.
12. Farabi.İlimlerinSayımı.Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi(1941). çev:Arslan,A.Türkiye İş Bankası kültür yayınları. 2019 istanbul.
13. İbni Sina (2014)Doğumunun Bininci Yıla Armağanı.(Derleyen:Sayılı, A) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.vıı.Dizi.sayı:80
14. İslam Ansiklopedisi(1993)M.E.B Devlet Kitapları
15. Kaya , Z.,Demirel, Ö.(2021)Eğitime Giriş. Ankara:Pegem yayınları
16. Kalkavan,B(2006)Geişim ve öğrenme PsikolojisiAnkara:Pegem yayınları
17. Sina, İ.Arifler ve Olağanüstü Hadiselerin Sırları.Şerh: Fahrettin Razi Çev:Türker.Ö.2010Hayykitap. istanbul
18. Sina, İ.(2013)Danişname-i AlaiAlai Hikmet kitabı.çev:Demirkol,M,Deniz,G.Hayykitap. istanbulTürkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı:S.17

19. Tusi,N.Çev;Bedel.H.İlim öğrenenlerin Adabı.(Adabu'l-Müteallimin)İbn-i Sina 2019Yayınları:5.İstanbul.

20. Widiawati, N. (2019). Reformulation of the islamic education philosophy; a study of the epistemological thought of al-farabi. Al-Afkar, Journal For Islamic Studies, 2(1), 48-63.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(16)

Dr. Öğr. Üyesi Rövşen MEMMEDOV[25]; Araz NURALİYEV[26]

AZERBAYCANLI ŞAİR ABBAS SIHHAT'İN TAZİYANELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A REVIEW ON THE SATIRA (TAZYANES) OF AZERBAIJAN POET ABBAS SIHHAT

ÖZ

Azerbaycan edebiyatının 20. Yüzyılın başlarındaki durumunu onun dönüm noktalarından olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönem Azerbaycan edebiyatında iki önemli edebi akım – realizm ve romantizmin etkileri ağır basmaktadır. Dönemin sosyo-politik olayları, Rus çarlığının periferi siyaseti, cehalet, eğitimsizlik gibi konular, yazılan eserlerin ana temasını oluşturmaktaydı. Bu dönemin edebiyatçıları, ele aldıkları konularda cehaleti eleştiriyor, halkı eğitimli olmaya sesliyordu. Dönemin önde gelen şairlerinden olan Abbas Sıhhat, yazdığı eserlerle Azerbaycan edebiyatında kendine has üslup oluşturmuştur. Edebi türlerin neredeyse hepsinde eserler kaleme almış, Azerbaycan edebiyatının gelişmesine önemli katkı sunmuştur. Romantik akımın temsilcilerinden olan Sıhhat, vatan, millet, toplumsal konularda çeşitli eserler kaleme almış, yaşadığı toprağın değerini şiirlerinde ifade etmiş, halkı her zaman "uyanmaya" seslemiştir. Yaşadığı dönemde halkın durumunun nasıl ağır olduğunu gören Sıhhat, onun gelecek güzel günlerini hayalinde canlandırarak eserlere yansıtmayı başarmıştır.

Romantizm ve realizm akımının temsilcileri olan şair ve yazarların edebiyatımıza sunduğu eserler Azerbaycan edebiyatı için bazı yönlerine göre ilk örneklerdir. Abbas Sıhhat, Mirze Elekber Sabir'in ilk defa Azerbaycan edebiyatına getirmiş olduğu taziyane türünde şiirler yazarak milletin sosyo-kültürel hayatındaki boşlukları belirtmiştir. Bu çalışmada Abbas Sıhhat'in taziyaneleri eser ve yazar odaklı eleştiriye tabi tutulmuş, aynı zamanda taziyane, onun tarihi, Abbas Sıhhat kaleminde gelişimi, Abbas Sıhhat'in taziyane türüne yeni şekil kazandırarak mensur(düzyazım) taziyane örneklerinden de kullanmasına dair bilgilere ve sonuçlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Edebiyatı, Abbas Sıhhat, taziyane, epigram, hiciv.

ABSTRACT

It is possible to say that the situation of Azerbaijani literature at the beginning of the 20th century is one of its turning points. In this period, the effects of two important literary movements - realism and romanticism predominate in Azerbaijani literature. The socio-political events of the period, the peripheral politics of the Russian tsarism, ignorance and lack of education were the main themes of the works written. The literary writers of this period were criticizing ignorance in the subjects they dealt with and calling for the people to be educated. Abbas Sıhhat, one of the leading poets of the period, created a unique style in Azerbaijani literature with the works he wrote. He wrote works in almost all literary genres and made a significant contribution to the development of Azerbaijani literature. One of the representatives of the Romantic movement, Sıhhat wrote various works on homeland, nation and social issues, expressed the value of the land he lived in in his poems, and always called the people to "wake up". Sıhhat, who saw how the situation of the people was heavy in the period he lived, succeeded in reflecting his good days to come in his dreams.

The works presented to our literature by poets and writers, who are representatives of the romanticism and realism movement, are the first examples for Azerbaijani literature according to some aspects. Abbas Sıhhat stated the gaps in the socio-cultural life of the nation by writing poems of condolence that Mirze Elekber Sabir brought to Azerbaijani literature for the first time. In this study, the condolences of Abbas Sıhhat were subjected to literary and author-oriented criticism, at the same time, information and results about condolences, its history, its development in Abbas Sıhhat pen, and Abbas Sıhhat's use of condolence examples by giving a new shape to the type of condolence are given.

Keywords: *Azerbaijan Literature, Abbas Sıhhat, condolences, epigram, satire.*

[25] Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: rrr_188@mail.ru. ORCİD: 0000-0002-8821-0517

[26] Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: nureliyevaraz@gmail.com. ORCİD: 0000-0002-7372-0207

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Azerbaycan edebiyatının 20. Yüzyılın başlarındaki gelişiminde rol alan önemli isimlerden olan Abbas Sıhhat, yazdığı eserlerle Azerbaycan edebiyatında kendine has üslup oluşturmuştur. Edebi türlerin neredeyse hepsinde eserler kaleme almış, Azerbaycan edebiyatının gelişmesine önemli katkı sunmuştur. Romantik akımın temsilcilerinden olan Sıhhat, vatan, millet, toplumsal konularda çeşitli eserler kaleme almış, yaşadığı toprağın değerini şiirlerinde ifade etmiş, halkı her zaman "uyanmaya" seslemiştir. Yaşadığı dönemde halkın durumunun nasıl ağır olduğunu gören Sıhhat, onun gelecek güzel günlerini hayalinde canlandırarak eserlere yansıtmayı başarmıştır. Asıl mesleği doktor olan Abbas Sıhhat, zamanla edebi ortama girmiş ve bir toplumu tedavi etmenin edebi ürünlerle de olduğu fikrini savunmuştur. "Abbas Sıhhat Doğu dünyasının hasta olduğunu ve tedaviye ihtiyacı olduğunu görmüştür. O bu tedaviyi yalnız bilimde, ilim-irfanda görmekteydi." (Yusifoğlu, 2006: 58). Bu yüzden doktorluğu bırakarak edebiyat dünyasına adım atmıştır. Yazdığı eleştirel eserleriyle az da olsa bunu başarmıştır. Abbas Şıhhat, milletinin Batıya göre geri kalmışlığını görmekte ve hissetmekteydi, bu yüzden kendi milletinin ilerlemesinin, ilim ve eğitim almasının gerektiği fikrini savunmuştur. Sıhhat, yoksulluğun ve kültürel geriliğin, hatta köle olarak yaşamanın temel nedenini cehalet ve eğitimsizlikte görüyordu. Bilime, eğitime ve aydınlanmaya çağrı, edebi kişiliğinin ana temasını oluşturmaktadır. "Azerbaycan ve Doğu edebiyatının Firdevsî, Sadi, Nizamî, Fuzûlî gibi klasik sanatçıların divanlarını yakından tanıyan Abbas Sıhhat, 20. yüzyılın başlarından itibaren sosyal ve pedagojik faaliyetlerini genişletmiş, öğretmen olmuş, yeni üslup okulları açmak ve işletmek için çok zaman harcamıştır." (Mustafayeva, 2011: 106). Abbas Sıhhat, keskin şekilde eleştirilerini Azerbaycan edebiyatında o dönemde önde gelen türlerden olan taziyane türünde ele almaktaydı. Toplam yedi taziyane yazan Sıhhat, bu taziyanelerde toplumu eleştirmiş, çeşitli konulara değinmiştir. Bu çalışmada Abbas Sıhhat'in yazmış olduğu taziyaneler tahlil edilmiştir.

1.Taziyane Türü ve Özellikleri

Taziyane, klasik bir şiir şekli olarak 19. Yüzyılın sonlarından itibaren Azerbaycan edebiyatında etkili tür olmuştur. "Taziyane" Farsçadan dilimize geçmiş bir söz olarak kullanılmıştır. Anlamı "kırbaç" demektir. Taziyanenin edebiyatta tür olarak kullanılması ise Kerbela olaylarına dayanıyor. Şöyle ki İslam'da bazı mezheplerin "Muharrem ayında Kerbela'da katledilen ehli-beyt mensuplarının yasını tutmak için düzenlediği merasime "Taziye" denir." (Devellioğlu: 2017, 1218). Taziyaneler kısa olup 4-6 mısradan oluşmaktadır. Taziyaneler nüktenin özel bir türü olarak keskin dili ile seçilmektedir. Nükteden tek farkı hacmindedir. Yani taziyaneler nükteye nazaran hacmi çok küçük olur. Fakat çevrelediği büyük bir konuyu tek bir dizeyle de ifade edebilir. Rus ve Batı Avrupa edebiyatında epigramma adı ile bilinen bu şiir türü çoğu zaman ortalama 4-6 dizeden ibaret olarak dolgun bir fikri ifade etmektedir. Aleksander Puşkin'in Rusya Çar memurları hakkında epigramları meşhurdur.

Azerbaycan edebiyatında taziyanelerin ilk klasik örneğini Mirze Alekber Sabir ele almıştır. Taziyane nükte şiirinin şekillerinden biridir. Onun bu türde yazdığı şiirlerde dönemin genel, bilinen durumu gerçekçi bakış açısıyla ifade edilmiş, burjuva ağalar, çar hâkimleri ve başka zulmedenler ifşa edilmiştir. Eski Rusya İmparatorluğu dönemi seçimlerine karşı gelen taziyanelerinden birinde Sabir şöyle yazıyor.

Glasnı[27] seçimini koydu Dum[28] müzakereye,
Çatır[29] sezon ki yine elbeel geze rüşvet.
Glasnı olmak iki şarta bağlıdır ancak:
Birinci rüşvet, ikinci hede[30], fakat halvet[31]. (Mirahmedov: 1965, 121-122)

[27] Seçimle seçilmiş şehir Dumasının üyesi.
[28] Millet meclisi, senat
[29] Yetmek, ulaşmak,
[30] Korkutmak,
[31] Yalnız, gizli.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Görüldüğü gibi taziyane bir tür olarak Batı edebiyatındaki epigramla benzerlik oluşturmaktadır. "Epigram Türkçe karşılığı nükte olan kelimedir. Bu ince anlamlı, pek çoğu hoşa giden, gülümseten şakalı sözdür. Epigramlar daha çok kısa ve özlü eleştiriler için kullanılmıştır. Epigramlar, kısa, keskin zekâ ürünü ve düşündürücü ifadelerdir. Epigram kelimesi Yunanca ἐπίγραμμα epigramma yani "yazıt" kökünden gelmektedir. Yazın tarihinde iki bin yıllık bir geçmişleri vardır. Doğu edebiyatlarının temelini oluşturan selâse-i lisâniyye'de (Arapça, Türkçe, Farsça) bu terim nükte olarak karşılık bulmuştur." (url. 1)

Taziye zamanı yapılan ayinlerden biri de ezadarlıktır. Bu ayin zamanı insanlar bedenlerinden kan çıkararak kendilerini Hz. Hüseyin'in acısını yaşamış gibi hissettirirler. Kan çıkarmak için kullanılan aletlerden birisi de kırbaçtır. Bundan önceki klasik edebiyatta taziyaneler Kerbela olaylarını konu edinen şiirlerin genelleşmiş ismi olarak kullanılsa da daha sonra şekil değişkenliğine uğrayarak nükte türüne çevrilmiştir. Yukarıda belirtilen taziyanenin Batı edebiyatındaki benzeri olan epigramın da ölümle ilgili, mezar taşlarında yazılan şiirlere verilen isim olarak kullanılması da taziyanenin tarihiyle ilgili olayın doğruluğuna dair bir kanıt oluşturmaktadır. Zira her ikisinin tarihi ölüm olayına dayanıyor ve her ikisi sonradan eleştiri ve nükte türüne çevrilmiştir.

2.Abbas Sıhhat'in Taziyaneleri

Azerbaycan edebiyatında da bu türün başlangıcı 20. yüzyılın başlarında yukarıda belirtildiği gibi Mirze Alekber Sabir'le koyulmuştur. Bundan sonra Abbas Sıhhat da Sabir'den etkilenerek taziyane türünde şiirler yazmaya başlamıştır. İlk taziyanesini 1912 yılında yazan Abbas Sıhhat bu türde şiirleri devam ettirmiş, bunun yanı sıra nükte türünde de şiirler yazarak dönemin sosyo-politik durumunu irdelemiştir. Abbas Sıhhat taziyanelerinin çoğunu Osmanlının son dönemlerinde oluşan Balkan savaşlarını konu edinerek yazmıştır. Abbas Sıhhat taziyanelerinde birçok konuda tenkit hedefine çevirdiği karakterleri okurların gözüyle bir taraftan güldürürken, diğer taraftan ağlatıyor. Taziyanelerde ele alınan konulara gelindiğinde bunların içinde iki esas ana şema olduğunu görmek mümkündür.

- iç sorunlar;
- dünyadaki sorunlar.

İç sorunları içerikli taziyanelerinde, tenkit hedefleri cehalet, din tüccarları, ilime karşı gelen halk kitleleri, alafranga yaşam tarzının eleştirisini yapan Sıhhat, küresel içerikli taziyanelerinde, güncel haberler, savaşların insanlık üzerinde bıraktığı izleri akıcı bir üslupla kaleme almıştır. Diğer taraftan da gündem haberlerinin sunulduğu gazetelerin düzenbaz, kendi menfaatini güden, mürteci muhabirlerin elinde savaşın seyrini değişecek vasıtaya çevrilmesiydi. Yalan haber yayarak insanları kandıranlar diğer taraftan da insanlığı kandırarak en büyük sahtekârlığı yapmaktalardı. Toplam yedi taziyane kaleme alan Sıhhat, az kelimeyle büyük anlam ifade etmek fikrini ortaya koymaktadır. Abbas Sıhhat, taziyanelerinde Azerbaycan'da liberal bir burjuvazi fikrini savunmuş, İslami değerlerin reddine şiddetle karşı çıkmış ve "Müslüman Batıcılık" fikrini desteklemiştir.

Varsa Doğru Söze Heves Sende.

Varsa doğru söze heves sende
"Kelniyet"[32] durma gel bizim kente[33].
Üç nefer[34] düz adam sana tanıtayım:
Hac[35] Hasay, hac Semed, Alibende.
Hiç birisi öz tükürdüğünü yalamaz,
Verdiği sözleri geri alamaz. (Talıbzade: 2005,139)

[32] 1912 yılının Mayıs ayının 24-de Bakü'de çıkan hiciv dergisi.
[33] Köy
[34] Kişi, adam
[35] Hacı

Abbas Sıhhat bu şiirde 1912 yılında çıkmaya başlayan "Kelniyet" isimli hiciv dergisine vurgu yaparak milletin biri birine olan itimadının kalmadığını, doğruluk, dürüstlük algısının tamamen kaynak anlamından saptığını belirtiyor. Şiire dikkatle bakıldığında şair dürüstlük algısını tam bir dialektik zıtlık açısından sunmuştur. Yani şair bir taraftan:

Üç nefer düz adam sana tanıtayım
diyerek dürüstlük algısını açmak isterken, diğer taraftan:
Hiç biri öz tükürdüğün yalamaz,
Verdiği sözleri geri alamaz

Diyerek milletin düşüncesindeki bu denli anlam açıklığına sürüklenmiş dürüstlük algısının hiç bir işe yaramadığını belirtiyor. Abbas Sıhhat şiirde mizahın ve edebi gülüşün altında hiciv gizleyerek güzel bir taziyane örneği yaratmıştır.

Telgraf Günde Veriyor Halka Haber

Telgraf günde veriyor halka haber
Balkan ahvaline[36] dair yalanı.
Çevirip bir sürü dilsiz koyuna
Türklerin askeri tek aslanı.

Yetişiyor Sofiyadan taze haber,
Gitti Bulgar ordusu çok ileri.
Bir diyen yoktur, canım böyle ise
Kırk kelisayı[37] niçin verdi geri? (Talıbzade: 2005,139)

Abbas Sıhhat burada telgrafların verdiği yalan haberleri konu edinmiştir. Olaylar 1912 yılında Birinci Balkan Savaşı esnasında Osmanlının Kırkkilise'yi (Kırklareli) kaybetmeleri ve İkinci Balkan Savaşı sonrasında Bulgaristan ordusunu hezimete uğratarak Kırkkilise'yi tekrar geri alması ile gerçekleşmiştir. Şair Osmanlı ordusunun yenilgi sebeplerinden birinin telgraftan verilen sahte, yalan haberler olduğunu belirtiyor. Askerlerin dövüş psikolojisinin, savaş ruhunun azalmasının yanı sıra, halk da yalan haberlere aldanarak korku ve teşvişe düştükleri için halkın Türk askerine olan inamı ve güveni de zayıflamaya başlamıştır. Bu sahte ve yalan haberler tarih yazan, çağ açıp, çağ kapayan aslan gibi Türk askerini zayıflatmıştır (bu yenilginin başka sebepleri de vardı) . Fakat şiiri dikkatle okudukta bu zayıflamanın sadece telgrafın verdiği yalan haberde belirtildiğini görmek mümkündür.

"Ruskoye Slovo", "Novı Vremya"

"Ruskoye slovo", "Novı vremya"
Balkandaki vulkanları yandırıyor,
Dem vururken[38] insaniyetden bu asır,
Kurun-ı vusta[39] vahşiyyeti andırıyor.

Balkandaki muharebeye Menşikov bugün,

[36] Durum, hal
[37] kilise
[38] konuşmak
[39] Ortaçağ

"Hürriyeti-azime"[40] diye koymuş ad niçin?
"Yekdiğere mehebbet[41] ediniz!" emr eylemiş Mesih,
Etmiyor bu kavli- akdes[42] itikat niçin?

Gazetelerin iğrenç yalanlarından
İnsan olan kesin gönlü bulanıyor.
Şakırdatıyor damağını Menşikov,
Turşu yemiş gibi ağzı sulanıyor.,(Talıbzade, 2005:140)

Bu taziyanede de Abbas Sıhhat "Ruskoye Slovo" ve "Novoye Vremya" gazetelerini eleştirerek yalan haber yaydıklarını kınar bir dille hicve tutmuştur. Menşikov (url 2), Novı Vremya (url 3) gazetesinin editörü olarak Balkan savaşları sırasında gazetede kışkırtıcı haberler yaymakla meşguldü. Bu yüzden Abbas Sıhhat Osmanlıya karşı açılmış bu savaşları "Hürriyet-i Ezime" diye isimlendiren Menşikovun sözde ve amelde uygunsuz hareket eden, sahte haber yaparak gündemde kalması yüzünden sadece servetine servet katan binlerce dönem gazetecilerinden biri olarak tanımlıyor.

Var İdi Hiç Değilse Şirvan'da Beş - Üç Yıl Önce

Var idi hiç değilse Şirvan'da beş-üç yıl önce
Mescidin cünübünde tek bir ehli-Sünni mektebi.
Şii, Sünni birleşip batinleri birleşmemiş,
Koydular adını onun haşa "Uhuvvet"[43] mektebi.
Ortaya çıktı balık, kerevit, ördek yoldaşı,
Mollalar bilmem dağıttı ya cemaat mektebi. (Talıbzade:2005,140)

Abbas Sıhhat bu şiirde hicivlerinin çoğu kısmına konu olan "erbap-ı zekâ" düşmanları, din perdesi altında kendi ceplerini dolduran molla kesimini keskin şekilde hicvediyor.

20.yüzyılın başlarında Azerbaycan'da ilk ve ortaokullar çok az olduğu için dönemin aydınları ve hayırseverleri hayır cemiyetlerine bağışta bulunarak ve Kafkasya Baş Canişinliği'ne mektupla müracaat ederek Azerbaycan'da okulların açılması için çaba sarf ediyorlardı. Sonuç olarak Bakü'de "Rus-Tatar", "Müslüman Türk Kız Okulu", kolejler açılırken diğer bölgelerde de bu işin üzerinde bir hayli çaba sarf edilmiştir. Bu işle daha çok "Nicat", "Neşr-ü Maarif", Bakü Müslüman Ruhani Cemiyeti olan "Saadet", "Sefa", "Bakü Müslüman Kadın Hayriye Cemiyeti" gibi hayır cemiyetleri ilgileniyorlardı. "Nicat" cemiyeti bu işte daha da ilerleyerek artık farklı farklı şehirlerde bürolarını açmaya başlamış ve bu bürolar da aynı işi devam ettirmiştir. "Keşle, Gence, Şamahı, Guba ve b. yerlerde açdığı bürolar da açıldığı yerlerde marifcilik faaliyetleri gösteren cemiyetin teşebbüsü ile 1906-1910'lu yıllarda Gence'de "Medreseyi-Ruhani", Şamahı'da "Uhuvvet", Ağdaş'ta "Darülfenn", Nuha'da (günümüz Şeki şehri) "Hakikat-üs-Sibyan", Lenkeran'da "Behçet" adlı okullar açılmıştır." (Ahmedov: 2001, 229).

Bu malumat büyük zahmetlerle açılmış okulların dindar ve bazı propagandacıların baskısı yüzünden kapanmasının dönemin Azerbaycan eğitimine çok derin yaralar vurduğunun kanıtı için verilmiştir. Abbas Sıhhat, Şamahı'da kurulan "Uhuvvet" okulunun kapatılması yüzünden milleti hiciv kırbacıyla sanki kırbaçlıyor. Uhuvvet okulunun tarihine bakarken "karışık" tipli bir okul olarak faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir. Yani bu okulun açılması dönemin Şamahı gibi "Kâfir alfabelerinde yazanların kendisi de kâfirdir" diyerek aydın kesime tehdit oluşturanların çoğunluk teşkil ettiği muhitte gerçekten cesaretli bir adımdı. Çünkü bu okulda Şii, Sünni, kız, erkek farkı konulmadan her kes eğitim alabiliyordu.

[40] Büyük Hürriyet, bağımsızlık
[41] Sevgi
[42] Mübarek söz, kutsal söz
[43] Kardeşlik.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Okulun kimler tarafından kapatıldığını bilmeyen Abbas Sıhhat, başka şiirlerde de bu olayı keskin şekilde tenkit ederek aynı zamanda üzüntüsünü de bildirmiştir.

Telgraf Muhbiri Şerm Eylemiyor

Telgraf muhbiri şerm[44] eylemiyor,
Çevirmiş aslana Balkanlıları.
Tutturuyor serçe gibi binler ile
Her vuruşta yazık Osmanlıları.

Balkanlılar müttefikken çalışıyor,
Rum elinin tutanda bir köyünü.
Telgrafçı diyor: " On şehir alındı!"
Allah yıksın yalancının evini. (Talıbzade:2005,141)

Bu taziyanede de önceki taziyanelerdeki gibi yine de Balkan Savaşlarındaki olayları mübalağalı ve sahte bir şekilde takdim eden telgrafçıları ve onların arkasında duranları tenkit ediyor.

Bölgü – Bölgü Olmuş Bu Gün Türkiye

Bölgü-bölgü olmuş bu gün Türkiye:
Bir destesi[45] meşrutiyet istiyor.
Bir fırkası[46] istiklaliyet[47] seviyor,
Bir destesi cumhuriyet istiyor.
Hiç kimse düşünmüyor ki bu fırkabazlık[48]
Mağlubiyet, makhuriyet[49] istiyor. (Talıbzade: 2005,141)

Abbas Sıhhat bu taziyanesinde çok ilginç ve gerekli bir mevziiye değinmiştir. Osmanlının son dönümlerindeki toprak kaybı ve mağlubiyetlerinin arkasında milletin bir birinden kopması, bir yumruk gibi birleşmek varken bir birinden uzaklaşarak siyasi partiler, guruplar üzerinden bir birilerini taşlaması, hâkimiyette olma sevdaları duruyordu. Burada şairin kınadığı ve tenkit ettiği aslında yalnızca her hangi bir grup değildi. Tüm siyasi kesimler tenkit olunuyordu. Cumhuriyet taraftarları, Genç Türkler, İttihat ve Terakkiciler, Sultancılar ve daha onlarca dönemin siyasi durumunu kendi çıkarları yüzünden mahveden gruplar aslında Osmanlıyı yenilgiye sürükleyen bir vasıta haline gelmiştir.

Ata Çıkan Ağacı Oğlu Budak-Budak Gezer[50]

Özet:

Eserin kahramanı (bu şairin kendisi olabilir) akşam vakti evden çıkarak kulübe gidiyor. Kulüpte içki içenler, kumar oynayanlar vardır. İçki içen bir masada babasının yanında oturmuş altı yaşlı çocuk da babasıyla birlikte içki içiyor. Babası ona bira verdiğinde oğlu protesto ederek ona da şarap süzmesini ister. Babası şarap verir. Bunu gören şair (kulübe giren karakter) düşünerek kendi içinde "Babası çıkan ağacı oğul dal, dal gezer" fikrini tekrarlıyor. Bunu gören çocuğun babası şaire bir şiir okuyarak şiirde geçen "nun"la kaşın ne anlama

[44] utanma
[45] Demet, takım
[46] Siyaset partisi
[47] İstiklal üzere bulunma
[48] Particilik, tarafkeşlik
[49] Kahrolmuşluk
[50] Azerbaycanda bir atasözü – Annesi çıkan ağaçı kızı budak, budak gezer.

geldiklerini, bunların bir biriyle hiç bir anlam bağlantısının olmadığını söylüyor. Şairse ona cevabında "Şair öyle yazmasaydı, sen de böyle okumayacaktın" diyor. Sonra kendisi de çocuğun babasına bir söz söylüyor ve cümlesinin sonunu "baba çıkan ağacı oğlu budak budak gezer" deyimi ile bitiriyor.

İletiler:

Abbas Sıhhat'in bu taziyanesi düzyazım olarak bir hatıra şeklinde yazılmıştır. Bu taziyanede geçen olaylar belki de gerçekten de yaşanmıştır. Çünkü şair başlangıçta: " Dün gece bikar kaldığıma göre kalktım ayağa, bayır-bucak elbisemi giyip başımı bulaya, bulaya katiteyyi-menzil ederek gittim yetiştim kulübeye. Gördüm üç çift, bir tek müslüman "ürefalar" var. Bunların bir kısmı kumar ve bir kısmı içkiyle meşguldür. Burası teeccüblü bir şey değildir. Çünkü bu zamanda içki içmemek ve kumar oynamamak ayıptır." (Talıbzade: 1986, 141) diye olayları anlatıyor. Bu hiciv dolu metni dönemin kendilerini "ürefa[51]", "aydın kesimden olan" diye takdim edenler için yazılmıştır. Eser 20.yüzyılın başlarında Osmanlı edebiyatında esas konulardan biri olan "Alafranga tarzı yaşam", Batı medeniyetine eğimlilik, "Yevropa" insanı olmak gibi prensiplerle yaşayan, fakat bunu beceremeyen ve sonunda işi eline yüzüne bulaştıran sözde milletin ileri gelenlerinin tenkit edilmesi üzerinedir. Sofrada oturan birinin daha kadehi tutamayacak kadar küçük olan çocuğu babası gibi şarap içerken olayı anlatan kişinin fikrinde dolaşan: Evet bizim avrupalaşmağımız ancak böyle olur. "Babası çıkan ağacı oğlu budak, budak gezer" (Yakupkızı: 2013, 41) ifadesi dönemin kültürel yapısındaki boşlukları belirtiyordu. Çar Rusya'sının eyaletlerde ve özellikle Azerbaycan gibi Türk cumhuriyetlerine uyguladığı faşist siyasetin neticesiydi bu. Eğitimsiz çar memurlarının halka kültürel baskısı sonucunda bölgede milli ve kültür açısından denge sağlanamaz hale gelmişti. Bu olayın acı sonuçlara vesile olacağını şair kendi makalelerinde de belirtiyordu. " Bizde milliyet duygusu ölüyor. Her şeyde Avrupalılara takliden bütün varlığımızı unutmaya, hürriyeti- milliğimizi kaybetmeye doğru gidiyoruz. Masum çocuklarımızı daha göz açmamış yabancı mürebbiyelere[52] teslim ediyoruz. Bedbaht çocuklarımızın dünyayı bilmemişten, tanımamıştan ruhunu zehirleyip öldürüyoruz. Çünkü insanın hakiki ruhu diyanet ve milliyetidir. O zehirlendikten sonra o mahvolduktan sonra geride ne kalır? Cansız bir ceset." (Talıbzade: 1986, 54)

SONUÇ

Taziyanenin edebiyat tarihindeki önemine bakıldığında kökünün hicve bağlandığını görmek mümkündür. Taziyaneyi eleştirmeden önce onun yazılma nedenini ve ya felsefesini anlamak gerekir. Hiciv ve ya taziyanenin kökünde bir çabanın olduğunu görüyoruz. Bu çaba yanlış olanı doğru yöne yönlendirmenin çabasıdır. Aslında taziyanenin yönlendirme şekli ateşe ateşle karşılık vermektir. Fakat hicvi, edebiyat tarihinden çıkardığımızda edebiyatın sadece eleştirisiz, kuru söz topluluğundan başka bir şey olmadığını görmüş oluruz. Bu yüzden taziyane türünü araştırmak bir açıdan edebiyatın tenkit ruhunu kurcalamak, ona gereken değeri ölçebilmektir.

Abbas Sıhhat'in taziyaneleri üzerinde bir genelleme yapılırsa dönemin hiciv alanında gelişmiş "Molla Nasrettin" ekolünün temsilcilerinin kaleminden hiç de geri kalınmadığını söylemek mümkündür. Taziyanelerin konusuna bakıldığında Abbas Sıhhat'in iki güncel sorunu: iç ve dış dünyadaki sorunları ve güncel olayları çok dikkatlice gözetleyerek, doğru tahmin ve tahliller yürütebildiğini söyleyebiliriz. Yukarıda söylenildiği gibi Abbas Sıhhat taziyaneleri de diğer hiciv üstatlarının taziyanelerinde olduğu gibi aynı şekilden esinlenerek yazılmıştır. Örneğin, Menşikov'u hedef alan şairin taziyanesinde kelimelerle onu ezme, bazen de aşağılama tarafları mevcuttur. Fakat dikkat edilmesi gereken yerlerden birisi şu ki Menşikov'un yapmış olduğu mürteci hareketler de, dönemin gazetelerinde Osmanlı ordusu adına tüm dünyayı sahte haberlerle uyutmanın da insan ırkına karşı aşağılama olduğunu görmek mümkündür. Abbas Sıhhat bu yüzden taziyanenin vermiş olduğu edebi gücü kullanarak zıtta karşı zıt olanı koyuyor. Bu teorinin eğitici tarafıysa zıt kavramların altında yatan hicivsel anlamdır.

[51] Alim, alimler
[52] Çocuk terbiyesiyle uğraşan kadın

KAYNAKÇA

1. AHMEDOV, Hüseyin. (2001). "Azerbaycan Mektep ve Pedagoji Fikir Tarihi, I Hisse". Bakü, Tahsil Yayınları
2. DEVELLİOĞLU, Ferit. (2017). " Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat". Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları
3. MİRAHMEDOV, Aziz. (1965). "Edebiyatşünaslık Terimleri Lügati". Bakü, Maarif Yayınları
4. MUSTAFAYEVA, Hanım (2011). Azerbaycan Uşag Edebiyatı. Bakü, Elm
5. NURİYEVA, Ulviye vd. (2005). "Müasir Rusca-Azerbaycanca Lügat". Bakü, KM Kitap Print
6. ÖZÖN, Mustafa Nihat. (1977). "Osmanlıca Türkçe Sözlük". İstanbul, Remzi Kitabevi
7. TALIBZADE, Kemal. (1986). "Azerbaycan'ın Görkemli Adamları, Abbas Sehhet". Bakü, Gençlik Yayınları
8. TALIBZADE, Kemal. (2005). "Abbas Sehhet, Seçilmiş Eserleri". Bakü, Lider Neşriyatı Yayınları
9. url 1: https://epigram.nedir.org/
10. url 2: https://ru.wikipedia.org/wiki /Меньшиков,_Михаил_Осипович
11. url 3: https://ru.wikipedia.org/wiki /Новое_время_(газета)
12. YAKUBKIZI, Metanet. (2013). "Atalar Sözleri". Bakü, Nurlan Yayınları
13. YUSİFOĞLU, Rafig (2006). Uşag Edebiyatı. Bakü, Şirvanneşr

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(17)

Arş. Gör. Dr. Efe SARIBAY[53]

EUROLEAGUE BASKETBOL LİGİNDEKİ TAKIMLARIN PERFORMANLARININ ÇOK BOYUTLU ÖLÇEKLEME ANALİZİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF THE PERFORMANCES OF TEAMS IN EUROLEAGUE BASKETBALL LEAGUE WITH MULTI-DIMENSIONAL SCALE ANALYSIS

ÖZ

Çok değişkenli istatistiksel analiz tekniklerinden biri olan çok boyutlu ölçekleme analizi n adet nesne veya canlı varlıklar için ölçümlenen p adet değişken için benzerlikler-farklılıklar, yakınlıklar- uzaklıklara dayalı olarak k boyutlu uzayda bu gözlemlerin konumlarının belirlenmesini amaçlamaktadır. Bu çalışmada Euroleague Basketbol ligindeki 18 takım için belirlenen 6 maç istatistiği değerleri değişken olarak belirlenip, bu takımların performanslarının karşılaştırması amacıyla çok boyutlu ölçekleme analizi kullanılmıştır. Günümüzde spor müsabakalarında hızlı ve güvenilir şekilde hesaplanan istatistiklerin çeşitliliği, bu istatistiklerin değişkenler olarak ele alınıp farklı ve görsel yönü öne çıkan çok değişkenli istatistiksel analizlerin kullanılması sonucunda takımların karşılaştırılmasının önemi daha da arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi, Euroleague Basketbol.
JEL Kodları: C38 , C39.

ABSTRACT

Multidimensional scaling analysis, which is one of the multivariate statistical analysis techniques, aims to determine the positions of these observations in k-dimensional space based on similarities-differences, proximity-distances for p variables measured for n objects or living beings. In this study, 6 match statistics values determined for 18 teams in the Euroleague Basketball league were determined as variables and multidimensional scaling analysis was used to compare the performances of these teams. Today, the variety of statistics that are calculated quickly and reliably in sports competitions increases the importance of comparing teams as a result of using these statistics as variables and using multivariate statistical analyzes with different and visual aspects.

Keywords: *Multidimensional Scaling Analysis, Euroleague Basketball.*
JEL Codes: *C38 , C39.*

[53] **D.E.Ü. İİBF Ekonometri Bölümü e-posta: efe.saribay@deu.edu.tr ; ORCID: 0000-0001-5266-9919**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Son yıllarda basketbol karşılaşmalarında gerçekleşen tüm olayların hatırlanmasının zor olması oyuncu ve takım istatistiklerinin kayıt altına alınarak maçların analizini zorunlu hale getirmiştir. Buna sonucunda hemen hemen her takım kendi teknik ekibinde istatistikten sorumlu bir görevli bulundurmaya başlamıştır. Teknik ekip maçların sonucunda istatistiklere dayanarak karşılaşmanın analizini yapmaktadır. Bu analiz, karşılaşmada kayıt altına alınan istatistikleri anlamlı hale getirmekte kullanılabilen bir araç olarak tanımlanmaktadır. (Smith ve diğ., 1996). Karşılaşmaların analizleri, kayıt altına alınan istatistikler yardımıyla takımların performanslarını geliştirebilmeleri adına kullanılan önemli araçlar olarak da bilinmektedirler. 1946 yılında Amerikan Basketbol Ligi'nde sadece asist, oyuncunun yaptığı faul ve sayı ile ilgili faktörlerin dikkate alınarak kullanıldığı istatistiklerin sayısı zamanla artarak 1977-1978 sezonunda top kaybı, top çalma, blok gibi değişkenlerinin de dahil olasıyla genişlemiştir. Sayıya giden paslar, bloklanan atışlar, savunma ribaundu, saha atışı, serbest atış denemesi, serbest atış yüzdesi, başarılı serbest atış, kaçan saha atışı, kaçan serbest atış, hücum ribaundu, faulller, sayı, atış başına düşen sayı, top kapma, üç sayı bölgesinden yapılan başarılı atış, top kaybı, iki sayılık başarılı atış, ve maç kazanmak, basketbolda takım performansına ilişkin kullanılan temel değişkenlerdir (Berry ve Schmidt, 2002). Basketbolda teknik ekipler ve analiz yapan kişiler (yorumcular), oyuncuların ve takımların ortaya koyduğu performansın daha iyi açıklanması ve geliştirilmesi için atılacak adımlara yardımcı olacak faktörleri belirlemek amacıyla genellikle önemli istatistiklere dayalı olarak performans parametrelerini inceleyip değerlendirirler. Böylelikle oyuncular ve takımlar açısından birbirleriyle kolayca karşılaştırılabilirler. (Tavares ve Gomes, 2003). Bu çalışmada Euroleague Basketbol liginde 2022-2023 sezonun ilk 12 haftalık maçlarına ilişkin olarak 18 takımın yer aldığı bu organizasyonda önemli istatistikler olarak ifade atılan sayı, yenilen sayı, ribaunt, blok, asist ve top çalma değişkenlerine göre takımlarının birbiriyle ne oranda benzerlik gösterdiği bir başka ifadeyle ayrıştığı belirlemek amacıyla çok boyutlu ölçekleme analizi kullanılmıştır.

1. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi

Çok boyutlu ölçekleme analizi, n nesne ya da n birim arasındaki p değişkene göre belirlenen uzaklıklara/yakınlıklara, benzerliklere/farklılıklara dayalı olarak nesnelerin ya da birimlerin k boyutlu (k<p) bir uzayda konumlarını grafiksel olarak belirlemeyi ve gösterimini amaçlayan, böylece nesneler/birimler arasındaki ilişkileri ortaya koymaya yarayan çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden biridir. (Özdamar, 2018)

Çok boyutlu ölçekleme analizinde genellikle nesneler arasındaki ilişkilerin bilinmediği buna karşılık olarak aralarındaki uzaklıkların hesaplanabildiği durumlarda bu nesneler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yaran bir yöntem olarak ifade edilir.

Bu analiz, k boyutlu uzayda gösterilebilen nesneleri orijinal konumlarına çok yakın bir biçimde daha az boyutta (iki veya üç) kavramsal bir uzayda göstererek nesneler arası ilişkileri belirlemeye yardımcı olmaktadır. Analizin genel amacı, mümkün olduğunca az boyutla elde edilen uzaklık değerlerini kullanarak nesnelerin yapısını orijinal şekline yakın bir şekilde ortaya koymaktır. (Kalaycı, 2006)

Bu analiz tıp alanında, sosyal bilimler alanında, psikoloji alanında ve son yıllarda spor bilimlerinde olmak üzere çok sayıda alanlarda, nesnelerin ve hatta bazen de değişkenlerin kendi aralarındaki farklılık veya benzerliklerin ortaya konulmasında kullanılmaktadır.

Çok boyutlu ölçekleme analizinin en önemli özelliklerinden bir dağılım varsayımı gerektirmemesidir. Bu analizde verilerin türüne bağlı olarak metrik ve metrik olmayan olarak iki ayrı yöntem bulunmaktadır. Nicel ve metrik uzaklıklara dayalı olan verilere metrik çok boyutlu ölçekleme analizi, sıralı ve kategorik verilere ise metrik olmayan çok boyutlu ölçekleme analizi uygulanır. Gerçek uzaklık veriler olarak alındığında, metrik ölçekleme yöntemi doğrudan kullanılabilecek bir çözüm ortaya koyar. Sadece dissimilarities (benzemezlik) olduğunda, metrik olmayan ölçekleme daha uygundur. Bu iki yöntem arasındaki fark kullanılan uzaklık ölçümlerinden kaynaklanmaktadır. (Gürsakal,2019)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Metrik çok boyutlu ölçekleme analizinde kullanılabilecek stress değerleri,

$$Stres = \sqrt{\frac{\sum(d_{ij}-\delta_{ij})^2}{\sum d_{ij}^2}} \qquad Stres = \sqrt{\frac{\sum(d_{ij}-\delta_{ij})^2}{\sum \delta_{ij}^2}}$$

d_{ij} : gösterimdeki uzaklıklar (analiz sonucu kestirilen uzaklıklar)

δ_{ij} : orijinal uzaklıklar

Metrik olmayan çok boyutlu ölçekleme analizinde kullanılabilecek stress değerleri ise,

$$Stres1 = \sqrt{\frac{\sum(d_{ij}-\hat{d}_{ij})^2}{\sum d_{ij}^2}} \qquad Stres2 = \sqrt{\frac{\sum(d_{ij}-\hat{d}_{ij})^2}{\sum(d_{ij}-\bar{d})^2}}$$

$\hat{d}_{ij}$: Benzerlik verisinden türetilen uzaklıklar

$\bar{d}$: Haritadaki ortalama uzaklık

olarak elde edilmektedir. (Alpar,2011)

Stres değerlerinin büyüklüklerine göre konumlandırma uzaklıklarının orijinal uzaklıklara uyumluluğuna ilişkin bir sınıflama Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Stres Değerlerinin Uyum Açısından Sınıflandırılması

Stress Değeri	**Uyumluluk**
≥ 0,20	Uyumsuz Gösterim
0,10 - 0,20	Düşük Uyum
0,05 - 0,10	İyi Uyum
0,025 - 0,05	Mükemmel Uyum
0,000 - 0,025	Tam Uyum

2. Metedoloji ve Uygulama

2.1. Araştırmanın Amacı

Yapılan araştırmanın amacı, Euroleague basketbol ligindeki 18 takımın benzerliklerini ve farklılıklarını önemli 6 farklı maç istatistiği (sayı, yenilen sayı, ribaunt, blok, asist ve top çalma) açısından ortaya koymaktır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

2022-2023 sezonunda Euroleague basketbol liginin ilk 12 haftasındaki 18 takımın tüm maçlarında elde edilen 6 farklı maç istatistiği (sayı, yenilen sayı, ribaunt, blok, asist ve top çalma) örneklemi oluşturmaktadır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

2.3 Araştırmanın Kısıtları

Araştırma kullanılan veriler, 34 haftalık çift devreli lig usulüne göre oynanmış olan 12 haftalık 6 farklı maç istatistiklerini kapsamaktadır. 34 hafta sonucunda elde edilen istatistiklerden yapılacak aynı çalışmanın sonuçları daha güvenilir bilgiler içermesinin daha olası olduğu kaçınılmazdır. Geçiş yılların analize dâhil edilmemesinin nedeni bu organizasyona katılan takımların her sene en fazla 1-2 tane bile olsa değişiyor olmasıdır. Bu durum çalışmanın kapsamının daha fazla yıla yayılmasını da engellemektedir.

3. Araştırma Bulguları

Euroleague Basketbol liginde 2022-2023 sezonunda yer alan 18 takımın 12 hafta boyunca yapmış olduğu karşılaşmalarda maç başına elde edilen altı farklı istatistik değerleri (sayı, yenilen sayı, ribaunt, blok, asist ve top çalma) değişken olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu 18 takım ise items (nesneler) olarak alınmıştır. 18 gözlemi olan 6 değişkenli bir veri yapısı elde edilmiştir. Bu veri yapısına çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan çok boyutlu ölçekleme analizi uygulanmıştır. Nicel ve metrik yapıda olması sebebiyle bu veri setine metrik çok boyutlu ölçekleme analizi SPSS 24 paket programı kullanılarak uygulanmıştır. Boyut sayısı olarak 2 ve değerleri seçilmiştir.

Tablo 2'de verilen young stress istatistiği sonuçlarına göre üç boyut için dördüncü iterasyon stress değeri 0,10443 olarak elde edilmiştir. Bu değerin elde edilmesinde en son düzeltme değeri ise 0,0005 olarak görülmüştür. Dördüncü iterasyon sonucunda elde edilen 0,10443 değeri 0' a yakın bir değerdir. Bu sonuçtan elde edilen gösterim uzaklıklarının orijinal uzaklıklara uyumunun oldukça iyi olduğunu göstermektedir

Tablo 2: Young Stress İstatistiği Sonuçları

İterasyon	S-Stress Değeri	Düzeltme
1	0,12287	-
2	0,10570	0,01717
3	0,10448	0,00122
4	0,10443	0,00005

Kruskal'ın formülü kullanılarak elde edilen stres değeri 0,08308 olarak hesaplanıştır. Bu değerinin stress değeri ve uygunluk tablosuna göre iyi uyumun var olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ayrıca ilgili analiz sonucunda belirlilik katsayısı olarak da ifade edilen R^2 değeri 0,95713 olarak bulunuştur. Oldukça yüksek çıkan bu R^2 değeri üç boyut için stres değerinin verileri yaklaşık olarak % 95,7 oranında açıkladığı anlamına gelmektedir.

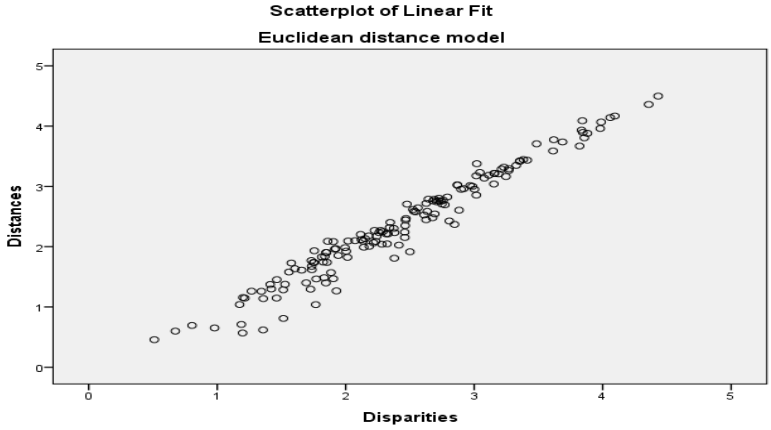

Şekil 1. Doğrusal Serpilme Diyagramı – Öklid Uzaklık Modeli

Şekil 1'de Euroleague'deki 18 takımın ilk 12 haftalık performansına ait 6 farklı istatistiği dikkate alındığında benzerliklerini iki boyutta göstermek amacıyla çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda tahminlenen gösterim uzaklıkları ile orijinal uzaklıklar arasındaki serpilme diyagramı ifade edilmiştir. Şekil

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1'deki bu serpilme diyagramından ilgi verilerin iki boyutlu gösteriminden hareketle doğrusal bir ilişkinin var olduğu bir başka ifadeyle gözlemsel uzaklıklar ile farklılıklar arasındaki ilişkinin doğrusal olduğu görülmektedir.

Çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda Euroleagu'deki 18 takıma ilişkin 3 boyutlu koordinat sistemindeki konumlarına ilişkin bilgiler Tablo 3'te ifade edilmiştir. Tablodaki uyarıcı koordinat değerleri incelendiğinde birinci boyutta Var9 (Fenerbahce İstanbul) ve Var12(Olympiacos) takımlarının hem pozitif yüklü olmaları hem de 1 değerinin oldukça üzerinde değer almaları sebebiyle bu takımların diğer takımlara göre çarpıcı bir şekilde ayrıştığı gözlemlenmiştir. Genel istatistiklere ve puan tablosuna bakıldığında bu iki takımın aynı zamanda ligin en yüksek ilk üç takımı içerisinde olması bu ayrışmanın doğruluğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Tablo 4'deki takımlar arası farklılıklar matrisi incelendiğinde Fenerbahçe ile Olympiacos takımları arasındaki farklılığın 0,461 gibi çok küçük bir değer çıkması ayrışmanın doğruluğunu pekiştirmektedir. Birinci boyuttaki negatif yüklü değerlere bakıldığında Var3, Var10, Var14 ve Var 18 ona çıkmaktadır. Bu takımlar sırasıyla Monaco, Asvel, Partizan Belgrad ve Zalgiris Kaunas 'dır. Bu takımların ortak özelliği asist ortalamalarının oldukça düşük olmasıdır.

Tablo 3'te ifade edilen uyarıcı koordinat değerleri incelendiğinde ikinci boyutta Var2 (Anadolu Efes) ve Var15(Real Madrid) takımlarının hem pozitif yüklü olmaları hem de 1 değerinin oldukça üzerinde değer almaları sebebiyle bu takımların diğer takımlara göre çarpıcı bir şekilde ayrıştığı gözlemlenmiştir. Genel istatistiklere ve puan tablosuna bakıldığında bu iki takımın aynı zamanda ligin en yüksek sırasıyla dört ve altıncı takımlar olması bu ayrışmanın doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 4'deki takımlar arası farklılıklar matrisi incelendiğinde en küçük farklılık değerinin Var13(Panathinaikos) ile Var18 (Zalgiris Kaunas) arasında olduğu görülmektedir. Bu durum iki takım puan tablosundaki sıralamasındaki yerinin ve birçok istatistik değerinin birbirine yakın olmasıyla da açıklanabilmektedir.

Tablo 3: Takımların Uyarıcı Koordinat Değerleri

TAKIMLAR	DEĞİŞKEN KODU	1. BOYUT	2.BOYUT	3.BOYUT
ALBA BERLIN	VAR1	0,5235	1,2703	-1,3046
ANADOLU EFES	VAR2	-0,8042	1,3217	1,0720
MONACO	VAR3	-1,3584	-1,1069	0,3551
CAZOO BASCONIA	VAR4	0,9480	0,4266	0,0735
CRVENA ZVEDZA BELGRAD	VAR5	-1,7587	-0,8980	0,3812
EMPORIO ARMANI MILANO	VAR6	0,9784	0,1635	0,0652
BARCELONA	VAR7	-0,1210	-0,8048	0,0130
BAYERN MUNIH	VAR8	0,0375	-0,7646	-0,2215
FENERBAHCE ISTANBUL	VAR9	2,1939	-0,2818	0,4451
ASVEL	VAR10	-0,9932	1,3053	-0,2570
MACCABI TEL AVIV	VAR11	-0,1941	-1,4267	0,8604
OLYMPIACOS	VAR12	2,6879	-0,4611	-0,1789
PANATHINAIKOS	VAR13	-0,6819	0,0711	0,0864
PARTIZAN BELGRAD	VAR14	-1,4567	0,5762	0,3330
REAL MADRID	VAR15	0,4747	2,3105	-0,6305
VALENCIA BASKET	VAR16	0,6370	-1,4582	-0,4828
VIRTUS BOLOGNA	VAR17	-0,0372	-0,2193	-0,5564
ZALGIRIS KAUNAS	VAR18	-1,0745	-0,0237	-0,0530

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 4: Takımlar Arasındaki Farklılıklar Matrisi

VAR	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	0,000																	
2	1,015	0,000																
3	1,217	1,043	0,000															
4	0,734	0,882	1,063	0,000														
5	1,282	0,988	0,197	1,144	0,000													
6	0,829	0,864	1,056	0,310	1,151	0,000												
7	0,948	1,036	0,589	0,608	0,703	0,712	0,000											
8	0,823	1,216	0,708	0,772	0,840	0,875	0,377	0,000										
9	1,157	1,292	1,421	0,669	1,537	0,547	1,012	1,117	0,000									
10	0,734	0,584	0,951	0,948	0,949	0,915	1,012	1,049	1,393	0,000								
11	1,343	1,076	0,699	1,038	0,799	0,861	0,825	0,972	1,060	1,106	0,000							
12	1,173	1,534	1,564	0,930	1,708	0,776	1,215	1,200	0,461	1,481	1,186	0,000						
13	0,818	0,600	0,544	0,668	0,564	0,676	0,518	0,674	1,125	0,583	0,741	1,315	0,000					
14	1,238	0,681	0,917	1,019	0,895	0,976	1,033	1,261	1,487	0,711	1,097	1,680	0,727	0,000				
15	0,743	0,815	1,482	0,769	1,478	0,950	1,162	1,229	1,245	0,963	1,578	1,472	0,981	1,252	0,000			
16	1,163	1,294	0,879	0,676	1,031	0,713	0,453	0,665	0,898	1,260	0,917	1,082	0,854	1,164	1,395	0,000		
17	0,618	1,006	0,715	0,652	0,842	0,668	0,523	0,458	1,068	0,717	0,904	1,106	0,524	0,955	1,111	0,706	0,000	
18	0,892	0,738	0,468	0,778	0,463	0,857	0,488	0,639	1,304	0,683	0,902	1,496	0,260	0,748	1,050	0,871	0,563	0,000

Euroleague basketbol ligindeki 18 takım için uygulanan çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda Öklid uzaklık modeli Şekil 2'de verilmiştir. Tablo 3'deki takımların uyarıcı koordinat değerlerinin yorumlanması sonucunda elde edilen Var9 (Fenerbahce İstanbul) ve Var12(Olympiacos) takımlarının diğer takımlardan ayrışması durumu Şekil 2'den de açıkça görülmektedir. Şekil 2'den elde edilen bir başka sonuç ise Var2 (Anadolu Efes) ve Var15(Real Madrid) takımlarının diğer takımlardan ayrışmasıdır. Bu sonuç Tablo 3'deki ikinci boyutun yorumlanması sonucunda elde edilen bulgularla benzerdir. Var1 (Alba Berlin) ve Var10(Asvel) takımlarının diğer takımlardan ayrışması Şekil 2'den elde edilen bir başka sonuç olarak görülmektedir. Bu iki takımın puan sıralamasında sonlarda yer alması bu ayrışmanın doğruluğunu ortaya koymaktadır. Şekil 2 için yapılan tüm yorumları takımların 2 boyutlu uzayda konumlandırıldığı Şekil 3 ele alındığında aynen tekrar edilebilir olduğu görülmektedir.

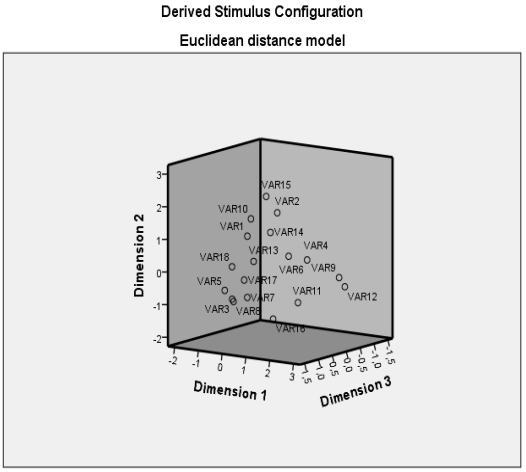

Şekil 2. Üç Boyutlu Öklid Uzaklık Modeli

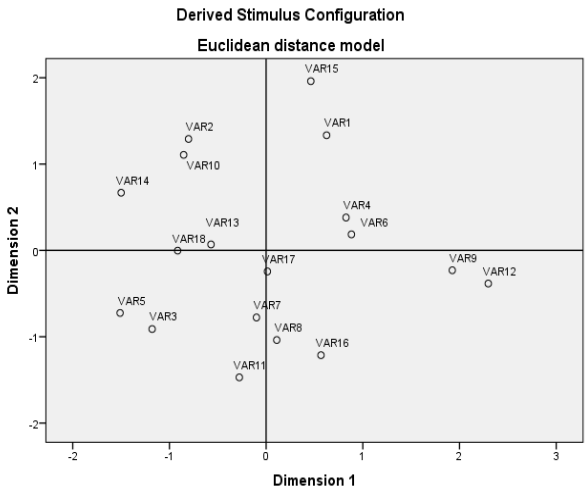

Şekil 3. Öklid Uzaklık Fonksiyonuna Göre Elde Edilmiş Grafiksel Gösterim

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Şekil 4'de bu değişkelere uygulanan metrik çok boyutlu ölçekleme sonucunda elde edilen grafiksel gösteri ifade edilmiştir. Bu grafikten değişkenlerin birbirlerinden oldukça ayrıştığı bir başka ifadeyle benzeşmediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

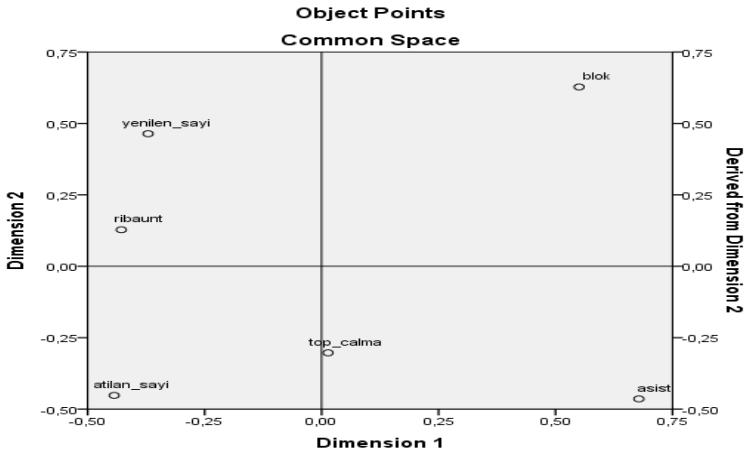

Şekil 4. Öklid Uzaklık Fonksiyonuna Göre Elde Edilmiş Grafiksel Gösterim

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden bir olan çok boyutlu ölçekleme analizinde nesnelerin veya değişkenlerin birbirlerine olan benzerlikler veya farklılıklar ortaya konmaktadır. Bu yöntemde istatistikte oldukça önemli bir yeri olan uzaklık teorisini dikkate alarak grafiksel yöntemlerle belirleme yoluna gidilmektedir.

Bu çalışmada Euroleague Basketbol ligindeki 18 takımın 12 hafta boyunca maçlarda 6 farklı istatistik için ortalama değerleri kullanılarak metrik çok boyutlu ölçekleme analiz uygulanmıştır. Bu analizin uygulanmasındaki amaç 18 takımın 12 hafta sonundaki puan tablosundaki sırlamasına benzer olarak benzeşmelerin veya farklılaşmaların ortaya çıkıp çıkmayacağını gözlemlemektir.

Metrik çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda puan tablosunda en üst sıralarda olan Fenerbahçe Beko ve Olympiacos benzeştiği görülmüştür. Ayrıca yine puan tablosunun üst sıralarında olan Anadolu Efes ve Real Madrid takımlarının da benzeştiği görülmektedir. Takımlar arası farklılıklar matrisi incelendiğinde en küçük farklılık değerinin Panathinaikos ile Zalgiris Kaunas takımları arasında olduğu görülüştür. Bu durum iki takımın puan tablosundaki yakınlığı ve istatistik ortalamalarının benzerliği olması sebebiyle de benzeşim olması gerektiği doğrular bir sonuç olarak görülmektedir.

Üç Boyutlu Öklid Uzaklık Modeli ve Takımların Uyarıcı Koordinat Değerleri incelendiğinde puan tablosunun alt sıralarında olan Asvel ve Alba Berlin takımlarının benzeştiği görülmektedir.

Uygulanan çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda elde edilen çıktılar incelendiğinde ve yorumlandığında puan tablosu sıralamasına göre takımların benzeşim ve ayrışım gösterdiği açıkça görülmektedir.

Spor müsabakalarında özellikle lig usulünde karşılaşmaların oynandığı liglerde çok boyutlu ölçekleme analizinin uzman kişilerce belirlenecek önemli istatistikler yani değişkenler ile uygulanması sonucunda teorik beklentiye uygun ve yorumlanabilir sonuçlar verdiği görülmektedir. Bu tarz spor müsabakalarında uygulanan çok boyutlu ölçekleme analizinde dikkat edilmesi gereken noktalar; lig usulü tüm karşılaşmaların sonuçlarının dikkate alınması ve eğer mümkünse takımların kendilerinin ve buna bağlı olarak toplam takım sayısının değişmediği liglerde (örneğin NBA gibi) daha uzun dönemli verilerin toplanarak analiz edilmesidir. Ayrıca bu tarz verilerin analizinde boyut indirgeme yöntemlerinden faktör analizi ve temel bileşenler analizlerinin de uygulanması sonucunda yorumlanabilir sonuçlar vereceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alpar, R. 2011. Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler. Ankara: Detay Yayıncılık. ISBN:978-605-5437-42-8
2. Berri DJ, Schmidt MB. (2002). Instrumental versus bounded rationality: A comparison of Major League Baseball and National Basketball Association. Journal of Socio-Economics, 31, 191-214.
3. Gürsakal, S.2019. Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz Teknikleri. Bursa: Dora Basın Yayın Ltd. Şti. ISBN:978-605-247-133-3
4. https://www.euroleaguebasketball.net/euroleague/stats/
5. Kalaycı, Ş., 2006. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, 2. Baskı, ISBN 975-9091-14-3, 426s.
6. Özdamar, K.(2018). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi Cilt:2 10.Baskı, Eskişehir:Nisan Kitabevi, ISBN:978-975-6428-56-6, 493s.
7. Smith N, Handford C, Priestly N. (1996). Sport Analysis in Coaching. Department of Exercise and Sport Science, Crewe + Alsager Faculty: The Manchester Metropolitan University .
8. Tavares F, Gomes N. (2003). The offensive process in basketball – Study in high performance junior teams. International Journal of Performance Analysis in Sport, 3(1), 34-39.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(18)

Dr. Eyüp AKDOĞAN[54]; Dr. M. Fatih DEMIRDAĞ[55]; Arş. Gör. Mehmet DURAN[56]

ÂŞIK VEYSEL'İN "ALDANMA CAHİLİN KURU LAFINA" ŞİİRİNİN DİSİPLİNLER ARASI TAHLİLİ

INTERDISCIPLINARY ANALYSIS OF ÂŞIK VEYSEL'S POETRY "DON'T BE FOOLED BY THE IGNORANT TALK"

ÖZ

Her kesimden insan sevgisini kazanmış, şiirleri, çalma üslubu, insan sevgisi, manevi ve tasavvufî yaklaşımıyla Anadolu'da önemli bir yere sahip olan Âşık Veysel Sivas'ta dünyaya gelmiştir. Bu çalışmamızda Âşık Veysel'in "Aldanma Cahilin Kuru Lafına" şiirinin disiplinler arası tahlili yapılmıştır. Şâirin eseri sosyoloji ve felsefe açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Nitekim kültürel değerimiz olan ve edebiyat dünyasında önemli bir yere sahip olan Âşık Veysel'in eserleri bünyesinde pek çok sosyolojik ve felsefi izleri taşıyan derin muhtevalara sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Tahlil, Edebiyat Sosyolojisi, Gösterişçilik, Statü, İlim, Amel.

ABSTRACT

Âşık Veysel, who won the love of people from all walks of life and has an important place in Anatolia with his poems, playing style, love of people, spiritual and mystical approach, was born in Sivas. In our study, an interdisciplinary analysis of Âşık Veysel's poem "Don't be fooled by the ignorant ignorant" has been made. In this context, the poet's poetry has been tried to be evaluated in terms of sociology and philosophy. Because the works of Âşık Veysel, who is our cultural value and has an important place in the world of literature, have deep contents that carry many sociological and philosophical traces.

Keywords: *Analysis, Sociology of Literature, Pretentiousness, Status, Science, Amal.*

[54]**Hakkâri Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, eyupakdogan@hakkari.edu.tr. ORCID: 0000-0002-2084-9154**
[55]**Hakkâri Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mfatihdemirdag@hakkari.edu.tr. ORCID: 0000-0002-3179-7994**
[56]**Hakkâri Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mehmetduran@hakkari.edu.tr. ORCID: 0000-0002-3704-6390**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

1894 Yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde dünyaya gelen Âşık Veysel, şiirlerinde aşk, gurbet, din-tasavvuf, doğa, ayrılık, nasihat, eğitim, çağdaşlık gibi konulara yer verilmiştir. Ayrıca onun doğa, toplumsal olaylar, din ve siyasete ince eleştiriler yönelttiği şiirleri de mevcuttur.

Âşık Veysel'i edebiyat dünyasına ilk tanıtanın Ahmet Kutsi Tecer olduğu bilinmektedir. Veysel, 1933 yılından sonra sazı ile bütün yurdu gezip dolaşmıştır. Aynı zamanda onun köy enstitülerinde saz öğretmenliği görevi yaptığı da bilinmektedir. İlk şiiri Cumhuriyet'in 10. Yıl dönümünde Atatürk için söylediği destan ve yayımlanan ilk şiir kitabı da Deyişler'dir (1944).

Bu çalışmada ele aldığımız "Aldanma Cahilin Kuru Lafına" isimli esere öncelikle edebi açıdan baktığımızda, şiirin nazım biriminin dörtlük olup 11'li hece ölçüsüyle yazıldığını görmekteyiz. Şiirin ilk dörtlüğünün 1. ve 3. dizeleri ile 2. ve 4. dizeleri kendi aralarında kafiyeli, diğer dörtlüklerin ilk üç dizesi kendi aralarında, son dizeleri ise birinci dörtlüğün son dizesiyle kafiyelidir. Dolayısıyla şiirin kafiye şeması, abab/cccb/dddb/eeeb şeklindedir.

Şatıroğlu bu şiirinde gösterişten uzak sade ve açık bir dil tercih etmiştir. Ayrıca şâir, toplum tarafından benimsenmiş ve günlük konuşma dilinde yer edinmiş Arapça ve Farsça kelimelere de şiirinde yer vermiştir. Farklı konularda başarılı şiirler kaleme alan Şatıroğlu (Kaya, 2004: 49), bu şiirinde ise yaşadığı topluma karşı kayıtsız kalmayarak sosyal hayatın olumsuz ve aksayan yönlerini hicvedici bir üslupla ele almıştır. Şâir, yaşadığı dönemin toplumsal bozukluklarına karşı öne sürdüğü reçete ile halk şiiri geleneğine kalıcı bir kimlik kazandırmıştır. Çünkü Şatıroğlu, geleneksel unsurlar ile toplumun yeni hayat tarzını şekillendiren değerleri etkileyici bir şekilde ortaya koyabilmiştir.

ŞİİRİN FELSEFE ve SOSYOLOJİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Modern dünyada önemli yaşam biçimi, metalaşan göstergelere yönelik anlam dünyasıdır. Birey, üyesi olunan toplum veya sosyal yaşam içerisinde bazı semboller aracılığıyla statü sahibi olma ya da daha yüksek bir mevkide olduğunu gösterme gayesiyle yaşam biçiminde göstergelere yer verebilmektedir. Dolayısıyla şâirin şiirinde ifade ettiği "kültürsüz insanın külü yalandır, hükmetse dünyanın her tarafına arzusu hedefi yolu yalandır" sözünün statü sahibi olma, övülme, beğenilme, hırs ve gösteriş şeklindeki bir girişim olarak karşımıza çıktığını beyan edebiliriz. Nitekim Goffman'nın belirttiği gibi bireyin belirli bazı özellikleri taşıması onun için kâfi değildir. Esasen önemli olan bireyin mensubu olduğu grubun ya da toplumun kendisinden beklentilere paralel davranması veya toplumsal beklentilere bir yanıt sunabilecek olması durumudur (Goffman, 2012: 80). Bu çerçevede Goffman, bireylerin bazı rolleri icra eden insanlar olduğunu, teatral alanı kullanarak ifade etmeyi denemiştir. Onun belirttiği üzere performans, bireyin belirli bir izleyici halkası karşısında sahnelediği ve gözlemcilerin üzerinde tesiri olan bütün eylemleridir. Vitrin ise bu gözlemlenen eylemlerin değişmeyen ve genel kısmını kapsamaktadır (Goffman, 2012: 33). Bireyin bünyesinde olduğu ve toplumun oluşturduğu bu yapı vazife ve sorumlulukları veya beklentileri standartlaştırmaktadır. Birey birtakım toplumsal rolleri sergilerken, belirli bir toplumsal vitrin de hazırdır. Birey bir görevi yerine getirmeyi amaçlasın ya da var olan vitrinin devamını sağlamaya yönelsin, birini icra ederken diğerini de icra etmek durumundadır (Goffman, 2012: 38-39).

Sosyolojide statüye baktığımızda, statü genelde sosyal rol kavramı ile bağdaştırılmaktadır. Bu bağlamda rol, bireyin toplum içerisindeki konumunu ifade eden bir beklentiler toplamıdır denilebilir (Miller, 2012: 85). Dolayısıyla modern dünyada metalar kutsal ve yüce bir anlam dünyası inşa etmiş, bireyler de eşya ve markaya ya da gösterişe ait yeni bir zümre haline gelmiştir. Nihayetinde birey eşyayı hegemonyası altına alırken çağımızda eşya insana hükmetmiştir. Bu itibarla çağımızda bireyler yakınları, dostları ve sosyal çevresi tarafından gösterilecek; ev, giyim, takı, teknolojik ürün, otomobil ve toplum içinde görülebilen nesneler satın alarak bir kimlik sunacaktır (Goldsmith, 2015: 24). Nitekim şâirin "diz diz eden her sineğin bal'olmaz, peteksiz arının balı yalandır" ifadesiyle içi boş fakat gösterişle şişirilmiş bireyler topluluğuna işaret edilebilir. Zira hedonik yaklaşımla hazları peşinde yaşam sürdüren bireyler esas ilimden, başka bir ifadeyle cevherin özünden uzaklaşacaktır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Şiirin genel muhtevası cehaletin, cahilliğin toplum için önemli derecede zararlı olduğu ve toplumun ışığının ilim olması gerektiğidir. Aynı zamanda İslam dini de ilme ayrı bir önem vermiştir. Bu açıdan örneğin Enes b. Malik rivayetine göre Rasûlullâh (a.s.) şöyle demiştir: "Allah'ım faydasız ilimden sana sığınıyorum" (Tirmizi, 1996: 18). Görüldüğü üzere sahih olarak nakledilen hadise göre Hz. Peygamber (a.s.) faydası olmayan ilimden Allah'a sığınmaktadır. Ayrıca toplumun ışığı olan ilim, bir sıfatı olarak hem Allah için hem de mahlukat için kullanılmaktadır. İnsan içinse iki çeşit ilim zikredilmektedir; bunlardan ilki, bireyin çalışmasının bir neticesi olarak sonradan kazandığı ilim (kesbi), ikincisi herhangi bir gayretin vuku bulmadığı yaratılışın getirdiği ilimdir (ızdırari).

Cahil okur amma alim olamaz
Kâmillik ilmini herkes bilemez
Veysel bu sözlerin halka yaramaz
Sonra sana derler deli yalandır.

Şâirin yukarıda ifade ettiği üzere "kâmillik ilmini herkes bilemez" dizesi, bize çağımızdaki toplum hakkında bir işaret sunmaktadır. Nitekim ilim ve ahlaktan çok gösterişin ön planda olduğu bir toplumsal sistemin inşa edildiği âşikardır. Zira modern dünyada pragmatik ve hedonik hevaları peşinde koşan bireyler tüketim, marka ve moda gibi sembollerle statüsünü sağlamaktadır.

Kar suyundan süzen çeşme göl olmaz
Gül dikende biter diken gül olmaz
Diz diz eden her sineğin bal'olmaz
Peteksiz arının balı yalandır

Âşık Veysel, yukarıdaki dizelerinde ilim ve amel bütünlüğüne işaret etmiştir. Onun şiirde bahsettiği balı ilim olarak düşündüğümüz zaman her ses çıkaran sineğin yani her konuşan insanın ilimle konuşmadığını, önemli olanın çok konuşmak değil ilmî konuşmalar olduğuna işaret ettiğini görmekteyiz. "Peteksiz arının balı yalandır." Teşbihi ile ilmi bal kabul edersek bu balın yalan olmaması, akıp gitmemesi için onu tutan muhafaza eden bir peteğin olması lazımdır. Şiirde petekten kasıt ise ameldir. Bu ikisi birbirinin bekasını sağlamaktadır. İkisinin birleşimden ise iyilik doğmaktadır. İkisinden biri eksik olduğu zaman kişi gerçek iyiliğe ulaşamaz. İslam filozoflarından akla ve ilme verdiği değer ile bilinen İbn Rüşd, her fırsatta insanın iyiliği ve mutluluğu için amelî/pratik ve nazarî/teorik bütünlüğünün zarurî olduğuna değinir. İnsanın yetkinliğinin ve mutluluğun sebep ve sebepleri arasındaki bilmekle yani âlemde gerçekleşen olayların neyden kaynaklandığının ve sonucunda ne olacağı hakkında malumat sahibi olmak ile kazanılacağını söyler (Arkan, 2006: 12-13). Burada ilim ve amel bütünlüğüne işaret etmek için Kindî'nin gerçek hikmet ehli kişinin yani filozofun, varlığın hakikatinin bilen ve bu hakikat bilgisine uygun davranan insan olduğunu ifade ettiğini söylemek gerekir (Kindī, 2014: 142).

İnsan bir deryadır ilimle mahir
İlimsiz insanın şöhreti zahir
Cahilden iyilik beklenmez ahir
İşleği ameli hâli yalandır

Âşık Veysel'in bu şiirinde aslında üzerine birçok tartışma yapılan iyilik nedir sorusu hakkında da remizler bulunmaktadır. İyilik meselesi göreceli ve netliği olmayan bir mesele olarak çevreye, kültüre, inanca, şahsa, zamana ve zemine göre değişen bir şeydir. Bu sebeple iyilik noktasında genel kaidelere ulaşmak gerektir. Bu şiirde kanaatimizce yukarıda sayılan zaman ve zemin gibi değişkenlere göre değişmeyen onlara göre algılanmayan genel kaidelere değinilmiştir. Felsefenin de üzerinde durduğu iyilik meselesi genellikle ilim ve amelle alakalı olarak düşünülmüştür. İnsanın mutluluğu, iyilikle temin edilmektedir. İyilik ise hakikat ilmini kesp edip bu ilmin iktizası üzerine hareket etmek yani amel etmekle ortaya çıkmaktadır. Farabi'ye göre iyilik rastgele, sellemehüsselam fiillerle ortaya çıkmaz. İyiliğin ortaya çıkması için birtakım nazarî/ilmî ve birtakım belirlenmiş amelî fiiller gerekir. Ayrıca insanda yerleşen belirli kabiliyetler ve melekeler yani huylar da iyiliğin ortaya çıkmasında etkilidir. İnsan ancak nazarî/ilmî olarak iyiliği/mutluluğu idrak ettikten sonra onu irade gücü ile onu ister, arzu duyar ve ameli aklın yapılması gerekenleri tasarlayıp fiilleri gerçekleştirir. İşte insanın iradesi akıl gücüne itaat eder, yardımcı olursa ve akıldan gelen yani ilmî olarak idrak edilen şeyler

irade ile amele dökülürse insandan sâdır olan her şey iyi olur (Farabi, 2004: 91; Farabi, 1993: 73). Âşık Veysel de cahilden iyilik beklenmeyeceğini ifade ederek iyilik ile ilim arasında doğrudan bir bağlantı kurmaktadır.

Aldanma cahilin kuru lafına
Kültürsüz insanın külü yalandır
Hükmetse dünyanın her tarafına
Arzusu hedefi yolu yalandır

Yukarıdaki dizelerden cahil insanın topluma önder olamayacağı sonucuna da ulaşabiliriz. Zira hükmetmek için birilerinin o'nun raiyyeti altında bulunması gerekmektedir. Bu ikilik akla Farabi'nin erdemli toplumu yöneten "bilge reis"ini getirmektedir. Farabi, toplumu cahil toplum ve erdemli toplum olarak ikiye ayırmaktadır. Şiirde de bahsedilen iyilik bu erdemli toplumda ortaya çıkar ve bunun neticesi ise mutluluktur. Erdemli toplumun nasıl oluştuğuna gelirsek, Farabi'ye erdemli toplum, ilimle yani hakikatin bilgisi vesilesiyle Allah'ın ve O'nun kâinatta koyduğu düzeni fehmetmek ile tesis edilir. Eğer bir toplum kâinattaki bu düzeni idrak eder onun ilmine vasıl olur ve bu düzende bulunan hiyerarşiyi anlayıp onu kendi toplumsal ve sosyal işlerine tatbik ederse, o zaman erdemli bir toplum olabilir. İnsan da kendi yetkinliğini akıl gücü ve ilimle elde edebilir. Fakat bu yetkinliği elde edebilmesi için erdemli bir toplumda yaşaması şarttır (Farabi, 2004: 102).

Buradan cahil bir kişinin şiirde de geçtiği üzere topluma hükmetmesi gerektiği söylenilebilir. Zira Farabi de hükümdarının âlim olmadığı toplumları kendilerinden faziletlerin ortaya çıkmadığı aksine rezilliklerin sudur ettiği cahil toplumlar olarak isimlendirmektedir. Bu toplum kişileri hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak cahil bırakmakta ve ilmi ve ameli terakkiyatına mâni olmaktadır.

SONUÇ

Gösterişten uzak sade ve yalın bir dil tercih şâir, bu şiirde cehaletin ve cahilliğin toplum için ne derecede zararlı olduğunu ve aynı zamanda topluma ışık tutacak unsurun ilim olması gerektiğini ifade etmektedir. Şâirin eserde ifade ettiği durumdan yola çıkılarak ilim ve ahlaktan ziyade gösterişin ön planda tutulduğu bir toplumsal sistemin inşa edildiği ve hükümdarının âlim olmadığı toplum tiplerinde ahlaki çöküş ve nihayetinde cahil bir toplumsal sistemin vuku bulacağı söylenebilir. Zira erdemli bir toplumun ortaya çıkması için kişilerin hakikatin bilgisini idrak etmesi ve bu bilgiye göre amel etmesi gerekmektedir. Veysel'e göre doğru bilgiye ulaşılmadığı zaman kişiye afaktan gelen malumat onda bir ilim haline dönüşmez. Ayrıca kişi ilim ve ameli birleştirmediği zaman onun hükmüne de güvenilmez. Dolayısıyla hükmetse hatalıdır ve o kişinin sözüne de itimat edilmez.

KAYNAKÇA

1. Arkan, A. (2006). İbn Rüşd psikolojisi: Fizikten metafiziğe İbn Rüşd'ün insan tasavvuru. (Sy 477). İstanbul: İz Yayıncılık.
2. Farabi, (1993). Es-Siyasetü'l-medeniyye. (nşr. Fevzi M. Neccar). Beyrut: Dârü'l-Meşrik
3. Farabi. (2004). İdeal devlet (2. bs; A. Arslan, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
4. Geoffrey, M. (2012). Tüketimin Evrimi: Cinsiyet, Statü ve Tüketim. (Çev. G. Vardar). İstanbul: Alfa Bilim Yayıncılık.
5. Goffman, E. (2012). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, Çev. Cezar B Metis, İstanbul.
6. Goldsmith, R., Flynn, R., (2015). "Consumer characteristics associated with compulsive buying". Journal of Multidisciplinary Research, 7. 3. 21.
7. Güney, S. (2015). Davranış Bilimleri. İstanbul: Nobel Yayınevi.
8. Kaya, D., (2004). Âşık Veysel. Sivas: Sivas Valiliği Yayınları.
9. Kindī, Y. I.-I. al-. (2014). Felsefî risaleler (3. basım; Çev. M. Kaya). İstanbul: Klasik.
10. Tirmîzi, EbûÎsâ. el-Câmiu'l-kebîr. (1996). Thk. Beşşâr Avad Ma'rûf. Beyrut: Dâru'lGarbi'l-İslâmî.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(19)

Dr. Matanat MAMMADOVA (*)[57]

ÖRGÜTSEL SOSYALLEŞME İLE İLGİLİ TEORİLER ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI

A LITERATURE REVIEW ON THEORIES OF ORGANIZATIONAL SOCIALIZATION

ÖZ

Sosyalleşme, bireylerin sosyal varlıklar haline gelme sürecidir. Psikologlar tarafından yapılan araştırmalara göre, sosyalleşme çocukların neyin kabul edilebilir ve kibar davranış olup neyin olmadığını, iletişim kurmayı, başkalarıyla etkileşimi, kısacası onların bir toplumda yetişkin olmayı öğrendikleri süreçtir. Örgütsel rollerin ve davranışların bireyler ve kuruluşlar için önemli fırsatlar yarattığının anlaşılmasıyla, bu alanlara ilgi arttı. Araştırmacılar, bir kuruluşta ilk istihdamın, çalışanların sonraki tutum ve davranışlarına, kuruluşa entegrasyonuna, rollerini şekillendirmede etkisini incelediler. Böylelikle insanların hayatında önemli olgu olan sosyalleşme örgüt içerisinde de ele alınmaya başlanmıştır. Örgütsel sosyalleşme kavramı bu şekilde ortaya çıkmıştır. Çalışmada sosyalleşmenin organizasyon üyeleri açısından anlamı, yani örgütsel sosyalleşme kavramı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme, Örgütsel Sosyalleşme, Örgütsel Davranış.

ABSTRACT

Socialization is the process by which individuals become social beings. According to research by psychologists, socialization is the process by which children learn what is acceptable and polite behavior and what is not, how to communicate, interact with others, in short, become adults in a society. With the understanding that organizational roles and behaviors create significant opportunities for individuals and organizations, interest in these areas has increased. Researchers examined the impact of initial employment in an organization on subsequent attitudes and behaviors of employees, their integration into the organization, shaping their roles. Thus, socialization, which is an important phenomenon in people's lives, has begun to be discussed within the organization. This is how the concept of organizational socialization emerged. In this study, the meaning of socialization in terms of organizational members, that is, the concept of organizational socialization will be discussed.

Keywords: *Socialization, Organizational Socialization, Organizational Behavior.*

[57] Azerbaycan Devlet İkitisat Üniversitesi, Türk Dünyası İktisat Fakültesi, İktisat ve İşletme Bölümü, Öğretim Görevlisi, Bakü/AZERBAYCAN; e-posta: memmedova.m88@gmail.com ORCID: 0000-0001-6366-577X

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1.GİRİŞ

Örgütsel sosyalleşme, çalışanların örgüt kültürü hakkında bilgi edinme aynı zamanda, bu bilgi ve anlayışlarını başkalarına aktarma sürecidir. Tıpkı insanların toplumlar içinde sosyalleşmesi gibi, çalışanlar da örgütler içinde sosyalleşir; yani, zamanla organizasyonda neyin kabul edilebilir olduğunu, neyin olmadığını, duygularını nasıl ileteceklerini ve başkalarıyla nasıl etkileşime gireceklerini öğrenirler. Bu bilgileri çalışanlar hem gözlem yoluyla, hem de yöneticilerin bu bilgileri kendilerine aktarma yöntemleriyle elde etmekteler (Griffin, Moorhead, 2014:113).

Örgütsel sosyalleşme, bir örgütün yeni çalışanları kendi kültürüne kazandırdığı sistematik bir süreçtir. Başka bir deyişle, örgütsel sosyalleşme, bir örgütün kültürel değerlerinin liderlerden ve üst düzey çalışanlardan yeni çalışanlara aktarılmasını, onlara örgütsel rolleri ve görevleri başarıyla yerine getirmeleri için gereken sosyal bilgi ve becerileri sağlamayı içermektedir. Sosyalleşme, dışarıdan bir kişiyi alarak ona kuruluşun temel değerlerini, inançlarını öğretmekte ve o kişiyi içeriden biri haline getirmektedir.

Örgütsel sosyalleşme sürecinde, yeni gelen kişi örgütle psikolojik bir sözleşmeye girmektedir. Psikolojik sözleşme, bir kişinin organizasyona ne katkı sağlayacağına ve organizasyonun bunun karşılığında ne sağlayacağına ilişkin genel beklentileri içermektedir. Bir iş sözleşmesinin aksine, psikolojik bir sözleşme kağıt üzerine yazılmayan ve şartları açıkça tanımlanmayan, kişi ile örgüt arasında kabul edilen bir anlayıştır (Hellriegel ve Slocum, 2011:499).

Chao`ya (2012) göre, örgütsel sosyalleşme, bireyin hem örgütsel, hem de bireysel ihtiyaçlarına uyan, örgütsel rol üstlenmesini sağlayan bir öğrenme ve uyum sürecidir. Kısaca örgütsel sosyalleşme bireyin bir organizasyon içinde yeni bir rol üstlendiğinde ortaya çıkan dinamik bir süreçtir.

Louis`e (1980) göre örgütsel sosyalleşme "bir bireyin örgütsel bir rol üstlenmek ve bir üye olarak örgüte katılmak için gerekli olan değerleri, yetenekleri, beklenen davranışları ve sosyal bilgiyi takdir etmeye başladığı süreçtir".

Hemen hemen tüm akademisyenler, sosyalleşmenin "örgütsel rolün iplerini öğrenmek" olduğu konusunda hemfikir olsalar da, bunun gerçekte ne anlama geldiği konusunda fikir birliği yoktur. Van Maanen ve Schein (1979) bunun aşağıda belirtilen üç unsuru içerdiğini söylemektedir:

1. Çalışanın hem kendi performansı hem de kuruluşun genel işleyişi için önemli olan bilgileri öğrenmek;
2. Sorunları çözmek/karar vermek için stratejik bir temel oluşturmak;
3. Organizasyonun misyonunu, amacını öğrenmek.

Bu üç öğrenme alanının birbiriyle yakından ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Bazı araştırmacılar yeni gelen çalışanların sosyalleşme süreciyle tutum ve değerlerinin de değiştiğini söylemektedir. Tutumlar ve değerler değiştiğinde, yeni gelen kişi de değişmekte ve böylece örgüte daha derin bir bağlılık sağlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında örgütsel sosyalleşmenin, iş görüşmeleri veya psikolojik testlerin aksine belirli bir olay değil bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Uzmanların sosyalleşmenin hem içeriğini, hem de sürecini belirlemekte zorluk çekmesinin ana nedeni muhtemelen budur (Nicholson,1998:523). Sosyalleşme, dışarıdan içeriye geçiş, organizasyon içinde işlevsel olarak hareket etme ve hiyerarşide yükselme gibi konularla doğrudan ilişkilidir (Van Maanen, Schein, 1979: 217–226). Bu görüşe göre, örgüt üyelerinin sosyalleşme çabaları, bireyin bu sınırlardan birini aşmasından hemen önce zirveye ulaşmaktadır. Örgütsel sosyalleşme, organizasyonun kendisindeki değişikliklerden ziyade yeni gelenlerdeki değişiklikleri ifade ettiğinden bazı kaynaklarda "kişiselleştirme" ismiyle karşımıza çıkmaktadır (Nicholson, 1998:523).

2. Literatür taraması

Sosyalleşme ile ilgili yapılan çalışmalar, kuruluşların kullandığı sosyalleşme taktiklerinin yeni gelenlerin iş yerine uyumu üzerinde olumlu, uzun vadeli bir etkiye sahip olabileceğini (yani, daha düşük rol çatışması ve belirsizliği, daha az stres ve daha yüksek iş tatmini ve bağlılığı) açıklamaktadır (Katz, 1974, Finegold ve diğ., 2002). İlgili son araştırmalar, iş arama sürecinden başlayan sosyalleşme süreçlerinin işe giriş aşamasından üst yönetime kadar ilerlemeyi kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır (Yukl,1981:70).

Örgütlerde çalışanların sosyalleşmesini çeşitli örgütsel mekanizmalar etkileyebilir. Bunlardan en önemlisi, yeni çalışanların deneyimli çalışanların davranışlarında gördükleri örneklerdir. Bu davranışları gözlemleyerek, yeni çalışanlar kendilerine gelecekte kullanabilecekleri bir eylem rehberi çizerler. İnsanların başkalarının eylemlerine ilişkin yakın gözlemleri, sosyalleşme sürecine etki eden faktörleri ortaya çıkarmaktadır (Griffin, Moorhead, 2014, 113).

Gordon`a (1993) göre çalışan sosyalleşmeyle bazı becerileri öğrenmektedir. Bunlar aşağıdaki gibi açıklanabilir (Akt., Kartal, 2003:25) :

1. İşletmenin üstlendiği amaçlarını ve bu amaçları gerçekleştirmek için gerekli araçlar
2. Örgütsel roller
3. Rollerine bağlı olan davranış kalıpları
4. İşletme içerisindeki kurallar ve ilkeler
5. Örgütsel semboller
6. İşletme içerisindeki olayların anlamları.

Başarıyla yürütülmüş bir örgütsel sosyalleşme süreci sonucunda örgütsel bağlılık yaratmaktadır. Hellriegel ve diğ. (1998, 566) göre başarılı sosyalleşme süreci rollerin doğru algılanmasına, yüksek motivasyona, yüksek bağlılığa, iş doyumuna neden olmaktadır.

Sosyalleşme araştırması, belirsizliği azaltma teorisi, sosyal bilişsel teori, bilişsel anlamlandırma teorisini içeren üç teorik perspektif tarafından teşvik edilmiştir.

Belirsizlik azaltma teorisi

Bu teori bireylerin organizasyonda belirsizlik yaşadıkları sırada, belirsizlik tepkisini azaltmada bilginin en önemli kaynak olduğunu varsaymaktadır. Örgüt lideri belirli bilgileri yeni gelen için sağlamadığında, yeni gelenin belirsizlikten davranışsal olarak kötü etkilenecektir (Miller ve Jablin, 1991:93).

BAT`a göre, yeni gelenler kuruluşa giriş sürecinde yüksek düzeyde belirsizlikten geçmektedirler. Yeni gelenler, daha öngörülebilir, anlaşılabilir ve nihayetinde kontrol edilebilir bir çalışma ortamına sahip olmak için belirsizliklerini azaltmaya çalışmaktadırlar (Bodoh, 2012:6). Belirsizlik, çeşitli iletişim kanalları, üstler ve meslektaşlarla olan sosyal etkileşimler sonucunda bilgi elde ederek azaltılmaktadır. Sosyalleşme programları, yeni gelenlerin yüksek düzeydeki belirsizlik ve kaygı düzeylerini azaltarak kuruluşa uyumunu etkilemektedir.

Sosyal biliş teorisi

Biliş, kişinin kendi içgüdüleri aynı zamanda içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal ortama ilişkin olarak işlediği bir bilgi, inanç ya da düşünce olarak tanımlanmaktadır. Kısaca, bilinen ve etraftan algılanan her şey biliş kavramını kapsamaktadır (Göktaş, 2018: 361).

Sosyal biliş teorisi bireyin davranışını açıklayan, tahmin edilmesini ve değiştirilmesini sağlayan çok önemli bir kuramdır. Bandura'na (1986) ait teori aynı zamanda örgütsel sosyalleşme araştırması için de başka bir teorik temel oluşturmuştur. Bandura'ya göre, insanlar sadece içgüdüleri veya çevresel uyarıcılar tarafından yönlendirilememektedir. Bandura'nın sosyal bilişsel kuramına göre, insan davranışı, bilişsel, kişisel faktörlerin ve çevresel olayların etkileşim halinde olduğu ve birbirini çift yönlü olarak etkilediği üçlü karşılıklı nedensellik açısından açıklanabilmektedir

İnsanlar aynı zamanda diğer insanların davranışlarını ve bu davranışların ortaya çıkardığı sonuçların nasıl değerlendirildiğini (ödül, ceza) gözlemlemektedirler. Bu sebepten insanlar kendi deneyimlerinin yanı sıra, gözlemledikleri diğer insanların davranışlarından da etkilenmektedirler (Bandura, 1986).

Bilişsel anlamlandırma teorisi

Sosyoloji ve psikoloji alanlarında öğrenmenin bir parçası olarak ele alınan bu teori ilk defa Karl Weick (1995) tarafından örgütsel davranışa uyarlanmıştır. Weick (1995) bilişsel anlamlandırmayı kişinin hiç beklemediği ve karışık olayları anlama süreci olarak tanımlamıştır. Çalışanlar bir karmaşıklıkla yüz yüze geldiklerinde daha önceki benzer durumla ogünkü durumu karşılaştırarak anlamlandırmaya ve böylece durumu açıklamaya çalışmaktadırlar. Bilişsel anlamlandırma çalışanın girdiği yeni ortamda karşılaştığı sürprizleri tanımlamak ve açıklamak için kullanılan bir süreçtir. Yeni çalışanlar eski tecrübelerini kullanarak yeni iş yerlerindeki olayları anlamlandırmaya çalışmaktadırlar (Demirci, 2018:20).

SONUÇ

Sonuç olarak, örgütsel sosyalleşme süreciyle ilgili araştırmalar, birçok çalışan için sosyalleşme programlarının onların değerlerini değiştirmediğini, bunun yerine çalışanları kişisel ve kurumsal değerler arasındaki farklılıklar konusunda daha bilinçli hale getirdiğini ve farklılıklarla başa çıkmanın yollarını geliştirmelerine yardımcı olduğunu açıklamaktadır. Örgütsel sosyalleşme değerlerin, tutumların ve davranışların değişimiyle mümkündür. Kuruma yeni gelen çalışanlar kendilerinin sahip oldukları tutum ve davranışlardan vazgeçerler ve örgütün onayladığı davranış normlarını öğrenirler. Örgütsel sosyalleşme günümüzde önemli bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde işletmeler yeni gelen çalışanların sosyalleşmesi için çeşitli yollar denemektedirler. Sosyalleşme, çalışanların yeni bilgileri kazanmalarında, işlerin yapılması için gerekli becerilerin öğrenilmesinde önemli bir süreçtir.

KAYNAKÇA

1. Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
2. Bodoh, M. N. (2012). Mastery of socialization content and citizenship behavior associated with organization and newcomer commitment: A correlational analysis. (Doctoral dissertation). Northcentral University Graduate Faculty of the School of Business and Technology Management, San Diego.
3. Chao, G. T. (2012). Organizational socialization: Background, basics, and a blueprint for adjustment at work. In S. W. J. Kozlowski (Ed.), The Oxford handbook of organizational psychology, Oxford University Press, 1, 579-614.
4. Demirci, U. (2018). Örgütsel sosyalleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisine eğitimin etkisi, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
5. Finegold, D., Benson, G. S., and Mohrman, S. A. (2002). Harvesting what they grow: Can firms get a return on investments in general skills?. Organizational Dynamics, 31(2), 151-164.
6. Göktaş, B. (2018). Sosyal biliş teorisi ve pazarlama disiplininde kullanımına dair örnekler. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(1), 359-381.
7. Griffin, W. R. and Moorhead, G. (2014). Organizational behavior: Managing people and
8. Griffin, W. R. and Moorhead, G. (2014). Organizational behavior: Managing people and organizations, Eleventh Edition, Boston MA: Cengage Learning.
9. Hellriegel, D., and Slocum, J. W. (2011). Organizational behavior, Mason, OH: South–Western Cengage Learning.
10. Kartal, S. (2003). İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinin örgütsel sosyalleşme düzeyleri. Yaynmlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
11. Louis, M. R. (1980). Surprise and sense making: What newcomers experience in entering unfamiliar organizational settings. Administrative Science Quarterly, 25(2), 226-251.
12. Miller, V. D., and Jablin, F. M. (1991). Information seeking during organizational entry: Influences, tactics, and a model of the process. Academy of Management Review, 16(1), 92-120.
13. Nicholson N. (1998). The blackwell encyclopedic dictionary of organizational behavior, Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.
14. Van Maanen, J. E., and Schein, E. H. (1979). Toward a theory of organizational socialization, In B. M. Staw (Ed.), Research in organizational behavior. Greenwich, CT: JAI Press, 209-264.
15. Weick, K. E. (1995). Sensemaking in organizations, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
16. Yukl, G. (1981). Leadership in organizations, Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. 70.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(20)

Doç. Dr. Menderes KOYUNCU[58]

KÜRESELLEŞMENİN, TÜRKİYE'NİN SANAYİ MEKTEBİ OLAN SÜMERBANK ÜZERİNE ETKİSİ[59]

THE EFFECT OF GLOBALIZATION ON SUMERBANK, TURKEY'S INDUSTRIAL SCHOOL

ÖZ

Türkiye Cumhuriyetinin ilk kuruluş yıllarında, milli temel ihtiyaç ve ülkenin gelişimi için tüm milli kaynak ve iktisadi unsurlarını kullanarak sanayileşme hareketinin verimli ve entegre bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla bizatihi Atatürk tarafından Tekstil; Deri Ayakkabı, Hazır giyim den Seramik'e, Çimentodan, Maden'e, ve Bankacılığa kadar milli menfaatler üzerine kurulan sanayide öncü, katar görevini üstlenen, İstanbul, İzmir, Kayseri, K. Maraş, Adana, Mersin, Sivas, Tunceli, Elazığ, Diyarbakır, Van, Kars, Erzurum gibi tüm Anadolu'ya ekonomi seferberliği halinde yayılmış ve halk ile bütünleşmiş güçlü bir kuruluştu Sümerbank. Bu çalışma, liyakatin esas alındığı bu kuruluşun kapatılma nedenleri ve günümüze yansımaları tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler; Küreselleşme, Sümerbank, Ekonomi, Holding, Göç, Çevre, Endüstri.

ABSTRACT

In the first years of the Republic of Turkey, by Atatürk himself, in order to ensure efficient and integrated savings of the industrialization movement by making sure of all national resources and savings for the national basic needs and the development of the country; Leather Shoes, From Ready-to-Wear to Ceramics, Cement, Mining, and Banking, the industry leader in the industry founded on national interests, undertaking the task of lead, Istanbul, Izmir, Kayseri, K. Maraş, Adana, Mersin, Sivas, Tunceli, Elazig, Sümerbank was a powerful institution that was integrated with the people and collapse within its economic mobilization to all Anatolia such as Diyarbakır, Van, Kars and Erzurum. This study discussed the reasons for this closure based on merit and its current reflections.

Keywords. *Globalization, Sümerbank, Economy, Holding, Migration, Environment, Industry.*

[58] Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Meslek Yüksekokulu Van/ Türkiye; Yazar ile yazışma: E-posta adres: menderes@yyu.edu.tr (M.Koyuncu); ORCID: 0000-0002-4900-9327

[59] (Bu çalışmanın bir kısmı International Paris Conference on Social Sciences-III in Paris France, Novvember 15-17, 2019)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1. GİRİŞ

Küreselleşme, siyasal, teknolojik ve özelliklede ekonomik boyut da düşünülen uluslar arası birleşme, bütünleşme ve homojen olma sürecidir. Bir durumdan öte, bir akımı çağrıştıran adeta tüm dünya uluslarını tek devlet, tek bayrak, tek millet olarak bir arada tutuma, birleştirme amacı güden bir olgu olarak görülmektedir. Bu sözcüğü ilk yönetim düzenine sokan kişi 1962 yılında Kanadalı sosyolog Marshall Mcluhandır[1]. Soğuk savaşın simgesi olan Berlin duvarının yıkılışı ardından SSCB'nin Perestroyka ve Glasnost politikaları çerçevesinde tanımlanan kimine göre dağıldığı yok olduğu düşünülen, Büyük kutuptan biri olan Rusya'nın bitmiş görülen sanal durumu karşısında bu sözcük daha bir anlam kazanarak dünyaya egemen ve her yazar, çizer takımın dilinde pelesenk olmuş sihirli bir sözcük haline gelmiştir. Dünya yönetim sistemi, yeni bir paradigma oluşturmuştur. Bu sisteme göre devletler; sosyal devlet olmaktan çıkacak, elini ekonomik alanlardan hızla çekecek kendini belirli alanlarda tutacak ve sivil toplum örgütleri kurulacaktır denilmektedir.

1980'li yıllarda, ülkeler üzerinde iyice kendini belli ettirmeye çalışan bu sistem, ilk başlarda oldukça şirin gözüken, dünya barış ve huzurunu sağlayacak ve tüm dünya insanlarının mutluluğu için çalışacak, bir sistem olarak algılanmış veya sistemin çok önemsediği sivil toplum kuruluşlar tarafından algılatılmıştır. Tüm dünya milletleri kendi coğrafyalarından ve kendi diasporalarından kopup gelecek, farklı bir coğrafyada birleşecek bütünleşecek, barış ve huzur ortamı içerisinde özgür olacaktır. Tüm değerlerinizi bir payda da tutacak küresel bir potada ancak mikro düzeyde laboratuar ortamlarında mümkün olabilecek oldukça yüksek bir sıcaklıkta farklı toplumların değerleri eritilerek yeni bir normlar ve değerler sistemi ortaya koyacaktı. Sonuçta evrensel bir barış olacak, asla savaşlar olmayacaktı. ABD siyaset bilimci Francıs Fukuyama bunu batı sisteminin büyük başarısı olduğunu artık tek kutuplu tek bir gücün hakim olduğunu hatta bu güç'e itaat edilirse dünya barışının geleceğini artık savaş ve tarihin sonu geldiğini ifade etmiştir. Aslında tam da bu noktada Sümerbank'ın kapatılması ile ülkemizde yeni bir savaşın başladığı görülmüştür. O zamanın eğemem güçleri, devlet fabrika yönetir mi?, KİT (kamu iktisadi teşebbüsleri) Milletin sırtına yük diyerek denilerek, gazete ve görsel basında kamu oyu oluşturulmuştur. 1980 askeri darbesi bu olayı hızlandırmış, adına liberalizm denilen yeni bir düzenin Türkiye temeli atılmıştır. Bu temel üzerine inşa edilen ekonomik ve sosyal düzen adeta kağıttan yapılar gibi küçük bir ekonomik sarsıntıda yok olmuş, O zamanın akil insanları Sümerbank hatırlatılarak, üretmemiz gerektiği konusunda seslerini çıkartmış ama politik güç onların sesini ancak kendileri duyacak şekilde desibelini düşürmüştür. 1982 yılında uygulamaya " Project Democracy" operasyon uygulamasının Türkiye yansıması liyakat temelli çalışan KİT kuruluşlarının çöküşünü sağlamış, bazı sivil toplum kuruluşları çöküşün sağlanmasında örgütlenerek bu reaksiyonda katalizör görevi görmüştür [2]. Sümerbank ulusallaşmıştı, ve her fert kendinden bir parçasını bu kuruluşun harcına koymuştu. Kapatılması, ulus devletin ulusal çekirdeğini yok ederek iktisadi alanların duvarlarını korunaksız hale getirmiş, toplumun üretim aklını iğdileştirmişir. Aynı zamanda toplumun, dindar-muhafazakâr, devrimci, ulusalcı, ülkücü katmanları ulus devlet anlayışından uzaklaştırılarak vurdumduymaz anlayışı içerisine sokulmuştur. Kapitalist üretimin yeniden yapılanmasıyla kendini gösteren yeni bir kalkınma modeli ve enformasyonun gelişimi ile birbirini tamamlayan bir ilişki kurulmuştur[2].

Tüm dünya insanların birbiri ile entegrasyonunu sağlayan küreselleşmeyi, devletler değil, uluslar arası holdingler, şirketler hatta aileler yönetiyordu. Örneğin Rockefeller, Rothschild, Morgan, Dupont, Collins, Bundy, Astor aileleri gibi… Ve bunların paralarını yöneten, yatırım yapan, para alıp satan, Finans spekülatörleri ve devlet satın alan adamları... Dünyanın tanıdığı önemli kişilerden biri George Soroz dur.

Bilişim teknolojisi ile iyice küçülen dünyanın, internet vasıtasıyla her türlü bilgiye ve gezegenin en ücra köşesine ulaşılabilmesi, bireyleri daha özgürleştirmesi, ticaret, rekabet ve işbirliği alanlarını kolaylaştırması sanal ticaret merkezlerinin yükselmesine neden olan bu çağ, devlet sınırlarını sanal olarak ortadan kaldırıyordu. Dünyanın kendisi sınırı ve gümrük kapısı bilgisayarının monitöründen ibaretti. Bu teknoloji ile insanlar akıllara ziyan etkileşimle bütünleşiyor tek bir beden haline geliyordu adeta. Amerikalı siyaset bilimci Colin Crouch küreselleşmeyi ve beraberinde post demokrasiyi üç ana temada toparlamıştır;

1) Küresel hissedarlar sınıfı
2) Global sınıfın kullandığı hegemonik bir ideoloji (neoliberalizm) ve siyasi etki kullanma gücü

3) Siyasal sınıf kendisini seçmenlerle ve lobicilerle birlikte giderek artan bir şekilde eşgüdümlü bir şirket sunarak geniş bir politika yelpazesinde net bir rehberlik sağlayan bir pazar ideolojisi. Bu sistemde hala vatandaşların haklarını korumakta seçimler önemli olsa da ciddi çıkar çatışmalarını dile getirme konusu giderek boş bir kabuk haline geliyordu diyor [3].

Soğuk savaşın, sembolü haline gelmiş olan Berlin duvarının yıkılışı ile dünyanın bölünmüşlüğünün iki kutupludan tek kutuplu hale gelişin bütünleşme ruhunun bir göstergesi olarak algılanmıştır. Soğuk savaş'ın sona ermesi bir çok devletlerin SSCB den ayrılarak yeni devletlerin kurulmasına neden olmuş dünya haritası yeniden çizilmiş yeni sınırlar belirlenmiştir. Hudutlar devletlerin kuruluşunda, güvenliğinin ve devlet tanımının en belirgin özelliğidir. Sınır bir devletin namusu, devlet olabilmenin en önemli parçası olarak algılanmaktadır. Sınırın içindekiler ve dışındakiler sürekli birbirini ötekileştirerek, sınır içi güvenli sınır dışı güvensizlik addedildiğinden sürekli korunması gerekli idi. Küreselleşme bu sınırları ortadan kaldırıyor, sınır kavramını anlamsızlaştırıyordu[4,3].

1990 yıllarla birlikte savaşların olmayacağı bir dünya barışı olacağı ruh hali içerisindeydi ülkeler. Bu Ruh hali çok da uzun sürmedi, komplo teorilerini göz önüne almaz isek, 11 eylül 2001 de ABD 'in New York şehrinde dünya ticaret merkezinin kuzey ve güney kulelerine saldırı düzenlenmesi ve 2996 kişinin ölü ile sonuçlanan dünyayı sarsan olay ile dünyanın sevgi ve barış umudu olan küreleşme ruh hali bambaşka bir ruhun doğuşuna vesile oldu[5]. Bu ruhun ve onun vücut bulmuş hali güvenlik ve korumacılıktı. Fukuyaman'ın Berlin duvarı ve ardından SSCB nin dağılmasından cesaret aldığını varsayılan ″Tarihin Sonu″ diye yazdığı makalesinin tersi vuku bulmuş, yine ABD siyaset bilimci, Samuel P. Huntigton'ın ″Medeniyetler Çatışması″ kitabı ile adeta Tarihin yeniden başladığını ifade etmiştir.

Batı-SSCB ve Üçüncü Dünya ülkeleri diye kutuplaşan dünya düzeni Sovyetlerin dağılması ile ekonomik, siyasal, kültürel, ideolojik farklılıklar ortadan kalktığı düşünülerek, Batı yeni bir düşman tanımlamasına girmiştir. Huntigton Batı uygarlığı karşısında Çin Japonya, Hind, İslam, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve Afrika uygarlığı olarak çıktığını ifade ederek, insanlar artık kendilerini siyasal ideolojiler değil kültürleri ile tanımlanacağını ortaya koymuştur [6-7]. Küresel siyasette, soğuk savaşın yerini alan sekiz ayrı uygarlık, yeni dünya düzenini anlama ve uygarlıklar arası çatışmaları kavrama, uygarlık tanımı evrensel mi yoksa emperyalizmin yeni bir yüzümü sorusunu sormamıza neden oluyor. Ve bu yüzden bizim coğrafyamızda hep söylene gelinen ″ Dünyada Haç ve Hilal'ın savaşı vardır gerisi yalandır″ savı her devrin anahtar kelimesi olma özelliğini 21 yy da koruyor mu? Enformasyon ve yapay zekanın bir çok teknolojide kullanıldığı günümüzde acaba uygarlık çatışması değil de uygarlık bütünleşmesi olamaz mı? Cengiz Aymatov'un ″Gün Olur Asra Bedel″ kitabında dediği gibi biz, uygarlıklarla buluşmaya antlaşmaya hazır mıyız? İnsanlar sonu gelmez çekişmeler, kavgalar yüzünden ne kadar geri kaldıklarını, entelektüel gelişme bakımından ne kadar zararlı çıktıklarını anlayabilecekler mi?[5].

Bu çalışma, Türkiye sanayisini kalbin olan Sümerbank'ın işbirlikçi liberal sivil toplum örgütleri küreselleşme denilen metal dişli canavarın dişleri arasında nasıl parçalandığını ve liberal ekonominin panaoptikon'unda sıkışmış, bir ucunda üretim, diğer ucunda üretimsizliğin sarkacında sallanarak, üretimsizlik ve yönetim liyakatsizliğinin tabanı gevşek toplumsal yapı üzerinde etkisini açıklamaya çalışmıştır.

2. Sümerbank'ın Faaliyet Alanları ve Modern Tasarıma Ayak Uyduramaması

Büyük Önder ATATÜRK tarafından “Sümerbank” adı verilerek 03 Haziran 1933 tarih ve 2262 sayılı Kanun ile 11 Temmuz 1933 tarihinde kurulmuştur. 17 Haziran 1938 yılında 3460 sayılı kanunla Kamu İktisadi Devlet Teşekkülü (KİT) haline getirilmiştir.

Bu çerçevede Sümerbank, Pamuklu Dokuma, Yünlü Dokuma, Deri ve Ayakkabı, Kimya, Toprak ve Seramik, Kağıt ve Demir-Çelik Sanayi ve bankacılık sektörlerinde faaliyet göstererek Türkiye'nin özellikle Doğu ve Güney doğu bölgelerine ekonomik ve sosyal alan olmak üzere bilgi, görgü ve ekmek götürmüştür. Sümerbank, hızla sanayileşen Türkiye Cumhuriyetinin endüstriyel kalbi olmuş, yetersiz yetkinsiz insan gücünü, yeterli yetkin hale getirme, özel girişimi destekleme ve diğer temel üretim birimlerine öncülük etme görevi üstenen devletçi siyasetin simgesi halidir[6].

Doğu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere Anadolu da bir çok fabrikaları kuran Sümerbank üretim ve liyakat kavramlarını zihinlere yerleştirerek Türk Milletinin ruhunda millilik hissi uyandırmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin endüstrileşmesinin yanında sosyal kültürel yapısının mihenk taşı olmuştur.

Anadolu'yu kaplayan Sümerbank tesisleri sanayileşme ile birlik de modernnite ve modern toplum olma yolunda model olmuştur. Fabrika çalışanlarına o zamana göre oldukça modern konutlar, kütüphaneler, spor alanları, tiyatro, kayak merkezleri, tasarım ve moda gösterileri, hafta sonları fabrikalar da verilen müzikli yemekler, toplumsal bağın kuvvetlenmesine vesile olmuş, topluma aidiyet duygusu oluşturmuştur.

Sümerbank, tüm ev tekstilleri, hazır giyim, ayakkabı v.b tüm toplumsal ihtiyaçları uygun fiyatla alınabilir kılarak ülkenin her noktasına satış mağazaları ile ulaştırmıştır. üretimde devlet anlayışının bir simgesi olan Sümerbank, hem devlet sanayinin, hem de özel sektörün okulu olmuştur.

Özel sektörün bilgi ve becerisinin sermaye birikiminin zeminini hazırlamıştır. Devlet ve özel sektörün kurulacak gerekli sanayi kuruluşların etüt ve proje işlerini hazırlayarak yönetmiştir. Özel kuruluşlara ortak olarak gelişmelerine yardımcı olmuş, sanayi kuruluşlarına bankacılık alanında faaliyet de bulunmuş, ulusal sanayinin gelişi için tüm gerekli önlemleri almıştır.

1980'lerle birlikte Sümerbank hazır giyim konusunda kendi markalarını yaratma yolunda adımlar atmıştır. Çocuk giyim markası olan özellikle okul önlükleri, yakaları ve ayakkabıları ve bunlara ait Uçan Balon, Genç ve Genç ile Yeni Çizgi, Çağdaş Çizgi isimli giyim ve ayakkabı markaları ve bunların satış mağazaları bulunmakta idi[8]. Ancak zamanla makine parkının yenilenmemesi, tasarımda sistematik bir gelişim gösterememesi ve satış da piyasaya düzenine ayak uyduramaması onu daha bir geleneksel hale getirmiştir.

3. Küreselleşmenin Duraksama Dönemi ve Sümerbank'ın Yok Oluşu

Küreselleşme evrensel bir barış meydana getirecek, savaşlar sona erecek derken ermedi. Başka bir boyut da eskisini aratacak ölçüde artırdı. Batı toplumu, uzaklardan sempati, hoşgörü ile baktığı ve farklılığımız zenginliğimiz dediği değerlere yaklaştıkça tahammül edilemedi. Bu durum Suriye'nin iç savaşında bariz bir şekilde görüldü. Toplumsal ilkelerini bozan, yaşam kalitesini düşüren bir tehdit olarak görmeye başladı. Örneğin Macarlar, güvenlik güçleri hatta gazetecileri dahil göçmenleri ördükleri çitlerden geçirmemek için elerlerinden geleni yaptılar. Göçmene Çelme takan bir gazeteci, dünya basınına malzeme olmuştu

Göçmenler, İnsanlığın var oluşundan bu güne göç hareketleri hem kendi coğrafyalarında hem de kendi coğrafyalarının dışına, başta ekonomik nedenler olmak üzere sürekli hareket halinde olmuşlardır. Örneğin günümüzde Arap baharı diye ifade edilen tüm dünyanın özelliklede orta doğunun entropisini değiştiren iç , milyonlarca insanın göçüne toplumların kaosuna eden olmuştur [1,2].

Bu durum Fundamentalizmin güçlenmesine ve tutuculuğun artmasına neden olmuştur. İnsanlar, gerileme psikozuna girerek modern ve seküler yaşamı ret eder hale gelmiştir. Böyle bir durumda, toplum, rasyonel değişimlere karşı, geçmiş zamanların değer ve normları ile tepki veriyordu. İnsanlar bildiği tanıdığı kötüyü bilmediği tanımadığı kötüye tercih eder duruma gelmişti. Güvenlik meselesi ön plana çıkarak marjinal hareket olarak kalan sağ söylemler ve partiler büyük zaferler kazanması (Fransa da 2017 seçimleri Marine Le Pen %21 oy almıştır)[1]. Dünya toplumunun entropi değişikliğinin bir sonucudur.

Endüstri 4.0 küresel işgücünün %65 'ni oluşturan 15 ülkede 5,1 milyon iş kaybına yol açacağı beklenilmektedir [9]. Teknolojinin geldiği nokta tersinmez bir noktadır. (Robotik, dijital otomosyon, yapay zeka) Bu yakın zamanda pek çok insanın iş bulabilmesine evine aş, ekmek götürmesini şiddetle azaltacak demektir. Bu şiddeti, kendilerine iktidarı açacak karlı, boranlı yolda büyük bir Greyder olarak gören öngörülü politikacılar bu aracın direksiyonuna geçerek, istihdam, güvenlik diyerek iktidara geldiler. Globalleşme sürecinde, siyasi iktidarların dillerinde pelesenk etmiş oldukları, insan hakları, özgürlükler, katılımcı

demokrasi, bireysel haklar gibi cümlelerin yerini artık istihdam, korumacılık, güvenlik, ev, ekmek, aş gibi cümlelere bırakmıştır.

Küreselleşmede, ekonomi değişik ellerde toplanmakta iken, şimdi bu kaynaklar tek elde toplanmaktadır. Dolaysıyla kaynakları tek elde toplayan devletler otoriter yapıya bürünerek, topluma ölümü gösterip sıtmaya razı ettiler. Ve en önemlisi toplumun eleştirel yeteneğini aşağıdaki denklemi kullanarak ortadan kaldırdılar ve itaatkar bir duruma soktular.

Korku+ Nefret→ Politik Güç

Küreselleşmede duraksamanın bir göstergesi de; Günümüzde özellikle dini filmlerde gördüğümüz kaleler içinde yer alan şehirler ve çevrili duvarlar, İnsanlık tarihi kadar eskidir. Bu gün, devletlerin sınırları, sanal duvarların yerini yeniden kale sahici duvarlar çitler almaktadır.

Dünya binlerce dolarlar harcayarak duvarlar örüyor, ABD - Meksika, Hindistan-Pakistan, Suudi Arabistan-Yemen, Botsvana-Zimbabve, İran-Pakistan, Özbekistan-Kırgızistan, Brezilya-Paraguay, Türkmenistan-Özbekistan, Tayland-Malezya, Kuveyt-Irak, Kıbrıs, Fas Güvenlik duvarı ve hala Avrupa' ın eski duvarları Kuzey İrlanda Katolik ve Protestan bölgelerini ayıran sekiz metrelik beton ve metal duvar yerli yerinde duruyor. Küreselleşmenin, karşıtı olan duvarlar ve çitler, gelecek de, daha fazla ülkelerin sınırları duvarlarla örüleceği, ayrışmaların yapılacağı görülmektedir[9,10].

Duvarlar, eskiden şehri korumak iken bu durum evrile evrile demokrasi, insan hakları, istikrar ve temel hak ve özgürlükler koruma biçime dönüştü. Küreselleşmenin sarsıntısı ile birlikte demokrasi kavramı altındaki tüm sözde değerler güvenliğin ön plana çıkması ile birlikte anti demokratik bir biçime dönüşmüştür[11,12,13]. Bu dönüş, toplumsal güvenlik ve terörizm karşısında oldukça olağan karşılanarak toplumsal kısıtlamalara hoşgörü ile bakılmasına neden olmuştur. Bu durum demokrasinin beşiği sayılan ülkelerde bile değerleniyor, sağ marjinal söylemler, zaferler kazanıyordu. Çünkü uluslararası konjonktür de oldukça anlamlı bir yeri vardı[1].

Ülkemizde ise, küreselleşme politikalarının çok popüler olduğu 1980 yıllar bizim küçümseyerek baktığımız veya baktırıldığımız bu durum bir algı oluşturarak Sümerbank'ı tüm KİT'leri yok pahasına siyasi yandaşlara satılarak, bu üretim yerleri kısırlaştırılmış ve üretim dışı amaçlar için kullanılmıştır. Bugün yine aynı politikalarla eğitim sistemi hedef alınmış, sistem ticarileştirilmiş, topluma öncü, aklı uygulayan bilim üretmesi gereken üniversiteler 1980 yılları tabiri ile adeta KİT'ler halini almıştır.

Gezegenimizin egemenleri, savaşa, kavgaya silahlanmaya karşı bir mücadele şekli sunabilecek mi? Dünya tarihi, bir savaşlar tarihi olmaktan çıkabilecek mi? Savaşlar tarihini, dünyayı yönetenler, cesurca, mertçe karşı durarak sonlandırabilecek mi?

Küreselleşme ile birlikte, tarihin sonu ve antitezi olan medeniyetlerin çatışması gibi Dünya çapında akademik ve entelektüel tartışmalara yol açan Fukuyama, Samuel Hungtington ve onun gibi ABD siyaset bilim yazarları, İstihbarat bağlantılı sivil toplu örgütlerinde, dünya toplumlarına yön vermek ve dış güvenlik politikaları üretmek adına kaleme aldıkları yazılar kendi toplumu değil tüm insanlığa yararlı tartışmalar olmalıdır.

Uygarlıklar arasında tecrübe, bilgi alışverişi yapmak tüm dünya insanlarının ortak yararı için yeni bir düşünce yeni bir ruh geliştirmek, ortak evrensel akıl üreterek, birleştirerek insanlığın mutluluğu için evrensel zafer kazanmak olası değil mi? Bu sorulara cesurca cevap verildiğinde, gezegenin eninde sonunda bitecek olacak enerjisi için tedbirler alınmaz ise başta her türlü kirlilik olmak üzere gezegendeki hayatın sonlanacağını bilerek fikir yazıları yazılmalıdır[15]. Tüm canlıların bu gezegenin bir parçası olduğu düşünülerek ve üstünlükler kaygısı bittiğinde ancak savaşsız tarih yazılacaktır.

4. SONUÇ

Şekil 1: Sonucun alegorik ifadesi

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

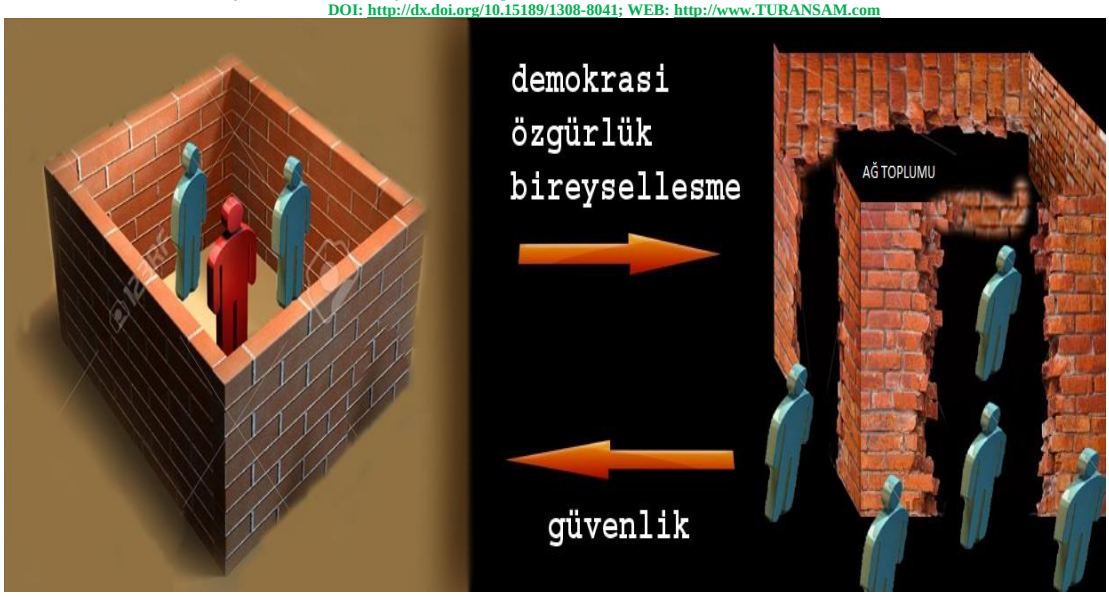

Küreselleşmenin sonucu yok olan Sümerbank bağlamında Türkiye de ve Dünya da genel olarak aşağıdaki maddeler halinde sıralanan sonuçlara neden olmuştur.

•Siyasi erk'in üretim sistemine müdahil oluşu ve yeni rant alanlarına yönelişlerine sebep olmuştur. Örneğin bugün Üniversiteler, 1980 tabiri ile müptezelleşen KİT'ler olmuştur.

• Üretim sistemin iğdiş edilmesi ile üretim mantalitesi değişmiş, toplum aşırı tüketici konumuna geçmiştir.

• Liyakatin yok olması ile birlikte, toplumsal bağın kopuşu, toplumsal istikrarı koruma güçleşmiş, toplum, insancık yığınlarına dönüşme eğilimine girmiştir.

• Güvenlik temel alınmış

•İşsizlik artmış

• Uluslararası göç artmış

• Bölünme korkusu,(etnik milliyetçilik akımları, bireyselleşme)

• İstihdamı koruma

• Siyasi güç artışı (egemen sınıf)

• Marjinal sağ hareketlerin yükselişi

•Patrimonyal bir devlet anlayışı

•Yeniden sınırlara duvar ve çitler örülmesini sağlamıştır.

• Oldukça paradoksal bir şekilde liberalizmin kalesi olan ABD korumacı (Gümrük, vize ve kotalar, Amerikan yerli malı, Amerikalı emekçi) ve duvarcı bir politika uygular iken oldukça şaşırtıcı bir şekilde Devlet kapitalizmi uygulayan Komünist Çin liberalizmi savunuyor olma durumuna gelmiştir.

• Türkiye Cumhuriyetinde ise, Sümerbank ki o; tüm toplumun ortak paydası, bir arada tutan toplumsal bağı teşkil eden, adına şiirler yazılmış bu kuruluşun yok olması Ulus ve Millet olma bilinçinin yok olmasını daha yumuşak bir ifade ile yozlaşmasını sağlamıştır.

• Aynı zamanda panoptikon bir toplum oluşturarak tepkisel düşünce sistemini etkisizleştirmiştir.

KAYNAKÇA

[1]. Arıboğan, D.Ü., Duvar (Tarih Geri Dönüyor). İnkılap yayınları. 3. Basım. İstanbul, 2018.

[2]. Yıldırım, M. 2005. Sivil Örümceğin Ağında. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Güncellenmiş 5. Basım, Can Matbaası, Cağaloğlu/ İstanbul

[3]. Robertson, R., Küreselleşme ve Toplum Kuramı ve Küresel Kültür. Çev. Ü.H. Yolsal, Ankara Bilim ve Sanat yayınları. 1999.

[4]. Crouch, C., The political Quarterly. 8(1) 2016, 71-75.

[5]. Castells, M., Ağ Tolumunun Yükselişi. Çev. E. Kılıç Bilgi Üniv. yayınları, İstanbul 2013.

[6]. Steger, M.B., Küreselleşme. Çev. A. Ersoy Dost kitabevi, 2006. Ankara

[7]. Arıboğan, D.Ü., Globalleşme Senaryosunun Aktörleri. Derin yayınları, 2. Basım, İstanbul ,2001.

[8]. www. sumerholding.gov.tr. Erişim Tarihi: 25/03/2019

[9]. Kongar, E., Küresel Terör ve Türkiye. Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 2001.

[10]. Berk, G.G., Sümerbank işletmelerinde Tasarıma bir içerik analizi: Sümerbank süreli yayınları üzerine bir çalışma. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi; 2016, sayı:16; 111-120

[11]. www.haberturk.com. Erişim tarihi 1/03/2019

[12]. Kongar, E., Yeni Emperyalizm, Hungtington ve Eleştirisi. www. kongar.org. Erişim tarihi: 4/03/2019

[13]. Aymatov, C., Gün olur Asra Bedel., . Refik Özdal, Ötüken yayınları, 44 Basım, İstanbul, 2016.

[14]. TÜSİAD- Sabancı Üniv. The Global Competitivenness Report 2016-2017. (www.weforum.org)

[15]. Ünlü, D.E. Dünya Milyar Dolarlık Duvarlarla Çevriliyor. www. dunya.com. Erişim Tarihi: 11/3/2019.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(21)

Tekin ARSLAN[60]

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME[61]

A RESEARCH ON PRIMARY SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON OUT-OF-SCHOOL LEARNING AMBIENCES

ÖZ

Bu çalışma ile ilkokul öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamları hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden görüngübilim (fenomenoloji) yaklaşımı benimsenmiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılı sonbahar döneminde Yozgat ili Sarıkaya ilçesinde 8 farklı ilkokulda görev yapan 17 ilkokul öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma boyunca katılımcılar gönüllülük esasına göre katkı sunmuş olup etik ilkelere dikkat edilmiştir. Araştırmada çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örneklemesi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı yüz yüze bir kısmı da çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiştir. Alınan görüşler doğrultusunda toplanan veriler betimsel analiz yolu ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin çoğunun en az bir okul dışı öğrenme faaliyeti planladıkları görülmüştür. Sınıf öğretmenleri; okul dışı öğrenme ortamlarının öğrencilere müfredattaki kazanımların kazandırılmasında olumlu etkisi olduğunu, yaparak yaşayarak öğrenme ortamı sağladığını, soyut bilgileri somutlaştırdığını ve bu sebeple öğrencilerde kalıcı öğrenmenin gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, izin-prosedür, ulaşım-konaklama, maliyet, öğrenci güvenliği ve kontrolünün sağlanması gibi konularda güçlük yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Formal eğitim, informal eğitim, okul dışı öğrenme.

ABSTRACT

With this study, it is aimed to determine the views of primary school teachers about out-of-school learning environments. In the research, the phenomenology approach, one of the qualitative research designs, was adopted. The study group of this research consisted of 17 primary school teachers working in 8 different primary schools in the district center of Sarıkaya in Yozgat Province in the fall semester of the 2020-2021 academic year. Throughout the research, the participants contributed on a voluntary basis and ethical principles were taken into consideration. In the research, criterion sampling was used to determine the study group. Within the extent of the research, semi-structured interview forms were used. Some of these interviews were conducted face to face and some online. The data collected in line with the opinions received were analyzed by way of descriptive analysis. As a result of the research, it was observed that most of the classroom teachers planned at least one out-of-school learning activity. Classroom teachers expressed that out-of-school learning environments have a positive effect on getting students the learning outcome in the curriculum, they provide an environment for learning by doing, they embody theory, and for this reason permanent learning occurs in students. In addition, teachers stated that they had difficulties in issues such as permission, procedure, transportation, accommodation, cost, ensuring the safety and control of the student.

Kewords: *Formal education, informal education, out-of-school learning.*

[60] MEB, tkna81@outlook.com; ORCID: 0000-0001-5072-3598

[61] * Makale, "İlkokul Öğretmenlerinin Okul Dışı Öğrenme Ortamları Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme" adlı tezsiz yüksek lisans bitirme projesinden üretilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Modern dünyada öğrenme ortamlarının ve teknolojilerinin farklılaşması, eğitime farklı bir bakış açısı getirerek eğitimin klasik anlamda dört duvardan ibaret olmadığı gerçeğini göstermiştir. Alan yazında bilinen en yaygın açıklaması ile eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla, kasıtlı ve istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir (Demirel ve Kaya, 2014). İstendik değişimin sağlanması ise yalnızca örgün eğitimde yapılan öğrenme faaliyetleri ile değil okul dışı öğrenme ortamlarında da mümkündür. Geleneksel yaklaşımda dersler daha çok sınıf ortamında öğretmenin liderliğinde ve öğrencilerin dersleri dinlemesi şeklinde yapılmıştır. Bu durumda öğrenciler öğrenme sürecinde pasif kalmışlar, bilginin hazır alıcısı konumunda olmuşlardır. Ancak yapılandırmacı yaklaşımla birlikte öğretmen rehberliğinde öğrenciler daha aktifleşerek bilginin hazır alıcısı konumundan çıkmış, bilgiye ulaşan konumuna geçmişlerdir. Böylece öğrenmeler daha kalıcı hale gelmiş, yaparak yaşayarak öğrenmeler gerçekleşmeye başlamıştır. Aktif öğrenme yaklaşımları ile birlikte öğrenmenin sadece sınıf içi ortamlarda değil sınıf dışı ortamlarda da gerçekleştirilebileceği gündeme gelmiştir. Özellikle somut işlemler dönemindeki öğrencilerin dikkat süreleri, derse güdülenmeleri gibi faktörler düşünüldüğünde okul dışı öğrenme ortamları önemli hale gelmiştir. Ülkemizdeki araştırmalara bakıldığında okul dışı öğrenme ortamı için; sınıf duvarlarının ötesinde eğitim Balkan, Kıyıcı ve Atabek (2010), okul dışı öğrenme Karademir ve Erten (2013), informal öğrenme Türkmen (2010) gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise okul dışı öğrenme ortamı ifadesi tercih edilmiştir.

Eğitim-öğretim alanındaki gelişmelerle birlikte, öğretim yöntem ve tekniklerinde, öğrenme gibi konularda da bazı değişim ve gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler ışığında öğrenmenin artık yalnızca okul içi ve sınıf ile sınırlandırılmayıp bu ortamların dışında da olabileceği fikri gündeme gelmiştir. Bu bağlamda sınıf içi ve okul olarak ele alınan öğrenme ortamları, okul dışı ortamlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Şimşek, 2011). Okul dışı öğrenme ortamı denildiğinde sınıf dışı birçok ortamı saymak mümkündür. Örnek olarak; hayvanat bahçeleri, botanik bahçeleri, planetaryumlar, sanayi kuruluşları, doğa eğitimleri, müzeler ve milli parklar verilebilir (Laçin Şimşek, 2011 ve Türkmen, 2010). Ancak araştırmacılar tarafından daha da çeşitlendirilerek okul dışı öğrenme ortamları üzerine farklı bakış açıları geliştirilmiştir. Örneğin Fidan (2012) okul dışı öğrenme ortamının; eğitim-öğretim süreçleri içerisinde bulunan okul dışı öğrenme etkinlikleri; sosyal, kültürel, gezi-gözlem çalışmaları, bilimsel işlevli ve endüstriyel mekânlara yapılacak gezi ve ziyaretler (botanik bahçeleri, sanayi kuruluşları, doğa tarihi müzeleri, planetaryumlar, müzeler, hayvanat bahçeleri, meteoroloji istasyonları, bilim ve teknoloji müzeleri, su arıtma tesisleri, barajlar vb.) sanal gerçeklik uygulamaları, doğa eğitimleri, çevre kulüpleri etkinlikleri, doğrudan mekân ile ilgili ödev ve projeler, sportif etkinlikler, sosyal, kültürel ve bilimsel programlar (kongre, toplantılar, konferans, sergiler, panel ve sempozyumlar) ve hayat boyu öğrenmeye yönelik mekânsal uygulamalar gibi çok geniş bir alanı kapsadığını belirtmektedir. Başka bir araştırmada ise teknolojinin hayatımızda aktif olarak yer tutması ve eğitimde kullanılması ile birlikte facebook gibi internet imkânlarının da informal öğrenmelerde kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir (Cain ve Policastri, 2011).

Tarihsel bağlamda incelendiğinde İslamiyet öncesi Türklerde okul dışı eğitimin daha çok göçebe yaşadıkları dönemde, savaş sanatlarını öğretme ve avlanma konusunda kullandıkları anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Osmanlı dönemine bakıldığında, sınıf dışı eğitimin savaş sanatlarının öğretiminde kullanıldığı görülmektedir (Akyüz, 2009). 12. yy' da kurulmuş olan Ahilik Teşkilatı'nda da benzer özelliklerin olduğu bilinmektedir. Şimşek (2002), Ahilik Teşkilatı'nda usta-çırak ilişkisi olduğunu ve buralarda iş başında, yerinde uygulamalı mesleki eğitim verildiğini belirtmektedir. Bu da o dönemlerdeki yaparak yaşayarak öğrenmenin etkin bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Meşrutiyet yıllarında özellikle köylere ayrı öğretmen yetiştirme konusu gündemde olmuş, çeşitli aşamalardan sonra 1926 yılında Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi yayınlanarak köy öğretmen okulları kurulmuştur. Bu okullarda teorik ve uygulamalı dersler yapılmıştır. Gerek tarıma yönelik faaliyetler gerekse doğa inceleme gezilerine yönelik yapılan çeşitli etkinlikler okul dışı eğitim kapsamında yapılan uygulamalar olarak ele alınabilir (Ergün, 2009).

Güncel öğretim müfredatları çocukları yapılandırmacı eğitim modeli üzerinden araştırma yapma, izleme, gözlem gibi yollarla aktif öğrenmeyi teşvik etmektedir. İlköğretim (1-8) öğretim programlarındaki

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

kazanımların amaçları ve açıklamalar incelendiğinde öğrencilere aktarılmak istenen kazanımların yalnızca sınıf ortamlarında değil okul dışı ortamlarda da verilebileceği görülmektedir (MEB, 2018). Bu durum öğrencileri monotonluktan çıkararak teorik bilgilerinin gerçek yaşamla ilişkilendirmesine fırsat verecektir. Yapılan birçok çalışma; farklı öğrenme ortamlarının öğrencilerin derse karşı ilgi, dikkat ve tutumları üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Okulların yanı sıra okul dışı öğrenme ortamlarının da; öğrencilerde araştırma yapma, bilimsel yöntemleri kullanma eleştirel bir bakış açısına sahip olma gibi birçok davranışı kazandırmaları bakımından önemi artmaktadır (Bozdoğan, Okur ve Kasap, 2015).

Sınıf öğretmenleri normal şartlarda 1. sınıftan 4. sınıfa kadar aynı öğrenci grubu ile uzun bir eğitim öğretim süreci geçirmektedir. Bu sebeple ilkokul öğretmenlerinin çoklu disiplin ve disiplinler arası bir yeterliliğe sahip olmaları gerekmektedir. Müfredattaki kazanımların çocuklara sadece teorik olarak verilmesi, istenilen hedefe ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü dört duvar arasında gerçekleşen öğrenme sürecinde öğrencilerin dikkatleri zaman zaman dağılabilmekte, derse olan ilgileri azalabilmekte ve bir süre sonra dersler monoton hale gelebilmektedir. Okul dışı öğrenme ortamlarını; araştırma yapma, bilimsel yöntemleri kullanma, eleştirel bakış açısı kazanma, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının karşılanması gibi birçok açıdan kullanmak mümkündür. Bu bakımdan araştırma boyunca sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarına dair görüşleri, bu süreçte karşılaşılan güçlükler, okul dışı öğrenmenin avantajları, dezavantajları gibi faktörler problem durumu olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda aşağıda verilen sorulara cevaplar aranmıştır.

Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının kullanılmasında karşılaştıkları uygulama güçlükleri hakkında görüşleri nelerdir?

Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının kullanılmasında öğrenme sürecinin yönetimiyle ilgili karşılaştıkları durumlar nelerdir?

Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının kullanılmasında yaşadıkları avantajlar nelerdir?

Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının kullanılmasında yaşadıkları dezavantajlar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden görüngübilim (fenomenoloji) yaklaşım benimsenmiştir. Nitel bir araştırma deseni olan fenomenoloji, çalışma grubunun tecrübelerini nasıl ifade ettikleri ve yorumladıklarını, yine çalışma grubunun algı düzeylerine ve açıklamalarına dayalı olarak anlamlandırmaya çalışan bir yaklaşımdır (Richards ve Morse, 2007). Fenomenolojik yaklaşım tüm çalışma grubunun bir duruma yönelik tecrübelerinin neler olduğunu anlamaya çalışılması olarak ifade edilmektedir (Creswell, 2005).

Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubu, Yozgat ili Sarıkaya ilçesinde bulunan 8 farklı ilkokulda görev yapan 17 ilkokul öğretmeninden oluşmuştur. Araştırmada çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örneklemesi kullanılmıştır. Bu araştırmada ölçüt; sınıf dışı uygulamalar yapmış ve devlet okullarında görev yapan ilkokul öğretmenleridir. Öğretmenlere ait veriler tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans
Kadın	9
Erkek	8
Yaş	
20-30	2
30-40	11
40-50	4
Kıdem Yılı	
1-5	3
6-10	3

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

11-15	6
16-30	5

Tablo 1'de katılımcıların erkek (%52,9) – kadın (%47,1) dağılımının dengeli olduğu görülmektedir. Katılımcı öğretmenlerin 6 tanesi 11-15 yıl, 5 tanesi 16-30 yıl, 3 tanesi 6-10 yıl ve 3 tanesi de 1-5 yıl arası deneyime sahiplerdir. Katılımcıların çoğunluğu (%64,71) 30-40 yaş grubunda iken %23,5'i 40-50 yaş grubu ve %11,8'i de 20-30 yaş grubundadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, 8 farklı ilkokulda görev yapan 17 ilkokul öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak; alan yazındaki bazı çalışmalardan (Ay, Anagün ve Demir, 2015 ve Karademir ve Erten, 2013) yaralanıp hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelere araştırmacıya hem sabit seçenekli cevaplamayı hem de konu ile ilgili derinlere inmeyi sağlayabilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular alan uzmanı iki akademisyen tarafından incelenerek son hali verildikten sonra uygulanmıştır. Veri toplama sürecinde gerekli izinler alındıktan sonra 17 sınıf öğretmeni ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin bir kısmı yüz yüze bir kısmı da çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlere araştırma kapsamında hiçbir şekilde isimlerinin geçmeyeceği isimler yerine sınıf öğretmenini ifade eden "S.Ö1-S.Ö2…" şeklinde kod kullanılacağı açıklanmıştır.

Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz yapıldığında ortaya çıkan veriler, önceden belirlenmiş temalara göre özeti yapılarak yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu kapsamda öğretmenlerden alınan cevaplar doğrultusunda veriler betimlenmiş ve daha sonra yorumlanmıştır. Bulgular da ise zaman zaman katılımcı görüşlerine doğrudan yer verilmiştir. Son olarak elde edilen bulgular ile alan yazındaki araştırmalar karşılaştırılıp yorumlanarak sonuca varılmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında katılımcılara ilk olarak okul dışı öğrenmeden ne anladıkları sorulmuş ve alınan cevaplar beş temaya ayrılarak aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Okul dışı öğrenmeden anlaşılanlara dair sınıf öğretmenlerinin cevapları

Kategori	**Frekans**
Okul Dışında Yapılan Öğrenme	6
Sosyal Çevreden Öğrenme	4
Planlı Öğrenme	3
Yaparak Yaşayarak Öğrenme	2
Kalıcı Öğrenme	2

Okul dışı öğrenme üzerine alınan cevaplardan bazılar şöyledir:

S.Ö.5: "Okul Sınırları dışında gerçekleştirilen öğrenme ortamlarıdır."

S.Ö.8: "Hem bilgi hem de uygulamanın olduğu aynı zamanda da öğrenmeyi kolay ve etkili bir şekilde kalıcı hale getirmenin olduğu alanlar."

Araştırma kapsamında okul dışı öğrenme ortamının neler olduğuna dair sorulan soruya verilen cevaplar ise aşağıda verilen şekildeki gibi temalara ayrılmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

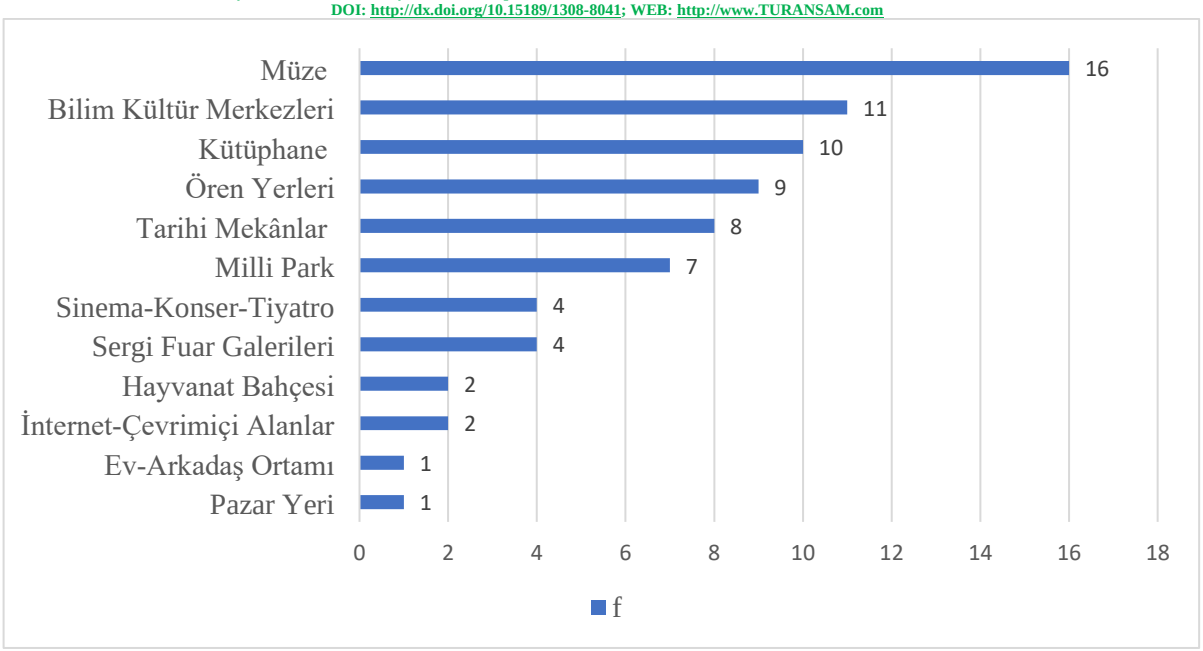

Şekil 1. Okul dışı öğrenme ortamlarının neler olduğu üzerine sınıf öğretmenlerinin görüşleri

Şekil 1'de sınıf öğretmenlerinin çoğu okul dışı öğrenme ortamı denilince müze ve bilim-kültür merkezlerini söylerken çok az bir kısmı da pazar yeri, internet ve ev-arkadaş ortamını dile getirdikleri görülmektedir. Araştırmanın devamında sınıf öğretmenlerine öğretmenlik hayatları boyunca bir okul dışı faaliyeti planlayıp planlamadıkları sorulmuştur. Alınan cevaplarda 17 sınıf öğretmeninden 16'sının planladığı yalnızca 1 tanesinin planlamadığı görülmüştür.

Araştırmanın devamında okul dışı faaliyet planlayan sınıf öğretmenlerine okul dışı faaliyetler kapsamında neler yaptıkları sorulmuş ve alınan cevaplar aşağıda verilen şekilde gösterilmiştir.

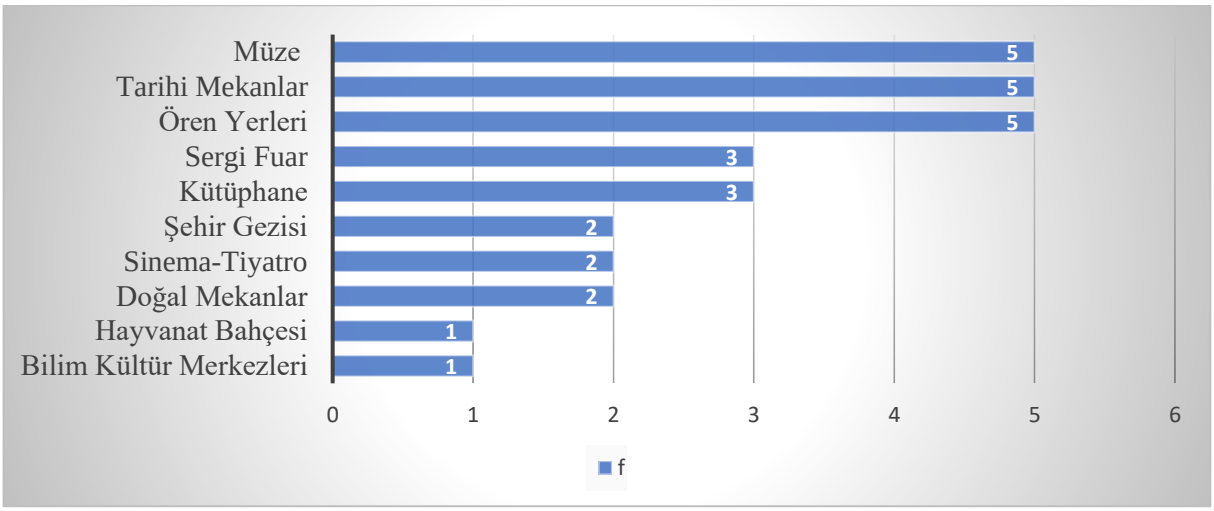

Şekil 2. Okul dışı faaliyetleri kapsamında sınıf öğretmenlerinin yaptıkları faaliyetler

Şekil 2'de görüldüğü üzere öğretmenler okul dışı öğrenme faaliyetleri kapsamında daha çok müze, tarihi mekân ve ören yerlerine yaptıkları gezilerden bahsetmişlerdir. En az yapılan faaliyetlerin ise bilim kültür merkezi ve hayvanat bahçesine yapılan ziyaretlerin olduğu görülmektedir.

Araştırmada sınıf öğretmenlerine okul dışı öğrenme ortamlarında ders işlendiğinde ne gibi güçlüklerle karşılaştıkları sorulmuş ve alınan cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 3. Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarında ders işlerken karşılaştıkları güçlükler

Kategori	**Frekans**
Öğrenci kontrolü ve güvenliği	12
Dikkat dağınıklığı	7
Ön hazırlık süreci	5
İzin ve prosedürler	5
Ulaşım ve konaklama	4
Öğrenci yaşı	3
Öğrenci katılım sorunu	2
Zaman	1
Kalabalık sınıf ortamı	1
Problem yaşamadım	1

Tablo 3 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarında en çok öğrenci kontrolü ve güvenliğini sağlamada zorlandıkları görülmektedir. Soruya verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

S.Ö.3: "Sınıftaki her öğrenci katılamıyor, tüm öğrencilerin ilgisini çekmiyor ve çok fazla ön hazırlık gerektiriyor."

S.Ö.8: "Ulaşım ve konaklama, izin prosedürleri, kaynak ve materyal eksikliği, mekânsal yetersizlikler."

S.Ö.9: "Yaşadığım sıkıntı prosedür fazlalığı, izinlerin alınmasında yaşanan bazı zorluklar ve öğrencilerin güvenli olarak alana gidip gelmeleri."

S.Ö.14: "En büyük problem öğrencilerin bu organizasyonları gezi olarak görmesi ve çevresel faktörlerin ana temadan uzaklaşmamıza sebep olması. Öğrencilerin dikkatlerinin çok kolay dağılması ve güvenlik konusunda bazı sıkıntıların yaşanması."

Sınıf öğretmenlerinin verdikleri cevaplardan öğrenci kontrolü, dikkatlerin toparlanması, ön hazırlık gibi hususlar öğretmenlerin kendi çabaları ile kısmen aşabilecekleri hususlardır. Ancak izin, ulaşım ve konaklama gibi konularda ise öğretmenlerin işlerini kolaylaştırıcı, onlara destek olucu bazı prosedürlerin yetkili merciler tarafından dikkate alınması, bu konularda adım atılması gerekmektedir. Araştırmanın devamında katılımcılara okul dışı öğrenme ortamlarında öğretmenin rolünün ne olduğu sorulmuş ve alınan cevaplar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

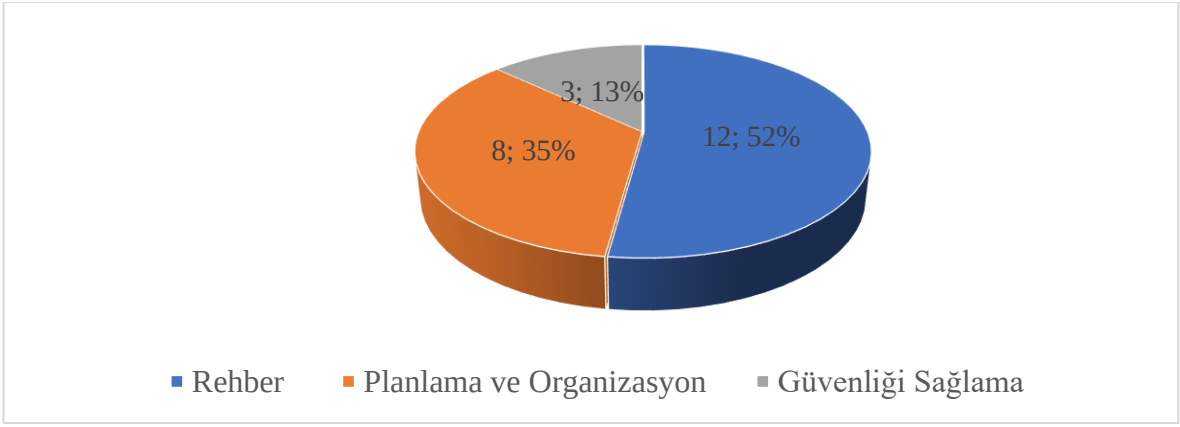

Şekil 3. Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarında öğretmenin rolüne dair düşünceleri

Sınıf öğretmeni görüşlerinden bazıları şöyledir:

S.Ö. 9: "Okul dışı öğrenme ortamlarında öğretmen öğrencinin sağlıklı gözlem yapabilmesini sağlamak için bir rehber görevinde olmalıdır. Öğrencilerin gözlemlediklerini zihinlerinde canlandırmalarını konu ile ilişkilendirmelerini ve keşfetmelerini sağlamalıdır."

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

S.Ö. 14: "Öğretmen öğrencinin konuya odaklanmasını sağlayıcı faktördür. Çeşitli sorularla merak ve ilgi uyandırmalıdır. Planlama, zamanı verimli kullanma ve öğrenci güvenliği sağlamak yine öğretmenin sorumluluğundadır."

Sınıf öğretmenlerinin verdikleri cevaplardan ve şekil 3'ten yola çıkarak okul dışı öğrenme ortamları için, öncesinde hazırlık yapmak gerektiği, öğretmenin öğrenciler için rehber rolünde olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmanın devamında sınıf öğretmenlerine okul dışı öğrenme ortamlarının öğrencilerde hangi becerileri geliştirdiğine dair görüşleri sorulmuş ve alınan cevaplar kategorilere ayrılarak aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4. Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarında karşılaştıkları güçlükler

Kategori	**Frekans**
Gözlem becerisi	8
Sosyalleşme	7
Eleştirel düşünme becerisi	5
Öğrenmeyi öğrenme becerisi	5
Araştırma ve sorgulama becerisi	4
Sorumluluk	2

Tablo 4'te okul dışı öğrenme ortamlarında öğrencilerde gelişen beceriler üzerine sınıf öğretmenleri en çok gözlem becerilerinde ve sosyalleşme becerilerinde gelişme olduğunu belirtirken en az sorumluluk ve hatırlama becerilerinde gelişme olduğunu ifade etmişlerdir.

Konuya bağlı olarak sınıf öğretmenlerine okul dışı öğrenme ortamlarının avantajları sorulmuş ve alınan cevaplar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

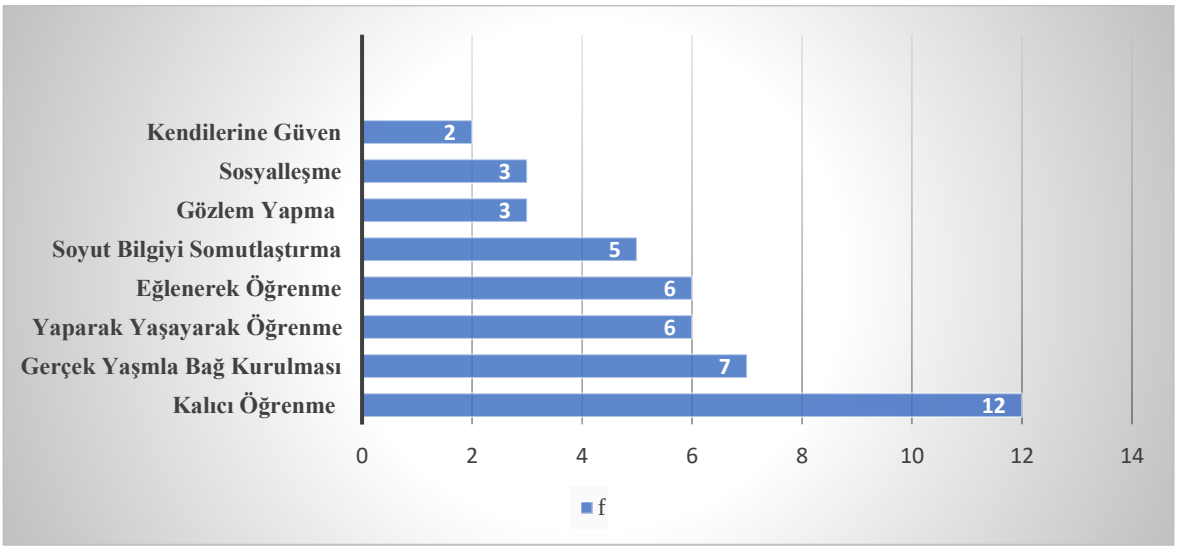

Şekil 4. Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının avantajlarına dair görüşleri

Alınan cevaplardan bazıları ise şöyledir:

S.Ö.2: "Kalıcı, etkili daha dikkat çekici, yaşayarak birebir görerek öğrenmeleri ve okuldaki kısıtlayıcı sınıf ortamının dışında daha rahat ve sanki ders değilmiş gibi bir ortamın olması onlara daha cazip geliyor.**"**

S.Ö.4: "Çocuk merkezli bir öğrenme ortamı oluşturduğu için öğrenmeler daha somut hale gelmesi bilginin kalıcılığı arttırmaktadır. Çocuğun gerçek yaşamla bir bağ kurmasını kolaylaştırması bir avantaj"

S.Ö.8: "En önemli avantajı sözel veya bilişsel öğrenme ortamlarında kazanılan bilgi ve becerilerin somutlaştırılarak kalıcı izli bir forma dönüştürmesidir."

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Okul dışı öğrenme ortamlarının avantajlarının devamında sınıf öğretmenlerine dezavantajları sorulmuş ve alınan cevaplar yedi kategoride aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

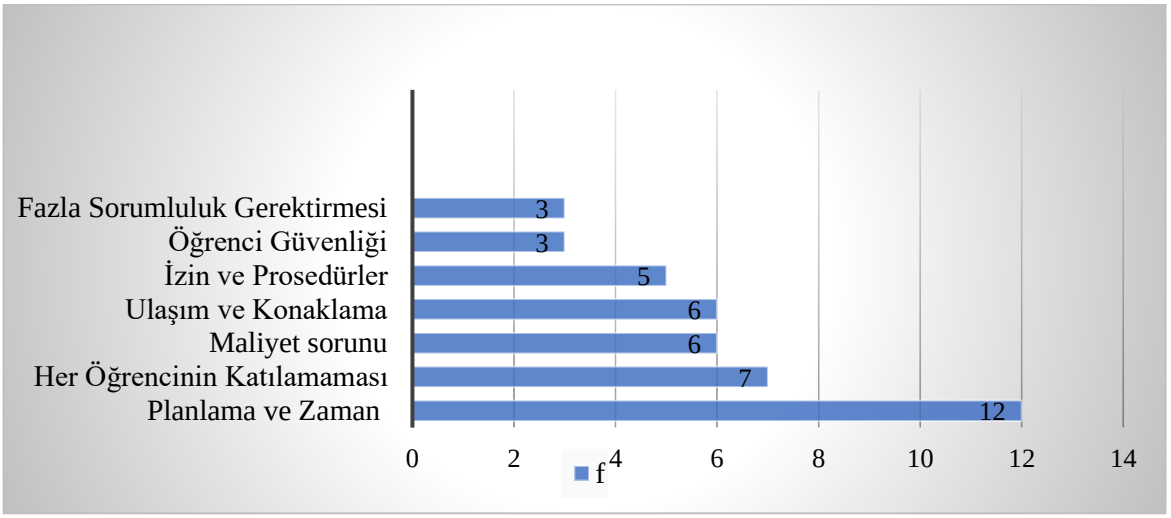

Şekil 5. Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının dezavantajlarına dair görüşleri

Bu görüşlerden bazıları şöyledir:

S.Ö. 7: "Bazen zaman açısından, maliyet açısından dezavantajlı olabilmektedir yine alınması gereken yasal izinleri de bu maddeler arasına ekleyebiliriz."

S.Ö.13:"Öğrencilerin güvenliği, kontrolü, etkinliğe verimli katılımları ve amaca odaklanmaları sağlandığında çok ciddi dezavantaj görmüyorum.(Kalabalık ve küçük yaş grubu sınıflarda ciddi yönetim ve disiplin sorunları yaşanabilir. Odaklanma ve etkinliğe aktif katılım sağlanmadığı takdirde istenilen amaç ve hedeflere ulaşılamaz."

S.Ö.14: "En büyük dezavantaj güvenlik sorunlarının sıklıkla yaşanması, geniş zaman alması, detaylı planlama istemesi, izin işlemlerinin gereksiz ve yorucu olması, maddi imkânsızlıkların bazı ortamların kullanılmasını engellemesi."

Araştırma kapsamında son olarak sınıf öğretmenlerine okul dışı öğrenme sürecini planlarken dikkat edilmesi gereken hususlar sorulmuş ve alınan yanıtlar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

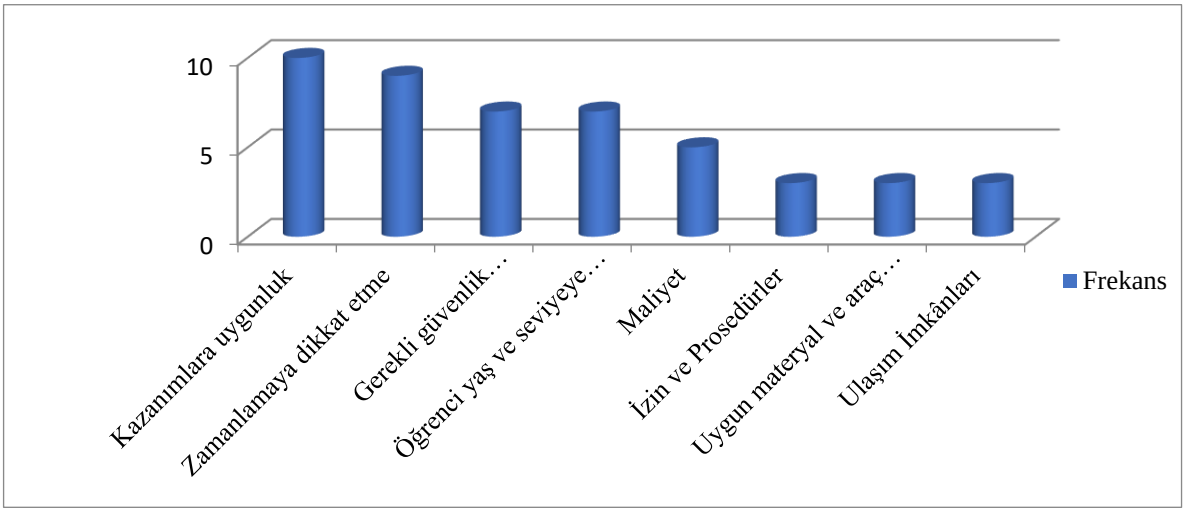

Şekil 6. Okul dışı öğrenme sürecini planlarken dikkat edilmesi gereken hususlar üzerine sınıf öğretmenlerinin görüşleri

Bu görüşlerden bazıları şöyledir:

S.Ö.2: "Öğrencinin katılıp katılmayacağı, fiziki ortamı, imkân ve şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Etkinliğin öğrenciye katacağı kazanımlar göz önünde bulundurulmalıdır."

S.Ö.3: "Çocukların ilgisini çekebilmesi, ders konularıyla ilişkili olması, çocukların seviyesine uygun olması, uygun bir zamanda yapılması, gereken güvenlik önlemleri alınmalıdır."

S.Ö.7: "Okul dışı öğrenme ortamının verilecek olan kazanıma uygun olmasına, güvenlik açısından öğrenci güvenliği için gerekli tedbirlerin önceden alınmış olmasına, öğrenci seviyesine uygun ilgi çekici alanlar olmasına dikkat edilebilir diye düşünüyorum."

S.Ö.11: "Zamanı çok iyi planlamalı. Oluşabilecek sorunları önceden belirleyip önlemler almalı. Bilgi eksikliğini gidermeli. Gerekiyorsa bir rehber ayarlanmalı."

S.Ö.13: "Öğrencilerin sayısı, yaşı, sınıfın genel atmosferine göre, öğrencilerin ilgi ve beceri dikkate alınarak etkinliğin kazanımlarına hizmet edecek öğrenme ortamları seçilmelidir. Güvenlik önlemleri alınmış ve kişisel ihtiyaçlarını giderebilecekleri sağlıklı ortamlar tercih edilmelidir. Ulaşım kolay ve güvenilir olmalıdır. Veli ve idari izinler alınmalı, gidilecek yer ile mutlaka irtibata geçilmelidir."

Yukarıda verilen cevaplar daha önce okul dışı öğrenme faaliyeti gerçekleştirmiş olan sınıf öğretmenlerinin görüşleri olarak dikkate alındığında yapılacak faaliyetlerde dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda önemli bilgiler içermektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar alan yazınla karşılaştırılarak tartışılmış ve yapılacak araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Araştırma kapsamında katılımcılara ilk olarak okul dışı öğrenmeden ne anladıkları sorulmuş ve alınan cevaplar kategorilere ayrılmıştır. Buna göre okul dışı öğrenme; okul dışında yapılan öğrenme, sosyal çevreden öğrenme, planlı öğrenme, yaparak yaşayarak öğrenme ve kalıcı öğrenme olmak üzere beş kategori oluşmuştur.

İkinci olarak katılımcılara okul dışı öğrenme ortamlarının neler olduğu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplarda en çok müze (16), bilim ve kültür merkezleri (11), kütüphane (10), ören yerleri (9), tarihi mekânlar (8), milli parklar (7) vurgulanmışken en az pazar yeri (1), ev-arkadaş ortamı (1), çevrimiçi ortamlar (2), sergi-fuar galerileri (4), sinema-konser-tiyatro (4) vurgulanmıştır.

Üçüncü olarak katılımcılara meslek hayatlarında okul dışı öğrenme faaliyeti planlayıp planlamadıkları sorulmuş ve planlayanların hangi faaliyetleri yaptıklarını paylaşmaları istenmiştir. Katılımcılardan on altısı okul dışı öğrenme faaliyeti gerçekleştirdiğini ve yalnızca bir tanesi de gerçekleştirmediğini belirtmiştir. Okul dışı öğrenme faaliyeti gerçekleştiren katılımcılar en çok müze, tarihi mekânlar, ören yeri ziyaretleri gerçekleştirmişken en az bilim sanat merkezleri ve hayvanat bahçesi ziyaretleri gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonucun Balkan Kıyıcı ve Atabek (2010) tarafından ortaya konan çalışma sonuçları ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Bir önceki soruya bağlı olarak dördüncü soruda katılımcılara okul dışı öğrenme ortamlarda gerçekleştirdikleri faaliyetlerde karşılaştıkları güçlükler sorulmuştur. Alınan cevaplara bakıldığında katılımcılar daha çok öğrenci güvenliği ve kontrolünü sağlamada, öğrencilerin dikkatlerini toplamada, izin işlemlerinde, ulaşım ve konaklama gibi konularda güçlük yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Altıncı olarak katılımcılara okul dışı öğrenme ortamlarında öğretmenin rolü üzerine katılımcı görüşleri alınmış ve alınan cevaplar üç kategori oluşturmuştur. Buna göre katılımcılar okul dışı öğrenme ortamlarında öğretmenlerin rehber, planlama-organizasyon ve güvenliği sağlama rollerini ifade etmişlerdir. Okul dışı öğrenmede öğretmene düşen görevin rehberlik etme olduğunu düşünen sınıf öğretmeni sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Yedinci olarak katılımcıların okul dışı öğrenme ortamlarında öğretim sürecinin yönetiminde karşılaştıkları durumlara dair görüşleri alınmıştır. Katılımcı görüşlerinde; öğrencilerin dikkatlerini toplama, sınıf kontrolünü sağlama, güvenlik gibi güçlükleri sıralamışlardır. Bunların yanı sıra katılımcılar okul dışı öğrenme ortamlarının ön hazırlık gerektirdiğini, ilgi çektiğini, kalıcı ve etkili öğrenme sağladığını vurgulamışlardır.

Sekizinci olarak okul dışı öğrenme ortamlarında katılımcıların öğrencilerde öğrenme çıktıları olarak; öğrencilerin hayal güçlerinin geliştiği, sosyalleştikleri, kazanımlara daha çabuk ulaşıldığı, öğrenmenin kalıcı hale geldiği, yaparak ve yaşayarak öğrenmenin olduğu gibi sonuçlara ulaştıkları anlaşılmıştır. Bu sonucun Öner'in (2015) çalışma sonuçları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Öner (2015) bu çalışması ile okul dışı öğrenme ortamlarının bilginin kalıcılığında ve derse olan ilgiyi arttırmada kullanılabileceğini belirtmiştir.

Dokuzuncu olarak ise okul dışı öğrenme ortamlarında öğrencilerin hangi becerilerinin geliştiği üzerine katılımcı görüşleri alınmıştır. Buna göre katılımcılar öğrencilerde; gözlem, sosyalleşme, eleştirel düşünme, öğrenmeyi öğrenme, sorumluluk, araştırma ve sorgulama becerilerinin geliştiğini ifade etmişlerdir. Karademir ve Erten (2013) de araştırmasında okul dışı öğrenmenin etkili ve kalıcı öğrenmeler sağladığını ifade etmiştir. Okul dışı öğrenme faaliyetleri ile yapılan etkinlikler, öğrenmeyi cesaretlendirmekte, öğrenme hızlarında bireysel farklılıkları olan her öğrencinin bilgilenmesine katkı sağlamakta, (Melber ve Abraham, 1999) ve okulda verilen eğitime destek olmaktadır (Gerber, Marek ve Cavallo, 2001). Okul dışı öğrenme ortamlarında yapılan faaliyetlerin bu olumlu etkileri sosyal bilimler, matematik, fen bilimleri ve sanat bilgisi gibi birçok disiplin alanında görülmektedir

Onuncu olarak katılımcılara okul dışı öğrenme ortamlarının avantajları ve dezavantajları üzerine görüşleri alınmıştır. Bunun üzerine avantajlar olarak: kalıcı öğrenme sağlaması, gerçek yaşamla bağ kurulması, yaparak yaşayarak öğrenme sağlaması, öğrenmeyi eğlenceli hale getirmesi, soyut bilgilerin somutlaşması, öğrencilerde gözlem yapma ve sosyal becerileri geliştirmesi ifade edilmiştir. Benzer şekilde Bozdoğan, Okur ve Kasap (2015) öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrendikleri bilginin zihinlerinde daha kalıcı olduğunu vurgulamıştır.. Martin (2004) müzelerde yapılan fen eğitiminin öğrencilerin öğrenmelerinde başarılı olduğunu ve sınıf içi öğrenmeye yardımcı olduğunu söylemiştir. Dezavantajlar olarak ise; planlama-zaman sorunu, her öğrencinin çeşitli nedenlerle katılamaması, maliyet, ulaşım-konaklama, öğrenci güvenliği, izin prosedürleri ve öğretmene fazla sorumluluk yüklemesi şeklinde belirtilmiştir. Türkmen (2015) ve Çengelci (2013) ise öğretmenlerle beraber yaptıkları araştırmalarda öğretmenler okul dışı öğrenme ortamlarının dezavantajları olarak; izin-prosedür işlemleri, maliyet, zaman, vb. olduğunu ifade etmişlerdir. Malkoç (2014), Akkuş ve Meydan (2013), Safran ve Ata (2006), tarafından yapılan araştırmalarda da izin ve prosedürlerin çok olması nedeniyle öğretmenlerin bu tür faaliyetleri yeterince yapmak istemediği sonucuna bakıldığında bu araştırmada elde edilen sonuçlar ile örtüştüğü görülmektedir.

Son olarak katılımcılardan okul dışı öğrenme ortamlarında süreci planlarken dikkat edilmesi gerekenler üzerine görüşleri alınmıştır. Buna göre katılımcılar: kazanımlara uygun faaliyetler olmasına, zamanlamaya dikkat edilmesine, güvenlik önlemlerine, uygun materyal seçimlerine, öğrenci yaş ve seviyesine uygun olmasına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar Çengelci (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonuçlarını desteklemektedir.

Bu araştırmada ortaya çıkan sonuçlarda sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamları hakkında çoğunlukla aynı düşüncelere sahip oldukları, farklılıkların az olduğu görülmektedir. Okul dışı öğrenme ortamları dendiğinde çoğu öğretmenin müze, kütüphane bilim kültür merkezleri gibi cevapları verdikleri anlaşılmıştır. Bir öğretmen okul dışı öğrenme ortamını ev ve arkadaş ortamı olarak belirtirken bir diğer öğretmen ise pazar yeri olarak ifade etmiştir. Öğretmenlerin genellikle yaptıkları faaliyetlerle verdikleri cevapların birbiri ile örtüştüğü görülmektedir. Çoğu sınıf öğretmeni okul dışı öğrenme ortamını; okulun tamamen dışında, okuldan bağımsız olarak düşünmüşlerdir. Türkmen (2016) okul bahçelerinin okul dışı öğrenme ortamı için uygun olduğunu belirtmiştir. Ancak sınıf öğretmenlerinden hiçbiri okul bahçesinde de öğretim gerçekleştirilebileceğine dair bir fikir belirtmemiştir.

Sonuç olarak araştırma bulguları incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin çoğunun en az bir okul dışı öğrenme faaliyeti planladıkları görülmektedir. Sınıf öğretmenleri, okul dışı öğrenme ortamlarının; müfredattaki kazanımlara olumlu etkisi olduğunu, yaparak yaşayarak öğrenme ortamı oluşturduğunu, soyut bilgileri somutlaştırdığını ve bu sebeple öğrencilerde kalıcı öğrenmenin gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Ayrıca öğretmenler, izin işlemleri, ulaşım, maliyet, öğrenci güvenliği ve kontrolünün sağlanması gibi bir takım sorunların çözülmesi halinde okul dışı öğrenme ortamlarının daha çok ve istekli olarak yapılacağını düşünmektedirler.

Araştırma sonunda şu öneriler sunulmuştur:

Bu araştırmada okul dışı öğrenme ortamları üzerine sınıf öğretmeni görüşleri alınmıştır. Benzer bir araştırma öğrenci ve diğer branş öğretmenlerinin görüşleri alınarak gerçekleştirilebilir.

Okul dışı öğrenme üzerine hizmet içi eğitimler düzenlenerek öğretmenlerin yanlış bilgileri düzeltilebilir, eksik bilgileri tamamlanabilir.

Okul dışı öğrenme ortamları üzerine uygulamalı eylem araştırmaları, nicel araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Öğretmenlerin yaşadıkları sorunlara baktığımızda okul dışı öğrenme faaliyeti planlamada izin işlemlerinin yerine getirilmesinde zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin okul dışı öğrenme faaliyetleri planlamalarında izin işlemlerini kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılabilir.

Ulaşım, konaklama, maliyet yükünün öğretmen ve veliler üzerinden hafifletilmesi açsından sivil toplum örgütleri, belediye, kaymakamlık ve milli eğitim müdürlüklerinin teşvik edici bir yol izlemeleri okul dışı öğrenme faaliyetlerinin yaygınlaşmasında önemli bir unsur olabilir.

Ülkemizin her bölgesinde müzelere erişimin mümkün hale getirilmesi, bu mümkün olmasa bile sanal müzelerin sayısının arttırılarak öğretmenlerin ve öğrencilerin hizmetine sunulması sağlanabilir.

Sınıf öğretmenlerinin bazılarının sınıf mevcutlarının okul dışı öğrenmede dezavantajı olduğunu belirttikleri husus göz önüne alındığında etkili bir okul dışı öğrenme faaliyeti gerçekleştirilmesi için sınıf mevcutları azaltılabilir.

KAYNAKÇA

1. Akkuş, A., Meydan, A. (2013). Sosyal bilgiler öğretiminde tarihi ve coğrafi mekân uygulamalarının değerlendirilmesi. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi. 4,13, 14-30.
2. Akyüz, Y. (2009). Türk eğitim tarihi. Ankara: Pegem A Akademi.
3. Ay, Y. , Anagün Ş. S., Demir M. Z. (2015). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Fen Öğretiminde Okul Dışı Öğrenme Hakkındaki Görüşleri. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/15, 103-118.
4. Balkan Kıyıcı, F., Atabek Yiğit, E. (2010). Science education beyond the classroom: a field trip to wind power plant. International Online Journal of Educational Sciences, 2(1), 225-243.
5. Bozdoğan, A. E. , Okur, A., Kasap, G. (2015). Planlı bir alan gezisi için örnek uygulama: Bir fabrika gezisi. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (14), 1-12.
6. Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
7. Cain J., Policastri, A. (2011). Using Facebook as an informal learning environment. American Journal of Pharmaceutical Education, 75 (10), 207.
8. Creswell, J. W. (2005). Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.
9. Çengelci, T. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sınıf Dışı Öğrenmeye İlişkin Görüşleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,13(3), 1823-841.
10. Ergün, M. (2009). Köy Öğretmen Okulu denemesi ve Mustafa Necati. Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi Sempozyumu (s. 292-300) 2-3 Ocak 2009, İzmir.
11. Fidan, N. (2012) Okulda Öğrenme Ve Öğretme Kitabı 3 s. 4-5 Ankara: PegemA.
12. Gerber, B.L., Marek, E.A., Cavallo, A.M.L. (2001). Development of an informal learning opportunities assay. International Journal of Science Education 23(6), 569-583.
13. Karademir, E., Erten, S. (2013). Determining the factors that affect the objectives of preservice science teachers to performout door science activities. International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology, 1(4), 270-293.

14. Laçin Şimşek, C. (2011). Okul Dışı Öğrenme Ortamları ve Fen Eğitimi. Fen Öğretiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamları. (Ed. Laçin Şimşek, 2011). Ankara: Pegem Akademi.
15. Malkoç, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde sınıf dışı okul ortamlarının kullanılma durumları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
16. MEB. (2018). İlköğretim Kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) Fen Bilimleri Dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı, Ankara: MEB.
17. Melber, L.H., Abraham, L.M. (1999). Beyond the classroom: Linking with informal education. Science Activities, 36, 3-4.
18. Öner, G. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Okul Dışı Tarih Öğretimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. Türk Tarih Eğitimi Dergisi. 4 (1), 89-121.
19. Richards L., Morse, J. M. (2007) Read me first for a user's guide to qualitative methods. London: Sage.
20. Safran, M. (Ed.) ve Ata, B. (2006). Okul dışı tarih öğretimi. Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler. Ankara: Gazi Kitabevi.
21. Şimşek, M. (2002). TKY ve tarihteki bir uygulaması Ahilik. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
22. Şimşek, C. L. (2011). Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları. Pegem A. Ankara.
23. Türkmen, H. (2016). Sınıf Dışında Öğrenme. H. Türkmen, M. Sağlam, & E., Şahin Pekmez (Eds.) İlköğretimde Eğlendiren ve Anlamayı Geliştiren Fen Öğretimi (sf. 95-126). Ankara: Nobel Yayıncılık.
24. Türkmen, H. (2015) İlkokul Öğretmenlerinin Sınıf Dışı Ortamlardaki Fen Öğretimine Bakış Açıları. Journal of European Education, 5(2), 47-55.
25. Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 9. Baskı. Seçkin yayıncılık. Ankara.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(22)

Dr. Sinan ARI[62]; Saniye ERDEM[63]

NEŞET ERTAŞ'IN MISRALARINDAN DEĞERLER EĞİTİMİ

VALUES EDUCATION FROM NEŞET ERTAŞ'S LINES

ÖZ

Güncel öğretim programları incelendiğinde değerler eğitimi için ayrı bir bölüme yer verildiği ve değerlerin programların perspektifini oluşturduğu görülmektedir. Okullarda bilişsel eğitimin yanı sıra duyuşsal eğitime de gereken önemin verilmesi üzerinde durulması gereken konulardandır. Buradan yola çıkılarak çalışma kapsamında ünlü halk ozanı Neşet Ertaş türkülerinin değerler eğitimi temelinde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın bütününde nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Veriler doküman incelemesi yolu ile alan yazındaki makaleler, dergiler ve elektronik ortamdan yararlanarak ulaşılan toplamda yirmi beş türküden oluşmaktadır. Bu noktada çalışma yirmi beş türkü ile sınırlıdır. Betimsel analize tabi tutulan veriler, daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenerek yorumlanmıştır. Çalışmada sekiz değer temelinde Neşet Ertaş'ın yirmi beş türküsü incelenmiştir. Seçilen eserleri üzerinde yapılan analizlerde adalet, saygı, sevgi, dürüstlük, doğruluk, vatanseverlik, çalışkanlık, sabır ve yardımseverlik değerlerini yoğun bir şekilde vurgulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: değerler eğitimi, türkü, eğitim.

ABSTRACT

When current curricula are examined, it is seen that there is a separate section for values education and values form the perspective of the programs. In addition to cognitive education in schools, it is one of the issues that should be emphasized that emotional education should be given the necessary importance. Based on this, it is aimed to examine the folk songs of the famous folk poet Neşet Ertaş on the basis of values education within the scope of the study. Qualitative research approach was adopted throughout the study. The data consists of twenty-five folk songs in total, which were accessed through document analysis, using articles in the literature, journals and electronic media. At this point, the study is limited to twenty-five folk songs. The data subjected to descriptive analysis were summarized and interpreted according to predetermined themes. In the study, twenty-five folk songs of Neşet Ertaş were examined on the basis of eight values. In the analyzes made on his selected works, it was concluded that the values of justice, respect, love, honesty, truthfulness, patriotism, hard work, patience and benevolence were intensely emphasized.

Keywords: *values education, folk song, education.*

[62] **MEB, dr.sinanari@gmail.com; ORCID: 0000-0003-0769-7317**
[63] **MEB, saniyerdem0@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3481-0418**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Toplumların var olmasında ve kendine ait karakteristik özelliklerini devam ettirebilmesinde sahip olduğu değerlerin önemi çok fazladır. Bu önem nedeniyle son yıllarda değer eğitimi ile ilgili çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Zira birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bazı değer aşınımları söz konusudur (Yığman, 2019). Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin öğrenim durumlarına göre dağılımlarından yola çıkarak Arı ve Erdem (2021:128); değerler eğitimi üzerine daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Toplumsal düzenin sağlanabilmesi için ahlaki değerleri benimseyen bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada Akbaş (2008:9), okulların görevlerinden birinin de okul programlarında açıkça belirtilmiş ya da belirtilmemiş olan değerleri öğretmek olduğunu, öğrencilerin ahlaki gelişimine katkıda bulunarak karakterlerini olumlu yönde etkilemek olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Belet ve Deveci (2008), okulun iyi vatandaşlar yetiştirmek ve toplum devamlılığı için değerleri kazandırmada etkili bir aracı kurum olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumda okullarda bilişsel eğitimin yanı sıra duyuşsal eğitime de gereken önemin verilmesi üzerinde durulması gereken konulardandır. Buradan yola çıkılarak çalışma kapsamında ünlü halk ozanı Neşet E türkülerinin değerler eğitimi temelinde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma fikri bir köy okulunda TÜBİTAK projesine "değerler eğitimi" kategorisinde katılma isteğiyle ortaya çıkmıştır. Karakaya (2007) çocukluktan itibaren insanın kimlik kazanmaya başladığı düşünüldüğünde çocuklara bu süreçte milli kahramanlar, topluma mal olmuş örnek şahsiyetlerin model olarak gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Güncel öğretim programları incelendiğinde değerler eğitimi için ayrı bir bölüme yer verildiği ve değerlerin programların perspektifini oluşturduğu görülmektedir. Her bir programda yer alan kök değerler şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik (MEB, 2008:4). Yaman (2012), Türk toplumunun, hoşgörü, çalışkanlık, misafirperverlik, Allah inancı, şükür, kader, vatan sevgisi gibi daha da çoğaltılabilecek değerlere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Hayatın bütününde etkili olacak bu değerleri ve ilişkili olan alt değerleri benimseyen bireyler yetiştirebilmenin bir yolu da derslerde değerlerle ilgili kazanımlara yer verilmesi ve değerleri içeren eserlerin kullanılmasından geçmektedir. Geçmişten bugüne zaman içerisinde ortaya çıkan anonim türkülerde toplumun duyguları, düşünceleri, değer yargıları, toplumun sözcüsü konumunda olan sanatçılar tarafından dile getirilmiştir. Geçmişte bu değerleri Mevlâna düşünce yoluyla, Yunus Emre şiirleriyle, Nasreddin Hoca fıkralarıyla yansıtmıştır. Müzik tarihinde önemli bir yere sahip olan sanatçılar ise toplumların gören gözü, işiten kulağı ve konuşan dili olmuşlardır. Toplumun sözcüsü konumunda olan bu sanatçılar kişisel duyuş, düşünüş ve inançlarının yanı sıra ortaya koydukları eserlerle toplumların ortak değerlerini kendi sanat süzgeçlerinden geçirerek ifade etmişlerdir. Bu sanatçılardan biri olan Neşet Ertaş da ortaya koyduğu eserlerle topluma mal olmuş sanatçılardan biridir. Yaşar Kemal'e göre "bozkırın tezenesi" Neşet Ertaş'ın hayatı türkü ve türküleri de hayatın ta kendisidir. Ayrıca Neşet Ertaş, sözleri çoğu türküleşmiş şiirleriyle de usta bir halk şairidir. Neşet Ertaş'ın ruh ve gönül macerası bizatihi bir türküdür ve hiç bitmeyen bir bozlaktır adeta. Söylediği her türküde gerçek hayattan bir karşılık olduğu görülmektedir (Yamaner Yamak, 2003).

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmanın bütününde nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. "Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olaylarının doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada araştırılması amaçlanan olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan dokuman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Çalışma kapsamında problem cümleleri şunlar olmuştur:

1. Neşet Ertaş mısraları değerler eğitimi bakımından hangi unsurları içermektedir?
2. Neşet Ertaş türkülerinin değerler eğitiminde kullanılabilirliği nedir?

Çalışma sürecine dair iş zaman çizelgesi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 1. Çalışma iş zaman çizelgesi

İşin tanımı	Eylül	Ekim	Kasım
Literatür taraması	*		
Neşet Ertaş'ın hayatı ve eserleri ile ilgili verilerin toplanması ve sınırlandırılması		*	
Verilerin analizi ve raporu			*

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler doküman incelemesi yolu ile alan yazındaki makaleler, dergiler ve elektronik ortamdan yararlanarak ulaşılan toplamda yirmi beş türküden oluşmaktadır. Bu noktada çalışma yirmi beş türkü ile sınırlıdır. Betimsel analize tabi tutulan veriler, daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenerek yorumlanmıştır. Bu tür analizde amaç elde edilen bulguların düzenlenerek yorumlanmasıdır. Veriler önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir sonra sebep-sonuç ilişkisi kurularak incelenir. Daha sonra elde edilen tüm verilerden bazı sonuçlar çıkarılır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu kapsamda Neşet Ertaş'ın türkülerinde yer alan değerler; eğitim öğretim sürecindeki önemi ve değerler eğitimine katkısına göre sevgi, saygı, dürüstlük (doğruluk), yardımseverlik, eşitlik (adalet), sabır, vatanseverlik ve çalışkanlık olmak üzere 8 değer temelinde kategorilere ayrılarak incelenmiştir.

BULGULAR

Neşet Ertaş türkülerinin eğitim – öğretimdeki kullanılabilirliği ve değerler eğitimine katkısı ile ilgili elde edilen uygun içerikler; sevgi, saygı, dürüstlük (doğruluk), yardımseverlik, eşitlik (adalet), sabır, vatanseverlik ve çalışkanlık olmak üzere 8 alt kategoride sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda türkü örnekleri ile eşleştirilen değerler örneklerle verilmiş ve sonunda bir tablo içerisinde özetlenmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan 25 adet Neşet Ertaş türküsünden 17 türkü içerisinde sevgi değerinin olduğu tespit edilmiştir. Örnekleri aşağıdaki gibidir:

"Gel sevelim; sevileni, seveni
Sevgisiz gönüller, gülmüyor; canım!
Nice gördüm dizlerini döveni
Giden ömür, geri gelmiyor; canım"

Gel Sevelim Sevileni Seveni

"Sevgisiz olanın, olmaz hayâsı
Fesatlık üretmek olur gayesi
Sevgisiz kalanın bir gün mayası
Nerde, belli olmaz; kokar mı; kokar!"

İlimsizlik Bilgisizlik Yüzünden

Çalışmanın devamında saygı değeri incelendiğinde ise 11 türküde saygı değerinin işlendiği görülmüştür. Aşağıda örnekler sunulmuştur:

"Vatan-ı memleketim, bu mutlu günde
Büyüğüne, küçüğüne saygı duyarım.
Ayrım yapmayana, kendi gönlümde
İnsanlık adına sevgi duyarım.

Vatan-ı Memleketim Bu Mutlu Günde

"Kırmayın ana kalbini
Analara hürmet edin.
Her zaman sorun halini
Analara hürmet edin."

Kırmayın Ana Kalbini

Değerler kapsamında türkülerin analizi neticesinde 25 adet türkü içerisinde 7 türkünün eşitlik/adalet değeri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda örnekler sunulmuştur:

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

"İkilik noktası çıksın aradan
Bir'dir Allah adı, hoş değil midir?
İnsanları bir yaratmış Yaradan
İnsanlar hep bir, kardaş değil midir?"

İkilik Noktası Çıksın Aradan

"Bir yaratmış Allah tüm insanları
Ayrılık, fesadın sözünden olur.
Ayrı görme gel, şu insanoğlunu
Her niyet, kişinin özünden olur."

Bir Yaratmış Allah Tüm İnsanları

Bir diğer değer olan çalışkanlık değeri incelendiğinde ise 25 türküden 6'sında çalışkanlık değeri görülmüştür. Bir örneği aşağıdaki gibidir:

"İsterim ki bu dünyada
Hiç kimse cahil kalmasın.
Okusun ilmin kitabını
Cahilden akıl almasın."

İsterim Ki Bu Dünyada

Değerler kapsamında türkülerin analizi neticesinde 4 adet türkünün sabır değeri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda bir örneği verilmiştir.

"Sabreyle ey gönül, sabırsız olma
Cümleyi gönüne yar eden vardır.
Darda kaldım diye umutsuz olma
Yoğ iken dünyayı var eden vardır."

Sabreyle Ey Gönül Sabırsız Olma

Çalışmanın devamında vatanseverlik değeri incelendiğinde çalışma kapsamındaki 25 türküden 4 türküde vatanseverlik değeri olduğu görülmüştür. Örnekleri şöyledir:

"Ana vatanımsın baba yurdumsun
Ozanlar diyarı, şirin Kırşehir
Uzak kaldım gurbet elde derdimsin
Hasretin bağrımda derin Kırşehir

Şirin Kırşehir

Başkaldırdı Yunan, durmaz göründü
Sab'rile sabretti durdu, Türkiye.
Zapt etti Kıbrıs'ı, vermez göründü
Bu işi dünyaya sordu, Türkiye

Baş Kaldırdı Yunan Durmaz Göründü

Yardımseverlik bağlamında seçilen 25 türkünün 4'ünde ozanın bu değeri farklı boyutlarla türkülerinde işlediği görülmüştür. Örnekleri aşağıda sunulmuştur:

"Kendin' bilen, bunu anlar
Çünkü Hak'tır, bütün canlar
Yardımlaşsın tüm insanlar
Dünyada fakir kalmasın"

İsterim Ki Bu Dünyada

"İnsanlık gaynıyo ganı
Hızmat vermektir her anı
Gardaş bilen tüm insanı
Doktor Mehmet Ali Altın"

Doktor Mehmet Ali Altın

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Değerler kapsamında türkülerin analizi neticesinde 4 adet türkünün doğruluk değeri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda örnekleri verilmiştir:

"At kini, kibiri; sıyrıl gururdan
Bilir kalbimizi bizi yaradan
Gerçektir insanı yoktan var eden
Daha bundan başka ne deyim sana?"
Eğer İnsan İsen Kalbini Düzelt
"Aldanıp şeytan sözüne
Uyma sakın, uyma sakın!
Kötü fikiri özüne
Koyma sakın, koyma sakın!"
Aldanıp Şeytan Sözüne

Yukarıda çeşitli örnekleri verilen Neşet Ertaş türkülerinde programda yer alan tüm değerlerin farklı şekillerde geçtiği görülmektedir. Çalışmanın 25 türkü ile sınırlı tutulduğu dikkate alındığında ozanın diğer türkülerinde de birçok değerin yer alacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca bu değerlerden bazılarının evrensel değerler olduğu unutulmamalıdır. Aşağıda verilen tabloda 25 türkü ve eşlendiği değer özetlenmiştir.

Tablo 2. Neşet Ertaş'ın 25 türküsü ve değer eşleştirmesi

Neşet Ertaş Eserleri	Sevgi	Saygı	Doğruluk	Eşitlik	Çalışkan-lık	Sabır	Vatan se-verlik	Yardımse-verlik
Aldanıp Şeytan Sözüne	**X**		**X**					
Aşkı Kimden Aldın Sevgiyi Kimden	**X**	**X**		**X**				
Başkaldırdı Yunan Durmaz Göründü							**X**	
Ben Senin Kıymetin Bilmedim Anam	**X**	**X**						
Bin Dokuz Yüz Otuz Sekiz Cihana	**X**	**X**				**X**		**X**
Bir Yaratmış Allah Tüm İnsanları	**X**		**X**	**X**				
Bu Dünyada Başka Bir Şey İstemem						**X**		
Bulunur Mu?	**X**					**X**		
Delikanlı	**X**	**X**						**X**
Dinle Sana Bir Sözüm Var				**X**				
Doktor M. Ali Altın	**X**	**X**		**X**	**X**		**X**	**X**
Eğer İnsan İsen Kalbini Düzelt			**X**					

Gel Sevelim Sevileni Seveni	**X**							
Hürmet Edek Analara	**X**	**X**						
İki Büyük Nimetim Var	**X**	**X**						
İkilik Noktası Çıksın Aradan	**X**		**X**	**X**				
İlimsizlik Bilgisizlik Yüzünden	**X**	**X**			**X**			
İsterim Ki Bu Dünyada				**X**	**X**			**X**
Kırmayın Ana Kalbini	**X**	**X**						
Sabreyle Ey Gönül Sabırsız Olma						**X**		
Sevda Olmasaydı	**X**							
Şirin Kırşehir	**X**	**X**					**X**	
Vatan-ı Memleketim Bu Mutlu Günde	**X**	**X**		**X**	**X**		**X**	

Tablo 2'de Neşet Ertaş'ın incelenen türküleri ve türkülerin içerisinde bulunan değerler yer almaktadır. 'Doktor Mehmet Ali Altın' türküsü içerisinde sevgi, saygı, eşitlik, çalışkanlık, vatanseverlik ve yardımseverlik olmak üzere 6 değeri içerisinde barındırarak en fazla değer bulunan türküdür.

Tablo 3: Neşet Ertaş Türkülerinin Değerler ile İlişkili Eser Sayısı

Değerler	Sevgi	Saygı	Doğruluk	Eşitlik	Çalışkanlık	Sabır	Vatanseverlik	Yardımseverlik
Eser Sayısı	17	11	4	7	4	4	4	4

Tablo 3 incelendiğinde, Neşet Ertaş'ın değerler ile ilişkili eserlerinin sayı dağılımı yer almaktadır. İncelenen türkülerde en fazla sevgi, ardından saygı değeri tespit edilirken en az yardımseverlik, doğruluk vatanseverlik ve sabır değerleri yer almaktadır. İnsanların iyi ile kötü davranışlar arasında ayrım yapmasına olanak sağlayan kabuller ve inançlar olan değerler, insanların duygu ve düşüncelerini etkileyerek onların tercih ve davranışlarında önemli rolleri vardır. Bazı değerler topluma özgü iken bazıları evrenseldir. Bu bakımdan değerler toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması, bunların sonraki kuşaklara aktarılmasında büyük öneme sahiptir. Neşet Ertaş türkülerinin de bu bakımdan tüm derslerde kullanılabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Çalışmada sekiz değer temelinde Neşet Ertaş'ın yirmi beş türküsü incelenmiştir. Seçilen eserleri üzerinde yapılan analizlerde adalet, saygı, sevgi, dürüstlük, doğruluk, vatanseverlik, çalışkanlık, sabır ve yardımseverlik değerlerini yoğun bir şekilde vurgulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen 25 eserde sevgi değeri ile ilişkili 17 eserin, saygı değeri içerikli 11 eserin, doğruluk değeri içerikli 4, eşitlik değeri içeren 7, çalışkanlık değeri içeren 4, sabır değeri içeren 4, vatanseverlik değeri içeren 4 ve yardımseverlik değeri içeren 4 eserin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sevgi değerinin eserlerde geçen en sık

değer olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bir başka çalışma sonuçları da buradaki bulguları destekler niteliktedir. Bahsi geçen çalışmada Ertaş'ın türkülerinde en çok yer verilen değerin sevgi değeri olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada, sıklıklarına göre sevgi değerinden sonra, hoşgörü, dürüstlük, saygı, sorumluluk, ulusal değerler, yardımlaşma ve dayanışma, barış değerlerine rastlanmıştır (Güven, 2007).

Değerlerin öğrencilere kazandırılmasında hem halk müziğinin ve hem de halk ozanlarının hayatlarının ve eserlerinin kullanılmasının eğitim öğretim sürecinde değerler eğitimi öğretimine önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir. Arıcı ve Er'in (2017) değerler eğitimi aracı olarak türküler araştırmasında halk edebiyatının seçkin ürünlerinden olan türkülerin değerler eğitimi aktarmada işlevsel bir boyut kazandırabileceğini belirtmişlerdir. Benzer bir çalışmada yine halk müziğinin ve halk ozanlarının değerler eğitiminde kullanılabileceği ve bu konuda daha fazla çalışma gerektiği vurgulanmıştır (Turhan ve Kova, 2012).

Çalışmada Neşet Ertaş'ın türkülerinin sadece şarkı sözü olarak Müzik dersinde içerik ve etkinlik olarak yer almaması gerektiği, Neşet Ertaş türkülerinin içerik ve etkinlik olarak farklı derslerin de değerler eğitimi becerileri kapsamında ele alınmasının uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazında "Türkülerin Türkçe Eğitiminde Kullanılabilirliği", "7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi" gibi çalışmalar bulunmaktadır (Tekşan ve Süğümlü, 2018; Gökdemir, 2019). Çalışmalar incelendiğinde yapılan bu çalışmayı destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmış olduğu görülmektedir.

Çalışma sonunda eğitim – öğretim programlarında değerler eğitiminin öğretimi konusunda halk ozanlarının hayatlarına ve eserlerine yer verilmesi önerilmektedir. Değerler eğitimi öğretimi ile ilgili öğrencilere kendi kültürlerini benimsetecek ve sevdirecek etkinlikler yapılmalıdır. Türkülerin değer kapsamı incelendiğinde yalnızca milli değerler barındırmadığı evrensel değerlerin de yer aldığı görülmektedir. Dolayısı ile Neşet Ertaş'ın hayat öyküsüne ve türkülerine farklı derslerin eğitim öğretim sürecinde değerler eğitimi ile ilişkilendirilerek verilebileceği ve böylelikle derslerin monotonluktan çıkarak dikkatlerin daha çok çekileceği düşünülmektedir. Değerler eğitimi kazanımları için sınıf panolarındaki değerler eğitimi köşesi bölümü oluşturulabileceği ve Neşet Ertaş eserlerinden yararlanılabileceği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. Değerler Eğitimi Dergisi 6 (16). 9-27.
2. Arı, S. ve Erdem, S. (2021). İlkokul Dördüncü Sınıf Ders Kazanımlarının Değerler Kapsamında İncelenmesi. International Congress of Science Culture and Education (128-133). Antalya: 21-24 Ekim
3. Arıcı, A.F. ve Er, Z. (2017). Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi. İçinde T. Şimşek ve B.V. Yıldız (Editörler). IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (ss. 19-29). İstanbul: 20-21 Ekim 2017.
4. Belet, Ş. D. ve Deveci, H. (2008). Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi. VII. Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu (ss.1-31). Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi: 2-4 Mayıs
5. Gökdemir, S. (2019). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
6. Güven, A. Z. (2017). Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan: Neşet ERTAŞ. International Journal of Languages' Educatiın and Teaching, 5 (1), 79-89.
7. Karakaya, S. (2007). Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Değeri ve Fıkraların Benlik Durumlarına Göre Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
8. MEB (2018). Müzik Dersi Öğretim Programı.
9. Tekşan, K. ve Süğümlü, Ü. (2018). Türkülerin Türkçe Eğitiminde Kullanılabilirliği. Sakarya University Journal of Education 8 (4), 286-99.

10. Turhan, M. ve Kova, Ö. (2012). Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme. Journal of Education and Humanities. 3 (6), 117-128.
11. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (10.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(23)

Öğr. Gör. Aykut TOSUN[64]

SPORDA İNOVASYONA TEORİK BİR BAKIŞ

A THEORETICAL LOOK AT INNOVATION IN SPORTS

ÖZ

İnovasyon yönetimi hakkında geniş bir bilgi birikimi vardır ancak spor perspektifinden daha az şey bilinmektedir. İnovasyon, günümüzde sporda önemli bir rol oynar. Yeni fikirler, değişim ve yenilenme yoluyla inovasyon, sporun nasıl oynandığını, izlendiğini ve organize edildiğini şekillendirmeye yardımcı olur. Başka bir deyişle, inovasyon sporun toplumdaki rolünü etkiler. Sporun gelişimi için önemine rağmen, inovasyon hak ettiği bilimsel ilgiyi görmemiştir. Ancak son yıllarda spor inovasyonu kendi başına bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu makale, yenilik ve spor üzerine önceki ve güncel araştırmaları gözden geçirerek spor inovasyonu hakkındaki güncel bilgileri sentezlemeyi amaçlamaktadır. İncelenen literatüre dayanarak, bir spor inovasyonu tipolojisi geliştirilmiştir. Bu makalenin amacı, özellikle spor inovasyon yönetimine odaklanan bir araştırma gündemi önererek inovasyon ve spor alanlarını bir araya getirmektir. Bu, gelecekteki araştırma yönergelerini ve yönetimsel çıkarımları önererek spor ve inovasyon çalışmaları arasındaki boşluğu kapatmaya yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Spor Yönetimi, İnovasyon, Spor İnovasyonu.

ABSTRACT

There is extensive knowledge of innovation management, but less is known from a sports perspective. Innovation plays an important role in sports today. Innovation through new ideas, change and innovation helps shape how the sport is played, watched, and organized. In other words, innovation affects the role of sports in society. Despite its importance for the development of sport, innovation has not received the scientific attention it deserves. However, in recent years, sports innovation has started to emerge as a research area in its own right. This article aims to synthesize current knowledge on sports innovation by reviewing previous and current research on innovation and sports. Based on the reviewed literature, a typology of sports innovation has been developed. The purpose of this article is to bring together the fields of innovation and sport by proposing a research agenda focusing specifically on sports innovation management. This will help bridge the gap between sports and innovation studies by suggesting future research directions and managerial implications.

Keywords: *Sports, Sports Management, Innovation, Sports Innovation.*

[64] **Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli/TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-6839-8858**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Spor, kendi gelenekleri ve toplumla bağlantıları aracılığıyla ekonominin diğer birçok sektörünü etkileyen küresel bir endüstridir. İnovasyon, 'yeniyi' ve rekabet avantajını temsil etmesi açısından spor için de önemldiir. Geniş anlamda inovasyon, bir teknoloji, ürün, hizmet, yapı, sistem veya süreç biçiminde yeni bir fikir veya davranışın piyasaya sunulmasıdır (Damanpour, 1992; Zaltman et al, 1973) .

İnovasyon, buluştan farklıdır. Bir sorunu çözmek için yeni bir fikrin keşfinin ötesine geçer ve bunun yerine bu buluşun son kullanıcılara veya tüketicilere pazara sunulmasına odaklanır (Garcia & Calantone, 2003. Spor bağlamında, önceden belirlenmiş bir soruna veya ihtiyaca çözüm olan yenilikler, sporu geliştirmek ve bireylerin ve kuruluşların deneyimlerini ve performanslarını en üst düzeye çıkarmak için kritik öneme sahiptir. u nedenle spor toplumda merkezi bir role sahiptir ve popülaritesi nedeniyle hükümetlerin topluluklarla bağlantı kurmasında önemli bir yol sağlar.

Spor teknolojisindeki gelişmeler, büyüyen küresel spor ve rekreasyon endüstrisinin bir parçasıdır. Bireysel düzeyde, teknoloji inovasyonu, uygulama ve sporla bağlantı kurma şeklimizi değiştiriyor. Örneğin, teknolojinin yenilikçi kullanımları, IPad'ler ve Akıllı Telefon uygulamaları aracılığıyla en iyi uygulama koçluğu hakkında uzman bilgilerinin yayılmasına yardımcı olabilir ve böylece daha etkileşimli deneyimler için eğlence amaçlı spor katılımcılarının ihtiyaçlarını karşılayabilir.

Ayrıca, medya ve bilgi teknolojileri (örneğin, yüksek hızlı ve kızılötesi kameralar) izleyenlerin eğlence ihtiyaçlarını ele alır ve antrenörlere ve yetkililere hayati bilgiler sağlar.

Bu makalenin amacı, inovasyon ile spor literatürü arasındaki bir dizi ilişkiyi belirleyerek sporun nasıl bir inovasyon yeteneğine sahip olabileceğine dair bazı önerilerde bulunmaktır.

Teorik Bir Kavram Olarak İnovasyon

İnovasyon üzerine teoriler işletme literatüründe bol miktarda bulunmaktadır (örneğin, Crossan &Apaydın, 2010; Damanpour, 1996)

İnovasyon stratejisi, bir organizasyonun planlama ve tahmin yapmayı içeren fikirler geliştirmeye kararlı olmasını içerir (Adams et al, 2006). İnovasyonun yönetsel belirleyicileri, inovasyonu nasıl etkiledikleri açısından yöneticilerin kişiliğine ve davranışlarına odaklanmayı içerir (Damanpour & Schneider, 2009). İnovasyonun iş faaliyetleriyle ilgili olmasını sağlayan önemli bileşenler olan yönetim yeniliği konusunda dört ana bakış açısı vardır: kurumsal, moda, kültürel ve rasyonel bakış açıları (Birkinshaw et al., 2008).

Hem bireylerin eylemlerinden hem de daha geniş sosyal yapılar ve sistemlerden etkilenen karmaşık yapıda sosyal inovasyona daha bütünsel bir bakış açısı olarak karşımıza çıkar. Sosyal inovasyon sürecinde sporun rolu toplumsal yapı için önemlidir.

Spor İnovasyonu

Spor bir hizmet olarak sunulduğunda, kültürel ve eğlence değeri nedeniyle insanlarla güçlü bir ilişki oluşturduğu anlamına gelir (Zillmann & Paulus, 1993). Aynı zamanda spor, toplumdaki sorunları çözmeye yardımcı olabileceği için bir sosyal politika biçimidir (Gilchrist &Wheaton 2011)

Spor endüstrisinde meydana gelen inovasyon miktarı göz önüne alındığında, bu konu hakkında hala araştırma eksikliği olması ilginçtir. İnovasyon, çoğunlukla spor endüstrisinin kar amacı gütmeyen sektöründe çalışılmış, kar amacı gütmeyen bağlamlarda çok az araştırma yapılmıştır (Hoeber & Hoeber, 2012).

Winard & Anagnostopoulos'un makalesi, kar amacı gütmeyen spor organizasyonlarında spor girişimcilerinin rolünü araştırıken personeli daha fazla değişim uygulamaya teşvik etmede inovasyon politikasının rolü, bölgesel spor federasyonlarına yönelik bir anket aracılığıyla analiz edilmektedir. Çalışmanın sonuçları, spor federasyonlarının daha açık inovasyon politikalarına sahip olması gerektiğini göstermektedir (Ratten & Ferreira 2017).

Ratten (2017) spor politikasında girişimciliğin rolünü incelediği araştırmasında; spor kuruluşlarının küresel pazarda rekabetçi kalmanın bir yolu olarak mevcut politikalarını değiştirmeleri inovasyon, proaktiflik ve risk alma açısından nasıl girişimci olmaları gerektirdiği belirtilmektedir. Spor girişimciliği, sporla ilgili bir fikrin sistematik olarak geliştirilmesi olarak tanımlandığında fikrin pazarda ilerlemesi için yerine getirilmesi

gereken bir dizi hedef olduğu anlamına gelir. Spor, sürekli değişme ve uyum sağlama ihtiyacından dolayı girişimcilik için doğal bir ortamdır (Jones et al. 2017).

Sonuç ve Öneriler

Spor inovasyonunun çeşitliliğini daha iyi anlayarak, araştırmacılar, spor politika yapıcıları ve diğer profesyoneller, günümüz sporunda karmaşık sorunlara uygun çözümler geliştirme yeteneklerini güçlendirebilirler. Spor, dünyanın her yerinden bireyler, gruplar ve organizasyonlar arasındaki karmaşık sosyal etkileşimleri gerektirir. Sporda değişimi ve yenilenmeyi anlamak için yenilikçi bir bakış açısı verimli olabilir (Ratten, 2016).

Çalışma sonuçları aşağıdaki önerilere ulaşmıştır:

*Hızla değişen müşteri talepleri ve ürün performansındaki artan gereksinimler, spor ekipmanı üreticilerini rekabetçi kalabilmek için sürekli olarak yeni ve geliştirilmiş ürünler bulmaya çalışmalıdırlar.

*Özellikle beden eğitimi ve spor alanındaki uzmanlarda yenilik yeteneğinin geliştirilmesi, mesleki değişikliklere karşı özel duyarlılık, risk almaya ve olası başarısızlıklardan sorumlu olmaya hazır olma, profesyonel kararlar alırken bağımsız yargıda bulunma, kişisel ve profesyonel benliğe odaklanma gibi psikolojik niteliklerini geliştirmeyi içerebilir.

Spor girişimciliği, araştırma geliştirme açısından yeni bir girişimcilik araştırması alanı olabilir.

KAYNAKÇA

1. Adams, R., Bessant, J. & Phelps, R. (2006). Yenilik yönetimi ölçümü: Bir inceleme. Uluslararası yönetim incelemeleri dergisi , 8 (1), 21-47.
2. Birkinshaw, J., Hamel, G. & Mol, M. J. (2008). Management innovation. Academy of management Review, 33(4), 825-845.
3. Crossan, M. M., & Apaydin, M. (2010). A multi-dimensional framework of organizational innovation: A systematic review of the literature. Journal of management studies, 47(6), 1154-1191.
4. Damanpour, F. (1992). Organizational size and innovation. Organization Studies, 13, 375-402.
5. Damanpour, F. (1996). Organizational complexity and innovation: developing and testing multiple contingency models. Management science, 42(5), 693-716.
6. Damanpour, F., & Schneider, M. (2009). Characteristics of innovation and innovation adoption in public organizations: Assessing the role of managers. Journal of public administration research and theory, 19(3), 495-522.
7. Garcia, R., & Calantone, R. (2003). A critical look at technological innovation typology and innovativeness terminology: a literature review. Journal of Product Innovation Management, 19(2), 110- 132.
8. Gilchrist, P., & Wheaton, B. (2011). Lifestyle sport, public policy and youth engagement: Examining the emergence of parkour. International journal of sport policy and politics, 3(1), 109-131.
9. Hoeber, L., & Hoeber, O. (2012). Determinants of an innovation process: A case study of technological innovation in a community sport organization. Journal of sport management, 26(3), 213-223.
10. Jones, P., Jones, A., Williams-Burnett, N. & Ratten, V. (2017). Hadi biraz konuşalım: Spor koçlarından/eğitmenlerinden girişimcilik faaliyeti hikayeleri. Uluslararası Girişimcilik ve İnovasyon Dergisi , 18 (4), 219-230.
11. Ratten, V. (2016). Sport innovation management: Towards a research agenda. Innovation, 18(3), 238-250.
12. Ratten, V.& Ferreira, J.J. (2017). Entrepreneurship, innovation and sport policy: implications for future research, International Journal of Sport Policy and Politics, 9:4, 575-577,

13. Ratten, V.& Ferreira, J.J. (2017). Sport entrepreneurship and innovation. London: Routledge.
14. Zaltman, G., Duncan, R., & Holbek, J. (1973). Innovations and Organisations. New York: Wiley
15. Zillmann, D., & Paulus, P. B. (1993). Spectators: Reactions to sports events and effects on athletic performance. Handbook of research on sport psychology, 600-619.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(24)

Öğr. Gör. Aykut TOSUN[65]

SPOR VE İNOVASYON ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARA YÖNELİK BİR İNCELEME

A REVIEW OF STUDY ON SPORTS AND INNOVATION IN TURKEY

ÖZ

Spor sosyalleşme olarak ele alındığında toplumsal olarak güçlü bir kavramdır. İnovasyon kavramına baktığımızda yeni bir ürünün ya da organizasyonun geliştirilmesi olarak inovasyonu değerlendirebiliriz. İnovasyon, günümüzde Sporun içerisinde önemli bir yeri vardır. Bu çalışmanın amacı Spor ve İnovasyona yönelik yapılan çalışmaları dijital ortamda inceleme hedeflenmiş ve yapılan inceleme sonucunda 11 Makale, 3 Kitap, 1 Tez ve 1 Sempozyum, 1 Kongre de yapılmış olan çalışmalar tespit edilmiş ve toplamda 17 çalışmaya ulaşılmıştır. Analitik çalışma sonucunda spor çalışmalarının son yıllarda artış gösterdiği fakat yeterli olmadığı ve nitel çalışmaların ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, İnovasyon, Teknoloji.

ABSTRACT

Sport is considered as socialization, it is a socially powerful concept. When we look at the concept of innovation, we can evaluate innovation as the development of a new product or organization. Innovation has an important place in Sports today. The aim of this study was to examine the studies on Sports and Innovation in the digital environment, and as a result of the examination, 11 Articles, 3 Books, 1 Thesis, 1 Symposium, 1 Congress were identified and a total of 17 studies were reached. As a result of the analytical study, it has been determined that sports studies have increased in recent years, but they are not sufficient and qualitative studies are dominant.

Keywords: *Sports, Innovation, Technology.*

[65] Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Kocaeli / TÜRKİYE; ORCID: 0000-0002-6839-8858

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1.Giriş

Spor ile kişilerin moral ve mutluluk düzeylerini yükselterek psikolojik olarak da hazırlanmanın yanında tam katılımla istekli çalışmasını gerçekleştirmeyi hedeflemiş ve motorik özellik açısından ise özellikle son yıllarda yaşamımızın bir parçası haline gelmiş ve ekonomik siyasi ve boyutları ile birlikte yaşamımızda yeri ve önemi büyük boyutlara ulaşmış ve son yüzyılda da bilim dalı olarak gelişim göstermiştir. Spor bir hizmet olarak sunulduğunda, kültürel ve eğlence değeri nedeniyle insanlarla güçlü bir ilişki oluşturduğu anlamına gelir (Zillmann & Paulus, 1993).

"İnovasyon, yeni olarak düşünülen bir fikir, uygulama ya da üründür." (Rogers, 1983 aktaran Dursun, 2017) "Yeni bir ürünün pazarlanmasında, yeni bir süreç ya da ekipmanın ilk defa kullanımı için yapılan tasarım, üretim, yönetim ve ticari faaliyetlerdir." (Freeman,1982 aktaran Dursun, 2017). İnovasyon kavramına baktığımızda yeni bir ürünün ya da organizasyonun geliştirilmesi olarak inovasyonu değerlendirebiliriz bunun yanında spor teknolojilerinde kullanılan tesislerin, spor ekipmanlarının ve sporcuların antrenman ile müsabaka dönemlerinde performans ölçüm cihazlarının kullanılmasına ve verimlilik düzeyinin en üst seviyede olması için teknolojik gelişmelerin inovasyonu son yüzyılda en üst seviyeye ulaşmış ve rekabetçi bir pazar da oluşmuştur.

İnsanların başarılı olma ihtiyacı psiko-sosyal gelişim içerisinde kişinin kendine olan güvenini kazanması veya tazelemesi açısından önemlidir. Sporun, sadece fiziksel bir takım faaliyetler bütünü olarak düşünülmemesi, bununla birlikte ferdin sosyal, duygusal ve toplumsal bakımdan da gelişmesi için çok önemli bir sosyal olgu olduğu unutulmamalıdır. Nitekim Atatürk'te bunu şu sözlerle ifade etmiştir; "Spor, yalnız beden kabiliyetinin bir üstünlüğü sayılamaz; idrak ve ahlak da bu işe yardım eder. Zekâ ve kavrayışı kısa olan kuvvetliler, zekâ ve kavrayışı yerinde olan az kuvvetlilerle başa çıkamazlar. Ben sporcunun zeki çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim" (Aracı, 2001).

Günümüzde spor işletmeleri, organizasyonlara ev sahipliği yapan ülkeler, federasyonlar, spor hizmeti sunan şirketler veya devlet eliyle sporu yöneten kurumlar, geleneksel yönetim anlayışının yerine üretilen bilgiyi hızlı ve farklı sunabilecekleri bir yönetim anlayışına öncelik vermişlerdir. Bu bağlamda sporu yöneten tüm kurumlar, müşterilere ve organizasyon yapısına uygun bir teknoloji veya denenmemiş bir fikrin spor alanına uyarlanabileceği yenilikler geliştirmişler, ayrıca, geliştirilen yeniliklere farklı özellikler ekleyerek kullanmışlardır. Tüm bu değişimin temelinde Endüstri 4.0 ve inovasyon yatmaktadır (Heineman, 2001 aktaran Tosun-Tunç ve Sevilmiş,2019).

2.Yöntem

Analiz kapsamında incelenecek yayınlar, Ulusal Tez Merkezi ve Dergipark veri tabanı taranarak elde edilmiştir. Çalışmaların Türkçe yayınlanmış olması, ve 2011-2022 yılları arasında yayınlanmış olması kriter olarak belirlenmiştir. Gerçekleştirilen taramada "spor ve inovasyon " anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Bu araştırmada Ülkemizde Spor ve İnovasyon üzerine yapılan çalışmaların analizi dijital ortamda araştırılmış ve aşağıda yer alan tablo olarak sunulmuştur. Tablo 1'de spor ve inovasyon ile ilgili çalışmalar; yazar adı, yılı, örneklem düzeyi, yöntemi, veri toplama araçları ve anahtar kelimeler kategorilerine göre analiz edilerek sunulmuştur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 1. Yazar adı, Yıl, Yöntem, Veri toplama, Çalışma Grubu, Türü

SN	YAZAR ADI	YIL	YÖNTEM	Veri toplama	ÇALIŞMA GRUBU	TÜRÜ
1	Devecioğlu, Altıngül	2011	Nitel	Derleme		Bildiri
2	Devecioğlu, Yıldırım, Altıngül	2011	Nitel	Derleme		Makale
3	Gündoğdu, Sunay	2012	Nitel	Derleme		Makale
4	Atalay	2017	Nitel	Doküman analizi		Makale
5	Tekin, Karakuş	2018	Nitel	Derleme		Makale
6	Şimşek, Devecioğlu	2018	Nitel	Derleme		Makale
7	Tosun-Tunç, Sevilmiş	2019	Nitel	Derleme		Makale
8	Yozcu, İstanbullu- Dinçer, Dinçer	2019	Nitel	Derleme		Bildiri
9	Demir, Sertbaş	2020	Nitel	Derleme		Makale
10	Demir, Sertbaş, Sivrikaya	2020	Nicel	Anket-Ölçek	Basketbol Altyapı takımı sporcuları Futbol altyapı takımı sporcuları	Makale
11	Demir	2020	Nicel	Anket-Ölçek	Altyapı takımlarının çalışanları, U15-U19 takım sporcuları ve sporcu ebeveynleri.	Tez
12	Akın	2020	Nitel	Mülakat	Spor yapanlarla ve spor eğitimi verenler	Makale
13	Camkıran, Sersan, Yıldız	2021	Nitel	Derleme		Makale
14	Ateş, Işık, Topçuoğlu	2021	Nitel	Derleme		Makale
15	Karakoç, Yanar, Ersoy	2021	Nitel	Derleme		Kitap(Araştırma)
16	Bingöl, Çelik	2021	Nitel	Derleme		Kitap
17	Demir	2022	Nicel	Anket-Ölçek	Altyapı takımlarının çalışanları, U15-U19 takım sporcuları ve sporcu ebeveynleri.	Kitap

Spor ve inovasyon ile ilgili yayınlanan tezler ve araştırma makalelerinde en sık tercih edilen araştırma yönteminin nitel araştırma yöntemi (n=14) olduğu görülmektedir. Karma araştırma yönteminin kullanılmadığı, nicel araştırma yönteminin ise (n=3) olduğu görülmüştür.

Tablo 1 incelendiğinde spor ve inovasyon ile ilgili yayınlanan araştırma makaleleri ve tezlerde en sık kullanılan veri toplama yöntemi veya aracı olarak derleme çalışması (n=12) olduğu görülmektedir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Spor ve inovasyon ile ilgili yayınlanan çalışmaların çoğunluğunun makale (n=11)ve ikinci olarak kitap çalışması (n=3) olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1 sonuçları ayrıntılı incelendiğinde 2017'den sonra yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir.

ÇALIŞMA ADI	**ANAHTAR KELİME**
Spor Teknolojilerinde İnovasyon	Spor, Teknoloji İnovasyon,Ürün
Spor yönetiminde inovasyon yaklaşımı	Spor Yönetimi, Yenilik
İnovasyon ve Türk Spor Yönetiminde İnovasyon Uygulamaları	İnovasyon, İnovasyon Yönetimi, Türk Spor Yönetimi
Türk Spor Eğitiminde İnovasyon Anlayışı	Eğitim, Spor Eğitimi, İnovasyon, Eğitimde İnovasyon, Spor Eğitiminde İnovasyon.
Gelenekselden Akıllı Üretime Spor Endüstrisi 4.0	Akıllı Üretim, Endüstri 4.0, Spor Endüstrisi
Spor Endüstrisinde Yeni Teknolojilerin Görünümü	Belirtilmemiştir
Sporda İnovasyon: Bir Derleme Çalışması	Spor, inovasyon, sporda inovasyon çeşitleri
Sosyal İnovasyon Kapsamında Golf Terapinin Helal Turizmde Değerlendirilmesi	Sosyal İnovasyon, Golf Terapi, Helal Turizm, Rekreasyon, Terapi.
E-Spor: Spor Endüstrisinde Yeni Bir Ekonomi	E-Spor, İnovasyon, Teknoloji, Dijitalleşme, SWOT Analizi
Sporda İnovasyon Ölçeği'nin (SİÖ) Türkçeye Uyarlama Çalışması	Sporda inovasyon, yenilik, sporcu
Spor Kulüplerinin Futbol Alt Yapı Performans Yönetimi Yaklaşımlarının İnovatif (Yenilikçi) Açıdan İncelenmesi	Sporda İnovasyon, Performans Yönetimi, Spor Kulübü
Etnografi Yöntemler, Zihin ve Kullanıcı Günlük Haritaları: Spor Sektöründe Kullanıcı Deneyimi Araştırması	İnovasyon, Etnografi,Zihin Haritası, KullanıcıGünlük Haritası, Spor,Eğitmen
Spor Ortamında Teknoloji Kullanımına Yönelik Derleme Bir Çalışma	Spor, Teknoloji, Sporda Teknolojik Araçlar, Olimpiyat Oyunları
Spor Teknolojisi ve İnovasyon ile Kas Yaralanmaları Engellenebilir mi?	Eknoloji; Spor Yaralanmaları; Koruyucu Hekimlik; Takip, Fizyolojik Veri Analizi
Beden Eğitimi ve Sporda Yeni İnovasyon: Hibrit Eğitim	
Sporda İnovasyon ve Spor Endüstrisi	
Futbol kulüplerinde inovasyon ve Performans Yönetimi	

Tablo .2 Çalışma adı, Anahtar kelime

3. SONUÇLAR

Bu çalışmada spor ve inovasyon alanında Türkiye'de 2010-2022 yılları arasında yayımlanan çalışmalar; çalışmaların türü, yayımlandığı yılı, örneklem düzeyi, yöntemi, veri toplama araçları ve anahtar kelimeler olmak üzere çeşitli başlıklarda içerik analizine tabi tutulmuş olup sonuçlar tablolaştırılmıştır.

Spor ve inovasyona yönelik yapılan çalışmaları dijital ortamda inceleme hedeflenmiş ve yapılan inceleme sonucunda 11 Makale, 3 Kitap, 1 Tez ve 1 Sempozyum, 1 Kongre de yapılmış olan çalışmalar tespit edilmiş ve toplamda 17 çalışmaya ulaşılmış bu çalışmaların yöntemlerinin ise çoğunlukla nitel araştırmalar olduğu kullanılan yöntemin ise derleme olarak görülmüş ayrıca yapılan çalışmaların yayınlandığı yıllar açısından incelendiğinde ise 2011 yılında başlamış olduğu ve 2017 yılından sonra yapılan çalışmaların son yıllarda arttığı görülmüş ancak spor teknolojilerinde kullanılan tesislerin, spor ekipmanlarının hızla geliştiği döneme göre aynı hız ile çalışmalar yapılmadığı ancak yine de belirli bir çalışma sayısının da arttığını söyleyebilir ve yapılacak olan çalışmaların artacağını söyleyebiliriz.

Yapılan analizler doğrultusunda araştırmalarda nicel analiz yöntemleri başta olmak üzere başka analiz yöntemlerinin kullanılması, örneklem ve uygulama örneklerinin çeşitlendirilip zenginleştirilmesi, güncel bir konu olan spor ve inovasyona ilişkin kaliteli çalışmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

1. Aracı, H. (1999). Okullarda Beden Eğitimi. Ankara: Bağırgan Yayınevi

2. Akın, M (2020). Etnografi Yöntemler, Zihin ve Kullanıcı Günlük Haritaları: Spor Sektöründe Kullanıcı Deneyimi Araştırması. Spor Eğitim Dergisi, 4(4).

3. Atalay, (2017). Türk Spor Eğitiminde İnovasyon Anlayışı Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 58, Kasım 2017, S. 230-246

4. Ateş, O., Işık, A. & Topçuoğlu, K., Spor Teknolojisi ve İnovasyon İle Kas Yaralanmaları Engellenebilir Mi?.

5. Bingöl, H., & Yalçın, I. (Eds.). (2021). Spor ve Bilim. Akademisyen Kitabevi.

6. Camkıran, N., Sersan, V., & Yıldız, K. (2021). Spor Ortamında Teknoloji Kullanımına Yönelik Bir Derleme Çalışma. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 6(2), 162-177.

7. Mustafa, A. (2020). Etnografi Yöntemler, Zihin ve Kullanıcı Günlük Haritaları: Spor Sektöründe Kullanıcı Deneyimi Araştırması. Spor Eğitim Dergisi, 4(2), 141-156.

8. Devecioğlu, S., & Altıngül, O. (2011, May). Spor Teknolojilerinde İnovasyon. In 6th International Advanced Technologies Symposium (Vol. 46, P. 49)

9. Devecioğlu, S., Yıldırım, E., & Altıngül, O. (2011). Spor Yönetiminde İnovasyon Yaklaşımı. Verimlilik Dergisi, (1), 97-112.

10. Demir, A., & Sertbaş, K. (2020). E-Spor: Spor Endüstrisinde Yeni Bir Ekonomi. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, (3), 73-88.

11. Demir, A., Sertbaş, K., & Sivrikaya, K. (2020). Sporda İnovasyon Ölçeği'nin (SIO) Türkçeye Uyarlama Çalışması. Eurasian Research In Sport Science, 5(1), 16-25.

12. Demir, A. (2021). Spor Kulüplerinin Futbol Alt Yapı Performans Yönetimi Yaklaşımlarının

İnovatif (Yenilikçi) Açıdan İncelenmesi.

13. Demir, A. (2022). Futbol Kulüplerinde İnovasyon ve Performans Yönetimi. Akademisyen Kitabevi.

14. Dursun, Ö.O. "İnovasyon Üzerine Kavramsal Bir İnceleme" International Journal of Management and Adminstration Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1, İlkbahar-Yaz/2017

15. Freeman C. (1982). The Economics of Industrial Innovation, London, Frances Pinter 2nd Edition; 3rd Edition With L. Soete, The Mıt Press (1997).

16. Gündoğdu, F., & Sunay, H. (2012). İnovasyon ve Türk Spor Yönetiminde İnovasyon Uygulamaları. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 10(2), 61-66.

17. Heinemann, K. (2001). Die Technologisierung Des Sports. Eine Sozio-Ökonomische Analyse. Schorndorf.

18. Karakoç, B., Yanar, N., & Ersoy, A. (2021). Beden Eğitimi Ve Sporda Yeni İnovasyon: Hibrit Eğitim. Akademisyen Yayınevi.

19. Şahan, H. (2008). "Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü". Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 15: 260- 278. Http://Dergi.Kmu.Edu.Tr/ Userfiles/File/Aralik2008/260-288.Pdf / 13.02.2014.

20. Şimşek, A., & Devecioğlu, S. Spor Endüstrisinde Yeni Teknolojilerin Görünümü Özet.

21. Tekin, Z., & Karakuş, K. (2018). Gelenekselden Akıllı Üretime Spor Endüstrisi 4.0. Itobiad: Journal Of The Human & Social Science Researches, 7(3).

22. Tosun-Tunç. G., &Sevilmiş A., Türk Spor Bilimleri Dergisi Türk Spor Bil Derg Cilt 2, Sayı 1 Mart 2019, 39-46

23. Yozcu, S., Dinçer, F. İ., & Dinçer, M. Z. (2019). Sosyal İnovasyon Kapsamında Golf Terapinin Helal Turizmde Değerlendirilmesi. Proceedıngs Books, 27.

24. Zillmann, D., & Paulus, P. B. (1993). Spectators: Reactions To Sports Events And Effects on Athletic Performance. Handbook of Research on Sport Psychology, 600-619.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(25)

Öğr. Gör. Esra YILMAZ[66]

TELEVİZYON DİZİLERİNİN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN DOKTORA TEZ ÇALIŞMALARINA DAİR BİR İNCELEME[67]

AN ANALYSIS OF DOCTORAL THESIS STUDIES ON THE EFFECTS OF TELEVISION SERIES ON SOCIETY

ÖZ

Medya araçlarının çeşitliliği, yirminci yüzyıl başlarında öncelikle radyo ve ardından televizyonun icadedilerek yayılmasıyla artmıştır. Bu artış beraberinde işitsel ve görsel medya anlayışını doğurmuştur. Peşpeşe gelen bu teknolojik yenilikler, işitsel ve görsel medya alanının konumunu daha da kuvvetlendirmiş, toplumsal etkisinin de genişlemesine neden olmuştur. Günümüzde en yaygın kitle iletişim aracı televizyondur. Televizyonun hayatımızdaki yeri ve etkisi her geçen gün artmaktadır. İnsan yaşamının her alanına nüfuz eden televizyon, günümüzde sadece bilgilendirme ve eğlendirme amaçlarının dışına çıkarak özellikle "kişiler ve toplumlar" üzerinde etkili ve yadsınamaz bir algı oluşturma yetisine de sahip olmuştur. Bu açıdan bakıldığında televizyon, "bir toplumdaki hâkim kültürel değerleri ve ortak yargıları tekrar üretebilen" gücü çeşitli araştırmalarla kanıtlanmış "kitle iletişim araçlarından" birisi haline gelmiştir. Göze ve kulağa hitap edebilen televizyonda, ilerleyen teknoloji sayesinde kanal sayısı artmış ve programlar çeşitlenmiştir. Özellikle son 30 yıllık süre içerisinde televizyonlarda en beğenilen ve takip edilen yayın türü olarak "diziler" gösterilmektedir. Gösterilen bu yoğun ilgi, "televizyon dizilerinin sürükleyici özelliğinin" yanısıra, "izleyicilerin meraklarını artırma" etkisiyle de dikkat çekmektedir. Yaşamın içerisine kadar giren diziler ve dizi karakterleri, kişilerin neredeyse günlük konuşmalarının da ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür. Bu kadar içselleştirilen dizi ve karakterlerin toplum üzerinde de yoğun etkisi olmaktadır. İzleyicilerin "gerçek yaşamda elde edemediği" ve belki de elde edemeyeceği yaşantıları gösteren diziler sosyo ekonomik açıdan da etkileyici güce sahiptir. Ülkemizde de özellikle fenomen olan yerli diziler, büyük kitleler tarafından izlenirken, ülke gündemi açısından da öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, dizilerin toplum üzerindeki etkileri doktora tezlerinde bulgulardan yola çıkılarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, dizi, toplumsal etki araştırmaları.

ABSTRACT

The variety of media tools increased with the invention and spread of radio and television at the beginning of the twentieth century. This increase has led to the understanding of audio and visual media. These successive technological innovations further strengthened the position of the audio and visual media field, and caused the social influence to expand. Today, the most common mass media medium is television. The place and influence of television in our lives is increasing day by day. Television, penetrating every aspect of human life, has also had the ability to create an effective and undeniable perception, especially on "persons and societies", by going beyond just information and entertainment purposes. From this point of view, television has become one of the "mass media tools" whose power has been proven by various researches, "which can reproduce the dominant cultural values and common judgments in a society". In television, which can appeal to the eyes and ears, the number of channels has increased and the programs have diversified thanks to the advancing technology. Especially in the last 30 years, "TV series" are shown as the most liked and followed type of broadcast on television. This intense interest attracts attention with the effect of "increasing the curiosity of the audience" as well as the "engaging feature of television series". The serials and serial characters that have entered into life have become an inseparable part of people's almost daily conversations. The series and characters that are so internalized have an intense impact on society. The TV series, which show the experiences that the audience "can't get in real life" and maybe they can't, also have impressive power in terms of socio-economics. While the domestic TV series, which are especially phenomenal in our country, are watched by large masses, they also stand out in terms of the country's agenda. In this study, the effects of TV series on society were tried to be explained based on the findings in doctoral theses.

Keywords: *Television, series, social impact studies.*

[66] Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Mucur Meslek Yüksek Okulu - Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü Öğretim Görevlisi; ORCID: 0000-0001-6435-2281

[67] Bu çalışma, 1. Uluslararası Toplum, İktidar ve Siyaset Kongresi'nde 20 Ekim 2018 tarihinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Medyanın bireyi ve dolayısıyla toplumu "nasıl" ve "ne kadar" etkileyebildiği sorusu, iletişim çalışmalarının profesyonel bir alan olarak başladığı 1920'li yıllardan günümüze kadar geçen sürede birçok araştırma ve araştırmacı tarafından soruşturlmuştur. Yapılan araştırmalar neticesinde, medya etkisinin, sadece tüketim alışkanlıklarıyla ya da kişilerin siyasal tercihleriyle sınırlı olmadığı, bununla birlikte kendilerinin ve diğer kişilerin kim olduğu, ötekilere ilişkin düşünce ve değer yargıları hakkında da fikir sahibi olmasında rolü bulunduğu ortaya konulmuştur. Yiminci yüzyılın başlarında radyo ve ardından televizyonun icadıyla işitsel ve görsel medya yaklaşımı meydana gelirken, medya unsurlarının da çeşitliliği artmıştır. Medya araçları içerisinde işitsel ve görsel medyanın konumunun güçlenmesi, radyo ve televizyonun etkin ve yaygın kullanılmaya başlanmasıyla birlikte yepyeni bir boyut kazanmış, toplumsal ve ekonomik yaşantı içerisinde etki ettiği alan da genişlemiştir.

Kitle iletişim araçları (KİA)'ların temel işlevleri şu şekilde sıralanabilir: "Haber verme ve bilgilendirme, eğitim, harekete geçirme, denetim ve eleştiri, kamuoyu oluşturma ve açıklama, eğlendirme, mal ve hizmetlerin tanıtılması." İletişim ortamları ise bu işlevlerin gerçekleşmesine olanak tanıyan ortamlar olurken, temel düşüncelerin de şekillendiği alanlardır. Temel kitle iletişim aracı olarak öncelikle yazılı basın ele alınarak, sonrasında radyo ve ardından televizyon, sinema ve yakın gelecekte hızla gelişen dijital teknolojiler ile birlikte özellikle internet, artık modern çağın çeşitlenmiş "kitle iletişim araçları" olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Günümüzde en yaygın kitle iletişim aracı televizyondur. Televizyon, "bir toplumdaki hakim kültürel değerleri, inanışları ve ortak yargıları yeniden üreten en güçlü" kitle iletişim araçlarından birisi olarak kabul edilebilir. Televizyonun hayatımızdaki yeri ve etkisi her geçen gün artmaktadır. İnsan yaşamının her alanına nüfuz eden televizyon, günümüzde sadece bilgilendirme ve eğlendirme işlevi ile sınırlı kalmayıp, özellikle birey ve toplumlar üzerinde de etkili olmaktadır. Bunda daha ulaşılabilir olması, her evde olması gibi etmenler de son derece önemlidir. Göze ve kulağa hitap edebilen televizyonda, ilerleyen teknoloji sayesinde kanal sayısı artmış ve programlar çeşitlenmiştir. Elbetteki insanın doğası gereği olan merak duygusunun da etkisiyle birlikte, heyecan uyandıran ve takip gerektiren televzyon dizileri, özellikle son 30 yıl içerisinde giderek gelişmiş ve ülkemizde de ilgiyle takip edilir olmuştur. Yaşamın içerisine kadar giren, izleyiciler tarafından içselleştirilen televizyon dizileri ve dizi karakterleri, yaşamın bir parçası haline gelirken, günlük diyalogların da vazgeçilmez unsuru olmuştur. Artık neredeyse ilginin de ötesine geçerek sahiplenilen diziler, toplum algısı üzerinde de önemli bir yönlendirici güce ulaşmıştır. Gerçek yaşantısında ulaşamayacağı sosyal ve ekonomik hayatları izleyerek mutlu olabilen veya kendilerini onların yerine koyarak değerlendirmeye çalışann izleyicilerin, hayata bakışları ve değerlendirme ölçütleri de buna bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. Değişen yakaşım ve anlayışlar ise gündem belirleme etkisinin ne kadar gülü olduğunu göstermektedir.

Bütün diğer disiplinlerde olduğu gibi iletişim çalışmaları açısında da bilimsel araştırmalar bir önkoşul olarak kabul edilir. Bununla birlikte herhangi bir bilim alanında yapılmış araştırmalar hakkındaki nitelik ve nicelik bilgisi, ilgili alanın konumu hakkında açıklayıcı bilgiler barındırır. Televizyon dizilerinin sayısındaki artış, buna paralel olarak dizilerde konu edilen olaylardaki çeşitliliğin artması, Batılılaşma paralelinde dizilerde yansıtılan hayatlar, dizilerde verilen mesajlar, kültürümüzdeki değişim, dizi sayısındaki artışa oranla nitelik açısından topluma zarar verecek yayınların yapılması son yıllarda dizilerle ilgili yapılan araştırma sayısını artırmıştır. Bu çalışmada, betimleme yöntemiyle tezlerden elde edilen bulgular ışığında Türkiye'deki dizilerin hedef kitleyi etkileme düzeylerinin ortaya konması ve dizilerin etkisinin nasıl tasvir edildiğinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu çalışma ile birlikte, öncesinde değerlendirilmeyen konularda veya araştırıldığı halde bir takım yönleri eksik kalmış çalışmalarda farklı açılardan değerlendrilme yapılabilmesi adına yön gösterici bilgiler vermesi bağlamında önem göstermektedir.

Yöntem

Çalışmada "tarama yöntemi, betimleme analizi yöntemi" kullanılmıştır. "Geçmişte ya da halen var olan bir durumu, olguyu olduğu şekliyle betimlemeyi" amaçlayan tarama modeline (Karasar, 2002: 77) göre, araştırılan olay, kişi veya nesne öz şartları içerisinde ve "olduğu gibi" tanımlanarak ve açıklanmaya

çalışılmaktadır. Elde edilen sonuçlar yorumlanmak suretiyle gene11eme1ere ulaşılır. Bu çalışmada da böyle bir yaklaşım uygulanmaya çalışılmıştır.

Betimleme analizi ise, hedeflenen görüşme ve uygulanan gözlem neticesinde elde edilen verilerin düzenlenmesinin ardından yorumlanarak okuyuculara sunulması olarak tanımlanabilir. Veriler önceden belirlenene kategorilere göre sınıflandırılarak özetlenir ve ardından yorumlanabilir. Bu1gu1ar arasında "neden - sonuç" ilişkisi kurulurarak, o1gu1ar arasında karşı1aştırma1ar yapı1ır. Betimse1 analiz dört katmandan meydana gelir: "Betimsel Analiz İçin Bir Çerçeve Oluşturma, Tematik Çerçeveye Göre Verilerin İşlenmesi, Bulguların Tanımlanması ve Bulguların Yorumlanması" (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Bu tip araştırmalarda, araştırılmak istenen konu, araştırıcı tarafından "etkilenmeden", tamamen doğal halleriyle gözlemlenerek ve betimlenir. Araştırma konusu ile ilgili gene1 bir "bakış açısı kazanmak" adına, "Betimsel araştırmanın" en uygun araştırma tipi olduğu söylenebilir.

Çalışma Grubu/Evren ve Örneklem

Çalışma, dizilere ilişkin Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi'nde izinli yayınlanmış olan doktora tezlerinin incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda YÖK Tez Merkezi veri tabanında "tümü, izinli, doktora" seçilerek kayıtlı olan tezler "dizi, etki, televizyon" parametreleri yazılarak taranmıştır. Bu şekilde aranan çalışmalardan, yapımların direkt izleyiciye etkisini araştıran tezler araştırmaya dahil edilmiştir. Sorgulamada çıkan 53 tez içinden; "Televizyon dizilerinin toplum üzerindeki etkileri sosyo-kültürel bir çözümleme (Erzurum örneği)", "Televizyon programlarındaki şiddetin yetiştirme etkisi: Konya lise öğrencileri üzerine bir araştırma" ve "Televizyon dizilerindeki karakterlerin reklamlarda kullanımının reklam, marka tutumuna ve satın alma niyetine etkisi üzerine deneysel bir araştırma" isimli tezler incelenmiştir.

Kitle İletişim Aracı olarak Televizyon

Televizyon, Marshall McLuhan'ın tanımıyla "uzağı duyma" manasına gelen ve kökeni Latince olan bir kelimedir. Genel bir kavram olarak ise "teknolojik, toplumsal, kültürel ve endüstriyel bir biçim olan televizyon, insanın görme duyusunun ulaştığı en ileri aşama" şeklinde tanımlanabilir (Mutlu, 1991: 14). Çağımızın önemli iletişim araçlarından olan televizyon, özellikle işitsel ve görsel özellikleri ve en önemlisi yaygın olması sebebiyle toplumsal yaşantının hemen her noktasına etki edebilecek güce haiz olduğundan "elektronik bir dev" olarak da nitelendirilmiştir (Mutlu, 1991: 7).

Televizyonun işitsel ve görsel aktarım etkisi sayesinde bir noktadan meydana getirilen "ürünler" geniş kitlelere ulaşabilme imkanına da sahip olmuştur (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 17). Yirminci yüzyılın özellikle ikinci yarısı adına bir "popüler kültür formu" olarak kabu edilen televizyonun kolay ulaşılabilir olması, onu "boş zaman aktiviteleri" içerisinde popüler ve hatta birinci konuma getirmiştir. Televizyon ekranı karşısında harcanan zamanın bir hayli fazla olduğu yapılan çeşitli araştırmalarla elde edilirken, insanların uyku zamanları dışındaki vakitlerinin yaklaşık üçte birine yakınını televizyon ekranı karşısında geçirdikleri tespit edilmiştir (Storey, 2000: 18).

Türkiye'deki Televizyon Yayıncılığının Tarihsel Gelişim Süreci

Ülkemiz, radyo yayıncılığına ilk başlayan ülkelerden birisi olmasına karşın, televizyon alanında aynı önderliği gösterememiştir. Türkiye'de ilk "televizyon yayın şebekesi" kurma girişimleri 1949'da İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) tarafından başlatılmıştır. Televizyonun ilk deneme yayınıysa 9 Temmuz 1952'de yine İstanbul Teknik Üniversitesinin Maçka Maden Fakültesi binasındaki stüdyolardan gerçek1eştiri1miştir. Haftada bir defa yayınlanmaya başlanan gece programları halk arasında büyük ilgi görmüşse de, 1950'li yıllarda maalesef ülkemizde televizyon yayıncılığı açısından kayda değerr bir gelişim sağlanamamıştır.

1962 yılına gelindiğinde ilk önemli gelişme Dışişleri Bakanlığımız ile Almanya hükümeti arasında imzalanan ve "Türkiye'de bir eğitim televizyonu merkezi kurulmasını" öngören anlaşmayla sağlanmıştır. Tüm bu gelişmelerin neticesinde 1 Mayıs 1964'te TRT televizyonu kurulmuştur. İlk yayınını 31 Ocak 1968'de siyah-beyaz olarak gerçekleştiren TRT, bu yayınlarına haftada üç gün olacak şekilde devam etmiştir. 1964 yılında dünya televizyon yayıncılığı siyah-beyazdan renkliye geçmiştir. Türkiye'deki gelişme ise 30 Ağustos

1971'de İTÜ ile TRT'nin ortak çalışmasıyla İstanbul'da da Ankara bağlantılı te1evizyon yayını baş1amış, sonrasında bu yayın şebekesine Eylül 1971'de İzmir de eklemlenerek burada gerçekleştirilen "Akdeniz Oyunları" ile ilk şehirlerarası canlı yayın yapılmıştır.

1974'e gelindiğinde, Türkiye'nin nüfusun %55'ine ve yüzölçümünün ise %28'ine ulaşır hale gelen televizyon yayınları, 1977'de büyük artış göstererek nüfusun %81'ine ve yüzölçümünün ise %60'ına ulaşmıştır. Renkli televizyon yayını ülkemizde 1984'te başlamış ve 6 Ekim 1986'da ise TV-2 ikinci kanal olarak yayına başlamıştır. Ardından, 2 Ekim 1989 "TRT-3" ile birlikte Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadoluda bulunan 22 ili içeren "GAP-TV" yayınlarına başlamıştır. İlk defa uydu teknolojisinin kullanıldığı TRT-İNT kanalı 28 Şubat 1990'da yayına başlarken, 30 Temmuz 1990'da "eğitim kanalı" olarak kurulan TRT-4 yayın hayatına başlamış, toplamda TRT'nin televizyon yayınları 5 'i yurt içi, 1 'i yurt dışı olmak kaydıyla 6'ya ulaşmıştır. Uydu teknolojisinin hızla geliştiği 1980'lerde dünyada iletişim alanında yaşanan gelişmeler ülkemizde de derinden hissedilir olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, Eutelsat ve İntelsat gibi önde gelen uydu işletme kuruluşlarına da üye olurken, 21 Mart 1984'de Türksat A.Ş. tarafından işletilen Gölbaşı yer istasyonu aracılığıyla, Atlantik'teki İntelsat uydusuyla yurtdışına ilk canlı televizyon yayınını gerçekleştirmiştir. 1986'daysa Intelsat uydusu ile bütün Türkiye'ye yayın başlamış ve sonrasında da Türksat projesi hayata geçirilmiştir.

Yaşanan tüm bu gelişmelerle birlikte Anayasa'nın 133'üncü maddesi ve 2954 sayılı kanunun "yurtdışından Türkçe yayın yapma yasağı" engeline rağmen 01 Ekim 1990'da "Magic Box" şirketi, "Star 1" adıyla Almanya kaynaklı ve Eutelsat uydusu aracılığıyla televizyon yayınlarına başlamıştır. Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığı bağlamında bir dönüm noktası olurken, özel radyo ve televizyonların da önünü açan önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. İlk özel televizyonun ardından 27 Ocak 1992'de Star 1 kanalının da sahibi olan Uzan Grubu, Tele10 isminde ikinci ikinci televizyon kanalını yayına geirmiştir. Bununla birlikte özel kanallar hızla birbiri ardına açılmaya başlamış ve 1 Mart 1992'de "Show TV, Cine 5, HBB, Kanal 6, TGRT, Kanal D ve STV" takip etmiştir. Dönemin ilk şifreli ve ücretli kanalı ise Cine 5 olurken, diğer kanallrdan farklı bir konumda yer almıştır.

Televizyonun Etkileri ve Türkiye'de TV İzleme Alışkanlıkları

Medya, haberlere erişim, bilgiye erişim, eğitim/eğlence ve ağ oluşturmada aktif rol oynayabilir. Bu katkının içeriği, etkileri ve yol açtığı toplumsal bilişsel değişimler, kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşamdaki önemini artırmaktadır. Toplumu oluşturan bireyler, kitle iletişim araçlarından sosyal ve politik olaylar kadar çevrelerinde olup bitenlere de dikkat ederler ve onları anlarlar. Ortak bir kitle iletişim aracı olan televizyon, günlük yaşamın bir parçası, kişisel ve toplumsal yaşantının ve yetiştirilmenin temel unsurlarından biridir. Televizyon; kültürü bireysel ve toplumsal düzeyde yapılandıran, bireye olumlu ve olumsuz nitelikler katan, kültürel faydalar sağlayan, boş zamanları değerlendirme aracı olarak kullanılan önemli sosyalleşme araçlarından biridir (Batmaz, 1995: 1-3).

Sosyal araçların ilk versiyonları dergiler ve gazetelerdi. Gazete, daha çok okuyup okuyabilenleri, radyo işitenleri, internet bilgisayar kullanmayı daha iyi bilenleri, para ödeyip hizmetlerden yararlananları kendine çeken bir kitle iletişim aracıdır. Ancak hem görsel hem de işitsel yeteneklere sahip bir televizyondan yararlanmak için diğerleri gibi ek bir bilgi ve beceriye gerek yoktur. Dinleme ve görme yeteneği, televizyon izlemek için asgari bir gerekliliktir. Bu özelliğinden dolayı televizyonun her kesimden insanı kendine çeken bir ortam yarattığını söylemek gerekir. Günün her saatinde, her yerde ve en önemlisi ücretsiz olarak TV izleme imkanına sahip olduğumuz düşünülürse, izleyiciler üzerindeki etkisinin ne kadar güçlü olduğunu tartışmak zor olacaktır.

Televizyonun insan üzerindeki etkisi büyüktür. McLuhan'ın "bilgi bir araçtır" ifadesinde işaret ettiği şey, televizyonun dünyayı algılama biçimimiz üzerinde derin bir etkisi olduğu ve dünyanın diğer tarafında daha kısa sürede neler olup bittiğini görmemizi kolaylaştırdığıdır. Televizyon, insanın duyusal alanını olabildiğince değiştirmiş ve genişletmiştir. Kozmik Dünya Köyü'nü yaratarak, görüntüye dayalı bir algı ve düşünme türü geliştirdi (Esslin, 1991: 12). Televizyonun önemini ve etkisini artıran yönü görselleridir. TV şovları görsel öğelerden oluşur. Vizyon, algı ve anlayışı geliştirmek için etkili bir unsurdur. Görsel unsurları

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

izleyiciye sunarken aynı zamanda bilgi aktarmaktadır. Dolayısıyla görsel unsurun sunduğu içeriğin algılanması sırasında içeriğe kodlanan mesaj da alıcıya ulaşmaktadır. Bu etkileşim, bireyin karşılaştıkları şeylere ilişkin algısında belirleyici bir rol oynayabilir.

Televizyon programcılığının bireyler ve toplum üzerindeki etkisi farklı noktalarda ortaya çıkmaktadır. Toplumun değerleri, bu değerlerin korunması veya değiştirilmesi, farklı bakış açılarının oluşturulması, herhangi bir olayın istenilen şekilde ele alınması, tüketim alışkanlıklarının farklılaşması, beslenme alışkanlıklarının değişmesi vb. İnsanlarla ilgili her şeyi etkileyebilir. Bunun da ötesinde, belli sorunlara dikkat çekerek ya da o sorunlara çözüm üreterek ya da başka şeylerle toplumun algılarını yönlendirebilir ve sınırlayabilir (Herman, 2004: 100-101). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2016 yılında yayınlanan radyo ve televizyon kuruluşlarının istatistik raporuna göre, ülkemde aktif olarak yayın yapan 1.268 radyo ve televizyon kanalı bulunmaktadır. Bugün Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurulu'na göre 165'i yerel, 12'si bölgesel ve 19'u ulusal olmak üzere 196 TV kanalı bulunmaktadır. (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Raporu, Mayıs 2018: 36) Aynı çalışmada prime-time yayınların dağılımı incelendiğinde, dizilerin ve özetlerinin %60-65 oranında sıralandığı tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmalar Türkiye'de günde ortalama 3,85 saat televizyon izlendiğini ortaya koymaktadır (RTÜK, 2012). Elde edilen bu veriyle, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin belirlediği 3,5 saatlik ortalamasının üzerinde yer aldığımız görülmektedir. Yüksek televizyon izleme süresi yaş, meslek ve cinsiyet gibi temel birçok değişkene bağlıl olmakla birlikte farklılık da gösterebilmekte ve "hedef kitle", devamlı olarak bu kanallar aracılığıyla gelen mesaj yağmuruna maruz kalmaktadır. Ülkemizde "televizyon izleme alışkanlıklarına yönelik" RTÜK tarafından düzenli kamuoyu yoklamaları yapılırken, televizyon izleyenler arasında "yerli dizileri" seyredenlerin oranında ciddi artış gözlemlenmektedir. Kuşku yok ki bu artışta televizyon kanallarının ekonomik yapısı ile büyüyen ve gelişen dizilerin de etkisi önemli yer tutmaktadır.

Türkiye'de Dizi Yayıncılığının Gelişimi

Diziler temelde "tüketim alışkanlıkları doğrultusunda, kitle iletişim araçlarının satışını garantilemek amacıyla" ortaya çıkmış olarak kabul edilse de, günlük yaşantının gerçekliğini, sürekliliği olan bölümlenmiş film şeklinde üreterek izleyiciye sunmaktadırlar. Önceleri gazetelerde "fotoroman" olarak ortaya çıkan diziler, sonrasında radyo dizileri ve sinemadaki "seri filmler" olarak da çeşitlilik göstermiştir. Ülkemizde de, tüm dünyada olduğu gibi büyük ilgi gören dizilerin televizyon yayıncılarının dikkatini çekmesi de çok uzun sürmemiştir. Televizyon dizilerinde kullanılan formatların en öne çıkanları; ana karakterin sabit olduğu ve her bölümde yan karakterlerin katıldığı, farklı olayların anlatıldığı, bölümlerinin bir diğerinden bağımsız olan dizilerdir. Diğer bir formatta ise her bölümünün birbirine bağlantılı olarak sürüp gittiği seriler ve son olarak bölümlerinin birbirleriyle bağlantılı olmadığı "mini diziler" şeklinde sınıflandırılabilir. Bu sınıflar içerisinde tüm dizi yapıtlarının "atası" sayılacak olan tür "soap opera" olarak adlandırılan ve ülkemizde de "pembe diziler" olmuştur.

Televizyonda ilk kez 1972'de "Bedava Dünya Gezisi" adlı yabancı dizi Türkçe dilinde seslendirilmiştir (https://www.trt.net.tr/Kurumsal/m_KilometreTaslari.aspx?yil=1972). TRT'nin yayın akışında özellikle ABD dizi ve filmleriyle, Fransız ve İngiliz yapımı belgeseller öne çıkmaktadır. "Kaçak, Uzay Yolu, Görevimiz Tehlike, Komiser Colombo, Tatlı Cadı, Charlie'nin Melekleri, Küçük Ev, Aşk Gemisi ve Dallas" gibi diziler başlıcalarıdır. Bunların çoğunluğu renkli olarak kendi üleklerinde çekilip yayınlanmışsa da Türkiye'de renkli yayına 1982'den sonra geçildiğinden TRT'de siyah-beyaz olarak yayınlanmıştır. 1974'de TRT Genel Müdürlüğüne getirilen İsmail Cem, TRT için "yerli dizilerin hazırlatılmasını" özellikle istemiştir. Ancak bunun gerçekleştirilebilmesi için bürokratik engeller açısından bir dizi düzenleme yapılması gerekmiş ve ardından ilk yerli dizilerin çekilmesini de sağlamıştır. Türk sinemasının önde ge1en yönetmen1erinden, ünlü Türk romanlarından yola çıkılarak dizi çekmeleri istenmiştir. İlk olarak Lütfü Akad, 5 bölümden oluşan "Ömer Seyfettin Hikâyeleri"ni çekerken; Metin Erksan, Sait Faik Abasıyanık'tan "Müthiş Bir Tren", Sabahattin Ali'den "Hanende Melek", Kenan Hulusi Koray'dan "Sazlık", Samet Ağaoğlu'dan "Bir İntihar" ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dan "Geçmiş Zaman Elbiseleri" adlı eserlerinin birer bölüm olarak yer aldığı "Beş

Hikâye" dizisini çekerken, Halit Refiğ de, Halit Ziya Uşaklıgil'in "Aşk-ı Memnu" adlı yapıtının dizisini çekmiştir (Serim, 2007: 76).

Televizyon dizilerinde Türk sinemasının sevilen ve kabul gören kalıplarının da oluşturduğu kült haline gelmiş diziler çekilmiştir. Bunlardan ilk akla gelenler; "Perihan Abla (1986-1988), Bizimkiler (1989-2002), Mahallenin Muhtarları (1992-2002), Süper Baba (1993-1997)" gibi mahalle, arkadaşlık ve dostluk temelli dizilerdir. Halk ve dizi bağlantısı giderek sağlamlaşırken, "özlü sözler eden bilge adam" karakterini dizilere sokan yapıt; Deli Yürek (1998-2002) dizisi ile birlikte izleyici de "arka sokak kahramanları" diğer bir deyişle halk kahramanlarıyla da tanışmıştır. Bu kahraman içerikleriyle birlikte çoğunluğu kadınlardan oluşan ve özellikle pembe dizi formunda ilerleyen izleyici yapısı kadınlardan erkeklere doğru evrilmeye de başlamıştır. Deli Yürek'in kahraman karakteri olan "Miroğlu" ile birlikte Türkücü Alişan'ın Aynalı Tahir (1998-2001) dizisinde "erkekliğin kitabını yazma" sloganıyla beraber televizyonda da silahlar, kavgalar ve "raconlarla" gelen bir "erkek egemen dil" oluşmaya da başladığı görülmektedir. İzleyici yapısı kadından erkeğe doğru değişim gösterdiği kabul edilse de hikayelerdeki kahramanın sevgilisi, imkansız aşkı ve aralarındaki ilişki ile engeller de kadın izleyicileri ekranda tutmayı başarmıştır (Kıran, 2014: 46). Günümüzde ise her sezon başında yaklaşık 100 kadar dizi yayına girmektedir. Bu dizilerden bazıları reyting kurbanı olurken, bazıları uzun soluklu yapımlar olmaya devam etmektedir.

Bulgular

Hasan Hüseyin Taylan tarafından hazırlanan "Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" isimli doktora tezi, 2011 yılında Selçuk Üniversitesi SBE Sosyoloji Anabilim Dalında tamamlanmıştır. Selçuk Kırtepe tarafından 2014'de tamamlanan "Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkileri Sosyo-Kültürel Bir Çözümleme (Erzurum Örneği)" isimli doktora tezi de, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında gerçekleştirilmiştir.

"Televizyon Dizilerindeki Karakterlerin Reklamlarda Kullanımının Reklam, Marka Tutumuna ve Satın Alma Niyetine Etkisi Üzerine Deneysel Bir Araştırma" isimli doktora teziyse Özlem Kükrek Aydın tarafından Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalında 2017'de tamamlanmıştır. Bu biçimsel özellikler göz önünde bulundurulduğunda seçilen örneklemde farklı bilim dallarında kitle iletişim araçlarının etkilerine yönelik çalışmalar yapıldığı ortaya konmuştur. İletişim disiplinler arası bir bilim dalıdır ve laboratuvarı toplumdur. Bu yönden iletişim alanına disiplinler arası katkının önemi ve rolü dikkatten kaçmamalıdır.

Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

2011 yılında hazırlanan çalışmada, "Ortaöğretim öğrencilerinin televizyon izleme ve şiddet yoğun bir içeriğe sahip yerli bir televizyon dizisi olan Kurtlar Vadisi Pusu dizisini izleme pratiklerinin, öğrencilerin sosyal gerçekliğe ilişkin algılamaları üzerindeki etkisinin ortaya konması" amaçlanmıştır.

Gerbner'in Yetiştirme Kuramı, televizyon mecrasından medya sistem analizi aracılığıyla elde edilen bulgularla, saha araştırması izleyiciler üstünde "soru formarıyla elde edilmiş olan bulguların karşılaştırılması yoluyla" yetiştirme etkisini ifade etmektedir. Kavramın teorisyen1eri çalışmanın evresini "Yetiştirme analizi aşaması" olarak tanımlarlar. "Yetiştirme analizi", sosyal gerçekliğe ilişkin oluşturulan sorulara katılımcıların verdiği cevapları incelerken, elde edilen yanıtlarla televizyon dünyasının yanıtları arasındaki bağlantıyı incelemeyi amaçlar. Te1evizyonu, "toplumsallaşma ve sosyal kontrol aracı olarak" tanımlayan Yetiştirme Kuramı, sosya1 gerçek1iğin kuru1umunda başat bir rol de atfeder. En temel varsayımı, televizyonu fazla izleyenlerin, televizyonu az iz1eyenlerden daha çok televizyonun sosyal gerçeklikle alakalı algısına uygun bir "televizyon cevabına" sahip olacağı yaklaşımıdır. Kurama göre te1evizyon, iz1eyici1erin sosyal gerçek1ik a1gı1arını etkilerr (Taylan, 2011: 2-3).

Televizyon aracılığıyla oluşan şiddetin "lise öğrencileri üzerindeki yetiştirme etkisini ortaya koyma" maksadıyla yapılan çalışmada, önce "televizyonu az izleyenler" ile "çok izleyenlerin" sosyal gerçeklik algılarına yönelik verdikleri cevaplara yönelik yetiştirme farkı kurulan varsayımlar aracılığıyla analize tabi tutulmuştr. Sonrsında ise televizyonu "az ve çok izlemenin sosyal gerçekliğe ilişkin algılamalar üzerindeki yetiştirme etkisi" varsayımlar aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmımştır. Bu bağlamda, çalışmada üç esas soru ile 14 varsayım değerlendirilmiştir (Taylan, 2011: 71). Araştırmada, yetiştirme etkisini ölçmek maksadıyla hazırlanan soru formu, Konya şehir merkezinde bulunan Ortaöğretim Okullarında okuyan 640 lise öğrencisine yöneltilmiştir.

Anket yöntemiyle e1de edi1en verilerse istatistikî teknikler kullanılarak çözüm1enmiştir. Ça1ışmada, öncelikle be1irti1en amaca uygun o1arak kuru1an hipotez1eri test etmek üzere "Ki-Kare, Bağımsız Örneklem T-Testi (Independent Sample T-Test), Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi ve Lojistik Regresyon Analizi" yöntemleri kulanılmıştır. Testlerin kullanılamadığı durum1arda ise frekans tab1o1arı, karşı1aştırma1ı tabolar ve aritmetik orta1ama gibi betim1eyici istatistik1er ku11anı1mıştır.

Araştırmanın Problemi 1: "Televizyonu az izleyenler ile çok izleyenlerin ve şiddet yoğun bir içeriğe sahip Kurtlar Vadisi (Pusu) dizisini az izleyenler ile çok izleyenlerin sosyal gerçeklik algılamaları farklı mıdır?"

Bu soruya bağlı olarak geliştirilen varsayımlar da şu şekildedir:

- Varsayım 1: "Televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir"
- Varsayım 2: "Kurtlar Vadisi dizisini çok seyredenler, hiç seyretmeyenler ve az seyredenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir"
- Varsayım 3: "Televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlerden daha çok, şiddeti sorunların çözümünde önemli bir araç olarak görür"
- Varsayım 4: "Kurtlar Vadisi dizisini çok seyredenler, hiç seyretmeyenler ve az seyredenlerden daha fazla şiddeti, yaşamında en önemli bir araç olarak görür"
- Varsayım 5: "Televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlerden daha fazla suç korkusuna sahiptir"
- Varsayım 6: "Kurtlar Vadisi dizisini çok seyredenler, hiç seyretmeyenler ve az seyredenlerden daha fazla suç korkusuna sahiptir"
- Varsayım 7: "Televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlere göre toplumdaki şiddeti daha fazla algılar"
- Varsayım 8: "Kurtlar Vadisi dizisini çok seyredenler, hiç seyretmeyenler ve az seyredenlere göre toplumdaki şiddeti daha fazla algılar"
- Varsayım 9: "Televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlere göre toplumdaki suçlu sayısını daha fazla algılar"
- Varsayım 10: "Kurtlar Vadisi dizisini çok seyredenler, hiç seyretmeyenler ve az seyredenlere göre toplumdaki suçlu sayısını daha fazla algılar"

Araştırmanın Problemi 2: "Yetiştirme analizinin temel kavramlarından olan ve televizyon şiddetine maruz kalmanın sonuçlarından kabul edilen Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısını hangi faktörler etkilemektedir? Hangi faktörler ne kadar etki etmektedir? Acımasız ve tehlikeli dünya algısına televizyon izleme süresi ne kadar etki etmektedir?"

- Varsayım 11: "Televizyon izleme süresi artıkça acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahip olma artmaktadır"
- Varsayım 12: "Şiddet içerikli televizyon programlarına (Kurtlar Vadisi Pusu) çok fazla maruz kalanlar, daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir"
-

Araştırmanın problemi 3: "Suç korkusu üzerinde etkili olan faktörler nelerdir? Televizyon izleme süresi ve şiddet içerikli bir televizyon dizisi olan Kurtlar Vadisi dizini izleme ne tür bir etkiye sahiptir?"

- Varsayım 13: "Televizyon izleme süresi attıkça suç korkusu olasılığı artmaktadır"
- Varsayım 14: "Şiddet yoğun bir televizyon dizisini (Kurtlar Vadisi Pusu) izleme suç korkusu olasılığını artırmaktadır"

3ncü, 8nci ve 10ncu varsayımlar, araştırmalar neticesinde reddedilmiştir (Taylan, 2011: 151-159).

Araştırmada, "televizyonu ve de Kurtlar Vadisi Pusu dizisini az ve çok seyredenlerin sosyal gerçeklik algılamaları (acımasız ve tehlikeli dünya algısı; şiddet algısı; suç korkusu; toplumdaki şiddetin tahmini ve toplumdaki suçlu oranının tahmini) açısından ne tür farkların olduğu bağımlı ve bağımsız değişkenler vasıtasıyla ortaya konulmuştur. Buna göre araştırmanın bağımlı değişkenleri, acımasız ve tehlikeli dünya algısı; sorunların çözümünde şiddeti en önemli bir araç olarak görme; suç korkusu (şiddet içerikli bir suçun mağduru olma korkusu); toplumdaki şiddetin tahmini ve toplumdaki suçlu oranının tahmini şeklindedir. Bağımsız değişkenler ise genel olarak televizyonu az ve çok izleme ile şiddet yoğun bir televizyon programı olan Kurtlar Vadisi Pusu dizisini izleme şeklindedir." Çalışmadaki bağımlı değişkenler, "Yetiştirme araştırmalarında" kullanılmış olan soru1ardan derlenerek hazırlanmıştır. "Acımasız ve tehlikeli dünya algısı", "şiddet algısı", "suç korkusu", "toplumdaki şiddet oranının tahmini ve toplumdaki suçlu oranının tahmini" şeklinde sıralanabilir (Taylan, 2011: 126).

Konya şehir merkezinde bulunan 8 orta öğretim okulunun yaşları 14 ila 20 arasında olan 289'u kız ve 351'i erkek olmak üzere toplam 640 1ise öğrencisi üzerinde uygulanan ve elde edilen veriler şöyledir:

Çalışmaya katılım sağlayan lise öğrencilerinin hepsinin evinde en az bir tane televizyon, yarısından çoğunun evinde ise en az iki televizyon bulunurken, öğrencilerin ortalama televizyon izleme süreleri yaklaşık 3 saat olarak ölçülmüştür. Öğrencilerin çoğunluğunun, Primetime denen 19.00 – 24.00 saatleri arasındaki zaman di1iminde te1evizyon izlediği; "en çok komedi, yarışma, müzik ve eğlence programlarının, yerli dizilerin izlendiği; evlilik, kadın ve magazin programları ve çizgi filmlerin ise en az izlediği" televizyon program türleri olduğu verilerine ulaşılmıştır. Erkeklerin, kızlardan daha fazla "suç korkusuna" sahip olduğu görülürken; kızların, erkeklerden toplumdaki şiddeti olduğundan çok daha fazla tahmin ettikleri elde edilen verilerdendir. Televizyonu çok izleyenlerin, televizyonu az izleyenlere oranla daha çok "acımasız ve tehlikeli dünya" algına sahip olduğu da görülürken, araştırmanın ilk varsayımı olan "televizyonu çok izleyenler televizyonu az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir" varsayımı kabu1 edilmiştir.

Kurtlar Vadisi dizisini "hiç izlemeyenler", "az izleyenler" ve "çok izleyenler", acımasız ve tehlikeli dünya algısı bağlamında verisel olarak anlamlı bir farklılık gösterir. Televizyonu çok izleyenler, hiç seyretmeyenlere göre daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptirler. Bu açıdan araştırmanın ikinci varsayımı olan "Kurtlar Vadisi dizisini çok seyredenler, hiç seyretmeyenler ve az seyredenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir" varsayımı da kabul edilmiştir. Televizyonu az ve çok seyredenlerin, şiddeti "sorunların çözümünde en önemli araç" olarak görme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki elde edilememiştir. Böylece üçüncü vaesayım "televizyonu çok izleyenler televizyonu az izleyenlerden daha fazla yaşamında şiddeti en önemli araç olarak görür" hipotezi reddedilmiştir.

Bu çalışmada, "televizyonu çok izleyenlerin, televizyonu az izleyenlerden dünyayı daha fazla acımasız ve tehlikeli bulduğu"; şiddet içeriği yoğun tv programı olan Kurtlar Vadisi (Pusu) dizisini çok izleyenlerin, hiç izlemeyenlere göre dünyayı daha fazla acımasız ve tehlikeli bulduğu; "televizyonu çok izleyenlerin, az izleyenlerden daha fazla suç korkusuna sahip olduğu; Kurtlar Vadisi dizisini çok seyredenlerin, hiç seyretmeyenler ve az seyredenlerden daha fazla suç korkusuna sahip olduğu; televizyonu çok izleyenlerin, televizyonu az izleyenlere göre toplumdaki şiddeti ve toplumdaki suçlu sayısını daha çok tahmin ettiği" tespit edilmiştir (Taylan, 2011: 160-161).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Te1evizyon Dizi1erinin Top1um Üzerindeki Etki1eri: Sosyo-Kü1türe1 Bir Çözüm1eme (Erzurum Örneği)

2014 yılında hazırlanan doktora tezine göre, "dizi film programlarının toplum üzerindeki dini ve sosyo-kültürel etkilerini ve toplumun bunlara bakış açısını incelemek" hedeflenmiştir. Tezde; "televizyon dizi film programlarının davranışlara, değerlere, dine, aileye, topluma ve kültüre karşı nasıl bir bakış açısı oluşturduğunun" toplum üye1erinin ifadeleriyle tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda bireylerin televizyon seyretme süreleri, seyretme sebebi, ne tür program1arı seyrettikleri, program1arda en çok hoşuna giden ve gitmeyen1eri, seyrettikleri programların siyasal tercih ve gündelik yaşantı1arı üzerindeki yansıma1arının ne şekilde olduğu araştırılmıştır (Kırtepe, 2014: 6).

Çalışma, Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 1940'lara kadar uzanan bu yaklaşım, "bireylerin kitle iletişim araçlarından yararlanırken belli bir maksat dairesinde hareket ettikleri" düşüncesini esas alır. Bu kuramın ortaya çıkışına iz1eyici1erin kit1e i1etişim araç1arının ürün1erinin o1uşturu1ma sürecinde yer a1maları ve kitle i1etişim araçlarını ihtiyaçlarını karşılamaları için kullanması zemin o1uşturmuştur. B1um1er ve Katz çalışmalarla birlikte 1970'lerde bu bakış açısını yeniden gündeme taşımıştır. İnsan1arın niçin televizyon iz1ediklerini açık1arken aktif bir şeki1de sürecin içerisinde yer a1dık1arını be1irterek yak1aşımın temel dayanağını ortaya koyarlar (Mutlu, 1999: 81). Diğer bir ifadeyle "kitle iletişim araçlarının ne yaptığı değil, kitle iletişim araçları ile ne yapıldığı" bakışının esas alındığı yaklaşımdır.

"Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı" kapsamında diziler ve toplum arasındaki bağlantıları konu edinen bu araştırmada aşağıdaki varsayımlar sınanmıştır:

- Varsayım 1: "Katılımcıların televizyon dizilerinin dini ve kültürel boyutuna yönelik tutumları; yaşa, cinsiyete, medeni duruma, eğitim durumuna, mesleğe, gelir düzeyine, izleme süresine, dizi karakterlerinden etkilenmelerine, politik ve siyasi tercihine göre değişmektedir."
- Varsayım 2: "Katılımcıların televizyon dizilerinin örneklik ve davranış değiştirme özelliğine yönelik tutumları; yaşa, cinsiyete, medeni duruma, eğitim durumuna, mesleğe, gelir düzeyine, izleme süresine, dizi karakterlerinden etkilenmelerine, politik ve siyasi tercihine göre değişmektedir."
- Varsayım 3: "Katılımcıların televizyon dizilerinin dini ve kültürel boyutu ile örneklik ve davranış değiştirme özelliğine yönelik tutumları arasında ilişki vardır."

Çalışmada model olarak genel tarama modelleri içinde; değişkenlerin tek tek, tür ya da miktar o1arak o1uşum1arının belirlenmesi amacıy1a yapı1an teki1 arama mode1i ve iki ve daha çok miktardaki değişken arasında bir1ikte değişim var1ığını ya da derecesini be1ir1emeyi amaçlayan "ilişkisel tarama modelini" içerir. Araştırmada anket tekniğiyle birlikte, görüşme ve göz1em tekniği de kullanılmıştır.

Örneklemi belirlemek için TÜİK'in yayımladığı "nüfus sayım bilgileri" kullanılmıştır. Bu bilgiler kapsamıdna şehir merkezi esas alınarak örneklem sayısı belirlenmiştir. Örneklemin ölçeğini belirleyebilmek için "örnek büyüklüğünün tahmini" formülünden faydalanılmıştır. Bu formül uygulandığında Erzurum i1i şehir merkezi nüfusunun örnek1em için yeter1i sayısının 383 o1duğu tespit edilmiştir. Katılımcılar belirlenirken, tesadüfi örneklem yönteminden faydalanılmıştır. İzleyicilerin televizyon izleme sebepleri ise şu şekilde sırlanmıştır: "Dünyadan haber alma, bilgi edinme, vakit geçirme, eğlence ihtiyacı, merak, alışkanlık, yalnızlık giderme." Örneklem grubunun en çok izlediği programlar sıralamasında haberler, diziler, belgeseller, dini programlar ve siyaset programları ilk beşte yer almaktadır (Kırtepe, 2014: 67).

Araştırma izleyicilerin dizilerde hoşnutsuzluk duydukları konular şu şekilde sıralanmıştır: Müstehcenlik, şiddet, dili yozlaştırma, kötü alışkanlıkları özendirme, değerlerimize ters düşme, reklam sürelerinin fazla olması, taraflılık, abartı. Araştırma izleyicilerin dizilerde hoşnutluk duydukları konular ise; dünyayı tanımak, dini konularda bilgilenmek, ülke gündemini takip, eğlence/vakit geçirme, olumlu davranış öğrenme, zenginlerine yaşamına özenme şeklinde sıralanmıştır (Kırtepe, 2014: 83-86). Araştırmaya katılan televizyon izleyicilerinin televizyon dizilerinin etki düzeylerinin ortalamaları incelendiğinde, etkilenmenin hem 'dini ve kültürel' boyutta hem de 'örnek alma ve davranış değişikliği' boyutunda gerçekleştiği tespit

edilmiştir (Kırtepe, 2014: 88) Katılımcıların en çok izlediği iki dizi Kurtlar Vadisi ve Yaprak Dökümü olarak belirlenmiştir Kırtepe, 2014: 136)

Araştırma sonucunda, izleyicilerin ortalama üç saat televizyon izledikleri, izlenilen programlardan etkilenmek için illa uzun süreli izleme yapmalarına gerek olmadığı, cinsiyet faktörünün izlenecek program türünün seçiminde rol oynadığı ancak çok ciddi farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. Medeni durum değişkeni açısından iz1eyicilerin en yoğun iz1lediği program türünün "Haberler" o1duğu; ancak "eşinden ayrılmış" ve "eşi vefat etmiş" o1an katı1ımcıların daha ziyade "Filmler/Diziler" ve "Dini Programlar" iz1lediği ortaya konu1muştur. E1de edi1en ana1iz veilerine göre bütün mes1ek gruplarında en yüksek oran1a izlenen programların "Haberler" ve "Film/Diziler" türleri olduğu; aksiyon içeren, ülke gündemini takip eden ve ai1e i1e ilgi1i içeriğe sahip o1an yapım1arın iz1enme oran1arının daha yüksek çıktığı anlaşı1mıştır. Televizyon dizilerinin, "toplumu oluşturan bireylerin davranışlarına olan etkisinin" dışında toplumsal degerlere yönelik yaklaşımlarında da değişikliklere ortam hazırladığı sonucuna da ulaşılmıştır. Önceleri toplum içinde söylenmesi bile hoş olmayan çeşitli davranışların, şimdilerde ulu-orta yapıldığı katılımcılarca ifade edilmiştir (Kırtepe, 2014: 181-193).

Televizyon Dizilerindeki Karakter1erin Rek1amlarda Kullanımının Rek1am, Marka Tutumuna ve Satın Alma Niyetine Etkisi Üzerine Deneyse1 Bir Araştırma

2017 yılında hazırlanan tezde ise, televizyon reklamlarında ünlü kişi ve dizi karakteri kullanım yoğunluğuna açıklık getirilerek, tüketicilerin dizi karakteri kullanılan reklamlara ve bu reklamlardaki markalara yönelik tutumları ve satın alma niyetlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada, televizyon reklâmlarında ku11anılan dizi karakter1erinin, rek1am, marka tutumuna ve satın alma niyetine etkisi e1e alınmıştır. Fakat bu etkiyi e1e almadan önce, araştırmaya teme1 oluşturmak maksadıyla niceliksel bir içerik çözümlemesi uygulanmıştır. İçerik çözümlemesinde, Türkiye 'deki televizyon reklamlarında, gene1de ün1ü, öze1de ise dizi karakteri kullanımıyla i1gili mevcut durumu, sayısal olarak ortaya koymak hedeflenmiştir (Aydın, 2017: 71).

Medcezir dizisi oyuncuları, Elidor ve Turkcell reklamları çalışma kapsamında incelenmiştir. Bu araştırmada ünlü dizi karakterlerinin reklamda kullanım sıklığını ve "reklamlarda dizi karakteri kullanımının reklam, marka tutumuna ve satın alma niyetine" etkisini ortaya koyma amacı vardır. Araştırmada, "iki veya daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişimin var1ığını veya derecesini belirleme amacında o1an" gene1 tarama modeli türlerinden ilişkisel tarama mode1i kullanılmıştır.

Çalışmanın varsayımları şu şekildedir:

- Varsayım 1: "Reklamdaki dizi karakterinin güvenilirliği, çekiciliği, uzmanlığı, izleyiciye benzerliği ve aşinalığı ile reklam tutumu arasında anlamlı bir ilişki vardır."
- Varsayım 2: "Reklamdaki dizi karakterinin güvenilirliği çekiciliği, uzmanlığı, izleyiciye benzerliği ve aşinalığı ile marka tutumu arasında anlamlı bir ilişki vardır."
- Varsayım 3: "Reklamdaki dizi karakterinin güvenilirliği, çekiciliği, uzmanlığı, izleyiciye benzerliği ve aşinalığı ile satın alma niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır."
- Varsayım 4: "Dizi karakteri bulunan reklama yönelik tutum ile marka tutumu arasında anlamlıbir ilişki vardır."
- Varsayım 5: "Reklamında dizi karakteri bulunan markaya yönelik tutum ile satın alma niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır."
- Varsayım 6: "Reklamlarda yer alan dizi karakterinin dizisini izleyen ve izlemeyen grupların reklam tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır."
- Varsayım 7: "Reklamlarda yer alan dizi karakterinin dizisini izleyen ve izlemeyen grupların marka tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır."
- Varsayım 8: "Reklamlarda yer alan dizi karakterinin dizisini izleyen ve izlemeyen grupların satın alma niyetleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır."

- Varsayım 9: "Deneklerin cinsiyeti ile dizi karakterinin kaynak olarak algılanan nitelikleri (güvenilirlik, çekicilik, uzmanlık, benzerlik ve aşinalık) arasında anlamlı bir fark vardır."
- Varsayım 10: "Deneklerin reklam tutumlarına bağlı olarak reklamı izlemeden önceki marka tutumları ile reklamı izledikten sonraki marka tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır."
- Varsayım 11: "Markayı daha önce satın alan ya da satın almayan deneklerin reklamı izledikten sonraki satın alma niyetleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır."
- Varsayım 12: "Deneklerin reklamı izledikten sonra oluşan marka tutumlarına (olumlu-olumsuz) göre satın alma niyetleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır."

Çalışmanın temel noktası olan etki araştırmasındaysa "Medcezir" dizisinde ve iki ayrı markanın (Elidor ve Turkcell) reklamında ro1 alan kadın ve erkek dizi karakterlerinin rek1am, marka tutumuna ve satın a1ma niyetine etkisini saptamak amacıy1a bir deney gerçek1eştirilmiştir. İçerik çözümlemesine göre en fazla izlenen televizyon kanalında, bir ay boyunca, en yoğun televizyon izlenen saat diliminde yayın1anan rek1am1ar e1e a1ınmıştır. Digitürk kullanılarak, 1-31 Ekim 2012 tarihlerinde, TNS raporlarına göre tüm kişilerde, ana yayın kuşağında, "en çok izlenen ulusal televizyon kanalı" olan Kanal D'de, ana yayın kuşağında gösterilen 2395 rek1ama ulaşılmıştır. Deneyin ana küt1esi ise üniversite öğrenci1eridir. Bu sayede tüm üniversite öğrenci1erine çeşitli sınırlılıklar nedeniy1e ulaşılamayacağından amaç1ı örnekleme yöntemi i1e Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım 1, 2, 3 ve 4ncü sınıf lisans öğrencilerinden 152 öğrenci örnek1em o1arak belirlenmiştir.

Etki araştırmalarında, araştırmanın vrsayımları kapsamında bir deney gerçekleştirilmiştir. Ça1ışmada, deneklerin dizi karakter1eri bu1unan reklamları seyrertmeden önce ve sonra markaya yönelik tutumlarında bir farklılık o1up o1madığı tespit edilmeye çalışıldığından "deney" tercih edilmiştir. İçerik çözümlemesi neticelerine göre; "reklamların yüzde 28,4'ünde ünlü kişi" kullanılmıştır. Ünlü kişi kullanılan 669 reklam içerisinde, dizi oyunculuğu en sık rastlanan meslektir. Çözümlemeye göre 277 reklamda dizi oyuncusu (yüzde 41,4); 12 reklamda dizi oyuncusu ve şarkıcı bir arada (yüzde 1,8) görülmüştür.

Dizi oyuncusu kullanılan 289 reklamın 144ünde dizi oyuncuları kendilerini canlandırırken, 89'unda dizi karakteriyle, 56sında ise farklı bir kurgu karakter ile yer almıştır (Aydın, 2017: 71-98). Ülkemizde son yıllarda en çok iz1enen yapımların başında televizyon dizilerinin gelmesine doğru orantılı olarak, reklamlarda ünlü kategorileri arasından dizi oyuncuları sıklıkla görülmektedir. Bu bağlamda belirli bir iz1eyici kitlesine hali hazırda sahip olan dizilerin, iz1eyiciler tarafından tanınan, beğeni1en, sevi1en, güven duyulan, örnek a1ınan kurgu karakterleri rek1amlarda kullanılmaktadır (Aydın, 2017: 138). E1idor ve Turkce11 marka1arına yönelik yapılan deneylerde, dizi karakterinin güvenilirliğinin denek1erin rek1am, marka ve satın alma niyetini etkilemede en önemli faktör olduğu tespit edilmiştir. Her iki marka için gerçek1eştirilen deney1erden varı1an bir diğer ortak netice ise denek1erin her iki markanın rek1amına yöne1ik tutumlarının marka tutumlarını, marka tutumlarının da satın a1ma niyetlerini belli bir düzeyde etkilediğidir. Bir diğer önem1i sonuç ise dizi karakteri kullanılan reklamın, marka tutumunu etki1eme sürecinde daha etkiliyken, satın almada daha az etkili olmasıdır.

Bu markalara yönelik yürütülen araştırmalardan elde edilen bir başka önemli sonuç, diziyi seyreden deneklerin "dizi karakterinin yer aldığı reklamdaki ürünü kesinlikle alırım" ifadesine en düşük oranda katılırken, "reklamdaki ürünle ilgili daha fazla bilgiye ulaşmak isterim" ifadesine en yüksek ortalamayla katılmalarıdır. Bu bulgu, diziyi izlemenin satın alma sürecinde bireyleri doğrudan satın almaya yönlendirmekten çok, markaya dikkat çekerek, satınalmayla i1gi1i bi1gi top1amaya yön1endirdiğini göstermektedir. Araştırmada dikkat çeken diğer bir veri ise kadın katılımcıların, reklâmlardaki kadın dizi karakterini erkek1ere göre daha güveni1ir, yakın ve benzer; Turkcell reklamındaki erkek dizi karakterini ise erkek katı1ımcılara göre daha güveni1ir, yakın ve çekici bu1ma1arıdır. Kadın denek1erin dizi karakterlerinden daha çok etki1endiği için kadın deneklerin erkek deneklere oranla satınalma niyetinin daha olumlu o1acağına ulaşılabilir (Aydın, 2017: 138-141).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Sonuç ve Tartışma

İletişim bilimi, diğer bilim dallarına göre "geç oluşmuş" denilebilir. Yapılan bazı araştırmalarda iletişim biliminin temeli insanlıkla; ben, biz ve öteki olgusunun varlığıyla başladığı kabul edilse de, epistemolojik ve yöntemsel olarak iletişim bilimi, kitle iletişim araçlarının teknik ve teknoloji olarak üretilmesi ve toplumsal yapıya etki etmesi ile mümkün olmuştur. Bu süreçte şehir ve toplum olgusunun vazgeçilmez unsuru olan kitle iletişim araçlarının meydana getirdiği disiplin, diğer bilim dallarının kullandığı kuramsal yapılardan beslenmekte ve bu konuda kazanmış olduğu deneyimi de sürdürmektedir. Bu nedenle yapılmış çalışmaların yanı sıra yapılacak birçok çalışma için uygun bir zemindedir. Bu çalışmada etkiye ilişkin sadece üç doktora tezi incelenmiş ve konu hakkında bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede dizilerin tutum değişikliğine, sosyalleşmeye, kültürel değerlere ve satın almaya olan etkisi tez sonuçları kapsamında değerlendirilmiştir.

Televizyon dizilerinin etkilerine yönelik yapılan doktora tez çalışmalarını "betimsel bir yöntemle incelemeyi amaçlayan" bu çalışmayla elde edilen bazı sonuçlar şu şekildedir: "Türkiye'de televizyonun gençlerin toplumsallaşmasında önemli bir rol oynamaya devam ettiği görülmektedir. Özellikle öğrenim gören gençler açısından düşündüğümüzde, gençlerin neredeyse okulda geçirdikleri süre kadar televizyona vakit ayırdıkları görülmekte; adeta televizyonla büyüyen gençler, televizyonla yetişmeye devam etmektedirler" (Taylan, 2011: 162). "Dizi filmler izleyiciler üzerinde değişik açılardan etkili olabilmektedir. Programların yapılışında izleyicilerin psiko-sosyal özelliklerinin dikkate alınmasının payı oldukça fazladır. İzleyicilerin takip ettikleri programlar yeni bir şeyler öğrenilmesine veya yanlış bilinenlerin düzeltilmesine fırsat sunabilecek özellikler taşımaktadır. Bu sayede izleyiciler programlarda gördüklerinden ve duyduklarından etkilenmekte, davranışlarında değişiklikler meydana gelmekte ve bir şeyler öğrenebilmektedir. İzleyicilere yeni tecrübeler ve bakış açıları kazandırabilen bu programlar aynı zamanda eğitici özellik taşıyabilmektedir" (Kırtepe, 2014: 44).

Televizyon programlarının bireyler üzerinde oluşturduğu etkiler dikkate alındığında programların hazırlanışı ve senaryolarının yazılma süreçlerinde toplumsal değerleri öne çıkaran araştırmalara ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda öncelikle bu alanda üretim kademesinde görev alanların, sonrasında da tüketim kademesinde yer alan seyircilerin sorumluluk duygusuyla hareket etmelerine ihtiyaç duyulmaktadır (Kırtepe, 2014: 189). Ve elde edilen bir sonuç da Türkiye'de dizi sayısının arttığı ve izlenme oranına paralel olarak dizi karakterlerinin reklam içeriklerinde sıklıkla yer aldıkları görülmüştür. Son dönemde televizyon dizilerinin topluma etkilerini inceleyen tezlerin sayısında artış yaşanmıştır. Ancak tam anlamıyla etkiyi hem kamu gündemi oluşturma boyutunda hem de tutum ve davranış değişikliği yaratma konusunda alanda hala çalışma eksikleri bulunmaktadır.

Çalışma yapılırken RTÜK'ün de raporları incelenmiş ve RTÜK tarafından da izleyiciye etki konusunda güncel çalışmaların yapılmadığı gözlemlenmiştir (Aydın, 2017: 75). RTÜK'te en sık rapor olan olayların, diziler ya da programlara dair şikayetler olduğu gözlemlenmiştir. Dizilerle ilgili çalışmalarda "hem nitel hem de nicel araştırma" yöntemlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Diziler aracılığıyla; toplum yapımıza bir beden büyük gelen Batı tarzı modernleşme kavramını empoze edilmeye çalışılmakta, kolay para kazanmanın yolları meşrulaştırılmakta, ahlaki değerler erozyona uğramakta, aile yapısı bozulmakta, aşiret ve töreler doğallaştırılmakta, şiddet olayları meşrulaştırılmaktadır. Dizileri sadece olumsuz olarak değerlendirmek yanlış olur. Televizyon dizileri; dünya hakkında, ülkemiz hakkında, toplumsal konularda bilgilenmemizi ve öğrenmemize de sağlamaktadır. Ancak kar amacı güden ve bilinç üretimi yapan medyada yer alan sunumlar konuşma dilimizi, yaşam biçimimizi, tüketim alışkanlıklarımızı kötü yönde etkilemektedir. Çocuklar ve yetişkinler dizilerdeki kurgu karakterlere benzemeye çalışırken kendi öz benliklerini kaybetmekte, bu bir sarmal şeklinde büyüdüğünde de toplumda sosyolojik, psikolojik bozulmalar meydana gelmektedir.

Bu bağlamda alınacak tedbirlerle ilgili; yapımcılara, Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, RTÜK gibi devletin ilgili kurumlarına, sivil toplum örgütlerine, eğitimcilere ve ailelere önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu anlamda bazı çalışmalar da yapılmaya çalışılmaktadır. Nisan 2018'de, Radyo

ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Başkanı İlhan Yerlikaya, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıyla "aile dostu" dizilerin ödüllendirilmesine yönelik yasal düzenlemenin son aşamaya geldiğini belirterek, teşvik için yaklaşık 8 milyon liralık bütçe ayırdıklarını bildiren açıklamada bulunmuştur (http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/aile-dostu-dizilere-devlet-destegi-geliyor-40793043). Televizyona maruz kalan toplum üyelerinin medya içeriklerini daha bilinçli bir şekilde tüketmeleri gerekmektedir. Bunun için de medya okuryazarlığı dersi ilkokuldan itibaren tüm eğitim aşamalarında öğrencilere ders olarak okutulmalı ve farkındalık sağlanmalıdır. Yapılan makaleler ve yüksek lisans tezlerini de içeren bir araştırma dizilerin toplumda oluşturduğu etkileri göstermesi açısından çok daha faydalı olacaktır. Konu hakkında daha sonra çalışma yapacak araştırmacılar için bu durum önemli bir husustur.

KAYNAKÇA

1. Aydın, Ö. K. (2017). Televizyon Dizilerindeki Karakterlerin Reklamlarda Kullanımının Reklam, Marka Tutumuna ve Satın Alma Niyetine Etkisi Üzerine Deneysel Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2. Batmaz, V., & Aksoy, A. (1995). Türkiye'de Televizyon ve Aile. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

3. Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (2005). Popüler Kültür ve İletişim. Ankara: Erk Yayınları.

4. Esslin, M. (1991). TV Beyaz Camın Arkası. (M. Çiftkaya, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.

5. Herman, E. S. (2004). Medyada İkiyüzlülük. (N. Nirven, Çev.) İstanbul: Chiviyazıları.

6. Hürriyet. (2018, 4 3). 10 18, 2018 tarihinde http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/aile-dostu-dizilere-devlet-destegi-geliyor-40793043 adresinden alındı

7. Karasar, N. (2002). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın.

8. Kıran, B. (2014). 2000'li Yıllarda Türk Televizyon Dizilerinde Çalışma ve Yapım Koşulları, Bu Koşulların Üretime Etkisi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

9. Kırtepe, S. (2014). Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkileri Sosyo-Kültürel Bir Çözümleme (Erzurum Örneği). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

10. Mutlu, E. (1991). Televizyonu Anlamak. Ankara: Gündoğan Yayınları.

11. Mutlu, E. (1999). Televizyon ve Toplum. Ankara: TRT Yayınları.

12. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu.

13. Serim, Ö. (2007). Türk Televizyon Tarihi 1952-2006. İstanbul: Epsilon Yayınları.

14. Storey, J. (2000). Popüler Kültür Çalışmaları, Kuramlar ve Metodlar. (K. Karaşahin, Çev.) İstanbul: Babil Yayınları.

15. Taylan, H. H. (2011). Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

16. Türkiye İstatistik Kurumu.

17. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(26)

Öğr. Gör. Öznur SENGER[68]; Öğr. Koray SENGER[69]

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİK KAYGI NEDENLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE REASONS FOR MATHEMATICAL ANXIETY OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN TERMS OF SOME VARIABLES

ÖZ

Yapılan çalışmanın hedefi, Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü Öğrencilerinin matematik kaygılarını incelemektir.

Araştırmanın evrenini 2021-2022 eğitim ve öğretim döneminde Kafkas Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü'nde öğrenim gören öğrenciler, örneklem grubunu ise Öğretmenlik Bölümü'nde öğrenim gören 1. Sınıftan 30, 2. Sınıftan 32, 3. Sınıftan 34 ve 4. Sınıftan 34 olmak üzere toplam 130 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, dershane geçmişi ve matematik dersinden özel ders alındımı sorularının değişkenlerine göre istatistiksel anlamda herhangi bir farklılığın olmadığı saptanmıştır (p. >,050), sınıf ve YGS giriş alanı sorgu değişkenlerine göre ise istatistiksel anlamda farklılığın meydana geldiği saptanmıştır. (p. <,050).

Anahtar Kelimeler: Matematik Kaygı, Beden Eğitimi Öğretmen Adayları.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the mathematics anxiety of the students of Kafkas University Sarıkamış Physical Education and Sports Teaching Department.

The population of the research consisted of students studying at the Department of Physical Education and Sports Teaching at Kafkas University in the 2021-2022 academic year, and the sample group consisted of 30 from the 1st grade, 32 from the 2nd grade, 34 from the 3rd grade and from the 4th grade. It consists of 130 students, 34 of which are in total. It was determined that there was no statistically significant difference according to the variable of the participants' gender, age, private tutoring background and whether they had taken private lessons from the mathematics course (p. >,050), and there was a statistically significant difference according to the variable of the class and YGS entry field questions. (p. <,050).

Keywords: *Mathematics Anxiety, Physical Education Teacher Candidates.*

[68] Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Meslek Yüksekokulu; ORCID: 0000-0002-4511-8120
[69] Zübeyde Hanım ilköğretim okulu müdürü; ORCID: 0000-0002-5439-9999

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Matematik kaygısı, belirli durumlarda ortaya çıkan özel bir "genel kaygı" türü olmakla birlikte (Brady ve Bowd, 2005), karmaşık ve derin ölçüleri olan bir olgudur. Çeşitli bilim insanları bu olguyu kavramaya ve tanımlamaya çalışmıştır. Yapılan tanımlardan bazıları "Matematik problemlerinin çözümüne ve günlük ve akademik hayatta sayılardan faydalanmayı engelleyen endişe ve gerilim duyguları (Richardson ve Suinn 1972)", "Fiziki işaretlerle ortaya çıkan sinirlilik, kaygı, ve korku hisleri" şeklindedir. Matematikle uğraşırken (Fennema ve Sherman,1976 ak. Erktin, Dönmez ve Özel, 2006)", "Öğrencilerin matematik dersi açısından düşündüklerinde hareketsiz kalmalarına sebep olan, verimliliğini körelten ve budan dolayı öğrenmelerini kısıtlayan irrasyonel endişe durumu (Miller ve Mitchell, 1994)" ve "matematik sorularının çözülmesini kısıtlayan mantık dışı bir olay". Dolayısıyla matematik kaygısı, matematikle ilgilenirken veya matematiğe ihtiyaç duyulduğunda beliren ve işaretleri fiziki olarak da ortaya çıkan, matematiksel tahlili öğrenmeyi ve başarmayı engelleyen irrasyonel panik, panik, utanma, kaçınma, başarısızlık ve korku olarak ifade edilebilir.

Matematik kaygısını içeren çalışmalar ileriki süreçte bu kaygının sebeplerini açığa çıkarmaya yöneldi. Greenwood (1984), yaratıcı düşünmeyi ve derinlemesine anlamayı doğrulamayan öğretim yöntemleri; Norwood (1994) okuldan kaçmayı, güçsüz olan duygularını, üstesinden gelebileceği becerilerinin acizliğini, öğretmenin davranış ve tutumlarını; Butterworth (1999) kavrama bozukluğunu ve Stuart (2000) inanç bozukluğunu matematik endişesinin sebebi olarak değerlendirmiştir. Hadfield ve McNeil (1994) matematik kaygısının sebeplerini çevresel olarak belirlemiş; olumsuz deneyimler, aile baskısı, duyarsız öğretmen, demokratik ve destekleyici olmayan sınıflar; Olumsuz tutum, sebat, özgüven eksikliği, zihinsel ve utangaçlık, düşük benlik saygısı ve cinsiyet yanlılığı gibi nedenler bireysel değişken olarak üç grupta toplanmıştır. Harper ve Daane (1998) Sert ve düzenlenmiş sınıf uygulamalarının, öğretmenlerin sınavlara ve notlara sürekli vurgu yapması, sıradan yaşantı ile alakalı olmayan veya gerçekçi olmayan problem çözme etkinliklerinin endişe sebebii olduğunu belirtmişlerdir.

Üniversite öğrencilerinin korkularının ilkokul düzeyine kadar uzandığı göz önüne alındığında, bu durumda korkularını kontrol etmeyi öğrenmek önemlidir. Bundan dolayı ilkokulda vazife yapacak eğitmen adaylarının endişe seviyelerinin saptanması önemlidir (Akgün, Gönen ve Aydın, 2007). Eğitmen adaylarının kaygı nedeni bulunursa, kaygıya neden olan davranışların farkına varmalarını sağlayarak öğrencilerin kaygı oranlarını azaltabilecekleri ve kendi olumsuz bakış açılarını oluşturabilecekleri düşünülmektedir. daha olumludur (Eldemir, 2006; Conrad ve Tracy, 1992; Levine, 1993; Sloan ve diğerleri, 1997; Peker ve Halat, 2008; Peker, 2008). Bu çalışmanın odak noktası, öğretmen adaylarında kaygı kavramını daha iyi tanımlamak ve kaygı nedenlerini belirlemektir.

Araştırmanın Amacı

İnsanlar genellikle çevrelerinde meydana gelen olay ve olgulara farklı anlamlar yüklemeye çalışırlar. Bu anlamları, deneyimleriyle kazandıkları bireysel sahiplenmeler olarak kendileri ve çevreleri için yansıtırlar. Öğretilerimiz, yaklaşımlarımız ve düşüncelerimiz yaşanmış deneyimlerin bir sonucu olarak şekillenir. Bu öğretilere, yaklaşımlara ve düşüncelere tutumlar denir. Geliştirilen tutumlar böylece davranışlar haline gelir. Daha sonra, bireyin kendi kendine yeterliliği veya yetersizliği ile ilgili değerlendirmeler yaparak, her durum hakkında düşünceler, yaklaşımlar ve dersler geliştirmeye başlar. Her durum için kendi kendine yetememe duygusu kişinin kendine olan güvenini azaltır ve kişinin o durumdan kaçınmasına neden olur. Bu andan itibaren birey hiçbir şansının olmadığı ve başaramama korkusunun başladığı öğretileri geliştirir ve günden güne büyür. Bu durum kişiyi daha kaygılı hale getirir ve bunun sonucunda bazı deneyimlere neden olabilir.

Tüm bu değerlendirmelerin arka planına karşı bu çalışma, öğrencilerin matematik dersi korkularının belirli demografik özelliklere göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını ve anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada cinsiyet, yaş, sınıf, üniversiteye giriş notu (YGS), özel ders geçmişi ve matematik derslerinden özel ders alma durumunun beden eğitimi öncesi beden eğitimi düzeyi ve beden eğitimi

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

öğretmenlerinin matematik dersi korkularına etkisi. İlişkisel tarama modeli iki veyahut daha fazla değişken arasında ilişki nin olup olmadığını ya da ortaya çıkan ilişkinin aşamasını saptamayı hedefleyen araştırma amaçlayan bir araştırma örneğidir.(Karasar, 2005).

ÖRNEKLEM

Araştırmanın örneklemini Beden Eğitimi Öğretmenlik bölümünde eğitim gören 30 birinci sınıf öğrencisi, 32 ikinci sınıf öğrencisi, 34 üçüncü sınıf öğrencisi ve 34 dördüncü sınıf öğrencisi toplam 130 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların 45'i kadın, 85'i erkektir.

Veri Toplama Araçları

İnceleme öğrencilerin matematik dersine özgü tutumlarını ölçmek amacı ile matematik tutum ölçeği ve matematik derslerindeki endişelerini ölçmek amacı ile iki boyutlu matematik kaygısı ölçeği kullanılmıştır.

Matematik Kaygısı Ölçeği:

Matematik Kaygı Ölçeği (MAS), Bai ve diğerleri temel alınarak Betz (1978) tarafından geliştirilmiştir. (2009) da bu ölçeği kullanarak Matematik Kaygı Ölçeğini geliştirmiştir. Daha sonra Akçakın ve ark. (2015) Türkçeye uyarlayarak geçerlik ve güvenirlik çalışması yapmıştır. Ölçek, üniversite düzeyinde bir matematik dersinde veya matematikle ilgili bir durumda kaygılarını ölçmek için tasarlanmıştır. Ayrıca ölçek 14 maddeden oluşmakta ve Likert tipinde 1'den 5'e kadar seçeneklerden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddeler olumlu ve olumsuz faktörlerden oluşmaktadır. Ölçek derecelendirilirken katılımcılardan (“1”, tamamen katılıyorum, “2”, katılıyorum, “3”, “Kararsızım”, “4”, katılmıyorum, “5”, “hiç katılmıyorum)” ifadelerini cevaplamaları istenmiştir.

Kişisel Bilgi Formu:

Eğitmen adaylarının sınıf, yaş, cinsiyet, üniversiteye giriş alanı (YGS), özel ders geçmişi ve matematik dersinden özel ders alma gibi sorularını yanıtlamak için araştırmacının geliştirdiği kişisel veri formu uygulanmıştır. Kişisel veri formunda yukarıdaki değişkenleri kapsayacak şekilde kapalı uçlu sorular yöneltilmiş ve incelemeye katılan eğitmen adaylarından kendilerine en uygun olan seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

BULGULAR

Tablo:1 Güvenirlik Analizi Sonuçları

ReliabilityStatistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,893	14

Yapılan analiz sonunda ölçeğin güvenirlik katsayısı Alfa 0,893’dür. Ortaya çıkan sonuç, uygulanan ölçeğin nispeten güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır (Kalaycı, 2006, s.405). Uygulanan ölçeklerin güvenirlik analizinde maddelerin toplam korelasyonu olumsuz ve 0,25 değerinden küçük olmamalıdır (Kalaycı,2014).

Tablo:2 İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği ile Cinsiyet Arasındaki İlişkiyi Yönelik t-testi Sonuçları

İki Boyutlu	Cinsiyet	N	Ortalama (x)	t değeri	P değeri
	Kadın	45	3,15	,626	,532

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Matematik Kaygı	Erkek	85	3,05		

Tablo 2 İncelendiğinde İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p. >,050).

Yapılan bağımsız örneklem T-testi analizi sonucunda katılımcıların ve cinsiyeti algılamada farklılık yaratan bir değişken olmadığı ortaya koymuştur (p<.,050). Bayan katılımcıların (x: 3,15) Erkek katılımcılara oranla (x: 3,05) iki boyutlu matematik kaygı algılamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo: 3 İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği İle Katılımcıların Yaş Arasındaki İlişkiyi Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) Sonuçları

Yaş Türü	N	X	S_S	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P	Anlamlılık
18-20 1	56	3,16	,943	G.Arası	3,805	3	1,268	1,580	,197	
21-23 2	64	3,06	,879	G.İçi	101,128	126	,803			
24-26 3	8	2,55	,705	Toplam	104,933	129				
30-32	2	3,86	,303							
Toplam	130	3,09	,902							

Tablo 3 incelendiğinde Katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği algılamalarınım Yaş değişkenlerine göre istatistiksel anlamda herhangi bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir (p. >,050).

Tablo: 4 İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği İle Katılımcıların Sınıf değişkeni Arasındaki İlişkiyi Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Sınıf Değişkeni	N	X	SS	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P	Anlamlılık
1.Sınıf 1	30	3,44	,922	G.Arası	9,751	3	3,250	4,303	,006	1.3,4 2.3,4 3.1,2 4.1,2
2.Sınıf 2	32	3,30	,703	G.İçi	95,181	126	,755			
3.Sınıf 3	34	2,82	,894	Toplam	104,933	129				
4.Sınıf 4	34	2,84	,935							
Toplam	130	3,09	,902							

Tablo 4 incelendiğinde Katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği algılamalarının sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın oluğu tespit edilmiştir (p. <,050).

Bu farklılığa baktığımızda, sınıf değişkeni ile İki Boyutlu Matematik Kaygı karşılaştırıldığında, 1.sınıf katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygısı 3.sınıf ve 4. Sınıf katılımcılardan daha fazladır. 2.sınıf katılımcılar ile İki Boyutlu Matematik Kaygısı karşılaştırıldığında 3.sınıf ve 4.sınıf katılımcılardan daha fazladır. 3.sınıf katılımcılar ile 1. Sınıf ve 2. Sınıf katılımcılar arasında ise anlamlı bir farklılık vardır. Fakat bu farklılık terse bir anlam farklılık içermektedir. Yani 1. Sınıf ve 2. Sınıf katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygısı 3.sınıf katılımcılardan daha fazladır. 4.sınıf katılımcılar ile İki Boyutlu Matematik Kaygısı karşılaştırıldığında 1. Sınıf ve 2. Sınıf katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Fakat bu farklılık terse

bir anlam farklılık içermektedir. Yani 1. Sınıf ve 2. Sınıf katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygısı 4.sınıf katılımcılardan daha fazladır.

Tablo: 5 İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği İle Katılımcıların YGS. Giriş Alanı değişkeni Arasındaki İlişkiyi Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

YDS Giriş Alanı	N	X	Ss	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P	Anlamlılık
Sözel 1	31	3,49	,827	G.Arası	6,831	2	3,415	4,422	,014	1.2,3 2.1 3.1
Sayısal 2	31	2,90	,859	G.İçi	98,102	127	,772			
Eşit Ağırlık 3	68	2,99	,879	Toplam	104,933	129				
Toplam	130	3,09	,902							

Tablo 5 incelendiğinde Katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği algılamalarının YGS giriş alanı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın oluğu tespit edilmiştir (p. <,050). Katılımcıların Sözel YGS giriş alanı değişkeni (3,56) sayısal ve eşit ağırlık YGS giriş alanı değişkenine göre daha (2,90. 2,99) daha anlamlı çıktığı görülmektedir.

Bu farklılığa baktığımızda, YGS. Giriş Alanı değişkeni ile İki Boyutlu Matematik Kaygı karşılaştırıldığında, sözel bölümü katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygısı sayısal ve eşit ağırlık bölümü katılımcılardan daha fazladır. Sayısal bölümü katılımcılar ile İki Boyutlu Matematik Kaygısı karşılaştırıldığında sözel bölümü katılımcılardan daha fazladır. Fakat bu farklılık terse bir anlam farklılık içermektedir. Yani sözel bölümü katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygısı sayısal bölümü katılımcılardan daha fazladır. Eşit ağırlık bölümü katılımcılar ile sözel bölümü katılımcılar arasında ise anlamlı bir farklılık vardır. Fakat bu farklılık terse bir anlam farklılık içermektedir. Yani sözel bölümü katılımcıların İki Boyutlu Matematik Kaygısı eşit ağırlık katılımcılardan daha fazladır.

Tablo: 6 İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği İle Katılımcıların Dershane Geçmişi Arasındaki İlişkiye Yönelik t-testi Sonuçları

	Dershane Geçmişi	**N**	**Ortalama (x)**	**t değeri**	**P değeri**
İki Boyutlu Matematik Kaygı	Evet	59	3,08	-,067	,947
	Hayır	71	3,09		

Tablo 6 İncelendiğinde İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği ile Dershane Geçmişi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p. >,050).

Tablo: 7 İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği İle Katılımcıların Matematik Özel Ders Arasındaki İlişkiye Yönelik t-testi Sonuçları

İki Boyutlu	**Matematik Özel Ders**	**N**	**Ortalama(x)**	**t değeri**	**P değeri**

Matematik Kaygı	Evet	11	2,85	-,903	,368
	Hayır	119	3,11		

Tablo 7 İncelendiğinde İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği ile Matematik Özel Ders arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p. >,050).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümünde eğitim gören öğrencilerin matematik kaygı ölçeği ile katılımcıların Sosyo-Demografik özellikleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. İki boyutlu matematik kaygı ölçeği ile cinsiyet arasında istatistiki olarak etkileyici bir ayrımın olmadığı saptanmıştır. Kadın katılımcıların Erkek katılımcılara oranla iki boyutlu matematik kaygı algılamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Singer ve Stake'nin (1986) üniversite talebeleri üstünde yapılan çalışmalarında bizim yapmış olduğumuz çalışmamıza benzer cinsiyet değişkeni ile matematik kaygı düzeyi arasında anlamlı bir farkın olmadığı saptanmıştır (akt: Yüksel ve Şahin, 2004,). Üldaş (2005) tarafından ortaya konan diğer bir çalışmada ise, eğitmenlerin matematik kaygıları ve onu meydana getiren alt ölçekleri ile cinsiyet değişkeni karşılaştırıldığında belirleyici bir değişikliğe rastlanmadığı ifade edilmiştir. Yapılan bu çalışma sonuçları ile araştırmamız sonuçları arasında paralellik göstermektedir. Fakat Bieg ve ark., (2015), Cipora ve ark., (2015) ve Erturan ve Jansen, (2015) ve Dowker ve ark. (2016) da yapmış oldukları araştırma bulgu sonuçları ile bizim yapmış olduğumuz bulgu sonuçları arasında hiçbir benzerlik bulunmamıştır. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla İki boyutlu matematik kaygılarının yüksek çıkmasını kadın katılımcıların daha duygulu bir yaradılışa sahip olmalarıyla ifade edile bilir.

Yaş değişkeni ile İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği algılamaları arasında istatistiksel yönden etkileyici bir ayrımın olmadığı saptanmıştır. Akdağ, 2014 ve Doğan, 2018'in yapmış oldukları çalışma sonuçları bizim araştırma sonuçlarımızla benzerlik göstermektedir. Fakat bu konuda yapılan bazı araştırmalar ise Üldaş, 2005; Martinussen vd. 2007; Gürbüz ve Yıldırım, 2016 araştırma bulgularıyla benzerlik göstermemektedir. Yapılan inceleme sonucunda öğrencilerin yaşları yükseldikçe derse olan olumsuz kaygıları azaldığı görülmektedir.

Katılımcıların sınıf değişkeni ile İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği algılamalarının istatistiksel yönden etkileyici bir farkın oluğu ortaya çıkmıştır. Ortaya konan çalışmamız ile Yenilmez ve Özbey (2006)'nın yapmış olduğu araştırma sonuçları ile benzerlik gösterirken, (Carey vd, 2016; Taşdemir, 2015; Dursun ve Bindak, 2011; Gerez Cantimer ve Şengül, 2016) nın yapmış oldukları çalışmalarda araştırma bulgularımız ile farklılık göstermektedir.

Katılımcıların dershane Geçmişleri ile İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği arasında istatistiksel yönden anlamlı bir farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır. Kırkaplan (2015) ve Tekbaş (2009)'ın yapmış oldukları çalışmanın bulguları bizim çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir. Civil (2008) ek bir eğitim desteği fırsatına sahip olmayan öğrencilerin dışarıdan ek destek alan öğrencilere nazaran belirgin şekilde kaygı seviyelerinin daha çok olduğunu açıklamışlardır. Hembree (1990); Kayapınar (2006); Duman (2008); Oksal, Durmaz ve Akın (2013) dersaneye giden öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmişlerdir.

İki Boyutlu Matematik Kaygı Ölçeği ile Matematik Özel Ders arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Kırkaplan (2015) ve Tekbaş (2009)'ın bulguları yapılan çalışmayı destekler niteliktedir. Hembree (1990); Duman (2008) ; Oksal, Durmaz ve Akın (2013) çalışmalarında özel ders alan öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak Katılımcıların cinsiyet, yaş, dershane geçmişi ve matematik dersinden özel ders alındımı sorularının değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna varılırken (p. >,050), sınıf ve YGS giriş alanı sorularının değişkenine göre ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya konmuştur. (p. <,050).

KAYNAKÇA

1. Akcakın, V., Cebesoy, Ü., & Yusuf, İ. N. E. L. (2015). İki boyutlu matematik kaygısı ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35(2), 283-301.
2. Akdağ, M. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının üstbilişsel farkındalık ve matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki (Master's thesis, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
3. Akgün, A., Gönen, S., & AYDIN, M. (2007). İlköğretim Fen ve Matematik Öğretmenliği Öğrencilerin Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik), 6(20), 283-299.
4. Bieg, M., Goetz, T., Wolter, I., & Hall, NC (2015). Cinsiyet stereotipi onayı, kızların ve erkeklerin matematik kaygısındaki özellik-durum tutarsızlığını farklı şekilde tahmin ediyor. Psikolojide Sınırlar , 6 , 1404.
5. Brady, P. ve Bowd, A. (2005). Hizmet öncesi eğitim öğrencilerinde matematik kaygısı, ön deneyim ve matematik öğretmeye yönelik güven. Öğretmenler ve öğretim , 11 (1), 37-46.
6. Butterworth, B. (1999). Matematiksel beyin (s. s.). Macmillan.
7. Carey, E., Hill, F., Devine, A. ve Szücs, D. (2016). Tavuk mu yumurta mı? Matematik kaygısı ile matematik performansı arasındaki ilişkinin yönü. Psikolojide Sınırlar , 1987.
8. Cipora, K., Szczygieł, M., Willmes, K., & Nuerk, HC (2015). Kısaltılmış Matematik Kaygısı Ölçeği ile matematik kaygısı değerlendirmesi: Uygulanabilirlik ve yararlılık: Polonya uyarlamasından içgörüler. Psikolojide Sınırlar , 6 , 1833.
9. Civil, Ş. (2008). İstanbul ili Anadolu yakası Kadıköy ilçesinde bulunan resmi ve özel ilköğretim 8. sınıf öğrencilerine uygulanacak olan OKS sınavının öğrenciler üzerinde oluşturduğu sınav kaygısının incelenmesi. Unpublished master's thesis, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
10. Conrad, KS ve Tracy, DM (1992). Deneyime Dayalı Matematik Yöntemleri Dersi Yoluyla Öğretmen Adaylarının Matematik Kaygılarını Azaltmak.
11. Doğan, H. (2018). Sınıf öğretmenlerinin matematik kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 528260).
12. Dowker, A., Sarkar, A. ve Looi, CY (2016). Matematik kaygısı: 60 yılda ne öğrendik? Psikolojide Sınırlar , 7 , 508.
13. Duman, G. K. (2008). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin durumluk sürekli kaygı düzeyleri ile sınav kaygısı düzeyleri ve ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
14. Dursun, Ş. ve Bindak, R. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin matematik kaygılarının incelenmesi. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi , 35 (1), 18-21.
15. Eldemir, H. H. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının matematik kaygısının bazı psiko-sosyal değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
16. Erktin, E., Dönmez, G., & Özel, S. (2006). Matematik kaygısı ölçeği'nin psikometrik özellikleri. Eğitim ve Bilim, 31(140).
17. Erturan, S. ve Jansen, B. (2015). Erkek ve kız çocukların matematiğe ilişkin duygusal deneyimlerinin, matematik performanslarının ve bu değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi. Avrupa Eğitim Psikolojisi Dergisi , 30 (4), 421-435.
18. Gerez Cantimer, G., Şengül, S. (2016). Ortaokul 6., 7. ve 8. Sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik kaygıları ve dersi değerlendirmeleri. The Journal of Academic Social Science Studies, 48, 261-282.
19. Greenwood, J. (1984). Soundoff: Matematik kaygısıyla ilgili kaygılarım. Matematik Öğretmeni , 77 (9), 662-663.
20. Gürbüz, R., & Yildirim, K. (2016). An investigation of mathematics anxiety of primary school teachers. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 7(3), 536-552.

21. Hadfield, OD ve McNcil, K. (1994). İlköğretim öğretmeni adaylarında Myers-Briggs kişilik tipi ile matematik kaygısı arasındaki ilişki. Öğretim Psikolojisi Dergisi , 21 (4), 375.

22. Harper, NW ve Daane, CJ (1998). Sınıf öğretmeni adaylarında matematik kaygısının nedenleri ve azaltılması. Öğretmen Eğitiminde Eylem , 19 (4), 29-38.

23. Hembree, R. (1990). Matematik kaygısının doğası, etkileri ve rahatlaması. Matematik eğitiminde araştırma dergisi , 21 (1), 33-46.

24. Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler. 15. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

25. Kayapınar, E. (2006). Ortaöğretim kurumları öğrenci seçme ve yerleştirme sınavı (OKS)'na hazırlanan ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kaygı düzeylerinin incelenmesi (Afyonkarahisar İli Örneği) (Master's thesis, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

26. Kırkaplan, M. (2015). Temel eğitimden ortaöğretime geçiş (TEOG) ile ilgili 8. sınıf öğrencilerinin sınav kaygı düzeylerinin incelenmesi.

27. Levine, G. (1993). İlköğretim Okulu Öğretmen Adaylarının Önceki Matematik Tarihi, Öngörülen Matematik Öğretme Stili ve Matematik Öğretme Kaygısı.

28. Martinussen, M., Richardsen, AM ve Burke, RJ (2007). Polis memurları arasında iş talepleri, iş kaynakları ve tükenmişlik. Ceza adaleti dergisi , 35 (3), 239-249.

29. Miller, LD ve Mitchell, CE (1994). Matematik kaygısı ve alternatif değerlendirme yöntemleri. Öğretim psikolojisi dergisi , 21 (4), 353.

30. Norwood, KS (1994). Öğretim yaklaşımının matematik kaygısı ve başarısına etkisi. Okul Fen ve Matematik , 94 (5), 248-254.

31. Oksal, A., Durmaz, B., & Ayça, A. K. I. N. (2016). SBS'ye hazırlanan öğrencilerin sınav ve matematik kaygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 2(4), 47-62.

32. Peker, M. & Halat, E. (2008, Eylül). İlkokul öğretmeni adaylarının matematik öğretimi kaygısı ve cinsiyet. Avrupa Konferansında Sunulan Bildiri Eğitim Araştırması (ECER), Göteborg, İsveç.

33. Peker, M. (2008). Eğitim programları ve öğretmen adaylarının matematik öğretme kaygısı. VIII. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, 27, 29.

34. Richardson, FC ve Suinn, RM (1972). Matematik kaygı derecelendirme ölçeği: psikometrik veriler. Danışmanlık Psikolojisi Dergisi , 19 (6), 551.

35. Sloan, TR, Vinson, B., Haynes, J., & Gresham, R. (1997, Kasım). Bir Matematik Yöntemleri Dersine Kayıtlı Öğretmen Adaylarının Matematik Kaygısı Öncesi ve Sonrası Matematik Kaygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması. Midsouth Eğitim Araştırmaları Derneği Yıllık Toplantısında sunulan bildiri (Nashville, TN, 12-14 Kasım 1997).

36. Stuart, V. (2000). Matematik laneti mi yoksa matematik kaygısı mı?. Çocuklara matematik öğretimi , 6 (5), 330-335.

37. Taşdemir, C. (2015). Ortaokul öğrencilerinin matematik kaygı düzeylerinin incelenmesi. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 5(1), 1-12.

38. Tekbaş, S. (2009). Edirne merkez ilçede ilköğretim son sınıf öğrencilerinde ortaöğretim kurumları öğrenci seçme ve yerleştirme sınavı (OKS) ve lise son sınıf öğrencilerinde öğrenci seçme sınavı (ÖSS) sınav kaygısı ve etkileyen etmenler (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

39. Üldaş, İ. (2005). Öğretmen ve öğretmen adaylarına yönelik matematik kaygı ölçeği (MKÖ-Ö)'nin geliştirilmesi ve matematik kaygısına ilişkin bir değerlendirme (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

40. Yenilmez, K., & Özbey, N. (2006). Özel okul ve devlet okulu öğrencilerinin matematik kaygı düzeyleri üzerine bir araştırma. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(2), 431-448.

41. Yüksel-Şahin, F. (2004). Ortaöğretim öğrencilerinin ve üniversite öğrencilerinin matematik korku düzeyleri. Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 3(5), 57-74.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(27)

Aygül KƏRİMOVA[70]

KARŞILIKLI BAĞIMLILIK TEORİSİNİN ULUSLARASI TİCARETE ETKİSİ: AZERBAYCAN-TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

THE EFFECT OF INTERDEPENDENCE THEORY ON INTERNATIONAL TRADE: AZERBAIJAN-TURKEY-GEORGIA RELATIONS[71]

ÖZ

Bu çalışma, Liberal teorinin alt başlığı olan Karşılıklı Bağımlılığın örgütsel ve ekonomik yönlerini tartışmaktadır. Bugüne kadar Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan'ın ortak girişimleriyle hayata geçirilen enerji ve ulaştırma projeleri işbirliği açısından büyük önem taşıyor. Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum ve TANAP (TAP) gibi projeler, üç ülkenin uluslararası sistemin ayrılmaz bir parçası olmasını sağlamaktadır. Trans-Avrupa ve Trans-Asya demiryolu koridorlarını birbirine bağlayan Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun yoğun faaliyet göstermesi bölgenin istikrarına ve ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlayacaktır. Bunun sonucunda Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye önemli bir geçiş merkezi haline gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karışılıklı Bağımlılık kuramı, Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan, Baku-Tiflis-Ceyhan, TANAP.

ABSTRACT

The article discusses the organizational and economic aspects of Interdependence, which is the subtitle of Liberal theory. The energy and transportation projects implemented by Azerbaijan, Turkey, and Georgia cooperative initiatives are of great importance in terms of cooperation. Projects such as Baku-Tbilisi-Ceyhan, Baku-Tbilisi-Erzurum, and TANAP (TAP) ensure that the three countries are an integral part of the international system. The intensive operation of the Baku-Tbilisi-Kars railway, which connects the Trans-European and Trans-Asian railway corridors, will majorly contribute to the stability and economic development of the region. As a result, Azerbaijan, Georgia, and Turkey are becoming important transit centers.

Keywords: *Theory of Interdependence, Azerbaijan, Turkey, Georgia, Baku-Tbilisi-Ceyhan, TANAP.*

[70] Aygül Kerimova, Azerbaycan Devlet iktisat Üniversitesi (UNEC), Yüksek Lisans Öğrencisi; 0000-0001-8177-7329

71

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1. Karşılıklı Bağımlılık Kuramının Önemi

Uluslararası İlişkiler teorilerinde temel kuramlardan biri olarak karşımıza liberal teori çıkmaktadır. Liberal kuramın alt başlığı olarak bu çalışma karşılıklı bağımlılık kuramı perspektifinde ele alınmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın temelde literatür taraması yaptığımız zaman farklı boyutlarıyla ön plana çıktığını ifade edebiliriz. Karşılıklı bağımlılığın temel iki boyutu vardır ki, bu da bizim çalışmamızı derinden etkilemektedir (Mammadov, 2022; 930). Bunları sırasıyla şu şekilde ifade edebilmekteyiz: 1. Karşılıklı bağımlılığın ekonomik yönü. Devletlerarası ilişkilerde ekonomik yön önemli olmakla beraber, savaşın da engellenmesinde temel etken olarak görülmektedir. 2. Karşılıklı bağımlılığın örgütsel yönü. Sistemde egemen olan devletlerin dış politikada sorunları belirli bir örgüt çerçevesinde incelemesini ve barışçıl yönümlü politikaların teşvik edilmesini öngörmektedir (Mammadov, 2017; 30).

Devletlerin farklı dış politikalar üretme tercihlerine karşı, karşılıklı bağımlılık kuramı sistemde fonksiyonel ilişkilerin sürdürülmesi açısından bu süreçte anarşik düzenin kaygılarını gidermek amacıyla ekonomik ilişkilere daha fazla önem vermektedir (Mammadov, 2016; 203).

Karşılıklı bağımlılık teorisyenlerine göre; güçlü devletler, üstün konumlarını zayıf oldukları alanlarda avantaj elde etmek için kullanabilirken, diğer konularda avantaj elde etmeye çalışarak da hem askeri, hem de ekonomik güçleri arasında tutarlılık sağlamaya çalışmaktadırlar. Başka bir deyişle, ülkeler arasındakı enerji yönümlü işbirliklerinin olması, askeri gücün azalarak ekonomi konularda gücün artmasına, aynı zamanda, bu zeminde barışın hakim olmasını sağlamaktadır. (Kanapiyanova, 2018; 541)

2.Azerbaycan-Türkiye-Gürcistan Enerji Karşılıklı Bağımlılığı

Devletler güç koşullarını artırırken farklı yönlü politikalar izleyerek, bölgesel sistemle entegre olmaya çalışarak, karşılıklı bağımlılığın pozitiv yönlerini ortaya koyarak, kendi ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar (Mammadov, 2013; 2).

Azerbaycan-Türkiye ekonomik ilişkileri ülkemizin bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Azerbaycan-Gürcistan ilişkilerinde de Türkiye büyük rol oynamaktadır. Tarihsel, kültürel, yakın kültüre sahip, dostluk, kardeşlik ve ittifakla birbirine bağlı olan Türkiye ile Azerbaycan arasında yer alan Gürcistan, jeo-ekonomik ve jeopolitik önemi günden güne artan bir ülke haline gelmiştir. Gürcistan transit bir ülke olarak, tam da Türkiye-Azerbaycan ekonomik ilişkileri ve Azerbaycan'ın yatırımları sayesinde ekonomisini canlandırdı. Dolayısıyla ekonomik faktör ve işbirliği nedeniyle Azerbaycan-Gürcistan siyasi ilişkileri güçlenmiştir (Ömərov, 2017; 2). Azerbaycan uluslararararası ilişkilerin klasik teorilerinin güç ve ekonomi gibi temel konularını geliştirirken, aynı zaman da uluslararası kurumların etkili faaliyet alanları da geliştirerek dış politikasını çeşitlendirmeye ve fayda-maliyet ilişkisi bağlamında etkili dış politika yürütmeye çalışmıştır (Mammadov, 2017; 21).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin öncülüğünde kurulmuş olup, ağırlıklı olarak eski Doğu Bloku ülkelerinden oluşmaktadır. Bu örgütlenme, liberalleşme sürecinde sosyalist sisteme bağlı ülkelerin uyum sağlamasını öngörmüştür. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, özellikle enerji alanında, dünyadaki önemli üretici ülkeler ile tüketici ülkeleri bir araya getirmektedir. Azerbaycan için Karadeniz bölgesi ülkeleriyle işbirliği ekonomik açıdan daha önemlidir. Üç ana petrol boru hattımızdan ikisinin enerji kaynaklarımızı Karadeniz limanlarına taşıması bu söylediklerimin açık bir kanıtıdır (Aloyeva, 2013; 437).

Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan arasında ilişkileri güçlendiren ekonomik faktörler arasında Bakü - Tiflis - Ceyhan petrol, Bakü-Tiflis-Erzurum ve TANAP gibi uluslararası projeleri belirtmek gerek. Bu gibi projeler üç ülkenin uluslararası sistemde karşılıklı bağlamda ayrılmaz bir parça haline gelmesini sağlamaktadır.

Azerbaycan petrolü Rusya Federasyonu'na bağımlı olduğu sürecde ancak Rusya toprakları üzerinden, diğer ülkelere potansiyel fiyatının altında satılıyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan petrolünün Türkiye topraklarından taşınması ve Ceyhan terminalinden dünya pazarına ihraç edilmesi planlandı. Uzun çalışmalar sonucunda Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ana ihracat hattı olarak belirlenmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının inşası ve işletilmesine ilişkin anlaşma paketi, 18 Kasım 1999'da

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

İstanbul'da düzenlenen AGİT zirvesi çerçevesinde Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Amerika Birleşik Devletleri cumhurbaşkanlarının katılımıyla imzalandı. Kemer ilk olarak 2004 yılında işletmeye açılmış ve 2005 yılı başında ilk petrol dolu tanker Ceyhan limanından hareket etmiştir. Boru hattının uzunluğunun 445 km'si Azerbaycan'a, 245 km'si Gürcistan'a ve 1070 km'si Türkiye'ye aittir. BTC boru hattı ekonomik, stratejik ve çevresel nedenlerin yanı sıra bu ülkeler için büyük değer taşımaktadır. (Süleymanov, 2015; 2)

BTC, Doğu-Batı enerji altyapısının kademeli olarak güneye doğru kaymasında mantıklı bir adımdır. BTC boru hattının önemli bir anlamı, bölgedeki genç devletlerin olumlu stratejik işbirliği için gerçek bir katalizör haline gelmiş olmasıdır. İlk aşamada ve pratikte, bu işbirliği Türkiye'nin yanı sıra Gürcistan ve Azerbaycan'ı da kapsamaktadır. Kazakistan, daha az yoğunlukta olsa da, sürekli olarak projeye dahil olmuştur; Türkmenistan ise bu işbirliğine katılmaktan büyük fayda sağlayabilir. Siyasi ve ekonomik kimliklerini arayan devletler olarak, BTC, katılımcı devletlere, dünyanın en önemli ürünü olan enerjinin tedarikçileri ve transit ülkeleri olarak stratejik rolleri için bir temel sağlamaktadır. Nitekim BTC, Azerbaycan ve Gürcistan'ı bir araya getirdi ve onları Kazakistan ile yakın işbirliği yapmaya teşvik etti. BTC'nin hem Azerbaycan-Gürcistan hem de Türkiye-Gürcistan stratejik ortaklığının kurulmasını teşvik ettiğini söylemek abartı olmaz. Azerbaycan ve Gürcistan, BTC'nin oluşturduğu göbek bağı sayesinde geleceklerini Avrupa ile daha doğrudan ilişki içinde görecekler (Svante ve digerleri, 2005; 17).

"Şahdeniz" sahasının ilk geliştirme aşaması projesi Şubat 2003'te başlatıldı. 2006 yılı sonunda faaliyete geçen Güney Kafkasya boru hattı, "Şahdeniz" gazını önce Gürcistan'a, ardından Temmuz 2007'den itibaren Türkiye'ye ulaştırmaktadır. "Şahdeniz-1" sahasından üretilen Azerbaycan gazını Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşıyan Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) boru hattı, sadece Türkiye'nin iç pazarı için değil, aynı zamanda, Yunanistan için de doğal gaz taşımaktadır. Kemer 980 kilometre uzunluğunda olub, yılda 20 milyar metreküp iletim kapasitesine sahiptir (Aloyeva, 2013; 441).

Tanap projesi 20 Eylül 2014'te kuruldu ve "Yüzyılın Sözleşmesi" olarak belirlenmektedir. Bu projeye göre Azerbaycan'ın Hazar Denizi sektöründen "Şahdeniz-2" sahası ve diğer sahalardan çıkacak doğal gazın Türkiye'ye ve oradan da Avrupa'ya taşınması öngörülmektedir. TANAP, Güney Kafkasya boru hattı ve Transadriyatik boru hattı (TAP) ile birlikte "Güney gaz koridoru"nun bir parçası olan bir projedir. TANAP, Azerbaycan'ın Avrupa Birliği ile mevcut ekonomik ve siyasi işbirliğinin daha da geliştirilmesine katkıda bulunarak Azerbaycan'ı Türkiye'nin ikinci büyük gaz tedarikçisi ve Avrupa Birliği'nin yeni gaz tedarikçisi haline getirmektedir (Çelikpala ve Veliyev, 2015; 17).

Güney Gaz Koridoru Programı, Azerbaycan'daki gaz sahalarını birbirine bağlar ve gazı Gürcistan, Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden İtalya'ya iletir. Program, Hazar bölgesinden doğal gazı Avrupa'ya ilk kez getirerek Türkiye ve Avrupa Birliği'nin (AB) enerji arzının güvenliğini ve çeşitliliğini artırmayı amaçlayan çeşitli altyapı projelerinden oluşmaktadır. Güney Gaz Koridoru Programı kapsamında inşa edilen toplam 3.500 km'lik boru hattının %53'ünü, 1.850 km'lik bir boru hattı olan TANAP projesi oluşturmaktadır.Azerbaycan'daki Şah Deniz 2 gaz sahası yılda 16 milyar metreküp üretecek şekilde geliştirilmiştir. Azerbaycan'da gaz üretimi ve nakliyesinden elde edilen gelirler, özellikle azalan petrol üretimi ışığında önemli olacak ve Hükümetin varlık tabanını geliştirmesine ve orta ve uzun vadede ekonomik büyümeyi sürdürmesine olanak sağlayacaktır (Asian İnfrastructure İnvestment Bank, 2016; 3)

TANAP'ın ilk iletim kapasitesi 16 milyar metreküp olup, daha sonra bu hacmin 31 milyar metreküpe çıkarılması planlanmaktadır. TANAP hissedarlarının bu projedeki payı şöyle: "Janub Gaz Dahlizi" JSC - yüzde 58, "Botaş" - yüzde 30 ve BP şirketi - yüzde 12. 30 Haziran 2018'den Ekim 2019'un sonuna kadar TANAP'ın gaz arzı 3,08 milyar metreküp olarak gerçekleşti.

30 Haziran 2018'de Trans Anadolu (TANAP) boru hattıyla Türkiye'ye ilk ticari gaz gönderildi. 30 Kasım 2019'da TANAP doğal gaz boru hattının Avrupa'ya bağlanan kısmının açılış töreni gerçekleştirildi. 31 Aralık 2020 tarihinde Azerbaycan doğal gazı TAP aracılığıyla Avrupa pazarına arz edildi. Güney Gaz Koridoru'nun toplam maliyeti yaklaşık 40 milyar dolardır. Güney Gaz Koridoru'nun amacı, "Şahdeniz" gaz-kondensat sahasının işletmesinin ikinci aşamasını geliştirmek ve bu dönemde üretilen doğal gazın genişletilen Güney Kafkasya Boru Hattı (TANAP) ve TAP aracılığıyla Türkiye ve Güney Avrupa'ya ihracını sağlamaktır.

"Şah Deniz 2. Aşama" projesi, Azerbaycan gazını Avrupa ve Türkiye'ye ulaştıracak dev bir proje olarak Güney Gaz Koridoru üzerinden Avrupa pazarlarına gaz tedarik ederek enerji güvenliğini artıracak. (Mammadov, 2012; 66-92, Mustafayev, 2022)

Enerji güvenliği tam olarak sağlanmış, diğer ülkelere olan enerji bağımlılığı ortadan kalkmış ve Azerbaycan halihazırda elektrik ihraç eden bir ülke olarak elektrik enerjisi sektöründe büyük başarılara imza atmış olsa da, ana hedefler hala önde. Dünyada enerji sektörünün modern gereksinimlerinin yeni bir içeriğe bürünmesi, trendlerin değişmesi, enerji üretim portföyünün çeşitlenmesi, verimlilik ve kalite standartlarının oluşturulması ve bu amaçla enerji piyasasının serbestleştirilmesi eğilimleri hız kazanmaktadır. Küreselleşme sürecinde hızla değişen ekonomik ve politik durum, özellikle iklim değişikliği ile ilgili zorluklar, enerji sektörünün mevcut sorununa daha az emisyonla daha fazla enerji sağlanması gibi çözüm yolları ve teknolojilerin gelişmesi dünyadaki dönüşüm süreçlerini harekete geçirmektedir (Qurbanov, 2017; 44).

3.Doğu-Batı Taşımacılığının Merkezi Koridorları

İpek Yolu ekonomik bölgesi, Orta, Güney ve Batı Asya ve diğer bölgeleri geçerek iki büyük ekonomik birliği birbirine bağlar. 3 milyar nüfusa sahip 40 ülkeyi kapsayan, Asya-Pasifik bölgesi ile Avrupa Birliği'ni birbirine bağlayacak bir coğrafyadır. Azerbaycan elverişli coğrafi konumu nedeniyle tüm uluslararası ve bölgesel projelerin gerçekleştirilme sürecine aktif olarak katılmaktadır. Azerbaycan jeopolitik konumuna göre kuzey-güney ve doğu-batı ulaşım yollarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Elverişli coğrafi konumu, kendi zengin hidrokarbon kaynaklarının yanı sıra komşu Asya ülkelerinden gelen petrol ve gaz ürünlerinin Avrupa pazarlarına taşınması için çok vektörlü lojistik fırsatlar sunmaktadır. Azerbaycan'dan geçen doğu-batı koridoru olan TRACECA, Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan en kısa yol olarak kabul ediliyor. Şu anda Azerbaycan'ın yurt dışına çıkışları olan 7 ana petrol ve doğal gaz boru hattı bulunuyor. Azerbaycan, transit imkanlarına dayanarak, önemli bölgesel ulaşım altyapı projelerinin başlatıcısı ve teşvik edicisi olarak bu yöndeki faaliyetlerini sürekli olarak genişletmektedir. (Sü TRASEKA programına 35 ülkenin katılımı, katılımcı ülkelerin entegrasyon süreçlerinde büyük önem taşıyor. Bu program, alternatif ulaşım yolları aracılığıyla Avrupa ve dünya pazarlarına erişimlerini genişleterek üye ülkelerin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını desteklemektedir. Bu program, bölgesel işbirliğini genişletmeye yardımcı olur, uluslararası finans kurumlarının ve özel yatırımcıların yardımını teşvik eder. TRASEKA programının temel amacı, modern bir ulaşım sistemi, altyapılar ve ulaşım sistemleri oluşturmak ve bu sistemleri Trans-Avrupa ağlarına bağlamaktır(Qarayeva, 2016; 23).

TRASEKA projesini hayata geçirme fikri, 8-9 Eylül 1998 tarihlerinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'de doruk noktasına ulaştı. Bu tarihte Bakü'de "Tarihi İpek Yolu'nun restorasyonuna adanmış Uluslararası Konferans" düzenlendi. Uluslararası Bakü konferansında, 32 ülke ve 13 uluslararası kuruluşun yetkili temsilcileri, uygulamanın teknik ve ekonomik konularını içeren "Avrupa-Kafkas-Asya Ulaştırma Koridorunun Geliştirilmesine İlişkin Uluslararası Ulaştırmaya İlişkin Çok Taraflı Temel Anlaşma"yı imzaladılar. Avrupa-Kafkasya-Asya ulaşım koridoru, Ana Anlaşma adı verilen önemli bir belgeye imza attı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in bu belgenin oluşturulmasında önemli hizmetleri olmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin restorasyonuna adanan Uluslararası Bakü konferansının sonuçlanmasından 2 gün sonra, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev sonuçları hakkında bir toplantı yaptı. 21. Yüzyılda Avrasya ulaşım koridorunun öneminin daha da artacağı dikkate alınarak, bu alanda ciddi hazırlık tedbirlerinin uygulanmasının, yeni ulaşım araçlarının satın alınmasının ve cumhuriyetimizde modern hizmet alanlarının oluşturulmasının önemine ilişkin katılım yapılan toplantıda dile getirildi(Sezgin ve digerleri, 2015; 66).

Azerbaycan dış politikasında güvenlik sorununu da sadece kendisinin gücü konumunda değil, aynı zamanda sistemsel olarak yaklaşarak bölgenin seyrini değiştirmeye yönelik çabalarını da hassas şekilde ortaya koymuştur. Bu anlamda ekonom-politik unsur daha da etkili hale gelmektedir (Mammadov, 2022; 514-516).

SONUÇ

Bu çalışmada Azerbaycan`ın dış politikada yürütmüş olduğu enerji temelli ilişkileri uluslararası ilişkilerin klasik teorisi olan Karşılıklı bağımlılık kuramı perspektifinde incelenmeye çalışılmıştır. Azerbaycan`ın yürütmüş olduğu enerji politikaları devletin kuruluş tarihinden itibaren önemli süreç olarak karşımıza çıkmakla beraber, devletin bütçesinin oluşumunda önemli rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum, TANAP gibi önemli projeleri detaylı olarak incelediğimiz zaman bu projeler sadece Azerbaycan`ın ekonomik yönüne faydasını değil, egemenlik gibi hassas konuda da etkili olduğunu 44 günlük Vatan savaşına vermiş olduğu katkılar bünyesinde gözlemlemek mümkündür.

KAYNAKÇA

1. "Trans Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP) Project" Project Document Of The Asian Infrastructure Investment Bank, (2016), PD0015-AZE 07 December,
2. ALOYEVA, Kəmalə, (2013), Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı Çərçivəsində Azərbaycan-Türkiyə-Gürcüstan Arasında Enerji Sektoruna Əsaslanan Regional İnteqrasiyanın Əsas İstiqamətləri,
3. ÇELİKPALA, Mitat ve VELİYEV, Cavid, (2015), AZERBAYCAN-GÜRCİSTAN-TÜRKİYE Bölgesel İşbirliğinin Başarı Örneği, Kadir Has Univeritesi,
4. HASANOV, Ali (2016), Güney Kafkasya'nın Askeri- Jeostratejik Durumu Ve Azerbaycan'ın Güvenlik Politikası, Bakı
5. KANAPİYANOVA, Zhuldyz, (2018), Avrupa birliği enerji ihtiyacı bağlamında boru hattı projeleri, Ululararası Bilimsel Araştırma Dergisi, IBAD, 2018; 3(2):537-545
6. QARAYEVA, Günel (2016), Azərbaycanın Tranzit Potensialı Və Beynəlxalq Tranzit Mövqeyinin Qiymətləndirilməsi, ADİU, Yüksek lisans tezi,
7. QURBANOV, İlqar, (2017), Azərbaycan-Avropa İttifaqı Münasibətləri, Azərbaycan Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016), Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi,
8. MAMMADOV Agil (2012), Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Dış Politikasinda Enerji Faktörü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
9. MAMMADOV Agil (2013), Azerbaycan Dış Politikasinda Enerji Faktörü, Akademik Bakış Dergisi Say: 35 Mart – Nisan, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
10. MAMMADOV Agil (2017), Realizm Ve Liberalizm`in Ortasinda: Marksist Teorinin Yeri Ve Önemi, Akademik Bakış Dergisi Say: 59 Ocak – Şubat, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
11. MAMMADOV Agil (2022), Analysis Of The Foreign Policy Of Azerbaijan In The Perspective Of Neorealist Theory: In The Example Of The Karabakh Problem, Journal Of Eastern European And Central Asian Research Vol.9 No.3
12. MAMMADOV Agil (2022), Soft Power Phenomenon in Azerbaijan Foreign Policy: A Study on the Tourism Sector, WSEAS Transactions On Environment And Development DOI: 10.37394/232015, Volume 18.88
13. MAMMADOV, Agil (2016), Uluslararası İlişkilerde Teorinin Önemi Karşılıklı Bağımlılık Kuramı Örneginde, Turan : Stratejik Arastirmalar Merkezi; Kars Vol. 8, Iss. 29, 202-207
14. MAMMADOV, Agil, (2017), Karşılıklı Bağımlılık Kuramı Perspektifinde Azerbaycan Dış Politikasının Analizi, Sakarya Üniversitesi, Doktora Tezi
15. MƏMMƏDOV, Məhərrəm, (2017) Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu qədim İpək Yolunun polad magistrallarla bərpasıdır, Xalq Qəzeti.
16. MUSTAFAYEV, M, (2022), Əməkdaşlıq, tərəfdaşlıq və dayanıqlı inkişaf layihəsi, "Respublika" qəzeti, "Azərbaycan" nəşriyyatı.

17. ÖMƏROV, Vahid, (2017), Azərbaycan-Gürcüstan Münasibətləri: Sınaqlardan Çıxmış Əməkdaşlıq, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Qafqazşünaslıq İnstitutu,
18. SEZGİN, Erkan Hakan, KISACIK Sina, SEVİMLİ Damla, (2015), Türkiye`nin Komşuları XV. Yüzyıldan-XXI Yüzyıla Azerbaycan- Türkiye İlişkileri ve Azerbaycan`ın Sosyal, Ekonomik, Kültürel Değişimi, Kanes Yayınları, Birinci Basım,
19. SÜLEYMANOV, Elçin və NADİROV Orxan (2015), Bakı-Tbilisi-Ceyhan Boru Xəttininn Azərbaycan və Türkiyə Münasibətləri Baxımından Əhəmiyyəti, Gənc Tədqiqatçıların III Beynəlxalq Elmi Konfransı, Volume: 3
20. SÜLEYMANOV, Elçin, RƏHMANOV Fərid və ƏLİRZAYEV Elvin (2018), Bakı Tbilisi Qars Dəmiryolu Xəttinin Azərbaycan Və Regionun Geoiqtisadiyyatına Təsiri, Bakı Mühəndislik Universieti Beinəlxalq elmi-praktiki konfransı,
21. SVANTE, Frederıck, Starr ve CORNELL (2005), The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center,
22. ŞAHBAZOV, Rövşən, (2015), Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya Genişleme ve Komşuluk Politikası Ekseninde, EkoAvrasya Yayınları, Birinci Baskı, İzmir

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(28)

Bilal ERDOĞAN[72]

ERKEN ORTA ÇAĞ DÖNEMİNDE ORTAK TÜRK MÜTEFEKKİRLERİNİN MÜZİK ve MÜZİK EĞİTİMİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

VIEWS OF THE GENERAL TURKIC THINKERS ABOUT MUSIC and MUSIC EDUCATION DURING THE EARLY MIDDLE AGES

ÖZ

Orta Çağ'ın başlarındaki genel Türk kültürüne bakacak olursak, bu kültürün dünya kültürüne her alanda büyük katkılar sağladığını görürüz. Ne yazık ki, Eski Yunan, Eski Mısır, Çin, Hindistan kültürü hakkında çok şey söylenip yazılmasına rağmen, eski ve Orta Çağ Türk kültürünün araştırılmasına ve tanıtılmasına yeterince önem verilmemektedir. Azerbaycan halkının zengin müzik kültürünün tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bu bağlamda Gamigay ve Gobustan'ın kaya resimleri ile "Kitabi-Dede Korkut" destanı, Pan-Türk halkı da dahil olmak üzere halkımızın eski müzik kültürü hakkında eksiksiz bilgi vermektedir. Farabi, İbni Sina, Nizami Gencevi, Safieddin Urmavi ve diğerleri başta olmak üzere erken Orta Çağ genel Türk bilginlerinin müzik teorisi hakkında değerli fikirleri vardı ve makalemiz de bu bilge şahsiyetlerin müzik ve müzik eğitimi hakkındaki fikirlerini inceledi. Farabi, Türk müzik tarihinde sistematik olarak müzik teorisi hakkında bir kitap yazan ilk müzik alimidir.

Anahtar Kelimeler: Erken Ortaçağ, ortak Türk kültürü, Kitabi Dada Korkud, Farabi, İbn Sina, Nizami, Safieddin Urmavi, Abdulgadir Maragai.

ABSTRACT

If we look at the general Turkic culture of the early Middle Ages, we will see that this culture has made a great contribution to world culture in all areas. Unfortunately, although a lot has been said and written about the culture of Ancient Greece, Ancient Egypt, China, India, insufficient attention is paid to the study and promotion of the Turkic culture of the ancient and Middle Ages. The history of the rich musical culture of the Azerbaijani people dates back to ancient times. In this regard, the rock paintings of Gamigay and Gobustan, as well as the epos "Kitabi-Dede Gorgud" provide complete information about the ancient musical culture of our people, including the pan-Turkic people. The general Turkic scholars of the early Middle Ages, especially Farabi, Ibni Sina, Nizami Ganjavi, Safieddin Urmavi and others, had valuable ideas about music theory, and our article also studied the ideas of these wise personalities about music and musical education. Farabi is the first music scholar who systematically wrote a book about music theory in Turkish music history.

Keywords: *Early Middle Ages, common Turkish culture, Kitabi Dada Gorgud, Farabi, Ibn Sina, Nizami, Safieddin Urmavi, Abdulgadir Maragai.*

[72] **"Nahçıvan" Üniversitesi doktora öğrencisi. Batman / Türkiye; bilalerdogan_21@hotmail.com; ORCID. 0000-0002-1799-7690**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Erkən orta əsrlərin ortaq türk mədəniyyətinə nəzər salmış olsaq bu mədəniyyətin bütün sahələrdə dünya mədəniyyətinə çox böyük töhfələr verdiyini, dünya mədəniyyətini zənginləşdirdiyini görərik. Təəssüf ki, qədim Yunan, qədim Misir, Çin, Hindistan mədəniyyəti haqqında çox danışlısa da yazılsa da qədim və orta əsrlərin türk mədəniyyətinin, xüsusilə musiqi tarixi, musiqinin insanların ruhuna, tərbiysinə təsiri haqqında az yazılmış, az öyrənilmiş və təbliğinə yetərincə diqqət göstərilməmişdir.

"Müzik sözcüğünün dilimize Fransızca "musique" teriminin okunuşundan geçmiş olduğu söylenir. Fransızca'ya girişi ise "Mus" ve ya "Musa" sözcüğüne, Latin dillerinde aidiyet bildiren "ique" ekinin getirilmesi ile oluşmuştur. Grek mitolojisindeki genel adı ile "mus", ağaçlar üzerinde yaşayan, yarı kuş yarı kadın biçiminde olan, güzel sesleri ile şarkılar söyleyen, bu şarkıları duyan insanları büyüleyen tanrıça adı bugün kullandığımız müzik kelimesinin köküdür. Türkçe'de kullanılan diğer bir sözcük olan Musiki terimi kök olarak Grek dilindeki Mousiké Tekhné' den gelmekte olup, Arap ülkelerinde söylenen biçimi olarak dilimize yerleşmiştir.

Uzun illər boyu xalqımızın ulu abidəsi olan "Kitabi Dədə Qorqud" dastanı, tariximizi, ədəbiyyatımızı, folklorumuzu, mədəniyyətimizi, incəsənətimizi və bunun kimi bir bir çox elementləri özündə cəmləşdirən ilk ana kitabımızdır. Bu yazılı abidəmizdə Vətənin dağları, çölləri, bulaqları, al-əlvan çəmənləri, əzəmətli qalaları, abidələri, ahbelə, xalqın məişət tərzi, yaşayışı, adət ənənələri, musiqisi haqqında söhbətlər gedir.

Ortaq türk xalqlarının, xüsusilə Azərbaycan xalqının ana kitabı sayılan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının insanlıq tarixini və xalqın mədəni həyatını öyrənmək baxımından çox böyükdür. Hələ X-XI əsrlər yazıya alınmış bu ulu şifahi və yazılı mədəniyyət abidəsinin yaranmasını bir çox mütəxəssislər haqlı olaraq daha qədim dövrlərə aid edirlər. Ən azı 1300 il bundan öncə meydana gəlmiş Dədə Qorqud dastanları qədim oğuzların həyat tərzini, adət və ənənələrini, etnoqrafiya, psixologiya, dil, ədəbiyyat , incəsənət və ümumiyyətlə, bədii təfəkkür xüsusiyyətlərini öyrənmək baxımından əvəzsiz bir qaynaq hesab edilir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" boylarında o zamanlar musiqi sənətinin inkişaf səviyyəsi, ictimai vəzifələri və təsir qüvvəsi haqqında dəyərli məlumatar verilir. Bu ulu dastanda qədim çalğı alətləri, musiqi ilə bağlı maraqlı ifadə və deyimlər öz əksini tapmışdır.

"Kitabi Dədə Qorqud" ortaq türk xalqlarının möhtəşəm tarixi mədəniyyət abidəsi kimi bir çox elm sahələrini daha çox məşğul etsə də /dilçilik, ədəbiyyatşünaslıq, mifologiya, etnoqrafiya, fəlsəfə, pedaqogika, psixologiya və s./. musiqi sahəsi az öyrənilmişdir.

Qorqudşünas alim Orhan Şaiq Gökyayın "Dede Korkut Hikâyeleri" adlı əsərində musiqi çalgı alətlərinin adları qopuz, davul, zurna, nağara və borulardan bəhs edilir(7, s. 18). Dastanda Qopuz musiqi aləti haqqında daha geniş yazılır və bu alət haqqında geniş təsəvvür yaranır. Dastanda türklərin qədim qopuz aləti iki növdə göstərilsə də (mizrablı və kamanlı), üç simdən ibarət olduğu bildirilir və aşıq sazının sələfi kimi nəzərdən keçirilir. Digər alətlərdən kuus (və ya kus) haqqında da məlumat verilir və üzərinə qurd dərisi çəkilmiş, hərbi-siqnal təyinatlı və böyük ölçülü membranlı zərb aləti kimi açıqlanır. Dastanın qəhrəmanları qopuz çalır, soy soylayır "öz qüdrətini, doğma xalqını, təbiəti, sevgilisini tərifləyir, düşmənləri isə lağa qoyur" (1, s.79). Elin müdrik ağsaqqalı qoşduğu nəğmələrin, qiymətli kəlamların geniş yayılmasını və gələcək nəsillərə ötürülməsini ozanlara həvalə edir.

"Kitabi Dədə Qorqud" dastanında təsvir edilən qəhrəmanlıq səhnələri ilə əlaqədar hərbi musiqi haqqında da müəyyən məlumatlar verilir. Bu növ musiqi igidlərin döyüş əhval-ruhiyyəsini qaldırmaq, onların qələbə əzmini gücləndirmək məqsədi daşıyır və bir qayda olaraq, ağır savaşlardan öncə Tanriya dua etməklə bərabər icra olunur. Hərbi musiqinin ifasında çox zaman nəfəslə çalınan boru, zərb alətlərindən davul, nağara, bəzən də kus musiqi alətlərindən istifadə e dirlir. Əlbəttə, musiqi mədəniyyəti tarixindən bildiyimiz kimi, həmin zərb alətlərinin başqa vəzifələr də daşıya bilməsi istisna edilmir. Məsələn, Bəybura oğlu Bamsı bəyin boyunda zurnaçılarla yanaşı nağaraçıların toyda iştirakı qeyd olunmuşdur. Davul, kus, boru alətləri isə dastanda istisnasız olaraq ölüm-dirim savaşlarından əvvəl istifadə olunmuşdur. Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

dustaq olduğu boyda oxuyuruq:"Gumbur-gumbur davullar çalındı ol gün/ Burması altun tunc borular çalındı ol gün" (1,s. 81).

Dastanın mətnində davul və nağaranın tembr səslənməsini təyin edən "gumbur-gumbur" (başqa bir yerdə isə "guppur-guppur") sözləri də diqqəti çəkir. Bu deyimlər, şübhəsiz, qorxunc və uğultulu zərbləri əks etdirən "gumb" və "gup" kimi təqlidi sözlərdən törəmişdir. Onlara əlavə edilən "ur" fonemləri də əhəmiyyətsiz deyil və həmin alətlərin guruldamasını andırır, hətta vurulan zərbələrin ritmik ifasında titrəyişli tremolo çalğısından istifadə olunduğunu xəyalımızda canlandırır. "Ur" "vur" kəlməsini yaratmışdır.

Erkən orta əsrlər dövürnün ortaq türk alimlərinin – xüsusilə Farabi, İbni Sina Nizami Gəncəvi, Səfiəddin Urməvi və başqalarının musiqi nəzəriyyəsi haqqında dəyərli fikirləri olmuşdur.

Əbu Nəsr Farabi (870-950) X əsrdə yaşamış büyük filosof, riyaziyyatçı, ensiklopedist və musiqişünas olmuşdur. O türk musiqi tarixində ilk dəfə olaraq dəyərli əsərlər yazmış, dünya elm aləminə musiqi nəzəriyyəsi və musiqi aləətləri haqqında böyük töhfələr vermişdir.

Tarixə "Muəllimi sani" (İkinci müəllim) ismi ile daxil olmuş Farabi musiqi sahəsində böyük xidmətlər göstərmişdir. O ilk dəfə olaraq səs dalğalarını kağıza köçürərərk musiqi notlarının əsasını yaratmışdır. Özü musiqi alətləri icad etmiş ve musiqi alətləri haqqında- özəlliklə, Ud, Saz, Tar, Dü tar, Mizmar, Tenbur ve başqa musiqi alətləri haqqında xüsusilə Qərb aləminə dəyərli məlumatlar vermişdir. O bu gün Azərbaycanda çalınan milli musiqi aləti olan tarı icad etmişdir. Əsərləri uzun illər Avropa, Şərq və Qərb universitetlerinde öyrənilmişdir (4, s.28).

Farabi musiqi sahəsində çox büyük şöhrət qazanmış, musiqi elminin inkişafında büyük xidmətləri və töhfələri olmuşdur. Musiqinin elmi cəhətdən təsnifində onun riyaziyyatla sıx bağlı olduğunu və riyaziyyatın bir qolu olduğunu bildirmişdir. Farabi bu sahədə elmi fəaliyətini davam etdirmiş ve musiqiyə dair bir çox müstəqil əsərlər yazmışdır. Bunlar, "El medhel ile sanaa el musiki"', " Kitab fi ihsa-ul ika va-l ikaat", "Sanaate fi-l musiki"' ve "El musiki-l kebir"' kimi şah eserler yaratmışıdr.

Farabi səsin fiziki ve psixoloji təsirini açıqlamış, keçmiş musiqi alətləri olan ud, Xorasan tənburu, Bağdat tənburu, Mizmar ve Rubab kimi musiqi ələtlərinin özəlliklərini təhlil etmişdir. Farabinin əsərlərində musiqi terminləri ilə bərabər musiqi haqqında özünün nəzəri düşüncələri büyük əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Fârâbî de müziğin astronomi ile ilgisi üzerinde durmuş ayrıca seslerin insan ruhunda meydana getirdiği etkiler ile ilgili görüşler ileri sürmüştür. Aynı zamanda enstrüman icracısı olan Fârâbî ile ilgili olarak "bir müzik icrası esnasında hazır bulunanları bir nağme ile güldürüp diğeri ile ağlatıp, diğer bir nağme ile de uyuttuğu" şeklindeki rivayetlere bazı eski müzik nazariyatı eserlerinde rastlanmaktadır. (Özçimi,1989: 100, 261) Ünlü hekim ve filozof İbn Sînâ "Küçük çocukların beden ve ruh bakımından daha sağlıklı bir şekilde büyümesi için onların vücut hareketleriyle ve müzikle uyumaya alıştırılmasını tavsiye etmekte; ileride bunların çocuğun vücut yapısının ve ruh sağlığının gelişmesinde çok etkili olacağını" belirtmektedir (Terzioğlu, 1984: 259)

Farabi'nin Ud çalınada büyük maharet sahibi olduğuna bazı kayıtlar da bir olay anlatılarak rastlanmaktadır. Aynı olayın bazı kaynaklarda 17ki kayıtlannda 'çalgı' adı zikredilmeden olay anlatılmaktadır. Bu olay, 30 yıl önce Prof. Ahmet Ateş'in çevirisi 18 ile yayınlanmış olan "İlirnlerin Sayı mı" adlı eserde aynen şöyle anlatılmaktadır: "Farabi bir gün tam bir Türk kıyafetinde ve kendisini tamt-madan es-Sahib'in bir toplantısına girmiş. Es-Sahib'in meclisin-de bulunanlar, onu tammayarak, onunla alay etmişler. Bir müddet sonra herkes biraz içki içip başlar dönmeye başlayınca, Farabi bir çalgı aleti ile, herkesi uyutacak bir parça çalmış; bu-nun üzerine, toplantıda bulunanlar, ölü gibi uykuya dalmışlar; Farabi çalgının üzerine "Farabi, yammza geldi, onunla alay etti-niz, o da sizi uyuttu, sonra kayboldu" - diye yazıp oradan uzak-laşmış. Bir müddet sonra, es-Sfihib ve davetiileri uyanınca, bu

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

barikulade şahsın kim olduğunu anlamadıklanna teessüf ederek, onunla bir daha görüşeceklerini temenni etmişler ve onun şere fine kadehlerini kaldırmışlar. Başka bir çalgıcı Farabi'nin üzeri- ne yazı yazdığı çalgıyı alınca, yazıyı görüp es-Sahib'e göstermiş; es-Sfihib bilinmeyen ziyaretçinin Farabi olduğunu anlayıp, ona yapılan muameleden son derece muteessir olmuş ve arkasından adamlar göndermiş ise de, onu bulamamış ve ömrü boyunca bu hadiseye teessüf etmiş

Əbu Əli İbn Sinanın elmlərin təsnifatında musiqîyə xüsusi yer ayırdığı, mûsiqinin təməl məsələlərinə münasibəti və onun mûsiqî anlayışında Farabinin təsiri özünü göstərmişdir. İbn Sina özündən əvvəlki mûsiqi bilicilərindən öyrənmiş və onların əsərlərindən istifadə etmiş, fikir üstadı Farabinin mûsiqi ile ilgili düşüncələrini yenidən ələ alaraq incelemişdir. İbni Sina Farabidən çox yararlanmış və bu xüsusda mûsiqiyə riyazi elmlər arasında xüsusi yer verdiğini də aydın görmək olur. O demişdir – "Mən Aristoteli 40 dəfə oxudum, heç nə anlamadım, amma, Farabini bir dəfə oxudum və hər şeyi anladım, "Şəfa" və "Tibb Qanunları" kitabını yazdım (3,s.189) .

Daha sonralar İbn Sina (980-1037), büyük Farabiyə aid elmi bilikləri araşdırmışdır. İbni Sinanın əsərlərində qələmə aldığı səs sisteminin Azərbaycan, Fars, Ərəb, Özbək, Türkmən musiqiqsinə daha uygun olduğu bilinməkdədir.

İbn Sina "Şəfa" kitabında musiqi haqqında düşüncələrini açıqlamış və "Cevâmi'u İlmi'l-Mûsika" adlı bir bölüm ayırmışdır. Bu bölümdə musiqinin mahiyyətini, not bilgiləri, aralıqlar, musiqi növləri, intiqal, ritm növləri, bəstəkarlıq, musiqi alətləri və xüsusilə musiqiqnin insan ruhuna qida verdiyini və bir çox xəstəliklərin müalicəsində musiqinin təsiri haqqında dəyərli məlumatlar vermiş, fikirlər söyləmişdir.

İbn Sina musiqi haqqında daha geniş məlumat verməsi üçün məşhur Yunan alimi Oklidin kitablarına baxılmasının vacibliyini də qeyd etmişdir.

İbn Sina musiqi ilə xəstələri müaılicə etmə üsullarını daha da təkmilləşdirmişdir.

Antik Yunan yazarlarından anladığımız kadarıyla müzik, temelde toplum için belirgin bir pozisyona sahiptir. Caeleius Aurelianus'ın aktarımına göre müziği tedavi için kullanma fikrini ilk kez Pythagoras (Pisagor) (M.Ö 585-500) ortaya çıkarmıştır. Aurelianus'un, kronik hastaları tedavi etmek için Frigya usulü obua çalmayı salık verdiği, özellikle bazı psişik hastalarda müziğin son derece etkili oluğunu savunduğu söylenmektedir (Grebene, 1978: 20; Daubresse, 1908: 5'den aktaran Ak, 2016: 26). Pythagoras müziği, titreşimden meydana gelen, perde aralıklarının matematiksel oranlarının hesap edilmesiyle tarif ederken (Hamlyn 1987, Byers 2012'den), umutsuzluğa düşen kimseleri veya çabuk öfkelenen hastaları belirli melodilerle tedavi edebilme imkânını araştırmıştır. Hippocrates'in bazı hastaları tedavi etmek için ilahiler eşliğinde tapınağa götürdüğü söylenirken,

Filozof Sokrates'in öğrencisi Platon'un da (Eflatun) M.Ö 400 senelerinde müziğin ahenk ve ritimle,ruhun derinliklerine etki ederek kişiye bir hoşgörü ve rahatlık verdiğini şu sözlerle ifade ettiği bilinir: Mûsikî tanrıçalar tarafından insanlara yalnız şakraklık, neşe vermek ve duygularını tatlı bir şekilde gıcıklamakla kalmayıp sıkıntılarını, kasvetli coşku ve heyecanlarını teskin etmek için bile uygun görülmüştür (Colombe, 2012: 27; Grebene, 1978: 17 ve Daubresse, 1908: 3'den aktaran Ak, 2016: 24). Platon'un (M.Ö 347) The Republic'te anlattığına göre müziğin eğitimsel bir rolü vardır. Platon, "Bedenlerin eğitimi jimnastik, ruhların eğitimi müzik ile yapılır" derken aslında sanat eğitimine işaret etmektedir (Akan, 2012: 39). Müzik dinlemek aşırı olmadığı sürece kişinin karakter dengesine yardımcı olur. Aşırı dinlemek, zayıf ruh için güçsüzlük, güçlü ruhlara ise heyecan verir. Ayrıca, Platon müzikal yenilikleri tehlikeli bulur. Platon'un öğrencilerinden Aristotle (M.Ö 384- 323), müzik ve insanlar üzerindeki etkileri hakkında konuşurken müziğin ne olduğundan başlayarak, müziğin amacının ne olduğu sorusuna doğru yol alır. Yaşamı, meşguliyet ve boş zaman olarak ele alan Aristotle, ikincisine daha büyük önem vermiştir. O'na göre müzik, para kazanmak, ev idaresi, bilgi edinme, yargılama, askeri beceri ya da

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

sağlığı iyileştirmek amaçlı değildir. Yani, müzik yaşamda iki öncelikli amaca hizmet eder: eğlence ve karakter gelişimi. Eğlence, gevşeme (rahatlama) etkisi olduğu için daha önemli görünür. Gevşeme, acıyı azaltmada bir çare sunar (Byers, 2012: 28-30).

Musiqi səs sisteminin təkmilləşdirilməsi isə heç şübhəsiz Səfiəddin Urməviyə aiddir(1216-1294). O səkizlik oktavaları on yedi səs aralığına bölerek əlddə etdiyi səs sistemini daha da təkmilləşdirmiş və pərdələriə əbcəd sisteminə görə hərflərlə ifade etmişdir. Səfiəddin Urməvi, Türk xalqının musiqi sənətçisi olduğu kimi, həm də xalqın ozan bir sənətkarı kimi musiqi nəzəriyyəsini yazarkən o dövrün bir çox xalq musiqi sazları içinde uda daha çox ütünlük vermişdir. Urməvi həmçinin Ərəb musiqisi, İran musiqisi, Kürd musiqisi və digər musiqilər haqqında da dəyərli fikirlər söyləmiş, musiqi tarixində xüsusi yer almışdır. Urəməvi həm də bir məşhur xəttat olmuşdur.

Hələ XIII əsrdə Səfiəddin Urməvi, sonralar isə onun davamçıları xüsusilə XIV əsrdə Əbdülqadir Marağayi (1353-1435) olmuşdur. Əbdülqədir hələ dörd yaşında olarkən Qurani Kətimi əzbərləmiş, on yaşında musiqi elminin əsaslarını mənimsəmiş, habelə qrammatika, ritorika və üslubiyyat elmlərini öyrənmiş və atası ilə birlikdə alim və şeyxlərin ədəbi, musiqi məclislərinə dəvət edilmişdir. O, məclislərdə Quran ayələrini avazla oxumuş və mürəkkəb musiqi əsərləri ifa etmişdir.

Marağayi Azərbaycan musiqisinin nəzəri məsələlərini geniş araşdırmış, musiqimizin səs sistemi, ladları, musiqi alətləri haqqında dəyərli əsərlər yazmışdır.Marağayi Farabini, İbn Sinanı, Səfiəddin Urməvini, Qütbəddin Şirazini oxumuş onların əsərlərindən faydalnamışdır.Onun musiqi nəzəriyyəsinə dair yazdığı əsərlər Şərqin və Qərbin böyük musiqi tədqiqatçıları və musiqişünaslarının marağına səbəb olmuş və bu əsərlər dünyanın bir sıra dillərinə tərcümə edilmişdir (2,s.42)

Əbdülaqadir Marağayi hələ 19 yaşında olarkən sarayda musiqi üzrə təlimçi vəzifəsini daşımış, musiqi nəzəriyyəsinə dair dəyərli fikirlər söyləmiş və br çox müsiqi bəstələmişdir.

Əbdülqadir Marağayi Səmərqənddə olarkən musiqi əsərləri və musiqişünaslıq risalələri yazır. Onun "Kənz əl-əlhan" yəni - "Melodiyalar xəzinəsi" risaləsindəki melodiyalar Urməvinin hərfi-ədədi sistemi ilə verilmişdi. Burada hərflər səslərin yüksəkliyini, rəqəmlər uzunluğunu göstərir, ladın və vəznin adı isə melodiyanın ritm və quruluşunu bildirirdi.İngilis musiqişünası C. Fermer bu risaləni təhlil edərək, yazmışıdr ki, Marağayinin yaratdığı melodiyalar türklər arasında "Giyar", yaxud da "Kiyar"adı ilə yaşamaqdadır.

Marağayi "Came əl-əlhan" ("Melodiyalar məcmusu") adlı musiqi nəzəriyyəsi əsəri 1405 - ci ildə yazılmağa başlamış və 1413 - cü ildə tamamlanmışdır. Daha sonra o, "Məqasid əl-əlhan" ("Melodiyaların məqsədi"), "Lahiyyə" ("Musiqi"), "Şərh əl-ədvar" ("Dövrələrə şərhlər") və "Fəvaid-i əşərə" ("On fayda") adlı əsərlərini qələmə almışdır. Onun sonuncu əsərləri yüksək mürəkkəblik dərəcəsi ilə fərqlənmiş, "Came əl-əlhan"da ilk dəfə olaraq, fars musiqisinin geniş not yazısını da vermişdir. Marağayinin əsərlərində muğam nəzəriyyəsinə və o dövrün şifahi musiqi ənənəsinin digər janr və formalarına da geniş yer ayırdığı məlum olmuşdur. O Muğamlar haqqında belə yazırdı: "Muğamın səsləri səslənmənin gözəlliyi və incəliyi prinsipinə əsaslanır ki, bunların da sayı ya səkkizə, ya da ona çatır.Marağayi öz musiqi risalələrininin böyük bir hissəsini fars dilində, bir hissəsini də Azərbaycan türkcəsində yazmışdır. Marağayi türk xalqlarının musiqisinə, xüsusilə aşıq musiqisinə böyük diqqət yetirmişdir. O öz əsərlərində doqquz əsas türk ladını və bütün şərq xalqları üçün ümumi olmaqla türk musiqisində daha çox işlənən ladları müəyyənləşdirib ayırmışdır(Üşşaq, Nəva, Busalik, Nehoft, Bayatı-Novruz). Marağayi öz əsərlərində Simai alətlərdən kamança, hicaq, ney, tənbur, rübab, rudhani və s., nəfəs alətlərindən ağ ney, qara ney,balaban, zurna, burğu və başqa musiqi alətləri haqqında əsərlərində dəyərli məlumatlar vermişdir.

XII əsrdə yaşamış dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin poeziya irsi Azərbaycan-türk musiqi mədəniyyətinin ilham mənbəyi olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 2021- ci ili "Nizami Gəncəvi ili" elan etməsi elm, snət sahəsində çalışan insanalrı daha da ruhlandırmışdır. Ortaq türk mədəniyyətinin ulu şairi Nizami Gəncəvi yaratdığı "Xəmsə"si ilə dünya şöhrəti qazanmışdır. Burada toplanan poemalar insanları mənəvi kamilliyə, əxlaqi saflığa, etik- estetik mədəniyyətə, musiqi mədəniyyətinə və musiqi zövqünə səsləmişdir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Nizami poemaları müəyyən mənada həm də XII yüzilin, şairin yaşadığı dövrün ensiklopediyasıdır. O dövrün düşüncə tərzi, ictimai-siyasi mühiti, ədəbi mühiti, incəsənəti, iqtisadi həyatı ilə bağlı məlumatlar əldə etmək üçün "Xəmsə" ən dəyərli mənbə sayıla bilər.

Böyük mütəfəkkirin əsərləri ilə yaxından tanış olduqca belə qənaətə gəlmək olur ki, həqiqi incəsənət-poeziya, musiqi, təsviri sənət həyatı, həqiqəti əks etdirir, insana güc verir, onun ruhunu zənginləşdirir.

Nizami Gəncəvi əsərlərində xalqımızın qədim musiqi mədəniyyətinin tarixindən, onun inkişafından, musiqi alətlərindən bəhs etməklə bərabər, musiqinin nəinki insanlara, hətta heyvanlara təsir gücünü bədii misralarla daha aydın şəkildə şərh etmişdir. Onun əsərlərində mizrabla, kamanla, nəfəslə çalınan, habelə zərb alətlərinin ən qədim nümunələrindən söhbət açılır. Ud, rud, rübab, saz, çəng, qanun, kamança, ney, musiqar, şeypur, kərənay, nəfir, şahnəfir, kus, təbil, doxul, dəf, dairə, zəng, zindan, nağara və digər musiqi alətlərini yaradan və yüksək ifaçılıq məharəti göstərən sənətkarlardan, onların ifa etdiyi havaların estetik təsirindən bəhs edən misralar, poetik ümumiləşdirmələr zövq oxşayır.

Nizaminin "İsgəndərnamə" poeması incəsənətin estetikasını, estetik təsirini açıb göstərməkdə çox qüdrətli didaktik vasitədir,-desək, daha doğru, daha əhatəli olar. Poemanın "İqbalnamə" bölməsinin "Əflatunun çalğı aləti qayırması" hissəsində misralar müğənniyə,musiqişünasa bir müraciətlə başlayır:

Müğənni, ucalsın o incə səsin,
Qızdırsın qoy bizi odlu nəfəsin.
Qızışsın işlərim, gəl, dadıma çat,
Kömək ol, bazarım olmasın kasad!

Daha sonra Nizami musiqi alətinə bir sehirli qüvvə kimi baxır, onu gözəl təsvir edir.Musiqi alətini hikmət xəzinəsi adlandırır, aləti hazırlayan səsləndirən hər elmdən və hər alimdən üstün hesab edilir.

Hikmət xəzinəsi məndədir bütün,
Mən oldum hikmətdə hamıdan üstün.

Nizami bu hikmət xəzinəsini yaradan ustadın Əflatun un timsalında tərənnüm edir.

Hamıdan biliyi artıqdı onun.
Nə qədər vardısa orada alim,
Hamıya olmuşdu o ilk müəllim.
Əflatun onlardan üz döndərərək
Yox oldu saraydan Ənqa quşutək.
Gecəli-gündüzlü düşündü ustad,
Gizlində o, bir saz elədi icad.

Nizami Gəncəvinin poeziyasına görkəmli Azərbaycan bəstəkarları müraciət etmişlər: Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Nizami", Niyazinin "Xosrov və Şirin" operaları, Soltan Hacıbəyovun "İskəndər və çoban" çocuk operası, Fikrət Əmirovun "Gülüm" romans – qəzeli, "Nizami" simfoniyası, Nizami baleti, Qara Qarayevin"Payız" lirik xoru, "Leyli və Məcnun" simfonik poeması, "Yeddi gözəl" baleti ve digər əsərlər yazılmışdır (5, s. 121).

Nizami Gəncəvinin sözlərinə Şərqdə ilk operanın banisi Üzeyir Hacıbəylinin 1941 -ci ildə yaratdığı "Sənsiz" və "Sevgili canan" romansları ise musiqi tarixində ilk Romans-qəzəl janrının yaranmasının əsasını qoymuştur. Səs və fortepiano üçün yazılmış bu əsərlərdə romansın əsas xüsusiyyətləri, qəzəlin lirik məzımunu, muğamın lirikası və məntiq bir vəhdət halında birləşmişdir (5).

Dahi sənətkarın yaradıcılığına böyük qiymət verən Ulu öndər Heydər Əliyev 1995-ci ildə dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyovun anadan olduğu günü – 18 sentyabr "Milli Musiqi Günü" kimi qeyd olunması haqqında Sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda: "Bizim gözəl incəsənətimiz, mədəniyyətimiz, bənzərsiz xalq musiqimiz və ondan bəhrələnən, onun əsasında yaranan müasir, peşəkar musiqimiz var. Zənnimcə, peşəkar musiqimiz həm görkəmli bəstəkarlarımızın, həm də mahir ifaçılarımızın ən böyük nailiyyətidir" – yazılır. Həmin tarixdən etibarən hər il sentyabrın 18-i Azərbaycanda "Milli Musiqi Günü" (Üzeyir günü) kimi qeyd olunur.

ƏDƏBİYYAT

1. Kitabi Dədə Qorqud.Bakı, Yazıçı, 1988.
2. Murat_Bardakçı. Maragalı Abdülkadir. İstanbul, Pan Yayıncılık, 1986,
3. Hüseynzadə R.L.Erkən orta əsrlərdə Azərbaycanda məktəb və pedaqoji fikir. Bakı, Elm, 2007, 278 s.
4. Farabi. Mədinətül-Fazila (çev.Nafiz Danişman). İstanbul: Maarif, basınevi, 1956, 187 s.
5. Hacıbəyov Ü. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Yazıçı, 1985, 653 s.
6. Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə. Bakı, Yazıçı, 1982.
7. Orxan Şaik Gökyay. Dede Korkud hikayeleri. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.2006, 340 s.

Rəyçilər: Rüfət Lətif oğlu Hüseynzadə - Pedaqoji elmlər doktoru, professor, Əməkdar Müəllim

Kərim Alı oğlu Məmmədəov – Pedaqoji elmlər doktoru, professor.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(29)

Emre YERLİKAYA[73]; Coşkun AYGÜN[74]; Burak NEMUTLU[75]; Çağla GÜLEÇ ÖCAL[76]; Mehmet AKIN[77]

MOTİVASYON ve ÖĞRENCİ MOTİVASYONUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

FACTORS AFFECTING MOTIVATION and STUDENT MOTIVATION

ÖZ

Her gün meydana gelen gelişmeler teknolojik anlamda bir hızlanmayı beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelere bireyin adapte olması onu kabul etmesi ona güdülenmesi bireyin gelişimi açısından çok önemlidir. Eğitim anlamında bu durum daha fazla önem arz etmektedir. Eğitim bireyin hayatının birçok döneminde temel oluşturduğundan bu süreçte bireyin motivasyonunun yüksek olması gerekmektedir. Güdülenmiş birey eğitim hayatında daha fazla verim alacaktır. Motivasyon ile algılama düzeyi arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda motivasyonun değeri daha da artmaktadır. Motivasyon bir yerde bireyin yaratıcılığı ile de doğrudan ilişkilidir. İçsel motivasyonu yüksek bireyler problem çözme noktasında inisiyatif alabilir ve yaratıcı yeteneklerini ortaya koyabilir. Kişilerin yüksek motivasyonu onların kapasitelerini zorlaması noktasında katkı sağlayarak kendilerini geliştirmelerine olanak sağlar. Kendini tanıyan, motivasyonu yüksek, sınırlarını bilen bireyin eğitim yaşantısında karşılaşacağı problemleri çözmesi, risk alabilmesi ve liderlik özellikleri sergilemesi motivasyonu değerli kılan bir husustur. Dışsal motivasyon anlamında bireyin nelerden etkilendiğini bilmek eğitim hayatında bireye yardımcı olma noktasında gerek eğitimcilerin gerek ailenin bilmesi gereken bir konudur. İçsel motivasyonun yanında dışsal olarak motive edilen bireylerin eğitim hayatında başarısı artacaktır. Her birey doğası gereği farklıdır. Bizi güdüleyen bir durum diğerimizi güdülememektedir. Bireyi tanımak onun için gerçekte neyin değerli olduğunu bilmek bireyi güdülemek için çok önemlidir. Makalemizde bu özellikler dikkate alındığında, motivasyonun önemine değinilip öğrenci motivasyonunu etkileyen faktörlerin öğretmen görüşleri ile ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Motivasyon, İçsel güdü, Yaratıcılık, Eğitim.

ABSTRACT

Everyday developments have brought about an acceleration in terms of technology. It is very important for the development of the individual to adapt to these developments, to accept him, to motivate him. Interms of education, this situation is more important. Since education forms the basis formost of the individual's life, motivation of the individual is very important in this process. A motivated individual will get more efficiency in his education life. Considering there lation ship between motivation and perception level, thev alue of motivation becomes more prominent. Motivation is also directly related to the creativity of the individual. Individuals with high intrinsic motivation can take the initiative in problem solving and demonstrate their creative a bilities.The high motivation of people contri but estothe point of forcing their capacities and this leadsto develop them selves.

The highly motivated person who is self a ware and knows his limits solves the problems that he will face in his education life, can take risks and shows leaders hip characteristics is an important thing that makes motivation valuable. Being a ware of what effects the person at the point of extrinsic motivation is a matter that both educators and families must know in terms of helping the person in education life. The success of individuals who are extrinsically motivated together with intrinsic motivation will increase in their educational life. Every individual is different by nature. A specific situation that motivates us may not motivate the others. Knowing the individual and knowing what is actually valuable for him is very important to motivate the individual. Considering these features in ourthesis, it is aimed to mention the importance of motivation and to reveal the factors affecting student motivation with teachers' opinions.

Keywords: *Motivation, Instinct, Creativity, Education.*

[73] **MEB, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen; yerlikayaemre23@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9126-8210**
[74] **MEB, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen; 201405105@firat.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-6136-3479**
[75] **MEB, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen; buraknem@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4694-3525**
[76] **MEB, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen; caglagulec.2300@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6545-6066**
[77] **MEB, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen; mehmetakin-87@hotmail.com; ORCID ID: 0000-0001-8895-0059**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Kişilerin hayatında gösterdikleri davranışların birçoğunun, sıklığını belirleyen etkenler vardır. Bu etkenler, içsel ya da dışsal (çevre) değişkenlerden etkilenmektedir. Fakat gündelik yaşantımızda normal davranışlardan değişik bir biçimde eğitimde, istendik davranım edinme yahut edindirme dikkate alındığında; kişinin tutumu edinip ve devam ettirmesinde rol alan faktörlerin kontrol yapılması hatta verimli kullanımı ehemmiyet arz etmektedir.

Motivasyon (güdülenme) kavramının dilimizde tam bir karşılığını bulmak oldukça güçtür. Bu kavram İngilizce ve Fransızca "Motive" kelimesinden türetilmiştir. Türkçe karşılığı olarak güdü, saik veya harekete geçirici olarak söylenebilir. Kısaca motivasyon, bir kişiyi belirli bir amaç için harekete geçiren güç anlamına gelmektedir. Bu bakımdan motive, harekete geçirici, hareketi devam ettirici ve olumlu yöne yöneltici olmak üzere üç temel özelliğe sahip bir güçtür. Motivasyon, bir veya birden fazla insanı, belirli bir gaye veya amaca doğru devamlı bir şekilde harekete geçirmek için yapılan çabaların bütünüdür (Eren, 2001: 492). Başaran (2000) ise motivasyonu, bireyin bir gereksinmesini doyurmaya ya da yeni bir gereksinme yaratmaya yönelik dıştan yapılan etki olarak ifade edilmektedir.

Okullarda bireylerden bazılarının eğitim-öğretim sürecinde istekli oldukları görülürken bazılarının ise isteksiz oldukları görülmektedir. Öğrenciler arasındaki bu farklılaşmaların temelinde güdülenme yatmaktadır. Güdüleme, kişiye enerji enjekte edip davranım için istekli hale gelmesinde tesirli olduğundan, öğrenme-öğretme sürecinin etkinliğini ön plana çıkaran en önemli değişkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Akbaba, 2006).

Kişiyi harekete geçiren duygudur motivasyon. Bu her bireyde farklı düzeyde ortaya çıkar. Örneğin; bir birey, anne ve babasının övgüsünü kazanmak için başka bir birey daha güzel not almak amacıyla çalışır. Bir diğer birey hayalleri için öğrenmek ister. Güdülenme, öğrenme için ihtiyaç olan ön koşullardan en önemlisidir. Motivasyon sahibi bir birey öğrenmeye eksik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makale çalışmasında bütün bu özellikler dikkate alındığında, eğitim ve öğretimde öğrenci motivasyonun önemi üzerinde durulup, öğretmen görüşlerinden faydalanılarak öğrenci motivasyonuna etki eden faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Sınıfta motivasyon aşağıdaki değişkenlerden etkilenir (Lumsden, 1999; Gürkan ve Gökçe, 1999:168):

Öğretmen Rolleri: Öğretmenin rehberlik ve danışmanlık rolü, bilgi kaynağı rolü, öğretim yöntem ve teknik rolü ve düzen sağlayıcılık rolü.

Sınıfın Örgütlenmesi: Sınıfın ve dersin örgütlenmesi.

Etkileşim: Sınıf içi etkileşim ve yerleşim düzeni.

Sınıf İklimi: Öğretmen-öğrenci ilişkileri, sözlü ve sözsüz iletişim, okul yönetimi, okul iklimi ve kültürü, okul-öğretmen-aile ilişkileri.

Motivasyonu etkileyen genel faktörlerin yanında eğitim ile ilgili faktörler öğrenci motivasyonunu da etkilemektedir. Eğitimcilerin öğrenciler üzerinde güzel bir prototip olması, sempatik davranışları, gülümsemesi, bakışı motivasyonu olumlu yönde etkileyen faktörlerden biridir. Okul platformunun nasıl düzenlendiği, güzel bir ortamın oluşması, başarıyı yönlendirme ve destekleme noktasında olumlu bir atmosferin olması öğrenci motivasyonuna ayrıca katkı sağlamaktadır.

Güdülenme bir hedefe dönük olarak davranışı harekete geçiren, sürdüren ve yönlendiren bir güç olarak tanımlanır (Acat ve Yenilmez, 2004). Güdülenme kişiyi davranışa iten enerji veya güç olarak ele alındığında, bu enerji veya güç doğrudan farklı düzeylerdeki ihtiyaçlardan ortaya çıkmaktadır (Özbay, 2004).

Güdülerin her ne kadar organizmada içsel bir durum olarak görülme eğilimi varsa da genellikle dış uyarıcılar güdüleri uyandırırlar, onları tetiklerler (Erkuş, 1994). Ancak birey, hızını çoğu zaman içinden alan dinamik bir varlıktır. O sadece çevresinden gelen uyaranlara tepkide bulunmakla kalmaz, yani uyarıldığı zaman harekete geçen bir otomat değildir. Davranışların belki daha önemli etkenleri, temel ihtiyaçların doğal içsel yaşantılarıdır.

Güdüler insan ihtiyaçlarından kaynaklanır ve oluşma biçimleri, yönleri, şiddetleri bakımından değişiklik gösterirler. Bilinçli ya da bilinçsiz olan güdülerin taşıdığı önem birey davranışları üzerine olan etkileri ile ölçülür. İnsan davranışlarını etkileyen güdüleri dört başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; psikolojik güdüler, iç güdüler, sosyal güdüler, fizyolojik güdülerdir (Özen Kutanis, 2004)

Fizyolojik Güdüler: Kaynağını fizyolojik ihtiyaçlardan alan yarı bilinçli güdü olan fizyolojik güdülere beslenme, barınma, ısınma, giyinme gibi eylemler örnek gösterilebilir. Bu güdüler hayatın temel fizyolojisinden doğdukları gibi, insan ırkının devamı için de önem taşırlar. Bu tür güdüler insanlarda varolmakla beraber, şiddet ve kuvveti kişiden kişiye değişir. Fizyolojik güdülerin bazıları da biyolojiktir. Mesela yaşamak için hava almak şarttır. Temiz ve bol oksijenli hava almak için birey in bir davranışta bulunması biyolojik bir güdülenmedir.

İç Güdüler: Bireyleri doğal nitelik taşıyan ihtiyaçlara kanalize eden bilinçsiz davranışlara iç güdü denir. Bir başka tanımla iç güdüler insanları hayvansal ve doğal nitelikli davranışları yönelten olgular, tepkiler olarak açıklanabilir. Bu tür güdüler öğrenmeyi gerektirmediği ve hayat boyu unutulmadığı için insanların hayvanlarla paylaştığı ortak güdülerdir. Acıkrna, susama, soluma, cinsel dürtüler örnek olarak verilebilir. İç güdüler bilinçsiz olmakla beraber belirli refleksler ve doğal davranışların sonucu olurlar. Herhangi bir davranışın içgüdüsel olarak nitelendirilmesi için, kesin bir fizyolojik neden bulunmalıdır ve öğrenme süreci sonunda içgüdüsel davranış değişmemelidir.

Psikolojik Güdüler: Psikolojik güdü, bazen kendini gösterme isteği, bazen de bağımsız olma isteğidir. Ama bunları birleştiren bağ, iktidar olma arzusudur. Psikolojik güdüler, bireyin doğuşundan gelen ya da sonradan kazandığı güdülerdir. Bu güdülerin yapısı bireyin kişilik ve davranış modellerini oluşturur. Psikolojik güdülerin analizini yapmak, onun akışını izlemek fizyolojik ve sosyal güdülerden daha zordur. Olaylara, kişilere ve güdülere göre değişir. Bazen belli olaylara karşı soğukkanlılık gösterenlere karşılık, benzer olaylarda diğerleri metanetlerini kaybederler. Bazen de bizzat bireyin kendi davranışlarında bile zaman içinde değişme görülebilir. Çünkü bu davranışlar kalıtım yoluyla gelebildiği gibi çocukluktan yetişkinliğe kadar geçen süre içinde birçok olayın bilinçaltına işlemesinden de kaynaklanabilir. Ortaya çıkan bu gerçek, bireylerin kişilik yapısıyla doğrudan ilişkilidir.

Sosyal Güdüler: İnsanı diğer canlılardan ayıran önemli özelliklerden bir tanesi de sosyal bir varlık olmasıdır. Hayvanları toplu olarak yaşamaya iten dürtü bilinçsiz olmasına rağmen, insanların bir araya gelip iş ve güç birliği sağlayıp müşterek yaşamaya çalışmaları sırasında bu çabalara toplum kuralları, yasaları, alışkanlıkları, yetenekleri yön verir. Çünkü birey toplumun bir parçasıdır ve ondan soyutlanamaz, bunun yanında her toplumun kendine özgü olan yasaları, kuralları ve yetenekleri farklıdır. Bunlar o toplumun düzenini sağlayıcı baskı unsurlarıdır. Birey bir taraftan bu öğelere saygılı olmak zorundayken diğer taraftan toplumun iyi, güzel bir ideal olarak belirlediği düzeye erişmek ister. Mesela; yükselmek, tanınmak, eğitilmek, seçilmek, beğenilmek, serbestçe düşünmek, arkadaşlık kurmak v.b. duygu ve düşünceleri insanı harekete geçirici sosyal güdülerdir. Birey bu amaçlara ulaştığı anda mutlu olur. Öte yandan bu güdülerin oluşması toplumsal koşullarla direkt alakalıdır. Toplumun bir kesiminde hoş görünen davranışlar diğer kesiminde yadırganabilir. Yani sosyal güdüler toplumun özelliklerine göre farklılık gösterirler. Toplumun beğendiği davranışlar bireyin ulaşmak istediği davranış biçimleri için blrer güdü rolünü oynarlar. Bu güdüler yapısı itibariyle sosyal içeriklidirler. Toplumun düzenini sağlayan kurallar fizyolojik özellikteki güdülerin oluşumunu da etkileyebilirler. Bazen de sosyal güdüler fizyolojik güdüleri gelebilirler. Örneğin; savaş esnasında dini inancı gereği şehit olacağı güdüsü bireyin fizyolojik gücünden daha etkili olabilir. Bu ideal düşünce sosyal güdülerin eseridir. Sosyal güdülere örnek olarak güç, başarı, başarı korkusu, ait olma, güvenlik ve statü güdüleri verilebilir (Baygut, 2007).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

İKİNCİ BÖLÜM
YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel araştırma yöntem ve tekniklerine dayanarak yapılmıştır. Araştırma bireyin deneyimlerinden yararlanan nitel araştırma şekillerinden olgu bilim deseniyle oluşturulmuştur. Olgu bilim rutin hayatta farkına vardığımız fakat ayrıntılı anlayışa sahip olmadığımız olgulara ve bilgilere dayanan, kişisel deneyimleri,algıları, hisleri ve yargıları anlamlandırmaya ve tanımlamaya çalışan nitel araştırma desenidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmada veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu; ilgili literatüre göre hazırlanmış, görünüş ve kapsam geçerliliği sağlamak amacıyla alanında uzmanlaşmış akademisyenlerin incelemesine sunularak geliştirilmiştir. Örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Elazığ ili Merkez ilçesinde görev yapan 25 öğretmen araştırmanın çalışma gurubunu oluşturmuştur. Çalışma grubunun % 52'si kadın öğretmenler, % 42'sini erkek öğretmenler oluşturmaktadır. Katılımcıların ikisi okul müdürü, üçü müdür yardımcısı diğer 20 kişi ise öğretmendir. Çalışmada etik olması açısından öğretmenlerin isimlerinin yerine kişilerin özelliklerine göre kodlar verilmiştir (Örneğin 2 numaralı kadın öğretmen için KÖ2, 1 numaralı erkek eğitim yöneticisi için EY1 kullanılmıştır).

Verilerin Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak kişinin düşünce ve bakış açısını baz alan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış, uzman akademisyenlerin incelenmesinden sonra görüşme formu uygulamaya konulmuştur. Her görüşülen görüşmeciye konu ile ilgili ayrıntılı açıklamalarda bulunulmuş olup, araştırmaya katkı sağlamak isteyenlere yarı yapılandırılmış görüşme formu dağıtılmıştır. Hazırlanan görüşme formunun doldurulmasında öğretmenlerin gönüllülük esas alınmıştır. Açıklama gereken durumlarda ilgili katılımcıların ihtiyaç duydukları açıklamalar ve bilgilendirmeler araştırmacılar tarafından ayrıca yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Katılımcı görüşlerindeki benzerlik durumları dikkate alınarak frekans ve yüzdelikleri belirtilip tablolaştırılmış, tablolar doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Betimsel analiz yaklaşımında, okuyucuya yapılan araştırma sunulmadan önce, derlenen veriler düzenlenip yorumlanır. Önceden temalar oluşturulur ve veriler oluşturulan temalara göre gruplandırılır ve yorumlanır. Gerekli olan durumlarda olgular arasında karşılaştırmalara da yer verilmeye çalışır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Geçerlilik ve Güvenirlilik

Nitel araştırmalarda bir çalışmanın geçerli ve güvenilir olmasının öncelikli şartı çalışmanın etik bir şekilde yürütülmesidir. Bu çalışmanın etik bir şekilde yürütülmesi için öğretmenlerin araştırmaya gönüllü katılmasına ve katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmesine dikkat edilmiştir. (Christensen, Johson ve Turner, 2015; Merriam, 2013) Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş ve öğretmenlere KÖ1, EY1 gibi kodlar verilmiştir. Nitel araştırmanın geçerliliğini ve güvenirliğini sağlamak için dört stratejiden faydalınmaktadır. Bu stratejiler; İnandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirliktir (Lincoln ve Guba, 1985). Çalışmanın inandırıcılığını artırmak için araştırmanın süreci ve araştırmaya katılanlar ile ilgili detaylı bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

BULGULAR

Katılımcılara öğrencinin kişilik yapısının öğrenci motivasyonuna etkileri hakkındaki görüşleri istenmiş, bu konuda katılımcı görüşleri Tablo 1'e yansıtılmıştır.

Tablo 1. Öğrenci kişilik yapısının motivasyona etkileri konusunda öğretmenlerin görüşleri

Öğrenci kişiliğinin motivasyona etkileri	**F**	**%**
Sağlıklı bir kişilik yapısı ve kendini tanıyan öğrencinin motivasyonu yüksek olur. Kişilik gelişimi olumsuz olan öğrencilerde motivasyon düzeyi düşük olur.	24	96
Kişilik yapısının motivasyon üzerinde etkisi sınırlıdır. Çevresel etmenler daha çok etkiye sahiptir.	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%96) kişilik yapısı sağlıklı öğrencilerde motivasyon düzeyi yüksek olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan sadece biri kişilik yapısından ziyade çevresel etmenlerin motivasyon üzerinde daha çok etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Bu konuyla ilgili bazı katılımcı görüşleri doğrudan onların sözlerinden alıntı olarak aşağıya belirtilmiştir:

"Kişiliği oturmuş öğrenci, rotası belli olan gemi gibidir. Hangi limana ne zaman nasıl gideceğini bilir.'' (EY2)

"Öğrencinin kişilik yapısının önemli olduğunu düşünüyorum. Öğrencideki hırs, başarılı akranlarını kıskanma, kendini iyi yerlerde görme isteği motivasyonu artırır.''(KÖ6)

"Öğrencinin kişilik yapısında ziyade içinde bulunduğu şartlar daha önemlidir. Öğrencinin içinde bulunduğu yaş dönemi kişiliğin şekillendiği yaşlar olduğu için kişilik çok fazla öneme sahip değildir.'' (KÖ3)

Katılımcılara öğrencinin aile yapısının öğrenci motivasyonuna etkileriyle ilgili görüşleri istenmiş, konu hakkındaki katılımcı görüşleri Tablo 2'e yansıtılmıştır..

Tablo 2. Aile yapısının öğrenci motivasyonuna ne gibi etkileri olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

Öğrenci aile yapısının öğrenci motivasyonuna etkileri	**f**	**%**
Eğitim seviyesi yüksek, ilgili ve bilinçli aile yapısı motivasyonu yükseltirken; ilgisiz eğitim seviyesi düşük ve bilinçsiz aile yapısı motivasyonu düşürmektedir.	23	92
İmkansızlıklar ve problemli aile yapılarında yetişen bazı öğrencilerde motivasyon yüksek olur.	1	4
Aşırı ilgili aile yapısında öğrenci motivasyonu düşük olmaktadır.	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%92) ailenin eğitim seviyesi, ilgi ve bilinçli olmasının motivasyon düzeyini artırdığını; eğitim seviyesi düşük öğrenciye karşı ilgisiz ve bilinçsiz yapılarda motivasyon düzeyinin düşük olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan biri aile içi imkansızlıklar ve problemlerin ters tepki yapıp motivasyonu arttırdığını belirtmiştir. Bir katılımcı da ailedeki aşırı ilginin motivasyonu düşürdüğünü dile getirmiştir. Bu konuda bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

"Eğitimli, çocuğuyla ilgili bir aile öğrencide motivasyonu artırırken; ilgisiz ve eğitimsiz bir ailede büyüyen çocukta bu motivasyon eksik kalabilir .'' (EY-1)

"Bazı durumlarda imkanları olmayan ya da problemli aile yapısı içinde yetişen bazı öğrencilerin derslerde motivasyonu yüksek olabilir.''(KÖ5)

"Ailenin aşırı ilgili olması zıt etki yaparak motivasyonu düşürebilir.'' (KÖ-2)

Katılımcılara öğrencinin arkadaş ve akran çevresinin motivasyona olan etkileri hakkındaki görüşleri istenmiş, bu konuda katılımcı görüşleri Tablo 3'te belirtilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 3. Öğrencinin arkadaş ve akran çevresi öğrencinin motivasyonuna ne gibi etkileri olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

Öğrenci arkadaş çevresinin öğrenci motivasyonuna etkileri	**f**	**%**
Akademik olarak başarılı, ahlaki olarak doğru davranış sergileyen bir arkadaş grubu motivasyonu artırırken; başarısız ahlaki açıdan sorun teşkil eden bir arkadaş grubu öğrenci motivasyonunu düşürür.	23	92
Akran grubundaki tatlı rekabet ortamı motivasyonu artırmaktadır..	1	4
Arkadaş grubunun bireyi etkilemesi kişinin ailevi yaşantılarına bağlıdır.	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%92) öğrencinin arkadaş çevresinin başarılı ve davranış problemi olmayan bireylerden oluşmasının onun motivasyonunu artırdığını; başarısız ve davranış bozukluğu olan arkadaş çevresinin motivasyonu düşürdüğünü belirtmiştir. Katılımcılardan biri motivasyonun yüksek olmasını gruptaki tatlı rekabet ortamına bağlamıştır. Bir katılımcı da akran grubundan etkilenme düzeyini kişinin ailevi yaşantısına bağlamıştır.Konuylailgil bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

"Başarılı ve dersleriyle ilgilenen arkadaş çevresine sahip öğrencilerin motivasyonu daha yüksek olmaktadır.'' (EY5)

"Öğrencinin akran çevresi ile yaptığı tatlı rekabet motivasyonu artırır.''(EY1)

"Öğrenci çocukluk döneminde yetiştirilme biçimine bağlı olarak akran grubundan etkilenir.'' (KÖ5)

Katılımcılara öğrencinin yaşadığı çevrenin özellikleri (sosyal, ekonomik, eğitim açısında) öğrencinin motivasyona ne gibi etkileri yol açtığı konusunda görüşleri istenmiş, bu konudaki katılımcı görüşleri Tablo 4'ya yansıtılmıştır.

Tablo 4. Öğrencinin yaşadığı çevrenin özellikleri öğrencinin motivasyona ne gibi etkileri olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

Öğrenci yaşadığı çevrenin öğrenci motivasyonuna etkileri	**f**	**%**
Sosyo-ekonomik ve eğitim açısından iyi bir çevre motivasyonu artırırken; sosyo-ekonomik açıdan düşük ve eğitimsiz bir çevre öğrenci motivasyonunu olumsuz etkiler.	24	96
Sosyo-ekonomik açıdan iyi bir çevre öğrencide şımarıklık yaratacağından motivasyon düşer.	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%96) öğrencinin sosyo-ekonomik açıdan iyi ve eğitimli bir çevrede olması motivasyonunu artırdığını; sosyo-ekonomik açıdan düşük ve eğitimsiz bir çevrede olmasının ise motivasyonu düşürdüğünü belirtmiştir. Bir katılımcı da Ekonomik ve sosyal yönden iyi bir çevrenin öğrenciyi şımartacağı için motivasyonu olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Bazı katılımcıların görüşleri doğrudan alıntı olarak aşağıda belirtilmiştir:

"İyi bir çevre olumlu yönde etki etmektedir. Düşük sosyo-ekonomik çevredeki çocukların daha zor motive oldukları görülür.'' (KÖ7)

"Ailenin yaşadığı çevrenin sosyo-ekonomik yönden yüksek olması bazı öğrencilerde şımarıklığa ve motivasyon düşüklüğüne sebep olabilir.'' (EÖ1)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Katılımcılara öğrencinin teknolojik bağımlılığı (akıllı telefon, tablet, bilgisayar) öğrencinin motivasyonuna ne gibi etkilere yol açtığı ile ilgili katılımcı görüşleri Tablo 5'e yansıtılmıştır.

Tablo 5. Öğrencinin teknolojik bağımlılığının (akıllı telefon, tablet, bilgisayar) öğrencinin motivasyonuna ne gibi etkileri olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

Öğrenci teknolojik bağımlılığı motivasyonuna etkileri	**f**	**%**
Aşırı teknoloji bağımlılığı motivasyonu düşürürken dengeli ve bilinçli bir teknoloji kullanımı motivasyona olumlu yönde etki eder.	13	52
Teknoloji bağımlılığı motivasyonu olumsuz yönde etkiler.	11	44
Kişiyi başarıya ulaştıran teknolojik bağımlılık motivasyonu artırır.	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların yarısından biraz fazlası (%52) öğrencinin teknolojik bağımlılıkların çok aşırı olmasının motivasyonu düşüreceğini; dengeli ve bilinçli bir kullanımın ise motivasyonu artıracağını düşünmektedir. Katılımcıların yarısından biraz az kısmı ise teknolojik bağımlılığın motivasyonu olumsuz etkileyeceğini düşünmektedir. Bir katılımcı da teknolojik bağımlılığın başarı getirmesi ile motivasyonun artacağını düşünmektedir. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri doğrudan alıntı olarak aşağıya eklenmiştir:

"Öğrenci bilinçli ve sınırlı kullanıyorsa olumlu etkisi var ancak telefon, tablet ve bilgisayar motivasyonu olumsuz etkiler.'' (KÖ7)

"Çok fazla teknoloji bağımlılığı öğrencide adaptasyon ve motivasyon sıkıntısı oluşturmaktadır.'' (KÖ4)

"Bu öğrenciyle alakalı bir durum. Öğrenci teknoloji ile başarı yakalıyorsa bu bağımlılık motivasyonu olumlu etkiler.'' (KÖ1)

Katılımcılara öğretmenin öğrenciye yaklaşımı, sınıf disiplin anlayışı ve ders işlenişi sırasında kullandığı yöntem ve teknik öğrencinin motivasyonuna ne gibi etkilere yol açmakta olduğu konusunda görüşleri istenmiş, konuyla ilgili katılımcı görüşleri Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. Öğretmenin öğrenciye yaklaşımı, sınıf disiplin anlayışı ve ders işlenişi sırasında kullandığı yöntem ve tekniklerin öğrencinin motivasyonuna ne gibi etkileri olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

Öğretmenin yaklaşımı, disipini ve yöntem teknikleri	**f**	**%**
Öğrenci merkezli, öğrenciye değer veren ve farklı yöntem teknik kullanan öğretmenlerin öğrencilerinde motivasyon artarken; geleneksel eğitim anlayışı olan öğretmen merkezli öğretmenlerin öğrencilerinde motivasyon düşük olur.	22	88
Tatlı-Sert disiplin anlayışına sahip öğretmenlerde öğrenci motivasyonu artacaktır.	2	8
Derse ilgisi olmayan bir öğrencide öğretmenin motivasyona etkisi çok kısıtlıdır.	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%88) öğretmenin öğrenci merkezli olması, öğrenciye değer vermesi ve farklı yöntem-teknik kullanmasının öğrenci motivasyonunu artırdığını düşünmektedir. Katılımcıların bazıları öğretmen disiplininin tatlı-sert olmasının öğrenci motivasyonunu artırdığını belirtmektedir. Bir katılımcı derse ilgisi olmayan öğrenciye öğretmenin motivasyon anlamında katkısının çok az olacağını düşünmektedir. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri doğrudan alıntı olarak aşağıya eklenmiştir:

"Her Çocuk Özeldir filmini hatırlattı. Öğrenciye ulaşmanın farklı yolları vardır. Önemli olan çocuğu anlamak ona ulaşmaktır.'' (KÖ11)

"Öğretmenin öğrenciye yaklaşımı tatlı-sert şeklinde bir sınıf disiplin anlayışı ile olduğunda öğrenci motivasyonu artmaktadır.'' (EY5)

"Bazı öğrencileri olumlu etkilese de derse ilgisi olmayan bir öğrenci için yapılan etkinlikler, yöntemler, teknikler çok etkili olmuyor.'' (KÖ8)

Katılımcılara bunların dışında öğrenci motivasyonuna etki eden husus varsa belirtmeleri istenmiş, konuyla ilgili katılımcı görüşleri Tablo 7'ye yansıtılmıştır.

Tablo 7. Öğrenci motivasyonuna etki eden diğer hususların neler olduğuna yönelik öğretmen görüşleri

Motivasyona etki eden diğer hususlar	**f**	**%**
Görüş belirtmek istemeyen katılımcı.	12	48
Motivasyonun kaynağı sevgidir. Sevgi motivasyonu artırır.	6	24
Motivasyon tüm bu faktörlerin uyum içinde olması ile artar.	5	20
Sınıf geçme sisteminin zorlaştırılması motivasyonu artırır.	2	8
Toplam	25	100

Katılımcıların hemen hemen yarısı (%48) bu konuda görüş belirtmek istememiştir. Katılımcıların bazıları motivasyon kaynağı olarak sevgiyi görmüş sevginin olduğu yerde motivasyonun artığını belirtmektedir. Bazı katılımcılar motivasyonun yüksek olmasını tek bir faktörden değil tüm etkenlerin uyum içinde olmasına bağlamıştır. İki katılımcı ise sınıf geçme sisteminin zorlaştırılmasının motivasyonu arttırdığını belirtmiştir. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri doğrudan alınarak olarak aşağıya eklenmiştir:

"Öğrencinin derslerine motive olması için önce öğretmeni sonra derslerini sevmesi gerekir.'' (EÖ5)

"Okul, aile, yönetici, öğretmen hepsi bir bütündür. Etki eder.'' (KÖ9)

"Sınıf geçme zorlaştırılmalıdır. Öğrencide zaten sınıf geçiyorum düşüncesi motivasyonu düşündürür.'' (EÖ4)

SONUÇ

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerden sonra bulgular kısmında katılımcı görüşleri kategorize edilmiş ve öğrenci motivasyonuna etki eden faktörlerin en başında içsel motivasyonda dolayı öğrencinin kendisinin olduğu tespit edilmiştir. Her birey kendi iç motivasyonunu sağlarsa bu motivasyon hem sürdürülebilir hem de etkili olmaktadır. Sağlıklı bir kişilik yapısı öğrencinin motive olması konusunda çok önemlidir. Bireyin kendini tanıması olumlu yönlerini, yeteneklerini ve ilgi alanlarını bilmesi bu konuda ulaşılabilir hedefler koyması kararlı bir şekilde bu hedeflere ulaşması motivasyonunu üst düzeyde tutmasını sağlayacaktır. Öğrencilerin ulaşamayacağı hedefleri öğrencilerden beklemek onların muvaffakiyetlerini artırmanın tam tersini başarısızlığa ulaştırır ve bireyleri olumlu yönde ilerletmenin aksine onları başarısızlığa ulaştırır. İşte bu yüzden bireylerin öğretim kurumlarını benimsemesinde, severek ve isteyerek bilgileri içselleştirmesinde ve dürüst şahsiyet sahibi olmasında motivasyon etkili konumda bulunmaktadır. (Ercan, 2003).

Bireylerin içinde bulunduğu aile yapısı kişiliğin şekillenmesinde çok önemli bir faktördür. İlgili ve eğitimli bir ailede yetişen birey kendini tanıma konusunda aile bireylerinin de desteğiyle iyi bir noktaya gelecektir. Anne ve baba çocuğun ilk rol modelidir. Onları gözlemleyen çocuk onlar gibi davranır. Bireylerin motivasyonunu artırıcı tavır gösteren aile fertlerinin öğrencileri ongun ve muvaffakiyet durumda bulunduğunu unutmazlar. Başka düşüncelere kapılmak yerine "Öğrencimin öğretim yaşantısında nasıl daha huzurlu ve başarılı bulunması için nasıl katkı sağlarım?" diye muhakeme edebilirler. Çevresindeki insanlarla, konusunda uzman rehberlerle muhakeme edebilirler. Özellikle öğrencileriyle bu hususta düşünce birliğine varıp çocuğunuzun da fikirlerini sorabilirsiniz (Sarıbaş, 2019).

Aileden sonra öğrencinin etkileşim içinde olduğu etkenlerden biri olan arkadaş çevresi özellikle sosyal öğrenme açısından büyük önem sahiptir. Kendini tanıyan, akademik açıdan başarılı ve kendisiyle barışık arkadaş grubunda bulunan birey onların başarı duygusunu tadınca yaşadığı mutluluktan etkilenerek kendisi

için de aynı durumun oluşması için çaba içerisine girecek bu durum öğrenci motivasyonunu artıracaktır. Bunun tam tersi de mümkündür. Kötü arkadaş grubunda motivasyon farklı alanlara kayacaktır. Sosyal öğrenme kuramcıları insanların çevresindeki kişilerin davranışlarını gözlediklerini, bu gözlemlerden bazı sonuçlar çıkararak kendileri için yararlı olan durumlarda davranışı gösterdiklerini öne sürmüşlerdir. Model alınan davranış saklanabildiği ve değişikliğe uğratılabildiğine göre, gözlenen davranışların bireyin belleğine kodlanması ve gerektiği zaman hatırlanması gerekir. Bu özelliklerinden ötürü gözlem yoluyla öğrenmenin bilişsel boyutu da önemlidir (Erden & Akman, 1998). Bundan dolayı sosyal öğrenme kuramı, insan davranışlarının, bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimi ile gerçekleştiğini savunmaktadır (Ergün, 2004).

Günümüzde öğrencilerin dikkatini dağıtan uyarıcı sayısı oldukça fazladır. Herhangi bir durumda motive olan öğrenci bu motivasyonunun kaybolması için o kadar teknolojik ürün il karşı karşıya kalıyor ki motivasyonunu koruması çok zorlaşıyor. Günümüzde öğrencilerin karşı karşıya kaldığı teknolojik bağımlılık zamanla öğrencide dikkat eksikliğine dahası ruhsal bozukluklara yol açmaktadır. Teknolojinin gerekli olduğu noktasında bir tartışmaya girmek gereksiz olmakla birlikte aşırıya kaçma konusu öğrenci motivasyonu olumsuz etkilenmektedir. Bu durumda öğrenci teknolojiyi kullanma konusunda teknoloji okur-yazarlığı bilinci kazandırılmalıdır. Bilgiye ulaşma noktasında teknolojiyi araç olarak gören bireylerin daha motive olduğu görülmektedir. Kişinin öz denetimi bu bağımlılığa izin vermemelidir.

Öğrenci okul hayatına başlaması ile aileden sonra rol model alacağı bir kavram daha karşısına çıkar: öğretmen. Öğrenci öğretmeninin her şekilde hayatının merkezine alır ve öğretmenin öğrenciye yaklaşımı bu noktada önem arz eder. Öğrencisini destekleyen ona güven veren söylemlerde bulunan bir öğretmen öğrencisini motive eder. Otoriter geleneksel eğitim anlayışına sahip öğretmenler öğrenciye gerekli yakınlığı gösterme ve ona güven verme noktasında sorun yaşar. Bu durum öz güven eksikliği öğrencide yaratabilir. Öğrenci motivasyonunda sorunlar yaşanabilir. Eğitimcilerin pozitif tutumları bireylerin güdülenmesini, eğitim öğretim ortamına tepkisini, çalışmaya karşı istekli olmasını, bireyin özgüvenini olumlu yönde etkilemektedir. Eğitimciye karşı mesafeli olan ve eğitimci ile ikili diyaloğa girmeyen bireylerle, eğitimciler daha az iletişim kurmakta ve eğitimciden daha az ilgi görmektedirler. Bunun sonucunda eğitim öğretim ortamında öğrencinin pasif olmasına, eğitim öğretim başarısının düşmesine ve güdülenmesinin azalmasına yol açacaktır. (Öztürk; Koç; Şahin, 2003). Yine öğretmen davranışları ile ilgili olarak bireylerin kaliteli eğitim öğretim görmelerini isteyen eğitimciler öğrencileri onları merak uyandırma yönünden motivasyonlarını artırarak öğrenme eğitim ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamalıdırlar (Öncü, 2004).

KAYNAKÇA

1. Acat, M. B. & Yenilmez, K. (2004). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin motivasyon düzeyleri. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 6 (12) , 125-139 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/manassosyal/issue/49968/640536
2. Akbaba, S. (2006). Eğitimde Motivasyon. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 13: 343-361.
3. Aslan, C. (2010). Türkçe eğitimi programlarında lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin akademik öz yeterliklerine ilişkin görüşleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (19), 87– 115.
4. Başaran, İ. E. (2000). Örgütsel Davranış. Ankara: Umut Yayın Dağıtım.
5. Baygut, T. (2007). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Öğretmenleri Güdüleme Rollerini Gerçekleştirme Derecelerine İlişkin Öğretmen Görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
6. Christensen, L. B., Johnson, R. B. & Turner, L.A. (2015). Araştırma yöntemleri desen ve analiz (Çev. Ed. Ahmet Alpay). Ankara: Anı Yayıncılık.
7. Ercan, L. (2003). Motivasyon. Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar. Ankara, Nobel Yayınevi.

8. Erden, M. & Akman, Y. (1998). Gelişim-Öğrenme-Öğretme, Eğitim Psikolojisi. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
9. Eren, E. (2001). Yönetim ve Organizasyon, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
10. Ergün, M. (2004). Sınıfta Motivasyon. (Ed. Karip, Emin) Sınıf Yönetimi. Ankara: Pegem Yayıncılık.
11. Erkuş, A (1994). Psikoloji Terimleri Sözlüğü. Doruk Yayınları, (II. Baskı), Ankara
12. Gürkan, T. & Gökçe, E. (1999). Türkiye'de ve Çeşitli Ülkelerde İlköğretim. Ankara: Siyasal Kitabevi.
13. Koç, G. Öztürk, B. & Tezel, F. (2002). İlkögretim okullarında ögretmen beklentilerini etkileyen ögrenci özellikleri. Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi. Ankara, Pegem Yayınevi, Sayl:2002/3l.
14. Lincoln,Y.S., & Guba,E. G. (1985). Establishing trustworthiness. Naturalistic inquiry, 289-331.
15. Merriam, S. B. & Tisdell, E. J. (2016). Qualitative research: a guide to design and implementation (4th Edition). San Francisco: Jossey-Bass.
16. Öncü, H. **(**2015). Motivasyon (Güdülenme). Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara.
17. Özbay, Y. (2004). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Öğreti Yayınları, (5. Baskı), Ankara.
18. Özen Kutanis, R. (2004). Motivasyon faktörleri: bir fındık işletmesi örneği . Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 6 (1), 47-62. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/akuiibfd/issue/61255/912455
19. Sarıbaş, Ş. **(**2019). Öğrenci Başarısında Ailenin Rolü-1. Erişim Adresi: https://www.hurriyet.com.tr/aile/yazarlar/samil-saribas/ogrenci-basarisinda-ailenin-rolu-1-377098
20. Selçuk, Z. (2005). Gelişim ve Öğrenme. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
21. Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yay.
22. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
23. Yüksel, G. **(**2004). Öğrenme İçin Motivasyon. Asil Yayınevi. Ankara.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(30)

Esmira İSMAYILOVA[78]

MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN ANADİLLİ YARADICILIĞINDA MƏKTUBLAR və İTHAFLAR

LETTERS and DEDICATIONS IN MAHAMMADHUSEYN SHAHRIYAR'S CREATIVITY IN HIS NATIVE LANGUAGE

ÖZ

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ən qüdrətli simalarından sayılan Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar (1906-1988) hər şeydən əvvəl, vətənpərvər, azadlıqsevər şairdir. Ölməz söz ustadının həm fars, həm də ana dilində qələmə aldığı əsərlərinə diqqət etdikdə görürük ki, Şəhriyar poeziyasının əsas xüsusiyyətləri təbiilik, səmimilik, vətənpərvərlik, milli təəssübkeşlik, milli dəyərlərə, milli yaddaşa, doğma yurda bağlılıq motivləridir. Bu xüsusiyyətlər ustad sənətkarın yaratdığı sənət incilərini bu günümüz üçün də aktual edir.

Tədqiqat obyekti kimi Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli yaradıcılığında məktublar və ithaflar mövzusunu seçməyimiz heç də təsadüfi deyil. Çünki, hər hansı sənətkarın ədəbi fəaliyyətinin, sənət bioqrafiyasının və əsərlərinin ideya-bədii xüsusiyyətlərinin araşdırılmasında onun ayrı-ayrı sənət, elm adamları, məsləkdaşları ilə məktublaşmaları, onlara yazdığı ithafları mühüm rol oynayır. Məqsədimiz şairin anadilli yaradıcılığını bu istiqamətdə təhlil etmək, onun bədii dəyərini müasir oxucuya olduğu kimi hazırkı zaman prizmasından çatdırmaqdır. Qeyd edək ki, şair Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın zamanında toxunduğu məsələlər bu günümüzdə də aktuallığını itirmir. Cənub qonşumuzun günü bu gün də Azərbaycana qarşı sərgilədiyi mövqe, XXI əsrin ikinci onilliyində belə Cənubi Azərbaycanda yaşayan soydaşlarımıza ana dili ilə bağlı sərt qadağaların olması Şəhriyar yaradıcılığını günümüz üçün də vacib və əhəmiyyətli edir.

Açar Sözlər: Şəhriyar, məktub, ithaf, qəhrəmanlıq, vətənpərvərlik, humanizm, müasirlik.

ABSTRACT

Seyyid Mahammadhuseyn Shahriyar (1906-1988), who is considered one of the most powerful personalities of 20th century Azerbaijani literature, is first and foremost a patriotic, freedom-loving poet. When we pay attention to the works written by the immortal master both in Persian and in his native language, we see that the main features of Shahriyar's poetry are naturalness, sincerity, patriotism, and national fanaticism, feelings of belonging to national values, memory and homeland. These features make the pearls of art created by the skillful master actual even today.

It is no coincidence that we chose the topic of letters and dedications in Mahammadhuseyn Shahriyar's works in his native language as the object of research. Because, in the study of any artist's literary activity, artistic biography and idea-artistic features of his works, his correspondences with different artists, scientists, colleagues, and the dedications he wrote to them play an important role. Our goal is to analyze the poet's work in his native language in this direction and convey its artistic value to the modern reader. It should be noted that the issues touched upon by the poet Mahammadhuseyn Shahriyar are actual even today. The attitude of our southern neighbor towards Azerbaijan, in the second decade of the 21st century, strict prohibitions against our compatriots living in South Azerbaijan in their native language make Shahriyar's creativity more important for today.

Keywords: *Shahriyar, letter, dedication, heroism, patriotism, humanism, modernity.*

[78] **LDU-nun müəllimi; Lənkəran Dövlət Universiteti; esmira.ans@mail.ru; ORCID: 0000-0002-1342-975X**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Azərbaycan xalqının dünyaya bəxş etdiyi nəhəng söz ustadlarından biri olan Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli yaradıcılığı mövzuca olduqca rəngarəng, məzmunca dolğun, ideyaca müasir və aktualdır. Şairin yaradıcılığında onun ayrı-ayrı elm, sənət adamlarına, yaxın dostlarına, dövrünün tanınmış simalarına, o cümlədən, Arazın bu tayında- şimalında yaşayan qüzeyli soydaşlarına yazdığı şeirlər xüsusi yer tutur. Bu dəfəki araşdırmamızda M.Şəhriyarın anadilli yaradıcılığını məhz bu rakursdan təhlil etməyə çalışacağıq. İlk əvvəl ustad sənətkarın şimallı soydaşları ilə olan məktublaşmalarını, qələmdaşlarına ithaflarına diqqət yetirəcək, şairin məqsəd və məramını, əsərlərinin bədii məziyyətlərini, toxunduğu məsələləri nəzərdən keçirəcəyik. Qeyd etmək yerinə düşər ki, M,Şəhriyarın Şimali Azərbaycanda oxucular tərəfindən sevilməsində, tanınmasında bu məktub və ithafların böyük rolu olub. Şəhriyarın anadilli irsinə dərindən bələd olanlar yaxşı bilir ki, ustad sənətkarın Sovet Azərbaycanında daha çox şeirləşdiyi xalq şairləri Süleyman Rüstəm və Məmməd Rahim olmuşdur. Bu yazışmalarda M.Şəhriyarın toxunduğu məsələlər təkcə onun şair kimi istedadını deyil, həm də vətəndaş kimi mövqeyini təyin etməyə yardım edir.

Araşdırmada Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli yaradıcılığının mühüm qolunu təşkil edən məktub və ithaflarını təhlil edərkən tədqiqatımız üçün əsas mənbə kimi şairin əsərlərini götürmüş, eyni zamanda bu istiqamətdə aparılmış elmi-tədqiqat işlərinə istinad etmişik.

1.1.M.Şəhriyarın məktub və ithaflarında əks etdirdiyi ictimai-siyasi motivlər

Görkəmli şairin doğma ana dilində qələmə aldığı şeirlərinin bir qismini onun mənzum məktubları və ithafları təşkil edir. Sənətkarın şəxsiyyəti və yaradıcılığının ən mühüm xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün əvəzsiz mənbə olan bu əsərlərin bəziləri yazılan məktublara cavabdır, bəziləri də müxtəlif münasibətlərlə dost-tanış və həmkarlarına ithaf olunmuşdur. Bunlara misal olaraq Azərbaycanın xalq şairi Məmməd Rahimə yazılan "Şəhriyarın cavabı", "Məmməd Rahim həzrətlərinə cavab", xalq şairi Süleyman Rüstəmə ünvanlanan "Süleyman Rüstəmə", "Qardaşım Süleyman Rüstəmə", "Qardaşım Süleyman Rüstəmə ithaf", professor Qulamhüseyn Beqdeliyə yazılan "O taydan gələnə", şair Məhəmmədəli Fəxrəddin Məhzuna ithaf olunan "Beyadi-dusti dirinəm Məhəmmədəli Məhzun", Doktor Salamulla Cavidin ölümü münasibəti ilə yazılan "Doktor Cavid də getdi", professor Rüstəm Əliyevə ithaf olunan "Can Rüstəm", xalq şairi Həkimə Billuriyə yazılan "Həkimə can", şair-ədəbiyyatşünas Əbülfəzl Hüseyniyə cavab kimi göndərilən "El bülbülü", şair R.Əlifqartala yazdığı "Səreynli şairə" və s. şeirləri göstərmək olar. Bu şeirlərin əksəriyyətini şair şimallı soydaşlarına ünvanlamışdır.

Böyük şəhriyarşünas alim, filologiya elmləri doktoru, professor Elman Quliyev M.Şəhriyar yaradıcılığında bu cəhəti yüksək dəyərləndirərək yazır: "Ustad şairin Şimali Azərbaycan barədə görüşləri Şəhriyar poeziyasının birlik, həsrətə son qoymaq arzularından doğan, vətənin xoşbəxt gələcəyinə inam bəsləyən ideyalarının məntiqi davamıdır" (5,s.106)

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın "Məmməd Rahim həzrətlərinə cavab" şeiri şəhriyarşünas alimin dediklərinin məntiqi sübutu kimi götürülə bilər. Xatırlamaq yerinə düşər ki, bu əsəri Şəhriyar 1967-ci ilin noyabr ayında qələmə alıb və şeir tanınmış Azərbaycan şairi Məmməd Rahimin(1907-1977) Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyara yazdığı "Yenə coşdu təbim, mənə saz verin" misrası ilə başlanan 30 bəndlik "Şəhriyara açıq məktub" şeirinə cavab olaraq yazılıb. Olduqca təsirli, kövrək dillə yazılan cavab məktubu "Ağ göyərçin, ağ qanadın açarsan" misrası ilə başlanır. Ədəbiyyatda sülh, barışıq, qovuşuq rəmzi sayılan göyərçin Şəhriyar üçün də bir-birlərindən əsrlərdir uzaq düşən can bir, qan bir qardaşların birləşmək arzusunun simvolu rolunu oynayır. "Heç kimsəyə belə sovqat gəlməyib" deyən Şəhriyar sevincini açıq aşkar bəyan etməkdən çəkinməyərək onu oxucusu ilə şeir dililə bölüşür:

Qurban olum mən o şirin dillərə,
Uzaq düşdük, həsrət qaldıq ellərə,
Səhər-axşam yalvarıram yellərə,
Qardaşıma məndən salam yetirsin,
Ondan da bir xəbər-ətər gətirsin (7,s.141).

Şəhriyar sənətinin gücü onun qorxmazlığında, həqiqəti ən çətin məqamlarda belə dilə gətirməyə çəkinməməsindədir. Baxmayaraq ki, həm XX, həm də hazırkı XXI əsrdə Azərbaycanın bütövlüyü məsələsindən söz açmaq, bu mövzuda yazmaq cənub qonşularımız tərəfindən ən böyük yasaq hesab edilib və hal-hazırda da edilir. Qardaşı qardaşdan ayırmaqda Arazı "günahkar" saymaqla Şəhriyar bu ayrılığa baiskar olanlar barədə düşünməyi huşyar oxucunun öz öhdəsinə buraxır, onun siyasi mübarizliyini oyatmaq üçün bədii sözün qüdrətindən istifadə edir:

O taydadı Şəki, Şirvan, Qarabağ,
Bu tayda da Meşgin, Əhər, Qaradağ,
Bir-birini Arazdan almış soraq,
Araz bizi ayırmadan dağlayıb,
Son özü də gecə-gündüz ağlayıb (7, s.141).

Əsərdə "Bir millətə olarmı yüz hökumət?" sorğusuna Şəhriyarın özünün cavabı bəllidir: "İndi dəxi millətlər də ayılır". Şəhriyar əmindir ki, Süleymana qalmayan dünya qəddar şahlara, hakimlərə, qaniçənlərə də qalmayacaq, gec ya tez qəfəslər sındırılıb dağıdılacaq, xalqın sinədolusu rahat nəfəs almaq şansı yaranacaq:

Təməddünün qanunları qoxuyub,
Dəxi hamı onun əlin oxuyub,
Sərhədləri toratantək toxuyub,
Salıb xalqı kor quş kimi qəfəsə,
Sinələrdə yer qalmayıb nəfəsə (7,s.146).

"Məmməd Rahimin ikinci məktubuna cavab"şeirini əvvəlkinin məntiqi davamı da adlandırmaq olar. Bu məktubunda şair emosionallıq, həsrət, qəm notuna köklənsə də, nikbinliyini itirmir:

Daha "Heydərbaba"nın nərəsin qaytarmadan, gördüm
O tayda sinələrdə sanki minlər Savalan vardır(6, s.79)

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın doğma ata-baba kəndi Xoşginabda dünyaya gələn, 1946-cı ildə Azərbaycan Milli Hökumətinin süqutundan sonra Şimali Azərbaycana mühacirət etmiş məsləkdaşı, şair-ədəbiyyatşünas Əbülfəzl Hüseyniyə (Həsrət) (1921-1987) cavab olaraq yazdığı "El bülbülü" şeiri ustad sənətkarın anadilli yaradıcılığının ən gözəl nümunələrindən biri hesab edilir. Bu əsər Əbülfəzl Hüseyninin Bakıdan Məhəmmədhüseyn Şəhriyara xitabən yazdığı, ictimai-siyasi məzmunlu:

Gülüm sənsən,bağım sənsən, gülüstanım baharımsan,
Əgər bir quş olursam mən, xəzansız baharımsan (7, s.148)

beyti ilə başlanan məktubuna cavab olaraq yazılmışdır. Şair, tərcüməçi, ədəbiyyatşünas kimi tanınan Ə.Hüseynini "el bülbülü" adlandıran Şəhriyar bu əsərində "Heydərbabaya salam" stilinə sadiq qalır, onunla birgə millətin milli yaddaşını vərəqləyir, qəhrəmanlıqlarla dolu keçmişini unutmamağa çağırır və:

Bu dünyada bizdən qalan bir səsdi,
Bu karvanın zəngi qalırsa, bəsdi
Unutsa hər kəs atasın nakəsdi"(7,s.152)

Yaman günlər keçib-gedib itəndi,
Bir yaxşılıq muradına yetəndi,
O tay-bu tay-fərqi yoxdu, vətəndi (7,s.150).

qənaətinə gəlir.

M.Şəhriyarın Arazın bu tayında məktub vasitəsilə olsa da, ən çox ünsiyyət saxladığı xalq şairi Süleyman Rüstəm olmuşdur. Hər iki şairin yaşıd olması, Azərbaycanın ikiyə parçalanmasından duyduqları narahatlıqlar, milləti bütöv görmək istəkləri, milli təəssübkeşlik, milli qeyrət hissi onların ədəbi yaradıcılığına xüsusi bir rəng, ahəng qatmışdır. Unutmaq olmaz ki, şair Süleyman Rüstəmin Cənubi Azərbaycan mövzusunda yazdığı əsərləri də onun populyarlaşmasında az rol oynamayıb və "Cənub şeirləri" adı ilə Arazın hər iki tərəfində məşhurlaşaraq bu günümüzdə də sevilə-sevilə oxunur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın qüzeyli məsləkdaşlarına ünvanladığı əsərlərini "Şimal şeirləri" bölgüsü altında da təqdim etmək olar. Bu bölgüdə Şəhriyarın Süleyman Rüstəmlə yazışmaları, sözsüz ki, ayrıca təhlilə cəlb edilməlidir. Azərbaycanda əsasən "Aman ayrılıq" adı ilə tanınan, çox vaxt həsrət nəğməsi kimi dillərdə dolaşan "Qardaşım Süleyman Rüstəmə ithaf" şeirindən xüsusi danışmağa dəyər və qeyd edək ki, şeir dünya ədəbiyyatında bu mövzuda yazılmış ən gözəl nümunələrdən biri sayılır:

Arazım vursun baş daşdan-daşa,
Göz yaşı gərək başlardan aşa,
Necə yad olsun qardaş-qardaşa,
Nə din qanır, nə iman ayrılıq,
Aman ayrılıq, aman ayrılıq!(6, s.84).

M.Şəhriyarın Süleyman Rüstəmə ithafən yazdığı sayca üçüncü şeiri də vətənpərvərlik, yurdsevərlik, milli yaddaşın oyadılması hisslərinə, ideyalarına köklənib. Bəzi ədəbiyyatlarda bu şeir "İki qardaş arasında" adı ilə də təqdim edilir:

Göz yaşımsan, ay Araz, qoyma gözüm baxsa da görsün,
Nə yaman pərdə çəkibsən iki qardaş arasında!
Demə dağ-daşdı, Süleyman, səni məndən ayıran şey,
Bir çibandır ki,çıxıbdır göz ilən qaş arasında (7, s.53).

Şəhriyarın şair Süleyman Rüstəmə ithafən yazdığı dördüncü şeir gəraylı formasındadır. Bu şeirin ictima-siyasi, məna yükü əvvəlki şeirlərə, cavablara nisbətən daha böyükdür. Bu şeirdə M.Şəhriyar millətin bütün ağrı-acılarını şeirə gətirərək həmvətənlərini mübarizə ruhuna kökləyir:

Biz millətin var harası?
Hardan sağalsın yarası?
Öz şeytanı, öz barası,
Buna deyir;"Qaç çaparı",
Ona deyir: "Vur şikarı!". (7, s.154-155).

Şəhriyar milləti oyuna salanları ifşa etməkdən də çəkinmir:

Qorxum budur, oyun ola,
Millət yenə qoyun ola,
Kimdir bizə boyun ola?
Ki, qurdu biz qova bilək,
Qurdun şərrin sova bilək (7, s.155-156).

Şəhriyarşünas alim, professor Elman Quliyev "Şəhriyar poeziyası və milli təkamül" kitabında yazır: "Şəhriyar xalqının qarşısında məsuliyyətini dərk edən şairdir. Elə buna görə də dözülməz həyatdan can qurtarmaq naminə ayağa qalxan xalqın mübarizəsini böyük siyasi oyunlar məngənəsində kimlərinsə öz xeyirlərinə istiqamətinin dəyişdirilməsi ehtimallarına qarşı şair narahatçılığı səmimi və təmiz duyğuların məhsuluna çevrilir" (5, s.125)

Biz bir dərya qan vermişik,
Zindanlarda can vermişik,
Qırx nəsil qurban vermişik... (7, s.156).

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın Süleyman Rüstəmə ünvanladığı ikinci məktubunda şair etiraf edir ki, Azərbaycanın bütövlük dərdi tək onun yox, cənublu soydaşlarımızın hamısının ürəyindən keçir, bu yara çox ürəkləri göynədir:

O sözə ağlayan tək mən deyiləm,
Siz çalan sazlara aləm baz oldu(6, s.136).

Ustad sənətkar Arazın bu tayından aldığı hər məktuba uşaq kimi sevindiyini deməklə heç də kiçilmir, əksinə bu etiraf Şəhriyarı sevənlərinin gözündə bir az da böyüdür. Şairin yazdıqlarına yaşadığı dövrün prizmasından nəzər yetirsək, bunun nə qədər təhlükəli olduğunu, şairdən cəsarət tələb etdiyini görə bilərik. Nəzərə almaq lazımdır ki, şairin yaşadığı dövrdə rəsmi yazışmalarda ana dilindən istifadə etmək, məktəblərdə

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

ana dilində danışmaq, bu dildə əsər çap etdirmək qanunla qadağan idi. Məhz belə bir çətin şəraitdə Şəhriyar bütün təhlükə və təhdidləri gözünə alaraq:

Bir gecə daradı ahım qəfəsi,
Ah çəkib Araza saldım nəfəsi,
O taydan səslədin, aldım o səsi,
Onda qış çevrilib mənə yaz oldu (6, s.136)

-deməyi bacarır.

Şəhriyarın ithaf şeirləri arasında ədəbiyyatşünas alim-şair, əslən Cənubi Azərbaycandan olan Qulamhüseyn Beqdeliyə yazdığı "O taydan gələnə" xüsusi yer tutur. Şeirin yazılmasının maraqlı tarixçəsi vardır. Professor İslam Qəribli bu barədə belə yazır: "İran İslam İnqilabından sonra vətənini tərk etməyə məcbur olanların doğma diyara qayıtmaları üçün imkan yaranır. Otuz beş il vətəni Cənubi Azərbaycandan uzaqda-Bakıda yaşamağa məcbur olan, M.Şəhriyarın əsərlərinin Bakıda çapı, tərcüməsi və yayılması sahəsində dəyərli işlər görən professor Qulamhüseyn Beqdeli də bir çox cənublu soydaşlarımızla Təbrizə qayıdır. O, M,Şəhriyarla görüşür və onun əsərlərinin Şimali Azərbaycanda yayılması və çox sevilməsi barədə şairə məlumat verir". (7, s.68).

M.Şəhriyarla görüşü barədə Q.Beqdelinin fikirləri də maraqlıdır: "Şimali azərbaycanlıların ustada olan hədsiz iradət, ixlas, iştiyaşlarını çatdırdım, salamlarımı yetirdim.Ustad onlardan qədrdanlıq edib özünün məşhur və dərin mənalı (Bizlərki, lap qan bir, dil bir qardaşıq) misrasını oxuyub Arazın o tayındakıların didar və ziyarətinə olan hüdudsuz istiqbalından danışdı. Bu ucu-bucağı görünməyən ayrılıqdan öz dərin kədər və ələmini bildirdi.(7, s.68).

Ustad şairin bu əsərində ictimai-siyasi motiv, hakim rejimə qarşı qəzəb hissi çox böyükdür. Şair bu əsərində günahsız insanları sürgünlərdə, zindanlarda çürüdənləri "şeytan", "sadist" adlandırmaqdan çəkinmir:

Adın nə qoysa qoyub, şeytanımızdır, bu gədə,
Sadizmi var, nə dədə xərcinə gəlir, nə nənə.
Əcinnətək təmiz insanları kəsib biçdi,
Bizim cəzirəmizi qoydu xali əz səkənə.(7,s.69).

"Beyadi-dustu dirinəm Məhəmmədəli Məhzun" (Şeirin adının tərcüməsi-Köhnə dostum Məhəmmədəli Məhzunun xatirəsinə-E.İsmayılova) şeirini M.Şəhriyar yaradıcılığının son dövründə-1987-ci ilin may ayında qələmə alıb. Şair dostuna ithafən yazılan bu şeirdə Şəhriyar Məhzunun yaradıcılığını, sənətkarlığını yüksək dəyərləndirərək onu dəryada mirvariyə bənzədir:

Məhzun da o nazlı kişilərdən birisiydi,
Zövqündə qəzəl sanki qəzalın sürüsüydü.
Şair dediyin dünyada mirvariyə bənzər,
Mirvari çoxu rizədi, Məhzun irisiydi.(7,s.73).

M.Şəhriyarın əslən Cənubi Azərbaycandan olan, Şimali Azərbaycanda yaşayıb yaradan görkəmli şərqşünas alim, professor Rüstəm Əliyevə ithafən yazdığı "can Rüstəm" şeiri orijinallığı, bədii ifadə vasitələrinin zənginliyi ilə seçilir. Şair bu əsərində həm şah, həm də kommunist rejiminin üç üzünü açaraq onları divlərə bənzədir:

Div yatarkən iki qardaş qonuşurduq gecələr,
O qonuş el qəminin dərdinə dərman Rüstəm.
Divlər amma ayılıb duydular əhvalımızı,
Hələlik qaldı ümid körpüsü viran, Rüstəm.(7,s.95).

Bu şeirdə Şəhriyar digər söz ustadlarını da xatırlayaraq yazır:

Şəhriyar arzu göz oldu ki, Səhənd ilə gələ,
Bəxtiyar məclisinə, başda Süleyman Rüstəm.(7, s.96).

M.Şəhriyarın Rüstəm Əliyevin vəfatı münasibətilə görkəmli şərqşünasa ithafən yazdığı şeirdə dərin kədər və lirizm hiss olunur:

Rüstəm, səni ağlar ürəyimlə yola saldım,
Kaş bir də görəydim gülüsən, mən də güləydim...(7, s.97)

Vətənpərvərlik ruhu ilə seçilən, vətənə çağırış nidasının hakim olduğu "Həkimə can" şeirini Şəhriyar onun haqqında monoqrafiya yazan, 7 beytlik "Var" və səkkiz beytlik "Olan yerdə" rədifli qəzəllər və "Köçdü bu dünyadan Şəhriyarımız"adlı beşlik formasında olan şeir həsr edən alim-tədqiqatçı, şair, əslən Cənubi Azərbaycandan olan Həkimə xanım Billuriyə(Hökümə Billuri kimi də yazılır) ithafən yazmışdır.

Sən vətəndən sarı qəlbin döyünürsə, maralım,
Vətənin də maralından sarı qəlbi döyünür.
Vətəni bağruva bassan sevinərsən yenə sən,
Ki, Vətən də balasın bağrına bassa sevinir.(7, s.119)

M.Şəhriyarın ithaf və məktublarından söz açarkən "Cavidin qəbir daşına", "Səreynli şairə", "Ancela", "Şahidi can", "Paşa can" və s. şeirlərini xatırlamaq yerinə düşər. Bu əsərlərdən biri-"Şahidi can" üzərində ayrıca dayanmaq istəyirik. Qeyd edək ki, bu şeiri M.Şəhriyar müasiri olan zəncanlı şair Ağa Mİrzə Vase Şəhidinin ona xitabən yazdığı mənzuməyə cavab olaraq yazmışdır. Həmin şeirdə "Şirindən də şirin türkün dilidir" yazan Vasehə cavabında Şəhriyarın zəmanədən gileyi duyulur. Amma, diqqət edəndə görürük ki, bu gileyə ümid notları da qarışıb:

Şahidi can, dünya bizi atıbdır,
Bizi atıb özgələri tutubdur,
Şəhdimizə acı hənzəl qatıbdır,
Biz də bir gün fərəc tapıb ucallıq,
Amma heyif, o vaxtadək qocallıq.(7, s.214).

O sənətkar qüdrətli hesab olunur ki, yazdıqları zaman-məkan sərhədi tanımır, həmişəyaşardır, sözün, sənətin əbədiyyət zirvəsində durmağa qabildir. Bu mənada M.Şəhriyarı xoşbəxt sənərkar hesab etmək olar. "Müasirlik ruhu Şəhriyarın bütün yaradıcılığına xasdır.Onun realist şeirlərinin sayı olduqca çoxdur. Şəhriyar poeziyası dərin dənizə bənzəyir.Orada olan bütün inciləri üzə çıxartmaq mümkün deyil"(2, s.73).

Şəhriyarın 1969-cu ildə yazdığı, şəqşünas alim Rüstəm Əlyevlə Bakıya göndərdiyi "Döyünmə və söyünmə" şeirində şimallı söz ustadlarından B.Vahabzadə, Ə.Vahid, Qabil, Bülbül, Sabir, S.Vurğun, S.Rüstəm, M.Rahim, M.Gülgün, B.Azəroğlu, O.Sarıvəlli, N.Xəzri, Ə.Kürçaylı, R.Rza, Ə.Tudənin adlarını çəkməsi Şimali Azərbaycan ədəbiyyatına dərindən bələd olduğunu, şimalda gedən ədəbi prosesləri daim izlədiyini göstərir:

Rahimi, Süleymanı görüm bəxtiyar olsun,
Gülgün bacım Azər qadını bərqərar olsun,
Osman, Nəbi, Kürçaylı, Rəsul, Tudə var olsun,
Fürsətdə Səhənd ilə sizə gül səpərik biz,
Hər göz sizi görmüşsə, o gözləri öpərik biz.(7, s.200).

Tanınmış tədqiqatçı alim, Şəhriyar irsinin Türkiyədə tanıdılmasında müstəsna xidmətləri, rolu olan Yusif Gedikli yazır: "Şəhriyarın 1967-ci ildən etibarən Məmməd Rahimə, Süleyman Rüstəmə, Mir Əbülfəzl Hüseyniyə, Hökümə Billuriyə yazdığı məktub şeirlərlə və birbaşa özüylə görüşən Rüstəm Əliyev vasitəsilə sovet dəmir pərdəsinə və şah despotizminə baxmayaraq Şimal-Cənub əlaqələrinə yeni bir istiqamət verməyi bacarmışdır"(4, s.93).

Şəhriyarşünas alim Esmira Fuadın fikrincə isə: "Ümumiyyətlə, ayrılıq, həsrət mövzusu Şəhriyar yaradıcılığından qırmızı xətt kimi keçir. Şairin bu mövzuya dönə-dönə müraciət etməsi millətinin çəkdiyi acıları bilavasitə yaşaması ilə bağlıdır".(3, s.122).

Şəhriyar poeziyasını əbədiyaşar adlandıran şərqşünas alim Gövhər Baxşəliyeva bunun sirrini xəlqilikdə, şairin milli köklərə bağlılığında axtarır, vətənpərvərliyində tapır: Ölməz sənətkarın yaradıcılığı nə qədər çoxşaxəli olsa da " İnsanpərvərlik, vətənpərvərlik, və xəlqilik Şəhriyar yaradıcılığının ana xəttini təşkil edir. Şairin poetik dünyası zəmanəsinin ensiklopediyası olmaqla yanaşı, bütün dövrlər üçün müasir olan əbədi mövzuları da əhatə edir"(1,s.3)

NƏTİCƏ

"Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli yaradıcılığında məktublar və ithaflar" kimi geniş mövzunu bütün tamlığı ilə bir məqalə çərçivəsinə sığdırmaq, ətraflı araşdırmaq, təhlil etmək sadəcə mümkün deyil. Çünki, mövzu olduqca genişdir və çoxşaxəlidir. Həm də unutmaq olmaz ki, geniş yaradıcılıq diapazonuna malik olan ustad sənətkarın bütün əsərləri ictimai-siyasi-bədii cəhətdən böyük məna yükünə malikdir və bədii dəyərinə görə əsl sənətkarlıq nümunələri sayılır.

Məqalədə gəldiyimiz əsas nəticələrdən biri budur ki, M.Şəhriyar hansı mövzuya müraciət edirsə etsin, şair sözün bədii dəyərinə həmişə sadiq qalır. Zəmanənin, millətinin, vətəninin bütün ağrı-acıları, problemləri, millətinin ikiyə parçalanması ustad sənətkarı daim düşündürür, qayğılandırır. Vətənpərvər şair onu narahat edən məsələləri, ən çox da millətinin ikiyə parçalanması problemini şimallı soydaşları, qələmdaşları ilə bölüşməyə, həlli yollarını axtarmağa cəhd edib. Bunu etmək isə yaşadığı dönəmdə şairdən böyük iradə və cəsarət tələb edirdi.

Gəldiyimiz digər qənaət isə, M.Şəhriyarın Şimali Azərbaycan ədəbiyyatına dərindən bələd olduğunu, müasirlərinin yaradıcılığını daim izlədiyini deməyə əsas verir.

Tədqiqat nəticəsində belə qənaətə gəldik ki, Azərbaycanın tamlığı, bütövlüyü məsələsinə müasirləri arasında ilk dəfə məhz Şəhriyar cəhd etmiş, M.Rahim, S.Rüstəm və başqa şaiirlərə yazdığı məktublarda, onlara ithaf etdiyi əsərlərdə bu arzusunu əks etdirməkdən qorxmamışdır.

Yaradıcılığının bu qolu-məktub və ithafları şairin yaradıcılıq xüsusiyyətlərinin, vətəndaşlıq mövqeyinin ortaya çıxmasında böyük dəyərə malikdir və şairin bədii sözünün, şairlik qüdrətinin bədii inikası sayıla bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Baxşəliyeva G.(2001). "Milli ruhun təntənəsi".Bakı: "Azərbaycan şərqşünaslığı", N.2 (6), s.3.
2. Billuri H. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. (1984). Bakı: "Elm"
3. Fuad, E. Söz sərrafı Şəhriyar. Bakı: "Avrasiya Press", 2010.
4. Gedikli Yusif. (2007). Şəhriyar və bütün türkcə şeirləri.Bakı:YOM yayınları.
5. Quliyev E. (2004). Şəhriyar poeziyası və milli təkamül. Bakı : "Elm".
6. Şəhriyar, M.(2005). Seçilmiş əsərləri.Bakı: "AvrasiyaPress".
7. Şəhriyar, M.(2017). Əbədiyyət gülüyəm mən. Bakı: "Elm və təhsil".

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(31)

Hidayet ÇETİN[79]

MUHAMMED ALİ ES-SABÛNÎ'NİN "EŞ-ŞERHU'L-MÜYESSER" ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ŞERH METODU

SHARH METHODOLOGY IN THE CONTEXT OF MUHAMMED ALI AS-SABUNI'S "ASH-SHARH AL-MUYASSAR"

ÖZ

Sâbûnî, eğitim hayatına küçük yaşlarda başlamış ve birçok ilmi seyahatte bulunarak çeşitli hocalardan birçok alanda dersler almış ve tefsir, kelam, fıkıh, hadis gibi alanlarda kıymetli eserler telif etmiştir. Tefsirciliği ile daha çok tanınan Sâbûnî, hadis alanına dair de eserler vermiş muasır bir âlimdir. Dilinin sadeliği ve basitliği ile birçok kimsenin takdirini kazanan müellif, hadis alanında da bu prensibini devam ettirmiştir.

Çalışmamızın konusu; Muhammed Ali es- Sâbûnî'nin "Eş-Şerhu'l-Müyesser" adlı muhtasar hadis çalışmasından hareketle, müellifin şerh metodunu ortaya koymaktır. Onun, birçok hadis kaynağından yararlanarak oluşturduğu bu eser, dilinin sadeliği ve basitliği ile öne çıkmakta olup, orta düzey Arapça bilgisi ile dahi kendisinden faydalanılma imkânı sunmakta ve bu yönüyle geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser, Muhtasar,

ABSTRACT

Sabuni began his education at an early age, travelling extensively and studying under many scholars. He authored valuable works in various fields such as Tafsir, Kalam, Fiqh and Hadith. Despite his recognition predominantly as a contemporary scholar of Tafsir, Sabuni also published works in the area of Hadith using a clear and plain language, a quality which has earned him the approval of many.

The purpose of this study is to present Muhammed Ali As-Sâbûnî's sharh methodology in context of his concise treatise in the area of hadith known as, "Ash-Sharh Al-Muyassar." Having benefited from numerous works in the area of hadith while preparing this book, what stands out again is the use of a plain and simple language. As such, the book addresses a larger audience by giving access to those even with an intermediate level in Arabic.

Keywords: *Hadith, Sâbûnî, ash-Sharhu'l-Muyassar, Mukhtasar, Sharh.*

[79] Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi (Hadis) Yüksek Lisans Öğrencisi hidayet.cetin@hotmail.com); ORCID: 0000-0002-3061-3436

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Sünnet, Kur'an'dan sonra Müslümanların referans aldığı ikinci temel kaynak kabul edilir. Murad-ı ilahînin iyi bir şekilde anlaşılmasında sünnetin önemli bir fonksiyonu vardır. Bu anlamda sünnetin bir nevi Kur'an'ın tefsiri mesabesinde olduğunu söyleyebiliriz. Konunun öneminden dolayı İslâm âlimleri sünneti koruma ve anlamada ciddi gayretler ortaya koymuşlardır. Bu gayretlerin bir yansıması da hadis kaynakları üzerinde yapılan çalışmalardır. Bu çalışmaların başında şerhler yer almaktadır. Hicri 3. yüzyılda ilk nüvelerini veren şerh çalışmalarının, daha sonraları kesintisiz bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Bu şerh çalışmalarında en büyük pay, Buhârî'nin el-Câmiʿu's-Sahîh'ine ayrılmıştır. Sâbûnî'nin "eş-Şerhu'l-Müyesser" adlı çalışması da es-Sahîh üzerine yapılan muhtasar ve muasır çalışmalardandır.

1. Sâbûnî'nin Hayatı ve İlmî Faaliyetleri

Sâbûnî'nin asıl ismi, Muhammed Ali'dir. Babasının sabun ticareti yapmasından dolayı Sâbûnî nisbesiyle tanınmıştır.[80] O, Suriye'nin Halep şehrinde (M.1930) yılında dünyaya gelmiştir. Babası Halep şehrinin büyük âlimlerinden Şeyh Cemîl es-Sâbûnî'dir. Sâbûnî'nin ölüm tarihiyle muhtelif kaynaklarda 15 Şubat 2015 günü gösterilmişse de bu yanlış bir bilgidir. Hatta bazı çalışmalarda vefat yılı olarak bu tarih gösterilmektedir.[81] Sâbûnî'nin asıl vefat tarihi, 19 Mart 2021'dir. Yalova'daki evinde vefat etmiştir.[82]

Sâbûnî, ilk eğitim hayatına babasının yanında başlamıştır. Küçük yaştan itibaren başta babası olmak üzere çeşitli âlimlerden Arapça, Kur'an, Hadis, Fıkıh gibi dersler almıştır.[83] Kendisini iyi bir şekilde yetiştiren Sâbûnî, 16 yaşında babasının da teşviki ile irşad faaliyetlerine başlamıştır.[84] Okul hayatı gayet başarılı geçen Sâbûnî, babasının da desteğiyle şer'î ilimlere yönelmiştir. Sâbûnî, liseden sonra Mısırdaki Ezher Üniversitesi'ne kaydını yaptırmış,[85] 1952 yılında bu üniversitesinden mezun olmuştur. Akabinde, Ezher'de mastırını da yaparak, günümüzde doktoraya denk olan "el-Âlimiyye" diplomasını almaya hak kazanmıştır.[86]

Sâbûnî, Mısır'da almış olduğu eğitimden sonra ülkesine döndü. Suriye'de resmi liselerde "Din Eğitimi" dersleri verdi. Bir süre sonra Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'ne öğretim görevlisi olarak davet edildi. Burada yirmi beş yıl kadar üniversite hocalığına devam etti. Öğretim görevlisi olarak devam ettiği üniversiteden, bir müddet sonra ortaya çıkan fikir ayrılıkları sebebiyle istifa etmek durumunda kaldı.[87]

Sâbûnî'nin, yazmış olduğu eserlerdeki çeşitliliğe ve kapsama baktığımızda, onun ne kadar ilim sevdalısı bir kimse olduğu anlaşılmaktadır. Kardeşiyle birlikte küçük yaştan itibaren ilim meclislerinde bulunmuş, uzun mesafeler kat ederek ilim halkalarına iştirak etmiştir. Arap ülkeleri başta olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde ilmî toplantılara katılmak için yolculuklar da yapmıştır.[88]

Sâbûnî, temel İslâmî ilimlerle alakalı kırk civarı eser vermiş, velûd bir âlim kabul edilmektedir. O, daha çok İslâmî ilimlerde Kur'an ilimleri ve tefsirciliği ile öne çıktığı görülmektedir. Kur'an ilimleri ve tefsire dair eserlerinin başlıcaları şunlardır: Safvetü't-Tefâsîr, Ravâ'i'u'l-Beyân fi Tefsîri Âyâti'l-Ahkâm, Kubes min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm, et-Tefsîru'l-Vâdıh el-Müyesser, Îcâzü'l-Beyân fi Süveri'l-Kur'ân, et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Dürratü't-Tefâsîr, Me'âni'l-Kur'ân, el-Muktetaf min 'Uyûni't-Tefâsîr, Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr, Muhtasaru Tefsirî't-Taberî, Tenvîru'l-Ezhân min Tefsîri Rûhi'l-Beyân.

---

[80] Demir, İbrahim, Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2000, s.13.
[81] Argun, Şaban, Muhammed Ali Es-Sâbûnî'ye Yöneltilen Tenkitlerin Değerlendirilmesi, İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı, ed. Mahsum Aytepe/ Teceli Karasu, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019, s. 82.
[82] Kılınç, Hatice, Muhammed Ali Sâbûnî'nin et-Tibyan Adlı Eserinin Kur'an İlmi Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 3.
[83] Demir, Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu, s. 13.
[84] Demir, Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu, s. 14.
[85] Demir, Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu, s. 14.
[86] Kılınç, Muhammed Ali Sâbûnî'nin et-Tibyan Adlı Eserinin Kur'an İlmi Açısından İncelenmesi, s. 3.
[87] Karaoğlan, Arslan, Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkâmu-I Kur'âniye" Ve Muhammed Ali Es-Sâbûnî'nin "Revâiu'l-Beyân" Adlı Eserinin Mukayesesi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2011, s. 152.
[88] Karaoğlan, Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkâm-ı Kur'âniye" ve " Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Revâiu'l-Beyân" Adlı Eserinin Mukayesesi s. 153.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Müellif sadece tefsirle ilgilenmemiş, diğer alanlarda da eserler telif etmiştir. Özellikle hadis alanında sade ve anlaşılır bir dille muhtasar şerh çalışmalarında bulunmuştur. Başlıca hadis şerh çalışmaları ise şunlardır: es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l- Mutahhara, Min Künûzi's-Sünne Dirâsâtün Edebiyyetün ve Lügaviyyetün mine'l-Hadîsi'ş-Şerîf, Şerhu Riyâdi's-Sâlihîn, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, Fethu'l-İlâhi'l-Mün'im fi Şerhi Sahîhi Müslim.

Sâbûnî'nin eserlerinin ortak özelliği, sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmış olmasıyla birlikte ağırlıklı olarak derleme türü çalışmalardan oluşmasıdır.

2. Sâbûnî'nin eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî Adlı Şerhi

Sâbûnî'nin, tespit ettiğimiz kadarıyla üç tane şerh çalışması vardır. Biz bu makalede en kapsamlı ve tertipli olan eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, adlı eseri bağlamında onun şerh metodunu ele alacağız. Bu şerhi seçme gayemiz, diğer çalışmalarına göre daha kapsamlı olması ve tertip açısından daha itinalı olmasıdır. Eserin asıl adı, ed-Düraru ve'l-Leâlî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî'dir. Sâbûnî'nin bu çalışması, Buhârî'nin hadislerinin tamamının şerhi olmayıp, bu kaynağın muhtasarı olan Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. ez-Zebîdî (ö. 1205/1791) tarafından kaleme alınan et-Tecrîdü's-Sarîh'in şerhidir. Eserde toplam 2230 hadis şerh edilmektedir. Beş cilt halinde telif edilen eser, kolay ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır.

Sâbûnî, bu şerhi yazma gerekçesini ise şöyle izah etmektedir: "Benden bazı âlim zatlar, Buhârî'nin Sahîh'i üzerine ilim talebelerinin kolayca anlayabileceği sade ve basit bir şerh yazmamı istedi. Ben de Allah'tan yardım dileyerek başladım."[89]

3. Sâbûnî'nin Şerh Metodu

Sâbûnî, diğer şerhlerinden farklı olarak eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l Buhârî şerhinde, eserde izlediği yöntemine dair bilgileri, maddeler halinde eserin mukaddime kısmında açıklamıştır.[90] Burada, hadisleri bâb başlığı ile birlikte zikrettiğine, hadislerdeki kelimeleri ve manayı açıkladığına, rivayetlerden hüküm çıkarmada muhaddislerin ve dört mezhep müçtehitlerinin fıkhî çıkarımlarını dikkate aldığına, sahabe râvileri hakkında bilgiler verdiğine vs. değinmiştir. Biz çalışmamız kapsamında müellifin yöntemine dair açıklamalarını da dikkate alarak, şerhinde izlediği yöntemi ortaya koyacağız.

3.1 Bâb Başlıklarındaki Yöntemi

Sâbûnî, eserde kullanmış olduğu bâb başlıkları hakkında şunları söylemektedir: "Şerhte ilk olarak hadisi bâb başlığı ile birlikte zikrettim."[91] Sâbûnî'nin bu ifadeleri, Buhârî'nin hadisleri bâb başlığı olmadan zikrettiği vehmini uyandırabilir. Sâbûnî'nin bu eserinin, Zebîdî tarafından kaleme alınan et-Tecrîdü's-Sarîh isimli muhtasar çalışma üzerine yapılan bir şerh olduğu bilindiğinde, bu vehim ortadan kalkmaktadır. Zira Zebîdî, Buhârî'ye yapmış olduğu muhtasar çalışmasında, bâb başlıklarını zikretmemiştir.[92] Bazıları bu konuda Zebîdî'yi tenkit etmişlerdir. Tenkit edilme sebebi ise, hadislerin bağlamlarının bâb başlıkları olmadan tespit edilememesidir. Ayrıca Buhârî gibi bir muhaddisin hadislere koymuş olduğu bâb başlıklarından mahrum kalınması bir eksiklik olarak görülmektedir. Hüseyin Hansu, bu eksikliği şöyle dile getirmektedir: et-Tecrîdü's-Sarîh "tertibi açısından kullanışlı olmakla birlikte el-Câmiʿu's-Sahîh'in bazı önemli özelliklerini yansıtmamaktadır. Meselâ Buhârî'nin bâb başlıklarında fıkhî kanaatini belirtmek için kaydettiği âyetlerin, sahâbe, tâbiîn ve meşhur imamların sözlerinin hazfedilmesi, hem hadislerle âyetler arasındaki ilginin kopmasına hem de konu bütünlüğünün kaybolmasına yol açmıştır. [93]

Sâbûnî, bu eksikliği görmüş olacak ki, Zebîdî'nin et-Tecrîdü's-Sarîh'de almadığı bâb başlıklarını, bazen Buhârî'den olduğu gibi nakletmiş, bazen de farklı lafızlar kullanarak değiştirmiştir. Yerine göre de müellif Buhârî'nin bâb başlığı belirlemediği yerlerde hadisin içeriğine uygun bâb başlıkları belirlemiştir.

---

[89] es-Sâbûnî, Muhammed Ali, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 2011, s. 7.
[90] Muhammed Ali es-Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, s. 8-9.
[91] Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, s. 8.
[92] Hansu, "et-Tecrîdü's-Sarîh", DİA, XL, 252-252.
[93] Hansu, "et-Tecrîdü's-Sarîh", DİA, XL, 252-252.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

3.2. Hadiste Bulunan Kelimeleri ve Manayı Açıklamadaki Yöntemi

Sâbûnî'nin hadisi bâb başlığı ile naklettikten sonra, Şerhu'l-Elfâz, Lügat ve Şerhu'l-Hadîs gibi başlıklar altında, hadiste geçen kelime, cümle ve manaları açıklamaya başladığı görülmektedir. Ayrıca onun, Şerhu'l-Elfâz ile Lügat kelimelerini aynı manada kullandığı görülmektedir. Araştırmamızda bu iki kelimenin farklı içerikle kullanıldığına dair bir fark gözlenmemiştir. Sâbûnî, kelimeri ve hadisin manasını açıklama kısmında âyet, hadis, Arap Dili ve Belagatı ve diğer temel İslâmî İlimlerden yararlanarak sade, anlaşılır ve muhtasar bir dil kullanmaktadır.

Örneğin Sâbûnî, Enes bin Mâlik'ten gelen bir hadiste yer alan "Alnı toprak olasıca!"[94] İfadesinin o gün Araplar tarafından kullanıldığını ve gerçek manasının kastedilmediğini söyleyerek kelimenin doğru anlaşılmasına katkı sunacak önemli bir tespitte bulunduğu görülmektedir.[95]

3.3. Hadisten Hüküm Çıkarım Yöntemi

Sâbûnî'nin şerhinde bu başlık altında kendi görüşleriyle birlikte bazı önemli şerhlere de atıfta bulunarak açıklamalar yaptığı görülmektedir. Ekseriyetle yararlandığı şerhler ise şunlardır: İbn Hacer el-Askalânî'nin Sahîh-i Buhârî üzerine yazdığı "Fethu'l-Bârî", Bedreddîn el-Aynî Sahîh-i Buhârî şerhi, "Umdetü'l-Kârî", Ebû Zekeriyyâ en-Nevevî'nin Sahîh-i Müslim Şerhi olan "el-Minhâc fî Şerhi Ṣaḥîḥi Müslim b. el-Haccâc". Sâbûnî, genel olarak şerhinde, özel olarak da "hadisten istifade edilen hükümler" kısmında, kendisi Hanefî ve Mâtürîdî çizgisinde olmasına rağmen mezhep taassubuna girmemiş, hatta bazen mezhebinden farklılaştığı görülmektedir. Örneğin: Buhârî'nin Kitâbu'l-ilim bölümünde Abdullâh b. Amr İbnü'l-Âs'tan şöyle bir hadis rivayet edilmektedir: "Resulullah (s.a.v) veda haccı sırasında Mina'da durdu. İnsanlar ona soru soruyorlardı. Bir adam gelerek: "Farkında olmadan kurban kesmeden önce tıraş oldum" dedi. Nebi (s.a.v) "Şimdi kurbanını kes, sakıncası yok" buyurdu. Bir başkası gelerek: Farkında olmadan şeytan taşlamadan önce kurban kestim, dedi. Nebi (s.a.v) : "Şimdi şeytanı taşla, sakıncası yok" buyurdu. Yapılması gerekenden önce veya sonra yapılmış olan şeylerle ilgili olarak Nebi'ye (s.a.v) ne sorulduysa Nebi (s.a.v.) "yap, bir sakıncası yok" buyurdu."[96]

Sâbûnî, bu hadisin yorumunu yaparken dört mezhebin hadisten çıkarımlarını sıraladıktan sonra, Ebû Hanîfe'nin "bu kimseye ceza gerekir, çünkü tertibe aykırı davranmıştır" görüşüne katılmamıştır.[97]

3.4. Râvileri Tanıtmadaki Yöntemi

Sâbûnî, daha öncede ifade ettiğimiz gibi şerh çalışmasında, Buhârî'nin muhtasarı olan et-Tecrîdü's-Sarîh'i esas aldığı için ravi kaynaklı senet ve sıhhat tartışmalarına değinmemiştir. Eserde sahâbe râvisi hariç bütün senet hazf edilmiştir. Müellifin her sahâbî hakkında olamasa da bazı sahâbîlerle ilgili bilgiler aktardığı görülmektedir. Bu bilgiler, bazen bir sahâbî hakkında anekdot, bazen de tarihi anlamda bilgi verme şeklindedir. Örneğin, Ebû Hüreyre'nin rivayet etmiş olduğu hadisin akabinde, kısaca onun hayat hikâyesinden bahsettikten sonra, bu sahâbînin çok hadis rivayet etmesinin gerekçesini, ilim tahsili için vaktinin çoğunu Hz. Peygamber'in yanında geçirmesine bağlamaktadır.[98] Ayrıca Sâbûnî'nin, sahâbenin adaletini mutlak olarak kabul etiğini de söyleyebiliriz.[99]

3.5. Hadisle Alakalı Önemli Noktaları Açıklama Yöntemi

Sâbûnî'nin eserinde çokça karşılaştığımız kelimelerin başında neredeyse eserin tamamında sıklıkla görülen, tenbîhun hâm/önemli uyarı, tenbîhun latîf/önemli ince mesele, fâidetün mühimmetün/önemli fayda, tenbîhün ve tevcîhün/uyarı ve yönlendirme, gibi lafızlar bulunmaktadır. Bu lafızlar altında çeşitli konulara temas edildiği görülmektedir. Örneğin, Sâbûnî, Kitâbu'l-Îmân kısmında biat ile ilgili hadisi zikrettikten

[94] el-Buḫârî, Ebû Abdullah Muḥammed b. İsmâʿîl, el-Câmiʿu's-Sahîh, Dâru's-Selâm, Riyad, 1999. "Edep", 38.
[95] Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, cilt 5, s. 344.
[96] Buhârî, "İlim", 46.
[97] ez-Zuhaylî, Vehbe, Mevsûʿatü'l-fıkhi'l-İslâmî, 5. Baskı, 3. Cilt, Daru'l-Fikr, Suriye, 2019, s. 251.
[98] Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, s. 48-49.
[99] Sâbûnî, es-Sünnetü'n-Nebeviyytü'l-Mutahhara, s. 136.

sonra,[100] "tenbîh ve tevcîh" başlığı altında, sahabenin Hz. Peygamber'e akabe biati, Hudeybiye biati ve Mümtehine 12. âyeti nâzil olduktan sonra kadınların yapmış oldukları biat olmak üzere, üç defa biat verdiğini açıklar. [101]

Bu küçük başlıklar altında zikrettiği konulardan bazıları şunlardır: Tarihî bilgi aktarımı**,** hadiste bulunan edebî üslûba işaret etme, hadis usûlü açısından teknik bir kavramı değerlendirme, itikadî bir konuya dikkat çekme, mezheplerin farklı görüşlerine değinme gibi.

3.6. Karşıt Görüşlere Cevap Vermedeki Yöntemi

Sâbûnî'nin eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî adlı eseri ve diğer çalışmalarına baktığımızda karşıt görüşlere çokça tenkitlerde bulunduğunu görmekteyiz. Onun muâsır bir âlim olması sebebiyle karşıt görüşlere ilmî cevaplar vermesini, hadis ilmine katkı açısından faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Sâbûnî, tenkitlerini bazen çok kısa yapmış, bazen de farklı görüşleri ayrıntılı bir şekilde aktarmamıştır. Bu anlamda farklı görüşlerin yaklaşımlarını tam manasıyla anlamak isteyen kimsenin, onların bu görüşlerine kaynaklık eden eserlerine bakması gerekmektedir. Örneğin, Sâbûnî, Buhârî'nin Kitabu'l Vahiy'de gelen bir hadisle alakalı son derece kısa bir tenkitte bulunmaktadır. Hz. Âişe (r.a) şöyle buyurmuştur: "Hârise b. Hişâm (r.a) Resûlullâh'a (s.a.v)'e: Yâ Resûlallâh, sana vahiy nasıl gelir? diye sordu. Resûlullâh Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdular: "Bâzen bana çıngırak sesi gibi gelir ki bana en ağır geleni de budur. Benden o hâl zâil olur olmaz (meleğin) bana söylediğini iyice bellemiş olurum. Bâzen melek bana bir insan olarak temessül eder. Benimle konuşur. Ben de söylediğini iyice bellerim." Hz. Âişe (r.a) şöyle söyler: "Resûlullâh (s.a.v) Efendimiz'i soğuğu pek şiddetli bir günde kendisine vahiy nâzil olurken görmüştüm. (İşte böylesine soğuk bir günde bile) kendisinden o hâl geçtiği vakit şakaklarından şapır şapır ter akardı."[102]

Müellif, bu hadisin meleklerin varlığını inkâr eden ateistler ve filozofların aleyhine delil olduğunu ifade eder.[103] Fakat karşıt görüşlerin delillerini çürütmek için ilmî cevaplar vermediği ve onların kaynaklarına da atıfta bulunmadığı görülmektedir.

3.7. Teâruzu Gidermedeki Yöntemi

Teâruz, kısaca "hadislerin mana ve hüküm bakımından birbirine veya diğer delillere zıt olması" demektir.[104] Hadis ilminde bu kavram, daha çok İhtilâfu'l-hadîs/Muhtelifu'l-hadîs diye bilinmektedir. Bu ıstılah, hicrî II. asırdan itibaren yerleşmeye başlamıştır.[105] Hadis ilmi açısından hayatî kabul edilen bu konuda, başta hadis ilmiyle ilgilenen âlimler olmak üzere, birçok âlim müstakil olan ve müstakil olmayan eserler telif etmiştir. İlk müstakil eser ise İmam-ı Şafiî tarafından kaleme alınmıştır.[106] Müstakil olmayan eserlere ise şerhleri örnek verebiliriz. Bu anlamda Sâbûnî'de şerhinde hadisler arası ihtilafları gidermeye çalışmıştır. Ancak müellif bu konuda sistematik tartışmalara girmeden, yeri geldiğinde hadislerin arasını uzlaştırmakla yetinmektedir.

Örneğin; Ebû Hüreyre'den (r.a) rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber'e "Hangi amel daha faziletlidir?" diye soruldu. O da "Allah'a ve Rasûlü'ne inanmak" buyurdu. Sonra hangisi? denildi. "Allah yolunda cihad etmek" karşılığını verdi. Bundan sonra hangisi? deyi sorulunca: "Allah katında makbul olan hacdır" buyurdular.[107]

---

[100] Buhârî, Îmân 11.
[101] Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, s. 62.
[102] Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 2.
[103] Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, s. 21.
[104] Aydınlı, Abdullah, Hadis Istılahları Sözlüğü, 9. Baskı. M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı, Yayınları, İstanbul, 2016, s. 312.
[105] Lütfi Çakan, İsmail, Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları, 8. Baskı. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 11.
[106] Çakan, Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları, s. 32.
[107] Buhârî, Îmân, 18.

Başka bir hadiste ise İbn Mes'ûd'un (r.a) anlattığına göre, bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.v.) "Amellerin en üstünü hangisidir?" diye sorunca Peygamber Efendimiz şöyle cevap verdi: "Vaktinde kılınan namaz ve anne babaya iyilik etmektir. Sonra da Allah yolunda cihat etmek gelir." buyurdu.[108]

Sâbûnî, bu iki hadis arasında teâruz olmadığını düşünmektedir. O, Hz. Peygamber'in bu gibi hadisleri, soranın özel durumunu dikkate alarak cevapladığını kabul eder. Muhtemelen bu kişiler bazı konularda zafiyet yaşamaktadır. Sâbûnî, bir amelin daha faziletli olma durumunun kişiden kişiye fark edeceğini söyledikten sonra, Hz. Peygamber'in soranın ihtiyacına göre cevap vermesinin, onun nübüvvet nişânesi olduğunu söyler. Sâbûnî, bu durumu, bir benzetmeyle açıklar; "Şöyle ki bir kimse doktora gittiği zaman nasıl ki doktor, hastanın durumuna göre ilaç veriyorsa, Hz. Peygamber'de hikmetli ve cevâmiu'l-kelim ile muttasıf olduğu için gelen kimsenin durumuna göre bir şeyler söylemiştir" der.[109]

3.8. Hadislerin Sebeb-i Vürûdlarını Açıklaması

"Esbâbü'l-hadîs, vürûdü'l-hadîs" diye bilinen bu ifadeler, hadislerin belli bir sebep veya bir durum dolayısıyla söylenmiş olmasını ifade etmektedir.[110] Bu anlamda Hz. Peygamber'in sözlerini ne amaçla söylendiği, hadisi anlama ve değerlendirme konusunda önemli bir mesele kabul edilir. Zira Hz. Peygamber'in sözlerinin bir kısmı, bazen bir soru, bazen bir olay üzerine söylenmiştir. Sözün maksadının bilinmemesi durumunda, mesele yeterince anlaşılamamakta ve yanlış bir bağlamda konu mütalaa edilebilmektedir.

Sâbûnî'nin birçok yerde "hadisin sebeb-i vürûdu" başlığı altında, hadislerin söyleniş gayesi ve bağlamını tespit ettiği görülmektedir. Örneğin Sâbûnî, Buhârî'nin ilk rivâyeti olan, "Ameller ancak niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne ise, onun hicreti Allah ve Rasûlü'nedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir"[111] hadisinin şerh kısmını tamamlamış ve ilgili hadisten sonra "hadisin sebeb-i vürûdu" diye bir başlık açıklamıştır. Burada genel olarak muhaddisleri referans göstererek bu olayın, hicret zamanlarında olduğunu ifade etmekte ve olayı şu şekilde nakletmektedir: "Müslümanlar hicret etmekle emr olununca, Ümmü Kays adında bir kadınla nişanlanan, asıl ismi tam bilinmeyen, ancak Ümmü Kays'ın Muhaciri diye meşhur olan bir kimsede hicret eder. Ancak onun hicret etmesinin sebebi, nişanlısının 'hicret ettiğin takdirde seninle evlenirim' sözüdür. Bu kişinin hicret etme amacı sadece evlilik olduğu için kutlu yolculuktan sevap kazanmaz. Hatta Hz. Peygamber ve ashâbı tarafından kınanmasına sebep olur.[112]

SONUÇ

Bu makalede ömrünü ilme adamış muasır bir âlim olan Sâbûnî'nin hadis şerh metodu incelenmiştir. Birçok alanda eser telif eden Sâbûnî, kırktan fazla eseriyle bereketli bir ömür geçirmiştir. Sade ve anlaşılır bir dil, bütün eserlerinin ortak özelliği haline gelmiştir. Bu özellik kendini eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî adlı muhtasar şerhte de göstermektedir. Şerhin dikkatimizi çeken bir diğer özelliği ise, geçmişten günümüze hadisleri anlama çabasının bir tezahürü olan şerhlerdeki bilgileri, anlaşılır bir üslupla harmanlamış ve geleneksel hadis şerh metoduna uygun bir yöntem benimsediği görülmüştür. Bununla birlikte şerhteki bilgiler sadece geçmişin sadeleştirilmiş hali olmadığını müellifin yeri geldiğinde hadis ilminin güncel problemlerine dikkat çektiğini ve hadislerin günümüze hitap eden yönlerini de izah ettiğini söylemek isabetli olacaktır. İlaveten geleneksel hadis anlayışına yöneltilen eleştirilere eserinin birçok yerinde aklî ve naklî cevaplar verdiği tespit edilmiştir.

---

[108] Buhârî, Tevhîd, 48.
[109] Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, s. 72-73
[110] Ayvallı, "Esbâbü Vürûdi'l-Hadîs", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1995), XI, 362-263.
[111] Buhârî, Bedu'l-Vahiy, 1.
[112] Sâbûnî, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, s. 18.

KAYNAKÇA

1. Demir, İbrahim, Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2000. s. 13.
2. Argun, Şaban, Muhammed Ali Es-Sâbûnî'ye Yöneltilen Tenkitlerin Değerlendirilmesi, İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı, ed. Mahsum Aytepe/ Teceli Karasu, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019.
3. Kılınç, Hatice, Muhammed Ali Sâbûnî'nin et-Tibyân Adlı Eserinin Kur'an İlmi Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021. s. 3.
4. Karaoğlan, Arslan, Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkâm-I Kur'âniye" Ve " Muhammed Ali Es-Sâbûnî'nin "Revâ'iu'l-Beyân" Adlı Eserinin Mukayesesi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2011. s. 152.
5. es-Sâbûnî, Muhammed Ali, eş-Şerhu'l-Müyesser li Sahîhi'l-Buhârî, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 2011.
6. Hansu, Hüseyin, "et-Tecrîdü's-Sarîh" DİA, XL, (252-252).
7. el-Buḫârî, Ebû Abdullah Muḥammed b. İsmâʿil, el-Câmiʿu's-Sahîh, Dâru's-Selâm, Riyad, 1999.
8. es-Sâbûnî, Muhammed Ali, es-Sünnetü'n-Nebeviyytü'l-Mutahhara Kısmün mine'l-Vahyi'l-İâhiyyi'l Münezzel, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2005.
9. Aydınlı, Abdullah, Hadis Istılahları Sözlüğü, 9. Baskı. M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı, Yayınları, İstanbul, 2016.
10. Lütfi Çakan, İsmail, Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları, 8. Baskı. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
11. Ayvallı, Ramazan, "Esbâbü Vürûdi'l-Hadîs", DİA, XI, (362-263).
12. ez-Zuhaylî, Vehbe, Mevsûʿatü'l-Fıkhi'l-İslâmî, 5. Baskı, 3. Cilt, Daru'l-Fikr, Suriye, 2019.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(32)

İlqar ƏLİYEV[113]

MİFOPOETİK TƏHLİLİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ MƏSƏLƏLƏRİ

THEORETICAL and METHODOLOGICAL ISSUES OF MYTHOPOETIC ANALYSIS

ÖZ

Məqalədə müasir ədəbiyyatşünaslıqda aktual əhəmiyyət kəsb edən mifopoetikanın nəzəri və metodoloji məsələləri təhlil edilmişdir. Müasir mifopoetikanın ədəbi-estetik və nəzəri qaynaqları olan mifoloji, antropoloji, müqayisəli və sairə ədəbiyyatşünaslıq məktəbləri, hermenevtika və dekonstruksiya kimi tədqiqat metodları nəzərdən keçirilmişdir. Mifopoetikanın keçmiş sovet və Qərb məkanında təzahür özünəməxsusluğu, ictimai və ideoloji amillərin təsiri, ortaq və fərqli cəhətlərə toxunulmuşdur. Mif və ədəbiyyat əlaqələrinin tədqiqində təsviri metodun mövcud mifoloji mətnlərin ədəbi əsərlərə birbaşa daxil edilməsini, müqayisəli metodun – ədəbi və mifoloji süjetlərin, obrazların müqayisəsi əsasında onların ortaq məhvərə gətirilib genetik bağlılığını aşkarlaması, hermenevtikada isə - mif və ədəbiyyat arasında oxşarlıqların təfsiri sayəsində müasir süjet və obrazların ilkin mənbəyinin müəyyənləşdirilərək şərh edilməsini nəzərdə tutulduğu göstərilmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında mifopoetik tədqiqatlar qeyd olunmuş və gələcək tədqiqat istiqamətləri vurğulanmışdır.

Açar Sözlər: mif, mifologiya, ədəbiyyat, mifopoetika, metodologiya.

ABSTRACT

The theoretical and methodological issues of mythopoetics, which are of actual importance in modern literary studies, are analyzed in the article. Research methods such as mythological, anthropological, comparative and other schools of literary studies, hermeneutics and deconstruction, which are the literary-aesthetic and theoretical sources of modern mythopoetics, were reviewed. The peculiarity of the manifestation of mythopoetics in the former Soviet and Western space, the influence of social and ideological factors, common and different aspects have been touched upon. In the study of myth and literature relations, the descriptive method involves the direct inclusion of existing mythological texts into literary works, the comparative method - based on the comparison of literary and mythological plots and images, they are brought to common destruction and reveal their genetic connection, and in hermeneutics - thanks to the interpretation of the similarities between myth and literature, the original modern plots and images it is indicated that the source is defined and interpreted. Mythopoetic studies in Azerbaijani literary studies are noted and future research directions are emphasized.

Keywords: *myth, mythology, literature, mythopoetics, methodology.*

[113] **Lənkəran Dövlət Universiteti; İlqar-500@mail.ru; ORCID: 0000-0002-1102-8370**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Bəşər mədəniyyətinin, incəsənətin mühüm qaynaqlarından biri olan mifologiya ədəbi yaradıcılığın da təşəkkülündə və inkişafında mühüm rol oynamış və bu gün də oynamaqdadır. Mifoloji təsəvvürlər və mifologemlər ibtidai dövrdən başlayaraq ictimai həyatın və kollektiv şüurun müxtəlif sahələrinə sirayət etmiş, işarəvi mətn kimi qavranılan mədəniyyətin qnoseoloji, aksioloji və empirik aspektlərini universal xüsusiyyətlərlə aşılamışdır. Miflər və mifik təsəvvürlər bədii ədəbiyyatda da dərindən mənimsənilmiş, bir çox süjetlərin, obrazların, rəmz və işarələrin, bədii ifadə vasitələrinin məzmun və formasını müəyyənləşdirmişdir. Mədəniyyətin fərqli mərhələlərində mifologiyaya və mifə münasibət dövrün ictimai və fəlsəfi şüurundan asılı olaraq fərqlənmiş, elmi idrak və biliyə əsaslanan intibah və maarifçilik dövründən başlayaraq tənqidi və rasional qavrayışla əvəz olunmağa başlamışdır. Mifologiya və mifoloji təsəvvürlər Antik dövr və Orta əsrlər mədəniyyətindəki və intellektual həyatındakı mərkəzi mövqeyini itirərək, öz yerini realist düşüncəyə vermişdir.

Lakin mahiyyət etibarilə bəşər mədəniyyətinin fundamental hadisəsi olan mifologiya mədəniyyətdən tamamilə uzaqlaşmamışdır. Əksinə, məntiqi intellektuallığa və empirik biliyə əsaslanan sənayeləşmə dövrünün özünəməxsus mifologiyası meydana çıxmışdır. Mifi tarixiləşdirən metafizik Orta əsrlər və romantizmdən fərqli olaraq, bu mərhələdə yeni tarixin, sənayeləşmiş cəmiyyətin mifləşdirilməsi baş vermişdir. İnsanın xırdalandığı, qlobal ictimai, siyasi, kommunikativ proseslərin cərəyan etməyə başladığı sənaye və postsənaye dövrünün özünəməxsus mifləri yaranmağa başlamışdır. İnsanın təcridlənməsi, ikiləşməsi ilə müşayiət olunan bu proses klassik miflərə meylli olan və yeni miflər yaradan modernist ədəbiyyatda dərindən təzahür etmişdir. Lakin cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar keçən əsrin ortalarından miflər ədəbi yaradıcılıqda artıq konseptual rol oynamağa başlamış, mifologizm bir çox yazıçıların yaradıcılığının aparıcı xəttinə çevrilmişdir. Bu prosesin vüsəti keçən əsrin 50-60-cı illərindən xüsusilə genişlənərək, tədricən həm Qərb, həm də keçmiş sovet məkanını əhatə etmiş, lakin ədəbi-estetik cəhətdən müvafiq ictimai-siyasi mühitlərin özünəməxsusluğuna uyğun aşkarlanmışdır.

1.1 MİFOPOETİK TƏHLİLİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ MƏSƏLƏLƏRİ

Təbii ki, Qərb və Şərq sivilizasiyaları, eləcə də liberal və keçmiş sovet cəmiyyətləri özləri də yekrəng anlayış olmamışdır. Qərbdə və keçmiş SSRİ-də məhəlli, regional, milli amillər əhəmiyyətli rol oynamış, ədəbi prosesi yönəltmiş və o cümlədən mifə münasibəti təyin etmişdir. Digər tərəfdən, müasir mifopoetik mətn ənənəvi cəmiyyətdən, həyat tərzindən tamamilə fərqi, urbanizasiyanın ifrat həddə çatdığı, qlobal informasiya məkanında milli və fərdi özünəməxsusluğun getdikcə aşılandığı kosmotolit mühitdə yaranaraq gerçəkləşir. Klassik miflərə xas ahəngdar, tarazlı dünya mənzərəsi xaotik, parçalanmış, mexanikləşdirilmiş, insanın təcridləndiyi mühitlə əvəz olunur.

Bütün bunlar klassik mifologiya və müasir mifologizmin tipoloji oxşarlıqları ilə bərabər, köklü şəkildə fərqləndiyini, müasir ədəbi mifin ontoloji baxımdan parçalanmış və insana yad mühiti əks etdirdiyini təsdiqləyir. Buna görə də, müasir mifopoetikaya dair tədqiqatların metodologiyası və nəzəri əsasları qeyd olunan qnoseoloji, ideoloji, ictimai, psixoloji və evristik reallıqlara uyğun olmalıdır. Təbii ki, klassik mifoloji tədqiqat üsul və istiqamətləri, bu tədqiqatların epistemoloji bazası nəzərə alınmaqla. Buna görə də, öncə mifologiya və ədəbiyyat əlaqələrinə dair ənənəvi tədqiqat metodlarının nəzərdən keçirilməsini məqsədəuyğyn hesab etmək olar.

Bu səpkili ümumi humanitar tədqiqat metodlarından ilk növbədə təsviri, müqayisəli metod və hermenevtikanı göstərə bilərik. Mif və ədəbiyyat əlaqələrinin tədqiqində təsviri metod mövcud mifoloji mətnlərin ədəbi əsərlərə birbaşa daxil edilməsini, müqayisəli metod – ədəbi və mifoloji süjetlərin, obrazların müqayisəsi əsasında onların ortaq məhvərə gətirilib genetik bağlılığının aşkarlanması, hermenevtika isə - mif və ədəbiyyat arasında oxşarlıqların təfsiri sayəsində müasir süjet və obrazların ilkin mənbəyinin müəyyənləşdirilərək şərh edilməsini nəzərdə tutur.

Bu tədqiqatlar klassikadan başlayaraq, müasir dövrə qədərki mərhələləri əhatə edir və əsasən konkret müəlliflərin yaradıcılığına həsr olunur. Bu baxımdan, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında Nizami Gəncəvi [5, 14], Yusif Vəzir Çəmənzəminli [2], Səməd Vurğun [3], Mikayıl Müşfiq [4], Anar [10] və digər bir çox

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

ədiblərin yaradıcılığına dair monoqrafik tədqiqat və dissertasiyaları göstərə bilərik. Bu tədqiqatlarda mifoloji təsəvvürlərin və süjetlərin, folklor elementlərinin ayrı-ayrı yazıçıların yaradıcılığında məzmun, kompozisiya, obrazlar sistemi, üslub, janr və bədii ifadə vasitəsi kimi oynadığı rol, müəlliflərin xalq yaradıcılığından istifadə üsulları, bu ünsürlərin ədəbi əsərə gətirdiyi kolorit, ovqat və mənalar təhlil olunur. Qeyd edək ki, özlüyübdə əhəmiyyətli olan bu məsələlər yeni dövr filologiyasında da ədəbiyyatşünaslıq və dilçilik istiqamətində aktual tədqiqat obyekti olaraq qalmaqdadır.

Mifoloji qaynaqlara və ədəbiyyat-mif paralellərinə sistemli və konseptual yanaşma isə XIX əsrin 30-cu ullərində Qərbi Avropada romantizm cərəyanı məcrasında formalaşmış mifoloji ədəbiyyatşünaslıq məktəbində meydana çıxmışdır. Tədqiqat istiqamətinə və üsullarına görə mifoloji məktəb də Orta əsrlər hermenevtikasından qaynaqlanmışdır. İlk növbədə sakral kitabların şərhinə yönəlmiş, dini-mifoloji və filoloji mənalar daşıyan hermenevtika, xüsusən, yəhudi hermenevtikası kabbala təliminə əsaslanaraq, müqəddəs kitabda şifrlənmiş gizli mənaların, rəmzlərin, hərf simvolikasının açıqlanmasını qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Ədəbiyyat – mifologiya – folklor əlaqələrinin tədqiqinin bu istiqaməti xalq yaradıcılığında mifoloji dünya qavrayışı və təsəvvürlərin, arxetip mənaların, mistika və irraional elementlərin, mifopoetik dünya mənzərəsinin müasir əsərlərin mətnaltı məna layından aşkarlanıb təhlil və şərh edilməsi ilə bağlıdır. Mifopoetik təhlil hesab edilən bu aspektin müəyyən tarixi olduğu məlumdur. Bu elmi metodologiyanı müəyyən mənada XIX əsrdə romantizm ədəbi cərəyanının təsiri ilə yaranmış mifoloji və bir qədər də antropoloji məktəblərə bağlamaq olar.

Mifologiya və folklor simovlikasına romantik maraqdan, mifin ilkin mənbə olaraq istənilən mədəniyyət və ədəbiyyatın, yazılı abidələrin, xalq poeziyasının və ədəbiyyatın əsasını təşkil etdiyini təsbitləyən mifoloji məktəbin folklorşünaslıq və ədəbiyyatşünaslıqda bir elmi cərəyan kimi fəlsəfi əsaslarını F.Şellinq, A. və F.Şlegel qardaşlarının fəlsəfi-estetik baxışları təşkil etmişdir. Romantizm təlimində fəlsəfi-estetik baxışlarında keçmişə olan romantik maraq, folklor janrlarının yenidən aktuallaşması bu elmi-metodoloji məktəbin meyarları ilə üst-üstə düşürdü və mifoloji araşdırmaları humanitar fikrin mərkəzinə çıxarırdı. Mifoloji məktəbin nəzəri əsaslarını isə "Alman mifologiyası"nda (1835) Y. və V.Qrimm qardaşları işləyib hazırlamış, müqayisəli təhlillə müxtəlif nağılları tutuşduraraq, mifoloji qaynaqlara gedib çıxan ortaq məhvəri, ümumi motiv, süjet, obraz və personajları aşkarlamağa başlamışlar.

Tarixi prosesdə mifoloji məktəb özü də təkamül yolu keçmiş və fərqli istiqamətlərə ayrılmışdır. Tarixilik prinsipinə əsaslanan rus alimi F.İ.Buslayev miflərin etimoloji və analoji üsulla tədqiqini əsaslandırmışdır. Etimoloji təhlildə miflərin ilkin mənasının dilçilik səpgisində bərpası və yenidən qurulması, analoji tədqiqatda isə, miflərin məzmununa görə oxşar mənaların aşkarlanıb müqayisə edilməsini nəzərdə tutub. Buslayev tədqiqatlarında bqeyd olunan metodu tətbiq etməklə, epik qəhrəmanların mənşəyinin çayların və azmanların yaranması haqqında miflərə bağlamışdır. "Qədim Yunanıstanın mifləri" kimi məçhur əsərin müəllifi olan N.A.Kun və tarixçi-arxeoloq M.Miller paleolinqvistik metoda əsaslanaraq, qədim mifologiyanın bərpasında təbiət qüvvələrinin ilahiləşdirilməsini əsas amil olaraq irəli sürmüş və ilk növbədə solyar və meteoroloji konsepsiyaları təqdim etmişlər. Mifoloji məktəbin tərkibində demonik qüvvələr haqqında miflərin bərpasına əsaslanan demonoloji istiqaməti (N.Afanasyev) də qeyd edə bilərik.

XIX əsrdə romantizmlə bağlı mifoloji tədqiqat istiqamətindən biri kimi ritual-mufoloji tədqiqatları göstərmək olar. Ədəbiyyatşünaslığın akademik məktəblərindən əsaslanan mifoloji tədqiqat metodologiyasına əsaslanan, Qrimm qardaşları, E.B.Taylorun araşdırmalarından qaynaqlanan ritual-mifoloji təhlil əsas vəzifəsini məhz mif - ədəbiyyat əlaqələriin təhlilində görürdü və buna görə də bu istiqaməti mifopoetikanın təşəkkül mərhələsi hesab edə bilərik. E.B.Taylor, K.Yunq, M.Kostomarov, V.İvanov kimi tədqiqatçılarda aşkarlanan ritual-mifoloji təhlil konkret ədəbi-tarixi və ədəbi-tipoloji məsələlərin həllinə yönəlirdi: ədəbi motiv, süjet, personaj, məcaz, janrların arxetiplər, mərasim və ayinlərlə mətnaltı gizili bağlılığının öyrənilməsinə və yazıçı və şairlərin əsərlərində yaratdıqları varlıq haqqında təsəvvürlərdə və dünya mənzərəsində aşkarlanan müəllif mifologiyasının, mifopoetik mənzərənin tədqiq və təfsirinə.

Bu dövrdə mifoloji məktəblə yanaşı, onu tamamlayan mədəni-tarixi, antropoloji, müqayisəli-tarixi, bioqrafik və psixoloji məktəblər də təşəkkül tapmışdır. İlk növbədə İppolit Tenin İngilis ədəbiyyatı tarixi"ndə və Q.Brandes, De Sanktis, V.Şerer, M.Mendes-i-Pelayo, N.S.Tixonravov, A.N.Pıpin kimi alimlərin

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

əsərlərində təmsil olunan mədəni-tarixi məktəb pozitivist təfəkkürü, rasional biliyi ifadə edir, təkamülün obyektiv tarixi qanunlardan asılılığı ideyası ilə bərabər, incəsənət və ədəbiyyatın əbədi xüsusiyyətlərinə, xalq "ruhu"nun bədii ifadəsinə də maraq göstərirdi. Bu isə, istər-istəməz mifoloji keçmişə, universal və zamandankənar anlayışları əks etdirən mifə müraciciəti təyin edirdi. XIX əsrin ortalarından məhz folklorşünaslıqda və mifoloji tədqiqatlarda meydana çıxan antropoloji məktəbin irsini isə mifopoetik tədqiqatlar baxımından bu gün də aktual hesab edə bilərik. Tarixi-mədəni məktəbdən fərqli olaraq, bu məktəb bəşər mədəniyyətində insan xislətinə xas olan ümumi, universal, ortaq cəhətləri, dində mifologiyada, mərasimdə aşkarlanan xüsusiyyətləri önə çəkir. Tarixi, sosial, psixoloji, funksional, strukturalist, koqnitiv meyllərə ayrılan antropoloji məktəbdə mifopoetik tədqiqat, ümumən mifologiya və folklorşünaslıq baxımından C.Frezer, E.Taylor, Van Gennep, K. Levi-Strosun antropoloji tədqiqatları xüsusi qeyd oluna bilər. XX əsrin əvvəllərindən folklorşünaslıq və ədəbiyyatşünaslıqda tarixi poetika, hermenevtika, strukturalizm, semiotika və poststruktural tədqiqat üsulları önə çıxdı.

Müasir ədəbiyyatda mifopoetika geniş məzmun kəsb edən anlayışdır və bədii mətnin məzmun və formasını, sinxron və diaxron qatlarını, sintaqmatik və paradiqmatik səviyyələrini əhatə edir. Beləliklə, mifopoetiklik müəllif təfəkkürü və yaradıcılıq prinsiplərinə, bədii mətnə və oxucu qavrayışınına sirayət edən funksional amil kimi meydana çıxır. Buna görə də müasir nəsr mifopoetikasının tədqiqi metodologiyası müxtəlif tədqiqat meyarları və üsullarını əhatə edən kompleks yanaşmaya əsaslanmalıdır.

Kompleks yanaşma prinsipi XX əsrin ikinci onilliyindən başlayaraq mifoloji və mifopoetik tədqiqatların tədricən formal, müqayisəli, hermenevtik, struktur və semiotik araşdırmaların çulğaşmasında aşkarlanmış və bu xüsusiyyət ədəbiyyatşünaslıqdakı mifoloji istiqamətə və ədəbi əsərlərin mifopoetik təhlil metoduna ciddi təsir etmişdir. Klassik və müasir ədəbi əsərlərin, ümumən yeni mədəniyyətin mifopoetik təhlilində işarəvilik, diskurs, cəmiyyət və mədəniyyətə stereotip təsəvvürlər məcmusu kimi yanaşma, semantik şərh və mətn funkaionallığının, qavrayış arxetiplərinin aktuallaşdırılması önə çıxmışdır.

Təbii ki, bu metod və anlayışların ədəbiyyatşünaslıqda aktullaşması ilk tədqiqat obyektinin, yəni keçən əsrin ortalarından başlayan və iki əsrin qovşağında vüsətlənən ədəbi-bədii proseslərin – postsənaye və bir qədər sonra qloballaşma dövründə ədəbi yaradıcılıqda fövqəlzaman mətləblərə, məişətdən uzaqlaşaraq mifopoetik kosmik məkana yönəlməkdə, gerçəyin rasional-pozitiv dərkinə rəğmən, mistik-irrasional qavraşına olan maraq zəminində baş verirdi. Bu isə müasir ədəbi yaradıcılıqda mifopoetikanın qapalı bədii hadisə deyil, cəmiyyət, mədəniyyət, tarixlə bağlı geniş anlayış olduğunu və tədqiqat metodologiyasının da bu geniş sosial-mədəni kontekstə uyğunluğunun vacibliyini göstərir. Lakin burada mühüm bir amili dəqiqləşdirmək və uyğun metodoloji ziddiyyəti həll etmək zəruridir. Əvvəlan, ictimai şüurda mifoloji qavrayış və miflər rasional təfəkkürə qarşı qoyulur və elmin əsası olan rasionallıq, obyektivlik və tənqidiliklə təzad yaradır. Buna görə də elmi tədqiqat mifoloji şüura əsaslana bilməz, miflər və mifoloji qavrayış elmin tədqiqat obyekti ola bilər, vasitəsi yox. Bu, artıq maarifçilik dövründən qəbul edilmiş həqiqətdir. Lakin rasional təfəkkürün hökm sürdüyü müasir elmi-texniki təfəkkür dövründə mif və mifik qavrayışın ictimai şüurdan, mədəniyyətdən tamamilə çıxarılıb süqut etdiyini söyləmək də mümkün deyil. Ancaq burada söhbət mifologiyanın müasir mədəniyyətin "beşiyi", bəşəriyyətin "uşaqlığı" olmasından getmir. Mifologiya mahiyyət etibarilə mədəniyyətin mühüm ünsürü, mifolojilik isə universal xüsusiyyətidir. Bu xüsusiyyət qədim dövrün insanında olduğu kimi, yeni dövrün intellektual-psixoloji və sosial-mədəni özünəməxsusluğu nəzərə alınmaqla müasir insana da xasdır. Müasir dövrdə mifologiya insan təfəkküründə iki formada: əvvəlan, gerçək və virtual mühit barədə yaranan miflərdə, ikincisi, müasir insanın dünya qavrayışında mifoloji düşüncə tərzinin fəallaşmasında təzahür edir. Mifoloji qavrayış mədəniyyətin müxtəlif qatlarında, xüsusən də müasir ədəbiyyatda əsaslı yer tutur və buna görə də müəyyən tədqiqatçılar müasir mədəniyyətdəki, o cümlədən elmdəki mifolojiliyi mifopoezis adlandırır, "elmi diskursun mifopoezisi"ndən [30] bəhs edirlər. Bu prosesdə mifin həyatiliyi onun yalnız mənaca tükənməzliyində deyil, həm də "cəmiyyət və mədəniyyətdəki radikal dəyişikliklərə uyğunlaşma qabiliyyətindədir" [23, c. 104-118].

Mifopoetika mifologiyanın bu kreativ və evristik şevikliyi və dinamikliyi ilə izah olunur və müasir ədəbiyyatda yeni poetik formaların və yeni semantikanın formalaşmasına imkan yaradır. Mifopoetik yaradıcılığın əsasında ilk növbədə semantik anlayışlar – idraki vasitə olan mifologemlər və süjetli mətn olan

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

miflər durur. Miflər və mifologemlər isə, öz növbəsində, müxtəlif qavrayış arxetiplərini ifadə edirlər. Mifopoetiklik də məhz bu mifologemlərin və miflərin yaratdığı mətn bütövlüyündən, yaratdıqları müəyyən kompozisiyadan törəyir. Müəyyən mədəniyyətin, ədəbiyyatın, əsərin mifopoetikası məhz bu daxilən dinamik, dəyişkən kontekstdən, müxtəlif mənalar törədən işarəvi sistemdən əmələ gəlir. O da qeyd olunmalıdır ki, bu proses tarixi inkişaf zamanı dayanmır, tarixi reallıqlara uyğunlaşaraq öz aktual funksionallığını saxlayır və müasir dövrdə əhatə dairəsini də genişləndirərək, mədəniyyətin fərqli sferalarını ehtiva edir. Müasir mədəniyyətin ənənəvi və avanqard formalarında, o cümlədən modernist ədəbi cərəyanlarda və postmodernizmdə mifopoetika dünyanı bir bütöv mətn kimi təsəvvür etməyə, simvolik kodları açmağa, mədəniyyətin alt qatında duran arxetipləri aşkarlamağa, bütövlükdə mifopoetik dünya mənzərəsini dərk etməyə imkan verən metodoloji, praqmatik və evristik funksionallıq və aktuallıq kəsb edir. Bu cəhət XX əsrin ortalarından vüsətlənmiş postsənaye və qloballaşma dövrü insanının dünya təfəkküründə fraqmentarlığına, fərdi biliyin daralması, şəxslərin qlobal proseslərdən təcridlənməsinə cəbəb olur və gerçəyin klassik dünya baxışındakı ahəngdar və eyni zamanda sadəlövh dərkini əngəlləyir. Bütün bunlarla paralel və reaksiya olaraq son onilliklərdə mifoloji qavrayış fəallaşır, ictimai şüurda və ədəbiyyatda kütləvi və fərdi miflər yaradılır. Bununla da şüurdakı fraqmentarlıq, mühit və fərd arasında yadlıq, idrakdakı ziddiyyətlər məhz mifoloji şüurla – dünyanı bir bütöv kimi qavrayan, təzadları strukturalistlərin təsvir etdiyi qavrayış modelləri ilə aradan qaldıran miflərlə və mifopoetik yaradıcılıq üsulu ilə dəf olunur. Sakrallıq, möcüzə, mistika, mafiya kimi elementlər ədəbi yaradıcılıq meyarlarına sirayət edir, magik realizm, şərti-metaforik ədəbiyyat, mistifikasiya kimi cərəyanlar ortaya çıxır. Mifi "...düşüncə və həyatın transendental-zəruri kateqoriyası" adlandıran, "əsl və maksimal dərəcədə konkret reallıq" [25, c.27] , "mifik subyekt üçün bütün ümidləri və qorxuları, gözlənti və ümidsizliyi, öz adiliyi və tam şəxsi təmənnası ilə əsl həyat" [25, c.29] olduğunu yazan A.F.Losevin mülahizələri müasir mifopoetikanın, mifopoetik nəsrin, o cümlədən Azərbaycan və ingilis nəsrinin də mühüm xüsusiyyətlərindəndir.

Müasir nəsrdə mifopoetika yaradıcılıq prosesinin bütün qatlarına sirayət edir və bu cəhət postsənaye dövründən qloballaşma mərhələsinə keçən ingilis ədəbiyyatı, digər tərəfdən, həm də totalitar cəmiyyətdən, sovet dövrünün ideoloji, sosial, aksioloji miflərindən qurtularaq liberal ictimai sistemə keçən Azərbaycan ədəbiyyatı üçün səciyyəvi proses idi. Lakin qeyd etdiyimiz tarixi-ictimai kontekst bu ədəbiyyatlarda mifopoetik çaları özünəməxsus xüsusiyyətlərlə aşılayır və tədqiqatın nəzəri-metodoloji aspektlərinin də ortaq və spesifik cəhətlərinin differensallaşdırılmasını zəruri edir.

Bu metodoloji prinsiplərdən birincisi mifopoetikanın ənənəvi şəkildə, yəni müasir mətnlərdə canlandırılan, istifadə, təbdil, əxz olunan arxaik material kimi qavranılmamasıdır. Mifopoetikada mifoloji qavrayış və mətnlər marksist fəlsəfədə deyildiyi kimi, "bəşəriyyətin uşaqlıq dövrünün" yadigarı deyil, bütün dövrlər üçün aktual olan qavrayış və yaradıcılıq prinsipləri kimi götürülməsidir. Bu deyiləndən belə bir nəticə çıxır ki, müasir müəlliflər, bir tərəfdən, əsərlərində mifoloji şüur tərzini ifadə edirlər, digər tərəfdən, özləri müasir miflər yaradırlar. Dünyanı qarşılıqlı əlaqədə və vahid sistemin asılı həlqələri kimi qavrayan mifik şüur isə müasir yazıçılara xaotik, fraqmentar, ziddiyyətli qloballaşan cəmiyyətin fərqli meyllərini universal və əbədi dəyərlər əsasında ortaq məxrəcə gətirməyə, insanın daxilindəki və mühitlə münasibətindəki çıxılmaz ziddiyyətləri həll etməyə, ahəngdar dünya mənzərəsini bərpa etməyə imkan verir.

Bu zəmində mifopoetik təhlilin əsas metodoloji meyarlarını müəyyənləşdirmək olar. Yuxarıda mifoloji tədqiqat məktəblərinin səciyyəsini ümumi şəkildə şərh etmiş və bu məktəblərdə mifə ədəbi mətndən kənar, ancaq ona daxil olan, onu mifologem və miflərlə zənginləşdirən, mənaca tamamlayan ilkin zəmin kimi münasibət bəsənildiyini qeyd etmişdik. Lakin mifopoetikanın əvvəldəki qısa şərhindən də göründüyü kimi, mifoloji qavrayış modelləri və elementlər müasir əsərə kənardan gətirilən ünsürlər deyil, müəllifin şüurunda və mədəniyyətin ontoloji mahiyyətində mövcud olan, müəyyən kontekstdə aktuallaşan əbədi və universal qavrayış modelidir, "tarixi poetikanın" yaradıcılarından A.Veselovskinin dediyi kimi, "şəxsi yaradıcılığı ibtidai mif yaradıcılığı ilə birləşdirən əlaqənin öyrənilməsidir" [18, c.54] ənənənin şəxsi yaradıcılıqda rolu və sərhədlərinin müəyyənləşdirilməsi... poeziyanın mahiyyətinin onun tarixi ilə izahıdır" [18, c.105].

Bu ümumi meyarlar müasir mifopoetik tədqiqatların metodikasını dəqiqləşdirmək üçün müəyyən zəmin yaradır. Birincisi, mifopoetik ədəbi yaradıcılıqda mifoloji düşüncənin tipoloji xüsusiyyətləri, yəni

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

rasional təfəkkürdə fraqmentləşdirilərək ünsürləüə ayrılan dünya mənzərəsi mifdə vahid sistemin, hadisə və ünsürün variantları kimi aşkarlanır. İzomorf kontiniumun daxilində ortaq başlanğıcın törəmə variantları təqdim olunur və beləliklə də görkəmli alim Y.M.Lotmanın "semiosfera" adlandırdığı işarəvi mətn tamlığı formalaşır. Ədəbi mətnlərin mifopoetik təhlili məhz bu işarəvi tamlığın, mədəniyyət kodlarının, mətndəki personajlar, obrazlar arasında baş verən funksional proseslərin şərhilə yönəlir. Bu aspekt yazıçının yaratdığı müəllif miflərinin də, mifoloji qavrayış və ya klassik mətn əsasında yaratdığı mətnin təhlilində də əsas meyar hesab olunur.

Azərbaycan ədəbiyyatında müasir mifopoetik yaradıcılığın nəzəri-metodoloji, ədəbi-bədii, janr xüsusiyyətlərinə dair müəyyən monoqrafik araşdırmalar aparılmış, dissertasiyalar yazılmışdır. Problemin müqayisəli tipologiyasına dair də dəyərli tədqiqatlar mövcuddur. Son dövrdə Azərbaycan alimlərinin Avropa ədəbiyyatında mifopoetik yaradıcılığa həsr olunmuş akademik araşdırmaları da meydana çıxmışdır. Lakin məsələnin mahiyyətini müqayisəli şəkildə aşkarlayıb şərh etməyə imkan verəcək geniş səpkidə xüsusi sistemli müqayisəli tədqiqatlar, demək olar ki, aparılmamışdır. Mövcud müqayisəli tədqiqatların əksər hissəsi isə keçmiş sovet ədəbiyyatlarının təhlilinə həsr olunmuşdur. Buna görə də XX və XXI əsrlərin qovşağında, məhz keçid dövrü olan bir mərhələdə Azərbaycan və ingilis ədəbiyyatında mifopoetik cərəyanın müqayisəli tədqiqini aktual və vacib hesab edə bilərik. Bu məsələnin aktuallığı həm ədəbi-nəzəri, həm də ədəbi-tarixi və poetika baxımından aktualdır.

Aktuallıq həm də onunla müəyyənləşir ki, keçmiş sovet ideologiyasından yeni uzaqlaşmış Azərbaycan ədəbi prosesinin daxili məzmun və dinamikasını klassik liberal cəmiyyətdə formalaşmış və Qərb fəlsəfi fikrini və ədəbi düşüncəsini dərindən inikas edən ingilis ədəbiyyatı ilə müqayisəli tədqiqi milli filoloji problematikanı geniş ədəbi kontekstdə nəzərdən keçirməyə və əsaslı konseptual nəticələrə gəlməyə imkan yaradar. Bu səpkidə tədqiq filoloji fikrimizi yeni müddəa və konseptlərlə zənginləşdirməklə bərabər, yazıçılarımızın yaradıcılığının, müasir dövrdə meydana çıxmış mifopoetik səpkili əsərlərin yeni oxunuşuna yol açar, fərqli paradiqmada aktuallaşan yeni semantik və poetik özəlliklərini aşkarlayıb şərh etməyə imkan yaradar.

Azərbaycan filologiyası və folklorşünaslığında yuxarıda qeyd etdiyimiz metodologiyaların müəyyən ünsürləri istifadə olunmaqla, mifologiyaya aid tədqiqatlar keçən əsrdən xüsusi yer tutmuşdur. Azərbaycanda aparılan mifoloji tədqiqatlar haqqında kifayət qədər əhatəli icmal və araşdırmalar aparılmış, akademik ümumiləşdirmələr və toplular təqdim edilmişdir [6]. Mifologiyanın ədəbiyyatda bədii təxəyyül səviyyəsində, bədii qavrayış və yaradıcılıq prinsipi kimi təzahürü, yəni mifopoetik yaradıcılıq haqqında sistemli akademik araşdırmalar isə keçən əsrin təxminən 80-ci illərindən başlamış və hazırkı dövrdə bu barədə bir sıra monoqrafik tədqiqatlar və dissertasiyalar yazılmışdır [1, 2, 13] .

Azərbaycan ədəbiyyatının xüsusən müqayisəli şəkildə mifopoetik təhlili ədəbiyyatşünaslarımızın bu mövzuya dair tədqiqatlarını metodoloji, nəzəri və faktik material baxımından tamamlamağa imkan verər amil rolunu oynaya bilər. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında bu problemin tədqiqini iki mərhələyə və tipologiyaya ayıra bilərik. Əvvəlan, yazıçı və şairlərin mif və folklordan öz əsərlərində məqsədyönlü şəkildə istifadəsinə, müəyyən folklor mətnlərinin - əfsanə, rəvayət, şeir, atalar sözü və sairənin ədəbi mətnə tamamlayıcı vasitə, əsərə xalq müdrikliyini və ya üslubunu gətirən mənbə kimi öyrənilməsinə həsr edilmiş tədqiqatlar.

NƏTİCƏ

Bu baxımdan, mifopoetikanın mahiyyətinə uyğun aşağıdakı müddəaları və bunlara uyğun tədqiqat vəzifələrini göstərə bilərik, mifopoetika: müasir ədəbi yaradıcılığı universal qavrayış tərzi ilə zənginləşdirir və təsvir olunan hadisə və nəsnələrin substansional mahiyyətini aşkarlayıb təqdim etməyə kömək edir; ədəbi yaradıcılıqda təhtəlşüur qavrayış arxetipləri və mifoloji təsəvvürlər əsasında obyektiv gerçəkliyin subyektiv mənzərəsini yaratmağa, fərdi halları universal anlayışlar baxımından dəyərləndirməyə, müasir ədəbiyyatı klassik bədii vasitələrlə zənginləşdirməyə xidmət edən yaradıcılıq üsulu və ədəbi-estetik vasitələrdəndir; müəllif təxəyyülünü mifoloji meyarlarla aşılayaraq, gerçəkliyi canlı və dinamik varlıq kimi qavrayıb əks etdirməyə, müəllifin öz mühiti ilə dialoji münasibətinə şərait yaradır; müəllifi, personajı və oxucunu məişət və tarixin məhvərindən daha geniş çevrədə, mifoloji universumda birləşdirərək, gərgin və produktiv idrak prosesinə təkan verir; müxtəlif elmi təlimlərlə yanaşı, müasir ədəbiyyatdakı fərqli ədəbi cərəyanları, realist,

modernist və postmodernist yaradıcılıq istiqamətlərini və müasir cəmiyyətdəki əks prosesləri ortaq məhvərdə birləşdirərək vahid məxrəcə gətirir; XX və XXI əsrin qovşağında mifopoetk qavrayış və yaradıcılıq milli-regional ğzünəməxsusluğu da qoruyub ifadə etməyə imkan verir, ingilis ədəbiyyatında bu özünəməxsusluq əsasən imperiya keşmişinin əks-sədası və xatırlanması ilə baxlıdırsa, Azərbaycan ədəbiyyatında mifoloji ünsürlər sovet keçmişindən qoparaq, etnik qaynaqlara qayıtmaq, milli ruh və mədəniyyəti dirçəltmək və epik keçmişdə əks olunmuş azadlıq ideallarını, təsəvvüf fəlsəfəsindəki insan aliliyini təsdiqləmək istəyini əks etdirir.

Beləliklə, mifopoetikada fərqli metodologiyaların, ədəbi-estetik konsepsiyaların və elmlərin çulğaşması ilə, yəni multidissiplinar tədqiqat zərurəti ilə qarşılaşırıq. Bu isə, mifopoetik tədqiqatların məqsəd və vəzifələrinə də sirayət edir və ənənəvi ədəbi təhlil meyarlarını digər humanitar sahələrə xas prinsip və metodlarla tamamlamağın vacibliyini göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasova, M.M. Azərbaycan xalq şeirinin mifoloji kökləri və poetik sistemi / (filologiya üzrə elmlər doktoru dissertasiyası) / – Bakı, 2018. – 309 s.
2. Abdullayev B. Yusif Vəzir Çəmənzəminli və folklor. Filologiya elm. nam. diss., Azərbaycan EA Nizami ad. Ədəbiyyat İnstitutu, 1974.
3. Абдуллайев С. Сямяд Вурьун вя фолклор. Филолоэийа елм. нами. дисс., Бакы, АДУ, 1962.
4. Абдуллайева А. Мцшфиг вя фолклор. Бакы, Эянслик, 1996, 272 с.
5. Араслы Щ. Низамидя халг сюзляри, халг ифадяляри вя зярб мясялляр. Бакы, Азярбайжан ЕА-нын «Хябярляр»и, 1942, №
6. Azərbaycan mifoloji mətnləri / Tərtib edəni, ön söz və izahların müəllifi A.Acalov. – Bakı: Elm, – 1988. – 196 s.
7. Bəkirqızı, P. Mifopoetika və XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının poetik strukturu / P.Bəkirqızı. – Bakı: Elm və təhsil, – 2015. 248 s.
8. Əliyev, K. Romantizm və folklor / K.Əliyev. – Bakı: Elm, – 2006, – 160 s.
9. Əliyev, R. Türk mifoloji düşüncəsi və onun epik tpansformasiyaları / R.Əliyev. – Bakı: Elm, – 2014, – 332 s.
10. G. Pənah. Anar və folklor. Bakı, Elm, 2014, 474 s.
11. Həbibbəyli, İ. Azərbaycan ədəbiyyatı: dövriləşdirmə konsepsiyası və inkişaf mərhələləri / İ.Həbibbəyli. – Bakı: Elm, – 2019, 452 s.
12. İsayeva, P. Mifopoetika və filoloji fikirdə mif konsepsiyaları / Ədəbiyyat nəzəriyyəsi: inkişaf mərhələləri və problemləri. 2 cilddə. II cild. – Bakı: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin inkişafı Fondu, – 2018, – s. 27-96
13. İmaməliyev, E.Q. Türk yaradiliş mifləri və Azərbaycan əfsanələri / (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası) / – Bakı, 2016. / – 153 s.
14. Paşayev S. Низами вя фолклор. Бакы, Билик, 1976, 48 с.
15. Rzasoy, S. Mifologiya və folklor: nəzəri-metodoloji kontekst / S.Rzasoy. – Bakı: Nurlan, – 2008, – 188 s.
16. Seyidov, M. Azərbaycan mifik təfəkküründün qaynaqları / M.Seyidov. – Bakı: Yazıçı, – 1983. – 326 s.
17. Академические школы в русском литературоведении. М., 1979
18. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. Л., 1940. Гослитиздат, 1940. – 493 с.
19. Гаджиев, А. Поэтика современной прозы. Вопросы мифологического и фольклорнрго генезиса / А.Гаджиев. – Баку: Мутарджим, – 1997. – 204 с.
20. Жирмунский В. Сравнительное литературоведение. Л., 1979.
21. Иванов В.В. Очерки по истории семиотики в СССР. М., 1977.
22. Ильин И.П. Поструктурализм, деконструктивизм, постмодернизм. М., 1996.

23. Киященко Л. П. Мифопоэзис научного дискурса // Философские науки. – 07/2002.– № 4. – С.104–118. https://iphras.ru/page47850562.htm
24. Леви-Строс К. Структурная антропология. М., 1985.
25. Лосев А. Ф. Диалектика мифа /А. Ф. Лосев. Философия. Мифология. Культура. М., 1991.– 304 с.
26. Лотман Ю. М. Семиосфера/Ю. М. Лотман. СПб., 2000. – 704 с.
27. Лотман Ю. М., Минц З. Г., Мелетинский Е. М. Литература и мифы / Ю. М. Лотман, З. Г.Минц, Е. М.Мелетинский// Мифы народов мира: Энциклопедия. М., 1980. Т. 1. С. 200–226.
28. Неупокоева И.Г. История мировой литературы. Проблемы системного и сравнительного анализа. М., 1976.
29. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли. М., 1978.
30. Ставицкий А. В. Онтология современного мифа /А. В. Ставицкий, Севастополь, 2012. – 544 с.
31. Юнг, К. Архетип и символ / К.Юнг. – Москва: Наука, – 1991. – 343 с.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(33)

Maisalreem M Hussein ALDAGHESTANI *[114]

ADİL YARGILANMA HAK GÜVENCELERİ

GUARANTEES OF THE RIGHT TO A FAIR HEALTH

ÖZ

Adil yargılama Türk Hukuk Sisteminde yani Anayasada "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir" şeklinde geçmektedir. Adil yargılanma adalete güveni sağlayan önemli bir olgudur. Bu çalışmada adil yargılamanın ne olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ulusal hukuktaki yeri ve önemine değinilmiştir. Birinci bölümde adil yargılanma kavramı ele alınmıştır. İkinci Bölümde "Adil Yargılanma" hakkında bireye sunulan "Garanti/Güvence" hukuku ulusal ve uluslararası hukuk sisteminde ele alınmış ve sonuç bölümünde adil yargılanmaya ilişkin saptamalarda bulunulmuştur

Anahtar Keliemeler: Adil Yargılama, Yargılama Güvencesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.

ABSTRACT

Fair trial In the Turkish Legal System, that is, in the Constitution, it is stated that "Everyone has the right to a fair trial with claim and defense as a plaintiff or defendant before the judicial authorities by making use of legitimate means and means". Fair trial is an important phenomenon that ensures trust in justice. In this study, what fair trial is, the Universal Declaration of Human Rights, the European Convention on Human Rights and its place and importance in national law are mentioned. In the first part, the concept of fair trial is discussed. In the Second Chapter, the "Guarantee/Assurance" law presented to the individual about the "Fair Trial" has been discussed in the national and international legal system, and in the conclusion part, determinations have been made regarding the fair trial.

Keywords: *Fair Trial, Trial Assurance, European Convention on Human Rights.*

[114]* Maisalreem M Hussein ALDAGHESTANI ORCID No: 0000-0003-1279-5384

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

İnsan hakları kavramı bu alanda kullanılan kavramların en kapsamlısı olarak dikkat çekmektedir. Süreç içinde insani gelişme aşamasında tanınması gereken hakların bir listesini ifade eden bu terim, sadece bazı ülkelerin yazılı kaynaklarından uygulanmış olanları değil, henüz dikkate alınmamış insan haklarını da içermektedir. İnsan hakları veya amaçlanan hedefler çerçevesinde mevcut olan ve olması gereken kavramlar, insan hakları kavramını aynı konuda kullanılan kavramlardan daha kapsamlı hale getirmektedir.

İçinde bulunduğumuz zaman dilimine bakarsak; İnsan düşüncesinin bir tezahürü olarak insan hakları, düzen arayışının bir sonucu olarak tarihin evrelerinde aktif insanların mücadelelerini kazanmıştır. Tarihsel süreçte insan hakları kavramı hem kapsam hem de içerik olarak farklı olarak uzun süre ulusal düzeyde kalmıştır. Devletlerin kendi ulusal hukuk düzenini koruduğu ölçüde kullanabilecekleri, ancak başka türlü kullanılamayacakları bir ulusal hukuk meselesi olarak görülmüştür.

AİHS, Türkiye tarafından 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı Kanun ile sözleşmenin onaylanması (RG 19/03/1954-8662) ve 18 Mayıs 1954"de onay belgesinin verilmesi ile yürürlüğe girerek iç hukukumuza dâhil olmuştur. Sözleşmenin Türk hukukunda asıl işlevinin meydana gelmesi ise, 28 Ocak 1987 tarihinden geçerli olmak üzere bireysel başvuru hakkının tanınması ve akabinde 22 Ocak 1990 tarihinden geçerli olmak üzere AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanıması ile oluşmuştur.

Uluslararası düzenlemelerden etki alanı en geniş ve denetim mekanizması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. Taraf devletler sözleşmeye uygun hukuki düzenlemeleri geliştirmek ve uygulamak zorundadır. Türkiye açısından da bu durum AİHS'ye taraf olunması ve en önemlisi de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun kabul edilmesi ile kendisini göstermiştir.

AİHS'nin düzenlediği birçok hak kavramları arasından 6. Maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı kavramı Türkiye aleyhine açılan davalarda çoğu zaman Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ihlalle sonuçlandırılmakta ve böylece kararlar Türkiye aleyhine çıkmaktadır. Bu sebeple Türkiye sürekli tazminat ödemek zorunda kalmaktadır.

Çalışmada adil yargılama konusunda Türkiye'de mevcut yasalar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. Madde kapsamında ele alınacak olup adil yargılama konusunda verilen garanti ve güvenceler ele alınacaktır.

I. ULUSAL ve ULUSLARARASI HUKUKTA ADİL YARGILANMA HAKKI

A. KAVRAM

Adil yargılanma, "fairtrial" ya da "fairhearing" kavramları ilk kez,10.12.1948 tarihinde yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer almıştır. İHEB'nin 11'inci maddesi; "suçsuzluk karinesi" ile "suç ve cezada yasallık ilkesini"; 9'uncu maddesi; "keyfi bir şekilde tutuklama veya kişiyi hapsetme yasağını"; 5'inci maddesi; "işkence veya insanlık dışı veya küçültücü muamele veya ceza yasağını" getirirken 10'uncu maddesi ile "tüm insanların ceza ve medeni hukuka ilişkin davalarının tarafsız, bağımsız bir mahkemede hakkaniyete uygun ve aleni bir şekilde yapılması" hakkına sahip olduğunu belirtmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildiresinde yer alan bu haklar geliştirilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesine dahil edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildiresi ve Avrupa Konseyi'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan adil yargılanma hakkı esasen aynı. Ancak insan hakları belgesi bir BM bildirgesi olduğu için, insan hakları sözleşmesi taraf devletler için bağlayıcı ve garanti iken, yaptırım niteliğinde olmayan daha fazla ülkeye insan haklarının tanınmasını tavsiye etmeye çağrılmaktadır. Bireysel başvuru yöntemi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi denetiminde anıtlar üzerinde belirtilen haklar.[115]

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin işlevi ve Sözleşme açısından önemi, Mahkeme'ce diğer kavramlarla olan ilişkisi irdelenirken açık bir şekilde ortaya konmuştur. Hukukun üstünlüğü ve demokrasinin işletilmesi, adil yargılanma ilkesinin başlıca varlık sebepleridir[116]. Madde hükmü, önceleri, "sağlıklı adalet yönetimi" isteme hakkı genel deyimi ile adlandırılırken, sonraları "adil yargılanma"

[115]Gökçe Yıldırım, Adli Tıp Yönünden AİHM Kararları ve İc Hukukta Olay Yeri İncelemesi ve Otopsi, Yüksek Lisans Tezi, 2002, s. 35-36.
[116]Altıparmak, Kerem. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesinin Uygulama Alanı, AÜSBF Dergisi, Cilt 53, No 1-4, Ocak- Aralık . 1998 s 2.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(hakkaniyete uygun yargılama) kavramı ile belirlenen bir hakkı güvence altına almıştır. 6. madde, Mahkeme'ye göre, aynı zamanda, demokratik yönetimin temel öğelerinden biri olan hukukun üstünlüğü ilkesini de içermektedir. AİHS, kişinin adil yargılanma isteme hakkını "medeni hak ve vecibelerle ilgili nizalar" ve "cezaî sahada serdedilen bir isnadın esasına" (yani medenî hak davaları ile ceza davalarına) inhisar ettirmek suretiyle söz konusu hakkı kısmen sınırlı tutmuştur. Ayrıca adil yargılanma güvencesini gerçek kılmak için Sözleşme' ye taraf devletler gerekli önlemleri de almak zorundadırlar.

Adil yargılanma hakkı en temel insan haklarından biridir ve bahsettiğimiz gibi hukuk devletinin temel bir unsurunu oluşturur, hukuk ve ceza usullerini ve hatta hukuk devletini tanımlar.

Doktrinde yasal süreç; Özel hukukta, öznel haklar veya özel kişi ile kamu otoritesi arasındaki bir uyuşmazlığın çözümü, yetkili organların nesnel kurallara göre yargısal bir sorunudur. Mahkeme işlemlerinin tarafsızlığı ve cezanın doğruluğu konusunda şüphe olmayan bir karar adil kabul edilir. Yargılamanın yansızlığından ve hükmün haklılığından şüphe duyulmayan karar adil sayılır. Adil yargılanma mahkemelerin bağımsız, hakimlerin güvenceli olması ve yargılamanın yansız yapılması temeline dayanır. Diğer bir tanıma göre, adil yargılanma hakkı; herkesin meşru tüm araç ve yollardan faydalanmak sureti ile bağımsız ve güvenceli her tür yargı mercii önünde haklarını ararken (hak aram özgürlüğünü kullanırken), yargılamanın usul ve esas ilkelerine uygun bir şekilde başlatılıp, yürütülüp, sonuçlanmasını istemek, (doğru yargılanmak),bu yargılama sürecinin istisnaları saklı olmak koşuluyla açık olmasını istemek ve yargısal süreç içindeki her tür kararın gerekçeli olarak yazılmasını beklemek hakkıdır. Başka bir tanıma göre, adil yargılanma hakkı; uyuşmazlığın olanaklar ölçüsünde gerekçeleri yansıtabilmesi için, uyuşmazlığın tarafları arasında fiili ve hukuki bir fark gözetmeksizin iddia ve savunmalarını eşit ölçülerde ve karşılıklı olarak yapıldığı dürüst bir yargılama olarak tanımlanabilir. Yine bir başka tanıma göre ise adil yargılanma hakkı, adli soruşturma işlemlerinin baskı, kandırma, yanıltma, tehdit veya zorlama gibi istenç serbestisini engelleyen veya savunmayı kısıtlayan yollara başvurulmaksızın, hukuk devleti ve insan hakları ilkesine uygun olarak, önceden yasayla öngörülmüş bulunan yöntemler çerçevesinde yapılmasıdır.[117]

AİHS 6. maddesinde herkesin medeni veya cezai alanda karşılaştığı meselelerin halli için mahkemeye gitme ve burada davasının adil bir şekilde görülmesini isteme hakkı bulunduğunu ilan etmektedir. Madde, bireylerin yargıya başvurma hakkını, yargı organının adil karar vermesini, yargılama sürecinde sanıkların sahip olduğu garantileri ve bu hususta getirilebilecek sınırlandırmaları adil yargılanma hakkı kapsamında belirtmektedir. Burada su hususa işaret edelim ki, adil yargılanma hakkı AİHS'nin öngördüğü hakların korunmasına münhasır bir hak değildir; bağımsız bir hak olarak, bireyin ilgili ulusal hukuk düzeni içerisinde sahip olduğu haklarla veya kendisine yöneltilen suçlamalarla ilgili ortaya çıkabilecek her türlü ihtilafın çözümünde uyulması gereken belirli kıstaslar getirmektedir.[118]

6. maddeye göre bireyin adil yargılanma hakkı "medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar" ve "cezai alanda kendisine yöneltilen ithamlar "olmak üzere iki konuda ortaya çıkmaktadır. Yani, birey sadece özel hukuk uyuşmazlıklarında ve ceza hukuku alanına giren durumlarda maddenin öngördüğü korumalardan yararlanabilecektir. Adil yargılanma hakkını belirli alanlarla sınırlandırıyor görünen bu ifadeler, AİHM'nin geniş yorumu sonucu bireyin taraf olduğu hemen bütün davaları kapsayacak şekilde anlaşılmaktadır. Mahkeme 1970' de verdiği Delcourt ve. Belgium kararında adil yargılanma hakkının dar yoruma tabi tutulamayacağını açıkça dile getirmiştir: "Sözleşmenin kabul ettiği manadaki demokratik bir toplumda, adaletin iyi yönetilmesiyle ilgili hak o kadar önemli bir yer işgal eder ki, madde6, paragraf 1'in dar yorumu bu maddedeki hükmün amacı ve konusuyla bağdaşmaz". Bu anlayışla hareket eden Mahkeme, bireyin taraf olduğu cezai olmayan bütün davaları "medeni hak ve yükümlülükler" çerçevesinde değerlendirme eğiliminde olmuştur. Mahkemeye göre, bir hakkın medeni haklar arasında sayılması için niteliğine bakmak yeterlidir. Dolayısıyla, karara temel alınan kanunun (medeni, ticari, idari... kanunlarda yer alması) ve yetkili mahkemenin hangi yargılama alanında olduğu fazla önemli değildir.

[117]Tayfun Sanlı, "Adil Yargılanma Hakkı", (Erişim)http://www.tayfunsanli.com/tr/search.php, 29.05.2020
[118]Çağıran Mehmet. Emin. Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Ankara, Platin Yayınları, (2006). s. 252.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

B. ADİL YARGILANMA HAKKI KAVRAMININ UYGULAMA ALANI

Adil yargılama hakkı, Sözleşmenin 6. ve Anayasamızın 36-38 maddelerinde düzenlenmiştir. Anayasamızın 36. maddesinde "Herkes ...adil yargılanma hakkına sahiptir" denilmiş, 36-38. maddelerde bu hakkında temel unsurları düzenlenmiştir. Adil yargılanma hakkı 36. maddede yer alsa da adil yargılanma hakkının unsuru ya da tamamlayıcısı niteliğindeki hak ve güvenceler 36-38,138-142. maddelerde yer almaktadır.

I.ADİL YARGILANMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE SANIĞA TANINAN GARANTİLER

A. Hak Arama Hakkı ve Suçlamayı ve Hakları Öğrenme Hakkı

"Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir." (m. 6/I)

"Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir." (AY m. 36/I)

Sözleşmenin 6/I. maddesi ile Anayasamızın 36/I. maddesi herkese yargı mercileri önünde hak arama hakkı vermiştir. Yargı mercileri önünde hak arama hakkının fiilen yahut hukuken geçici de olsa kapatılması veya kullanımını imkânsız kılacak ölçüde koşullara bağlanıp sınırlandırılması adil yargılanma hakkının ihlalini teşkil edecektir. (Kreuz / Polonya, 19.6.2001) Anayasa Mahkemesi de 2001/5 E - 2002/42 K sayılı kararında "kişilere yargı mercileri önünde dava hakkı tanınması, adil bir yargılamanın ön koşulunu oluşturur" görüşüne yer vermiştir. Devletler hak arama (mahkemeye başvurma) hakkına bazı sınırlamalar getirilebilir, örneğin küçüklere, akıl hastalarına, mahcurlara yönelik sınırlamalar söz konusu olabilir, ancak sınırlamalar meşru bir amaca yönelik olmalı, sınırlama ile meşru amaç arasında adil bir denge olmalı ve sınırlama hakkın özüne dokunmamalıdır. Devletlerin sınırlama konusundaki takdir yetkisi AIHM tarafından denetlenmektedir.

Hak arama hakkı, hem dava hem de kanun yolu (itiraz, temyiz vb) başvuruları için geçerlidir. Temyiz için teslim olma, firari olmama gibi bir şart aranması, hak arama/adil yargılanma hakkının ihlalidir. Kesinleşmiş mahkeme kararının infazı için kamu gücü talep eden kişinin talebinin reddedilmesi adil yargılanma hakkının ihlali niteliğindedir. (Lunari/Italya Davası - 11.1.2001, Georgiadis/Yunanistan Davası - 2.7.2000) Mahkemeye başvurma hakkının bazı koşul ve sürelere bağlanmış olması, bu sınırlamalar hakkın kullanılmasını fiilen ortadan kaldırmadığı müddetçe adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturmaz. (Golder/Ingiltere) Iç hukuk, mahkemeye başvurma hakkını, sürelere uyulması, belirli formalitelerin yerine getirilmesi koşuluna bağlayabilir, dava ehliyeti için özel kurallar öngörebilir, davada temsil zorunluluğu, yargılama masrafları ve bu masrafların önceden ödenmesi zorunluluğu getirebilir. Yeter ki tüm bu koşullar, yargı yerine başvurmayı fiilen imkansız hale getirmesin. Örneğin aşırı yüksek yargılama masrafları öngörülmesi veya başvurucunun ödeyemeyecek durumda olduğu harçlar nedeniyle dava açamaması yahut açtığı davanın düşmesi AİHS 6. maddesinin ihlalini teşkil eder. (Mehmet ve Suna Yiğit / Türkiye- 17.7.2007, Bakan / Türkiye - 12.7.2007) Süreler bakımından eski hale iade, masraflar bakımından adli yardım imkânının olmaması yahut etkin olmaması hak arama hakkına ve dolayısıyla adil yargılanma hakkına aykırıdır. Dava açma süreleri, zaman aşımı ve hak düşürücü nitelikteki süreler makul olmalı, hak sahibine makul düşünme ve harekete geçme süresi vermelidir. Tutuklu ya da hükümlünün avukatı ile gizli şekilde, ceza evi görevlisinin duymayacağı şekilde görüşme imkânı olmaması mahkemeye erişim hakkının ihlali sonucunu doğurur.

Hak arama hakkı kapsamı gereği, bir mahkemeye başvurma olanağına sahip olma hakkı kapsamında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde lafzı geçen her şahsın bir mahkeme tarafından davasının dinlenmesini isteme olgusuyla kişilerin mahkemeye başvurma haklarına sahip oldukları zımnen kabul edilmiş sayılır. Sözleşmenin metin, içerik, kapsam ve hukukun genel ilkeleri bizi bu sonuca götürür.[119]

[119]Gölcüklü Feyyaz. 1994 s.207

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Hak arama hakkı sınırsız olmadığı gibi bu hakkın kötüye kullanılması ihtimalleri de bulunduğundan kötüye kullanmayı engelleyecek tedbirler almak parlamentoların görevidir. Doğal olarak da bu tedbirler alınırken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin denetime tabi olunacaktır.[120]

Hukuk devletlerinde bireyler meşru araç ve yollarla yargılama makamları huzurunda davalı veya davacı olarak iddia ve savunma haklarına sahip oldukları kabul edilir. Hak arama hakkının tezahürü olarak mahkemeler görev ve yetkisi dâhilindeki uyuşmazlıklara bakmaktan kaçınamayacağı kabul edilir.

Hak arama hakkının Anayasada belirtilmesinin en önemli sebebi idarecilerin kişilere uzun süreler haklarını aramalarına fırsat vermemelerinden kaynaklanmaktadır. Meşru araç ve yollardan ayrı olarak hakların temin edilmesinin çoğu zaman da suç olacağını belirtmek gerekir.[121]

Sanığa sağlanacak kolaylıklar dava dosyasının incelenerek bilgi sahibi olmasının sağlanması, savunma yapılabilmesi için duruşmanın gerekliliği, sanığın müdafii ile rahat bir şekilde görüşebilmesi olanağı, gerekçeli kararın usulünce tebliği gibi çok çeşitli olarak uygulanabilmektedir.

Suçlamayı ve hakları öğrenme hakkı yardıma ihtiyacı bulunan şüpheli veya sanığı gözetme durumunun bir sonucu olup ceza muhakemesinde silahların eşitliği tam olarak sağlanmış olarak kabul edilse de hukukçu kimliklere sahip süjeler karşısında aciz kalınabileceğinden şüpheli veya sanığa sahip oldukları tüm hakları anlatılıp hatırlatılmalıdır. Sanıkların kendilerine yöneltilen suçlamalar karşısında en kısa sürede anladığı dilde ve ayrıntılı olarak suçlamanın niteliği ve sebeplerinden haberdar edilmesi gerektiği sözleşme metninde geçmiş olup anayasa ve ilgili kanunlarla iç hukukumuza tatbik edilerek hakkın kapsamı genişletilmiştir. Anayasada yakalanan ve tutuklanan kişilere mevcut fiilin sebepleri ve hakkındaki suçlamalar herhalde yazılı olması gerektiği bu durumun mümkün olmaması halinde sözlü olarak toplu suçlarda da en geç hâkim huzuruna getirilinceye kadar bildirilmesi gerekir. Ceza Muhakemesi Kanununda suçlamadan değil kanuni haklardan bahsetmesi karşısında aslında kanuni hakların hepsini kapsadığını söylemek gerekir.[122]

Kanuni hakların bildirimi ceza muhakemesi kanununda açık olarak düzenlenmediğinden, yakalama ve gözaltına alma ve ifade alma yönetmeliğine bakılabilir. Burada yakalanan kişiye suç ayrımı gözetilmeksizin yakalama sebebi hakkında ki iddialar susma ve müdafiden yararlanma, yakalamaya itiraz etme hakları ile diğer kanuni hakları, itiraz hakkını ne şekilde kullanacağı yazılı olarak bunun mümkün olmaması durumunda sözlü olarak hemen bildirileceği belirtilir. Bu bağlamda amaç hakların yakalama anından itibaren bildirilmesi olduğundan kolluk görevlilerine hakları bildirme yükümlüğü getirilmiş olmaktadır. Kendini ifade edecek kadar Türkçe bilmeyen kişilere muhakeme makamları tercüman atayarak esaslı noktaları bildirmesi gerekir.[123]

Hazırlık soruşturmasında silahların eşitliği olgusunu gerçekleştirebilmek için olabilecek en önce bir zamanda tüm hakların öğretilmesi ve bildirilmesini sözleşme şart koşmaktadır.[124]

Haklarını ve yapılan isnadı öğrenme hakkı kapsamında şüpheli veya sanığın yakalanmasına müteakip kendisine hakları suç ayrımı yapılmaksızın bildirilmesi gerekir. Ve bu hakların kendisine öğretildiğinin bildirilmesi tutanak ile sabitlenip bir suretinin yakalanan kişiye verilmesi önemli bir usuldür.[125]

Hakları öğrenme hakkı kapsamında sanıkların ceza muhakemesindeki haklarının nelerden oluştuğunun mutlaka sanığın kendisine ilk işlemi yapan yetkililer tarafından hiç olmazsa susma haklarının olduğunu veya müdafi yardımından faydalanabileceklerinin bildirilmesi gerekmektedir. Sanığın haklarının farkında olarak muhakemeye katılabilmeleri için haklarından haberdar olmaları gerekir. Aksi takdirde pek bir anlam ifade etmeyecektir.

Suçlamanın niteliği ve sebebinin bildirilmesi açısından kişilere verilecek bilgi her olayın farklılığına göre değişebilmekte ancak bu bilgilerin hiçbir hataya yer vermeden sağlanması gerekir. Avrupa insan hakları

[120]Akbulut Olgun. Adil Yargılanma Hakkı - (AİHS m.6). Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Kemal Oğuzman Armağanı, 2002.s.181
[121]Özbek Veli. Özer Kanbur, Nihat Doğan, Koray, Bacaksız Pınar ve Tepe İlker, 2011 s.66.
[122]Özbek Veli. Özer Kanbur, Nihat Doğan, Koray, Bacaksız Pınar ve Tepe İlker, 2011 s.63.
[123]Özbek Veli. Özer Kanbur, Nihat Doğan, Koray, Bacaksız Pınar ve Tepe İlker, 2011 s.64.
[124]Ambos Kai. Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof.Dr.NurullahKUNTER'e Armağan. Y. ÜNVER (Çev.), Ankara: Seçkin Kitabevi. 2004.s.48.
[125]Centel Nur. ve Zafer Hamide, 2012 s. 151.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

sözleşmesi bildirimi belli bir şekil şartına bağlamamış, savunmanın hakkıyla yapılabilmesi için savunmaya paralel olması yeterli görülmüştür.[126][127]

Mahkemeye ulaşma hakkı gereği, ceza davalarında kamu erki sanığı yargıç önüne çıkarmakta hukuk davalarında ise davacının tutumu ile amacına uygun yargı yerini belirlemesi beklenmektedir. Bu belirleme yeterli olmadığından kişilerin yargılama imkânlarından faydalanarak mahkemeye ulaşabilmeleri için olanakların sağlanması gerekir. Sözleşme hak arama özgürlüğünü korumak ile birlikte davacı olmanın tüm olanaklarını ilgili devlete yükümlülük olarak dikte etmemekte, devletlerin sorumluluğu bireylerin eşitlik içindeki haklarını kullanabilmelerini imkan sağlamak, haklarını sağlayacak ortam [128] oluşturmak ve yargı mekanizmalarında hakkaniyete uygun yargılanma için alt yapıyı sağlamakla ilişkilidir.[129]

Sanığa tanınmış hakların kullanımı için sanığa bildirilmesi gerekir. Ancak bir bildirimin yapılmaması sözleşmenin ihlalini oluşturmayabilir.[130]

B. Yasa İle Kurulmuş, Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme Yargılanma Hakkı

Suçlamaların koşulları sağlayan bir makam tarafından değerlendirilmesi sözleşmenin 6. Maddesindeki adil yargılama teminatının en önemli unsurlarından kabul edilir. Sözleşme kapsamında mahkeme kavramı ise görevlerine ilişkin belli bir usul çerçevesinde hukuk kuralları bağlamında gerektiğinde cebir, icra ve infaz yetkilerinin kullanılarak kararların verildiği kurumlar olarak lafzı geçer. Sadece mütalaaların verildiği kurumlar mahkeme olarak kabul edilmezler. Dava konusu eylemi fiili ve hukuki açılardan tahlil yetkisinin olmadığı mercilerde mahkeme olarak kabul edilmezler.[131]

Sözleşmenin 6/I maddesi adil yargılanma hakkının bir şartı olarak yargılamanın "yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede" yapılmasını öngörmüştür.

1.Yasal Mahkeme (Tabii Hakim) İlkesi

Anayasamızın 142. maddesi Sözleşmeye paralel olarak **"Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir" hükmünü** amirdir. Böylece mahkemelerin yasa ile kurulacağı Anayasal bir kural haline getirilmiştir. Sözleşmenin 6. maddesindeki **"yasayla kurulmuş" ifadesi** hem mahkemelerin yasa ile kurulması ilkesini hem de tabii hâkim ilkesini ihtiva etmektedir.

Anayasamızın "Kanuni Hâkim Güvencesi" başlıklı 37. maddesinde altında "Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz(I)" ve "Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz (II)" hükümleri ile tabii hakim ilkesini emredici bir kural olarak düzenlemiştir.

AİHM'ne göre "Bakan sıfatına sahip sanığın suç ortağının kanun tarafından öngörülmemesine rağmen bakan ile birlikte temyiz mahkemesinde yargılanması yasal mahkeme ilkesine aykırıdır." (Coeme ve diğerleri / Belçika, 22.6.2000) AİHM, mahkemelerin idari işlemler bakımından yerindelik denetimi yapamayacağı kuralına sözleşmeye aykırı görmemekte ancak mahkemelere esasa girme yasağı getirilerek sadece şekli nitelikte denetim yetkisi verilmesini sözleşmeye aykırı bulmaktadır. Bazı konuların yargı denetimi dışında tutulması, hak arama hakkına aykırılık oluşturabilir. (Ülkemiz bakımından 2010 Anayasa değişikliklerinden önce geçerli olan bazı disiplin cezaları ve meslekten ihraç kararlarına karşı yargı yoluna başvurulamaması gibi)[132]

Demokratik toplumlarda mahkemeler yasalar tarafından dizayn edilirler. Bu yasal düzenlemeler yasama organının denetimi altına sokulmadan ve yürütme organına da kurumsal olarak bağımsız sağlanarak

[126] TÜSİAD. Avrupa insan hakları sözleşmesi ve adil yargılanma ilkesi ışığında hukuk devleti ve yargı reformu: anayasa hukuku, idare hukuku ve ceza hukuku açısından. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 2003 s.81.
[127] Pamuk İsmail .İHAS da sırf sanığa tanınan haklar ve askeri ceza yargılaması. Askeri Yargıtay Dergisi.2003, s.138.
[15]Ünver Yener ve Hakeri Hakan. 2013 s.28.
[129]Dinç Güney. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre adil yargılanma hakkı. İzmir: İzmir. 2006. s.34.
[130]Donay Sühey 1982.s129.
[131]Gölcüklü Feyyaz, 1994 s.210.
[132]Bilir Faruk. 2012 .s.56

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

yapılmalıdır. Avrupa insan hakları mahkemesinin ulusal yapılanmaya göre mahkeme sayılsa da yargı organı olarak atfetmediği örgütlenmelerde vardır.[133]Kanuni Mahkeme gereği, mahkemelerin kuruluş ve yetkileri ile izleyecekleri usul yolları yürütmenin tasarrufunda olmadan dava konusu olayın meydana gelmesinden önce yasal olarak sağlanmış olması gerekir. Bu takdirde olası muhtemel keyfilikler önlenmiş olacaktır.

Hiç kimsenin kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir mercii önüne çıkarılamayacağı şeklindeki ifadenin var olmasına sebep teşkil eden doğal hakimlik ilkesi yanında, istisnai Mahkemelerin kurulamayacağı olumsuz sonucuyla birlikte kanun koyucunun görev bölümüne ilişkin kuralları önceden belirleyebilmesi gibi olumlu sonucu da bulunmaktadır.[134]Tarafsızlığını yitirmiş bir hâkimin artık sanığın doğal hakimi olmadığı sadece yargılama makamını işgal ettiği kabul edilir.[135]

2.Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme İlkesi

Mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığı Anayasamızın 9, 138, 139, 140. maddelerinde düzenlenmiştir. MADDE 9.- Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." Mahkemelerin bağımsızlığı, "MADDE 138.- Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez."

Hâkimlik ve savcılık teminatı, "MADDE 139.- Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz."

Hâkimlik ve savcılık mesleği, "MADDE 140. - Hâkimler ve savcılar adlî ve idarî yargı hâkim ve savcıları olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür. Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler. Hâkim ve savcıların nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir. Hâkimler ve savcılar altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; Askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir. Hâkimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmî ve özel hiçbir görev alamazlar. Hâkimler ve savcılar idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar. Hâkim ve savcı olup da adalet hizmetindeki idarî görevlerde çalışanlar, hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümlere tâbidirler. Bunlar, hâkimler ve savcılara ait esaslar dairesinde sınıflandırılır ve derecelendirilirler, hâkimlere ve savcılara tanınan her türlü haklardan yararlanırlar."

AİHS 6/I maddesinde "mahkemelerin tarafsız ve bağımsız olması" ilkesini düzenlenmiştir. Anayasamız, yukarıda yer verilen 138 vd maddelerinde mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığını temin edecek güvenceleri düzenlemiştir. AİHM içtihatlarına göre "Mahkeme", kanunla kurulan, yürütme organı ve taraflar önünde bağımsız ve tarafsız yargılama usulü güvencesine sahip makamı ifade eder. Mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olması ilkesi, istisna kabul etmeyen mutlak bir haktır[136]. Hiçbir hal ve şartta bu hakka istisna getirilemez, bu hak daraltılamaz ve askıya alınamaz. Ülkemiz bakımından AİHM, Devlet Güvenlik Mahkemelerinde asker üye bulunmasını -yasalarda askeri hakim bakımından bağımsızlık ve tarafsızlık

[133]Dinç Güney. 2006 s.17
[134]Centel Nur. ve Zafer Hamide, 2012 s.138
[135]Centel Nur. Ceza muhakemesi hukukunda hakimin tarafsızlığı.İstanbul:Kazancı Matbaacılık 1996. s.34
[136]Bilir Faruk. 2012 s.58

teminatı öngörülmüş olsa bile- bağımsızlık ve tarafsızlık ilkesine aykırı bulmuştur. Zira başvurucuda askeri yargıcın davaya yabancı başka mülahazalar ile bakabileceğine dair ciddi bir endişe uyandırıyor olması, DGM'lerin görünüm olarak bağımsız ve tarafsız sayılmasına engeldir. Mahkemeler, yürütme organına, yasama organına, diğer yargı makamlarına ve çevreye karşı bağımsızdır. Anayasamızın 138. maddesi bu bağımsızlıkları açıkça düzenlemiştir. Şöyle ki;

Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır. (AY md. 9)

Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler. (AY md.138/I)

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. (AY md.138/II)

Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. (AY md.138/III)

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez. (AY md.138/IV)

Hâkimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmî ve özel hiçbir görev alamazlar. (AY md.140/V)

Mahkemelerin tarafsızlığı, davanın çözümünde ön yargı yokluğu, mahkeme ve üyelerinin taraflar düzeyinde leh ve aleyhte bir duygu ya da çıkara sahip olmaması demektir.(Piersack/Belçika - 1.10.1992) Tarafsızlık ilkesinin sübjektif ve objektif tarafsızlık olarak iki yönü bulunmaktadır. Subjektif tarafsızlık, mahkeme üyesinin birey sıfatıyla kişisel tarafsızlığını, eş deyişle davanın taraflarına karşı bir önyargı içinde de olmamasını ifade eder ve aksi ispatlanana kadar var sayılır. Objektif tarafsızlık ise mahkemenin statüsü ve oluşumu itibariyle hak arayanlara güven veren, tarafsız bir görünüme sahip bulunmasını ifade eder. AİHM pek çok kararında "adaletin yerine getirilmesi yetmez, aynı zamanda yerine getirildiğinin görülmesi de lazımdır" demiştir. AİHM'ne göre; Mahkeme üyelerinden birinin daha önce sanık hakkında tutuklama kararı veren hakim olması tek başına tarafsızlık ilkesini etkilemez. Mahkeme heyetinde değişiklik olması da tek başına tarafsızlık ilkesini etkilemez. Önemli olan bu durumun tarafsızlığı zedeleyecek bir tutuma neden olup olmadığıdır. Ancak savcının mahkeme heyetinde hakim olarak görev alması tarafsızlık ilkesine aykırıdır.

Yargılama yerlerinin bağımsızlığı onlara görev veren yetkilendiren ulusal yasalarla ilgili olmakla beraber Avrupa insan hakları mahkemesi başka bir organdan oluşundan veya şahıslardan emir veya talimat almamak olarak nitelendirilmektedir. Mahkemenin nitelendirmelerde yargı organlarının yasayla biçimlendirilen görev tanımlarını üyelerin atanma usullerini görev limitlerini, yargıç olarak görevli iken başka kişi ve oluşumlardan bağımsız olup olmadığını görevden alınma usullerini araştırmaktadır.[137]

Hakimi diğer memurlardan ayıran en büyük özellik bağımsızlıktır. Bu olgu yargının yasama ve yürütme erklerinin üstünde olduğunu göstergesi olmayıp hakimlerin görevlerini tam ve etki altında yapabilmesi hiçbir baskı altında olmadan kararlarını verebilmeleri demektir.[138]

Sözleşme organları üyelerin her türlü etkiden uzak bir şekilde korunmasını teşkil edecek önlemlerin var olup olmadığına ve mahkemelerin global bir düzlemde bağımsız görülüp görülmediğine bakmaktadır.[139]

Tarafsızlık yargı mekanizmalarında esas olarak ön yargının ve yan tutmanın olmadığı durumlarda mevcuttur. Öznel ve nesnel açıdan inandırıcı kanıtlar olmadığı sürece yargıçların tarafsız oldukları kabul edildiği için yargıcın olaylara bakışı değer kazanmaktadır.[140]

[137]Dinç Güney. 2006 s.23
[138]Kibar Recep. Türk hukukunda sanık hakları.Ankara. Yetkin Yayınları 1997. s.37
[139]Gölcüklü Feyyaz, 1994 s.211.
[140]Dinç Güney. 2006 s.27

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Kamunun adalete olan güvenini sağlamak ve buna gölge düşürmemek için yasalarca önlemler alınarak yapılan yargılamaların taraflar üstü konumda bulunan yargıcın görevi içten ve özden gelen nedenle yansız olarak karar verebilmesidir.[141][142]

Bağımsızlık hiç kimseden emir ve talimat almamak, tarafsızlık ise iddia ve savunma makamları bakımından objektif olarak hareket etmek, kimseyi kayırmamak anlamına gelmektedir.

Bireyler gerek medeni hak ve yükümlülüklere ilişkin uyuşmazlıkları ile gerekse de kendilerine yöneltilen suçlamaları esas teşkil eden cezai alana ilişkin uyuşmazlıklarda kimseden emir almayan objektif kriterlerle görev yapan Mahkemeler huzurunda yargılanma hakkına sahiptir.

C. Savunma Hakkı

"Savunma hakları" terimi iki anlamda kullanılmaktadır; İlk olarak genel ilke vurgulanmakta ve bu anlamda ifade koruyucu haklara saygı ilkesi çerçevesinde ifade edilmekte, ikinci olarak ilkenin kapsadığı haklar, hakların kendilerinin bir tanımıyla ifade edilmektedir.[143]

Sözleşmenin 6. maddesinin 3'üncü bendi suçlamanın oluşması ile birlikte sanığın yararlanması gereken savunma imkânlarının kapsamını belirtmekte olup burada savunma yapılabilmesi için neyle suçlanıldığının öğrenilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bildirimin ilginin veya müdafinin suçlamanın niteliğine ve kanıtların durumuna göre yargılamanın başlamasından önce savunmaların hazırlanabilmesi için yapılması gerekir. Bu bildirim sanıkların haklarını kullanabilmeleri için etkili bir adli işlemdir. Bu bildirim, davalının haklarını kullanması için etkili bir araçtır. Bildirimin ilgilinin anlayacağı dilde yapılması hakkın kullanılması için önemli bir prosedürdür.[144]

SONUÇ

Birey her bakımdan toplumun temel unsuru ve esas amacı olarak ele alınmalıdır. İnsan haklarının korunması, insanların hak ettikleri yaşam standartlarına ulaşabilmesi ve insan onurunun yüceltilmesi bağlamında hukukun üstünlüğünün hedeflenmesi çok önemlidir. Bu nedenle adalete olan güvenin tesisi için adalet hizmetlerinin çok iyi planlanması gerekir. Adalete ulaşma, hiçbir ayrıma maruz kalınmadan, en geniş anlamda adil yargılanma hakkına sahip olunarak, dağıtılan adaletle sağlanır. Adaletin sağlanması için yargılamanın tüm aşamalarında insan hakları gözetilerek bireylerin haklarının korunması gerekir. İnsan haklarının korunması konusunda yeteri kadar hassas davranılmayan ülkelerde adalete duyulan güven azalır ve özellikle yargılama sonucunda hakkını alamayacağının düşünülmesi çok tehlikeli bir durumu ortaya çıkarır.

Türkiye'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmasının ardından, Türkiye aleyhine başvuru yapılmaya başlanmasıyla birlikte Türkiye adına ayrı bir dönem başlamıştır. Başvurulardan önce aslında Tükiye'de insan haklarıyla ilgili gerçek çalışmaların yapıldığını söylemek zor olur. Uluslararası hukukta insan haklarının korunması için yapılan çalışmaların yol göstericisi olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda yapılan çalışmalarla insanların ufukları genişlemiştir ve bu minvalde yetkililerin adalet hizmetlerine erişim konusunda hassas davrandıkları ve en azından bunun çabalandığı görülmektedir.

Avrupa insan hakları sözleşmesi, Avrupa Devletleri bünyesinde oluşturulan, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygının amaçlanıp güvence altına alınmaya çalışılan, barış içinde huzurlu bir dünyada yaşamak idealleriyle oluşturulan bir olgudur.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, Sözleşmeye taraf devletlerin, etki alanlarındaki sujelerine hakların uygulanabilirliğini sağlama, Sözleşme'yle getirilen hakların uygulanmasını kontrolize edecek bir yapının oluşturulması için bu doğrultuda denetlemeci bir mahkeme oluşturma, bu oluşturulan mahkeme sayesinde verilen kararlarla, ulusal meclislere, mahkemelere ve uygulayıcılara rehberlik ederek, insan hakları ihlallerini önlemek için kanuni düzenlemelerin yapılmasını sağlama ve bu mevzuatların yorumlanması konusunda temel başvuru rehberi yaratma gibi temel dayanakları vardır.

---

[141]Kibar Recep. 1997.s.40
[142]Gölcüklü Feyyaz, 1994 s.211.
[143]Akıllıoğlu Tekin .Yönetim önünde savunma hakları. Ankara: TODAİE Yayınları.1983. s.59
[144]Dinç Güney. 2006 s. 186.

Sözleşmenin tarafı devletler, başta hakim ve savcılar olmak üzere tüm adalet hizmetleri ve diğer görevlilerin sözleşmeye aykırı işlem ve hareketlerinden sorumludurlar. İhlallerin önlenmesi, soruşturulması ceza takibi yapılıp uygun şartlarda ihlal edilen hakların yeniden tesisinden sorumlu Devletlerdir. İnsan hakları ihlallerinde bireylerin haklarının korunması adına sorumlu olan devletlerin gerekli önlemleri almamaları veya kanuni düzenlemeleri hassas bir şekilde yapmamaları durumunda sorumlu olacağı kabul edilir.

İnsan haklarını benimseyip koruyup ve hakların kullanımına ilişkin bilince varmak günümüz bireyleri için zorunluluk teşkil etmektedir. Ancak tüm bu hakları bilmekten de öte gerçek hayata yansıtarak kullanımlarının sağlanması gerekmektedir. Demokratik devletlerin varlık nedenleri bireylerin haklarını koruma, işlevi de kamuyu ve tüm bireylerin haklarını eşitlikle kollayacak biçimde yönetme olarak ifade edilebilir. Ayrıca demokratik devletlerin temellerinin de hukuk normlarına dayandığını, hukukun temelinin de insan hakları olması gerektiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

1. Akbulut Olgun .Adil Yargılanma Hakkı - (AİHS m.6). Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Kemal Oğuzman Armağanı. (1) . (2002). ss. 175-208.
2. Akıllıoğlu, Tekin .Yönetim önünde savunma hakları. Ankara: TODAİE Yayınları .(1983).
3. Ambos Kai. Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof.Dr.NurullahKUNTER'e Armağan. Y. ÜNVER (Çev.), Ankara: Seçkin Kitabevi. (2004).
4. Bilir Faruk. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargılama yetkisi. Adalet Yayınevi. (2012).
5. Centel Nur. ve Zafer Hamide. Ceza muhakemesi hukuku. 9.Baskı. Gstanbul: Beta Yayınları, (2012).
6. Çağıran Mehmet Emin. Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Ankara, Platin Yayınları, (2006).
7. Dinç Güney. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre adil yargılanma hakkı. İzmir:İzmir (2006).
8. Gölcüklü Feyyaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde adil yargılama. AÜSBFD İlhan Öztrak'a Armağan. M49 (1- 2) (1994).
9. Gölcüklü Feyyaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde adil yargılama. AÜSBFD İlhan Öztrak'a Armağan. M49 (1- 2) (1994).
10. Kibar Recep. Türk hukukunda sanık hakları.Ankara: Yetkin Yayınları(1997).
11. Özbek Veli. Özer Kanbur, Nihat Doğan, Koray Bacaksız Pınar. ve Tepe İlker. Ceza muhakemesi hukuku. 2.Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları. (2011).
12. Pamuk İsmail . İHAS da sırf sanığa tanınan haklar ve askeri ceza yargılaması. Askeri Yargıtay Dergisi. (15) (2003), s.138
13. Sanlı Tayfun "Adil Yargılanma Hakkı",(Erişim)http://www.tayfunsanli.com/tr/search.php, 05.06.2020
14. TÜSİAD Avrupa insan hakları sözleşmesi ve adil yargılanma ilkesi ışığında hukuk devleti ve yargı reformu: anayasa hukuku, idare hukuku ve ceza hukuku açısından. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, (2003).
15. Yıldız, M. (2014). Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Sanığa Tanınan Asgari Hak Ve Güvenceler (Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(34)

Arş. Gör. Mehmet DURAN[145]

İSLAM'IN İLME BAKIŞI

ISLAM'S VIEW OF KNOWLEDGE

ÖZ

Müslümanlar son yıllarda teknoloji, fen, matematik gibi bilimsel çalışmalarda batı medeniyetinden geri kalmıştır. Bu da Müslümanların akıllarına bazı soruları getirmiştir. İnsanların yaşam tarzlarını şekillendiren inançları onların hem şahsî hem de toplumsal olarak mukadderatı üzerinde etkileri olduğu için Müslümanların toplumsal olarak batı medeniyetini bu bilimsel gelişmelerde yakalayamaması ve onlardan geri kalması akıllara acaba bizim inancımız gelişmeye, terakkiye engel mi gibi sorular gelmiştir. Bu geri kalmanın mesuliyetini inandıkları dine hamledenler olmuş. Bu sebeple Müslümanların tekrar bilimde ileri gitmelerinin ancak batının inancını taklit etmek ve kendi inançlarından uzaklaşma olabileceğini savunanlar olmuştur. Burada devreye İslamiyet girmektedir. Zira Müslümanların inançlarını teşkil eden temel inanç İslam'dır. Gerçekten İslam bilimsel gelişmelere engel olmuş mudur, İslam ve ilim arasında nasıl bir ilişki olmuştur gibi soruların cevabını bulmak gerçeği ortaya çıkaracaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam, İlim, Müslüman, İman.

ABSTRACT

The issue of Islam and science is an issue that has been debated for years, even centuries, and dates back to the 2nd and 3rd centuries A.H. There have been many debates on questions such as whether Islam promotes science or hinders it. This issue in particular caused a difference of opinion among Muslims. What we mean by science here is not just religious sciences. The word science has been used in the sense of all worldly and religious sciences and sciences. Some people said that Muslims are religion, that is, they only turned to religious sciences, they neglected worldly sciences, so they fell behind. Others said that Muslims remained behind because they moved away from religion, that is, because they tended towards worldly sciences. But it is a fact that we have moved away from science and lagged behind. In this article, we will explain how this divergence is caused and what awaits us in the future, I hope.

Keywords: *Islam, Science, Muslim, Faith.*

[145] Hakkâri Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mehmetduran@hakkari.edu.tr. ORCID: 0000-0002-3704-6390

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

İslam ve ilim meselesi, yıllarca hatta yüzyıllarca tartışa gelen ve hicri 2.ve 3. asra kadar uzanan bir meseledir. İslam, ilmi teşvik ediyor mu yoksa ilme engel mi oluyor gibi sorular üzerinde birçok tartışma olmuştur. Özellikle bu mesele Müslümanlar arasında da bir fikir ayrılığına sebebiyet vermiştir. Bizim burada ilimden kastımız sadece dinî ilimler değildir. İlim kelimesi dünyevî ve dinî bütün fenler, ilimler anlamında kullanılmıştır. Bazı insanlar Müslümanlar din din dediler yani sadece dinî ilimlere yöneldiler dünyevî ilimleri ihmal ettiler o yüzden geri kaldılar demiş. Bazıları ise Müslümanlar dinden uzaklaştıklarından dolayı yani dünyevî ilimlere meylettiklerinden dolayı geri kaldılar demişler. Fakat şu bir gerçek ki biz ilimden uzaklaştık ve geri kaldık. Asr-ı Saadetten günümüze 12. asra kadar Müslümanlar ilimde, fende dünyaya üstat olmuşlar. Bu süre zarfında Müslümanların arasından birçok ilim insanı çıkmıştır.

İSLAM

İslam kelimesi teslim olmak itaat etmek anlamındadır. Terim anlamı ise: Allah ın peygamberlerle bildirdiği itikadi ve ameli bir nizamdır. Müslüman ise bu nizama teslim olandır. İslam ın hükümleri dört kısımdır;

1.İman: insanın dinde kabul etmesi ve reddetmesi gereken hükümlerdir.

2.Amel: Yapması veya yapmaması gereken fiillerdir; namaz, zekât ve ilim tahsili gibi. 3.Ahlak: İslamî ve insani ilişkileri halleri açıklayan hükümlerdir.

4.Hukuk: İslam devletinin kurallarını ve toplum idaresini belirleyen hükümlerdir; miras vb.(Kırca, 2018, s. 14-15)

İslam insanların hayatlarının belli bir parçası değildir. Eğer bir insan Müslüman olmuş ise İslamiyet onun hayatının her alanına nüfuz eder ve bütününü içine alır, beşikten mezara kadar böyle devam eder. Bu yüzden âlimlerimiz İslamiyetsiz iman medar-ı necat değildir demişlerdir. Çünkü iman eden bir insanın İslamiyet in her meselesine taraftar olması ve hakkaniyetine inanması lazımdır. Aynen bunun gibi de imansızda İslamiyet insanı kurtaramaz.

Örneğin İslamiyet in ahlaki ameli hükümlerine taraftar olan hayatına tatbik eden birçok kâfir vardır. Fakat imansızdırlar. Ülkemizde de kendine Müslüman deyip te İslamiyet in ameli ahlaki ve hukuki birçok hükmüne karşı çıkan noksan gören insanlar vardır. Bunun sebebi Müslümanların dinlerini bilmeyişine ve araştırmadan taklidî bir şekilde iman etmelerine bağlıdır. Yoksa nasıl ki imanın hükümleri akli ve mantıki bir şekilde ispat edilmiştir ve haktır, aynen öyle de İslâmiyetin de her bir hükmü ve meselesi de güneş gibi ortadadır ferdin ve toplumun saadeti ancak bu hükümlerle sağlanabilir.(Nursi, 2010, s. 34)

İnsanların hem dünyada hem ahirette mutlu olabilmeleri için kendi grubunun veya toplumunun çıkarlarına göre ve geçmiş ve gelecekten habersiz insanın doğasını tam oplarak bilemeyen beşerî kanunlar koyan bir sistem değil, külli bir akıl yani sadece zaman- ı hazırı değil geçmiş ve geleceği de bir arada gören ve nazarı her tarafı ihata edebilen adil, âlim ve hâkim bir zatın koyduğu hükümler insaniyetin saadetini temin edebilir. O da Allah'tır. Beşeri sistemler yukarıda saydığımız vasıfları karşılayamazlar.(Said, 2018, s. 38)

Yukarıda saydığımız islamiyetin dört hükmünden biri olan ilim tahsili meselesi Müslümanların dinlerine gereğince bağlı olmadıkları için ihmal ettikleri bir meseledir. İman kalp ile alakalı bir meseledir. Fakat islam toplumun tamamını ilgilendirdiği için Müslümanlara bazı yapması gereken emirler vermiştir. Bu emirleri yerine getirmeyip sadece iman etmekle yetindikçe hakiki olarak dinin halis bir ferdi olduğunu göstermez. Zira bir Müslümanın sadece iman ettim deyip dinin gereklerini yani islamın hükümlerini yerine getirmemesi kabul edilemez. İlim tahsili de bunlardan biridir.

İLİM:

İlim: zaman ve mekân sınırı olmaksızın gizli ve aşikâr her şeyin hakikatini bilmektir. İlim ikiye ayrılır;1. Kesbidir: yani kişinin kendi gayreti sonucu verilen ilimdir.2. Vehbîdir: kişinin müdahalesi olmadan Allah tarafından ihsan edilen ilimdir. Buna "ilmi ledün" da demişlerdir.(el-Enbiya 21/74) ilim bütün Müslümanlara farzdır. Bununla ilgili ayette: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu ancak akıl sahipleri idrak ederler."(Zümer 39/9)buyrulmuştur. Hadiste ise "Âlimler peygamberlerin varisleridir."(Abdi'l-Latifi'z-

Zebidi, 1985, s. 774) bunlardan başka çok ayet ve hadislerde Müslümanlar ilim öğrenmeye teşvik edilmiştir. Kuran'ın ilk emri okudur. Fakat bu okuma Kuran'ın yanında eşyayı hadisatı, kâinatı okumak araştırmak manasındadır. (Nursi, 2018, s. 86) Bu yüzden bir Müslümanın maddi ve manevi bütün ilimlerde terakki etmesi ve İslam'a, milletine faydalı olması lazımdır. Fakat günümüz eğitim sistemi dini ve fenni ilimleri mezcetmiş değildir. Fenni ilimler talebelere materyalist ve pozitivist bir mantıkla sunulmaktadır. Bazı ifrat fikirli Müslümanlar ise fenni ilimlere zararlı nazarıyla bakmaktadır. Bu tür marazların devası ise mektep, medrese ve tekkenin mezcedildiği bir sistem ortaya koymaktır.(Nursi, 2018 s. 90)

İlimden uzaklaşmamız hicri 12.asır civarında başlamıştır. Tarihimizde buna şahittir. Çünkü 12. Asır öncesinde Avrupa ve İslam medeniyetini kıyasladığımız zaman görüyoruz ki o zamanlarda daha Avrupa'nın hayal bile edemeyeceği ilmî faaliyetler İslam medeniyetinde varlığını sürdürülmüştür. Örneğin İslam haritalarının ve modern denizcilik biliminin, sanılanın aksine Portekizlilerin değil Müslümanlar tarafından ortaya çıkarıldığını gösterir.(Sezgin, 2015, s. 11) yine 11.asırda ibn Heysem'in optik problemine dördüncü dereceden bir denklemle çözmesi ve cabir b. hayyam ın hicri 8.asırda atomun parçalanabileceğini bulması gösteriyor ki ilk asırlarda Müslümanlar ilmî faaliyetlerde dünyaya üstat olmuş Kuran'ın ışığında devam ettirmişlerdir. Fakat hicri 12.asrın sonralarında ise ilmi faaliyetler donuklaşmış ilim gibi kıymetli bir cevhere Müslümanlar sahip çıkmayınca Avrupalıların eline geçmiştir

Çünkü Avrupalılar ilme olan ihtiyaçlarını hissederek ona sahip çıkmışlar ve ilmi elde etmek için gayret etmişler. Özellikle din adamları ve tüccarlar Müslümanlar tarafından yazılan eserleri farklı yollarla (bazen çalarak) kendi memleketlerine götürmüş tercüme etmişler ve Latinceye çevirmişler ve bu çevirdikleri eserlerin üzerine haksız yere kendi isimlerini yazmışlar ve sanki kendi eserleriymiş gibi topluma sunmuşlardır. Günümüzdeki kitap tahlilleri bunu ortaya çıkarmaktadır.

İlimden uzaklaşmamızın esas sebeplerine gelince âlimlerimiz bu konuda farklı sebepler saymışlardır. Bazıları mezhepsel ihtilaflar, Moğolların İslam dünyasını işgal etmesi ve eserlere zarar vermesi, haçlı seferleri, âlimlere sahip çıkılmaması demişler bazı âlimlerimiz ise ümitsizlik, toplum hayatında yalanın artması, düşmanlık, ehli imanın kurana İslam'a dolayısıyla birbirine yabancılaşması, baskı istibdat ve insanların gayretlerini şahsi menfaatlerine hasretmesi olarak saymışlardır. Müslümanları kurun-u vusta yani ortaçağ denilen dönemde durduran Avrupalıları ileri taşıyan sebepler arasında yukarıda sayılan bütün sebepler vardır.(Nursi, 2018 s. 89) Fakat biz Müslümanların bu marazlardan daha çok onların devalarına mütevvecih olmamız lazım ki bu hastalıklar tedavi edilsin ve tekrar Müslümanlar hayat-ı içtimaiye ve ilmiyede terakki etsin ve âlemi İslam layık olduğu mertebeye çıksın.

SONUÇ

Evet, ümit ve emel insanı canlandırır ataletten kurtarır. Artık Müslüman ülkelerde gördü ki bize Avrupa nın sefihane hayat-ı medeniyeti değil yine bizden çaldıkları ilim ve teknoloji ve sanatları lazımdır ve bu ilim ve teknolojiyi de bizim daha çok geliştirmemiz elzemdir. Ayrıca yukarıda saydığımız kendimizden ve dışardan kaynaklanan sebeplerden kurtulup terakki ile istikbale koşmamız lazımdır. Nasıl ki kıştan sonra bahar gelir elbette Kuran'ın beşaretleri ile Allah nurunu tamamlayacaktır. Evet, umum olarak âlem-i İslam'da bir hareketlenme ve intibah görülmektedir. Bu hareketlenme ve intibah baharın müjdecisidir. Ekilen tohumlar inşallah neşv-ü nema bulacaklar. İşte bu zamanda İslamiyet dini hakikati ile anlayıp ona hem bilimsel hem de manevi olarak hizmet edecek bir bilinç lazımdır.

KAYNAKÇA

1. Abdi'l-Latifi'z-Zebidi, Z. A. b A. b. (1985). Sahih-i Buhari muhtasarı Tecrid-i sarih tercemesi (Sy 55-2). Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı. Kırca, İ. H. (2018). İslam İlmihali. İstanbul: 40'lar Kulübü.
2. Nursi, B. S. (2010). Mektubat. İstanbul: Envar Neşriyat.
3. Said, N. (2018). Hutbe-i Şâmiye. istanbul: Envar Neşriyat.
4. Said Nursi. (208M.S.). Münzarat. istanbul: Envar Neşriyat.
5. Said Nursi. (t.y.). Tarihçe-i Hayat. istanbul: Envar Neşriyat.

6. Sezgin, F. (2015). 1984 Yılından 2011 Yılına Kadar Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsü Yayınlarına Yazılan Avrupa Dillerindeki Önsözler. Timaş Yayınları.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(35)

İŞLETMENİN FİNANSAL DURUMUNUN ANALİZİ

Doç. Dr. Azet BAĞIROVA[146]; Arş. Gör. Nargizxanım BAXIŞOVA[147]; Nazrin MAMEDZADE[148]

ANALYSIS OF THE FINANCIAL STATUS OF THE BUSINESS

ÖZ

Ekonominin modern gelişim koşullarında, piyasa ekonomisi koşullarında, işletme ekonomik ilişkilerin ana aktörüdür, çünkü malların, gerekli malların ve sağlanan hizmetlerin üretimi tam olarak mikro düzeyde, yani kuruluşların seviyesinde gerçekleştirilmektedir. Tanım gereği, bir işletme, faaliyetleri mal ve hizmetlerin üretimi ve satılmasına odaklanan bağımsız, örgütsel olarak ayrı bir işletme kuruluşudur. Bu, çoğu işletmenin birbirleriyle rekabet ettiği ve daha sonra faaliyetlerin sürekli iyileştirilmesine, üretilen malların kalitesine ve sağlanan hizmetlere ve faaliyet verimliliğinin artmasına yol açtığı bir gerçektir. Bunların hepsi organizasyonun karlarını artırmasına, rekabet açısından pozisyonları iyileştirmesine yol açıyor. Bu nedenle, şu anda ekonomik alandaki en önemli sorunlardan biri, işletmelerin verimliliğini artırma sorunudur. «İdeal bir işletmenin» sahip olması gereken özellikleri, faaliyetlerinin maksimum karlılığına nasıl ulaşılacağı hakkında tam bir fikre sahip olmak için, işletmenin performansının nasıl belirlendiğini anlamak ve onu geliştirmenin uygun yollarını geliştirmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik etkinlik, finansal durum, finansal durum, aktif yapısı, pasif yapısı, likidite analizi, likidite oranları.

ABSTRACT

The importance of the work. In the conditions of modern development of the economy, in the conditions of the market economy, the enterprise is the main actor of economic relations, since the production of goods, necessary goods and services provided is carried out precisely at the micro level, that is, at the level of organizations. By definition, a business is an independent, organizationally separate business entity whose activities are focused on the production and sale of goods and services. It is a fact that most businesses compete with each other, which then leads to continuous improvement of operations, quality of goods produced and services provided, and increased efficiency of operations. All of these lead the organization to increase profits and improve competitive positions. Therefore, one of the most important problems in the economic field at the moment is the problem of increasing the productivity of enterprises. In order to have a complete idea of the characteristics that an "ideal business" should have, how to achieve the maximum profitability of its activities, it is necessary to understand how the performance of the business is determined and to develop appropriate ways to improve it.

Keywords: *Economic efficiency, financial position, financial position, asset structure, liability structure, liquidity analysis, liquidity ratios.*

[146] **"Ekonomi ve İstatistik" Bölümü Doçenti, "Ekonomi ve Yönetim" Fakültesi, AzTU, Bakü, Azerbaycan, e-posta: azet.bagirova@aztu.edu.az; ORCID: 0000-0002-5511-1731**
[147] **"Ekonomi ve İstatistik" Bölümü asistanı, "Ekonomi ve Yönetim" Fakültesi AzTU, Bakü, Azerbaycan, e-posta: nergizxanim.baxishova@aztu.edu.az, ORCID: 0000-0003-0005-794X**
[148] **"Ekonomi ve İstatistik" bölümü lisans öğrencisi, "Ekonomi ve Yönetim" Fakültesi , AzTU, Bakü, Azerbaycan, e-posta: mamedzade.1998@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8419-5789**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

1. Firmanın verimliliğini artırmanın teorik yönleri

Herhangi bir işletmenin amacı, belirli bir zaman diliminde ürün üretmek, iş yapmak, belirli bir miktarda ve kalitede hizmet sunmaktır. Ancak, üretim miktarını belirlerken, yalnızca nüfusun bu ürün için ihtiyaçlarından değil, aynı zamanda etkinliğinin maksimum derecesine ulaşmasından da gelmelidir. Bu nedenle, belirli bir işletmenin faaliyetlerinin kalitesini değerlendirmek, üretilen ürünlerin ekonomik verimliliğini tam olarak belirlemelidir [4].

Ekonomik teori, verimlilik kategorisini üretim sürecinin, üretim sisteminin bir sonucu olarak karakterize eder. En genel formatta, üretim sürecinin ekonomik verimliliği, işletme sonuçları ve üretim maliyetleri gibi iki değerin niceliksel oranıdır. Üretim verimliliği, belirli bir süre boyunca tüm üretim kaynaklarının kullanımının nihai sonuçlarının karmaşık bir yansımasıdır [5].

Ekonomik verimlilik ve ekonomik etki, ekonominin işleyişinin piyasa modelinin en önemli kategorilerine atıfta bulunan kavramlardır. Kendi aralarında yakın bir ilişki içindedirler [6]. Ekonomik etki, değer açısından yararlı bir sonucun varlığını ima eder. Genel olarak, faydalı sonuç, kar veya maliyet ve kaynak tasarrufu anlamına gelir. Ekonomik etki, üretimin ölçeğine ve maliyet tasarrufuna bağlı olarak mutlak bir değerdir [7]. Ekonomik verimlilik düzeyi, birbiriyle ilişkili faktörlerin çeşitliliğine bağlıdır. Tüm bu verimlilik artışı faktörleri aşağıdaki özelliklere göre sınıflandırılabilir:

1) Verimliliği artırmak için kaynaklara göre. Ana olanlar şunlardır:
- Ürünlerin üretimindeki emek, malzeme, fon ve sermaye yoğunluğunun azalması,
- Doğal kaynakların rasyonel kullanımı,
- zamandan tasarruf edin
- Ürün kalitesinin iyileştirilmesi;

2) Üretimin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için ana yönlere göre. Bunlar arasında şunlar vardır:
- Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin hızlandırılması,
- Üretimin teknik ve ekonomik seviyesini arttırmak;
- üretim yapısının iyileştirilmesi,
- Örgütsel yönetim sistemlerinin uygulanması;
- Üretim, planlama, motivasyon, iş faaliyetleri vb. Organizasyon biçimlerinin ve yöntemlerinin geliştirilmesi.;

3) üretim yönetiminde hangi faktörlerin bölündüğüne bağlı olarak uygulama seviyesine göre:
- içler. Bunlar arasında yeni ürün türlerinin geliştirilmesi, mekanizasyon ve otomasyonun geliştirilmesi, en son teknolojinin ve en yeni ekipmanların tanıtılması, malzemelerin, yakıtların, enerjinin kullanımının iyileştirilmesi ve yönetim tarzının iyileştirilmesi yer almaktadır.
- hariciler. Bunlar arasında sanayi yapısının ve üretim sürecinin iyileştirilmesi, devlet ekonomi politikası, sosyal politika, piyasa altyapısının oluşumu ve diğerleri yer almaktadır. İçsel olanlar sırayla temel ve temel olmayan faktörlere ayrılır [8].

2. İşletmenin verimliliğini artırmanın teorik yönleri

İşletmenin mali durumu, kuruluşun rekabet gücünü ve ticari katılımcıların çıkarlarının etkin bir şekilde uygulanmasını belirleyen ticari faaliyetin ve güvenilirliğinin ana göstergesidir. İşletmenin mali durumu, sürdürülebilirliği ve istikrarı öncelikle elde edilen ticari, endüstriyel ve finansal faaliyet sonuçlarına bağlıdır. Bu, başarılı bir şekilde gerçekleştirilen üretim ve finansal çalışmaların işletmenin mali durumunu olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Tersine, yerine getirilmemiş üretim ve mali işler sonucunda üretim maliyeti artar, gelir ve kar miktarı azalır, bu da işletmenin mali durumunun ve ödeme gücünün bozulmasına neden olur.

Finansal rakamları hesaplarsanız, kuruluştaki mevcut durumu gözden geçirebilir ve gelecekteki perspektiflerini değerlendirebilirsiniz. Çünkü bu verilerin elde edilmesinde sadece işletme sahipleri değil,

yatırımcılar ve hissedarlar da ilgilenmektedir. Bu nedenle, her işletmenin profesyonel bir kadroya ihtiyacı vardır, bu verilere dayanarak faaliyet sonuçları hakkında etkili sonuçlar çıkarır ve geleceğe dair tahminler verir.

Yetkin analiz, bir kalkınma stratejisinin doğru bir şekilde oluşturulmasına, şirketin varlıklarını ve fonlarını yönetme kavramlarını geliştirmesine olanak tanıyacaktır. Bu durumda ana bilgi kaynağı, daha sık izlenmesi istenen kuruluşun raporlamasıdır [9].

3. “TransEuroCom” LLC 'nin finansal durumunu

3.1. “TransEuroCom” LLC 'nin tanımı

“TransEuroCom” LLC bir telekomünikasyon şirketi ve telekomünikasyon operatörüdür. Şirket Haziran 2004'te kuruldu ve amacı telekomünikasyon hizmetleri sunmaktır. “TransEuroCom” LLC, Azerbaycan'ın en büyük telekomünikasyon şirketlerinden biridir ve rakipleri arasında lider konumdadır. Transevrokom Ltd.'nin merkez ofisi Bakü'nün merkezinde yer almaktadır ve bu da başarının önemli bir faktörüdür. Adres: Bakü, Zahid Halilova Caddesi. 40. Telefon: (+99412) 5991212. [3].

Organizasyonel ve yasal formda, “TransEuroCom” LLC'nin kuruluşu sınırlı bir sorumluluk şirketidir. Limited şirket, bir veya daha fazla kurucu tarafından kurulmuş, kayıtlı sermayesi kurucu belge tarafından belirlenen paylara bölünen, katılımcıları işletmenin yükümlülüklerinden sorumlu olmayan ve kayıtlı sermayenin katkıda bulunan payını kaybetme riski taşıyan ticari bir kuruluştur. Firmanın yasal statüsü: “TransEuroCom” LLC bir tüzel kişidir, bağımsız bir dengeye sahiptir. Şirket kendi adına sözleşme yapabilir, mülk ve kişisel mülkiyet dışı haklar satın alabilir. Firma, bankalarda yerleşim ve diğer önemli hesapların işletilmesi için açma hakkına sahiptir. Şirket mahkemeye karşı bir yükümlülüğe sahiptir, davacı olabilir ve ayrıca tahkim mahkemesinde davalı olabilir.

Şirket, faaliyetlerini AR Medeni Kanunu'na ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin düzenleyici ve yasal düzenlemelerine uygun olarak gerçekleştirmektedir [1]. “TransEuroCom” LLC 'nin müşterileri yaklaşık altı bin kişi ve işletmedir. Şirket Groupone LLC, Engin LTD LLC, BP Exploration, BBVA LLC- Turist 2018, BQ Corporation, Bank BTB, Bellfast Baku LLC, Absheron Hotel Group LLC, Çin Cumhuriyeti Elçiliği, Brezilya Elçiliği, İngiltere Elçiliği vb. Şirketlere hizmet vermektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti «Lisanslar ve İzinler Yasası» uyarınca, telekomünikasyon hizmetlerinin üretimi ile ilgili faaliyetler zorunlu lisanslamaya tabidir [2]. Bu bağlamda, “TransEuroCom” LLC, AR Ekonomi Bakanlığı tarafından verilen ve kendisine iletişim ve telefon iletişim kanallarının organizasyonu konusunda hizmet verme hakkını veren bir lisansa sahiptir. İşletme, Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı tarafından verilen lisanslar temelinde telekom operatörünün faaliyetlerini yürütmektedir:

1. 091140 numaralı Lisans-İletişim Kanalı Organizasyon Hizmetleri;
2. 091141 numaralı lisans-Telefon servislerinin sağlanması.

“TransEuroCom” LLC'nin faaliyetinin ana amaçları maksimum kar elde etmektir ve ayrıca tüketicilerin talebinin memnuniyetini, müşterilerine kaliteli telekomünikasyon hizmetlerinin sağlanmasını da belirtmek gerekir.

3.2. TransEuroCom LLC'nin varlık yapısı

“TransEuroCom” LLC 'nin finansal durumunu değerlendirmek için, kuruluşun finansal faaliyetleriyle ilgili muhasebe tablolarının verilerini analiz etmeniz gerekir. Her şeyden önce, faaliyetlere hangi fonların ve ne kadar fonun yatırıldığını, bunların ne kadarının parasal ve maddi formda olduğunu belirlemek için, işletmenin varlıklarının yapısını, yapısını analiz etmeli ve onlara bir değerlendirme yapmalısınız.

“TransEuroCom” LLC'nin mülkiyeti hem cari olmayan hem de cari olmayan varlıkları içerir. “TransEuroCom” LLC'nin varlıklarının bileşimini ve yapısını düşünün.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

"Tablo 1. "
2018-2020 için TransEuroCom LLC'nin varlık yapısı

Göstergeler	2017 г.		2018 г.		2019 г.		Büyüme oranı, %	
	bin manat	% yapıda	bin manat	% yapıda	bin manat	% yapıda	2018yıl /2017yıl	2019yıl /2018yıl
Varlıklar								
Duran varlıklar, toplam	18.7	3.1	16.8	2.7	15.1	1.9	89.8	89.9
Dönen varlıklar, toplam	579.5	96.9	617	97.3	773	98.1	106.5	125.3
- rezerv	156.4	27	129.8	21	99.6	12.9	83	76.7
- alacak hesapları	33.8	5.8	64.4	10.4	103	13.3	190.5	159.9
- nakit ve kısa vadeli finansal yatırımlar	389.3	67.2	422.8	68.5	570.4	73.8	108.6	134.9
Toplam varlıklar	598.2	100	633.8	100	788.1	100	106	124.3

Tablolardan, analiz edilen dönemde işletmenin varlık yapısının tablodan önemli ölçüde değiştiği açıktır. Analiz edilen dönemde, işletmenin mülk yapısındaki en büyük payın, özgül ağırlığı % 90'dan fazla olan işletme varlıkları tarafından işgal edildiği görülmektedir. Bu rakam 2020 yılında 2018'den 190 bin manat artmıştır. 2018-2020 yılları için masamızdan da görebileceğiniz gibi, işletme varlıklarının toplam yapısındaki işletme varlıklarının payı artma eğilimindedir. Bu, 2018 ve 2020 yıllarında sırasıyla %67 ve %74'lük bir organizasyonun varlık yapısındaki nakit öncesi fonların ve kısa vadeli finansal yatırımların artmasıyla kolaylaştırılmaktadır.

Varlık yapısındaki fonlardaki artış, işletmenin mali yükünün güçlendirilmesini göstermektedir. Çünkü bu fonların miktarı ödemeleri karşılamak için yeterli olmalıdır. Yapıdaki işletme varlıklarının payının artması, 2018 yılında 33.8 bin manat'a ulaşan alacak tutarındaki artışa da katkıda bulunmuştur. Bir işletme önceden belirlenmiş faaliyetleri genişletirse, buna göre alıcı sayısı artmalı ve dolayısıyla alacak hesapları artmalıdır. 2020 yılında "TransEuroCom" LLC 'nin analiz edilen dönemi için masamızdan da görülebileceği gibi, cari dışı varlıklar 2018 yılına kıyasla 3.6 bin manat azalmaktadır.

3.3. TransEuroCom LLC'nin yükümlülüklerinin yapısı

Bir kuruluşun bilançosunun varlığına işletmenin fonları yansıtılırsa, oluşumlarının kaynakları pasif olarak yansıtılır. Nesnenin mali durumu, hangi fonların mevcut olduğuna ve bunları nereye koyduklarına bağlıdır. Şimdi 2018-2020 yılları için "TransEuroCom" LLC'nin yükümlülüklerinin bileşimini ve yapısını ele alalım.

"Tablo 2"
2018-2020 için TransEuroCom LLC'nin yükümlülüklerinin yapısı

Göstergeler	2018 г.		2019 г.		2020 г.		Büyüme oranı, %	
	bin manat	% yapıda	bin manat	% yapıda	bin manat	% yapıda	2018г /2017г	2019г /2018г
Yükümlülükler								
Eşitlik	350.1	58.5	362.0	57.1	395.5	50.2	103.4	109.3
Kayıtlı sermaye	1.0	0.2	1.0	0.2	1.0	0.1	100	100
Dağıtılmamış karlar	177.9	29.7	235.0	37.1	260.3	33	132	110.8

ödenebilir hesaplar	69.2	11.6	35.8	5.6	131.3	16.7	51.7	366.8
Toplam yükümlülükler	598.2	100	633.8	100	788.1	100	105.9	124.3

Yukarıdaki tablodan elde edilen sonuçlar, yükümlülüklerin yapısındaki en büyük payın, işletmenin öz sermayesinin ne olduğunu görmenizi sağlar. Bu rakam 2018 yılında 350.1 bin manat olarak gerçekleşti; bu oran, yükümlülük yapısında % 58,5, 2020'de ise % 57.1 idi. Özsermayenin kuruluşun yükümlülükleri yapısında payı 2020 yılına kadar % 50.2 idi. Analiz edilen dönem için bu gösterge azalmaya eğilimlidir. Bu, bir yandan analiz edilen dönemde genel olarak borç hesaplarındaki artışa katkıda bulunmuştur. 2020 yılında ödenecek borçlar, 2018 yılına kıyasla 62 bin manat artarak, borç yapısında payı % 16.7 olarak gerçekleşti.

Bir işletmenin alacaklılarına karşı borç hesaplarındaki artış, işletmenin borçlanan fonlara olan bağımlılığını artırdığını ve mali durumun kötüleştiğini ve genel olarak olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.Buna rağmen, fonların artırılması çok belirgin bir şekilde olumlu bir karaktere sahiptir. Bunun nedeni, artan fonlarla, işletmenin hizmet pazarındaki payını genişletme fırsatına sahip olması ve sağlanan hizmet miktarını artırması ve sonuç olarak ek kar elde etmesidir.

Öte yandan, girişim yükümlülükleri yapısındaki özkaynak payının azaltılması, işletme yükümlülükleri yapısındaki birikmiş kar payının artmasına katkıda bulunmuştur. Böylece, 2020 yılında, 2018 yılına göre 82 bin man artarak işletme yükümlülüklerindeki birikmiş kar payı % 33 olarak gerçekleşti. Bu, işletmenin bağımsızlığının artmasına işaret ediyor. Bu, 2017 yılına göre 168 bin manat arttı. işletmenin bilançosunun genel yükümlülük yapısında birikmiş kar payının artması nedeniyle. Yani bu rakam % 31,4 arttı. Bu artış iyi bir göstergedir. Ve böylece, 2020 yılı itibarıyla, "TransEuroCom" LLC'nin işletmesinin mali durumu olumlu bir dinamiğe sahiptir, çünkü işletme varlıkları% 33 arttı, alacaklar 3 kat arttı ve özkaynaklar% 13 arttı. Ayrıca, kuruluşun mali durumu, birikmiş kar oranındaki artıştan olumlu yönde etkilendi ve bu oran% 46 arttı.

4. "TransEuroCom" LLC 'nin likidite analizi

Bir işletmedeki likidite analizinin temel amacı, bir kuruluşun borçlarının varlıklarıyla nakit haline getirilme tarihi, yani likidite anlamına gelen geri ödeme süresine karşılık geldiği zaman, varlıklarıyla ödenme aşamasını belirlemektir. Bu, bir işletmenin yükümlülüklerini karşılamak için varlıklarını ne kadar nakit haline getirebileceği anlamına gelir.

Bilançoda, kuruluşun varlıkları likiditenin azalan sırasına göre düzenlenmiştir:

(A1) en likit varlıklardır. Bunlar maksimum dolaşım hızına sahip olan varlıklardır. Bunlara kuruluşun nakit ve kısa vadeli finansal yatırımları dahildir;

(A2) - hızla satılan varlıklar. Bunlar, yüksek bir uygulama oranına sahip olan varlıklardır. Bu gruba alacak hesapları ve diğer işletme varlıkları dahildir;

(A3) - yavaş satılan varlıklar. Bunlar, yavaş gerçekleşme oranına sahip olan varlıklardır: edinilen değerlere göre stoklar ve katma değer vergisi;

(A4) - Gerçekleştirilmesi zor varlıklar, bir kuruluşun kendi dışı varlıklarıdır.

Aynı zamanda, kuruluşun bilançosunun yükümlülükleri, yükümlülüklerin geri ödemesinin aciliyet derecesine göre düzenlenir:

(P1) en acil yükümlülüklerdir. Bunlar, yüksek geri ödeme aciliyetine sahip yükümlülüklerdir. Bu gruba ödenecek hesaplar dahildir;

(P2) - Kısa vadeli yükümlülükler, kuruluşun kısa vadeli borçlanmaları olarak kabul edilir;

(P3) - uzun vadeli yükümlülükler. Bunlar uzun vadeli yükümlülükler olan yükümlülüklerdir;

(P4) - işletmenin öz sermayesini içeren kalıcı yükümlülükler.

İncelenen kuruluşun varlıkları ve yükümlülükleri aşağıdaki sırayla gruplandırılabilir:

Aşağıdaki eşitsizliklerin tümü karşılanırsa, bilançonun likiditesi tatmin edici kabul edilir:

A1 ≥ P1;
A2 ≥ P2;
A3 ≥ P3;
A4 ≤ P4.

Bu eşitsizliklere uymak, işletmenin çözücü olduğunu ve varlıklarının herhangi bir aciliyetiyle yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyetinden bahsettiğini söylüyor. "TransEuroCom" LLC'nin 2018-2020 likidite dengesinin analizi sonucunda aşağıdaki eşitsizlikleri aldık ve ödeme gücünü değerlendirdik: Analiz, işletmedeki bilançonun likiditesinin mutlak olduğunu göstermiştir. Bu, "TransEuroCom" LLC'nin kuruluşunun mutlak sıvı olduğu anlamına gelir. Ancak bu, işletmenin bilançosunun likiditesini değerlendirmek için yeterli değildir. Likidite oranlarını hesaplamak gerekir [37].

1) mevcut likidite oranı:
KTL = (A1 + A2 + A3) / (P1 + P2)
2) Hızlı likidite oranı:
KBL = (A1 + A2) / (P1 + P2)
3) mutlak likidite oranı:
Cal = A1 / (P1 + P2)

Analiz edilen dönem için mevcut likidite oranının göstergelerinin değeri, işletmenin iyi bir gelişme eğiliminden bahsetmeyen düşüş eğilimi göstermektedir. Buna rağmen, 2018-2020'deki mevcut likidite oranı analiz edilen dönem için göstergelerin değeri düzenleyici değere ulaşmayı başardı. Bu, "TransEuroCom" LLC'de işletmenin fonlarının rasyonel kullanımı hakkında konuştuğu anlamına gelir.Bu, "TransEuroCom" LLC'ye kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirmek için kullanabilecekleri yeterli fon olduğu anlamına gelir. Hızlı likidite oranının değeri normatif değere ulaşılarak, "TransEuroCom" LLC 'nin işletme varlıklarını tam olarak finanse etmek için yeterli kısa vadeli yükümlülüklere sahip olduğunu göstermektedir. Bu, "TransEuroCom" LLC 'deki finansal durumun tatmin edici bir seviyesini göstermektedir.

Mutlak likidite oranı, tüm işletme varlıklarını geri ödeme varlıkları olarak değil, yalnızca nakit, kısa vadeli finansal yatırımlar ve alacak hesaplarını dikkate aldığını göstermektedir. Mutlak likidite oranının değeri, yükümlülüklerin yalnızca en likit varlıklar, yani nakit olarak geri ödeneceğini göstermektedir. "TransEuroCom" LLC'de yükümlülüklerini yerine getirmek için yeterli nakit vardı. Böylece, "TransEuroCom" LLC'nin 2018-2020 yılları için mutlak finansal istikrar göstergelerinin analizinden elde edilen sonuçlara dayanarak, mutlak finansal durum korunur. Böyle bir durumda, işletme envanter ve maliyetleri karşılamak için kendi işletme sermayesini başarıyla kullanmaktadır. Bu esneklik organizasyon için daha arzu edilir.

SONUÇ

Bilimsel bir çalışma yazarken, analiz edilen işletmenin ekonomik faaliyetinin etkinliğinin bir analizi yapıldı. Ayrıca işletmenin verimliliğini artırmaya yönelik teorik materyal incelendi, işletmelerin finansal durumuna ilişkin teorik bir çalışma yapıldı ve işletmenin finansal durumu analiz edildi. Çalışmanın yazılması sırasında, şirketin varlıklarının bileşimi ve yapısı analiz edildi. Analiz edilen dönemde, işletmenin mülkiyet yapısındaki en büyük pay, payı %90'ın üzerinde olan dönen varlıklar tarafından işgal edilmiştir. 2018-2020 için, işletmenin mülkiyetinin toplam yapısında dönen varlıkların payı artma eğilimindedir. Bu, kuruluşun varlıklarının yapısındaki nakit ve kısa vadeli finansal yatırımların payındaki artışla kolaylaştırılmıştır; bu, 2018 ve 2020'de sırasıyla %67 ve %74'e ulaşmıştır.

TransEuroCom LLC'nin 2018-2020 için yükümlülüklerinin bileşimi ve yapısı dikkate alındı. Yukarıda elde edilen sonuçlar, yükümlülük yapısında en büyük payın işletmelerin kendi sermayesine sahip olduğunu görmemizi sağlamaktadır. Kuruluşun yükümlülüklerinin yapısında özkaynakların payı 2020 yılına kadar

%50,2'dir. Bu rakam, analiz edilen dönem boyunca azalma eğilimindedir. Bu, bir yandan, analiz edilen dönem boyunca genel olarak ödenecek hesaplardaki artışla kolaylaştırılmıştır. 2020 yılında ödenecek hesaplar 2018 yılına göre 62 bin manat artarak pasif yapısındaki payı %16,7 olarak gerçekleşti. Bir ekonomik varlığın alacaklılarına olan borç hesaplarının büyümesi, işletmenin ödünç alınan fonlara bağımlılığının arttığını ve finansal durumda bir bozulma olduğunu gösterir ve genel olarak olumsuz bir etkiye sahiptir.

Analiz sırasında işletme bilançosunun mutlak olan likiditesi de incelenmiştir. Finansal istikrarın mutlak göstergelerinin analizinden elde edilen sonuçlara dayanarak, 2018-2020 için TransEuroCom LLC mutlak bir finansal durumu koruyor. Böyle bir durumda şirket, stokları ve maliyetleri karşılamak için kendi işletme sermayesini başarıyla kullanır. Böyle bir istikrar, organizasyon için daha çok arzu edilir.

KAYNAKÇA

1. Azerbaycan Cumhuriyeti Medeni Kanunu 28 Aralık 1999 tarihli № 779-IQ http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420111#pos=4;-122
2. Azerbaycan Cumhuriyeti «Lisans ve İzinlere İlişkin Kanun», Bakü, 2016 sayılı 176-VQ.
3. http://www.transeurocom.az
4. https://rykovodstvo.ru/exspl/4825/index.html
5. Panchenko, E.S. Bir üretim işletmesindeki ekonomist: genç bir uzmanın neyi bilmesi gerekiyor? [Metin] / E.Ş. Panchenko // Ekonomistin referans kitabı. - 2015. - Sayı 12 (150). - S.62-78.
6. Arustamov, E.A. İş Temelleri [Metin]: Ders Kitabı / E.A. Arustamov. - M.: Dashkov i K, 2015. - 230 s.
7. Panchenko, E.S. Yalın üretim: Bir ekonomistin çalışmasının ana yönleri [Metin] / E.S. Panchenko // Ekonomistin referans kitabı. - 2015. - Sayı 12 (150). - S. 28-37.
8. Pelyushkevich M.L. Ekonomik faaliyetin kapsamlı ekonomik analizi - St. Petersburg: Ders Kitabı, 2012. - 184p.
9. https://finacademy.net/materials/article/pokazateli-finansovogo-analiza-predpriyatiya

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(36)

Nazım ÇETİN*[149]

KUR'ÂN'DA MÜŞRİKLERİN İTİRAZLARINI REDDEDEN AYETLERDE EMİR SİĞASI KULLANIMI (En'âm Sûresi Örneği)

THE USE OF COMMAND MODAL IN THE VERSES IN THE QUR'AN THAT REJECT THE OBJECTIONS OF THE POLYTHEISTS

ÖZ

Bu makalede En'âm sûresinde müşriklerin ileri sürdüğü ve talepte bulundukları isteklerine yüce Allah'ın ayetlerde kullandığı emir siğalarının hangi anlamda kullanıldığı konusu üzerinde durulacaktır. Müşriklerin inkârdaki ısrarı ile ayetlerin sert ifadeler kullanarak uslûbun sertleşmesi arasında nasıl bir bağlantı olduğuna dikkat çekildi. En'âm sûresinde emir kipleri tekzib, tehdit, in'âm, iltimas, i'tibâr manalarında kullanılmıştır. Bu kiplerin içerdiği manalardan olan tehdit manasının çoğunlukta olduğu görülmüştür. Emir manasında masdar kullanımı da olmuştur. Sûrenin başındaki ifadeler nispeten yumuşak ifadelerdir. Daha sonra inkârcıların tutumları anlatılmış olup onların her türlü mucizeyi görseler de iman etmeyecekleri açıklandıktan sonra ifadeler sertleşmiş ve onlar ahiret azabı ile tehdit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: En'âm sûresi, Emir siğası, müşrikler, tehdit.

ABSTRACT

In this article, it will be focused on the meaning of the command caps used by the almighty Allah in the verses of the verses of the polytheists in the Surah An'am. It was pointed out that there is a connection between the insistence of the polytheists in denial and the hardening of the style by using harsh expressions in the verses. In Surah An'am, the imperative moods are used in the meanings of disclaimer, threat, in'am, favor, i'tibâr. It has been seen that the meaning of threat, which is one of the meanings of these modes, is in the majority. There was also the use of an infinitive in the sense of command. The expressions at the beginning of the surah are relatively soft expressions. Later, the attitudes of the deniers were explained and after it was explained that they would not believe even if they saw all kinds of miracles, their expressions became harsh and they were threatened with the punishment of the Hereafter.

Keywords: *Surah An'am, Command Modal, Polytheists, threat.*

[1] Doktora Öğrencisi. Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) ; ORCID: 0000-0003-4151-2355

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Emir siğası kullanımı Kur'an'da çok önemli bir yer tutar. Bazı ayetlerde Allah'ın emir ve yasaklarını ifade ederken bazı ayetlerde inkârcılara itab ve azarlama ifade eder. Müşriklerin tevhid, nübüvvet, ahiret ve yeniden diriliş hakkında çeşitli itirazları vardır. Yüce Allah onların bu itirazlarını çürütmüştür. En'âm sûresinde müşrikler Hz. Peygamber ile beraber melek inseydi, bu kitap ona topluca indirilmeliydi şeklindeki itirazlarda bulunmuşlardır. Ayrıca onlar "Hayat bu dünyadan ibarettir, biz bir daha diriltilecek değiliz" diyerek ahireti de inkâr ediyordu. Onların bu ve benzer itirazlarını çürütmede emir kipi önem arzetmektedir. Emir inşa üslubundan olup üstünlük ciheti ile bir fiilin yapılmasını talep etmektir.[150] Kur'ân emir kipi ile inkârcıların bu tutumunu deliller serdederek çürütmüş ve onları en sert şekilde uyarmıştır.

Müşrikler Allah'ın ayetlerini ve Hz. Muhammed'in risâletini yalanlıyordu. Yüce Allah onlara önceki kavimlerden yalanlayanların sonuna bakmalarını ve inkâr etmenin neticesinin nasıl olduğunu görmelerini istemiştir;

"قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ"

"De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra (hakikati) yalan sayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!"[151]

Bu ayetteki "سِيرُوا" ve "انْظُرُوا" ifadeleri ibret alma manasındadır. Yeryüzünde dolaşın yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu ve Allah'ın onları köklerini kazıyarak nasıl helâk ettiğine ibret için bir bakın demektir.[152] "انْظُرُوا" ifadesi bilinen bir gerçeğin inkârcılara doğruluğunu göstermek için söylenmiştir. Bu söz şuna benzemektedir; Nehrin kenarında yanınızda yürüyen kişiye avcunuza nehirden su alıp ona göstererek avcumda su var mı? diye sormak gibidir. Bu söz kişinin nefsinde kalıcı bir tesir bırakır.[153] Yani gözlerinle bak kalbinle tefekkür et manasında idrâkın talebidir.[154] Önceki milletlerin peygamberleri yalanlayıp kendilerine inen azap hakkında peygamberin size haber verdiklerinin doğruluğunu bilmek için dolaşın demektir. Bu dolaşma esnasında onların eserlerine şahit olursunuz böylece ibret kemâlet bulur, bakışınız kuvvetlenir denilmiş olur.[155] Yani gafillerin dolaştığı gibi dolaşmayın.[156] Önceki milletler için tehdit ve uyarı olmuştu. Fakat sonrakilerin eceli henüz gelmedi. Bakmak için fırsat verilmesi tehditte daha kuvvetli, Allah'ın kudretine ise daha fazla delâlet eder.[157] Hz. Peygamber önceki milletleri kuşatan azabın daha fazlasının müşrikleri de kuşatacağını bildirdi ve Allah bu vaadini Bedir gününde yerine getirdi.[158] Bunun daha fazlasının ne olduğu görmek için önceki milletlerin hallerini bilmek için yeryüzünde dolaşın denilmiştir. Bedir gününde müşriklerin kökü kazınıp yok olmadı. Önceki milletlerde sadece inananların kaldığı diğerlerinin helak edildiği kavimler olmuştur. Bu kavimlerin hallerinden ibret alıp Allah'ın onlara yaptığının aynısını yeniden yapacak

150 Ahmed Mustafa Merâğî, Ulumu'l Belâğa, Dâru'l Kalem, Beyrût, 1984, s.75; Celâlüddîn Muhammed b. Abdirrahman b. Ömer b. Ahmed el-Kazvînî, el-İzâh fî Ulumi'l-Belâğa, Thk. İbrahim Şemsüddin, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 2003, s. 116; Sadettin Teftâzânî, Muhtasaru'l-Meânî, Dâru'l-Fikr, h. 1411, yy. s. 99; Mutavvel, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1971, s. 265; Sirâcullah ved-Dîn Ebî Yakup Yusuf İbn-i Ebi Bekir Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, Miftâĥu'l-Ulûm, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1983, s. 318-319; Muhammed b. Ahmed ed-Dusûkî, Hâşiyetu't-Dusûkî ale'l-Muhtasaru'l-Meânî, el-Mektebetu'ş-Şâmile (97074) h.1230, s.164.

151 En'âm, 6/11.

152 Beydâvî, Kâdî Nâsıruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Dâru İhyâit-Turâsı'l-Arabiy, Beyrût, h.1418, II, 155; Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, el-Kurtûbî, el-Câmi Li Ahkâmi'l Kur'ân, Dâru'l-Kutubi'l Mısriyye, Kâhire, 1964.VI, 395; Celaleddin Muhammed bin Ahmed Mahalli, Celaleddin Abdurrahman bin Ebû bekir Suyûtî, Celâleyn Tefsiri, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, I, 163; Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Seâlibî, el-Cevâhıru'l Hısân fî Tefsîri'l Kur'ân, Thk. Şeyh Muhammed Ali Muavvıd ve Adil Ahmed Abdulmevcud, Dâru İhyâit-Turâsı'l-Arabiy, Beyrût, h.1418, II, 447; Ebu'l Kasım Carullah Mahmut b. Ömer b. Muhammed el-Harezmî ez-Zemahşerî, Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl ve Uyunil Ekâvil fi Vücuhit-Te'vil, Dâru'l-Kitabu'l-Arabiy, Beyrut, h.1407. II, 31.

153 Kazvînî, İzâh, s. 167.

154 Ebû Ali Fadl b. Hasen b. Fadl et-Tabersî, Mecma'ul-Beyân fî Tefsîri'l Kur'ân, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, IV, 10.

155 Fahruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, er-Râzî, Mefâtîhu'l-Ğayb, Beyrût, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-ʿArabî, 1420, XII, 488.

156 Semîn el-Halebî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Yûsuf, ed-Durru'l-Mesûn fî ʿulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn, thk.: Ahmed Muhammed el-Harrât, Dimeşk, Dâru'l-Kalem, ts., III, 547.

157 İbrâhîm b. Ömer b. Hasan Ribât b. Ali b. Ebî Bekr el-Bikâî, Nazmu'd-Durer fî Tenâsubu'l Âyât ve's-Suver, Dâru'l-Kitâbi'l-İslamiyye, Kâhire, ts. VII, 29.

158 Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, İrşâdu'l-Akli's-Selîm, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, ts, III, 114.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

kudrete sahip olduğu ve inkârcılara mühlet vermek için bunu yapmadığının anlaşılması gerekir.[159] Tarihte yaşamış ve helak olmuş kavimlerin dini yaşayış tarzları veya Allah'ı ve peygamberleri inkârları, ahlaki çöküntüleri, ticarette yaptıkları zulüm ve haksızlıklar, güçlünün zayıfı ezmesi gibi hususların tamamı ibret nazarı ile incelenmesi gerekir. Bu Allah'ın emridir. İnkârcılar ibret ile tarihe bakamadığı gibi bu azap ne zaman gelecek, tehdit ettiğin bu azabı getir diyerek peygamber ile alay etmişlerdir.

İnkârcıların hemen gelmesini istedikleri azap geldiğinde de sadece Allah'a yalvardıklarını Kur'ân haber vermektedir;

قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللهِ تَدْعُونَۚ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"De ki: Ne dersiniz, size Allah'ın azabı gelse yahut kıyamet gelip çatsa size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)!"[160]

Ayette geçen "اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللهِ" ifadesi "الموت" manasındadır. "السَّاعَةُ" ile kıyamet kastedilmiştir. " اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ" ise "اَرَاَيْتَكُمْ" 'ün cevabıdır. Sanki şöyle denilmiştir; Doğru söylüyorsanız haber verin belâ anında dua ettiğiniz kimdir?[161] Buradaki hemze istifham ve taaccub içindir.[162] Yani ne şaşılacak şey ki, azabın kaldırılması için Allah'a dua edersiniz. Fakat sıkıntı geçtiğinde yine şirke dönersiniz.

Bu iddia ettiğiniz şeyler gerçekten ilah iseler zarar ya da fayda versinler. Bunu yapamadıkları için böyle durumlarda Allah'a yalvarıyorsunuz.[163] İnsanın gerçek düşüncesi zorluk zamanlarında ortaya çıkar. Rahatlık ve rehavet anında ise nefsin esareti altında hareket eder.

Kur'ân insandan zorluk anında Allah'a yalvardığı gibi diğer zamanlarda da Allah'a kulluk ve itaat etmesini ve O'na ortak koşmamasını istemektedir. Çünkü insanı tüm sıkıntılarından Allah kurtarır.[164] Üstesinden gelemediği zorluklar karşısında sadece Allah'a yalvarıp başa çıkabildiği sıkıntıları kendisinin çözdüğünü düşünmek müşrik âdetidir. Mü'min için böyle bir durum söz konusu olamaz. Mü'min her zaman ve her yerde sadece Allah'a yalvarır, güç ve kudretin ona ait olduğunu bilir.

"قُلْ" emri bu sûrede 41 kez kullanılmıştır. Yüce Allah kâfirleri muhatap almamış ve peygamberi vasıtası ile onlara hitap etmiştir. Bu ifade Kur'ân'ın tamamında en çok En'âm sûresinde geçmektedir. Bu ifade Kur'ân'ın Hz. Peygamberin kendi sözü değil, Allah tarafından kendisine bildirilen ilahi bir kitap olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Allah peygamberine yapılan itirazlara nasıl cevap vermesi gerektiğini öğretmektedir. Bu sûrede inkârcıların inkârda ne kadar çok ısrarcı olduklarını gösteren "İnkârcılar her türlü delili görseler de iman etmeyecekler" ifadesi yer almaktadır.[165]

Tarihte yaşamış ve helâk edilmiş olan topluluklara bakıldığında azgınlıkta ileri giden ve Allah'ın emrine isyan eden kimseler olduğu görülür. Yüce Allah bu sûrede iltifat sanatı ile muhataptan gaibe geçerek inkârcılara gelmesini istedikleri azap geldiğinde sadece zalim toplulukların helâk olduğu da haber vermiştir;

قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الظّٰلِمُونَ

"De ki: Söyler misiniz; size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?"[166]

Bu ayetlerde tehdit manası vardır. Bu şekilde müşrikler başlarına gelecek azap hakkında tehdit edilmiştir. Böylece peygamber inzar görevini yerine getirmiştir. Bu ayetler Hz. Peygamberin risâletinin hak olduğunu da ortaya koymaktadır. Müşrikler peygamberliğin 6. Ve 10. yılları arasında inananlara çok büyük işkenceler etmiş ve Mekke yaşanamaz bir yer haline gelmişti. Hz. Peygamber de bu duruma çok üzülüyordu. Eğer onun elinde kendisine ait bir yetki olsa o istedikleri azabı hemen getirirdi. Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilmiştir;

159 Tâhâ, 20/128; Secde, 32/26.
160 En'âm, 6/40.
161 Vâhıdî, el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, I, 353; Muhammed Huseyin bin Mesud el-Begavî, Meâlimu't Tenzîl Fî Tefsîri'l-Kur'ân, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Dâru Tayyibe, Riyad, 1997, II, 123.
162 Beydâvî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil, II, 161.
163 Muhammed b. Âl-i b. Muhammed, eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr el-Câmi beyne Fenni'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min ilmi't-Tefsir, thk. Abdurrahman Umeyre, Dâru Kelimu't-Tayyib, Beyrût, h. 1414, II,121.
164 En'âm, 6/64.
165 En'âm, 6/25.
166 En'âm, 6/47.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

"قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْاَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ"

"De ki: Acele istediğiniz şey (azap) benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir."[167]

"لَقُضِيَ الْاَمْرُ" ifadesi "قطع" manasındadır. Hükmü kesilirdi. Bu onların helâk edilmesinden kinâyedir.[168] Bu istenen azap peygamberin kudretinde değildir.[169] Her şeyin hükmü yalnızca Allah'a aittir.[170] O zatında tek olduğu gibi fiillerinde de O'nun hükmüne tesir edebilecek kimse yoktur.

Dinin emir ve nehiyleri açısından emir sığası vücub, nebd ve ibaha ifade eder. Biz En'âm sûresinde müşriklere hitaben söylenen emir ifadelerinin, onların inadından dönmesi için Allah'ın onlara kullandığı ibret alma, tekzib, tehdit, in'âm, iltimas anlamında olanlarını inceleyeceğiz.

Tehdit ve taciz manası içeren bir diğer ayet de şöyledir;

" قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ اَلَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ"

"Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" diye sor. De ki: "Allah'ındır. O, kendi üzerine rahmeti yazmıştır. Sizi, gerçekleşmesinde asla şüphe olmayan kıyamet gününde mutlaka toplayacaktır." Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar."[171]

Bu ayetteki "قُلْ" emri ile müşriklere sorulan soru ve cevap onları susturmak ve zorla gerçeği söyletmek içindir.[172] "قُلْ لِلّٰهِ" cevabı Allah'ın kudretinin ve ilminin kemâline delâlet eder. O'ndan başka ilah olmadığına ve dengi olmadığına da delildir. Yüce Allah müşrikleri susturarak yaratıcı olduğunu, nübüvveti ve ahireti ispat etmiştir.[173] Her şeyin sahibi Allah olduğuna itiraz etmediklerine göre mülkünde O'na ortak olabilecek olan da yoktur demeleri gerekirdi. Fakat bu gerçeği kabul ettikleri halde şirk koşmaya devam etmişlerdir.

Müşrikler Hz. Peygamberi de kendi putlarına ibadet etmeye çağırıyordu. Yüce Allah Hz. Peygambere onlara şöyle demesini emretmiştir;

قُلْ اَغَيْرَ اللهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ اِنِّي اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

"De ki: "Gökleri ve yeri yoktan var eden, yediren ama yedirilmeye ihtiyacı olmayan Allah'tan başkasını mı dost edineceğim?" De ki: "Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma (denildi)."[174]

Müşrikler atalarının dinine Hz. Peygamberi çağırınca yüce Allah onlara şöyle cevap vermesini emretmiştir: Allah'tan başkasını veli mi edineyim. Yani rab olarak, ma'bud olarak ve yardımcı olarak Allah'tan başkasını mı dost edineyim.[175] Buradaki istifham inkâr içindir. Yani "Ben Allah'tan başkasını dost edinmem" demektir. Râzi Allah'ın dışındaki varlıkların dost edinilmesinin gizli şirk olduğunu söylemiştir.[176]

Bu ayette istifham ile Allah'tan başka sahte tanrılar reddedilmiştir. İstifham talebi inşâ çeşitlerindendir. Aslı ilmi faydanın elde edilmesi için anlamanın ve bilginin talep edilmesidir.[177] Diğer istifham edatlarından farklı olarak hemze ile yapılan istifhamda tasavvur ve tasdik talep olunur.[178] Müşriklerden Allah'tan başka dost ve yaratıcı olmadığı gerçeğini kabul etmeleri talep olunmaktadır. Çünkü onlar Allah'a inanmakla beraber putlara da ibadet ediyordu. Onların inanışına göre Allah öyle yüce bir varlıktır ki, bir insanın O'na ulaşması

167 En'âm, 6/58.
168 Muhammed Cemâluddîn b. Muhammed b. Saîd, el-Kâsımî, Mehâsınu't-Te'vîl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, h.1418, IV, 379.
169 Ebu's-Suûd, İrşâdu'l-Akli's-Selîm, III, 142.
170 eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, II, 139; Muhammed Reşid b. Ali Rıza b. Muhammed, Tefsîru'l-Kur'ân'il-Hakîm (Tefsîru Menâr), Hey'etu'l-Mısrıyyetu'l-Âmmetun Lil'Kutub, 1990, VII, 380.
171 En'âm, 6/12.
172 Ebu's-Suûd, İrşâdu'l-Akli's-Selîm, III, 115.
173 Bikâî, Nazmu'd-Durer, VII, 30.
174 En'âm, 6/14.
175 el-Kurtûbî, el-Câmi Li Ahkâmi'l Kur'ân, VI, 397; ; Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, Medâriku't-Tenzîl ve Hakāiku't-Te'vîl, thk. Yusuf Ali Budeyvî, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrût, 1998, I, 494.
176 Fahruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, Mefâtihu'l-Ğayb, Beyrût, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420, XXIV, 57.
177 Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, el-Belâğatu'l-Arabiyye Ususuha ve Ulûmuha ve Funûnuha, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1996, I, 258.
178 Habenneke, el-Belâğatu'l-Arabiyye, I, 260.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

mümkün değildir. Müşrikler Hz. Peygambere vahiy gönderenin zihinlerindeki Allah olmadığını düşünüyorlardı.[179] Onlar putların kendilerini Allah'a yaklaştırdığına inanıyorlardı.

"وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ" ifadesi de olumsuz emir olup özelde peygambere genel manada ise tüm müminlere müşriklerin ulûhiyyet hususundaki görüş ve düşüncelerinden uzak durmalarını emretmektedir. Onlar putların kendilerini Allah'a yaklaştıracağına inanıyor ve bu sebeple putlara ibadet ediyorlardı.

Taptıkları putlar ahirette onları terk edecek ve yardım edeceklerini umut edenleri de hayal kırıklığına uğratacaklardır. Çünkü onların kendilerine ait bir gücü yoktur. Müşriklerin onlara güç isnâd etmesi ise şaşılacak bir durumdur. Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilmiştir;

اُنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

"Gör ki, kendi aleyhlerinde nasıl yalan söylediler ve (tanrı diye) uydurdukları şeyler kendilerini nasıl bırakıp gitti!"[180]

Bu ayette müşriklerin apaçık yalanlarına teaccüp vardır.[181] Onlar dünya hayatında putlar şefaat edecek diyerek kendilerine yalan söylüyordu.[182] Gerçeği ancak ahirette onların fayda sağlamadığını görünce anlayacaklardır. Dünyada görülen varlıkların tamamı yaratılmıştır. Yaratılan varlık başka bir gücün tesiri ile meydana gelmiştir. Başkasına muhtaç olanın diğerlerine fayda sağlaması düşünülemez. Bu ise şaşılacak bir şeydir. Burada "اُنْظُرْ" emri bu teaccübün büyüklüğünü açıklamaktadır. Bu kelime bu sûrenin bir başka ayetinde şöyle geçmektedir;

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهٖ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ

"De ki: "Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları size geri verebilecek Allah'tan başka tanrı kimdir?" Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz. Onlar hâlâ yüz çeviriyorlar!"[183]

"مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهٖ" ifadesindeki "مَنْ" istifham içindir. Burada mana "Allah'tan başka getirebilecek kim varsa getirsin" şeklinde olmaktadır. Yani Allah'tan başka bunu yapabilecek kimse yoktur. O halde siz neden hâlâ size fayda ve zarar veremeyen varlıklara ibadet ederek Allah'a ortak koşuyorsunuz? Bırakın artık kendisine bile faydası olmayan varlıklara ibadet etmeyi diyerek müşriklerin yaptıklarının yanlışlığı ortaya konmuştur.

Alemdeki tüm varlıklar her an bir oluş ve bozuluş içindedir.[184] İnsanda diğer varlıklar gibi yediği gıdalar ve içtiği su ile beden bakımından her an hücresel olarak yenilenmekte ve zamanın değişmesi ile gün geçtikçe hücrelerin yenilenmesinin zayıflaması ile bir bozuluş içindedir. İnsana verilen vücut azaları günden güne insana sağladığı performansını kaybetmektedir. İnsan kendisine tayin edilen ecel geldiğinde ölecek ve ahirette yeniden diriltilerek bu azaları kendisine yeniden verilecektir. Bununla birlikte dünyada da bu azaların ansızın bir hastalık veya kaza sonucu alınması da ihtimal dahilindedir. Bütün bu oluş ve bozuluşlar bir varlıkların ilk sebebi ve yaratıcısı olan Allah'ın dilemesi ile olmaktadır.

Bu ayet Allah'ın birliğine ve peygamberin risâletinin doğruluğuna da delâlet eder.[185] Yüce Allah bu ayet ile Hz. Peygambere müşriklere karşı nasıl delil ileri sürmesi gerektiğini öğretmiştir. Allah sizi sağırlaştırıp işitme duyunuzu giderip görme gücünüzü alarak sizi köreltip hiçbir hücceti görmeyecek hiçbir sözü anlamayacak şekilde kalplerinizi mühürlerse Allah'tan başka bunları size getirip verecek ilah kimdir?[186] Bak! Ayetleri akli öncüler yönünden bazen korkutma yönünden, bazen tembih ve teşvik yönünden, bazen de

---

179 İsrafil BALCI, Vahyin Gölgesinde Siyer IV, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2018. S.392.
180 En'âm, 6/24.
181 Merâğî, Ahmed b. Mustafa, Tefsîru'l-Merâğî, Mısır, Matba'atü Mustafâ el-Bâbî, 1365/1946, VII, 97.
182 Muhammed Reşid b. Ali Rıza b. Muhammed, Tefsîru'l-Kur'ân'il-Hakîm (Tefsîru Menâr), Hey'etu'l-Mısrıyyetu'l-Âmmetun Lil'Kutub, 1990, VII, 288.
183 En'âm, 6/46.
184 Mahmut Kaya, Kındî Felsefî Risaleler, Klasik Yay. İst. 2002, s.215.
185 Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, Meâni'l-Kur'ân ve İrabuhu, thk. Abdulcelil Şelbî, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1988. II, 249.
186 Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2006, XI, 365.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

öncekilerin hallerini hatırlatma yönünden nasıl tekrar tekrar açıklıyoruz.[187] Bak! Allah'tan başka ilah olmadığını ve O'nun dışındaki varlıkların batıl olduğunu delilerle nasıl açıklıyoruz.[188] Bu soruya müşriklerin verebileceği tek cevap Allah'tır demektir. Böylece Allah onları gerçeği ikrara zorlamıştır.

Yüce Allah bu sûrede nimetlerini genelden başlayıp özele doğru hatırlatmıştır. Sûrenin sonunda da insanların bu nimetlerden hesaba çekileceğini haber vermiştir. Hesaba çekileceği nimetlerin de bu şekilde ayrıntılı olarak anlatılması da ayrı bir lütuftur. İnsanların ahirette kendilerine verilen her bir nimetten hesaba çekileceği Tekâsür sûresinin 8. Ayetinde haber verilmiştir. "Sonra o gün size verilen her bir nimetten sorguya çekileceksiniz."[189]

Nazar göz ile hissetmek ve derin derin düşünmektir.[190] Nazar sadece göz ile görmek değil fikirle görmektir. Böylece bakış harekete dönüşür. Bu ayetlerdeki emredilen bakmak düşünüp ibret alın manasındadır. Çünkü düşünmeden bakmak veya görmek bir anlam ifade etmemektedir. İnsanın çevresinde gördüğü varlıklar hakkında derin düşünmesi Allah'ın varlığını ve birliğini tanımaya götürür. Bunun örneğini En'âm sûresinde Hz. İbrâhim'in yıldızlara, aya ve güneşe ibret nazarı ile bakıp Allah'ın varlığını ve birliğini bulmasında görmekteyiz.

İnkârcıların iman etmemek için ısrar etmesi karşısında Kur'ân onların ahiretteki hallerini anlatır. Yardım ve şefaat beklentileri de boşa çıktıktan sonra onlara azabı tadın denilmiştir;

وَلَوْ تَرَى اِذْ وُقِفُوا عَلٰى رَبِّهِمْۗ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّۗ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَاۗ قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

"Rablerinin huzuruna getirilirken sen onları bir görsen! Allah "Bu (yeniden dirilme haberi) hak değil miymiş?" diyecek. Onlar da "Evet rabbimize andolsun ki öyleymiş" diyecekler. Allah da "inkâr ettiğinizden dolayı tadın azabı!" diyecek." (En'âm, 30)

Bu ayette "فَذُوقُوا الْعَذَابَ" ifadesi tehdit maksadı ile söylenmiş olup hissetmekten istiaredir. Tatmak cismi hissetmenin en kuvvetli olanıdır. Burada cildin hissetmesi dilin tatmasına benzetilmiştir. [191] Tatmak yemek ve içmekle olur.[192] Azap ise tadılacak bir yemek olmadığı halde tadılacak bir şeye benzetilmiştir. Bu ayet aynı zamanda ahiretin gerçekleşmesinin kesinliğine delildir.

Yeniden dirilmeyi inkâr etmelerinden dolayı ahiret azabına uğratılacaklardır. Çünkü müşrikler hayat bu dünya hayatından ibarettir diyorlardı. Onlar dünya zevklerine dalıp ahireti reddediyordu. Bu nedenle dünya zevklerini tattığınız gibi ahiretin azabını da tadın denilmiştir. Bu ifade onların azabını daha da artıracaktır.

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَۗ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْساً اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِي اِيمَانِهَا خَيْراًۗ قُلِ انْتَظِرُوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ

"(İnanmak için) ille de kendilerine meleklerin gelmesini veya rabbinin gelmesini ya da rabbinden bazı işaretlerin gelmesini mi bekliyorlar? Daha önce inanmamış yahut inancı sayesinde bir iyilik yapmamış kimseye, rabbinden bazı işaretler geldiği gün iman etmesi fayda sağlamaz. De ki: "Bekleyin! Şüphesiz biz de beklemekteyiz." (En'âm, 158)

Bu ayette "انْتَظِرُوا" emri tehdit için kullanılmıştır. "انتظر" kelimesi bir süre beklemek[193] ve gözetlemek[194] manalarına gelir. Müşriklerin bir an evvel gelmesini istedikleri azap onlar için daha gelmeden azap haline gelmiştir. Çünkü onlar için bu azabın gelip gelmeyeceğini beklemek daha da büyük endişe kaynağı olmuştur.

187 Beydâvî, Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vil, II, 162.
188 Ebu'l Fida İsmail b. Ömer, İbn Kesîr, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, h. 1419, III, 257.
189 Tekâsür, 102/8.
190 İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mekrem, Lisânu'l- Arab, Beyrût, ts, V, 215; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Farabî el-Cevherî, es-Sıhah Tâcu'l-Luğa ve Sıhahu'l-Arabiyye, thk. Ahmed Abdul Ğafur Attar, Dâru'l İlmu Lil-Melâyîn, Beyrût, 1987, II, 830.
191 Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed Tâhir, İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, Dâru't-Tûnusiyyetü Li'n-Neşr, Tûnus, 1984, VII, 188; es-Seâlibî, el-Cevâhiru'l Hısân fî Tefsîri'l Kur'ân, II, 456.
192 İbn Manzûr, Lisânu'l- Arab, X, 111.
193 İbn Manzûr, Lisânu'l- Arab, V, 219.
194 İbn Manzûr, Lisânu'l- Arab, XIV, 81.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

İnkârcılar ancak şu üç şeyden birinin gelmesi ile iman eder. Birincisi meleklerin gelmesidir. Meleklerden murad canlarını almak için gelen meleklerdir. Çünkü bu melekler geldiğinde hakikat meydana çıkar. Her kâfir ölüm anında iman etmek ister. Fakat bu iman fayda vermez. Zira bu hal ümitsizlik halidir. Yahut meleklerden kasıt azap için gelen meleklerdir. İkincisi Allahü Teâlâ'nın gelmesidir, bu muhaldir. Üçüncüsü bazı ayetlerin gelmesidir. Bundan maksat kıyametin evvelinde olacak büyük alametlerdir. Çünkü bu alametlerin ortaya çıkması ile teklif zamanı geçtiğinden iman kabul olmaz.[195]

Bu sûrede inkârcıların her türlü delili görseler de iman etmeyecekleri haber verilmiştir.[196]

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَوْلَادَكُمْ مِّنْ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ

"De ki: Gelin, rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. İşte bunları Allah size emretti; umulur ki düşünüp anlarsınız." (En'âm, 151)

En'âm sûresinde emir kipleri tekzib, tehdit, in'âm, iltimas, i'tibâr manalarında kullanılmış olmakla birlikte tehdit manasının çoğunlukta olduğu görülür. Emir manasında masdar kullanımı da olmuştur. 151. ayette "احسانا" kelimesi "افعال" babında masdar olup emir manasındadır.

Bu sûrede Hz. Peygambere müşriklerle nasıl mücadele etmesi gerektiğini ve onların batıl inançlarının nasıl yok edilip tevhid inancının yeniden tesis edilmesinin metodları anlatıldığı için emir kipi çok fazla kullanılmıştır. Bu sûre tevhid inancını kendi içinde tekrarlanmayan şekillerde anlatmaktadır. Yani her sunum bir başka şekilde anlatılmıştır. Cahiliye arapları birçok şekilde şirke düştüğü için onların bu davranışlarının açıklanması da değişik sunumlar şeklinde olmuştur. Bu sûrede takrir, telkin ve istifhamı takriri uslubu kullanıldığından bu anlatım tarzında emir kipleri kullanımı da çok fazla olmaktadır. Yine bu sûrede Hz. Peygamberin ve müminlerin gönlü teskin edilmiştir. Peygambere öğretilen müşriklerin delillerini çürütecek bilgiler "İnkârcılara söyle" diyerek bildirilmiştir. Bu öğretim şekli de Allah'ın yardımının peygamber ile beraber olduğunu göstermektedir.

İstifham kullanılarak şirkin reddedildiği bir diğer ayet ise şöyledir;

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْ رَبًّا وَّهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ

"De ki: "Allah her şeyin rabbi iken ben O'ndan başka bir rab mi arayacağım?" Herkesin yaptığının sonucu kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz rabbinizedir ve O, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir." (En'âm; 164)

"اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْ رَبًّا" ifadesindeki hemze istifhamı inkaridir. Burada istifhamı inkari kullanarak Allah'tan başka ilah olmadığı ve Allah'tan başka ilah aramanın da batıl ve boşa bir çaba olduğu anlatılmıştır. Bu ifadede şöyle bir mana ortaya çıkmaktadır; Ben Allah'tan başka bir ilah aramam, siz de aramayın. Çünkü O her şeyin Rabbidir. O tekdir. O'nun dışındaki varlıklar ise çoktur. O çokları bir araya getirip düzene koymuştur. O daim var olan süreklidir. Diğer yaratılmış varlıklar ise sonlu olan süreksiz varlıklardır.[197]

SONUÇ

Bu sûrenin ana konusu olan tevhid müşrikler muhatap alınmadan iltifat yöntemi ile Allah'ın büyüklük ve azameti ortaya konulmuştur. En'âm sûresinde Hz. Peygambere "قُلْ" emri ile hitap edilerek şirkin batıl olduğunu nasıl ispat etmesi gerektiği ve bu hususun müşriklere nasıl anlatılması gerektiği öğretilmiştir. Tevhidin iki irade ve kudreti kabul etmeyeceği, güç ve kudretin yegâne sahibinin Allah olduğu anlatılmıştır. Allah'ın tek ve eşsiz ilah olduğunu müşriklere anlatmak için şu soruların onlara sorulması gerekmektedir. Birinci soru yeri, gökleri, insanı, kâinatı yaratan kimdir? İkinci soru insanlara ve tüm yaratılmışlara rızık veren kimdir? Üçüncüsü insanlara fayda ve zarar verme gücüne sahip olan kimdir? Dördüncüsü insanlara sahip oldukları hayatı, vücudu, azalarını veren kimdir? Beşincisi insanlar başlarına bir zarar geldiğinde kime

195 Mehmet Vehbi, Hulâsatu'l Beyan, Üçdal Neşriyat, İst. 1966, IV, 1500.
196 En'âm, 6/25.
197 Mahmut Kaya, Kındî Felsefî Risaleler, s.211.

yalvarırlar? Bu soruların tümüne verilecek cevap Allah olduğu için O'nun hiçbir şekilde eşi, benzeri ve ortağı olmadığı kanıtlanmış oluyor. Çünkü tüm bunları veren Allah'tır. O'nun dışında bir varlığın bunları verdiğini veya vermekte Allah'a yardımcı olduğunu iddia etmek şirktir. Bu sûrede kullanılan emir ifadelerine baktığımızda müşriklerin şirk koşmakta ısrarcı tutumlarına Allah'ın gazabının ne kadar büyük olduğu görülür. En'âm sûresinde emir kipleri tekzib, tehdit, in'âm, iltimas, i'tibâr manalarında kullanılmış olmakla birlikte tehdit manasının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu ifadeler ile müşrikler en şiddetli şekilde uyarılmış, korkutulmuş ve tehdit edilmiştir. Emir kipi kullanılması Allah'ın yüceliğini ve hükümranlığını da göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Ahmed Mustafa Merâğî, Ulumu'l Belâğa, Dâru'l Kalem, Beyrût, 1984.
2. Beydâvî, Kâdî Nâsıruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Dâru İhyâit-Turâsı'l-Arabiy, Beyrût, h.1418.
3. Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, el-Belâğatu'l-Arabiyye Ususuha ve Ulûmuha ve Funûnuha, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1996.
4. Celaleddin Muhammed bin Ahmed Mahalli, Celaleddin Abdurrahman bin Ebû bekir Suyûtî, Celâleyn Tefsiri, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, ts.
5. Celâlüddîn Muhammed b. Abdirrahman b. Ömer b. Ahmed el-Kazvînî, el-Îzâh fî Ulumi'l-Belâğa, Thk. İbrahim Şemsüddin, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 2003.
6. Ebu'l Kasım Carullah Mahmut b. Ömer b. Muhammed el-Harezmî ez-Zemahşerî, Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl ve Uyunil Ekâvil fi Vücuhit-Te'vil, Dâru'l-Kitabu'l-Arabiy, Beyrut, h.1407.
7. Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Seâlibî, el-Cevâhıru'l Hısân fî Tefsîri'l Kur'ân, Thk. Şeyh Muhammed Ali Muavvıd ve Adil Ahmed Abdulmevcud, Dâru İhyâit-Turâsı'l-Arabiy, Beyrût, h.1418.
8. Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, el-Kurtûbî, el-Câmi Li Ahkâmi'l Kur'ân, Dâru'l-Kutubi'l Mısriyye, Kâhire, 1964.
9. Ebû Ali Fadl b. Hasen b. Fadl et-Tabersî, Mecma'ul-Beyân fî Tefsîri'l Kur'ân, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, ts.
10. Ebu'l Fida İsmail b. Ömer, İbn Kesîr, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, h. 1419.
11. Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Farabî el-Cevherî, es-Sıhah Tâcu'l-Luğa ve Sıhahu'l-Arabiyye, thk. Ahmed Abdul Ğafur Attar, Dâru'l İlmu Lil-Melâyîn, Beyrût, 1987.
12. Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, Meâni'l-Kur'ân ve İrabuhu, thk. Abdulcelil Şelbî, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1988.
13. Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, İrşâdu'l-Akli's-Selîm, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, ts.
14. el-Vâhıdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali, el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Beyrût, h. 1415.
15. Fahruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, er-Râzî, Mefâtîhu'l-Ğayb, Beyrût, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420.
16. Fahruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, Mefâtihu'l-Ğayb, Beyrût, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420.
17. İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mekrem, Lisânu'l- Arab, Beyrût, ts.
18. İbrâhîm b. Ömer b. Hasan Ribât b. Ali b. Ebî Bekr el-Bikâî, Nazmu'd-Durer fî Tenâsubu'l Âyât ve's-Suver, Dâru'l-Kitâbi'l-İslamiyye, Kâhire, ts.
19. İsrafil BALCI, Vahyin Gölgesinde Siyer IV, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2018.
20. Mahmut Kaya, Kındî Felsefî Risaleler, Klasik Yay. İst. 2002.

21. Mehmet Vehbi, Hulâsatu'l Beyan, Üçdal Neşriyat, İst. 1966.
22. Merâğî, Ahmed b. Mustafa, Tefsîru'l-Merâğî, Mısır, Matba'atü Mustafâ el-Bâbî, 1365/1946.
23. Muhammed b. Âl-i b. Muhammed, eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr el-Câmi beyne Fenni'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min ilmi't-Tefsir, thk. Abdurrahman Umeyre, Dâru Kelimu't-Tayyib, Beyrût, h. 1414.
24. Muhammed Cemâluddîn b. Muhammed b. Saîd, el-Kâsımî, Mehâsınu't-Te'vîl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, h.1418.
25. Muhammed Huseyin bin Mesud el-Begavî, Meâlimu't Tenzîl Fî Tefsîri'l-Kur'ân, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Dâru Tayyibe, Riyad, 1997.
26. Muhammed b. Ahmed ed-Dusûkî, Hâşiyetu't-Dusûkî ale'l-Muhtasaru'l-Meânî, el-Mektebetu'ş-Şâmile (97074) h.1230.
27. Muhammed Reşid b. Ali Rıza b. Muhammed, Tefsîru'l-Kur'ân'il-Hakîm (Tefsîru Menâr), Hey'etu'l-Mısrıyyetu'l-Âmmetun Lil'Kutub, 1990.
28. Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed Tâhir, İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, Dâru't-Tûnusiyyetü Li'n-Neşr, Tûnus, 1984.
29. Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, Medâriku't-Tenzîl ve Hakāiku't-Te'vîl, thk. Yusuf Ali Budeyvî, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrût, 1998.
30. Sadettin Teftâzânî, Muhtasaru'l-Meânî, Dâru'l-Fikr, yy. h. 1411.
31. Sadettin Teftâzânî, Mutavvel ale't-Telhîs, Matba-i Âmire,İst, 1891.
32. Semîn el-Halebî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Yûsuf, ed-Durru'l-Mesûn fî ʿulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn, thk.: Ahmed Muhammed el-Harrât, Dimeşk, Dâru'l-Kalem, ts.
33. Sirâcullah ved-Dîn Ebî Yakup Yusuf İbn-i Ebi Bekir Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, Miftâĥu'l-Ulûm, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1983.
34. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Câmiʿu'l-beyân ʿan te'vîli âyi'l-Kur'ân, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2006.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(37)

Osman KANAT[198]

OKUL KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME: BİR DEVLET OKULU ÖRNEĞİ[199]

A STUDY ON SCHOOL CULTURE: A PUBLIC SCHOOL EXAMPLE

ÖZ

Bu araştırmada amaç, öğretmenler yönüyle bir devlet okulunda okul kültürünün algılanma düzeyini ortaya koymaktır. Bunu yaparken okulda var olan okul kültürünün okuldaki öğretmenlerin cinsiyet, kıdem ve branşlarına göre farklı algılanıp algılanmadığı da inceleme konusu yapılmıştır. Araştırmada, Terzi (2005) tarafından kültürel yapıyı ölçmek için geliştirilen Okul Kültürü Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya 2016-2017 eğitim öğretim yılında okulda görev yapan tüm öğretmenlerin katılımı sağlanmıştır. Araştırmada kullanılan örgüt kültürü ölçeği dört boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: Destek kültürü, görev kültürü, bürokratik kültür ve başarı kültürüdür. Araştırma sonuçlarına göre devlet okulunda görev yapan öğretmenler arasında görev kültürünün başat kültürel boyut olduğu ortaya çıkmıştır. Bürokratik kültürün de en düşük kültürel boyut olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul Kültürü, Örgüt Kültürü, Aidiyet, Öğretmen.

ABSTRACT

The aim of this research is to reveal the level of perception of school culture in a public school by teachers. While doing this, whether the school culture existing in the school is perceived differently according to the gender, seniority and branch of the teachers in the school was also examined. The School Culture Scale, which was developed by Terzi (2005) to measure cultural structure, was used in the study. All teachers working in the school in the 2016-2017 academic year participated in the research. The organizational culture scale used in the research consists of four dimensions. These are support culture, duty culture, bureaucratic culture and success culture. According to the results of the research, it has been revealed that the duty culture is the dominant cultural dimension among the teachers working in public schools. It has been determined that bureaucratic culture is also the lowest cultural dimension.

Keywords: *School Culture, Organizational Culture, Belonging, Teacher.*

[198] Ayvalı Şehit Salim Maraş İmam Hatip Ortaokulu, Milli Eğitim Bakanlığı. Okul Müdürü; kanat_osman@hotmail.com; ORCID: 0000-0002-5856-2722

[199] Yazarın tezsiz lisans bitirme projesinden üretilmiştir.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Okul; toplumu düzenleyen ve geleceğe yön veren, toplum üyelerini yetiştiren bir kurumdur. Okul, doğduğu anda topluma hiçbir yararı olmayan insana bir kültür kazandırarak, onu sosyalleştirerek, üretken hale getirerek toplumun etkin bir üyesi haline getirir (Başaran, 1993). İnsanı sosyalleştirmesi ve etkili bir kültürel yapıya sahip olmasını sağlamak eğitimin dolayısıyla da okulun sosyal yönünün oluşturmaktadır. Bu görevler yerine getirilirken okul ortamında mevcut olan kültürün toplumun şekillenmesinde önemli bir etkisi vardır.

Kültür, kurumda çalışanlar tarafından paylaşılmış değerler, anlayışlar, inançlar ve düşünce biçimlerinden oluşmaktadır. Kültür, bireylerin değer verdiği şeyleri, uyuşmazlık yaşadıkları konuları, anlaşmazlık durumlarında nasıl davranılacağını belirler. Her insanın kendinin ve içerisinde bulunduğu çevresinin bir kültür ortamı olduğu gibi okullarında kendilerine özgü bir kültürleri oluşmaktadır. Okulların kültürünü şekillendiren en önemli unsur ise çalışanların içerisinde bulunduğu çevrenin kültürüdür. Okul kültürünün oluşturulması ve korunmasında okul yöneticilerine büyük iş düşmektedir. Okulda öğrenme ortamını etkileyen kültürel unsurları belirleyen ve bu unsurları okulun hedefleri doğrultusunda geliştiren, çevredeki var olan kültürden de okulun ne derece etkilenme derecesini kontrol edip çevrelerini etkileme gayreti gösteren öğretmen ve yöneticiler, okulun en önemli vazifesi olan öğretme vazifesini yerine getirebilirler.

Okul kültürü, okulda yer alan tüm paydaşlara örgütsel kimlik duygusunu verebildiği ölçüde gelişmiştir denebilir. Okulda mevcut olan okul kültürü, kişiyi okulun bir parçası olduğunu hissini veriyor ve kişinin okulla bağ kurmasını, okula bağlanmasını sağlıyorsa, oradaki kültürün güçlü ve etkili olduğundan bahsedilebilir. Bununla birlikte, okula yeni katılanlara okulda yapılması gerekenleri ve uyulması gereken kuralları aktarma konusunda yetersiz kalınıyorsa o okulda bir okul kültüründen bahsetmek mümkün olamamaktadır.

Türkiye'de okul ve öğretmenlerin hangi özelliklere sahip olmaları gerektiğini yıllar öncesinden Başöğretmen Atatürk: "Okul genç beyinlere; insanlığa hürmeti, millet ve memlekete sevgiyi, şerefi, bağımsızlığı öğretir... Bağımsızlık tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takip edilmesi en uygun olan en güvenli yolu belletir... Memleket ve milleti kurtarmaya çalışanların aynı zamanda mesleklerinde birer namuslu uzman ve birer bilgin olmaları lazımdır. Bunu sağlayan okuldur. Ancak bu şekilde her türlü teşebbüsün mantıklı sonuçlara ulaşması mümkün olur." diyerek ifade etmiştir (Çakır, 2007).

Bu çalışmada, devlet okulunda görev yapan öğretmenlerin Okulda mevcut örgüt kültürünü algılayış biçimlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda, devlet okulunda örgüt kültürünün algılanış düzeyinden hareketle, bunu geliştirici eğitim ve yönetim politikalarının işe koşulması sağlanabilecektir.

Bu çalışma yapılırken veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket, tüm öğretmenlere dağıtılmıştır. Öğretmenlerin de kendilerine verilen anketleri samimiyetle doldurdukları kabul edilmektedir. Verilen tüm anketlerin geri dönmüş olması, bu samimiyetin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra anket sonuçları SPSS programında incelenerek yorumlanmıştır.

YÖNTEM

Bu başlık altında araştırma yöntemi, araştırma evreni, araştırma için kullanılan veri aracının uygulanması ve elde edilen veri analizlerinde kullanılan yöntem açıklanmaktadır. Yapılan araştırmada "genel tarama modeli" kullanılmıştır. Kullanılan genel tarama modeli, örgüt hakkında genelleyici bir kanıya ulaşmak hedefi ile örgütün tümü veya o örgüt içerisinde alınacak bir gurup örneklem aracılığıyla yapılan tarama çalışmalarıdır (Karasar, 2007:77-79).

Çalışma Evreni

Araştırmanın evrenini Ankara ili Keçiören İlçesinin bir lisesinde görev yapan 67 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni tümüne ulaşılabilir olduğu için örneklem alma gereksiz görülmüş, veriler tüm evren üzerinden sağlanmıştır.

Araştırma yapılan okul 2013 yılında eğitim öğretime başlamıştır. Keçiören ilçesinin merkezi yerinde sayılabilecek okulun öğrencileri ise daha çok Keçiören'in kenar mahalleleri olan Sancaktepe, Yayla, Atapark, ile Şentepe bölgesinden gelmektedir. Sosyo ekonomik olarak orta ve alt gruptaki ailelerin çocukları tarafından

tercih edilen bir okul görünümündedir. Başlangıçta beş yüz olan öğrenci sayısı ikinci yılında bine yaklaşmış olup 67 öğretmen ve 5 yönetici ile eğitim öğretime devam etmektedir.

Lise olmasına rağmen bünyesinde ortaokul da barındırmaktadır. 12 sınıf ortaokul ve 23 lise sınıfı olmak üzere toplamda 35 sınıf ile eğitim öğretim yapılmaktadır. Sınıftaki öğrenci sayılarına bakıldığında 30 ortalamanın altında olması nedeniyle ideal sınıf mevcutları ile eğitim öğretimin yürütüldüğü söylenebilir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada katılımcı öğretmenlerin okul kültürüne ilişkin algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Bunun için de Terzi (2005) tarafından ilköğretim okullarında kültürel boyutları tespit etmek amacıyla geliştirilen ve Coşgun (2014:118) tarafından gözden geçirilerek yeniden düzenlenen ve "Örgüt Kültürünün Öğretmenlerin İş ve Yaşam Doyumları Üzerindeki Etkileri" adlı araştırmada kullanılmış versiyonundan yararlanılmıştır.

Anketin birinci bölümünde katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla sorulan sorular yer almaktadır. İkinci bölümde de okul kültürü boyutları ile ilgili ölçek maddeleri ile mevcut okul kültürünün algılanış düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Kullanılan ölçekte okul kültürünün dört alt boyutu vardır. Toplam 16 sorudan oluşan ölçekte yer alan bu dört boyut şunlardır: Destek kültürü, bürokratik kültür, başarı kültürü, görev kültürü.

Ölçekteki 1-4. Maddeler destek kültürünü, 5-8. Maddeler bürokratik kültürü, 9-12. Maddeler başarı kültürünü, 13-16. Maddeler de görev kültürünü ölçmeye yöneliktir. Aşağıda anılan kültür boyutlarının kapsamı özetlenmeye çalışılmıştır (Terzi,2005:423-443)

1. Destek kültürü: Destek kültürünün ön planda olduğu örgütlerde kişiler arasındaki ilişki ve güven en temel unsurlardır. Örgütü oluşturan üyeler arasındaki ilişkilerin ana teması güvendir. Bağlılık çok önemlidir. Başarı için yüksek beklenti içerisinde olma, sorunların çözümünde birliktelik önemlidir.

2. Bürokratik kültür: Bürokratik kültürlerin hakim olduğu örgütlerde yasal yapı ön plandadır. Bu örgütlerde rasyonellik önemlidir. Kişiler arası ilişkiler yok denecek kadar azdır. Bu örgütlerde kültür, yöneticilerin uygulamalardaki kontrol isteği yoluyla aktarılır. Yöneticiler örgütü kontrol etmek üzere tanımlamalar yaparlar. Kuralları ve mevcut standartları takip etme eğilimi oldukça güçlüdür.

3. Başarı Kültürü: Başarı kültürünün hâkim olduğu örgütlerde önemli olan başarıya ulaşmaktır. İşler yapılıyorsa, amaçlar gerçekleştiriliyorsa kuralların pek önemi yoktur. Bireysel sorumluluk önemlidir. Sorunların çözümünde uygun yollar bulunur. İşini severek ve başarılı bir şeklide gerçekleştirilen üyelerine destek veren örgütleri anlatır.

4. Görev kültürü: Bu tür örgütlerin odak noktası örgütün amaçlarıdır. Daha çok iş merkezli örgütlerde karşılaşılmaktadır. Örgütteki her şey amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilir. Bireylerin amaçları görmezden gelinir, örgütsel amaçlar ön plandadır.

Tablo 1'de araştırmada kullanılan ölçek maddeleri ve boyutları yer almaktadır. Anılan tablo incelendiğinde her alt boyutun 4'er maddeden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 1. Ölçek Maddelerinin Boyutlara Göre Dağılımı

Kültür Boyutları	**Ölçek Maddesi**
Destek Kültürü	Herkes uygulamalarla ilgili görüşlerini açıkça ifade edebilir.
	Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için "anlayışı" hâkimdir.
	Kişisel duygu ve düşünceler paylaşılır.
	Herkes birbirinin fikir ve görüşlerine saygılıdır.
Bürokratik Kültür	Hiyerarşiye önem verilir.
	Yöneticiler, kurallara uyulmasını hatırlatır.
	İşlerle ilgili çok fazla toplantı yapılır
	Çalışanlar arasında ilişkiler resmidir.
Başarı Kültürü	Diğer okullardan daha iyi olmak için çalışmak esastır.
	Herkes öğrencilerin akademik çalışmaları için çalışır.
	Mesleki amaçlar için çalışmak takdir gören bir davranıştır.
	Herkes işini iyi yapmanın bir biçimde karşılığını alır.
Görev Kültürü	Programda belirlenen işleri yapmak birinci önceliklidir.
	Okulun amaçlarını gerçekleştirmek için yeterince çaba harcanır.
	Yanlışı kimin yaptığı değil, sonuçları tartışılır.
	İlk defada doğru yapmak amaçlanır.

Anket maddeleri değerlendirme cetveli, Tablo 2'de verilmiştir. Burada da görüleceği gibi, araştırmada kullanılan beşli değerlendirme ölçeğine uygun olarak elde edilen ağırlıklı ortalama puanlarının derecelendirilmesi ve yorumlanması: i4.20-5.00 her zaman; 3.40-4.19 çoğu zaman; 2.60-3.39 bazen; 1.80-2.59 nadiren ; 1.00-1.79 hiçbir zaman aralıkları şeklindedir.

Tablo 2. Anket Soruları Değerlendirme Cetveli

Katılma düzeyi	**Puan aralığı**
Her zaman	4.20-5.00
Çoğunlukla	3.40-4.19
Bazen	2.60-3.39
Nadiren	1.80-2.59
Hiçbir zaman	1.00-1.79

Verilerin Analizi ve Ölçeğin Güvenirliği

Anketler aracılığıyla elde edilen veriler için SPSS 20 (Statistical PaekagForSocialSciences) programı kullanılmıştır. Öğretmenlerin okul kültürü düzeylerinin cinsiyet, medeni durum ve branş değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklemlert-testi (IndependentSamples t-test) ve tek faktörlü varyans analizi (one-way ANOVA) uygulanmıştır (Coşgun, 2014:118).

Öğretmenlerin kurum kültürlerine ilişkin ölçeğin güvenirliğine Countach Alpha katsayısı ile bakılmıştır. 16 maddelik beşli likert tipi kurum kültürü ölçeğinin Countach Alpha katsayısı 0.842 dir.

Terzi (2005) tarafından yapılan okul kültür ölçeğinin güvenirliliği iç tutarlılık birinci alt boyuta ilişkin Countach Alpha katsayısı 0.88, ikinci alt boyuta ilişkin Countach Alpha katsayısı 0.82, üçüncü alt boyuta

ilişkin iş tutarlılık katsayısı 0.760, dördüncü alt boyuta ilişkin Crountach Alpha katsayısı 0.840 olarak hesaplandığı görülmüştür. (Coşgun, 2014:118).

BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular, alt amaçlara ilişkin bulgular, yorumlar, ana başlıkları yer almaktadır.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Ankara'daki lisede yürütülen araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri tablolar halinde düzenlenmeye çalışılmıştır. Nitekim öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	**f**	**%**
Kadın	36	53.7
Erkek	31	46.3
Toplam	67	100

Tablo 6'ya göre araştırmaya katılanların % 53.7 si kadın, % 46.3'ü erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2016-2017 eğitim öğretim yılı I. dönem İstatistikleri incelendiğinde (meb.gov.tr, 2017) Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı imam hatip liselerinde çalışan öğretmen öğretmenlerin %50.80'i erkek, %49.20'si ise kadındır. İmam hatip ortaokullarında çalışan öğretmenlerin ise %45.40'ı erkek, % 54.60'ı ise kadındır. İncelenen kurum lise olarak geçse de bünyesinde ortaokul bulunduğundan ortaya çıkan verilerin MEB'in istatistikleri ile benzer sonuçlar gösterdiği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre dağılımı Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Kıdeme Göre Dağılımı

Kıdem	**f**	**%**
1-7 yıl arası	9	13.4
8-15 yıl arası	22	32.8
16 yıl ve üzeri	36	53.7
Toplam	67	100

Araştırmaya katılan öğretmenlerin kıdem süreleri incelendiğinde 16 yıl ve üzerinde görev yapan öğretmenlerin oranının %53.7ile tüksek çıktığı tespit edilmiştir. öğretmenlerin %32.8'i 8-15 yıl arası kıdeme sahipken, % 13.4'ü de 1-7 yıl arası kıdeme sahiptir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaşa göre dağılımı ise Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Yaşa Göre Dağılımı

Kıdem	**f**	**%**
22-35 yaş arası	11	16.4
36-45 yaş arası	32	47.8
46 yaş ve üzeri	24	35.8
Toplam	67	100

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaşları incelendiğinde 16-45 yaş aralığındaki öğretmenlerin oranının % 47.8 ile en yüksek çıktığı tespit edilmiştir. 22-35 yaş arası öğretmenlerin oranı ise %16.4 ile en düşük çıkmıştır. 46 yaş ve üzeri öğretmenlerin oranı ise %35.8'dir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin branşlara göre dağılımı Tablo 7'de verilmektedir.

Tablo 7. Öğretmenlerin Branşlara Göre Dağılımı

Kıdem	**N**	**%**
Türkçe, İngilizce ve Sosyal Bilimler	23	34.4
Matematik ve Fen Bilimleri	18	26.9
Din Kültürü ve Meslek Dersleri (Arapça)	17	25.4
Diğer (Teknoloji tasarım, Beden Eğitimi, Görsel Sanatlar, Rehberlik, Müzik, Bilişim Teknolojileri)	9	13.4
Toplam	67	100

Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 34,4'ü Türkçe, İngilizce ve Sosyal Bilimler branşı öğretmenleri iken, % 26.4 ü ise Matematik ve Fen bilimleri branşlarındandır. Okulun imama hatip olmasından dolayı İmam Hatip Meslek dersleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile Arapça öğretmenlerinin oranı da % 25.4 ile yüksek çıkmıştır. en düşük oranın %13.4 ile diğer (Teknoloji tasarım, Beden Eğitimi, Görsel Sanatlar, Rehberlik, Müzik, Bilişim Teknolojileri) branşlarda olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların Örgüt Kültürüne İlişkin Algıları

Yapılan çalışmada öğretmenlerin örgüt (okul) kültürüne ilişkin algıları dört alt boyutta analiz edilmiştir. Destek kültürü, bürokratik kültür, başarı kültürü ve görev kültürüne ilişkin öğretmen algıları ile ilgli sayısal veriler Tablo 8'de verilmektedir.

Tablo 8. Öğretmenlerin Örgüt Kültürüne İlişkin Algılarının Dağılımı

Kültürel Boyutlar	**f**	$\bar{X}$	**ss**
Destek Kültürü	67	3.94	2.81
Bürokratik Kültür	67	3.66	1.94
Başarı Kültürü	67	4.04	2.56
Görev Kültürü	67	4.08	2.02
Tüm Boyutlar	67	3.99	2.33

Tablo 8'e göre okulda görev yapan öğretmenlerin okul kültürü algılarının yüksek ($\bar{X}$=3.99) olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin okul kültürü algılarının yüksek olması Okulda bir kurum kültürü oluşmuş olduğunu ve bu kurum kültürün de okulun en önemli ögesi olan öğretmenler tarafından benimsendiğini göstermektedir. Okul kültürü algısının yüksek çıkmış olması okul amaçlarını gerçekleştirme bağlamında anlamlı bir gösterge olarak kabul edilebilir. Öğretmenlerin örgüt kültürü alt boyutlarındaki algılarına bakıldığında ise en yüksek algı düzeyinin görev kültüründe ($\bar{X}$=4.08) olduğu, ikinci sırada başarı kültürünün ($\bar{X}$=4.04), üçüncü sırada destek kültürünün ($\bar{X}$=3.94) olduğu, son sırada ise bürokratik kültürün($\bar{X}$=3.66) olduğu görülmektedir.

Öğretmen algıları arasında görev kültürü algısının yüksek çıkması kurum açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Zira görev kültürü algısının yüksek çıkması örgüt yöneticilerinin kurumsal ve örgütsel amaçlar için gösterdikleri çabanın öğretmenler tarafından da benimsendiğinin bir ifadesidir. Ayrıca bürokratik kültürün son sırada çıkması ise okul yöneticilerin öğretmenlere karşı baskıcı ve kurallara dayalı bir yönetim tarzı sergilemedikleri sonucuna varılmasına neden olmuştur. Destek kültürü algısının da üçüncü sırada çıkmasına rağmen yüksek bir ortalamaya sahip olması, öğretmenler arasında dayanışma olduğunun göstergesidir. Terzi (2006) tarafından Giresun ilinde örgüt kültürü ile ilgili yapmış olduğu çalışmada da okul kültürü boyutları içerinde "görev kültürü" ilk sırada çıkmıştır.

Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Örgüt Kültürü Algıları

Öğretmenlerin cinsiyet, kıdem ve branşlarına göre okul kültürüne ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırmada incelenen konular arasındadır.

Öğretmenlerin cinsiyetlere göre örgüt kültürü algıları Tablo 9'da verilmektedir.

Tablo 9. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Örgüt Kültürüne İlişkin Algılarının Dağılımına Yönelik Anlamlılık Testi

Kültürel Boyutlar	**Cinsiyet**	**n**	$\bar{X}$	**ss**	**f**	**p**
Destek Kültürü	Kadın	36	4.03	2.77	1.412	,239
	Erkek	31	3.83	2.83		
Bürokratik Kültür	Kadın	36	3.69	2.20	,299	,586
	Erkek	31	3.62	1.60		
Başarı Kültürü	Kadın	36	4.17	2.64	3.235	,077
	Erkek	31	3.89	2.37		
Görev Kültürü	Kadın	36	4.18	2.18	2.794	,099
	Erkek	31	3.97	1.75		
Genel	Kadın	36	4.08	2.44	1.935	,190
	Erkek	31	3.82	2.13		

Tablo 9'a göre hem kadın öğretmenlerde hem de erkek öğretmenlerde en yüksek algı görev kültürü boyutunda ortaya çıkmıştır. Hem erkek hem de bayan öğretmenlerde görev kültürü boyutunu sırasıyla başarı, destek ve bürokratik kültür boyutlarının takip ettiği görülmektedir. Tüm örgüt kültürü boyutlarında kadın öğretmenlerin algılama düzeylerinin erkek öğretmenlerden üstün olduğu görülmektedir. Kadın öğretmenler ile erkek öğretmenlerin arasında en yüksek fark başarı kültürü boyutunda ortaya çıkarken en düşük fark ise bürokratik kültür boyutundadır. Bununla birlikte anlamsal istatistik açısından elde edilen bilgilere bakıldığında kadın ve erkek öğretmenlerin tüm kültür boyutlarına ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Bu veriler, Okulda tüm öğretmenlerin okul kültürü alt boyutlarına ilişkin algıları üzerinde cinsiyet faktörünün anlamlı bir etki yaratmadığını ortaya koymaktadır.

Terzi (1999) de "Özel ve Devlet Liselerinde Örgüt Kültürü (Ankara İli Örneği)" adlı çalışmasında örgütsel kültürün algılanmasında devlet liselerinde cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit etmiştir. Alkan (2008) da "İstanbul İli Ümraniye İlçesinde Bulunan MEB'e Bağlı Meslek Liselerinde Çalışan Öğretmenlerin Okul kültürü algıları"na yönelik yaptığı çalışmada da örgüt kültürü alt boyutlarıyla cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Pulat (2010)'ın "Denizli İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgüt Kültürü ve Önemine İlişkin Algıları" adlı çalışmasında elde edilen bulgulara göre Denizli ilindeki ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin çalıştıkları okulun kültürüne ilişkin algıları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Örgüt Kültürü Algıları

Araştırmada öğretmenlerin meslek kıdemleri açısından örgüt kültürü algıları da incelenmiştir. Öğretmenlerin kıdemlerine göre örgüt kültürü algıları Tablo 10'da verilmektedir.

Tablo 10 incelendiğinde tüm meslek kıdemlerine göre en yüksek algı boyutunun görev kültürüne ilişkin olduğu görülmektedir. ancak burada dikkat çekici olan nokta tüm öğretmenlerde görev boyutu en yüksek değerde olmasına rağmen kıdemin arttıkça örgüt kültürü algılarının düşüyor olmasıdır. Görev kültürü, başarı kültürü ve destek kültürü boyutları ve genel ortalamada bu durumun olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu durumun bürokratik kültürde değiştiği görülmektedir. 1-7 yıl kıdeme sahip olan öğretmenlerde bürokratik kültür en yüksek ortalamaya sahipken ikinci sırayı diğer boyutların aksine 16 yıl ve üzeri öğretmenler almaktadır. Bürokratik kültür algısının en düşük olduğu kesim 8-15 yıl kıdeme sahip olan öğretmenlerin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Örgüt Kültürüne İlişkin Algılarının Dağılımı

Kültürel Boyutlar	**Kıdem**	**f**	$\bar{X}$	**ss**	**f**	**p**
Destek Kültürü	1-7 yıl	9	4.05	3.11	,290	,333
	8- 15 yıl	22	3.98	2.95		
	16 yıl +	36	3.88	2.70		
Bürokratik Kültür	1-7 yıl	9	3.88	2.40	1.311	,277
	8- 15 yıl	22	3.57	1.70		
	16 yıl +	36	3.65	1.94		
Başarı Kültürü	1-7 yıl	9	4.33	1.73	1.102	,338
	8- 15 yıl	22	4.03	2.53		
	16 yıl +	36	3.97	2.73		
Görev Kültürü	1-7 yıl	9	4.41	1.58	2.661	,078
	8- 15 yıl	22	4.10	2.06		
	16 yıl +	36	3.99	2.00		
Genel	1-7 yıl	9	4.16	2.20	1.341	,432
	8- 15 yıl	22	3.92	2.31		
	16 yıl +	36	3.87	2.34		

1-7 yıl kıdeme sahip olan öğretmenler ile 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan öğretmenlerin örgüt kültürü boyutlarını algılama düzeylerine bakıldığında ilk sırada görev kültürü çıkmıştır. Görev kültürünü sırasıyla başarı kültürü, destek kültürü ve bürokratik kültür izlemiştir. Ancak 8-15 yıl kıdem aralığındaki öğretmenlerde bu durumun az farkla da olsa değiştiği tespit edilmiştir. 8-15 yıl kıdeme sahip öğretmenlerde de görev kültürü ilk sırada yer almasına rağmen ikinci sırada destek kültürü çıkmıştır. Destek kültürünü başarı ve bürokratik kültür izlemektedir.

Katılımcıların kıdemleri açısından okul kültürü algıları arasında görece bir sayısal fark görülmesine karşın, bu farkın istatiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır. ($p>0.05$). Bu veriler, okulda tüm öğretmenlerin kültürel alt boyutlarını algılamada mesleki kıdemlerin anlamlı bir farklılık yaratmadığını göstermektedir.

Terzi (1999)'nin "Özel ve Devlet Liselerinde Örgüt Kültürü (Ankara İli Örneği)" adıyla yapmış olduğu çalışmada "örgütsel kültürün algılanmasında devlet liselerinde kıdeme göre onay kültürü boyutunda kıdem grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır" (Terzi,1999). Terzi'nin bu araştırması ile yapılan araştırma arasında bu bölümde bir farklılık oluşmuştur.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Alkan (2008) tarafından İstanbul ili Ümraniye ilçesinde bulunan MEB'e bağlı meslek liselerinde çalışan öğretmenlerin okul kültürü algıları araştırmasındaki verilerinde de örgüt kültürü alt boyutları mesleki kıdem değişkene göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ortaya çıkmıştır.

Pulat (2010) tarafından Denizli İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgüt Kültürü ve Önemine İlişkin Algıları araştırmasında elde edilen bulgulara göre Denizli ilindeki ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin çalıştıkları okulun kültürüne ilişkin algıları arasında mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Katılımcıların Branşlarına Göre Örgüt Kültürü Algıları

Araştırmada öğretmenlerin branşlarına göre örgüt kültürü algıları da incelenmiştir. Öğretmenlerinbranşlarına göre örgüt kültürü algıları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Öğretmenlerin Branşlarına Göre Örgüt Kültürüne İlişkin Algılarının Dağılımı

Kültürel Boyutlar	**Branş**	**f**	$\bar{X}$	**ss**	**f**	**p**
Destek Kültürü	Türkçe,İngilizce Sosyal Bilimler	23	3,90	3.29	,338	,798
	Matematik ve Fen Bilimleri	18	3.86	2.77		
	Din Kültürü ve Meslek Dersleri	17	3.97	2.84		
	Diğer branşlar	9	4.13	1.33		
Bürokratik Kültür	Türkçe,İngilizce Sosyal Bilimler	23	3.58	2.20	,371	,774
	Matematik ve Fen Bilimleri	18	3.68	1.80		
	Din Kültürü ve Meslek Dersleri	17	3.69	1.82		
	Diğer branşlar	9	3.77	1.90		
Başarı Kültürü	Türkçe,İngilizce Sosyal Bilimler	23	3.92	3.16	,692	,561
	Matematik ve Fen Bilimleri	18	4.00	2.80		
	Din Kültürü ve Meslek Dersleri	17	4.17	1.72		
	Diğer branşlar	9	4.19	1.56		
Görev Kültürü	Türkçe,İngilizce, Sosyal Bilimler	23	4.01	2.07	,808	,494
	Matematik ve Fen Bilimleri	18	4.01	2.60		
	Din Kültürü ve Meslek Dersleri	17	4.23	1.56		
	Diğer branşlar	9	4.13	1.23		
Genel	Türkçe,İngilizce Sosyal Bilimler	23	3.85		,552	,656
	Matematik ve Fen Bilimleri	18	3.88			

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Din Kültürü ve Meslek Dersleri	17	4.01
Diğer branşlar	9	4.05

Tablo 11 incelendiğinde tüm branşların örgüt kültürü boyutları algılarının birbirine benzer olduğu tespit edilmiştir. Görev kültürünün algılanma düzeyi tüm branşlarda en yüksek olurken, en düşük algılanma düzeyi bürokratik kültür boyutunda gerçekleşmiştir. Başarı kültürü boyutu tüm branşlarda en yüksek ikinci seviyede görülürken destek kültürü üçüncü sırada olduğu tespit edilmiştir.

En yüksek algılanma düzeyine sahip olan destek kültürü boyutunda en yüksek oran Din kültürü, meslek öğretmenleri ve Arapça öğretmenlerinde ($\bar{X}$=4.23) çıkmıştır. En düşük oran ise Türkçe İngilizce, sosyal bilimler grubu ile matematik ve fen bilimleri grubunda ($\bar{X}$=4.01) çıkmıştır.

En düşük algılanma düzeyine sahip olan bürokratik kültür boyutunda en yüksek oran diğer branşlar (Teknoloji tasarım, Beden Eğitimi, Görsel Sanatlar, Rehberlik, Müzik, Bilişim Teknolojileri) gruplamasında ($\bar{X}$=3.77) çıkarken en düşük oran ($\bar{X}$=3.58) Türkçe, İngilizce ve sosyal bilimler gruplamasında olmuştur. Cinsiyet ve kıdemde olduğu gibi, istatiksel olarak branş değişkeninin okul kültürü algılamasında anlamlı bir fark fark yaratmadığı saptanmıştır. Nitekim Terzi (1999)'nin "Özel ve Devlet Liselerinde Örgüt Kültürü (Ankara İli Örneği)" adıyla yapmış olduğu çalışmada da örgütsel kültürün algılanmasında devlet liselerinde branşlara göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Alkan (2008) tarafından İstanbul ili Ümraniye ilçesinde bulunan MEB'e bağlı meslek liselerinde çalışan öğretmenlerin okul kültürü algıları araştırmasındaki verilerinde de örgüt kültürü alt boyutlarında branş değişkene göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ortaya çıkmıştır.

Yukarıdaki araştırmalarda olduğu gibi Pulat (2010)'ın Denizli İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgüt Kültürü ve Önemine İlişkin Algıları araştırmasında da elde edilen bulgulara göre Denizli ilindeki ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin çalıştıkları okulun kültürüne ilişkin algıları arasında branş değişkenine göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Araştırma makalelerinde bu bölümde bulgular yer almalı ve yukarıda belirtilen hususlar burada da dikkate alınmalıdır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada Ankara Keçiören'de bir lisede görev yapan öğretmenlerin örgüt kültürü algıları incelenmiş olup aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1- Öğretmenlerin örgüt kültürü alt boyutlarına ilişkin algıları 5'li derecelendirme ölçeğine göre yüksek düzeyde çıkmıştır. Öğretmenler arasında görev kültürü algısı ilk sıradadır. Diğer alt boyutlar ise sırasıyla; başarı, destek ve bürokratik kültürdür. İlk sırada görev kültürünü olması bu okulda örgütsel amaçların ön planda olduğu yönündeki algıya işaret etmektedir.

2- Tüm örgüt kültürü boyutlarında kadın öğretmenlerin algılama düzeylerinin erkek öğretmenlerden görece daha yukarıda olmakla birlikt, bu anlamlı bir fark yaratmamaktadır. Kadın öğretmenler ile erkek öğretmenlerin arasında en yüksek fark başarı kültürü boyutunda ortaya çıkarken, en düşük fark ise bürokratik kültür boyutundadır.

3- Öğretmenlerin meslek kıdemlerine göre en yüksek algı görev kültürüne ilişkindir. Burada dikkat çekici nokta, tüm öğretmenlerde görev boyutu en yüksek değerde olmasına rağmen, kıdemi arttıkça örgüt kültürü algılarının düşüyor olmasıdır. Bununla birlikte istatistiksel olarak öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre görev, başarı, destek ve bürokratik kültüre ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı gözlenmiştir.

4- Araştırmaya katılan tüm branşların örgüt kültürü boyutları algılarının birbirine benzer olduğu tespit edilmiştir. Nitekim branşın, okul kültürü algılamasında anlamlı bir fark yaratmadığı da belirlenmiştir.

Elde edilen sonuçlar ışığında öğretmenlerin örgüt kültürü algıların yüksek çıkması okul açısından olumlu bir göstergedir. Yöneticilere düşen görev bu örgüt kültürünü daha ileri düzeylere götürmektir. Zira

örgüt kültürünü olduğu yerde başarı da mutluluk da olacaktır. Oluşan örgüt kültürünün gelişmesi için yöneticilerin demokratik yönetim anlayışlarını geliştirerek devam etmesi gerekmektedir.

Çalışma kapsamında, yöneticilerin okul kültürünü geliştirmeleri için tüm paydaşlarla işbirliği içerisinde olması önerilir. Özellikle okulun en önemli unsuru olan öğretmenlerle iş yeri dışında da sosyal paylaşımların (piknik, sinema, tiyatro gösterimi vb.) artırılması okul kültürüne olumlu katkı sunacaktır.

Bir örgüt kültürü oluşturulmasında bireylere ve onların başarılarına verilen önem son derece önemlidir. Haksızlığa uğradığını, başarılarının ödüllendirilmediğini gören bireylerin örgüte ilişkin aidiyetlerinde bir zafiyet meydana gelecektir. Algılanan örgüt kültürü olumsuz olacak ve öğretmenlerin başarı düzeyleri düşecektir. Yöneticilerin herkesçe bilinen ve kabul edilen kıstaslar çerçevesinde öğretmenleri ödüllendirmeleri / onurlandırmaları örgüt kültürünün sürdürülebilir ve olumlu algılanmasına katkı sağlayacaktır.

Bir yönetici ne kadar başarılı olursa olsun, öğretmenlerin desteğini almadan başarılı bir okul kültürü oluşturamaz. Bunu sağlayabilmek için de öğretmenlerin, gerekli durumlarda yöneticilerinin kendi yanlarında olduğunu bilmeye ihtiyaç vardır. Bundan dolayı yöneticilerin öğretmenlerine her zaman yanlarında olduklarını hissettirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arslan, M. (2001), İş ve Meslek Ahlakı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
2. Aydın, S. (2002). İlköğretim Okul Müdürlerinin Okul Kültürünün Oluşturulması,.
3. Balcı, A.(2002), Etkili Okul ve Okul Geliştirme. PegemA Yayıncılık, Ankara. Açıkçalın, A.(1995), Toplumsal Kurumsal ve Teknik Yönleriyle Okul Yöneticiliği, PegemA Yayıncılık, Ankara.
4. Başaran, İ. E. (1993), Türkiye Eğitim Sistemi, Ankara.
5. Başaran İ.E. (2000). Örgütsel Davranış- İnsanın Üretim Gücü, Feryal Matbaası, Ankara.
6. Bilgin, E. (2009), Okul Yöneticilerinin Okul Kültürünün Oluşturulması Sürdürülmesi ve Değiştirilmesindeki Rolü (İstanbul İli Bahçeşehir İlçesi Örneği,, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
7. Bursalıoğlu, Z. (1994), Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış,Pegem A Yayıncılık, Ankara.
8. Celep, C. (2000), Eğitimde Örgütsel Adanma ve Öğretmenler, Anı Yayıncılık, Ankara.
9. Çelik, V. (2000), Eğitimsel Liderlik,Pegem A Yayıncılık, Ankara.
10. Çoban, T. (2015), Okul Kültürünün Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
11. Demir, N.(2007). Örgüt Kültürü ve İş Tatmini. Türkmen Kitapevi, İstanbul.
12. Dönmezer, S. (1999), Toplumbilim, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
13. Dur, B. (2014), Lise Öğretmenlerinin Motivasyon Düzeyi ve Motivasyon Düzeyi İle Okul Kültürü Arasındaki İlişki, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
14. Erdoğan, İ. (2002), Okul Yönetimi Öğretim Liderliği, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
15. Eyüpoğlu, Ö.(2006), Okul Kültürünün oluşturulmasında Öğretmenlerin Rolü, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
16. İra, N., ve Şahin, S. (2011), "Örgüt Kültürü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlilik
17. Çalışması"Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 9, s. 1-14.
18. Özdemir, S. (2000). Eğitimde Örgütsel Yenileşme, PegemA Yayıncılık. Ankara
19. Şimşek, H. (2010), Toplam Kalite Yönetimi: Kuram İlkeler Uygulamalar, Seçkin Yayıncılık, Ankara,
20. Şisman, M. (1994), Örgüt Kültürü, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.

21. Şişman, M. (2002). Örgütler ve Kültürler,Pegem A Yayıncılık, Ankara.
22. Şişman, M. ve Turan, S. (2004). Eğitim ve Okul Yönetimi. Eğitim ve Okul Yöneticiliği El Kitabı, PegemA Yayıncılık, Ankara.
23. Şişman, M.(2007), Örgütler ve Kültürler, PegamA Yayıncılık, Ankara.
24. Taymaz, H. (2003), İlk Öğretim ve Orta Öğretim Okul Müdürleri İçin Okul Yönetimi, PegemA Yayınları, Ankara.
25. Terzi, A. R. (1999), Özel ve Devlet Liiselerinde Örgüt Kültürü (Ankara ili örneği), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi,. Ankara.
26. Terzi, A. R. (2000), Örgüt Kültürü, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
27. Unutkan, G. A. (1995), İşletmelerin Yönetimi ve Örgüt Kültürü. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
28. Naktiyok, A. (2003), "Yönetici Değerleri ve Pazar Yönlülük Bir Uygulama" Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 20, s. 100.
29. Yıldırım, C. (2015), İmam Hatip Liselerinde Okul Kültürü Algısı (Diyarbakir Örneği), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
30. Yılmaz, F (2009), Eğitim Örgütlerinde Örgüt Kültürünün Öğretmenlerin İş Motivasyonu Üzerindeki Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
31. (https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=257, 10.12.2017)
32. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a4d3fdb8509a7.79824721, 03.01.2018)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(38)

Rano MATKARİMOVA[200]

REFERANDUM SONUÇLARI: HANGI YENI BÖLGELER RUSYA FEDERASYONU'NUN BIR PARÇASI OLDU?

RESULTS OF THE REFERENDUM: WHICH NEW REGIONS BECOME PART OF THE RUSSIAN FEDERATION?

ÖZ

2022 yılının başında Rusya ve Ukrayna arasında çıkan savaş ve Rusya tarafından işgal edilen toprakların üzerinde yapılan referandum sonucunda, ekonomik, siyasi ve idari bakımdan bir dizi sorunlar ortaya çıkmıştır. Eski SSCB ülkesi olan Ukrayna'nın AB üyeliğine yakınlaşması ve aralarında ılımlı bir ilişki kurulması sürecini Rusya kendine tehdit olarak görmüştür. Uluslararası görüşmelerden bir sonuç alınamayınca iki ülke arasında savaş patlak vermiştir. Bir yıl geçmeden Rusya Devlet Başkanı V. Putin Ukrayna'nın işgal altındaki topraklarında referandumlar yapılacağını ilan etmiştir. Bir dizi referandumun ardından Rusya Federasyonu'na dört yeni bölge — Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri, Kherson ve Zaporozhye bölgeleri dâhil edilmiştir. Resmi belgeler V. Putin tarafından 30 Eylül 2022 tarihinde imzalamıştır. Günümüzde Rusya Federasyonu'nu oluşturan bölgelerin sayısı 85'den 89'a çıkmıştır. Rusya'nın ilhak ettiği bölgeler daha sonra federasyonun bir parçası olacaklar. Bu sancılı süreçte bölgelerin federasyona kabul tarihinden 1 Ocak 2026 tarihine kadar bir geçiş dönemi işleyecektir. Bu bölgeler tartışmalı statüde olduğu için henüz isimleri açıklanmamıştır. Bu makalede, referandum sonuçlarına dayanarak hangi yeni bölgeler Rusya Federasyonu'nun bir parçası olduğu-olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukrayna, kriz, referandum, uluslararası hukuk, kamu yönetimi.

ABSTRACT

As a result of the war between Russia and Ukraine at the beginning of 2022 and the referendum on the territory occupied by Russia, a number of economic, political and administrative issues have emerged. Russia considers the process of bringing Ukraine, the former USSR country, closer to EU membership and establishing a moderate relationship between them as a threat to itself. As a result of the inconclusive outcome of international negotiations, a war erupted between the two countries. Less than a year later, the President of Russia V. Putin declared that referendums would be held in the occupied territory of Ukraine. After a range of referendums, four new regions, Donetsk and Luhansk People's Republics, Kherson and Zaporozhye were incorporated into the Russian Federation. The official documents were signed by V. Putin on 30 September 2022. Today, the number of regions forming the Russian Federation has increased from 85 to 89. The territories annexed by Russia will later become part of the federation. In this painful process, a transition period will take place from the date of admission of the regions to the federation until 1 January 2026. Since these regions have controversial status, their names have not yet been disclosed. In this article, based on the results of the referendum, it is evaluated which new regions are – will be a part of the Russian Federation.

Keywords: *Russia, Ukraine, crisis, referendum, international law, public administration.*

[200] Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Doktora öğrencisi Rano Matkarimova, ranomatkarimova37@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2661-0435

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Rusya tarih boyunca uluslararası arenada ekonomik, askeri ve siyasi açıdan büyük güce sahip olmuş ve bu gücü devam ettirmekte olan bir devlettir. 1991'de SSCB dağıldıktan sonra Ukrayna dâhil 15 yeni devlet kendi egemenliğini kazanmıştır. Her ne kadar Bağımsız Devletler Topluluğu na üye olsalar da Rusya'nın bu topraklarda siyasî etkisi bilinen bir gerçektir.

2022 yılı başlarında başlayan Ukrayna - Rusya arasındaki savaş Ukrayna'yı idarî ve siyasî açıdan çok olumsuz etkilemiştir.

Ruslar ile Ukraynlar ortak tarih ve kültüre sahip iki slav ulustur.

30 Eylül 2022 tarihinde Rusya'nın işgal etiği dört bölgede referandum yapılmıştır. Aslında Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri ile Zaporozhye ve Kherson bölgeleri Dombass diye adlandırılan bölgenin parçalarıdır. Donbass Cumhuriyeti ise 2014'ten beri Rusya'nın bir parçası haline gelmişti. Daha önce Rusya Federasyonu 85 bölgeden oluşurken referandum yapıldıktan sonra 89 bölgeye sahip olmuştur. Rusya'nın ilhak ettiği bu bölgeler daha sonra federal eyaletin bir parçası olacaklar. Bu bölge tartışmalı statüde olduğu için henüz ismi açıklanmamıştır.

2014 yılından sonra Ukrayna'ya bağlı olan Kırım aynı yolla Rusya Federasyonun parçası haline gelmişti.

HANGİ YENİ BÖLGELER RUSYA FEDERASYONU'NUN BİR PARÇASI OLDU?

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna'dan referandumlar sonucunda ayrılan bir dizi bölgeye ülkeye katılma konusunda törenle resmî anlaşmalar imzalamıştır. Cumhurbaşkanlığı basın sekreteri Dmitry Peskov, Donetsk Halk Cumhuriyeti, Luhansk Halk Cumhuriyeti, Kherson ve Zaporozhye bölgeleri Rusya Federasyonu'nun egemen bölgesi olacağını daha önceden belirtmişti. Referandumdan sonra birlik devleti antlaşması onlar için de geçerli olmuştur. Kremlin'de düzenlenen törenle, Rusya Federasyonu'na yeni bölgelerin kabulüne ilişkin dört ayrı anlaşma imzalanmıştır. Toplamda, bu bölgelerde 8 milyondan fazla insan yaşamaktadır ve Rusya kendi yüzölçümünün % 0,6 sı yani 108 840 kilometrekarelik bir alana daha yayılmıştır.[201]

Ayrıca Kremlin, federasyona yeni dâhil olan bölgelere karşı yapılacak olası saldırıların aynı zamanda Rusya Federasyonu'na yapılmış bir saldırı olarak değerlendirileceğini ilan etmiştir.

Referandum sonuçları

Rusya Federasyonu'na katılma oylamaları, Rus tarihi için benzeri görülmemiş bir yaptırım baskısı ve Batı'nın referandum sonuçlarının tanınmayacağına dair kategorik ifadeler zemininde gerçekleşmiştir. Böylece, NATO ülkeleri, Donetsk Halk Cumhuriyeti, Luhansk Halk Cumhuriyeti, Zaporozhye ve Kherson bölgelerinde referandumların hazırlanmasını bile kınadıkları ortak bir bildiri yayınlamışlardır. G7 ülkeleri de oylama sonuçlarının tanınmasının reddedilmesine çağrıda bulunmuştur. Bununla birlikte, Rusya ve bir dizi başka ülkeler, oylama sonuçlarını objektif olarak kabul etmiş ve referandumlar geçerli sayılmıştır. Sonuç olarak, nüfusun çoğu Rusya Federasyonu'nun parçası olmak için oy kullanmıştır. Böylece, Donetsk Halk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu'na katılması için seçmenlerin% 99.2'si, Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin nüfusunun% 98,4'ü, Kherson bölgesinde nüfusun %87,5'i ve Zaporozhya'da % 93,1'i katılmaktan yana oy kullanmıştır.[202]

Rusya Federasyonu'nun Yeni Bölgeleri

Donetsk Halk Cumhuriyeti

Nüfus: yaklaşık 2,2 milyon kişi

İdari Merkez: Donetsk

[201] Итоги референдумов: какие новые области вошли в состав РФ. https://fedpress.ru/article/3108362

[202] BFM.RU Итоги референдума: абсолютное большинство проголосовало за вхождение в состав России. https://www.bfm.ru/news/509736

Güneybatı ve batıdaki Donetsk Halk Cumhuriyeti, Dnipropetrovsk ve Zaporozhye bölgeleriyle, kuzeybatıda Kharkiv bölgesi ve kuzeydoğuda Luhansk bölgesi ile sınırdaştır. Rusya ile toprakları güneydoğuda sınırlanmıştır - Orada Rostov bölgesi ile sınır halindedir. Güney kesiminde cumhuriyetin Azak Denizi'ne erişimi vardır.

Donetsk Halk Cumhuriyeti, idari olarak Amvrosievsky, Novoazovsky, Starobeshevsky, Telmanovsky, Şahtersky ilçelerinden oluşmaktadır.

Bunlara ek olarak cumhuriyet ayrıca 13 kent konseyine ayrılmıştır: Donetsk, Debaltsevsky, Dokuchaevsky, Gorlovsky, Enakievsky, Zhdanovsky, Kirovsky, Makeevsky, Snezhnyansky, Torezky, Khartsyzky, Şahtersky, Yasinovatsky.

Donetsk Halk Cumhuriyeti'nin ana değeri endüstridir: Metalurji, madencilik ve ağır sanayi için hem kömür hem de diğer madenler çıkarılmaktadır. Donetsk Halk Cumhuriyeti'nin sanayi işletmelerinin çatışmalar sırasında ciddi şekilde hasar gördüğünü de belirtmek gerekir. Ancak Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı Marat Khusnullin'in daha önce belirttiği gibi, bölgeyi restore etmek sadece üç yıl alacaktır.

Luhansk Halk Cumhuriyeti

Nüfus: yaklaşık 1,5 milyon kişi

İdari merkez: Luhansk

Rusya Federasyonu'na katılmadan önce, Luhansk Halk Cumhuriyeti aslında bir sınır bölgesiydi. Doğu ve güneyde Rusya'nın Belgorod, Voronezh ve Rostov bölgeleriyle, batıda, güneybatıda ve kuzeyde - Donetsk ve Kharkov bölgeleriyle sınır komşusudur. Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin Donetsk'ten farklı olarak denize erişimi yok.

İdari açıdan bakıldığında, Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin toprakları 6 bölgeye ayrılmıştır: Antrasit Bölgesi, Krasnodon bölgesi, Lutuginsky bölgesi, Perevalsky bölgesi, Sverdlovsk bölgesi, Slavyanoserbk bölgesi.

Cumhuriyet üç şehir idaresi (Krasnodon, Antrasita ve Sverdlovsk) ilçeleriyle birleşmiştir. Aynı zamanda Luhansk, Alchevsky, Antrasitovsky, Bryansk, Kirovsky, Krasnodon, Krasnoluchsky, Pervomaysky, Rovenkovsky, Sverdlovsky, Stakhanovsky'den oluşan 11 kent konseyine ayrılmıştır.

Ekonomik açıdan bakıldığında, Luhansk Halk Cumhuriyeti imalat sanayii için ilgi çekicidir: 2014 yılında Ukrayna'dan fiilen ayrılmadan önce, Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin ülke ekonomisine katkısı Brüt Bölgesel Hasıla'nın %3,6'sıydı.

Kherson Bölgesi

Nüfus: yaklaşık 1 milyon kişi

İdari Merkez: Kherson

Bölgenin toprakları güneybatıda Karadeniz ve güneydoğu tarafında Azak Denizi tarafından yıkanmaktadır. Kuzeyde Kherson bölgesi Dnipropetrovsk, doğuda Zaporozhye, batıda Nikolaev ve güneyde Kırım ile sınırlanmıştır. Coğrafi konumun ana özelliği, Azak-Karadeniz havzasına ve Dinyeper su yoluna ulaşımıdır. Buna ek olarak, Kherson bölgesi Azak ve Karadeniz'de 19 adadan ve Dinyeper Nehri'nin deltasında yaklaşık 30 adadan oluşmaktadır.

Kherson bölgesi idari olarak 5 bölgeye ayrılmıştır: Berislavsky, Geniçesky, Kakhovsky, Skadovsky, Khersonsky.

İlçeler sırayla kentsel yerleşim ve kırsal birleşik yerleşim alanlarına ayrılmıştır. Kherson bölgesi sadece ekonomik olarak değil, coğrafi olarak da çok değerlidir. Büyük suyollarına erişim, deniz ve nehir taşımacılığının yanı sıra iç turizmin gelişmesi için otomatik olarak büyük fırsatlar sunmaktadır.

Zaporozhye Bölgesi

Nüfus: yaklaşık 1,7 milyon kişi

İdari merkez: Zaporozhye

Batıda Zaporozhye bölgesi Kherson bölgesi, kuzeyde Dnipropetrovsk bölgesi, doğuda Donetsk bölgesi ile sınırlanmıştır, güneyde Azak Denizi'ne erişimi vardır.

Kherson bölgesi gibi Zaporozhye bölgesi de 5 ilçeye ayrılmıştır: Melitopolsky, Vasilievsky, Berdyansky, Zaporozhye, Pologovsky.

İlçeler sırayla kentsel yerleşim ve kırsal birleşik yerleşim alanlarına ayrılmıştır. Zaporozhye bölgesi ağır madenler açısından son derece değerlidir. Kendi topraklarında demir ve demir dışı metalurji endüstrileri, otomobil ve uçak üretimi de dâhil olmak üzere ağır sanayi tesisleri vardır. Bu bölgede petrokimya ve ilaç endüstrileri gelişmiştir. Buna ek olarak, bu bölge Zaporozhye nükleer santralinin varlığı nedeniyle önemli bir enerji merkezidir.

Melitopol şehri, geçici olarak Rusya içindeki Zaporozhye bölgesinin idari merkezi rolünü üstlendi.

Törenin düzenlenmesinden ve sözleşmelerin imzalanmasından sonra, bu dört bölge resmen Rusya Federasyonu'nun bir parçası halinde egemen topraklar olarak kabul edilmiştir.

Devlet Duması, Donetsk Halk Cumhuriyeti, Luhansk Halk Cumhuriyeti, Kherson ve Zaporozhye'den Devlet Duma'sında yer alma şartlarını taşıdığını açıklamıştır. Birleşik Rusya Fraksiyonu'nun ilk başkan yardımcısı Dmitry Vyatkin'in TASS'a söylediği gibi, bu bölgelerden milletvekilleri 2026'dan önce Duma'ya giremez.[203] Geçen yıl seçimler yapılmıştı. Seçimle Rusya'da beş yılda bir yapılır. Bir sonraki seçimler 2026'da olacak. Yani, artık tek üyeli seçim bölgelerinin şemasını değiştirmeden, seçim yapmadan yeni bölgelerde milletvekili seçmek imkânsız.

SONUÇ

Referandumların sonuçları ve Başkan V. Putin'in kararı, Rusya'nın bu topraklarda atacağı adımlara, onları ne kadar etkin yönetebileceğine bu da sırasıyla, üç faktöre bağlıdır. Birincisi güvenlik, ikincisi ekonomi, üçüncüsü ise bu bölgelerin Ruslaştırılmasıdır.

Güvenlik faktörü, hükümetin sakin çalışması ve bütün Rus toplumunun yaşamının normalleşmesi için bölgede ki yerel milliyetçi Ukrayn örgütlerin bastırılması şarttır. Güvenlik için ayrıca, Ukrayna'nın eski bölgelerinin idari sınırları içinde Rusya Federasyonu devlet sınırının netleşmesi gerekmektedir. Bu son derece önemli ve zaman alıcı bir iştir, çünkü Rusya tarafından bakarsak şu anda sınırlar sadece siviller için değil, aynı zamanda sabotaj grupları, her türden haydutlar ve Ukrayna Silahlı Kuvvetleri için de şeffaftır.

Ekonomik hayatın bir meselesi olarak bölgelerin yönetilebilirliği, Rus mevzuatına mümkün olan en hızlı uyum ve Rus üretim zincirlerine yeni bölgelerin dâhil edilmesi. Aynı zamanda bu bölgelerden üreticiler için Rus pazarlarının açılması da gereklidir.

Ruslaştırma sürecinde yeni bölgelerin Rus devletinin bileşenlerinin normal parçası durumuna dönüşümünü anlıyorum. Bu çok yüzlü bir sorun. Eğitim kurumlarını pedagojik kadrolarla desteklemek, medyadaki durumları değiştirmek! Ukrayna'dan boşalan yerleri doldurmak gerekiyor. Rus kültür merkezlerine odaklanarak kültürel yaşamı yeniden biçimlendirmek için eğitimde Rus standartlarını uygulamak gerekmektedir. Bu çok ince ve ruhsal bir ayardır.

Ayrıca dünyada çoğu ülkeler Kazakistan dâhil, Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri ile Kherson ve Zaporozhye bölgelerinin Rusya Federasyonu'na katılma kararına karşı çıkmıştır. Post Sovyet Ülkeler için durum aynı değil, sessiz kalmayı tercih etmektedirler. ABD ve AB ülkeleri gibi karşı çıkamamaktadırlar. Yine de BDT ülkeleri ne kadar bağımsız olursa olsunlar diplomasi de Rusya'nın tesirinden kurtulamamışlardır.

Her ne kadar süreç bu şekilde devam etse de Rusya'nın Uluslararası hukuku resmî ve gayri resmi yollarla alenen çiğnediğini eklemek isterim.

Son sekiz yıldır Rusya'nın Batı'ya karşı 1990'lardan beri yürüttüğü ılımlı politikadan vazgeçtiğini, tamamen bağımsız kendi ekonomik, stratejik ve siyasî politikasını uyguladığını da belirtmek gerekir. Bunda Rusya'nın ulusal çıkarlarının söz konusu olduğu da yadsınamaz.

---

[203] Депутаты от новых регионов могут появиться в Госдуме не раньше 2026 года. МОСКВА, 29 сентября. ТАСС. https://tass.ru/politika/15905553?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com

Dipnot: Durum sürekli güncellendiği için gelişmeler sonraki makalelerin konusudur.

KAYNAKÇA

1. Депутаты от новых регионов могут появиться в Госдуме не раньше 2026 года. МОСКВА, 29 сентября. ТАСС. https://tass.ru/politika/15905553?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com
2. Итоги референдумов: какие новые области вошли в состав РФ. https://fedpress.ru/article/3108362
3. Итоги референдума: абсолютное большинство проголосовало за вхождение в состав России. BFM.RU https://www.bfm.ru/news/509736
4. Президент РФ подписал законы о вхождении в состав России ДНР, ЛНР, Запорожской и Херсонской областей. http://duma.gov.ru/news/55420/
5. В самопровозглашенных ДНР и ЛНР и на оккупированных территориях Украины объявлены результаты «референдумов». Meduza https://meduza.io/feature/2022/09/27/v-samoprovozglashennyh-dnr-i-lnr-i-na-okkupirovannyh-territoriyah-ukrainy-ob-yavleny-predvaritelnye-rezultaty-referendumov
6. Отношения с Украиной. NATO İ OTAN. https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_37750.htm

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(39)

Prof. Dr. Hasan TOSUN[204]

MARMARA BÖLGESİ (ISTANBUL ŞEHRİ HARİÇ) YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ BİLİMSEL ÇALIŞMA VERİMİ

SCIENTIFIC EFFICIENCY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTES LOCATED AT MARMARA REGION EXCLUDING ISTANBUL METROPOLITIAN AREA, TÜRKİYE

ÖZ

Son dönemlerde özellikle 2000'li yılların başından itibaren yükseköğretim kurumlarına mevcut sorumluluklarına ilave olarak yeni görevler yüklenmiştir. Gelişmiş ülkelerde bu kurumlar, bilginin üretildiği ve teknoloji transferinin gerçekleştiği merkezler olarak görülmeye başlanmıştır. Bu alanda başarılı olabilmek için ilgili kurumun genellikle bir akademik ekosistem içinde yer alması, araştırma-geliştirme faaliyetlerini üst düzeyde yapması ve bilimsel yayın verimin yüksek olması esastır. Yazar tarafından daha önce Marmara bölgesindeki (İstanbul şehri hariç) yükseköğretim kurumlarının öğretim yapısı ve öğretim kalitesiyle ilgili bir çalışma yapılmış ve oluşması muhtemel bir akademik ekosistem için öneriler getirilmiştir. Bu çalışmada ise aynı yükseköğretim kurumlarının bilimsel çalışmaları dikkate alınarak, temel bazı kriterler esasında yayın kaliteleri ile bilimsel alanda kurumsal performansları incelenmiştir. Çalışma için bütünüyle YÖKAK Sisteminden alınan 2021 yılına ait veriler kullanılmış ve o yıl için her bir üniversite için SCI, Q1, toplam yayın ve atıf sayıları dikkate alınmıştır. Ayrıca her kurum için uluslararası işbirliği ile sanayi işbirliği sonucunda oluşan ve ilk yüzde onluk dilimde yer alan dergilerde yayımlanmış çalışma sayıları da kullanılmıştır. Bu verilerin kendi aralarındaki ilişkilerden ve öğretim üyesi başına düşen yayın sayılarından bir değerlendirme yapılmış ve ilgili yükseköğretim kurumları arasında her kontrol kriteri esasında nispi bir sıralama oluşturulmuştur. Çalışma sonuçları göstermiştir ki; ilgili kurumların öğretim yapısı ve kalitesiyle ile ilgili temel değerlendirmeler bilimsel verimleri esasında da geçerlidir. Bölgede bulunan ve bu çalışmada dikkate alınan 15 yükseköğretim kurumu, çok farklı bilimsel verime sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Yükseköğretim, Performans Değerlendirme, SCI, Q1.

ABSTRACT

Recently, especially since the beginning of the 2000s, higher education institutions have been given new duties in addition to their existing responsibilities. In developed countries, these institutions have begun to be seen as centers where knowledge is produced and technology transfer takes place. In order to be successful in this field, it is essential that the relevant institution is generally included in an academic ecosystem, research and development activities are carried out at a high level and scientific publications are carried out a lot. A study was conducted by the author on the teaching structure and teaching quality of higher education institutions in the Marmara region (excluding the city of Istanbul) and suggestions were made for a possible academic ecosystem. In this study, considering the scientific studies of the same higher education institutions, their publication quality and institutional performance in the scientific field were taken into account on the basis of some basic criteria. For the study, the data of 2021, taken entirely from the YÖKAK System, were used and SCI, Q1, total publication and citation numbers were taken into account for each university for that year. In addition, the number of studies published in the top ten percent of the journals, which are the result of international cooperation and industry cooperation, were also used for each institution. An evaluation was made from the relations between these data and the number of publications per faculty member, and a relative ranking was established among the relevant higher education institutions on the basis of each control criterion.

Keywords: *University, Higher Education, Performance Assessment, SCI, Q1.*

[204] Öğretim Üyesi, Mudanya Üniversitesi, Çağrışan, Mudanya, Bursa, eposta: hasan.tosun@mudanya.edu.tr; ORCID: 0000-0002-9481-7956

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerde yükseköğretim kurumlarının performansı; bilimsel yayın verimleri, proje üretimleri, fikri mülkiyet alanındaki katkıları, öğretim yapısının uygunluğu, öğretim kalitesi ve öğrenci memnuniyeti gibi farklı etkiler dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Değerlendirme sonuçları kamuoyu ile paylaşılmakta ve üniversitelerin ülke ve dünya sıralaması içindeki yerleri ortaya konulmaktadır. Türkiye'de de 2000'li yıllardan sonra bu esasta çalışmalar yapılmış, bölgesel anlamda üniversiteler arasındaki farklılıkların en aza indirilmesi ve kurumlar arası işbirliğinin artırması için üniversite birlikleri oluşturulmuş ve bazı alanlardaki performanslarının ortaya konulması için Girişimci-Yenilikçi Üniversite Endeksi (GYÜE) gibi özgün değerlendirme yöntemleri geliştirilmiş ve URAP (University Ranking by Academic Performance) gibi her yıl üniversiteleri farklı özellikleri ile sıralayan değerlendirme ajansları oluşmuştur.

Bugünkü dünyada üniversitelerin disiplinlerarası işbirliği ile bilgi üretilmesi amaçlanmakta ve üniversiteler, mezunlarının "girişimci insan" niteliğine sahip bireyler olmasına özen göstermektedir. Günümüzde yükseköğretim sisteminde, özellikle Kuzey Amerika üniversite modelinde, değer yaratmaya yönelik bir anlayış hâkimdir. Bunun için yükseköğretim kurumlarının, profesyonel bir idare tarzı ile yönetilmesine ve özgürlüklerin (akademik ve idari) bütünüyle sağlanmasına özen gösterilmektedir. Tosun (2022); ülkemizde 2547 sayılı kanunla yeni bir düzene kavuşturulan yükseköğretim sisteminin, bazı farklılıklar mevcut olsa da, genelde Kuzey Amerika Yükseköğretim modeli esasında örgütlendiğini belirtmekte ve ilgili kanunun, söylenen tersine engel olacak hususlara sahip olmadığını ifade etmektedir.

Yazar özellikle devlet üniversitelerinin performansları ve finans modelleri ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuş (Tosun, 2011, 2017, 2019b, 2020a ve 2020b) ve bölgesel birlikler esasında ve ülkemizdeki yükseköğretim kurumsal yapısı üzerinde çok sayıda çalışma yapmıştır. Yükseköğretim kurumlarımızın 'girişimci ve yenilikçi üniversite' anlayışı ile ilgili değişik dönemlere ait performansları üzerine araştırmalar yapmış ve bunların sonuçlarını kamuoyu ile paylaşmıştır (Tosun, 2004; 2006; 2015; 2016; 2019a). Yakın dönemde de ülkemizdeki yükseköğretim kurumları için GYUE değerleri ve diğer bazı faktörlere bağlı olarak çalışmalar yürütmüştür (Tosun, 2020c, 2020d, 2020e, 2020f ve 2020g). Yazarın konuyla ilgili en güncel çalışmaları, araştırma ve vakıf üniversitelerin GYÜE esasındaki performansları üzerinedir (Tosun, 2021a, 2021b, 2021c, 2021d ve 2021e).

Ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarının veriminin değerlendirilmesi ile ilgili farklı çalışmalar yapılmıştır. Özellikle yükseköğretim sistemi ve GYÜE ile ilgili çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir (Er ve Yıldız, 2018; Koyuncuoğlu ve Tekin, 2019; Uslu vd., 2020; Yıldırım ve Yıldırım, 2020; Göksu, 2020; İlhan ve Yelkenci, 2021; Oskaloğlu ve Çatı, 2022). Bu çalışmada, Marmara bölgesinde yer alan (İstanbul Metropoliten alanı dışındaki) yükseköğretim kurumlarının bilimsel çalışmaları dikkate alınarak, temel bazı kriterler esasında yayın kaliteleri ile bilimsel alanda kurumsal performansları incelenmiştir.

MALZEME ve YÖNTEM

Türkiye'de 2022 yılı sonu itibariyle, toplam 206 yükseköğretim kurumu mevcuttur. Bu kurumlarının 127'i devlet ve 79'ı vakıf üniversitesi veya bağımsız meslek yüksekokuludur. Yazar tarafından daha önce Marmara bölgesindeki (İstanbul şehri hariç) yükseköğretim kurumlarının öğretim yapısı ve öğretim kalitesiyle ilgili bir çalışma yapılmış ve oluşması muhtemel bir akademik ekosistem için öneriler getirilmiştir (Tosun, 2022).

Bu çalışmada ise aynı yükseköğretim kurumlarının bilimsel çalışmaları dikkate alınarak, temel bazı kriterler esasında yayın kaliteleri ile bilimsel alanda kurumsal performansları incelenmiştir. Çalışma için bütünüyle YÖKAK Sisteminden alınan 2021 yılına ait veriler kullanılmış ve o yıl için her bir üniversite için SCI, Q1, toplam yayın ve atıf sayıları dikkate alınmıştır. Ayrıca her kurum için uluslararası işbirliği ile sanayi işbirliği sonucunda oluşan ve ilk yüzde onluk dilimde yer alan dergilerde yayımlanmış çalışma sayıları da kullanılmıştır.

Bu çalışmada, bir önceki çalışmada olduğu gibi özgün araştırma ortamına sahip ve İstanbul Metropoliten alanı içinde yer alan üniversiteler dikkate alınmamıştır. Çalışma kapsamında 1975 ve 2017 yılları arasında kurulmuş ondört (14) Devlet ve bir (1) Vakıf üniversitesi değerlendirilmiştir (Tablo 1). Bu

yükseköğretim kurumları; Balıkesir, Bandırma Onyedi Eylül, Bilecik Şeyh Edebali, Bursa Teknik, Bursa Uludağ, Gebze Teknik, Kırklareli, Kocaeli Sanayi ve Teknoloji, Kocaeli, Sakarya Uygulamalı Bilimler, Sakarya, Tekirdağ Namık Kemal, Trakya ve Yalova Üniversiteleridir.

Tablo 1. Dikkate alınan yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanı sayıları (2021 yılı)

#	Üniversite	Öğretim Üyesi				Yardımcı Öğretim Üyesi			Genel Toplam
		Profesör	Doçent	Dr. Öğretim Üyesi	Toplam	Öğretim Görevlisi	Araştırma Görevlisi	Toplam	
1	Balıkesir	202	140	287	629	248	313	561	1190
2	Bandırma Onyedi Eylül	40	46	158	244	108	108	216	460
3	Bilecik Şeyh Edebali	48	62	196	306	239	103	342	648
4	Bursa Teknik	48	37	132	217	84	170	254	471
5	Bursa Uludağ	615	308	250	1173	603	815	1418	2591
6	Çanakkale Onsekiz Mart	284	233	549	1066	445	474	919	1985
7	Gebze Teknik/Kocaeli	114	60	121	295	116	298	414	709
8	Kırklareli	32	62	222	316	254	242	496	812
9	Kocaeli S. ve Teknoloji	7	3	33	43	17	0	17	60
10	Kocaeli	314	231	466	1011	472	714	1186	2197
11	Sakarya U. Bilimler	49	47	138	234	260	54	314	548
12	Sakarya	299	211	411	921	228	479	707	1628
13	Tekirdağ Namık Kemal	165	133	268	566	278	369	647	1213
14	Trakya/Edirne	257	115	446	818	420	676	1096	1914
15	Yalova	57	35	164	256	180	168	348	604
Toplam		2 531	1 723	3 841	8 095	3 952	4 983	8 935	17 030
Genel Oran (%)		14.9	10.1	22.5	47.5	23.2	29.3	52.5	100

Bu kapsamda değerlendirilen 15 üniversite de, 2022 yılı başı itibariyle toplam 17 030 öğretim elemanı bulunmaktadır (Tablo 2). Bu öğretim elemanlarının % 47.5'i öğretim üyesi ve 52.5'i öğretim ve araştırma görevlisidir. Bir başka deyişle, bu üniversitelerde öğretim üyesi sayısı 8 095 ve öğretim görevlisi ve araştırma görevlisi sayısı 8 935'dir. Öğretim üyelerinin % 14.9'si (2 531) profesör ve % 10.1'i (1 723) doçent unvanına sahiptir. Doktor öğretim üyesi sayısı ise 3 841 olup tüm öğretim elemanları içindeki oranı % 22.5'e karşılık gelmektedir (Tablo 2). İlgili üniversitelerin öğrenci sayılarına daha önce yapılan yayında değinilmişti (Tosun, 2022).

DEĞERLENDIRME ve TARTIŞMA

Bu çalışmada, Marmara Bölgesinde yer alan yükseköğretim kurumlar dikkate alınarak, ilgili kurumların performansına yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada 2021 yılı için her bir üniversiteye ait SCI tarafından taranan yayın sayısı, bu yayınların Q1 sınıfı dergilerdeki oranı, toplam yayın sayısı, Uluslararası işbirliğine dayalı yayın sayısı, sanayi işbirliğine dayalı yayın sayısı, ilk yüzde 10'luk dergilerde yayımlanan makalelerin sayısı, toplam atıf sayıları ve atıf puanları belirlenmiş ve bu verilerin bilimsel anlamda yayın kalitesi ile kurum performanslarını ortaya koyan ilişkili parametreler yapılarak değerlendirme yapılmıştır. Tablo 2'de çalışma kapsamında dikkate alınan yükseköğretim kurumlarına ait ilgili veriler sunulmaktadır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 2. Dikkate alınan yükseköğretim kurumlarının bilimsel çalışma verileri (2021 yılı)

#	Üniversite	SCI'de taranan yayın sayısı *	Q1 dergideki yayın sayısı*	Toplam Yayın sayısı, TY	Uluslararası işbirliğine dayalı yayın sayısı, Uİ	Sanayi İşbirliğine dayalı yayın sayısı, Sİ	İlk yüzde 10'luk dergideki yayın sayısı, İYOD	Atıf Sayısı, AS	Atıf Puanı
1	Balıkesir	330	44	401	54	1	33	786	1.24
2	Bandırma Onyedi Eylül	135	26	180	39	-	23	233	0.95
3	Bilecik Şeyh Edebali	193	56	291	34	-	44	494	1.61
4	Bursa Teknik	190	54	215	49	-	30	850	3.92
5	Bursa Uludağ	755	171	985	240	7	115	2669	2.28
6	Çanakkale Onsekiz Mart	473	86	577	113	1	54	1556	1.46
7	Gebze Teknik	511	175	640	211	5	116	2423	8.21
8	Kırklareli	135	17	183	32	-	10	510	1.61
9	Kocaeli S. ve Teknoloji	-	-	6	-	-	-	-	-
10	Kocaeli	729	136	971	213	17	125	2177	2.15
11	Sakarya U. Bilimler	147	38	209	44	-	32	430	1.84
12	Sakarya	741	171	1004	227	1	133	3294	3.58
13	Tekirdağ Namık Kemal	156	70	440	63	2	43	622	1.10
14	Trakya	378	69	571	104	7	57	1118	1.37
15	Yalova	114	37	154	13	3	22	467	1.82
Toplam		4 987	1 150	6 827	1 236	44	837	17 629	-

Çalışma sonuçları; yayın kalitesi ve bilimsel esasta kurum performansı dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Yayın kalitesi için altı ayrı oransal büyüklük tanımlanmıştır. Bunlar; (i) SCI'da taranan dergiler içinde Q1 yayın oranı, (ii) toplam yayın içindeki SCI oranı, (iii) toplam yayın içindeki uluslararası işbirliğine dayalı dergi oranı, (iv) toplam yayın içindeki sanayi ile işbirliğine dayalı dergi oranı, (v) toplam yayın içindeki ilk % 10'luk dergide yayımlanan yayın oranı ve (vi) toplam yayın başına atıf sayısı oranıdır. Bu veriler her üniversite için Tablo 3'de sunulmaktadır. Tabloda parantez içinde verilen tam sayılar, ilgili üniversitenin nispi sırasını belirtmektedir.

Tablo 3. Üniversitelerin bilimsel yayın kalitesi ve nispi sıraları

#	Üniversite	Değerlendirme Kriterleri *					
		Q1/SCI (%)	SCI/TY (%)	Uİ/TY (%)	Sİ/TY (%)	İYOD/TY (%)	AS/TY (%)
1	Balıkesir	13.3 (13)	82.3 (2)	13.5 (12)	0.25 (7)	8.2 (13)	2.0 (10)
2	Bandırma Onyedi Eylül	19.3 (9)	75.0 (7)	21.7 (6)	0.00 (10)	12.8 (8)	1.3 (14)
3	Bilecik Şeyh Edebali	29.0 (4)	66.3 (12)	11.7 (13)	0.00 (11)	15.1 (3)	1.7 (12)
4	Bursa Teknik	28.4 (5)	88.4 (1)	22.8 (3)	0.00 (12)	14.0 (5)	4.0 (1)
5	Bursa Uludağ	22.7 (8)	76.7 (5)	24.4 (2)	0.71 (5)	11.7 (9)	2.7 (6)
6	Çanakkale Onsekiz Mart	18.2 (12)	82.0 (3)	19.6 (8)	0.17 (8)	9.4 (12)	2.7 (7)
7	Gebze Teknik	34.3 (2)	79.8 (4)	33.0 (1)	0.78 (4)	18.1 (1)	3.8 (2)
8	Kırklareli	12.6 (14)	73.8 (9)	17.5 (10)	0.00(13)	5.5 (14)	2.8 (5)
9	Kocaeli S. ve Teknoloji	0.0 (15)	0.0 (15)	0.0 (15)	0.00 (14)	0.0 (15)	0.0 (15)
10	Kocaeli	18.7 (10)	75.1 (6)	21.9 (5)	1.75 (2)	12.9 (7)	2.2 (8)
11	Sakarya U.Bilimler	25.9 (6)	70.3 (11)	21.1 (7)	0.00 (15)	15.3 (2)	2.1 (9)
12	Sakarya	23.1 (7)	73.8 (10)	22.6 (4)	0.10 (9)	13.2 (6)	3.3 (3)
13	Tekirdağ Namık Kemal	44.9 (1)	35.5 (14)	14.3 (11)	0.45 (6)	9.8 (11)	1.4 (13)
14	Trakya	18.3 (11)	66.2 (13)	18.2 (9)	1.23 (3)	10.0 (10)	2.0 (11)
15	Yalova	32.5 (3)	74.0 (8)	8.4 (14)	1.95 (1)	14.3 (4)	3.0 (4)
Toplam Oran (%)		23.1	73.1	21.0	0.64	12.4	2.6

(*) Q1/SCI = SCI'da taranan dergiler içinde Q1 yayın oranı
SCI/TY = Toplam yayın içindeki SCI oranı
Uİ/TY = Toplam yayın içindeki uluslararası işbirliğine dayalı dergi oranı
Sİ/TY = Toplam yayın içindeki sanayi ile işbirliğine dayalı dergi oranı
İYOD/TY = Toplam yayın içindeki ilk % 10'luk dergilerde yayımlanan yayın oranı
AS/TY = Toplam yayın başına atıf sayısı oranı

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tablo 3'de verilen birinci değerlendirme kriteri, SCI'da taranan dergiler içinde Q1 yayın oranıdır. Dikkate alınan yükseköğretim kurumlarının 2021 yılındaki toplam SCI tarafından taranan yayın sayısı 4987 olup bunların Q1 sınıf dergide yayımlanan sayısı ise 1150 olarak gerçekleşmiştir. Bölgedeki tüm üniversiteler için bu oran % 23.1 olarak hesaplanmıştır. İlgili parametre esasında en yeterli üniversite Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesidir. İkinci kriter ise toplam yayın içinde SCI tarafından taranan yayın oranıdır. Üniversiteler tamamı için bu oransal büyüklük % 73.1 olarak belirlenmiştir. Bu parametre esasında en iyi yükseköğretim kurumu Bursa Teknik Üniversitesidir. Bu iki kriter sonucunun birlikte değerlendirilmesi rasyonel çözüm olur. Aksi halde Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi örneğinde olduğu gibi yanıltıcı sonuçlar oluşabilir. Toplam yayın içindeki uluslararası işbirliği ile yapılan yayınların payı, genel olarak % 21.0 olup En iyi kurumlar; sırasıyla Gebze Teknik, Bursa Uludağ ve Bursa Teknik üniversiteleridir. Toplam yayın içinde sanayi işbirliği ile yapılan yayınların payı ise, ortalama olarak % 0.64'dür. İlginçtir ki; bu parametre esasında en iyi kurum Yalova üniversitesi olup sonra Kocaeli ve Trakya Üniversitesi gelmektedir. Toplam yayın içindeki ilk % 10'luk dergilerde yayımlanan yayın oranı % 12.4'dür. Bu parametre esasında en başarılı kurum, Gebze Teknik Üniversitedir. Bu çalışmada dikkate alınan tüm üniversiteler için toplam yayın başına atıf sayısı oranı 2.6'dır. Bu alanda en başarılı kurumlar, Bursa Teknik ve Gebze Teknik Üniversiteleridir.

Dikkate alınan üniversitelerin bilimsel esasta kurum performansını tanımlamak için 3 ayrı parametre tanımlanmıştır: (i) öğretim üyesi başına düşen SCI tarafından taranmış yayın sayısı, (ii) öğretim üyesi başına düşen toplam yayın sayısı ve (iii) öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı. Her üniversite için ilgili parametrelere ait değerler, toplu olarak tablo 4'de verilmektedir. İlgili verilerin grafiksel gösterimi ise Şekil 1'de sunulmaktadır. Üniversite esasındaki ilk parametre (SCI/TÖÜ) için genel oran, 0.62'dir. Bu parametre esasında en iyi kurum, Gebze Teknik Üniversitesi olup ikinci ve üçüncü sırada Bursa Teknik ve Sakarya Üniversiteleri gelmektedir. İkinci parametre (TY/TÖÜ) ise öğretim üyesi başına düşen toplam yayın sayısıdır. Bu parametre esasında en başarılı kurumlar sırasıyla Gebze Teknik, Sakarya ve Bursa Teknik Üniversiteleridir. Bilimsel esasta kurumsal performans değerlendirmesinde dikkate alınan son veri (AS/TÖÜ) ise o yıl için öğretim üyesi başına atıf sayısıdır. Bu oran, bölge geneli için 2.18'dir. Bu parametre esasında en başarılı kurum açık ara Gebze Teknik Üniversitesitesidir.

Tablo 4. Üniversitelerin bilimsel esasta kurum performansı ve nispi sıraları

#	Üniversite	Değerlendirme Kriterleri *		
		SCI/TÖÜ	TY/TÖÜ	AS/ TÖÜ
1	Balıkesir	0.53 (9)	0.64 (11)	1.25 (12)
2	Bandırma Onyedi Eylül	0.55 (8)	0.74 (9)	0.96 (14)
3	Bilecik Şeyh Edebali	0.63 (6)	0.95 (4)	1.61 (8)
4	Bursa Teknik	0.88 (2)	0.99 (3)	3.92 (2)
5	Bursa Uludağ	0.64 (5)	0.84 (7)	2.28 (4)
6	Çanakkale Onsekiz Mart	0.44 (12)	0.54 (14)	1.46 (10)
7	Gebze Teknik	1.73 (1)	2.17 (1)	8.21 (1)
8	Kırklareli	0.43 (13)	0.58 (13)	1.61 (9)
9	Kocaeli S. ve Teknoloji	0.00 (15)	0.14 (15)	0.00 (15)
10	Kocaeli	0.72 (4)	0.86 (6)	2.15 (5)
11	Sakarya U.Bilimler	0.63 (7)	0.89 (5)	1.85 (6)
12	Sakarya	0.81 (3)	1.09 (2)	3.58 (3)
13	Tekirdağ Namık Kemal	0.28 (14)	0.78 (8)	1.10 (13)
14	Trakya	0.46 (10)	0.70 (10)	1.37 (11)
15	Yalova	0.45 (11)	0.60 (12)	1.82 (7)
Toplam Oran (%)		0.62	0.84	2.18

(*) SCI/TÖÜ = Öğretim üyesi başına düşen SCI tarafından taranmış yayın sayısı
TY/TÖÜ = Öğretim üyesi başına düşen toplam yayın sayısı
AS/TÖÜ = Öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

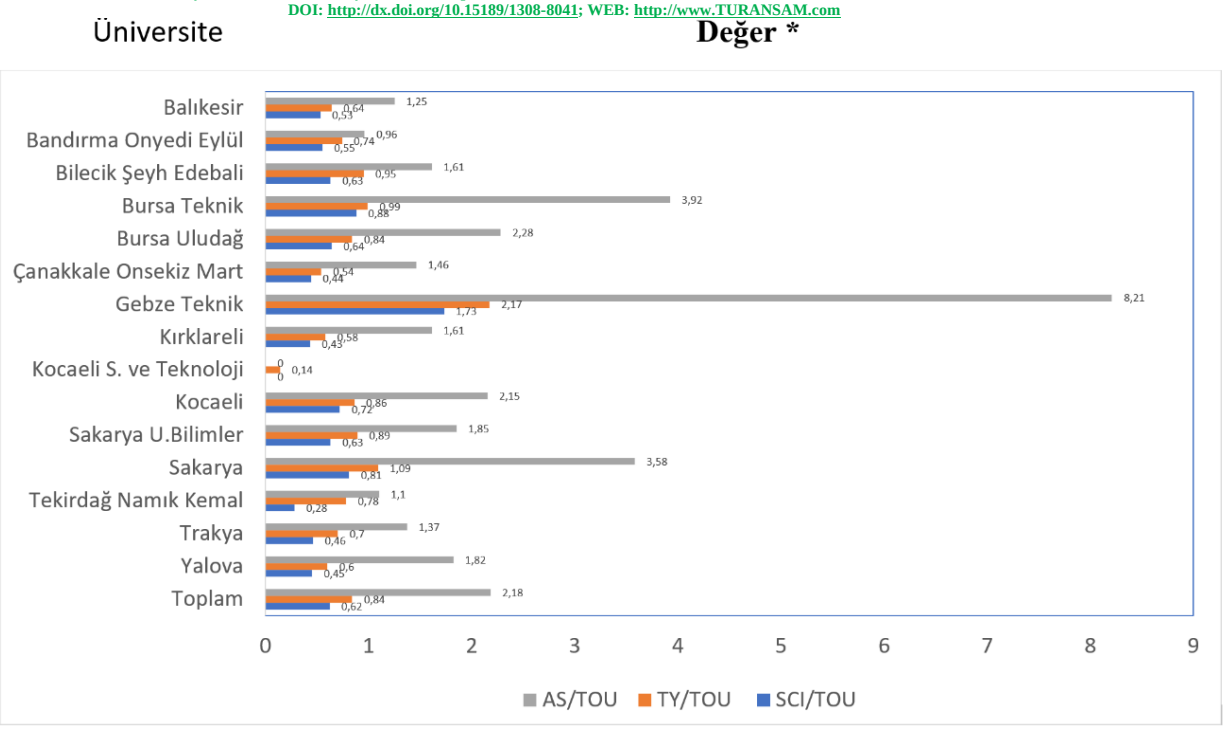

(*) SCI/TOU = Öğretim üyesi başına düşen SCI tarafından taranmış yayın sayısı
TY/TOU = Öğretim üyesi başına düşen toplam yayın sayısı
AS/TOU = Öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı

Şekil 1. Bilimsel esasta üniversitelerin kurumsal performansının grafiksel gösterimi

Bu çalışma sonucunda bölge yer alan 15 ayrı yükseköğretim kurumu için elde edilen sonuçlar özet halinde aşağıda verilmektedir:

- Marmara bölgesinde yer alan ve bu çalışmada dikkate alınan yükseköğretim kurumları içinde toplam yayın yönünden önde gelen yükseköğretim kurumları sırasıyla Sakarya (1004 yayın), Bursa Uludağ (971) ve Kocaeli (971) Üniversiteleridir. SCI tarafından taranmış yayınlar yönünden baktığınızda yine aynı üniversitelerin önde olduğu görülmektedir. Q1 dergide yayımlanan makale esasında ise Gebze Teknik Üniversitesi (175 yayın) öne çıkmakta ve bu kurumu Bursa Uludağ (171) ve Sakaya (171) ve Kocaeli (136) üniversiteleri takip etmektedir. Bu toplam değerlerin üniversitelerin bilimsel verimi hakkında çok anlam ifade etmediği belirtilmelidir. Ancak bu toplam değerlerin nispi olarak yüksek olması, ilgili üniversitede yerleşik bir bilimsel kültürün olduğu gösterir. Bilimsel verim esasında ise, birim değerlerin (öğretim üyesi başına düşen) kullanması gereklidir.
- Yayın kalitesi yönünden toplam yayın içindeki SCI oranı (SCI/TY) ve SCI'da taranan dergiler içindeki Q1 yayın sayısı almak ifade etmektedir. Bu çalışmada dikkate alınan 15 üniversite için toplam yayın içindeki SCI tarafından taranmış dergilerin oranı %73.1 ve SCI'da taranan dergiler içindeki Q1 yayın oranı % 23.1 olarak gerçekleşmiştir. Birinci parametre (SCI/TY) esasında en başarılı üniversiteler, sırasıyla Bursa Teknik (% 88.4), Balıkesir (% 82.3) Çanakkale Onsekiz Mart (% 82.0) ve Gebze Teknik (79.8) Üniversiteleridir. Bu alanda ortalamanın altında 4 yükseköğretim kurumu (Trakya, Tekirdağ Namık Kemal, Kocaeli Sağlık-Teknoloji ve Bilecik Şeyh Edabali) mevcuttur. Bu alanda dikkate değer ikinci parametre ise, SCI'da taranan dergiler içindeki Q1 yayın oranıdır. Bu parametre esasında Tekirdağ Namık Kemal (44.9), Gebze Teknik (34.3), Yalova (32.5) ve Bilecik Şeyh Edebali (29.0) önde gelmektedir. Bu parametre esasında ortalamanın altında 5 yükseköğretim kurumu (Trakya, Kocaeli, Kırklareli, Bursa Uludağ, Bandırma Onyedi Eylül ve Balıkesir) bulunmaktadır. Bu iki parametre esasında en başarılı bölgedeki yükseköğretim kurumu Bursa Teknik Üniversitedir.
- Toplam yayın içindeki ilk % 10'luk dergilerde yayımlanan yayın oranı esasında dört yükseköğretim kurumu sırasıyla ilk sırada yer almıştır (Gebze Teknik (%18.1), Sakarya Uygulamalı Bilimler

(%15.3), Yalova (14.3) ve Bilecik Şeyh Edebali (12.8) Üniversiteleridir. Bu alanda ortalama değer % 12.4 olup 6 yükseköğretim kurumu (Trakya, Tekirdağ Namık Kemal, Kırklareli, Çanakkale Onsekiz Mart, Bursa Uludağ ve Balıkesir Üniversiteleri) bu değerin altındadır. Toplam yayın başına atıf sayısı oranı (AS/TY) esasında ilk sırada gelen yükseköğretim kurumları sırasıyla Bursa Teknik (4.0), Gebze Teknik (3.8) Sakarya (3.3) ve Yalova (3.0) üniversiteleridir. Bu esasta ortalama değer 2.6 olup 8 Üniversite (Trakya, Tekirdağ Namık Kemal, Sakarya Uygulamalı Bilimler, Kocaeli ve Kocaeli Sağlık-Teknoloji) bulunmaktadır.

- Bölgede dikkate alınan 15 yükseköğretim kurumuna ait uluslararası işbirliğine dayalı yayın sayısı toplamı 1236'dır. Bu esasta toplam yayınlar yönünden en önde gelen yükseköğretim kurumları Bursa Uludağ (240), Sakarya (227) ve Kocaeli (213) Üniversiteleridir. Bu alandaki oransal büyüklük (Uİ/TY) yönünden ise, Gebze Teknik (% 33.0), Bursa Uludağ (% 24.4) ve Bursa Teknik (% 22.8) önde gelmektedir. İlgili oranın ortalama değeri % 21.0 olup 8 yüksek öğretim kurumu ortalama değerin altında kalmaktadır (Yalova, Trakya, Tekirdağ Namık Kemal, Kocaeli Sağlık-Teknoloji, Kırklareli, Çanakkale Onsekiz Mart, Bilecik Şeyh Edebali ve Balıkesir Üniversiteleri).
- Bölgede yer alan 15 Üniversitenin sanayi ile işbirliğine dayanan proje sayısı oldukça düşüktür (44 adet). Sanayi ile işbirliği çerçevesinde oluşturulan yayınların toplam yayına oranı, tüm üniversiteler için ortalama % 0.64'dür. Bu oran esasında en başarılı yükseköğretim kurumlarını, sırasıyla Yalova (% 1.95), Kocaeli (% 1.75), Trakya (% 1.23) ve Gebze Teknik (% 0.78) Üniversiteleri oluşturmaktadır. Ortalama oransal büyüklüğün altında kalan yükseköğretim kurumların sayısı 9 olup, bu kurumlar Tekirdağ Namık Kemal, Sakarya, Sakarya Uygulamalı Bilimler, Kırklareli ve Çanakkale Onsekiz Mart, Bursa Teknik, Bilecik Şeyh Edebali, Bandırma Onyedi Eylül ve Balıkesir Üniversiteleridir.
- Dikkate alınan yükseköğretim kurumlarının bilimsel verimliliği için üç ayrı parametre (Öğretim üyesi başına düşen SCI tarafından taranmış yayın sayısı- SCI/TOU, Öğretim üyesi başına düşen toplam yayın sayısı- TY/TOU ve Öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı- AS/TOU). Bunlardan ilk ikisi, direkt birim bilimsel yayın verimini temsil ederken, son parametre yayın verimi ile birlikte yayın kalitesini de ihtiva eden anlamlar içermektedir. Öğretim üyesi başına düşen toplam yayın sayısı ortalaması, 0.84'dür. Bu esasta en büyük oran sırasıyla Gebze Teknik (2.17), Sakarya (1.09), Bursa Teknik (0.99) ve Bilecik Şeyh Edebali (0.95) Üniversitelerine aittir. Oratalamanın altında bir değere sahip yükseköğretim kurumu sayısı ise 8 olup bu kurumlar, Yalova, Trakya Namık Kemal, Kocaeli Sağlık-Teknoloji, Kırklareli, Çanakkale Onsekiz Msrt, Bandırma Onyedieylül ve Balıkesir Üniversiteleridir.
- Bölgedeki 15 yükseköğretim kurumlarının bilimsel verimliliği için tanımlanan üç parametreden ikincisi öğretim üyesi başına düşen SCI tarafından taranmış yayın sayısı (SCI/TOU)'dır. Bu esasta en büyük oran sırasıyla Gebze Teknik (1.73), Bursa Teknik (0.88), Sakarya (0.81) ve Kocaeli (0.72) Üniversitelerine aittir. Bu çalışmada dikkate alınan 15 ayrı üniversiteye ait öğretim üyesi başına düşen SCI yayın sayısı, ortalama olarak 0.62'dür. Ortalamanın altında bir değere sahip yükseköğretim kurumu sayısı ise 8 olup bu kurumlar, bir önceki maddede olduğu gibi Yalova, Trakya Namık Kemal, Kocaeli Sağlık-Teknoloji, Kırklareli, Çanakkale Onsekiz Mart, Bandırma Onyedieylül ve Balıkesir Üniversiteleridir.
- Kurumların bilimsel verimliliği ve kalitesi ile ilgili son parametre, öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı (AS/TÖÜ) değeridir. Bu esasta Gebze Teknik Üniversitesi (8.21) açık ara öndedir. Sonra Bursa Teknik (3.92) ve Sakarya (3.58) Üniversiteleri gelmektedir. İlgili parametre esasında 15 üniversiteye ait ortalama değer 2.18 olup bu değerin altında 11 yükseköğretim kurumu mevcuttur (Yalova, Trakya, Tekirdağ Namık Kemal, Sakarya Uygulamalı Bilimler, Kocaeli, Kocaeli Sağlık-Teknoloji, Kırklareli, Çanakkale Onsekiz Mart, Bilecik Şeyh Edebali, Bandırma Onyedi Eylül ve Balıkesir Üniversiteleri).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında, ülkemizin Marmara Bölgesi (İstanbul Metropol alanı hariç) içinde yer alan 15 üniversitesinin bilimsel çalışmaları dikkate alınarak, temel bazı kriterler esasında yayın kaliteleri ile bilimsel alanda kurumsal performansları incelenmiştir. Çalışma sonuçları, yazar tarafından daha önce ilgili üniversitelerin öğretim yapısı ve kalitesi ile ilgili olarak sunulan çalışma sonuçları ile örtüşmektedir. Öğretim yapısı düzgün ve öğretim kalitesi yüksek yükseköğretim kurumlarının, yüksek bilimsel verime sahip olduğu

görülmektedir. Özellikle Gebze Teknik Üniversitesi ile Bursa Teknik ve bölünmeden sonra Sakarya Üniversitelerinin bilimsel performansı yüksektir. "Kitle Üniversitesi" özelliği taşıyan eski ve büyük üniversitelerinin düşük bir birim bilimsel performans gösterdiği görülmektedir. Marmara bölgesi; fiziki imkânları ve insan kaynakları yönünden önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgede özellikle endüstriyel faaliyetler en üst düzeyde yapılmakta ve bölge, ülkemizde kendi iç potansiyeli ile oluşmaya başlayan üniversite ekosistemine çok yakın bir alanda yer almaktadır. Bu bölgede (Güney Marmara için) Bursa merkezli olmak kaydı şartıyla Çanakkale'den Bilecik'e kadar olan yeni bir akademik ekosistem tanımlaması yapılabilir. Aynı eko-sistem Kocaeli yarımadasında bulunan 5 üniversite için de oluşturulabilir. Bu ekosistemler içinde teknoloji liderliğini yapabilecek yeni yükseköğretim kurumları oluşturulmalıdır. Bu yükseköğretim kurumlarının; enstitü şeklinde örgütlenmesi, Uzakdoğu'daki gelişmiş ülkelerle işbirliği şeklinde oluşturulması ve devlet iradesinin etkili olduğu bir üst akıl ile yapılandırılması gereklidir.

KAYNAKÇA

1. Er, F. & Yıldız, E. (2018). Türkiye Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2016 ve 2017 Sonuçlarının ORESTE ve Faktör Analizi ile İncelenmesi. Alphanumeric Journal, 6 (2) , 293-310 . DOI: 10.17093/alphanumeric.431034.
2. İlhan, E. ve Yelkenci, Ö.M (2021) "Yükseköğretimde Yeni Model Arayışında Bütünleşik Bir Tasarım Önerisi: Disiplinlerarası Dijital Model (DDM)" EKEV AKADEMİ DERGİSİ, 25 (81), 151-172.
3. Koyuncuoğlu, Ö. & Tekin, M. (2019). Türkiye'de Girişimci ve Yenilikçi Üniversitelerin Gömülü Teoriye Göre Değerlendirmesi ve Bir Model Önerisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41) 16-31. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61822/924957
4. Oskaloğlu, E and Çati, K. (2022) "Investigation of Strategic Plans of Research and Candidate Research Universities" The Journal of Academic Social Science Studies, 15(90), 477-500. DOI:10.29228/JASSS.61180
5. Tosun, H. (2004) Yükseköğretimde Mevcut Durum: Performans Değerlendirme ve Yeniden Yapılanma: Ankara Ticaret Odası, ISBN 975-512-840-9, Ankara, 94 sayfa.
6. Tosun, H. (2006) Güncel Verilerle Üniversitelerin Performans Değerlendirmesi ve Yeniden Yapılanma Modeli: Köyçoy Yayınları Serisi: 1, ISBN 978-9444-0782-0-7, Ankara, 171 sayfa.
7. Tosun, H. (2011) "Üniversite Performansı ve Devlet Finansman kaynaklarının Dağılımı" Uluslararası Yükseköğretim Kongresi, 27-29 Mayıs, İstanbul, 1183-1190.
8. Tosun, H. (2015) "Devlet Üniversiteleri: Performans Değerlendirme Finansman Modeli ve Yeniden Yapılanma" 2.Baskı, ISBN 978-9444-0782-5-2, Ankara, 373 sayfa.
9. Tosun, H. (2016) "15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Yükseköğretim Sistemini Yeniden Yapılandırması" Üniversite(m) Yayınları, ISBN 978-9444-0782-6-9, Eskişehir, 120s.
10. Tosun, H. (2017) "A Performance Study for the Universities Founded before 1973, Turkey" The Online Journal of Quality in Higher Education, V.5, I.2, 12-17.
11. Tosun, H. (2019a) "Yükseköğretime Dair Notlar" İlahiyat Yayınları. ISBN 978-605-7579-34-8, Ankara, 120 s.
12. Tosun, H. (2019b) "A Performance Assessment Model Recommended for Higher Education System in Turkey and a Case Study" Psychology Research, October, Vol. 9, No. 10, 420-431, DOI:10.17265/2159-5542/2019.10.003.
13. Tosun, H. (2020a) "Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi Bağlamında Vakıf Üniversiteleri" TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; Month: September; Volume: 12/summer, Issue: 47 DOI:http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
14. Tosun, H. (2020b) " Türk Yükseköğretim Sistemi ve Yapısal Değişim Yönünde Yeni Öneriler" TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; Month: September; Volume: 12/Summer, Issue: 47 DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

15. Tosun, H. (2020c) "Financial Resources of State Universities in Turkey" 10th International Science and Technology Conference, September 3-4, Nicosia, p.366-371.

16. Tosun, H. (2020d) "A Research Study on Student Numbers of State Universities in Turkey" 10th International Science and Technology Conference, September 3-4, Nicosia, p.13-19.

17. Tosun, H. (2020e) "Accredited Project Efficiency of State Universities in Turkey" 10th International Science and Technology Conference, September 3-4, Nicosia, p.25-30.

18. Tosun, H. (2020f) "A Quantitative Assessment Method Recommended for the Performance of State Universities in Turkey" 10th International Science and Technology Conference, September 3-4, Nicosia, p.8-12.

19. Tosun, H. (2020g) "Adım Üniversitelerinin 2010-2014 Yılları Arası Performans Değerleri**"** 10th International Science and Technology Conference, September 3-4, Nicosia, p.31-37.

20. Tosun, H. (2021a) "Devlet Araştırma Üniversitelerinin Girişimci-Yenilikçi Üniversite Endeksi Esasındaki Performansları" TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi 13 (50), 42-50.

21. Tosun, H. (2021b) "Adım Üniversitelerinin Yenilikçilik-Girşimcilik Anlayışı Esasında Performansları" TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi 13 (51), 22-28.

22. Tosun, H. (2021c) "Vakıf Üniversitelerinin Öğretim Yapıları Üzerine Mükayeseli bir Analiz" TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi 13 (52), 29-35.

23. Tosun, H. (2021d) "Yükseköğretim Sisteminde Öğretim Yapısı ve Devlet Araştırma Üniversiteleri" TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi 13 (52), 22-28.

24. Tosun, H. (2021e) "Yükseköğretimde Uluslararasilaşmanin Anlami Ve Türkiye Örneği" TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi 13 (52), 36-42.

25. Tosun, H. (2022) "Ülkemizdeki Marmara Bölgesi (İstanbul şehri hariç) Üniversitelerin Performans Göstergeleri" TURAN-SAM: Stratejik Arastirmalar Merkezi 14 (55), 11-21.

26. Uslu, B. , Çalıkoğlu, A. , Seggie, F. N. & Seggıe, S. H. (2020). "TÜBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi Kriterlerinin Girişimci Üniversitelerde Öne Çıkan Faaliyetler Açısından Değerlendirilmesi". Yükseköğretim Dergisi , 10 (1) , 1-11 . DOI: 10.2399/yod.19.011

27. Yıldırım, B. F. Y. & Yıldırım, S. K. (2020). "Yenilikçi ve Girişimci Üniversite Endeksi Verilerinin 2012-2017 Dönem Aralığında ARAS-G Yöntemi ile Değerlendirilmesi" . Journal of Entrepreneurship and Innovation Management, 9 (2) , 166-187 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/jeim/issue/60046/868191.

28. Güngör Göksu, Gonca. (2020). "Devlet Üniversiteleri İçin Ortak Performans Göstergelerinin Analitik Hiyerarşik Süreç Yöntemi ile Belirlenmesi". Kitap bölümü (Ekonomik, Finansal ve Mali Politikaların Uygulamadaki Yansımaları), Gazi Kitapevi, 447-468.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(40)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TAMER[205]; Yunus BUBOLAR[206]; Serkan ŞEN[207]; Timuçin ÇEKİNMEZ[208]

MOBBİNG, ETKİLERİ ve SONUÇLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

MOBBING, A REVIEW OF THE EFFECTS and RESULTS

ÖZ

Mobbing, latince kökenli "Mobile Vulgus" sözcüğünden türetilmiş olup kararsız, kalabalık, şiddet gibi anlamlar taşımaktadır. Genel bir tanımla mobbing; kişiler üzerinde psikolojik şiddet, baskı, kuşatma, taciz, aşağılama ve tehdit gibi şekillerle gerçekleşen psikolojik bir saldırıdır. Son dönemlerde çalışma alanlarında sıkça karşılaşılan ve çalışanlar üzerinde psikolojik etkisi olan bir eylemdir. Meydana gelen psikolojik etkiler eylemin sistemli olarak tekrarlanması ile bireyler ve kurumlar üzerinde yıkıcı etkilerinin olduğu gözlenmektedir. Mobbing, özel ve kamu kurumlarında ciddi sorunlar ortaya çıkaran bir olaydır. Uzun zamandır var olmasına karşın son dönemlerde üzerinde yoğun çalışmalar yapılmakta ve güncelliğini korumaktadır. Bu çalışmamızda mobbigin ortaya çıkardığı etki ve sonuçları üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, Çalışanlar, Psikolojik Şiddet.

ABSTRACT

Mobbing is derived from the Latin word "Mobile Vulgus", meaning undecided, crowded, violent. In a general definition, mobbing is a psychological attack on people in ways such as psychological violence, repression, siege, harassment, humiliation and threats. It is a common activity in work areas recently and has a psychological impact on employees. It is observed that the psychological effects of the action are systematically repeated and have devastating effects on individuals and institutions. Mobbing is an event that causes serious problems in private and public institutions. It has existed for a long time, but has been working hard on it lately and remains up-to-date. In this study, an assessment will be made on the effects and consequences of the mobbigin.

Keywords: *Mobbing, employees, psychological violence.*

[205] **Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Yerel Yönetimler Programı, drmehmettamer1984@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9806-9548**
[206] **Kırıkhan Şehit Anıl Kemal Kurtul Ortaokulu Müdürü, yunusbubolar@hotmail.com**
[207] **Kırıkhan Şehit Atilla KURT Ortaokulu Müdürü, serkansen31@hotmail.com**
[208] **Kırıkhan Balarmudu Ortaokulu Müdürü, timucincekinmez@hotmail.com**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Yönetim eylemi birden fazla bileşenin bir araya geldiği ve üzerinde büyük bir titizlikte durulması gereken bir süreçtir. Bu süreçte olağan ve olağanüstü bazı problemlerle karşı karşıya kalınabilir. Önemli olan bu problemlerden sürecin olabildiğince en az ölçüde etkilenmesine yönelik çalışmalar icra etmektir. En küçük sosyal yapı olan aileden başlayıp, devletin yönetimine kadar bireysel veya grup halinde çalışmayı engelleyecek, etkileyecek ve genellikle olumsuz izleri olacak önemli problemlerden biri de mobbingtir. Türk Dil Kurumu tarafından "bezdiri" olarak ifade edilen mobbing tüm sosyal yapılarda bireyi hedef alan, çalışmasına engel olmak, yıldırmak, dışlamak ve gözden düşürmek gibi anlamlar taşımaktadır. Mobbing özellikle son dönemlerde üzerinde çok konuşulan ve tartışma yaratan bir eylemdir. Birçok kurum ve kuruluşta gerçekleşmekte, bireyleri ve kurumları olumsuz etkilemektedir.

Mobbing kavramı latince "Mobile Vulgus" kökünden gelmekte ve farklı şekillerde ifade edilmektedir. Şiddete yönelmiş topluluk ve kararsız kalabalık bu ifadelerden bazılarıdır. Psikolojik şiddet, psikolojik taciz, yıldırma, duygusal taciz mobbing için kullanılan diğer ifadeler arasında yer almaktadır. Karacaoğlu ve Reyhanoğlu (2006) mobbing sözcüğünün ilk zamanlarda çocukların birbirleriyle zorba ilişkilerini tanımlamak için kullanıldığını, 1950 ve 1960'lı yıllarda işyerlerinde yapılan araştırmalarla ise bu sözcüğün sadece çocukları ilgilendirmediğini ortaya koymuşlardır. Yine 1960'lı yıllarda Avusturyalı bilim adamı Konrad Lorenz, mobbingi önce hayvan davranışları için kullanmış ve mobbingin mağduru, yalnız bıraktığını, umutsuzluğa sürükleyip, intihara neden olduğunu ifade etmiştir. 1980 yılında Alman psikolog ve tıp doktoru Dr. Heinz Leymann mobbing teriminin ilk defa kapsamlı bir şekilde tanımını yapmıştır. Dr. Leymann mobbingi "Bir ya da daha fazla kişinin başka bir kişiye düşmanca ve etik dışı yöntemlerle sistemli bir şekilde yaptığı psikolojik terördür" şeklinde tanımlamıştır (Özdemir ve Açıkgöz, 2007: 27). Mobbing ile ilgili 1976 yılında Amerikalı Psikiyatrist ve Antropolog Dr. Carroll Brodsky ve 1988'de İngiliz gazeteci Andrea Adams önemli çalışmalar icra etmiş ve bu olguya kamuoyunun dikkatini çekmişlerdir (Özkul ve Çarıkçı, 2010: 486).

Mobbing genel olarak iki şekilde meydana gelmektedir. Bunlar hassas/duyarlı ve stratejik mobbingtir. Duyarlı mobbing genel olarak iki kişi arasında yaşanmaktadır. Amir çalışan veya iki çalışanın kendi arasında yaşadığı bir süreçtir. Stratejik mobbing ise kasıtlı yapılmakta ve daha çok özel sektörde meydana gelmektedir. İşine son verilmek istenen kişiye yönelik küçük düşürücü, dışlayıcı, hedef alıcı ve yalnızlaştırma eylemleri gerçekleştirilmektedir (Uzunçarşılı ve Yoloğlu, 2007: 27). Mobbing eyleminin gerçekleşme nedenleri kişisel, örgütsel ve toplumsal/sosyal olduğu görülmektedir. Kişisel neden, genelde bir kişinin diğerini farklı sebeplerle hedef alması ve bu eylemi gerçekleştirmesidir. Örgütsel neden ise kötü yönetim, iş stresi, iş yerinde monotonluk, yöneticilerin tavırları ile oluştuğu görülmektedir. Mobbing sürecinde farklı aktörlerin yer aldığı görülmektedir. Bu aktörler; mobbing uygulayanlar, mobbing uygulananlar ve mobbinge tanık olanlardır.

Mobbing, etkileri ve sonuçları üzerine bir inceleme adlı bu çalışmamızda önce literatüre yer verilmiştir. Mobbingin tarihçesi, sebepleri ve aktörleri üzerinde durulmuş ardından bir kamu kurumda yapılan nitel görüşme yöntemi ile bu eylem çok yönlü analiz yapılarak, genel bir değerlendirme ile çalışma sonlandırılacaktır.

Mobbing ve Tarihçesi

Mobbing, en geniş ifadeyle, bireyin işyerinde yaşamış olduğu ve çoğu zaman bilinmeyen etik dışı davranışlardır (Nora vd.,2018: 1081). Mobbing, İş doyumu, verimlilik, güdülenme, örgütsel bağlılık, örgütsel yurttaşlık ve iş sürekliliği gibi birçok olumlu örgütsel çıktıyı negatif etkilemekte ve örgüt yapısını bozan mühim bir örgütsel problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Akpınar, 2016: 31).

1972 senesinde bir sınıftaki öğrencilerin hareketlerini inceleyen Heinemann, küçük bir arkadaş grubundaki öğrencilerin akranlarına karşı yıkıcı ve zararlı hareketler sergileme eğiliminde olduğunu fark etmiş ve bu durumu mobbing olarak açıklamıştır. Heinemann'a göre tedbir alınmazsa şiddet mağduru bir çocuk bile birbirlerine karşı kötü ve yıkıcı hareketler sonucunda yaşamına son verebilmektedir (Kement ve Batga, 2016:400). Davenport ve diğerleri (2003), Caroll Brodsky tarafından 1976'da Amerikan şirketlerinde gözlemlenen ve bir kitapta belgelenen taciz vakalarını tanımlamak için "taciz edilmiş işçi" terimini

kullanmıştır. Mobbing kavramının temelinde Carroll Brodsky, Heinemann, Lorenz gibi bilim adamlarının tanımları ve çalışmaları oldukça önemlidir (Baykal,2014:629).

Leymann ise 1980'li yıllarda terim üzerinde araştırmalara başlamış fakat mobbing kavramının çok eski olduğunu ve hemen hemen tüm kültürlerde değişik biçimlerde yer aldığını ifade etmiştir (Akbıyık, 2013: 33).

Mobbing kavramının, Leymann tarafından 1982 de araştırması yapılana kadar sistematik olarak tanımlanmamıştır. Aslında, ortaçağ Avrupa'sında cadı avı gibi, şehir dışında yaşayan ve değişik giyinmekte olan kadınların onları inançlarından ayırdığı ve sosyal kuralları kötüye kullanan dedikodular vasıtasıyla itibarlarını zedelediği gibi birçok sosyal yaşam halleri mobbingin şiddet örnekleridir (Demir vd,,2014: 3).

Leymann, ilk tanımını "bir ya da daha fazla kişinin başka bir birey ya da grupla sistematik olarak yönlendirilen düşmanca ve ahlaksız iletişimi, psikolojik terör" şeklinde yapmıştır (Karahan ve Yılmaz, 2014: 15) Tanımı ilk kullanan ve açıklayan Leymann olabilir, fakat mobbingi benzeri terim ve teoride kullanan diğer bir bilim adamı hayvan davranışçı Lorenz'dir. Lorenz, 1960 senesinde bir grup küçük hayvan ve bir grup kazın bir tilkiyi korkutabilmek için davranışını açıklayabilmek amacıyla mobbing terimini kullandığı bilinmektedir (Elçi ve Karabay,2016: 125). İlerleyen senelerde bir diğer araştırmacı Heinemann, sınıf arkadaşlarının birbirlerine davranışlarını mobbing kavramı ile ifade etmiştir(Afacan, 2015: 42).

Heinz Leymann, bütün bu kavramsal terimleri bir araya getiren ve literatüre kayıt altına alan kişidir. Lorenz'in hayvanları, Heinemann'ı çocuklarla gözlemlemek suretiyle açıklamış olduğu kavram, Leymann tarafından erişkinlerin çalışma ortamı üzerinden tanımlanmış ve geliştirilmiştir. Leymann, literatürde mobbingi tanıtan ilk incelemeci ve sistematik olarak araştıran ilk kişi olarak görülmektedir (Erdirençelebi. ve Filizöz, 2016: 127).

Mobbing ve Nedenleri

Genel olarak Mobbing, saldırganların ve mağdurun ruhsal yapısından, çalıştığı yerden veya toplumsal değer ve yargılardan kaynaklanabilmektedir. Mobbing, insan ruhuna yönelik bir saldırıdır ve mağdura birileri tarafından saygı duyulmayan birey olsun diye gerçekleştirilmektedir. Mağduru çalışma ortamından uzaklaştırmaya ve mağdurun itibarını zedelemeye yönelik konuşma biçimidir ve bir şirkette mağdurun itibarını hedef alan davranış şiddeti olarak açığa çıkmaktadır (Kaygın ve Atay, 2014: 97).

Örgütlerde mobbingin çok sayıda sebebi vardır. Mobbingin öncesinde insanlar arasında çatışmalar oluşmaktadır. Daha sonra kuvvetli olan kişi karşısındaki bireyi hedef alarak zihinsel şiddete başlamaktadır. Kurban boyun eğmeyi reddettiği için kızgın ve kaba, kontrole direndiği için de istismarcı harekete geçmektedir. Artık tek hedefi bulunun istismarcı, yaptığına pişman etmek, egosunu tatmin etmek, imkanı varsa işten çıkarmak, işten ayırmak için çabalamaktadır (Kulakçı vd.,2015:133).

Mobbing ile alakalı türlü incelemelerde, ortaya çıkma nedenleri, bireylerin işyerindeki boş pozisyonlara erişmek için sürekli mücadele etmesine veya yönetimin yetersiz çalışan istihdam etmesine bağlanabilmektedir. (Tekin ve Özdemir, 2018: 1923). Mobbingin bir amiri hatta patronu etkilemek için kullanıldığı görülmektedir (Vardarlıer ve Canol,2017: 5).

Dieter Zapf'a göre mobbing, çok sayıda nedenin aynı zamanda devreye girmesiyle de meydana gelebilmektedir. Ayrıca mobbinge neden olacak bir etken mobbingin neticesi de olabilmektedir. Öte yandan, bir mobbing örgütünün oluşmasına neden olabilecek bir etken, başka bir örgütte aynı etkiyi oluşturmadığı görülmektedir (Gültekin ve Zahide,2016: 10), Organizasyon (liderlik, organizasyonel iklim, iş stresi, iş organizasyonu) ve sosyal etkenler (düşman, kıskançlık, akran baskısı ve günah keçisi arama) mobbing mağduru ve kullanıcısı için mühim etkenlerdir. Mobbing, mağdurlarında çeşitli hastalıklara sebep olabilmektedir. Bu bozukluklar psikosomatik yakınmalar, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu ve obsesyonlardır. Bu rahatsızlık Mobbing neticesi meydana gelebileceği gibi, mağdurda bu rahatsızlıkların bulunması Mobinge maruz kalmasına neden de olabilmektedir (Gürhan, 2015: 1). Bunların yanı sıra şirket evliliklerinde ve birleşmelerde sıklıkla Mobbing vakasına rastlanmaktadır. Bu yeniden yapılanmayla karşı karşıya kalan çalışanın desteklenmesi gerek mental olarak gerekse yeni organizasyon yapısına uyum sağlamalarını kolaylaştıracaktır. Bu durumda mobbing olasılığı azalacaktır (Vveinhardt & Štreimikienė, 2017: 23).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Mobbingin nedenlerini Zapf (1999) genel olarak üç ana kategoriye ayırmıştır. Kişisel nedenler, kurumsal/örgütsel nedenler ve toplumsal/sosyal nedenler şeklindedir.

Şekil.1. Mobbing Nedenleri ve Sonuçları

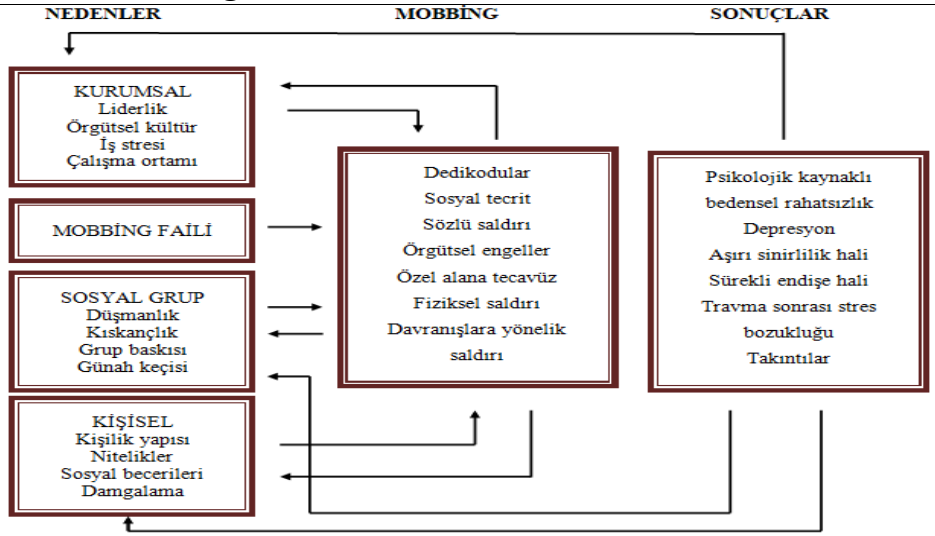

Kaynak: Zapf, 1999 (Ak., Çukur, 2012: 38)

Mobbing Aktörleri

Kurumsal işleyiş düzeni bakımından incelendiğinde, idareciler mobbing gerçekleştirme, çalışmakta olanlar ise Mobbing mağduru olmaya adaydırlar (Rehman vd.2015: 103), Mobbing yapan kişiler çoğunlukla mantıklı prosedürlerden uzak, rahatsız edici, kışkırtıcı bir dil kullanmaktadırlar. Çatışma ve acıdan zevk alırlar, bu durumun sürüp gitmesi ve sorumluluğunu alması için ellerinden gelen her şeyi yaparlar (Kılıçaslan ve Kaya, 2017: 11).

Genel olarak mobbing aktörleri; İlgi bekleyen ve çok fazla övgüye ihtiyaç duyan kişiliklerdir. Benlik saygısını kendini kanıtlama ile şişirilirler (Cansever, 2017:32).Leymann'a göre mobbing aktörleri, eksikliklerini telafi etmek için mobbinge başvurmaktadırlar. İsimleri ve pozisyonları hakkında yaşadıkları korku ve güvensizlik onları başka bir kişiye karşı küçük düşürücü hareket etmeye zorlamaktadır. Zorbalığa alışmış bir kişinin karakter özellikleri şu şekilde sıralanabilir: (Tutar, 2015: 46, Öcal ve Menteş, 2020: 205)

Mutlaka yalancıdır, Hafızası seçicidir, Her şeyi inkâr etmektedir, Çarpık bir komplo ve kötü niyetlidir, Söz dinlemez, yetişkinler arasında bir tartışmayı devam ettiremez. Acımasız, güce meyilli, nankör, yıkıcı, esnek olmayan ve bencil, aşağılık, güvensiz, olgunlaşmamış, çoğu zaman mantığın sınırlarının ve herhangi bir ahlak düzeyinin ötesindedir. Kendilerinden başka herkesi suçlamaktadır. Kendi görüşlerini destekleyenleri överken, kendisi için iyi olanın herkes için iyi, kendisi için kötü olanın herkes için kötü olduğuna inanırlar. Kişilerin tavsiyelerine ve yapıcı eleştirilerine asla müsamaha göstermezler.

Mobbingin bir diğer aktörü olan Mobbing mağdurlarının kişilik yapılarında karakteristik nitelikler yoktur. Mobbing her insanın başına gelebilecek bir durumdur. Araştırmada görüşülen mağdurların ortak özelliği işyerine sadakati ve işiyle özdeşleşmesidir. Davenport'a göre, yeni düşüncelerin ve metotların başkalarını gücendirdiği için yaratıcı insanların özellikle mobbingin hedefi olma olasılığı daha yüksektir (Çınar ve Akpunar, 2017:45).

Mağdurların seçilme sebebi, yüksek mevkilerdeki kişilerin gözünde kendileri için genelde tehdit düşüncesi olduğundandır. Araştırmalara göre mağdurlar, işyerine bağlı ve işiyle özdeşleşen kişidir (Kehribar vd.,2017:5). Bilhassa yaratıcı insanlar, ürettikleri yeni fikirler ortaya çıkardıkları için diğer aktör olan yöneticiler tarafından kurban olarak seçilmektedir çünkü akılcı fikirlerin onlardan çıkması gerektiği düşüncesindedirler (Karakaş ve Okanlı,2015: 46). Kurbanlar çoğunlukla aşırı kaygılı, temkinli ve sözlerinin yanlış anlaşılacağından ve durumun kötü niyetle sunulacağından daha fazla endişe duyarlar. Tek güvenceleri

dürüstlükleri ve iyi niyetli olmalarıdır (Çalış ve Akdemir, 2016: 33). Kurbanların iyi niyeti ve sınırları içerisinde yaşaması mobbingi teşvik etmektedir. Mağdurun iyi niyeti ve sabrı; "zayıflık", "yakınlaşma isteği" ve "yer kapma kaygısı" olarak görülmektedir (Yücekaya ve İmamoğlu, 2020: 321).

Mobbing aktörlerini genel olarak üç grupta incelemek mümkündür. Bunlar:

1. Mobbingi Uygulayanlar,
2. Mobbing Uygulananlar,
3. Mobbing Tanıklarıdır.

Mobbing uygulayanlar: Genellikle işyerlerinde psikolojik taciz uygulayan kişidir. Bu kişiye ayrıca psikolojik tacizi uygulayan, tacizci, saldırgan veya zorba da denilmektedir. **Mobbing uygulananlar:** İşyerlerinde psikolojik tacize maruz kalan kişilerdir. Bu kişilere de mağdur olan, kurban, hedef gösterilen ifadeleri de kullanılmaktadır (Tınaz ve diğerleri, 2008). **Mobbing tanıkları:** Mobbing sürecine doğrudan dahil olmayan fakat bir şekilde eylemi algılayan, sürecin yansımalarına şahit olan kişilerdir. İzleyiciler, seyirciler, tanık olarak adlandırılırlar (Tümer, 2014: 120).

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı mobbing eyleminin etki ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Hatay ili Kırıkhan ilçesinde yer alan Şehit Anıl Kemal Kurtul Ortaokulunda yer alan öğretmenlere hazırlanan nitel görüşme soruları yöneltilerek, değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmada uygulanacak nitel görüşme soruları için okulun idaresinden gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmaya katılan öğretmenlerin olabildiğince gerçek düşünceleri elde edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın uygulanması esnasında görüşmeye katılanlarda gönüllülük esası dikkate alınmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların nitel görüşme sorularını doğru olarak anlayıp, buna göre cevap verdikleri varsayılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma betimleyici bir araştırma özelliğine sahiptir. Çalışmada Hatay ili Kırıkhan ilçesinde yer alan Şehit Anıl Kemal Kurtul Ortaokulundaki öğretmenlere görüşme soruları iletilmiş, veriler toplanarak, değerlendirilmesi yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kırıkhan Şehit Anıl Kemal Kurtul Ortaokulu oluşturmaktadır. Burada görev yapan öğretmenler çalışma için örneklem olmuştur. Ayrıca öğretmenlerin branş, yaş, görev süresi ve görev yeri gibi unsurlarda farklılık göstermesi, çalışmayı daha da zengin kılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada uygulanacak nitel görüşme soruları sadece Kırıkhan Şehit Anıl Kemal Kurtul Ortaokulu ile sınırlıdır. Bu açıdan elde edilen bulgular sadece bu verilere özgüdür. Değerlendirme de yine bu okul ve öğretmenler ile sınırlı olacaktır.

Veri Toplama Yöntemi

Veriler, nitel görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Çalışmanın ilk bölümde kişisel sorular yer alırken ikinci bölümde çalışmanın temelini oluşturan Mobbing, etki ve sonuçlarına ilişkin sorular bulunmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma öğretmenlerin görev yaptığı zaman diliminde mobbing ile karşı karşıya kalıp kalmadıklarını ve bu durumda kendilerinde yarattığı etki ve sonuçlarını incelemeye yönelik nitel bir çalışmadır.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 27 öğretmen oluşturmaktadır. Başlangıçta 35 öğretmen belirlenmiş ancak 27 öğretmen görüşmeyi kabul etmiştir. Araştırmada nitel araştırma geleneğine uygun amaçlı örneklem olarak öğretmenler çalışma grubuna seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Esnekliği sağladığı için bu teknik tercih edilmiştir. Nitel görüşme soruları hazırlanmadan derinlemesine bir araştırma yapılmış ve sorular belirlenmiştir. Araştırmaya ilişkin veriler 14-18 Kasım 2022 tarihleri arasında görüşme yapılarak toplanmıştır. Görüşme esnasında çalışmanın amacı ve çalışma yönünde bilgiler verilmiştir. Katılımcıların rahat olması ve gönüllülük ilkesine bağlı olarak herhangi bir elektronik cihaz kullanımına gerek duyulmamıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmeler sonucunda alınan cevaplar ile elde edilen veriler, konu başlıkları bir sınıflandırma yapılmış, daha sonra betimsel analiz ve tablolama yöntemleri ile çözümlenmiştir. Görüşmelerin tarafsız bir biçimde ifade edilebilmesi için zaman zaman doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Görüşmeye katılan öğretmenler Ö1, Ö2, Ö3……..Ö10 arasındaki numaralarla kodlanmıştır.

BULGULAR

Çalışmada görüşmeler sonucunda gerekli analizler yapılmıştır. Analizler sonucu bulgular tablolaştırılmıştır.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 48,1 Erkek iken, % 51,9 ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşlarına baktığımızda % 3,8'i 21-25 yaş aralığında, %33,3'ü 26-30 yaş aralığında, %18,5'i 31-35 yaş aralığında, %18,5'i 36-40 yaş aralığında ve %25,9'u 40 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Eğitim noktasında ise %81,5'i lisans mezunu iken % 18,5'i yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların meslekte görev süreleri de değişkenlik göstermektedir. % 29,7'si 2-5 yıl, %22,2'si 6-10 yıl, %48,1'i ise 10 yıl ve üzeri süre zarfında çalışmaktadır. Yine katılımcıların %44,4'ü çalışma hayatında en az 1 defa mobbing ile karşı karşıya kalırken, % 55,6'sı ise hiç mobbing ile karşı karşıya kalmadığı görülmektedir.

Tablo.1. Kurum/Kurumunuzda Mobbing Olarak Değerlendirilecek Davranışlar

S.N.	Mobbing Davranışları	f
1	Hakaret (Ö1, Ö2, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö10, Ö14, Ö20, Ö25)	10
2	Angarya İşler (Ö1, Ö2, Ö4, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö20, Ö23)	9
3	Adaletsizlik (Ö6, Ö7, Ö8, Ö17, Ö18, Ö24, Ö27)	7
4	Uyarı (Ö1, Ö2, Ö3, Ö12)	4
5	Dışlanma (Ö10, Ö16, Ö18)	3
6	Cinsel Taciz (Ö14, Ö22, Ö24)	3
7	Psikolojik Baskı (Ö24, Ö26)	2
8	Tehdit (Ö15, Ö17)	2
9	Gruplaşma (Ö7)	1
10	Eleştri (Ö14)	1
11	Şiddet (Ö15)	1
12	Saygısızlık (Ö27)	1
13	Yalan İfadeler (Ö16)	1

(*Ö; Kodlanmış Öğretmen)

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

Öğretmenlerin kodlanmış 13 tane mobbing olarak değerlendirilecek davranış olduğu ortaya çıkmıştır. Frekansı yüksek olan davranışlar; hakaret, angarya işler ve adaletsizlik olduğu görülmektedir. Bununla beraber uyarı, dışlanma ve cinsel taciz gibi davranışlarda mevcuttur. Frekansı tek olan davranışlar ise eleştiri, şiddet, saygısızlık ve yalan ifadelerdir.

Tablo.2. Kurum/Kurumunuzda Mobbing Olarak Değerlendirilecek Davranışların Kurum ve Çalışanlara Etkisi

S.N.	Mobbing Davranışının Etki Türleri	f
1	Mutsuz Çalışma Ortamı (Ö3, Ö12, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21, Ö22)	9
2	Motivasyon Kaybı (Ö2, Ö4, Ö6, Ö8, Ö9, Ö11, Ö26)	7
3	İletişim Sorunu (Ö2, Ö10, Ö12, Ö21, Ö25)	5
4	Gruplaşma (Ö5, Ö19, Ö24)	3
5	Performans Kaybı (Ö14, Ö27)	2
6	Stres (Ö1)	1
7	Dışlanmışlık (Ö1)	1
8	Başarısızlık (Ö14)	1
9	Huzursuzluk (Ö7)	1
10	Verimsizlik (Ö24)	1

(*Ö; Kodlanmış Öğretmen)

Öğretmenlerin kodlanmış 10 tane mobbing olarak değerlendirilecek davranışın kurum ve çalışanlarına etkisi ortaya çıkmıştır. Frekansı yüksek olanlar mutsuz çalışma ortamı, motivasyon kaybı ve iletişim sorunudur. Öğretmenler ayrıca gruplaşma, performans kaybı, stres, dışlanmışlık, başarısızlık, huzursuzluk ve verimsizlik gibi etkileri de dile getirmiştir.

Tablo.3. Kurum/Kurumunuzda Mobbinge Maruz Kalacak Eylem ve Davranış Türleri

S.N.	Mobbing Oluşturacak Eylem ve Davranışlar	f
1	Farklı Siyasi Görüşe Sahip Olma (Ö7, Ö8, Ö16, Ö18, Ö24, Ö26)	6
2	Kıdem (Ö2, Ö4, Ö6, Ö15, Ö25)	5
3	Görevini Yerine Getirmeme (Ö8, Ö10, Ö13, Ö18)	4
4	Yaş (Ö6)	1
5	Ego (Ö3)	1
6	Gereksiz İşler (Ö1)	1
7	Kariyer (Ö9)	1
8	Kurallara Uymayanlar (Ö24)	1

(*Ö; Kodlanmış Öğretmen)

Öğretmenler kodlanmış 8 tane mobbinge maruz kalınacak eylem ve davranış türüne işaret etmiştir. Farklı siyasi görüşe sahip olma, kıdem ve görevini yerine getirmeme yönündeki eylem ve davranışlar frekansı yüksek olanlardır. Yaş, ego, kariyer, gereksiz işler ve kurallara uymama gibi davranışlar en düşük frekansa sahiptir.

Tablo.4. Mobbinge Maruz Kalan Bir Kişinin Etkilendiği Sosyal Yapıları

S.N.	Mobbingin Etkilediği Sosyal Yapılar	f
1	İş (Ö4, Ö6, Ö7, Ö10, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21, Ö24, Ö25)	14
2	Aile (Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö15, Ö18, Ö19, Ö26, Ö27)	12
3	Arkadaş Çevresi (Ö12, Ö17, Ö20, Ö26)	4

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(*Ö; Kodlanmış Öğretmen)

Öğretmenlerin kodlanmış 3 tane mobbing sonrası etkinin yaşandığı sosyal yapı türünden söz etmiştir. İş ve aile en çok etkilenen iki sosyal yapıdır, frekansları çok yüksektir. Arkadaş çevresi ise frekansı düşük diğer bir sosyal olduğu görülmektedir.

Tablo.5. Mobbing İle Karşı Karşıya Kalındığında Başvuracağınız Kurumlar

S.N.	Mobbing Sonrası Başvurulacak Kurumlar	f
1	CİMER (Ö1, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö14, Ö20, Ö22, Ö23)	11
2	Üst Yönetici (Ö3, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö23, Ö24)	9
3	Milli Eğitim Müdürlüğü (Ö2, Ö4, Ö5, Ö9, Ö11, Ö26)	6
4	Alo 170 (Ö8, Ö14)	2
5	Sendika (Ö23, Ö24)	2
6	Türkiye İnsan Hakları Kurumu (Ö20, Ö22)	2
7	Kamu Denetçiliği Kurumu (Ö20)	1
8	Mahkeme (Ö1)	1

(*Ö; Kodlanmış Öğretmen)

Öğretmenlerin kodlanmış 8 tane mobbinge maruz kalma durumunda başvuracağı kurumun olduğu ortaya çıkmıştır. Frekansa göre CİMER, Üst Yönetici ve Milli Eğitim Müdürlüğü en yüksek olanlardır. ALO 170, sendikalar, Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Mahkeme de diğer başvurulacak kurumlar olduğu gözlenmektedir.

Tablo.6. Kurum/Kurumunuzda Mobbing Eyleminin Gerçeklemesi Kişiye ve Çalışma Hayatına Sonuçları

S.N.	Mobbing Davranışı ve Kişideki Sonuçları	f
1	Verimsizlik (Ö1, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö198, Ö19, Ö23, Ö26)	9
2	Mutsuzluk (Ö4, Ö13, Ö16, Ö17, Ö18, Ö23)	6
3	İstenmeyen Çalışma Ortamı (Ö3, Ö15, Ö20)	3
4	Özgüven Düşüklüğü (Ö5, Ö6, Ö9)	3
5	Meslekten Soğuma (Ö7, Ö11, Ö25)	3
6	İletişimsizlik (Ö9, Ö26, Ö27)	3
7	Motivasyon Düşüklüğü (Ö2, Ö11)	2
8	Stres (Ö12, Ö26)	2
9	Huzursuzluk (Ö22)	1

(*Ö; Kodlanmış Öğretmen)

Öğretmenlerin kodlanmış 9 tane kurumda mobbing eylemi sonucunda kişide ve çalışma hayatındaki sonuçları belirlenmiştir. Frekansı en yüksek olan verimsizlik ve mutsuzluktur. Bunların yanı sıra istenmeyen çalışma ortamı, özgüven düşüklüğü, meslekten soğuma, iletişimsizlik frekansı diğer yüksek olan sonuçlardır. Motivasyon düşüklüğü, stres ve huzursuzlukta karşılaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır.

Tablo.7. Kurum/kurumunuzda mobbing eyleminin gerçekleşmesi kuruma yönelik hangi sonuçları

S.N.	Mobbing Davranışı ve Kuruma Yönelik Sonuçları	f
1	Verimsizlik (Ö1, Ö3, Ö6, Ö8, Ö10, Ö11, Ö14, Ö23)	8
2	Düzen Bozukluğu (Ö2, Ö4, Ö9, Ö12, Ö17, Ö18)	6
3	Kurum Kimliğini ve Saygınlığını Yitirme (Ö7, Ö19, Ö24, Ö26)	4
4	Başarısızlık (Ö21, Ö26, Ö27)	3

5	Kurumda Güven Kaybı (Ö15, Ö16)	2

(*Ö; Kodlanmış Öğretmen)

Öğretmenlerin kodlanmış 5 tane kurumda gerçekleşen mobbing eyleminin kuruma yönelik sonuçları ortaya çıkmıştır. Verimsizlik ve düzen bozukluğu frekansı en yüksek olanlardır. Kurum kimliği ve saygınlığını yitirme, başarısızlık ve kurumda güven kaybı da ortaya çıkan sonuçlar arasındadır.

SONUÇ

Mobbing son dönemlerde kamuoyunda sıkça duyulan ve çalışanların maruz kaldığı bir eylemdir. Bu eylemin çalışanlar üzerinde olumsuz etkisinin olduğu herkes tarafından kabul edilir bir gerçekliktir. Bazen yönetici bazen de çalışanların kendi arasında gerçekleştirdiği mobbing yönetim sürecini çok yönlü etkilemektedir. Çalışan, kurum ve mobbinge maruz kalan bu denklemde etkilenen en önemli aktörlerdir. Mobbing yıldırma, dışlama, psikolojik şiddet ve psikolojik taciz gibi anlamlara gelen planlı bir eylemdir. Mobbing ilk önceleri çocuklar arasındaki bir davranış olduğu düşünülmüş ancak daha sonra işyerlerinde yapılan çalışmalar neticesinde bu eylemin sadece çocukları ilgilendirmediği ortaya çıkmıştır.

Mobbing eyleminin gerçekleşmesi bazı sebeplere dayandığı ortaya çıkmaktadır. Bu sebeplerin kişisel, örgütsel ve sosyal/toplumsal olduğu görülmektedir. Her sebebin kendi özel bir gerçekleşme unsurunun olduğu da açıktır. Örgütsel sebeplerle gerçekleşen mobbingte kötü yönetim, yoğun ve stresli iş yeri, monotonluk, yöneticilerin tavırları, ahlakdışı uygulamalar mevcuttur. Mobbingin gerçekleşmesi bazı aşamalardan oluşmaktadır. Bu süreçte mobbingi uygulayanlar, mobbing uygulananlar ve mobbinge tanık olanlar gibi temel aktörler yer almaktadır.

Uygulama kısmı nitel görüşme yöntemi ile gerçekleşen bu çalışmada her şeyden önce sorular ön çalışmalar ile hazırlanmış olup, araştırmanın evreni, modeli ve sınırları belirlenerek, görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara gönüllük esasının olduğu belirtilmiştir. Çalışma neticesinde önemli bulgulara ulaşılmıştır. Bu çalışma sonucunda elde dilen bulgular şu şekildedir:

1. Katılımcıların %44,4 hayatlarında en az bir defa mobbing ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür.
2. Bir kurumda mobbing olarak değerlendirilecek davranışlara bakıldığında 13 farklı davranış olduğu ortaya çıkmıştır. Hakaret, angarya işler, adaletsizlik, uyarı, dışlanma, cinsel taciz, psikolojik baskı ve tehdit frekansı en yüksek olanlardır.
3. Kurumda mobbing olarak değerlendirilecek davranışın kurum ve çalışanlar üzerinde etkisi noktasında 10 farklı sonuç olduğu görülmüştür. Mutsuz çalışma ortamı, motivasyon kaybı, iletişim sorunu, gruplaşma ve performans kaybı en güçlü olan etkilerdir.
4. Mobbing gerçekleşmesinin nedenleri noktasında ise farklı siyasi görüşe sahip olma(6), kıdem(5) ve görevini yerine getirmeme(4) katılımcıların en fazla dile getirdikleridir. Bunların yanı sıra yaş, ego, gereksiz işler, kariyer ve kurallara uymayanlar gibi 8 farklı kodlanmış davranış ortaya çıkmıştır.
5. Mobbinge maruz kalan kişinin hayatında en çok etkilenen sosyal yapılarda 3 farklı kodlanmış sonuç vardır. Bunlar iş, aile ve arkadaş çevresidir. Bu sosyal yapılar bir kişinin günlük hayatında en çok zaman geçirdiği çevreler olduğundan olağandır.
6. Katılımcılar mobbinge maruz kalma durumunda başvuracağı yerlerde en çok CİMER(11), Üst Yönetici(9) ve Milli Eğitim Müdürlüğü(6) cevabını vermiştir. Bunlar frekansı en yüksek olanlardır. Bunların yanı sıra Alo 170, Kamu Denetçiliği Kurumu, sendika, Türkiye İnsan Hakları Kurumu ve mahkemeler gibi sonuçlarda ortaya çıkmıştır.
7. Mobbing eyleminin kişiye ve çalışma hayatına ilişkin etkilerine/sonuçlarına bakıldığında verimsizlik, mutsuzluk, istenmeyen çalışma ortamı, özgüven düşüklüğü, meslekten soğuma, iletişimsizlik, motivasyon düşüklüğü, stres ve huzursuzluk gibi kodlanmış 9 davranış ortaya çıkmaktadır. Verimsizlik ve mutsuzluk frekansı en yüksek olanlardır.
8. Mobbing eyleminin gerçekleşmesinin kuruma yönelik etkilerine/sonuçlarına bakıldığında kodlanmış 5 davranış türü görülmektedir. Verimsizlik(8) ve düzen bozukluğu(6) frekansı en yüksek olanlardır.

Bunların yanı sıra kurum kimliğini/saygınlığını yitirme, başarısızlık ve kurumda güven kaybı gibi sonuçlar olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Afacan, Y. (2015). Havacılık Sektöründe Çalışanların Mobbing'e Maruz Kalma ve Stres Durumlarının Değerlendirilmesi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

2. Akbıyık İ,(2013). İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobing) ile Bireysel ve Kurumsal Mücadele İçin Öneriler, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi; 1(2): 33-38

3. Akpınar, F. (2016). Etik Liderlik ve Etik İklimin Mobbıng (Yıldırma Davranışları) Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi.

4. Baykal, C.(2014). Eski Bir Suç, Yeni Bir Tanım; Mobbing, Türk Kütüphaneciliği 28(4), 629-634

5. Cansever, S. (2017). Mobbing ve Örgütsel Sinizm İlişkisi Gebze deki Ortaokul Öğretmenleri Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

6. Çalış D.M. ve Akdemir, B. (2016). Mobbing ve çalışan performansı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 7(2), 29-52

7. Çınar, O. ve Akpunar, E. N. (2017). Mobbing ve iş performansına ilişkin öğretmen algılarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(37), 41-58

8. Çukur, C. (2012). İşyerinde psikolojik taciz (mobbing). Çimento İşveren Dergisi, 26(2), 34-48.

9. Dağlıoğlu, C.ve Ünal,D.(2020). Mobıng And Sexısm In The Academıa: The Case Of Çukurova Unıversıty, Akademik Hassasiyetler, 7(14), 421 – 441.

10. Demir ve ark,(2014). Hemşirelerin Mobinge Uğrama Durumlarının Belirlenmesi, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(1): 1-5.

11. Elçi, M., Karabay E. M. (2016). İşletmelerde Yıldırmaya Maruz Kalma Algısının Çalışanların İşten Ayrılma Niyetine ve Örgütsel Sessizlik Davranışlarına Etkisi: Hizmet Sektörü Üzerine Bir Araştırma. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 14(1), 125-149

12. Erdirençelebi, M. ve Filizöz, B. (2016). Mobbingin Etik İklim ve Çalışanların İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (35), 127- 139.

13. Gültekin, N, Zahide, D. (2016), İş Yerinde Mobbing: Çalışanlar Üzerine Yapılan Bir Araştırma, İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 1(1), 1-11.

14. Gümüş, A. ve Bayat,F.(2021). Mobbingin Örgütsel Bağlılığa Etkisinde Örgütsel Sinizmin Rolü: Bir Kamu Kurumunda Araştırma, Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 4(1), 117-138
15. Gürhan, N.(2015). Yıldırma (Mobbing). Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği Akademik Bülten,1(3), 1,2

16. Karacaoğlu, K., & Reyhanoğlu, M. (2006). Kıbrıs Türkü" ve" Türkiyeli" Ayrımı Bağlamında İşyerinde Yıldırma" KKTC'deki Sağlık Sektöründe Çalışanlara Yönelik Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(4), 145-176.
17. Karahan, A. ve Yılmaz, H. (2014). Mobbing ve Örgütsel Bağlılık İlişkisine Yönelik Bir Çalışma. Journal Of Yaşar University, 9(33).

18. Karakaş SA, Okanlı A. (2015). The Effect of Assertiveness Training on the Mobbing That Nurses Experience. Workplace Health Saf. Oct;63(10):46-51

19. Kaygın E, Atay M, (2014).Mobingin Örgütsel Güven ve Örgütsel Sessizliğe Etkisi- Kamu Kurumunda Bir Uygulama, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi; 18(2): 95- 113.

20. Kehribar A, Karabela Ş N, Kart Yaşar K, Okur A,Derya M , Özgür C , Çankaya F (2017). Çalışma hayatında mobbing: nedenleri, bileşenleri ve ülkemizdeki hukuki durumu. Bakırköy Tıp Dergisi;1(3):1-9

21. Kement, Ü. ve Batga, B. (2016). Mobbing'in Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Eğlence ve İkram Amaçlı Hizmet Veren Rekreasyon İşletmelerinde Bir Araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 8(4), 400-420

22. Kılıçaslan, S., ve Kaya, A. (2017). Mobbing in Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkisi Hemşireler Üzerinde Bir Çalışma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(1), 9-25

23. Kulakçı H, Veren F, Ayyıldız T, Topan A, Kalıncı N, Zonguldak İl Merkezi Kamu Hastaneleri"nde Çalışan Ebe ve Hemşirelerin Mobing ve Tükenmişlik Düzeylerinin ve Bunları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi, Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi 2015;12 (2): 133-141

24. Nora V. Carlson , Susan D. Healy and Christopher N. Templeton.(2018). Mobbing, Current Biology 2(8), 1075–1095

25. Öcal,H. ve Menteş,K.(2020). Sağlık Çalışanlarında Mobinge Maruz Kalanların Üzerindeki Psikolojik Etki ve Mücadele Yöntemleri İle İlgili Bir Araştırma, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 19(37),.201-221

26. Özdemir, M., & Açıkgöz, B. (2007). "Mobbinge Maruz Kalanların Tepki Seviyelerinin Ölçümü." 16. Ulusal Yönetim Ve Organizasyon Kongresi, 25-27, Sakarya.
27. Özkul, B., & Çarikçi, I. H. (2010). Mobbing ve Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel University Journal Of Faculty Of Economics & Administrative Sciences, 15(1).
28. Rehman, F., Javed, F., Khan, A., Nawaz, T., & Hyder, S. (2015). Determining the effects of Mobbing on organizational commitment: A case of educational sector in Pakistan. Journal of Education and Practice, 6(22), 101-105

29. Tekin, E., ve Özdemir, B. (2018). Mobbing Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisinde Örgütsel Sinizmin Rolü. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(3), 1923-1938.

30. Tınaz, P., Bayram, F., & Ergin, H. (2008). Çalışma Psikolojisi ve Hukuki Boyutlarıyla İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing). İstanbul: Beta Yayınevi.

31. Tutar, H. (2015). Mobbing: (Nedenleri ve başa çıkma stratejileri: kuramsal yaklaşım). Detay Yayınlar, Anakara.

32. Tümer, E. Ö. (2014). İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2. Baskı: Ankara.

33. Uzunçarşılı, Ü., & Yoloğlu, N. (2007). Mobbing/İş Yerinde Duygusal Taciz: Ulusal ve Uluslararası Boyutu İle Çatışma Yüklü Bir İletişim Biçimi. Öneri Dergisi, 7(27), 1-8.

34. Vardarlıer, P. & Canol, S. (2017). İnsan Kaynakları Departmanının İşyerinde Mobbingi Azaltmaya ve Engellemeye Yönelik Uyguladığı Stratejiler: Çalışanlar Üzerine Yapılan Bir Araştırma . PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , 3 (3) , 1-17

35. Vveinhardt, J., & Štreimikienė, D. (2017). Demographic, Social and Organizational Characteristics on the Levels of Mobbing and Single Cases of Harassment: The Multicomplex Approach. Economics and Management.

36. Yücekaya,P. ve İmamoğlu, Ö.(2020). Mobbing ve Örgütsel Sessizliğin İş Performansına Etkisi: Çanakkale İlinde Bir Araştırma, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16 (27),321-355

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(41)

Dr. Öğr. Üyesi Bilgen ÖZCAN COŞKUNSOY[209]

KORO ŞEFLİĞİ MÜZİKAL İLETİŞİM ve PERFORMANS

CHOIR CONDUCTING MUSICAL COMMUNICATION and PERFORMANCE

ÖZ

19. Yüzyıla kadar, müzikal ifade biçimi olarak öne çıkmayan koro şefliğinin, hareketlerin tarihsel süreçteki kanıtlarına bakıldığında, oldukça eskiye dayandığını görmekteyiz. Mısırda bulunan Hiyeroglifler ve Firavun frizlerinde şef hareketlerinin kazınmış tasvirlerini, ayrıca; Yunan ve Roma literatüründe kaydedilmiş figürleri, Yahudi ve Gregoryen metinlerinde cheironomic neumalar da da bu izleri görmekteyiz. Geçmişten günümüze gelişen modern koro şefleri, ritim ve giriş çıkışları belirtmenin yanı sıra müzikal dinamikler, ifade, motivasyon, vokal üretme, müzikalite ve yorumlamayla bütünsel olarak performanta önemli bir etkiye sahiptir. Kullanılan her bir davranış ve jestin, bu dinamiklere etki etmesi sonucu müzikal bir yorumlamadan ve tüm bu davranışların müzikal bir iletişimi işaret ettiğinden söz edebiliriz. Araştırmada, koro şeflerinin kullandıkları müzikal iletişim yöntemleri ve bu yöntemlerin müzikal dinamikler ve performans ve yoruma etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koro şefi, Müzikal İletişim, Performans.
JEL Kodu: I21.

ABSTRACT

When we look at the historical evidence of the movements, we see that the choir conducting, which did not come to the fore as a musical expression until the 19th century, is quite old. Hieroglyphs found in Egypt and Pharaonic friezes engraved depictions of chief movements; We see these traces in the figures recorded in Greek and Roman literature, and in cheironomic neumas in Jewish and Gregorian texts. Modern choirmasters, who have developed from the past to the present, have a significant impact on musical dynamics, expression, motivation, vocal production, musicality and interpretation, as well as on the performance, as well as specifying rhythm and inputs and outputs. As each behavior and gesture used affects these dynamics, we can talk about a musical interpretation and that all these behaviors point to a musical communication. In the research, musical communication methods used by choir conductors and the effects of these methods on musical dynamics and performance and interpretation were examined.

Keywords: *Choir conductor, Musical Communication, Performance.*
JEL Code*: I21.*

[209] Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi, Müzik Eğitimi ABD. bigen77@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9599-97

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

1. GİRİŞ

Müzikal iletişime dahil olma ve etkileşim halinde olma süreci, bireylerin müzik ortamında bu iletişimi gerçekleştirmesi, etkileşim halinde ortaya çıkacak bir müzikal performans ve yorum olarak karşımıza çıkmaktadır. Müzikteki ifade gücü hem sanatçı hem dinleyici hem de iletici orkestra ve koro şefleri için doğru, anlaşılır, açık ve anlamlı hareketler bütünüdür. Müzikal deneyiminin sunulmasındaki en önemli faktörler, performansı yöneten ve sergileyen müzik iletkenlerinin, müzik edebiyatının gereksinimlerini karşılaması ve bestecinin müzikal beklentilerini doğru aktarmasıdır. Müzikal İfadenin sözsüz olarak gerçekleştiği müzik performanslarını, özellikle, vücut hareketleri, tutumlar, duygular, motifler, ipuçları, doğru yönlendirmeler, dinamiklerin vurgulanması, nefes ve beden kontrolünün sağlanması gibi özellikle vokal ya da enstrüman topluluklarına ait performansı etkileyebilecek direktiflerin, sözel olmayan, görünür ve anlamlı vücut duruşları, hareketler olarak ve genelde, bütünü kapsayan postür kavramı çerçevesinde toparlayabiliriz.

Müzikal iletişimin gerçekleşmesi ve bununla beraber dönüştüğü yorum ve performans sürecinin yönetilmesi, öğretilmesi ve değerlendirilmesi müzik alan araştırmalarının ve müzik eğitiminin önemli konuları arasındadır. Bu süreç, biçimsel ve özel kalıplarla değerlendirilirken, yorumun, performansa dönüşmesi ve süreci, elbette ki kişinin yaşadığı ortam, eğitim, ruh hali, psikolojik ve fiziksel tutum, teknik yeterlilik, iletişim becerileri ile de değerlendirilmelidir. Bir notanın işitsel yazılı ve görsel halinin ötesinde, okuyucu ya da koro şefinin tüm birikimi, iletişimsel, sosyal, kültürel, sanatsal, fiziksel, duygusal ve kişisel beceri ve yetenekleri ile de sınırlıdır.

Bu çalışma, koro şefliğinin bir metronomdan öte yoruma etki eden rolünü inceleyen betimsel içerikli bir çalışmadır. Çalışmanın amacı, koro performanslarına olumlu ya da olumsuz etki edebilecek şef jestlerinin neler olduğunu ve bu beden hareketlerinin müzikal iletişim ile koristlere nasıl aktarıldığını ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, koro şefliğinin bir metronomdan öte yoruma etki eden rolünü inceleyen tarama modelinde betimsel içerikli bir çalışmadır İlgili veriler literatür taraması ve döküman incelemesi yoluyla toplanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma bulgularına koro şefliğinin yoruma etkisindeki rolünü belirlemeye yönelik olarak performans ve yorum ile koro şefliği ve yorum başlıklarına yer verilmiştir.

3.1 Performans ve Yorum

Performans, müzik öğretiminin temel alanlarından biridir. Uygulama, pratik, temel düzeyden başlayarak ileri düzeye ve yorumlamaya kadar giden bir süreci kapsar. Performans eğitimi ve yorumculuk, Estetizim, edebiyat, görsel ve duyuşsal algı psikolojisi, felsefik ve tarihsel bakış açısı, iletişim ve aktarımın da içinde olduğu birçok alanı kapsamaktadır. Aynı zamanda performans, çalma, söyleme ya da yönetme aşamasında bireyin ya da topluluğun gerçekleştirdiği kişisel bir yorum ve açıklama olarak da kabul edilebilir.

Müziksel ifadeyi güçlendirme bakımından, hareket- müzik yapma noktasının, çeşitli müzik kültürlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu düşüncesi ve performans deneyimlerini müzik ve hareket konusuyla ilişkilendirdikleri çalışmalarıyla Emberly ve Davidson (2011), görsel bilgilerin, müzikal bilginin algılanışı ve değerlendirilmesi bakımından performansta önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir. Temeldeki bu düşünce kapsamında koro müziği uygulama ve performe etme aşamasında hareketin sese iletilmesi ve belirli hareketler sonucu sesi, ritmi, dinamiği, volümü, ifade yorum ve motivasyonu etkilediğine dair önemli bir çıkış noktası olarak yer almıştır. Bu temel yaklaşımların yanı sıra, estetik ve beğeni, ses teknikleri, müzikalite kavramları, müzikalite unsurlarının kullanımı, müzik tarihi ve teorisi, yorumculuk gibi unsurlar da koro müziğinin ve koro şefliğinin ana teması haline gelmiştir.

Müzikal yorumun doğasını edebiyat teorisi ve eleştirisi kapsamında inceleyen Silwerman (2007), iki farklı müzik performansı görüşünün olduğunu öne sürerek, biçimci ve açık tanımlarından yola çıkmış ve

Rosenblatt teorisindeki üç ana ilke olan (1) metin, kendilerinin ötesinde bir şeye işaret eden basılı işaretlerin bir bileşimidir; (2) okuyucu-metin etkileşiminden anlamı; ve (3) okuyucular, önceki deneyimlerden yararlanarak anlam inşa ederler düşüncesi kapsamında değerlendirmiştir. Okuyucunun, esere kişilik özelliklerini, geçmiş olayların anılarını, mevcut ihtiyaç ve meşguliyetleri, anın belirli bir ruh halini ve belirli bir fiziksel durumu getireceğini savunan Rosenblatt, bunun ve asla kopyalanamayacak bir kombinasyondaki diğer birçok unsurun, metne etkisinden söz etmektedir.

Müzikal bir yorumun kalitesi, müzikal anlayış performans ve iletişime dair araştırmaları da beraberinde getirmektedir. Müzikal iletişim ve performans, bestecinin müzikal amacını, belirgin ya da varsayılan (kayıt olmadan sadece notasyona bağlı nota okuma yorumlama, yorum ve kayıtlar dinleme) nasıl olması gerektiği (dönemsel özellikler ve nota çerçevesinde değerlendirme) anlayışı ile değerlendirme, bu temel düzeyde yaklaşımla, yorumlayıcı ve yorumlatanın müzikal birikimi, iletişimsel beceri, teknik yeterlilik faktörlerinden etkilendiği süreci kapsamaktadır.

3.2 Koro Şefliği ve Yorum

Temel şeflik hareketlerinin ve eşlik eden sözlü ya da sözsüz talimatların ve bunların kombinasyonunun, topluluk müzisyenlerinin söyleme eylemleri üzerindeki etkisi koro yönetimi alan çalışmalarının önemli bir odağını oluşturmaktadır. Temel düzeyde eserin ritimsel boyutunu koordine eden şef, sanatsal planı gerçekleştirme yeteneği doğrultusunda, bestecinin müzikal niyetini koristlerine aktarmak durumundadır. Öncelikle şef ve topluluk arasındaki iletişimdeki tutarlılık, müzikal yorumların ve performansların kalitesini artırır. Performansın kalitesi ise, koro şeflerinin, müzikal ve vokal potansiyelleri ve bunu aktarmadaki yeterliliği, müzikal becerileri, teknik yeterliliği, liderlik yetenekleri ve iletişim becerileri sayesinde ortaya çıkabilir. Sharp (1996), şefler için yaygın bir konu olan yönetimsel hareketleri ve etkilerini üç fonksiyonel davranışta toplamaktadır. Bu fonksiyonlar; sayaç-tempo fonksiyonu, yorumlayıcı fonksiyon, başlat-gir ve durdur fonksiyonu' olarak karşımıza çıkmaktadır. Alt boyutlar olarak ana fonksiyonlar, esere doğru giriş verme, esere hazırlama fonksiyonu, tempoyu koruma ve devam ettirme, doğru tempo içerisinde yorumlama ve yazılı müziğin gerektirdiği müzikal yapıyı gerçekleştirme ve bitirme fonksiyonları olarak özetleyebilir. Koch'a (2003) ise yönetimde şefin, üç işaret modu kullanılabildiğini dile getirir. Bu modlar, düzeltici, anlatıcı ve abartılı modlar olarak belirtilmiştir. Anlatıcılık, şefin bedensel ve sözsüz olarak gerçekleştirdiği bir müzikal ifade biçimidir. Sözel olarak müziği prova esnasından anlatmak temel düzeyde gerçekleşirken, anlatıcılık konser performansında tamamen sözsüz ifade biçimine dönüşür. Şefin bu anlatımı ne kadar açık ve anlaşılır olursa vokal topluluğun bu etkileşimden algıladığı tını, tutum, anlatım, ifade ve motivasyon, müzikal performansın sonuçlarını etkiler.

Koroda tınısal renk, performanslarda, koro şefinin kullandığı vokal üretim teknikleri ve bu tekniği gösterme biçimi ile açıkça yönetilmekte ve şekillenebilmektedir. Bu nedenle koro şefleri, sesi etkileyen, sese yön veren, korolarının tonlarını karakterize eden, özel Geleneksel koro yönetiminde, çeşitli hareket kalıpları, karşı taraftan beklenen ritim ve ifade biçiminin şekillenmesinde önemli bir etkendir. Şefin, iletişimci olarak üstlendiği rol, düşünceleri ve duyguları olduğu gibi paylaşmak, iletmek veya değiş tokuş etmektir. Tüm bunlar genelinde, koroda tınısal rengi vokal yeterlilik ve üstünlükle kullanmak, provalarda koro şefinin kullandığı vokal üretim teknikleri ve bu tekniği gösterme biçimi ile açıkça yönetilmekte ve şekillenebilmektedir. Bu nedenle koro şefleri, sesi etkileyen, sese yön veren, korolarının tonlarını karakterize eden, özel ton renklerini üretebilen, koro da tınısal zenginlik sağlayan çok önemli bir unsur olarak ele alınmaktadır.

Koro şefleri, koristlerinin seslerini sağlıklı ve güzel bir şekilde kullanmaları için vokal ısınma alıştırmaları yapan, sesin kötü kullanımı konusunda farkındalığı, vokal modellemeyi ve açıklayıcı bir biçimde karşı tarafa aktarabilen bir eğitimci rolündedir. Doğru nefes alma, beden duruşu, vokal mekanizmanın işleyişi ve ses üretme, vokal aralığın genişlemesi, ifade ve yorum gibi, korsitlerin, koro şefinin yönlendirme girişimleri doğrultusunda geliştirebilecekleri becerilerdir. Ayrıca; koro şefleri, eserin, bestecinin isteği ve beklentisi ve

ayrıca, eseri oluşturan müzikal ifadeyi en iyi biçimde gerçekleşmesini sağlayan ses materyalinin, şekillenmesinde ve müzikal bir ifade biçimi olarak sunulmasında en belirgin rolü üstlenmektedir.

Peterson (2000), lise korosu şeflerinin kullandığı davranış jestlerini kategorize etmiş, analiz için bazı hareketler kullanmıştır. Kullanılan hareketler arasında (a) koro yönetimine ait metinler tarafından önerilen jestler, (b) denge, ton kalitesi ve diksiyon gibi seçilmiş teknik nitelikleri elde etmek için koro şefleri performansında kullanılan jestler, (c) koro şeflerinin legato uygulamak için kullandıkları jestler, staccato ve marcato yönetme stilleri ve (d) kreşendo, diminuendo gibi anlamlı unsurları elde etmek için koro şefleri tarafından kullanılan jestlere yer vermiştir. Çalışma, bir eseri yönetmek için, sol elin jestlerinin, koroda bu kriterlere etki etiğini göstermekte ve bu hareketleri katagorize ederek faydalılığını önermektedir.

Ekman, Friesen ve Heger (2002) tarafından yapılan çalışmada da koro şefliğinde yüz ifadesi, bakış, vücut hareketleri gibi konular ele alınmıştır. Bu çalışma, hareketin hem akustik ilişkileri üzerinden hem de tek bir iletişim sistemi üzerinde çok fazla çalışmayı beraberinde getirmektedir. Yüz ifadelerinin, müzik performansında güçlü bir etkisi olmasının muhtemel olduğunu ve duyguların ifadesinin veya canlandırılmasının, koro şarkıcılarının ve şeflerinin subjektif deneyimleriyle ilişkili olduğunu bu ve benzeri çalışmalarda sıklıkla belirtilmektedir.

Koro şefinin önemli bir ifade aracı ve beden hareketi olan yüz ve mimik, insan yüzünün son derece etkileyici olması ve kelimeleri olmayan sayısız duyguyu gösterebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Ekman (2003), sözsüz iletişimin bazı biçimlerinin aksine, yüz ifadelerinin evrensel olduğunu ve yüz ifadelerinin en pratik iletişim aracı olduğunu savunur ve yüzü; kaş, göz ve ağız olmak üzere üç genel hareket kategorisine böler. Yüz tarafından görüntülenebilen altı ana duygunun mutluluk, üzüntü, öfke, korku, sürpriz ve tiksinme olduğunu ve her birincil duygunun, duyguyu gösteren yüz nitelikleri olduğunu belirtir. Bu çalışmalar, alın, kaşlar, göz kapakları, yanaklar, burun, dudaklar ve çene kaslarındaki değişikliklerin kolayca duygusal içeriği iletebildiğini göstermektedir. Ekman (2003), benzer çalışmasıyla, ifadesel yüz duygularını koro yönetimiyle ilişkilendirmektedir. “Şeflerden farklı tepkiler çıkaran koro, bir şef tarafından yüz ile ifade edilen mutluluk, üzüntü, korku ve tiksinti duygularını alabilmektedir (ss. 37-58). Ekman, örneğin, şefin "Kızgın" bir yüzü bilinçli bir şekilde kullanması, bir kompozisyonun performansına yoğunluk kazandırabilirken, "Sürpriz" bir yüz kullanmasının, hızlı geçiş sebebiyle koro şarkıları bağlamında önerilmeyeceğini açıklar.

Durrant'ın (2005), koro şefliğinde mesleki gelişim kurslarının ideal bir amacının, jest yapmanın vokal sonucu ile bağlantı kurmak olduğunu belirtmektedir. Vokal sonucun olumlu ya da olumsuz geri dönüşü, uygunsuz jestlerle korsitlere iletilen mesajlar ile doğru orantıdadır. Bu nedenle, vokali etkileyen ve şeflerin vokal üzerindeki etkisini pekiştirici teknikler olarak başta gözle temas ve yüz ifadesi genel olarak ön plana konmaktadır.

Fuelberth (2003), koro şeflerinin vokal üzerinde olumsuz etkilerini araştırdığı çalışmasında, uygun olmayan ses gerilimi algıları için, sol el hareketlerinin potansiyelini incelemiştir. Sonuçlar, yumruklu, avuç içi aşağı ve bıçaklama yönetimlerinin, değişiklik yapılmayan koşuldan daha yüksek gerginlik seviyeleri yarattığını göstermiştir. Bu çalışmalar genel olarak koro şeflerinin, koro üzerinde, özellikle vokal üzerinde olumlu ya da olumsuz birçok fiziksel ve psikolojik etkiyi gösterebileceğini bunun da koroda müzikal bakımdan değerlendirilmesi gereken bir unsur olduğunu göstermektedir.

3.2.1 Eller ve Kollar

Şeflik jestlerini kesin olarak kodlamaya yönelik herhangi bir girişim, doğası gereği sorunlu olduğu birçok araştırmacı ve eğitimci tarafından vurgulanmaktadır. Litman'ın belirttiği gibi 'Belki de karmaşıklığı ve belirsizliğe eğilimi ve kelimelere çevrilmesinin zorluğu nedeniyle, hareketi tanımlama konusunda sınırlı araştırma yapılmıştır. Ölçü vuruşu yani yeni eser boyunca süregelen ve değişkenlik de gösteren zaman vuruşları temel şeflik hareketleri olarak tanımlanabilir. Ancak diğer yönetim hareketleri karmaşıktır. Örneğin, forte için belirli bir hareket değil, müzikal içeriğe bağlı olarak birçok olası hareket gerçekleşebilir.

"Bir şefin duruşu, bir koro şarkıcısının duruşu kadar önemlidir ve bu iki birliktelik, koro performansları bakımından önemlidir" (Lamb, 2010, s. 3). Şefin duruşu, şarkıcının duruşunu postür ya da vokal pozisyon olarak etkileyebilir. Yönetim düzlemi, el ve kolların space yani yönetimde kullanılan boşlukta dikey ve paralel hareketler olarak kabul edilmektedir. Yönetim kalıplarının bu temel düzlem ve hareketlerden ortaya çıktığını düşünürsek, anlatıcı şeflikte bu durum daha farklı boyutlara ulaşmaktadır. El ve kolların bu düzlemde hareket ederken gösterdiği duruşu, netlik ifade ve anlatım gücü şeflerin bedensel hakimiyetine bağlıdır. Düzlem, grubun büyüklüğüne göre de değişiklik gösterir, yani daha büyük bir topluluğa dada büyük bir jest uygularken, daha küçük bir grupta bu düzlem daha ufak boyutlarda sergilenebilir.

Durrant (2003), bir orkestra şefinin jestlerinin iki temel unsuru olduğunu öne sürer. Biri, daha "gerçek" olanla ilgilenir, bir sinyal türü jest verir: zamanı vurmak, nabzı tutmak ve belki daha az ölçüde girişleri belirtmek. Diğeri ise, müzikal cümleyi takip ederek ve müzikal anlamı sağlayarak, müziğin ifade edici karakterini oluşturmaya yardımcı olan "çağrısal" jesttir.' Bu durum koro şefliği için de geçerlidir. Durrant bu anlatımını 'Choral Conducting: Philosophy and Practice' kitabında anlatıcı koro şefliği konusunda paylaştığı fikirler ile ortaya koymaktadır.

3.2.2 Baş, Yüz İfadesi ve Göz Teması

Göz teması önemli bir sözsüz iletişim aracıdır. Kişi ikili ya da çoklu bir iletişimde anlatmak istediği bir konuyu anlattığı kişinin yüzüne bakarak gerçekleştirir. Bu baskın duygu karşı tarafın tepkilerini ya da konuya olan ilgisini çekmek bakımından da önemlidir. Ekman (2003), yüz ifadelerinin en pratik iletişim aracı olduğunu belirtmektedir. Yüz tarafından gösterilebilen altı temel duygu vardır: mutluluk (zevk), üzüntü, öfke, korku, şaşkınlık ve iğrenme. Ekman, yüzü üç genel hareket kategorisine ayırır (kaş, gözler, ağız). Alın, kaşlar, göz kapakları, yanaklar, burun, dudaklar ve çene kaslarındaki değişiklikler duygusal içeriği kolayca iletir.

Koro şefinin koroyla ilk iletişimi, esere başlamadan önce kurduğu göz temasıdır. Koro şefleri bedensel ifadeyi ve nabzı eller ve kollar ile şarkıcılara iletirken yüz ifadelerini de kullanmaktadır. Duygusal durumun en iyi ifade şekli olan yüz, kaşlar, gözler, burun ve ağız ile karşı tarafa müzikal cümledeki anlatımı, dinamiği, vurguyu, artikülasyonu ve motivasyonu aktarabilir.

Bir şef elleriyle ve başını sallayarak, koronun ne zaman söyleyeceğine karar verebileceği gibi, bakışları ve yüz ifadesi ile de koroya giriş sağlayabilir. Daha sonra koristlerine istediği sesin nasıl olduğunu yüzüyle iletebilir. Koro şefi başıyla, ritim, hız, ses ve nüans dengesini sağlayabileceği gibi, ifade kullanarak da yani; kaşlarını kaldırarak "forte" kaşlarını indirerek "piyano" isteyebilir. Yine, sesi sadece ağzını ve kaşlarını ve burun deliklerini kullanarak nasıl üreteceğini gösterebilir ve bu hareketler sonucunda, mevcut performans hakkında bir geri bildirim verebilir, örneğin bakışları be başı ile onaylama ya da onaylamama gibi.

Göz teması, bir müzisyene ifadeyi, stili ve ruh halini aktarabilir ve bireysel olarak katılım duygusu verebilir. Katılımın müziğin içerisindeyken süreklilik göstermesi müzikal bir dinamik olan motivasyonun önemli bir unsurudur. Motivasyon eser ya da konser boyunca topluluğa aktarılacak önemli bir faktördür ancak, motivasyonu sağlayacak kişi yani koro şefi bunu koristlerle olan sürekli bir iletişim ve yönetimdeki dinamiklerle sağlayabilir. Grady'e (2014) göre, oturan bir toplulukla sürekli göz teması, kondüktörün vücudunun görünür bir şekilde hizalanması ve kondüktörün dudak ve ağız duruşundaki değişiklik, sözel olmayan ve hızlı bir şekilde şu mesajları iletebilir: Ayağa kalkalım. "Bana şarkı söylemek için etkili bir duruş göster. İlk sesli harfle nefes almaya hazırlanın" . bu davranışları çeşitlendirmek mümkün, örneğin sadece bir göz teması topluluğun performansa hazır hale gelmesini sağlayacağı gibi bakışlarda birlikte verilen yüz ifadesi, hangi duygu ile ilk heceye, cümleye girileceğini de iletir. Geniş bir nefes ile girilmesini isteyen bir koro şefi sadece burun deliklerini ve gözlerini, bazen de ağzını açarak bunu karşı tarafa iletebilir. Yine yüz ifadesi ve göz kontağı ile piyano ya da forte bir giriş ya da devamlılığın iletilmesinden söz edebiliriz.

Ses üretiminde bedenin rahatlığı, ses kalitesi, performans ve süreklilik bakımından önemli bir etkiye sahiptir. Ses mekanizması ve sağlıklı bir ses üretimi, sadece ses telleri ve nefes, ağız ile değil, tüm bedenin koordine bir şekilde çalışmasıyla gerçekleşir. Koro şeflerinin koristlerde bu gerginliği engellemesi ve yönlendirmesi kendi bedeninde de aynı rahatlığı sergileyebilmesi ile gerçekleşmektedir. Yönetimin en önemli basamağı olan ellerin ve kolların rahatlığı, açık ve net olması, müzikal ifadenin ya da düşüncenin karşıya etkili

bir biçimde aktarılması bakımından önemlidir. Omuzlar bu ifadeyi etkileyecek ve yukarı aşağı, ileri ve arkaya esnek bir biçimde kullanıldığında, şarkıcılar üzerinde psikolojik ve fiziksel bir rahatlamaya sebep olacaktır. Dolayısı ile bu durum müziğe ve müzikaliteye etki edecektir.

Ekman'ın (2003) ifade ettiği altı yüz duygusunu koro şefliği ile ilişkilendirir. Bir orkestra şefinin yüz ifadesiyle ifade ettiği mutluluk, üzüntü, korku ve tiksintilerin şarkıcılarda farklı tepkilere yol açtığını ileri sürer. Örneğin, orkestra şefi tarafından "kızgın" bir yüzün bilinçli kullanımının bir bestenin performansına yoğunluk getirebileceğini, "sürpriz" bir yüzün kullanılmasının ise hızlı geçişinden dolayı koro şarkı bağlamlarında tavsiye edilmeyebileceğini öne sürmektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sözsüz iletişim, günlük etkileşimde etkili ve önemli olduğu gibi müzikal iletişimde de etkili ve önemlidir. Koro şefleri için beden hareketleri, müzikal bir düşünceyi aktarmada önemli bir etkendir.

Koro performansları, bestecinin niyetini, koroya aktarırken müzikal bir performansı yöneterek aynı zamanda bu performansa dahil olup kendi de bir performans sergilemektedir.

Sanatsal bir ifade oluşturmak, yorumlamak ve metni aynı zamanda kişisel bir anlayış ile değerlendirip yorumlamak, koro şefinin, etkili jest ve iletişim becerileri kullanması ile doğru orantılıdır.

Koro şefinin yüz ifadeleri kullanması, koroda vokal ve müzikal ifadeye etki etmektedir.

Koro şefinin baş ve omuz hareketleri, olumlu ya da olumsuz etkilere sahip olabilir. Uygun ve doğru bir ses üretimi koro şefinin rahat bir omuz ve boyun doğru ifade ettiği yüz ve ağız hareketleri ile karşı tarafa aktarabilir.

Koro şefinin, genel olarak beden aktiviteleri, performans ve müzikal iletişim bakımından önemlidir.

Koro şeflerinin müzikal iletişimi sağlamak ve performansa etki edecek eylemlerini belirlemek ve deneyimlerini literatüre katkı sağlamak ve daha iyi bir koro performans elde etmek için metod olarak sistemli bir anlatımla ortaya koyabilir.

Koro şeflerinin sözel olmayan aktiviteleri genelleştirilebilir ve bu hareket ve davranışlar koro şef adayları için bir rehber olarak yazılı literatüre geçebilir.

KAYNAKÇA

1. Durrant, C. (2005). Shaping identity through choral activity: Singers and conductors' Perceptions. *Research Studies in Music Education, 24* (1), 88-98. Erişim adresi: http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1321103X050240010701
2. Emberly, A. ve Davidson, J. W. (2011). From the kraal to the classroom: Shifting musical arts practices from the community to the school with special reference to learning tshigombela in Limpopo, South Africa. *International Journal of Music Education, 29*(3), 265–282. DOI: 10.1177/0255761411408503
3. Ekman, P., Friesen, W. V., & Hager, J. C. (2002). *The facial action coding system*. Salt Lake City, UT: Research Nexus eBook
4. Ekman P. (2003). *Emotions Revealed*. New York: Henry Holt.
5. Erişim tarihi: 11.10.2017. Erişim adresi: (PDF) Transformational
6. Fuelberth, R. J. V. (2003a). The effect of left hand conducting gesture on inappropriate vocal tension in individual singers. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, *157*, 62-70. Erişim adresi: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.571.8952&rep=rep1&type=pdf
7. Grady, M. L. (2014). *The effects of nonverbal behavıors exhibited by multiple conductors on the timbre, intonatıon, and perceptions of three university choırs, and assessed aelationships between time spent in selected conductor behavıors and analyses of the choırs' performances* (Doktora Tezi). University of Kansas, Kansas. Erişim adresi: http://hdl.handle.net/1808/15512

8. Lamb, G. (2010). *Choral techniques*. Erişim tarihi: 21.03.2017. Erişim adresi: http:// cnx. org/ content/ col11191/1.1
9. Koch, C. J. (2003). *Toward a theory of conducting motion.* Yayımlanmamış doktora tezi, Erişim tarihi: 17.03.2018. Erişim Adresi: https:// kuscholarworks .ku.edu/ bitstream/handle / 1808 / 5359 / Manternach _ ku _ 0099M_ 10244_ DATA_ 1.pdf;sequence=1
10. Peterson, C. W. (2000). Moving musical experiences in chorus. *Music Educators Journal, 86*(6), 28 – 30.
11. Silverman, M. J. (2007). The effect of paired pitch, rhythm and speech on working memory as measured by sequential digit recall. *Journal of Music Therapy*, 44(4), 415–427. doi:https://doi.org/10.1093/jmt/44.4
12. Sharp, T. W. (1996). *Precision conducting*, Leawood, KS: Leawood Music Press.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

(42)

Dr. Asiye YÜKSEL[210]

İNOVASYONA YENİ ARAYIŞLAR: SOSYAL İNOVASYON SERMAYESİ ve İNOVATİF OKURYAZARLIK

NEW SEARCHES FOR INNOVATION: SOCIAL INNOVATION CAPITAL and INNOVATIVE LITERACY

ÖZ

İnovasyon faaliyetlerinin karakteristiği oldukça karmaşıktır. İnovasyon stratejileri; ekonomi, sürdürülebilirlik, yönetim, beşerî ve sosyal sermaye, girişimcilik gibi mekanizmaları içermektedir. Araştırmanın amacı, bu stratejilerin inovasyona yeni bir bakış açısıyla sosyal inovasyon sermayesinin inovatif okuryazarlık ve kavramlarıyla ilişkisini mevcut literatürün sistematik bir taraması yoluyla incelemektedir. Bir firmanın inovasyona yönelik toplu kapasitesi olan sosyal inovasyon semayesi, bir firmanın öğrenme, yenilik yapma ve uyum sağlama konusundaki temel kapasitesinin temelini oluşturduğu için muhtemelen en değerli entelektüel sermaye biçimidir. İnovatif okuryazarlığın, bireyin çevrede ve toplumda meydana gelen olayları anlamlandırma, teknolojik gelişmelerin düzeylerinin farkında olma ve inovasyonla ilgili tüm konuları anlama yeteneğinden yola çıkıldığında sosyal inovasyon becerisinin inovatif bireyle bütünleştirtğimizde entelektüel sermayeye katkısı kaçınılmaz olacaktır. Bu çalışma inovatif okuryazarlığın sosyal novasyon sermeysi için önemine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal inovasyon, sosyal inovasyon sermayesi, entelektüel sermaye, inovatif okuryazarlık.

ABSTRACT

The characteristic of innovation activities is quite complex. Innovation strategies; It includes mechanisms such as economy, sustainability, management, human and social capital, and entrepreneurship. The aim of the research is to examine the relationship of these strategies with innovative literacy and concepts of social innovation capital with a new perspective on innovation through a systematic review of the existing literature. Social innovation capital, a firm's collective capacity to innovate, is probably the most valuable form of intellectual capital as it underpins a firm's core capacity to learn, innovate and adapt. The contribution of innovative literacy to intellectual capital will be inevitable when we integrate the social innovation skill with the innovative individual, based on the individual's ability to make sense of the events occurring in the environment and society, to be aware of the levels of technological developments and to understand all issues related to innovation. This study focuses on the importance of innovative literacy for social innovation capital.

Keywords: *Social innovation, social innovation capital, intellectual capital, innovative literacy.*

[210] **Kocaeli Üniversitesi; Hereke Ö.İ.U MYO; ORCID: 0000-0003-0749-3576**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2022; Ay: Aralık; Cilt: 14/SONBAHAR, Sayı: 56
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2022; Month: December; Volume: 14/AUTUMN, Issue: 56
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Kalkınma genellikle üç boyutu kapsar -ekonomik büyüme, sosyal büyüme ve beşeri gelişmedir. Modern yönetim anlayışında örgütsel hafıza, tecrübe, iş yapısı, inovatif düşünce yapısı ve çalışanların işletme yaratıcılığına dâhil edilmesi gibi pek çok unsur kurumsal anlamda inovatif beşeri bir değer taşımaktadır. İnovasyonun işletmelerin sürdürülebilir bir yapıya sahip olmasını sağlayan temel unsur konumundan hareket edildiğinde beşeri kaynakların rolü önem kazanmaktadır. Günümüzde, işletmeleri sadece sahip olduğu maddi varlıklar ile görmek yetmemektedir. İşletme yönetimi çalışmaları defter değerlerinin ötesinde seviyelerde değer kazanırken üst düzey yöneticiler, muhasebeciler ve diğer şirket yöneticileri, entelektüel sermayenin önemine giderek daha fazla odaklanmaktadırlar.

İnovasyona yönelik Schumpeterci yaklaşımın kökenlerini Max Weber ve Werner Sombart'ın yazılarında bulabilmemize rağmen, inovasyon çalışması ekonomide, özellikle Schumpeter'in çalışmalarında başlamıştır. Schumpeter'den (1934) beri inovasyon kavramı, teknolojik çalışmalar, sosyal psikoloji, kentsel gelişim ve yönetim gibi farklı bilimsel geleneklerde ayrı ayrı gelişmiştir. İşletme içerisindeki bilgilerin bir şekilde insan kaynaklı olduğu göz önüne alındığında, çalışanların sahip olduğu bilgilerin birer know-how'a dönüştürülmesi ve işletmenin inovatif çalışmalarına katkı sağlar hale getirilmesi beklenmektedir. Bu hususta entelektüel sermaye zenginliğine yönelik atılacak en önemli adım inovatif okuryazarlık seviyesi yüksek insanları çoğaltmak olacaktır.

Sosyal inovasyon, bireylerin kolektif olarak amaca yönelik eylemlerde bulunmaları ve eylemlerinin sonuçlarını inovatif sonuç olarak izlemeleri şeklinde sosyal olarak inşa edilir. Dawson ve Daniel (2010), benzer şekilde olası örtüşmelerini kabul ederken ticari ve sosyal inovasyonları daha ayrıntılı olarak tasvir eder ve sosyal açıdan faydalı hedefini de vurgular.

Araştırma Yöntemi

İçerik analizi, sosyal bilimlerde kullanılan bir yöntemdir Beşeri ve sosyal bilimlerin metinleri inceleyerek kullandıkları araştırmalarda bilimsel bir yöntem olarak kabul edilir. Analizinin temel sorularını kim, kime, neden ve ne ölçüde, hangi etkiyle söylüyor gibi formüle etti. Alıntı verilerini almak ve veri tabanımızı derlemek için önce ISI Web of Science'ta (WoS), Social Sciences Citation Index, "Google Scholar", "Emerald" yer alan her dergilerin taranması objektif bir değerlendirme sürecinin yüksek standartlarını karşılaması açısından faydalı olmuştur. Araştırmanın yılları 2022 yılından geriye doğru izlenmiştir. Veri kümesinin yeterliğini sağlamak için her iki veri tabanını da özet, başlık veya anahtar kelime alanlarında görünen "sosyal inovasyon, entelektüel sermaye, inovatif okuryazarlık" ibaresine sahip makaleler için arama yapılmıştır.

Araştırma Bulguları

İnovasyon ile entelektüel sermaye arasındaki ilişki birçok defa incelenmiş ve arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (Mason ve Jablokow, 2008). Alan yazında kabul gören genel tanımı itibariyle entelektüel sermaye, müşterilerle ve ortaklarla olan inovasyon çabalarından, şirket altyapısı ile ilişkilerden ve örgüt üyelerinin bilgi ve becerilerinden oluşan bütünleşik değeri ifade etmektedir (Roos, Edvinsson ve Dragonetti, 1997). Bu anlamda insan merkezli bir gelişim ile gerçekleştirilebilecek inovasyon çalışmalarında, entelektüel sermaye çok önemli bir yapı taşı niteliğindedir. Wu, Chang ve Chen (2008)'e göre ise, entelektüel sermaye birikiminin işletmenin inovasyon performansını arttırdığı tespit edilmiştir.

İşletme içerisinde var olan ve ölçülebilir başarıları oluşturan soyut kavramların tamamını ifade etmekte kullanılan entelektüel sermaye, (i) insan sermayesi, (ii) yapısal sermaye ve (iii) müşteri sermayesi olmak üzere üç alt başlıkta incelenmektedir (Namasivayam ve Denizci, 2006). Edvinsson ve ekibi tarafından 1990'ların başından beri Skandia AFS'de kaydedilen çığır açan ilerlemelere rağmen, modelleri, artık diğer cephelerde yaygın olarak kabul edilen maddi olmayan değerin dördüncü ana bileşenini olan sosyal sermaye hesaba katılmıştır. Diğer entelektüel sermaye biçimlerinden farklı olarak, sosyal sermaye, firmalardaki insanlar arasındaki ve firmalar ile diğer firmalar arasındaki ilişkilerin değerine işaret eder. Güven, karşılıklılık, paylaşılan değerler, ağ oluşturma ve normlar, sosyal sermaye teorisine göre, bilgi transferini ve yeni bilginin

gelişimini hızlandırarak bir firmada veya firmalar arasında değer katan şeylerdir. Beşeri sermaye, bir organizasyondaki çalışanların tüm bilgileri, geçmişleri ve eğitimleri ile bireysel yeteneklerini ifade eder. Bu açıdan önemlidir.

Entelektüel sermaye litartüründe Edvinsson'un müşteri sermayesi olarak bahsettiği şey ise, yalnızca bir şirket ile müşterileri arasında olsa da, başka bir adla yalnızca bir sosyal sermaye biçimidir (McElroy, 2003). Sosyal inovasyonun özellikle toplumsal ihtiyaçlara ve/veya sorunlara hitap ettiği ve böylece insan ve sosyal hayata katkıda bulunduğu (Howaldt ve Schwarz, 2010, Moulaert vd., 2005) ve böylece 'sosyal değer' yarattığı görüşünü benimseyen araştırmalar da kıymetlidir.

McElroy'a (2003) göre "sosyal inovasyon sermayesi" terimi kök kavram "sosyal" sıfatıyla değiştirilen "inovasyon sermayesi" olacak şekilde kullanılmıştır. Başka bir deyişle, kavram, örneğin bireysel türden (yalnızca bireyler tarafından tutulan) inovasyon sermayesinin aksine, sosyal türden (bir kolektif tarafından ve kolektif biçiminde) inovasyon sermayesine atıfta bulunur. Bu kavram tüm sosyal sistemlerin (yani firmaların) kendilerini yeni bilginin üretimi ve entegrasyonu etrafında organize ettiği - ve yürüttüğü - kolektif tarzı ifade eder.Nahapiet ve Ghoshal (1996) "Sosyal sermaye, entelektüel sermaye ve örgütsel avantaj" adlı makalelerinde " … paylaşılan bilgiyi geliştirmek ve bütünleştirmek için kendi kendini organize eden şekillerde birbirleriyle işbirliği yapan bağımsız öğrenenler ve uygulama toplulukları" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım çok yerindedir. İş dünyasında bilginin kaynaklarıdır ve sosyal inovasyon sermayesi olarak adlandırılan şeyi büyük ölçüde oluşturan, onların karakteristik oluşum ve davranış kalıplarını alan inovatif okuryazarlık ile ilgilidir.

Cajaiba-Santana (2014) sosyal inovasyona yaklaşmak için sosyoloji odaklı bir çerçeve geliştirmiş "sosyal inovasyonlar, yeniden yapılanma yoluyla sosyal değişimi harekete geçirmeyi amaçlayan kolektif, kasıtlı ve hedefe yönelik eylemlerden yaratılan yeni sosyal uygulamalardır" olarak tanımlamıştır. Bu çerçeve, sosyal yapılara ve organizasyona odaklanan sosyal inovasyonun yapısal perspektifini, sosyal inovasyonun belirleyicileri olarak bireysel etmenlere ve onların özelliklerine odaklanan (erken dönem Schumpeterci) bireyci perspektifiyle birleştirir. Araştırmanın da dikkati çekmek istediği nokta sosyal inovasyonun bireysel inovatiflikle ilişkili olduğu yönündedir. Bununla birlikte sosyal inovasyonu tanımlamanın karmaşıklığını gösteren çabalar göstermiştir ki (Phills vd. 2008; Caulier-Grice vd. 2012; Unger 2015; Nicholls vd.2015) tanımın genişletilmesine ihtiyaç sürmektedir.

İnovatif okuryazar bireyler bilgi ve beceriye sahiptir ve bunları yeni ortamlarda görevleri yerine getirmek için uygulayabilirler. Bilgi, beceri ve tutum inovatif okuryazarlığın merkezinde yer alır ve ne yapılacağını, nasıl ve ne zaman gerçekleştirileceğini bilmenin temelini sağlar. İnovatif okuryazarlık inovatif bilgiye ihtiyaç duyar. Literatürde inovatif okuryazarlık çalışmaları yeni çalışılan bir konudur (Yüksel vd., 2022). Sosyal inovasyon sermayesi de bireyin sosyal okuryazarlığından etkilenerek inovatif yetenekleri ile birleşir. Bu kategori, bireylerin dünya değiştikçe gelecekte esnek bir şekilde uygulamaları için mevcut yeterliliklerini ve anlayışlarını inovasyona uyarlamalarına, inovasyon yapmalarına ve dönüştürmelerine yardımcı olmak için anahtar kelime olabilir.

Sosyal inovatif okuryazar bireyler, sosyal değişimleri ustalıkla performanslamak için bilgilerini kullanır ve uygular. Yaşam koşulları geliştikçe inovatif bilgilerini gözden geçirebilirler. İhtiyaçları ve ilgi alanları yaşamları boyunca birçok kez değişeceğinden, bu bilgileri inovasyona uygulayabilirler. Bu perspektiften bakıldığında, inovatif okuryazarlık, kişinin yaşamı boyunca sosyal inovasyona katkı sağlayarak inovasyonu geliştirebilir.

Araştırma Çıkarımları ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı, gelecekteki araştırmaları desteklemek için teorik ve kavramsal olarak anlaşılmasına yönelik temel adımı atarak sosyal inovasyon çalışmalarına inovatif okuryazarlık ile biraz ışık tutmaktır. İnovasyon literatüründe henüz tartışılmayan bu kavramın keşfedilmesi için yeni araştırmaların açılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu araştırmada ortaya konulan sosyal inovasyon yaratmaya ilişkin süreçsel bakış açısı, bu yönde atılmış bir adım olabilir.

Sosyal inovasyonu, çalışma koşullarından eğitime, toplumsal gelişimden sağlığa ve sivil toplumu genişletmek ve güçlendirmekten daha öteye anlamak önemlidir. Sosyal inovatif okuryazar süreci, bireylere dikkat edilmesini gerektirir; daha spesifik olarak, ne düşündüklerine, neye değer verdiklerine, nasıl davrandıklarına ve aktörler ile sosyal sistemler arasındaki karşılıklı ilişkilerin nasıl gerçekleştiğine odaklanmalıdır.

Sosyal inovasyonun karmaşıklığını ve bağlamsal boyutlarını hesaba katmak için, sosyal inovasyonların sosyal inşasında inovatif okuryazarlara yinelenen farklı unsurların metodolojik araştırmalarına ihtiyaç vardır. Belirlenen ortak noktalarla sosyal inovasyon sermayesinin sosyal inovasyon ve inovatif okuryazarlık ile birleştirilmesinin sosyal inovasyon sermayesinin kavramsal veya teorik çerçevelerini geliştirmeye yönelik gelecekteki çabalarda dikkate alınmalıdır. Araştırma özellikle inovasyon odaklı büyüme politikaları izleyen birçok işletme ve ülkeler için günceldir, daha geniş bir inovasyon politikası çerçevesi gelişmektedir veya buna ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Cajaiba-Santana, G. (2014). Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. Technological Forecasting and Social Change, 82, 42-51.
2. Caulier-Grice, J., Davies, A., Patrick, R., and Norman, W. (2012). Defining social innovation. A deliverable of the project: "The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe" (TEPSIE). European Commission—7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research.
3. Dawson, P., and Daniel, L. (2010). Understanding social innovation: a provisional framework. International Journal of Technology Management, 51(1), 9-21.
4. Edvinsson, L. and Malone, M. (1997), Intellectual Capital, HarperBusiness, New York, NY.
5. Howaldt, J., and Schwarz, M. (2010). Social Innovation: Concepts, research fields and international trends. Sozialforschungsstelle Dortmund.
6. Mason, J.M. and Jablokow, K.W. (2003). "The Organizational Culture for Change: Innovation and Intellectual Capital". Proceedings of the 6 McMastcr World Congress, Hamilton, Ontario, January 2003. doi.org/10.1108/14601060310456337.
7. Moulaert, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E., and Gonzalez, S. (2005). Towards alternative model (s) of local innovation. Urban studies, 42(11), 1969-1990.
8. Nahapiet, J. and Ghoshal, S. (1996), "Social capital, intellectual capital and the organizational advantage", Academy of Management Review, Vol. 23 No. 2, pp. 242-66.
9. Neuendorf, K.A. (2002), The Content Analysis Guidebook, Sage.
10. McElroy, M. W. (2002). Social innovation capital. Journal of intellectual capital.
11. Namasivayam, K. and Denizci, B. (2006). "Human Capital in Service Organizations: Identifying Value Drivers". Journal of Intellectual Capital, 7(3), 381-393. doi.org/10.1108/14691930610681465
12. Nicholls, A., Simon, J., & Gabriel, M. (2015). Introduction: Dimensions of social innovation. In A. Nicholls, J. Simon, & M. Gabriel (Eds.), New frontiers in social innovation research. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
13. Phills, J. A., Deiglmeier, K., and Miller, D. T. (2008). Rediscovering social innovation. Stanford Social Innovation Review, 6(4), 34–43.
14. Roos J, Edvinsson L. and Dragonetti NC. (1997). "Intellectual Capital: Navigating The New Business Landscape" Book, London.
15. Schumpeter J.A. (1934). The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle Transaction Publishers.
16. Unger, R. M. (2015). Conclusion: The task of the social innovation movement.

17. Wu, W.Y., Chang, M. and Chen, C. (2008). "Promoting Innovation ThroughThe Accumulation of Intellectual Capital, Social Capital and Entrepreneurial Orientation" R&D Management 38, 3. doi.org/10.1111/1467-9914.00120-i1.
18. Yüksel, A., GÖK, M. Ş., Gökhan, Ö. Z. E. R., & CİĞERİM, E. (2021). A new theoretical approach to intellectual capital: Meta-synthesis definitions of innovative literacy. *Journal of Intellectual Capital*.